T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERMENİ HARFLİ TÜRKÇE ‘PEYGAMBERLERİN ÖMÜRLERİNİN NAKLİYETLERİ’ ADLI ESER VE PEYGAMBERLERE DAİR İNANIŞLAR

Ebru BİŞGİN

2501210881

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Zehra HAMARAT YARDIMCI

İSTANBUL-2024

ÖZ

ERMENİ HARFLİ TÜRKÇE 'PEYGAMBERLERİN ÖMÜRLERİNİN NAKLİYETLERİ' ADLI ESER VE PEYGAMBERLERE DAİR İNANIŞLAR

EBRU BİŞGİN

Bu çalışmanın konusu Ermeni harfli Türkçe yazılmış **Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri** adlı kitapta anlatılan peygamber hayatlarının incelenmesi, Türk halk anlatılarında geçen peygamber hayatlarının anlatımıyla mukayesesi, yazarın kitabın yazıldığı dönemin söyleyiş özelliklerini Türkçe ile ifade etme şekli ve peygamberlerin Türk edebiyatının edebî ürünlerinde ne şekilde yer aldığı üzerinedir.

Bu kitapta Hristiyan inancı doğrultusunda anlatılan peygamber kıssaları Müslüman ve Yahudi halk inanışındaki hâliyle karşılaştırılarak anlatılardaki benzerlik, farklılık ve ortak değerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Farklı dinlerde farklı isimlerle bilinse de insanların aynı peygamberlere inanıp onları hayatlarının önemli bir yerine koydukları ve onlara büyük saygı duydukları gözlemlenmiştir. Aynı topraklarda yaşayanan Osmanlı Ermenileriyle Türklerin farklı dinlere sahip olsalar da kullandıkları ortak Türkçe sayesinde inançlarını aynı dille ifade etmeleri aralarında bir bağ kurmuştur. Hristiyan inanışındaki kutsal terimlerin İslami terminolojiyle ifade bulması bu çalışmanın orijinal yanını da ortaya koymaktadır.

Yazarın bu kitabın mülahazalar kısımlarında inançlı, dürüst, ideal, sahih bir Hristiyan modeli oluşturmayı hedeflediği anlaşılmaktadır. Verilen değerler diğer dinler için de kabul görmektedir. Bu yönüyle eser, hangi dinden olursa olsun insanların okuyup kendi hayatlarına yansıtacakları ve ideal insan yolunda ilerleyebilecekleri bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Peygamber hayatları, Türk halk anlatıları, sahih Hristiyan, ideal insan, halk inanışı.

ABSTRACT

THE WORK TITLED “THE NARRATION OF THE PROPHETS’ LIVES IN TURKISH WITH ARMENIAN LETTERS" AND THE BELIEFS ABOUT THE PROPHETS

EBRU BİŞGİN

The subject of this study is the examination of the lives of the prophets described in the book “THE NARRATION OF THE PROPHETS’ LIVES, WRITTEN IN TURKISH WITH ARMENIAN LETTERS” the comparison of the lives of the prophets mentioned in Turkish folk narratives, the author's way of expressing in Turkish the pronunciation characteristics of the period, when the book was written and how the prophets took place in the literary works of the Turkish literature.

In this book, the stories of the prophets, which are told in line with the Christian faith are compared with the Muslim and Jewish folk beliefs, and the resemblance, differences and common values in the narratives are tried to be detected. Even though it is known with different names in different religions, it is observed that people put the prophets to an important place in their lives and they have a big respect towards them. The Ottoman Armenians living in the same land with the Turkish people had different religions but they established a bond thanks to the common Turkish language.

In the considerations sections of this book, it can be understood that the author tries to form a faithful, honest, ideal and a true Christian model. The values that are given is accepted by the other religions. In this respect, the work offers information that people from any religion can read and reflect to their lives and move forward on the ideal human path.

Key Words: The lives of the Prophets, Turkish folk narratives**,** true Christian, ideal human, folk belief.

ÖNSÖZ

Ermeni harfli Türkçe metinlerin Türk edebiyatı için çok önemli ve zengin kaynaklar teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Oluşturuldukları Osmanlı kültürüyle beslenen bu eserler kendi halkı için olduğu kadar Türkler için de kültür taşıyıcısı görevi üstlenmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde birçok Ermeni harfli Türkçe eser kaleme alınmıştır. Günümüze kadar çeşitli inceleme ve araştırmalarla bu eserlerden bazıları Latinize edilerek Türk edebiyatına kazandırılmıştır ve çoğu halen Latin harflerine aktarılmayı beklemektedir.

Yazılan eserler arasında halk edebiyatı ürünlerine geniş yer verilmiştir. Bu halk edebiyatı ürünlerinin içerisinde dinî metinlerin de olduğunu ve dinî metinlerin halk kültürüyle ilgili bilgiler verdiğini söylemek mümkündür. Çalışmamızın konusu olan *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı kitap da dinî içerikli nasihatname özelliği gösteren bir halk edebiyatı ürünüdür. Bu eserde peygamber hayatlarının halk inanışlarında ne şekilde anlatıldığı incelenmiştir. 1854 yılında yazılan bu eserde anlatılan halk inanışlarından bazıları geçmiş ve günümüzle bağ kurmaktadır. Örneğin man adlı ekmeğin çölde aç kalan Yahudi milletine Allah tarafından gönderilmesi hadisesi kitapta da hâlâ Sina Dağı ve Diyarbakır'da bazı seneler yerin ve ağaçların üzerine man ekmeğinin yağdığı şeklinde geçmektedir.

Çalışmamız giriş bölümü dışında 4 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, kapsamı ve yöntemi belirtilmiştir. Birinci bölümde Ermeni harfli Türkçe eserler ve bu eserlerin oluşumu incelenmiştir. Ermeni harfli Türkçenin oluşumunu etkileyen faktörlere değinilmiştir. Bu eserler arasından halk edebiyatı ürünleri tanıtıldıktan sonra dinî içerikli halk edebiyatı ürünleri ve kendi kitabımız hakkında bilgi verilip kitaptaki halk kültürü verilerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde çeviri metnimizdeki peygamber anlatıları Hristiyan, Yahudi ve Müslüman inanışındaki anlatımlarıyla karşılaştırılmıştır. Anlatımlarda benzerlik, farklılık ve ortak motifler tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca peygamber anlatılarının edebî eserlere ne şekilde yansıdığı ve sözlü gelenekte edindiği yer hakkında da yazılan edebî ürünlerle bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde kitapta babların ardından verilen "Mülahazalar" başlıklarında anlatılanlar aktarılıp yorumlanmıştır. Bu sayede sahih ya da ideal Hristiyan olmanın yolları sıralanmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölüm çeviri metnimizi aluşturmaktadır. Ermeni harfli Türkçe eserin Latin harflerine aktarımı dördüncü bölümde yapılmıştır. Yer yer dipnotlarla açıklanması gereken ve bilgi verilmesi icap eden kısımlar aydınlatılmıştır.

Bugün bu çalışmanın ortaya çıkabilmesinde emeği olan ve hayatıma dokunan önemli isimleri burada anmak isterim. Bilgi birikimi ve özgün bakış açısıyla bana çok şey katan Prof. Dr. Abdulkadir Emeksiz'e; öğrenim sürecimde tasavvuf dersleriyle ufkumu açan Prof. Dr. Abid Nazar Mahdum'a; ders aşamalarımda ve çalışmamda konuyla ilgili heyecanımı fark edip buna ortak olan, kıymetli bilgilerini ve tecrübelerini her daim benimle paylaşan, yoluma ışık tutan, ilerlememde çok büyük emeği olan, özen ve ilgisini daima yakınımda hissettiğim, bana öğrenmenin, keşfetmenin hazzını tattıran anlayışlı, içten, çok değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Zehra Hamarat Yardımcı'ya; çalışmamla ilgili kendisiyle birçok kez keyifli, detaylı ve bilgilendirici görüşme fırsatı veren Türkiye Ermeni Katolik cemaati ruhani lideri Arhi. Der Levon Zekiyan'a, Der Apraham Z. Vartabed Fıratyan'a; kültürlerini tanıyarak bende hayranlık oluşturan ve bu alanda çalışmam için bana ilham olan Anarat Hığutyun Ermeni Okulu'ndaki kıymetli arkadaşlarıma ve öğrencilerime müteşekkirim. Başta okul müdürüm, çalışmamla ilgili tüm sorularımı merakla dinleyip elinden gelenin fazlasını yaparak yardım etmeye çalışan, saygıdeğer Baron Şahin Çınar olmak üzere öğretmen arkadaşlarım Nadya Hamamcıyan, Jermen Erçelik, Neda Bebek Barsamyan, Nayra Alaçam, davudi sesiyle Ermeni halk şarkılarını tanıtan ve sevdiren Baron Artur Bagdasaryan ve diğerlerine sonsuz sevgi ve şükranlarımı sunarım. Her konuda yanımda olan ve bana her zaman sevgiyle yaklaşan annem Selma Başkal ve kardeşim Osman Bişgin'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

EBRU BİŞGİN

İSTANBUL, 2024

KISALTMALAR LİSTESİ

bk.	: Bakınız
bs.	: Baskı
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
Dr.	: Doktor
ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
PÖN	**:** Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri
Prof.	: Profesör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
yay. haz.	: Yayına Hazırlayan

İÇİNDEKİLER

ÖZ ……..... ii

ABSTRACT ……. iviii

ÖNSÖZ ……viii

KISALTMALAR LİSTESİ …… viiiii

GİRİŞ ……..……..1

BİRİNCİ BÖLÜM

ERMENİ HARFLİ TÜRKÇE ESERLER VE PEYGAMBERLERİN ÖMÜRLERİNİN NAKLİYETLERİ

1.1. Ermeni Harfli Türkçe Eserler ve Önemi ……...17

1.2. Ermeni Harfli Türkçe Halk Edebiyatı Metinleri……...36

1.3. Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri…….42

İKİNCİ BÖLÜM

***PEYGAMBERLERİN ÖMÜRLERİNİN NAKLİYETLERİ* ADLI ESERDE PEYGAMBERLERİN ANLATIMI**

2.1. Apraham (Hz. İbrahim)……...53

2.2. Hovsep (Hz. Yûsuf)……65

2.3. Movses (Hz. Musa)…….78

2.4. Samuel (Hz. Şemuyel)……90

2.5. Tavit (Hz. Dâvûd)…….....98

2.6. Yeğia (Hz. İlyas)……111

2.7. Yeğise (Elyesa/Elişa)…….....119

2.8. Taniel (Hz. Dânyâl)……...125

2.9. Yester (Ester)…….135

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

***PEYGAMBERLERİN ÖMÜRLERİNİN NAKLİYETLERİ*'NDE YER ALAN MÜLAHAZALAR**

3.1. Apraham Hakkındaki Mülahazalar……138

3.2. Hovsep Hakkındaki Mülahazalar……144

3.3. Movses Hakkındaki Mülahazalar……154

3.4. Samuel Hakkındaki Mülahazalar……158

3.5. Tavit Hakkındaki Mülahazalar……...163

3.6. Yeğia Hakkındaki Mülahazalar……...168

3.7. Yeğise Hakkındaki Mülahazalar……170

3.8. Taniel Hakkındaki Mülahazalar……..173

3.9. Yester Hakkındaki Mülahazalar……..176

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİN

PEYGAMBERLERİN ÖMÜRLERİNİN NAKLİYETLERİ

AZİZ KİTABLARDA BULUNDUĞU GİBİ

METİN……..179

SONUÇ……..…....410

KAYNAKÇA……414

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Bu çalışma Ermeni harfli Türkçe metinlerdeki peygamberlerin hayatlarıyla ilgili anlatılarla Türk halk anlatılarındaki peygamberlerin hayatlarının karşılaştırılması, benzer ve farklılıkların belirlenmesi ve bazı motifler üzerinden incelenmesi üzerine kurulmuştur.

İnsanlar yaşantılarında bir şeyleri dayanak olarak görmek ve onlara inanmak ihtiyacı duymuşlardır. Semavi dinlerdeki kutsal kitaplar yoluyla hayatları öğrenilen peygamberler bize yol gösterici bir rol oynamışlardır. Onların ömürleri boyunca karşılaştıkları durumlarda izledikleri yollar, gösterdikleri mucizeler her zaman ilgi çekmiştir.

Yapılan çalışma sonucunda, farklı dinlere sahip olsalar da bir arada yaşayan Hristiyan Ermeni toplumu ve Müslüman Türk toplumunun, peygamberlerin isimlerindeki söyleyiş farklılıklarına rağmen aynı kişilere inanıp kendi hayatlarında onlara kutsal bir yer açtıkları tespit edilmiştir.

Çalışmanın Amacı

Ermeni harfleri ile Türkçe yazılmış olan eserler çok kültürlü bir toplumsal yapıya sahip Osmanlının göz ardı edilmemesi gereken edebî/tarihî ürünleridir. Özellikle Ermeni harfleri ile Türkçe yazılmış olan dinî metinler bu noktada önemlidir. Çok kültürlü toplumun ortak ve farklı inanışları, dinî kavramların ifade edilişi bu metinlere yansımaktadır. Ermeni harfli Türkçe metinlerin bu özellikleri ve önemi göz önünde bulundurularak *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı eserin Ermeni harflerinden Latin harflerine aktarılması, bu metinde Hristiyan Ermenilerin dinî kavramları Türk dili ile nasıl ifade ettiği, bu metindeki anlatıların Müslüman Türk halkı arasında anlatılan peygamber anlatıları ile ortak ve farklı noktalarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın kapsamı Ermeni harfli Türkçe *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı eser ve Türk halkı arasında peygamberler hakkındaki inanışları konu alan yazılı ve sözlü anlatılardır.

Çalışmanın Yöntemi

Türklerin tarih sahnesine çıkmalarıyla kendilerini ifade etme aracı olarak çeşitli alfabeler kullandıkları bilinmektedir. Türkçenin farklı alfabelerle yazıldığı, bunlardan birinin de Ermeni alfabesi olduğu, Ermenicenin Türkçeyi Türkçenin de Ermeniceyi etkilediği bu durumun hem kültür hem de dil açısından bir alışveriş zemini oluşturduğu görülmektedir. Yazılan Ermeni harfli Türkçe metinler dönemin sosyokültürel özelliklerini yansıttığı gibi ortak olarak kullanılan Türkçenin yazı dilinde ve halk arasındaki kullanım şeklindeki özelliklerini günümüze taşıması bakımından da önemlidir. Bu metinleri anlamak hem bu eserlerin kaleme alındığı dönemi tanımak hem de şimdiki dil ve düşünce dünyamıza katacağı zenginlik açısından büyük değer taşımaktadır. Fakat bu eserleri günümüz Türkçesine aktarırken çalışma alanındaki kişilerin ortak bir yol izlemediklerine rastlarız. Kimi araştırmacıların metnin aslına uyarak tıpkıbasım yapıp Latinize ettiği ve noktalama işaretlerini Ermenicedeki kullanımlarıyla aynen verdiği; kimisinin günümüz okuruna ulaşmak için bazı yazım tutarsızlıklarına müdahale ettiği, metindeki bugün kullanılmayan söyleyişlerin günümüz Türkçesine uyarlandığı, metindeki yoğun yazım-baskı hatalarının düzeltilip eksikliklerinin giderildiği, noktalama işaretlerinin bazen aslındaki gibi korunup bazen Türkçeye uygun hâle getirildiği; kimilerinin ise transkripsiyon yapmayıp bütün ses özelliklerine bağlı kalarak dönemin ağız özelliklerini de koruyup noktalama işaretlerine, bugünün Türkçesine uydurarak müdahale ettiği karşılaşılan durumlardandır.

Ermeni harfli Türkçe eserler Latin alfabesine çevrilirken bahsi geçen çeşitli yollar denenmiştir ve denenmeye devam edecektir. Örneğin ilk Türkçe roman olan *Akabi Hikyayesi*'nde Andreas Tietze, romanı mümkün mertebede aslına sadık kalarak Ermeni harflerinden Türk harflerine aktardığını, bunu yaparken vurgu

işaretlerini, noktalamayı, dipnotlarını aynen olduğu gibi bırakıp eski baskının sahife numaralarını da gösterdiğini belirtir. Ayrıca romanda çok az geçen Ermenice kelimelerde ve Ermeni şahıslarının isimleri için ananevi -yani Doğu'ya mahsus- imlayı tatbik ettiğini ve bu kelime ve isimlerde Türkçe metinde bulunmayan bazı harfler geçince bu sesleri göstermek için onlara en yakın harfi, büyük harf olarak örneğin HamparCum, (C'nin telaffuzu dz gibi olduğundan Türkçedeki en yakın harfi seçmiştir) AntaRam, VarTeni, MariZa şeklinde kullandığını belirtir.[1]

Biz de daha önce yapılmış bu çalışmalardan beslenerek metnimizi çevirirken bir yöntem izledik. Bu çalışmanın bir dil çalışması olmamasından ve metnin anlam akışını vermek istediğimizden çeviride transkribe yoluna girmedik. Batı Ermenicesindeki harfleri Türkçedeki ses karşılıklarıyla alfabetik sıralamaya göre aşağıdaki tabloda belirttik. Ermenicede kullanılan bazı noktalama işaretlerinin günümüz Türkçesinde tam karşılıkları olmadığından metinde kullanılan noktalama işaretlerini Türkçedeki anlamlarına göre uyarladık. Fakat bu uyarlamanın dönemin Türkçesinin söyleyiş özelliklerini tam anlamıyla yansıtamadığını belirtmemiz gerekir. Metinde özellikle paragraf sonlarında ve cümle sonlarında kullanılan iki nokta üst üste (:) işareti Türkçedeki nokta (.) işaretine denk gelmektedir. Babların altında verilen başlıklardan sonraki iki nokta üst üste (:) işareti dışındakiler noktaya çevrilmiştir.

Ermenicedeki virgüller (,) Türkçede de aynı işareti karşılamaktadır çoğu yerde değiştirilmese de bugünün kuralına uymayan yerlerde gösterilmemiştir.

"…biz de cevab etdik ki, Eyer küçük karındaşımız beraberimizce olursa o zeman gideriz zira o beraberimizce olmayışın o adamın yüzünü göremeyeceyiz." s. 89. cümlesi "…biz de cevab etdik ki eyer küçük karındaşımız beraberimizce olursa o zeman gideriz zira o beraberimizce olmayışın o adamın yüzünü göremeyeceyiz." şeklinde değiştirilmiştir.

Bağlaçlardan, şart kipi ve zarf fiil eklerinden sonra gelen virgüller çeviri metinde gösterilmemiştir.

[1]Vartan Paşa, **Akabi Hikyayesi: İlk Türkçe Roman(1851)**,haz. A. Tietze, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1991, s. XIII-XIV.

“Apram anide Noy’un vefatından soñra doğdu ise de, yine mabeynlerinde tokuz silsile geçmiş idi.” s. 1 cümlesi “Apram anide Noy’un vefatından soñra doğdu ise de yine mabeynlerinde tokuz silsile geçmiş idi.” şeklinde değiştirilmiştir.

“Ve dikkate şayeste şudur ki, ilk ademin yani Atam babamızın ve Yehudi milletinin azim pederi… “ s. 1 cümlesi “Ve dikkate şayeste şudur ki ilk ademin yani Atam babamızın ve Yehudi milletinin azim pederi… “ şeklinde değiştirilmiştir.

“…yaramaz amelleri içün say ki cümle insanları helak etmiş iken, ve halea bu korkulu örnek… s. 2 cümlesi “…yaramaz amelleri içün say ki cümle insanları helak etmiş iken ve halea bu korkulu örnek…” şeklinde değiştirilmiştir.

“İmdi Apram nice Allah’ın söylediyi şeylere inanıb itaat eyledi ise, biz dahi… “s. 5 cümlesi “İmdi Apram nice Allah’ın söylediyi şeylere inanıb itaat eyledi ise biz dahi… “ şeklinde değiştirilmiştir.

Put işareti (`) bazı cümlelerde virgül yerine kullanılmıştır.

“ …onların üzerine hırsızlık kabahatı hökm olunduğu zeman Huta’nın, Allah` kullarının nahaklığını buldu demesi acayib deyildir.” s. 90 cümlesi “…onların üzerine hırsızlık kabahatı hökm olunduğu zeman Huta’nın, Allah, kullarının nahaklığını buldu, demesi acayib deyildir.” şeklinde değiştirilmiştir.

“Allah gece ruyasında İsrayel’e söyleyib dedi *Ben Allah` pederinin Allah’ıyım, Mısır’a enmeye korkma zira seni orada böyük tayife edeceyim*…” s. 97 cümlesi “Allah gece ruyasında İsrayel’e söyleyib dedi *ben Allah, pederinin Allah’ıyım, Mısır’a enmeye korkma zira seni orada böyük tayife edeceyim*…” şeklinde değiştirilmiştir.

Ermenicedeki nokta (.) işareti Türkçede iki nokta üst üste’ye (:) denk gelmektedir, uygun yerlerde Türkçedeki karşılığını kullandık ancak bazı yerlerde özellikle “ve –ki” bağlaçlarından önce cümle içinde bu kullanımın günümüz Türkçesine uymamasından bu işareti yazmamayı tercih ettik.

“Şemin silsilesinden olan Terah’ın küçük oğlu idi. ve Noy’un vefatından iki yıl soñra Kildanilerin vilayetinde dünyaye geldi.” s. 1 cümlesi “Şemin silsilesinden

olan Terah'ın küçük oğlu idi ve Noy'un vefatından iki yıl soñra Kildanilerin vilayetinde dünyaye geldi." şeklinde değiştirilmiştir.

"Milka ile Sara isminde iki kız evlad brakdı. ki bu kızlar evlenib Milka amucası Nahor'a ve Sara amucası Apram'a vardılar." s. 1 cümlesi "Milka ile Sara isminde iki kız evlad b[ı]rakdı ki bu kızlar evlenib Milka amucası Nahor'a ve Sara amucası Apram'a vardılar." şeklinde değiştirilmiştir.

Ermenicedeki soru cümlelerinde sözcüğün harflerinin üzerinde kullanılan ⁰ işareti Türkçedeki soru işaretini (?) karşılamaktadır. Karşılaştığımız cümlelerde soru anlamı varsa Türkçedeki soru işareti ile değiştirilmiştir.

"Sara ni⁰çün güldü ve ben kocamış iken gerçekden doğur⁰urmuyum dedi" s. 27 cümlesi "Sara niçün güldü ve ben kocamış iken gerçekden doğurur muyum? dedi." şeklinde değiştirilmiştir.

Bazı Arapça ve Farsça kökenli kelimelere eklenerek onlara "bağlılık, ilgi" anlamı katan nispet i'si olarak bilinen uzun î metnimizde normal i ile yazıldığı için metne bağlı kalınarak çevrilmiştir. â ve û harflerini karşılayacak iki ses bir arada verilmediği takdirde göründüğü gibi çevrilmiştir.

"Mısır'a götürüldü, şeytani iğvadan hırpalandı ve yaramaz kadınının iftirası ile zındana atıldı ve encamında bir dünyavi taht üzerine çıkmağa ona nasib oldu." s. 120 cümlesi "Mısır'a götürüldü, şeytani iğvadan hırpalandı ve yaramaz kadınının iftirası ile zındana atıldı ve encamında bir dünyavi taht üzerine çıkmağa ona nasib oldu." şekli korunmuştur.

Metindeki noktalama işaretlerinde anlam akışına göre düzenleme yaparken parantez içlerinde ayetlere yapılan göndermelerde kullanılan işaretlere titizlikle uyup inisiyatif kullanmadık. Hangi işaret neye karşılık geliyorsa onunla gösterdik.

Metnin akışına uygun olmayan işaretler gösterilmezken gerekli olanlar da eklenmiştir. Bu çalışmanın bizden sonra yapılacak dilbilim alanındaki araştırmalara bir imkân sunacağını söyleyebiliriz.

ERMENİ ALFABESİ

Ermeni Alfabesinde Büyük Harfler	**Ermeni Alfabesinde Küçük Harfler**	**Ermeni Alfabesinde Harflerin Okunuşu**	**Türkçedeki Büyük Harf Karşılıkları**	**Türkçedeki Küçük Harf Karşılıkları**
Ա	ա	ayp	A	a
ԵՎ	եա	yeç+ayp	Â	â
Պ	պ	be	B	b
Ճ	ճ	ce	C	c
Ջ	ջ	çe	Ç	ç
Չ	չ	ça	Ç	ç
Տ	տ	dyun	D	d
Է	է	e	E	e
Ֆ	ֆ	fe	F	f
Գ	գ	gen	G	g
Ղ	ղ	ğad	Ğ, G	ğ, g
Յ	յ	hi	H/Y	h/y
Հ	հ	ho	H	h
Խ	խ	khe	H	h
Ը	ը	ıt	I	ı
Ի	ի	ini	İ	i
Ժ	ժ	je	J	j
Ք	ք	ke	K	k
Կ	կ	kim	K	k
Լ	լ	lyun	L	l
Մ	մ	mem	M	m
Ն	ն	nu	N	n
Ո	ո	o	O	o

Ո	n	vo	O	o
ԷO	ɛo	e+o	Ö	ö
Բ	p	pen	P	p
Փ	ph	pyur	P	p
Ր	p	re	R	r
Ց	g	tso	TS	ts
Ս	u	se	S	s
Շ	ʃ	şa	Ş	ş
Ռ	թ	to	T	t
Դ	դ	ta	T	t
ՈՒ	nɪ	vo+hün	U	u
ԻՒ	ɲɪ	ini+hün	Ü	ü
Ի	ɪ	hün	V	v
Վ	վ	vev	V	v
Ե	ե	yeç	Y	y
Ձ	ð	dza	DZ	dz
Ձ	ð	tza	TZ	tz
Զ	զ	za	Z	z

Metnimizde çeviri yaparken aşağıdaki hususlara dikkat ettik.

Metinde geçen bazı kelimelerde dönemin yazım özelliği olarak metinde /t/>/d/, /ç/>/c/, /b/>/p/ ve /ğ/>/y/… gibi değişimler yaygın olarak görülmüştür. Söyleyiş özelliğini yansıttığı düşünüldüğünden metindeki şekliyle çeviri yazıda gösterilmiştir.

Padişahdan, ahdlaşdılar, kesişdi, kalkdı, hususda…

Ğ şeklinde belirttiğimiz Ղ harfi, kelimenin Türkçedeki kullanımına göre kelime başında g, kelime ortasında anlama göre g veya ğ şeklinde çevrilmiştir.

Ağız özelliğinden kaynaklı farklılıklar metnin yazıldığı zamanın yerel söyleyiş özelliğini yansıttığı için çeviri metinde müdahale edilmeyen kısımlardandır.

Metnin dili açık, anlaşılır ve oldukça sadedir. Yer yer Arapça ve Farsça tamlamaların kullanımı göze çarpmaktadır. Bu kullanımlarda izafet kesresi kullanılmamıştır, çeviri metinde günümüzdeki kullanımı esas alınarak tamlama işaretleri belirtilmiştir. Çeviri yazıda Farsça ön eklerin belli olması için kısa çizgi (-) kullanılmıştır. Binamusluk >bi-namusluk şeklinde değiştirilmiştir.

"…lakin iman ile der akab kalkdı, ita'at eyledi ve yola düşdü." s. 5 cümlesi "…lakin iman ile der-akab kalkdı, itaat eyledi ve yola düşdü." şeklinde değiştirilmiştir.

"on iki yıldan beru Elam yani Parsistan padişahı Kedarlağomere harac güzar idiler. s. 13 cümlesi "on iki yıldan beru Elam yani Parsistan padişahı Kedarlağomere harac-güzar idiler." şeklinde değiştirilmiştir.

Metnimizde a ile d ve n ile s harflerinin Ermeni alfabesindeki benzerliğinden birbirinin yerine kullanıldığına rastlanmıştır. Bazı hecelerin de gereksiz yere tekrarı söz konusudur, fazileletlü, memleketlelerinden örneklerindeki gibi. Baskı/dizgi hatasından kaynaklanan bu gibi yazım yanlışlıkları metindeki anlam birliğini sağlamak için düzeltilmiştir ve bu hatalar dipnotta belirtilmiştir.

Metnin aslında olan açıklamaları yay ayraç ( ) ile gösterirken kendi eklemelerimiz olan sayfa numaraları, eksiz harf gibi durumlarda köşeli parantezi [ ] kullandık.

Bazen günümüz yazım ve söyleyişine göre eksik harf kullanımları o günün söyleyiş özelliğini taşıdığını düşündürdüğünden bu durumlara çeviri yazıda müdahalede bulunulmamıştır. şehrlerin, minval üzre, ihtiarlık…

Metinde de/da hem bağlaç hem bulunma eki olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağlaç ve bulunma hâl eki olan de'ler bugünkü kullanımına uygun olarak ayrı ya da bitişik yazılmıştır; yalnız bulunma hâl ekleri bazen ünlü uyumu gözetilmeden yazılmıştır, bu durumlara çeviri yazıda müdahalede bulunulmamıştır.

“Ruyade Rabb’ın bu sözleri korkma Apram, ben sana siperim ecrin gayet çok olacak, dindar Apram pedere ne kadar teselli vermiş olmalıdırlar.” s. 19 Ruyade kelimesi aynı şekilde yazılmıştır.

Metinde mı/mi soru ekinin kendinden önceki kelimeye bazen bitişik bezen de kelimeden ayrı yazıldığı görülmüştür. Birliğin sağlanması amacıyla çeviri yazıda soru eki kendinden önceki kelimeden ayrı yazılmıştır.

“…cümle yer senin önünde deyilmidir kerem eyle benden ayrıl…” s. 8 cümlesi “cümle yer senin önünde deyil midir kerem eyle benden ayrıl…” şeklinde değiştirilmiştir.

Kelimelerin sonuna ve soru eklerine gelen dır/dir eklerinin çoğunlukla ayrı yazıldığı görülmüştür. Böyle bir yazımın günümüzde kullanımı söz konusu olmadığı ve çeviri yazıda birliği sağlamak için bu ek kendinden önceki kelimeyle bitişik yazılmıştır.

“…ne doğdu ne de öldü demek deyildir illa bunun manası budur ki…” s. 16 cümlesi “…ne doğdu ne de öldü demek deyildir illa bunun manası budur ki…” şeklinde değiştirilmiştir.

Ek eylemin geçmiş zaman ve şart kipindeki ekleri –idi, imiş ve ise’nin ve zarf fiil eki olan iken’in bazen kendinden önceki sözcükten ayrı bazen de sözcüğe bitişik yazıldığı görülmüştür. Her iki yazım bugün de kullanılmaktadır ancak ünsüzle biten kelimelere bitişik yazılırken –i ünlüsü düşeceğinden ünlüyle biten kelimelere eklendiğinde de araya –y ünsüzü geleceğinden birlik olması açısından Türkçenin yazım kuralına uyması için bu ekler her yerde ayrı gösterilmiştir. Sadece sonu y ve ğ ile biten sözcüklerde bitişik yazılmıştır. İle edatı da söyleyişteki kolaylığı yazı dilinde de yakalamak için sonu y ve ğ ile biten sözcüklerle bitişik şekilde yazılmıştır.

“…cümle insanları helak etmişiken ve halea bu korkulu örnek Noy’un evladları…” s. 2 cümlesi “…cümle insanları helak etmiş iken ve halea bu korkulu örnek Noy’un evladları…” şeklinde değiştirilmiştir.

“…bundan görünürüdü ki bu vad onun sağlığında eda olunmayacağıdı lakin bu cümle ile Apram…” s. 6 cümlesi “…bundan görünür üdü ki bu vad onun sağlığında eda olunmayacağıdı lakin bu cümle ile Apram…” şeklinde değiştirilmiştir.

“Apram sıkıntıya düşmeyile Mısır’da müsafir olmağa vardı ve orada eylenir iken…” s. 6 cümlesindeki ile edatı arada y ünsüzü olduğu için metindeki gibi bitişik yazılmıştır.

“Ve bu şey içün Süria padişahının canı pek sıkılmağ ıla kullarını çağırıb dedi:” s. 336 cümlesi “Ve bu şey içün Süria padişahının canı pek sıkılmağıla kullarını çağırıb dedi” şeklinde değiştirilmiştir.

-ki ekinin bağlaç olarak kullanımı asıl metinde genel olarak bugünkü yazıma uygun olarak verilmiştir. Ancak bazı yerlerde kendinden önceki sözcüğe bitişik yazıldığı görülmüştür; metinde birlik olması için günümüz Türkçesindeki kullanımına uygun hâle getirilmiştir.

“Yehudi milletinin azim pederi ve asıl etmelini koyan Apraham’ın mabeynlerinde sayki bir adem ömrü zemanı gibi geçmişidi.” s. 1-2 cümlesi “Yehudi milletinin azim pederi ve asıl etmelini koyan Apraham’ın mabeynlerinde say ki bir adem ömrü zemanı gibi geçmiş idi.” şeklinde değiştirilmiştir.

Cümle içinde vurgulanmak istenen sözcüğün ve cümlenin de tırnak içinde kullanıldığı göze çarpmaktadır, bu durumlarda çeviri metnimizde asıl metne bağlı kaldık.

“Silsilesiz”, yani silsile babında bize hiç bir haber verilmeyor: “Dayima başkâhin kalır”, yani kâhinliyi aldığı muayen bir vakit yahod… s. 16 cümlesi

“Silsilesiz” yani silsile babında bize hiçbir haber verilmeyor. “Dayima başkâhin kalır.” yani kâhinliyi aldığı bir muayin vakıt yahod… şeklinde tırnak işaretleri korunarak düzenlenmiştir.

Metindeki kelimelerde geçen ng (ŋk/ŋŋ)'ler ñ şeklinde gösterilmiştir. Songra uoŋŋɯ, dinglerken ıñŋkllŋpŋţŋ, bengzer ɯţŋkqŋţn sözcükleri soñra, diñlerken, beñzer şeklinde yazılmıştır.

Metinde az da olsa silik ve okunmayan kısımlar mevcuttur; bu kısımlar anlamdan hareketle tamamlanmaya çalışılmıştır.

‘ kesme işareti bazen önceki ünlünün uzun ya da vurgulu okunması için kullanılmıştır ancak günümüz Türkçesinde böyle bir kullanım olmadığından çeviri yazımızda bu işareti kullanmamayı tercih ettik. Sadece kelimenin aslında ayın (‘) olan sözcüklerin yazımında özgün hallerine sadık kaldık. Ayrıca inceltme işareti (^) yerine gelebilecek ve normal hâlde yazımında anlam karışıklığı oluşturacak sözcüklerde ‘ kesme işaretini kullandık.

âdet sözcüğü metnimizde a’det şeklinde kullanıldığından aslına bağlı kaldık.

“Ve onu südden kesdiyi gibi anide a’det olan peşkeşler ile beraber onu alıb çadıra vardı.” s. 176.

âlâ kelimesi metinde bazı yerlerde ayn ile a’la şeklinde bazı yerlerde aynsız ala olarak yazılmıştır. Arapça aslı a’lâ[2] olduğundan ikiliği kaldırmak için her yerde a’la olarak aldık. A’lea şeklindeki kullanımına dokunmadık.

Bu hususda işbu mükerrem Peder bize canın sahih azametinin gayet a’lea bir ibretini gösterdi. s. 11

hâlâ sözcüğü metinde bazen ayn ile ha’la bazen de aynsız hala şeklinde yazılmıştır. Arapça aslı da hâlâ[3] olan sözcüğü ikiliği kaldırmak için her yerde hala şeklinde yazdık. Halea şeklindeki yazımına dokunmadık.

“…cümle insanları helak etmiş iken ve halea bu korkulu örnek Noy’un evladları evladlarının gözleri önünde iken…” s. 2

[2]“a’lâ”, (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 20/01/2024.
[3]“hâlâ”, (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 20/01/2024.

vaat kelimesi metnimizde va'd, vad, va'ad olarak farklı şekillerde yazılmıştır. Arapça aslında va'd[4] olan kelimenin yazımındaki ikilikleri ortadan kaldırmak için vad haliyle aktarılmıştır, va'ad şeklindeki yazımı ise vaad olarak bırakılmıştır.

maada kelimesinin Arapça aslı mâ'adâ[5] olduğu için metindeki ma'da ve ma'de kullanımı korunmuştur. Birlik olması açısından bazı yerlerdeki mada yazımı ma'da olarak değiştirilmiştir. Maada şeklinde geçen yazımı ise günümüzdeki kullanımı olduğu için aynen bırakılmıştır.

itaat sözcüğünün Arapça aslı itâ'at[6] şeklindedir. Metindeki ita'at ve bazı yerlerdeki itaa't şeklindeki ikiliği ortadan kaldırmak için itaat şeklinde yazılmıştır.

asa sözcüğü metinde genelde ayn ile a'sa şeklinde yazılmıştır. Sadece bir yerde (s. 1) aynsız asa olarak yazılmıştır. Arapça aslı 'asa olan sözcüğü ikiliği ortadan kaldırmak için asa olarak çevirdik.

Metinde u/ü bağlacının yazımında bir istikrar vardır, müdahale etmemizi gerektirecek bir durumla karşılaşmadık.

emniyet u selamet, hıfz u himayet, mal u ganimet, teklif u ibram, tayin u nasb…

Zarf fiil eki –ıp/ ip/ up/ üp metinde –ub/ üb olarak karşımıza çıktığında söyleyiş özelliğinden kaynaklandığını düşündüğümüzden çeviri yazıda müdahale etmemeyi uygun gördük. edib, alıb, olub, erib…

Metinde için edatı içün şekliyle yazılmıştır. Bu kullanım söyleyişten kaynaklanabileceği için çeviri yazıda müdahale edilmemiştir.

"Belki orada kırk sadık bulunur imdi Rabb dedi, kırk içün dahi helak etmem." s.29

Metinde özel isimlerin büyük harfle başladığı görülmektedir.

[4]"va'd", (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 30/03/2023.
[5]mâ'adâ", (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 30/03/2023.
[6]"itâ'at", (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 30/03/2023.

Apraham Sarayı, Mamre karşısında olan Makfela mağarasında…

Ancak günümüz yazım kuralı gereği özel isme gelen çekim eklerinin ayrılmadığı görülmektedir. Kesme işaretlerini çeviri yazıda eklemeyi uygun gördük. Allahın, Apramın, Hagardan kelimelerini Allah'ın, Apram'ın, Hagar'dan şeklinde değiştirdik.

Bitişik yazılması gereken bazı kelimelerin bazen ayrı yazıldığı görülmüştür. Çeviri yazıda birlik olması için bu gibi kullanımlar günümüz Türkçesinin kurallarına uygun hâle getirilmiştir. bir kaç, oluna bilirleridi, çün ki, epeyice, çep çevre, biri birlerine, alı koyub, İsrayel oğulları kelimeleri birkaç, olunabilirler idi, çünki, epeyice, çepçevre, biribirlerine, alıkoyub, İsrayeloğulları şeklinde birleştirilmiştir.

"Allah'ın va'dleri evladdan evlada pek kolay geçib hıfz oluna bilirleridi." s. 2 cümlesindeki kelime "Allah'ın vadleri evladdan evlada pek kolay geçib hıfz olunabilirler idi." şeklinde birleştirilmiştir.

"Bu vech ile Apram'da yerin cümle kabilleri bereketlenirler ki çün ki onun zürriyetinden…" s. 4 cümlesindeki kelime "Bu vech ile Apram'da yerin cümle kabilleri bereketlenirler ki çünki onun zürriyetinden…" şeklinde birleştirilmiştir.

"…bundan başka dürlü bir iman hiç bir işe yaramaz." s. 5 cümlesindeki kelime "…bundan başka dürlü bir iman hiçbir işe yaramaz." şeklinde birleştirilmiştir.

"Efronun Mamre karşısında Makfelade olan tarlası gerek tarla gerek onda olan mağara gerek çep çevrede bütün sinorlarında olan…" s. 43 cümlesindeki kelime "Efron'un Mamre karşısında Makfela'de olan tarlası gerek tarla gerek onda olan mağara gerek çepçevrede bütün sinorlarında olan…" şeklinde birleştirilmiştir.

"…soñra ona yalvardı ki salt insanları erkek ve karı terk eylesin ve düşmenin elinden kurtarıb geri getirdiyi cümle mali kendine alı kosun…" s. 14 cümlesindeki kelime "…soñra ona yalvardı ki salt insanları erkek ve karı terk eylesin ve düşmenin elinden kurtarıb geri getirdiyi cümle mali kendine alıkosun…" şeklinde birleştirilmiştir.

“Apraham daha Mamre’de sakin iken yaz eyamında bir gün öylen üstü çadırının kapusunda oturur idi.” s. 26 cümlesindeki kelime “Apraham daha Mamre’de sakin iken yaz eyamında bir gün öylenüstü çadırının kapusunda oturur idi.” şeklinde birleştirilmiştir.

“Hovsepin Mısırda karındaşlarına buğday satarken onlara haraketi ve onlardan karındaşı Peniamin’i etirmek kavli ile birini alı koyub bakilerini geri göndermesi:” s. 74 cümlesindeki kelime “Hovsep’in Mısır’da karındaşlarına buğday satarken onlara haraketi ve onlardan karındaşı Peniamin’i [g]etirmek kavli ile birini alıkoyub bakilerini geri göndermesi” şeklinde birleştirilmiştir.

Türkçede ayrı yazılması gerektiği hâlde bitişik yazılan ekler ya da sözcük türlerinin metinde bitişik yazıldığı görülmüştür. Günümüz kullanımına uyum sağlaması için bu durumlara müdahale edilmiştir.

“Kanaan memleketi Akdeniz ile Arabistan dağlarının arasındadır ve Mısır’dan ta Finike’yedek yetişir.” s.9 cümlesindeki kelime “Kanaan memleketi Akdeniz ile Arabistan dağlarının arasındadır ve Mısır’dan ta Finike’ye dek yetişir.” şeklinde yazılmıştır.

“İsmayel Arabistan ehalisinin pederi ve Piri idi ki vaka bu halkın elleri ondan beru şimdiyedegin…“ s. 25 cümlesindeki kelime “İsmayel Arabistan ehalisinin pederi ve Piri idi ki vaka bu halkın elleri ondan beru şimdiye degin…“ şeklinde yazılmıştır.

Bazı kelimelerin yazımı günümüzdeki şekillerinden farklıdır. Bu kullanım şekilleri dönemin söyleyiş ve ağız özelliğini yansıtabileceğinden değişiklik yoluna gidilmemiştir.

“Allah’ın merhameti çok ve şefakkatı ganidir.” s. 30 günümüzde “şefkat” şeklinde kullanılmaktadır.

“Hovsep’in Mısır’da karındaşlarına buğday satarken onlara haraketi…” s. 74 günümüzde “hareketi” şeklinde kullanılmaktadır.

“Bu dünyada müsafirliyimin yılları yüz iyirmi sene oluyor…” s. 102 günümüzde “misafir” şeklinde kullanılmaktadır.

ler/lar çoğul ekinin eklendiği sözcükle bazen ünlü uyumuna uymadığı görülmüştür. Metindeki haliyle çeviri yazıda gösterilmiştir.

“Aharon’a altun buzağuyu yapdırmağa ayaklandıklarına ceza deyü böyük belaler saldı…” s. 147 belaler şeklinde gösterilmiştir.

Çeviri metnimizde bir kelimenin değişik şekillerde yazıldığına rastlandığı durumlarda herhangi bir değişikliğe gidilmeden değişen söyleyiş özelliğinin metne yansıtılabileceği düşünüldüğünden aynı şekilde korunmuştur.

“…eyer hem düşü hem manasını bana beyan etmezseniz helak olunacaksınız ve evleriniz yağmalanacakdır. Amma eyer bana hem düşü hem manesini beyan ederseniz benden vafir hediyeler ve bahşişler alacaksınız hem azim izzete malik olacaksınız…” s. 354 manasını ve manesini sözcükleri metnin aslındaki gibi çevrilmiştir.

Metnimizdeki Filistiler sözcüğünün Filistimler ve Filiştiler şekillerine müdahale edilmemiştir.

“Anden soñra İsrayeloğulları Filistiler ile cenk eylediler amma yeñildiler.” s. 180

“Ona öyretdi ki İsrayel’in memleketini terk edib Filistimlerin arasında sakin olsun.” s. 348

“O da familyası ile beraber kalkıb yedi yıl Filiştilerin vilayetinde misafireten sakin oldu ve yedi yılın sonunda gine kendi vilayetine dönüb geldi.” s. 343

Metnimizde bazı kelimelerin sonunda –y ünsüzünün fazladan kullanımı göze çarpmaktadır. Ermenice kelimelerde yaygın olarak kullanılan bu duruma, bazı yardımcı fiillerin sonunda da rastlanmıştır, -y ünsüzlerinin telaffuzda yok sayıldığı örnekler metnimizde de mevcuttur. Yazı dili olduğu için çeviri metnimizde

göstermeyi uygun gördük. Sonrasında gelen ünlü ile başlayan ekler bitişik yazılmıştır.

"İsrayellülere ne kadar az fayid eylediyise ol kadar az fayide edecekler…" s. 185

Özel isimlerin yazımıyla ilgili uyulmayan kurallar metinde Türkçe yazım esas alınarak gösterilmiştir. Faran çölü>Faran Çölü, Liban dağı>Liban Dağı, Nil ırmağı>Nil Irmağı şeklinde günümüz yazım kurallarına uygun hale getirilmiştir.

"Arabistan dağları olub kıble tarafı Faran çölü İdumea ve Mısır ile sınırdaşdır günbatı sinoru Akdeniz ve poryas tarafı sinoru Liban dağı dır." s. 9 cümlesi "Arabistan dağları olub kıble tarafı Faran Çölü İdumea ve Mısır ile sınırdaşdır, günbatı sinoru Akdeniz ve poryas tarafı sinoru Liban Dağı'dır." şeklinde değiştirilmiştir.

BAB 1, BAB 2 gibi kısımların ardından gelen "Birinci Babın üzerine mülahazalar" gibi alt başlıklarda bab kelimesinin yazımında Bab/bab gibi ikilikler her zaman büyük harf kullanımıyla giderilmeye çalışılmıştır. Diğer kelimelerin ilk harflerinde de başlık kullanımına uygun olması için büyük harf tercih edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ERMENİ HARFLİ TÜRKÇE ESERLER VE PEYGAMBERLERİN ÖMÜRLERİNİN NAKLİYETLERİ

Ermeni harfli Türkçe metinler, başta Türk edebiyatı olmak üzere birçok alanda yazıldıkları dönemi çok yönlü bir şekilde aydınlatıcı özelliğe sahip metinlerdir. Osmanlı toplumu ile iç içe yaşayan Ermeni halkı bu eserlerde hem kendi milli özelliklerini hem de etkilendikleri bu toplumu yansıtırlar. Sayıca bir hayli hacimli olan bu kaynaklar edebiyat, tarih, müzik, tiyatro, gazete, süreli yayınlar gibi çeşitli alanlardadır. Bu metinlerin Latin harflerine aktarımının ve üzerinde yapılacak çalışmaların büyük bir ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bu bölümde, ulaşabildiğimiz bazı çalışmalar hakkında genel görünümü çizebilmek için bilgi vermeye ve bu Ermeni harfli Türkçe metinler içinde halk edebiyatı metinleri hakkında yapılan çalışmalara değinmeye çalıştık ancak burada her çalışmayı anlatma iddiamızın olmadığını belirtmek gerekir. Halk edebiyatı metinleri içinde dinî olanlarına da yer verilmiştir. Çünkü çalışmamızı oluşturan *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı kitabımız da dinî içeriğe sahip halk edebiyatı metinlerindendir.

1.1. Ermeni Harfli Türkçe Eserler ve Önemi

"Ermeni harfli Türkçe metinler, önemli bir bölümünün ana dili Türkçe olan ya da gündelik yaşamda Türkçeyi kullanan ya da hedef kitlelerine daha rahat ulaşabilmek için Türkçe kullanmayı tercih eden Osmanlı Ermenilerinin, kutsal metinlerinin yazılı olduğu alfabeyi kullanarak Türkçe yazdıkları ve/veya yayımladıkları metinler topluluğu"[7] olarak kabul edilebilir.

"Tarih boyunca Türkçenin yazımında kullanılan alfabelerden biri de Ermeni alfabesidir. 5. yüzyılda Mesrob Maşdots'un yarattığı Ermeni alfabesinin Türkçe metinlerin yazımında kullanılmasına 14. yüzyıldan itibaren yazma eserlerde, 18.

[7] Murat Cankara, "Ermeni Harfleriyle İlk Türkçe Romanlar Üzerine," **Tanzimat ve Edebiyat: Osmanlı İstanbulu'nda Modern Edebi Kültür**, yay. haz. Mehmet Fatih Uslu-Fatih Altuğ, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 117.

yüzyıldan itibaren de basma eserlerde yaygın olarak rastlanır. Türkiye'de ve Ermenilerin göç ettikleri diğer ülkelerde Ermeni harfli Türkçe eserlerin yayımlanması, 20. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra giderek azalsa da 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir. Ermeni harfli Türkçenin kullanımına aşuğların (Ermeni âşıkları) şiir ve destanlarında, yazılı edebiyat ürünlerinde, Batı edebiyatından çevirilerde, gazete ve dergilerde, mezar taşı kitabelerinde, çok dilli lügatlerde, *İncil* ve diğer dinî kitaplarda rastlanmaktadır."[8] Ermeni harfli Türkçe yayınların varlığı bir hayli hacimlidir, bu eserlere Hasmik Stepanyan'ın *Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727-1968)* adlı kitaptan da ulaşılabilir. 652 sayfadan oluşan kitapta kronolojik olarak sıralanan 1696 Ermeni harfli Türkçe kitap ve bunun haricinde yeri ve yılı belirsiz alfabe sırasına göre 160 kitap bilgisi verilmiştir. Ermeni tiyatro gruplarının Türkçe temsillerinin Ermeni harfleriyle Türkçe yazılmış 366 oyun adına Metin And'ın listesinde yer verilmiştir. Son bölümde de 99 tane kronolojik Ermeni harfli Türkçe süreli yayın, 20 tane Ermeni harfli Türkçe el yazma gazete ve dergi listelenmiştir. Kitabın sonunda bibliyografyası verilen kitapların, yazarların, tiyatrocuların, çevirmenlerin, süreli yayınların ve burada çalışanların, sahiplerinin, başyazarların, yayıncıların ve matbaacıların bazılarının fotoğraflarına ulaşılabilir.[9]

Kevork Pamukciyan'ın *Ermeni Harfli Türkçe Metinler* adlı kitabında Rober Koptaş, Ermeni harfli Türkçe yazma geleneğinin Türkçe konuşan, Ermeniceyi ya hiç bilmeyen ya da çok az bilen Hristiyanlık inancına bağlı Ermeni nüfusla yazı yoluyla iletişim kurmanın ve bu kitlenin aynı yolla kendini ifade etmesinin aracı olarak geliştiğini ifade eder. Ermeni harfli Türkçenin, Ermeni kültürünü koruma ve yabancılaşmaya karşı koyma çabalarının ürünü olarak değerlendirilebileceği gibi, Ermenice bilmeyen, kendini Türkçe olarak ifade edebilen Ermeni nüfusun, Ermeni harfleri üzerinden kimlik aidiyetini sürdürerek kendisini yazıyla ifade etmesinin doğal sonucu olarak da kabul edilebileceğini belirtir. Ermeni harfli Türkçe yazma ve basma eserlerin yayılması, din, tarih ve edebiyat alanlarında geniş bir literatürün

[8]Rober Koptaş, "Ermeni Harfleriyle Türkçe," **Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-II: Ermeni Harfli Türkçe Metinler,** haz. Kevork Pamukciyan, C: II, İstanbul, Aras Yayıncılık, 2002, s. XI-XII.
[9]Hasmik A. Stepanyan, **Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727-1968)**, İstanbul, Turkuaz Yayınları, 2005.

oluşması ve pek çok gazete ve derginin yayımlanmasının bu temel üzerinden açıklanabileceğini söyler. Çok kültürlü Osmanlı toplumunda kültürel alışverişi sağlamada Ermeni harfli Türkçenin önemli bir rol oynadığına; Ermeni harfli Kürtçe, Ermeni harfli Arapça, Ermeni harfli Türkçe yazma eserler sayesinde çeşitli milletlere mensup âşıkların, ozanların eserlerinin Ermeniler arasında yayılmış olduğuna; aynı şekilde Ermeni aşuğ ve kusanlarının (ozan) eserlerinin de farklı toplumlarca benimsendiğine değinir.[10] Ermeni harfleriyle oluşturulan metinlerin Ermeniler için Kürt, Arap ve Türklerle oluşacak sanat, edebiyat, bilim alanlarındaki etkileşimi artırdığı ve birbirlerinin bu alanlardaki gelişimini desteklediği söylenebilir.

Ayrıca Osmanlı imparatorluğunda farklı alfabelerle eserler verilmiş olsa da Arap harfli Türkçe eserler hariç en çok rağbet gören Ermeni harfli Türkçe eserlerdi. Ermenilerin pek çok Türk tarafından kendilerine en yakın cemaat olarak kabul edildiği[11] de bilinmektedir.

Turgut Kut, Ermeni harfli Türkçe yazmanın Ermenice bilmeyen çoğunluğun ihtiyacına da karşılık verdiğini dile getirir. Kut, Ermenilerin kendi harfleriyle telif ettikleri romanların olduğunu, bunların halk Türkçesi ile yazıldığını, konularının genellikle kendi toplulukları arasında geçen olaylar üzerine kurulduğunu, Ermenice bilmeyen büyük bir kesimin de ihtiyacını karşıladığını ifade eder.[12]

Rober Koptaş, Ermeni harfli Türkçe yazmanın dinî alanda da Ermeniler arasında bir iletişim ortamı oluşturduğuna değinerek bir yandan Katolik ve Protestan kiliseleri tarafından Gregoryen (Apostolik, Lusavorçagan) Ermeniler arasında Katolik ve Protestan inançlarını yaymak için kullanılırken diğer yandan Gregoryen Ermenilerin bu mezhepler hakkındaki karşı-propaganda çalışmaları için de uygun bir zemin oluştuğunu belirtir. Basma eserlerin ilk döneminde daha çok din ve felsefe alanında yayınlara rastlandığını, 1727-1840 yılları arasındaki yüz yılı aşkın sürede, Katolik inancını Ermeniler arasında yayma amacı doğrultusunda yapılan yayınların

[10]Rober Koptaş, "Ermeni Harfleriyle Türkçe," s. XI.
[11] Johann Strauss, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kimler, Neleri Okurdu? (19.-20 Yüzyıllar)," **Tanzimat ve Edebiyat: Osmanlı İstanbulu'nda Modern Edebi Kültür**, yay. haz. Mehmet Fatih Uslu-Fatih Altuğ, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 40.
[12]Turgut Kut, "Ermeni Harfli Türkçe Telif ve Tercüme Konuları I- Victor Hugo'nun Mağdurin Hikayesinin Kısaltılmış Nüshası," **Beşinci Milletlerarası Türkçe Kongresi**, C. I, [II. Türk Edebiyatı], İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1985, s. 199.

göze çarptığını, 1850-1870 yıllarının, edebiyat ve dünyevi konular bakımından oldukça zengin bir dönem olduğunu belirtir.[13] 1851'de Vartan Paşa tarafından yazılan ve bazı araştırmacılar tarafından ilk Türkçe roman kabul edilen *Akabi Hikyayesi*'ndeki olaylar da mezhep çatışması etrafında şekillenmiştir: Bağdasar Ağa, erkek kardeşi Boğos Ağa'nın, Katolik olduğu için Anna Dudu ile evlenmesini istemez. Onlar, gizlice evlenirler. Bağdasar Ağa, kardeşini bir iftira ile İstanbul'dan uzaklaştırır. Akabi Dudu isminde kızları olur. Bağdasar Ağa yeğeninin de Katolik olacağı endişesiyle bebeği annesinden kaçırır ve kendi büyütür. Akabi Dudu'nun bir Katolik olan Hagop Ağa'yı sevdiğini öğrenen amca, tehditle yeğenine bu izdivaca engel olacak bir mektup yazdırır. İstemediği biriyle evlendirileceği için Akabi Dudu, elinde zehir dolu bir şişeyle evden uzaklaşır. Hagop Ağa sonunda Akabi Dudu'ya ulaşacakken başkasının geldiğini sanan sevgilisi, elindeki zehri içerek kendini denize atar. Hagop Ağa'nın denizden çıkardığı Akabi Dudu az bir zaman sonra can verir. Hagop Ağa da kederinden hastalanıp yirmi bir gün sonra vefat eder.[14]

Hovsep Vartanyan tarafından 1852 yılında yazılan *Boşboğaz Bir Âdem* adlı roman da olayın geçtiği İstanbul'da mezhep çatışması yaşandığını sezdirir. Roman, Katolik Ermenilerin Beyoğlu'nda, Ortodoks Ermenilerin ise kendi mezheplerindeki kişilerin yoğun olduğu Yenikapı ve Samatya'da yaşamayı seçerek bir ayrılık oluşturdukları bilgisi ve bu iki grubun aralarında yaşanan anlaşmazlıklarla başlar.[15] İlk tiyatrolar ve tiyatro temsillerinin asıl Türklerin yoğun oldukları İstanbul yakasında değil de Beyoğlu'nda başladığı, bu temsillerin çoğunlukla yabancı dilden olduğu, yolların ve taşıtların gelişmemişliği, güvenlik bakımından da gece sokağa çıkmanın tehlikeli olduğu bilinmektedir.[16] *Boşboğaz Bir Âdem* adlı romanda da Beyoğlu'na gidecek Ermenilerin gece eve dönmeyip orda kalacak akraba düşündüğü,

[13]Rober Koptaş, "Ermeni Harfleriyle Türkçe," s. XV-XVII.
[14] Vartan Paşa, **Akabi Hikyayesi: İlk Türkçe Roman (1851)**, haz. A. Tietze, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1991.
[15] Hovsep Vartanyan, **Boşboğaz Bir Âdem**, çev. ve yay. haz. Murat Cankara, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 25.
[16]Metin And, **Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu 1839-1908**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972, s. 82.

onlarla genelde ahlaki yönden uyuşmadıklarından bir lokantada sabahlamayı planladıkları anlatılır.[17]

Romanda Katolik Ermenilerin genellikle Beyoğlu'nda Gregoryen Ermenilerin ise Yenikapı ve Samatya'da yaşadıkları, kışın tiyatro eğlencesinin sadece Beyoğlu'nda olduğundan ve oyun oynanacağı akşam oranın rağbet gördüğünden, lokantacıların müşteri çokluğuyla sevinçli olduğundan, Yenikapı ve Samatya taraflarında oturan ailelerin bazılarının hayli kederli olmasından bahsedilir. Din değişimi ile mekân değişiminin birlikte olduğu, genellikle Katoliklerin Beyoğlu'na mutlaka geçtikleri, Gregoryen Ermenilerin de aynı mezheptekiler nerde çoksa o tarafa yaklaştıkları anlatılır.[18] *Boşboğaz Bir Âdem*'in *Akabi Hikyayesi* ile birlikte, Kardinal Andon Hasunyan tarafından ihbar edilip Vatikan Enkizisyonu tarafından Katolik inancına aykırı olduğu gerekçesiyle yasaklanmış[19] olması, bu dönem Ermeni harfli Türkçe edebî romanlara inanç ayrılıklarının yansıtıldığını ve eserlerle bir tarafın savunucusu rolünün üstlenildiğini gösterir. Bunun yanında *Boşboğaz Bir Âdem* adlı roman, Tanzimat dönemi roman, hikâye ve tiyatro eserlerindeki gibi didaktik bir tarzda kaleme alınmıştır. Gereksiz yere çıkarılan dedikodunun bir insanın ölümüne bile sebebiyet vereceği örnek durumlarla eleştirilmiştir.

Vartan Paşa'nın 1851'de kaleme aldığı ve bazı araştırmacılar tarafından ilk Türkçe roman kabul edilen *Akabi Hikyayesi*'nin ön sözünde romanın niçin Ermeni harfli Türkçe ile yazıldığı hakkında detaylı bir bilgi verilir, bu açıklamadan Ermeni harfli Türkçe eserlerin o dönemin Ermeni halkı için bir ihtiyaçtan doğduğu ortaya çıkar. Bu romanın Türk okuyucular için değil, İstanbul'da yaşayan Ermeniler için yazıldığı, onların günlük hayatlarında Türkçeyi kullanabilip o dönem yazı dilinde kullanılan Arap harflerini zorlanarak çözebildikleri belirtilir. Kendi okullarında onlara Ermeni harflerinin öğretildiği ancak onlara okutulan metinlerin kendi konuştukları dil yani Türkçe değil, onlara yabancı gelen kadim bir lisanla yani Ermeniceyle yazılmasından ve bu dille kendi zamanlarının hayatını ifade etmenin güç hatta imkânsızlığından bahsedilir. Konuştukları Türkçenin onlara edebî ürün

[17]Hovsep Vartanyan, **Boşboğaz Bir Âdem**, s. 25-26.
[18]Hovsep Vartanyan, **Boşboğaz Bir Âdem**, s. 25-26.
[19]Hovsep Vartanyan, **Boşboğaz Bir Âdem**, s. 10-11.

vermek için daha uygun ve kolay geldiği, okullarında Osmanlı edebiyatı ve kitabeti dersleri görmediklerinden o zamanın bir hayli girift olan edebî üslûbuna vâkıf olmasalar da günlük konuşmalarında bunun eksikliğini duymadıkları belirtilir. *Akabi Hikyayesi*'nin yazarı modern bir tür olan roman yazmayı ve bunu millettaşlarına okutmayı istediğinden o zamanın çetrefil, kilise kitaplarında kullanılan arkaik Ermenice ile yazsa onu kimsenin rahat okuyamayacağından ve kendisinin de bunu yazmaktan bir tat alamayacağından kitabını Türkçe yazmaya karar verdiğini açıklar. Arap harfleri az okumuş millettaşlarına zor geldiği için İstanbul ve Anadolu'daki Ermeniler tarafından Türkçe yazmak için uzun zamandan beri kullanılagelen Ermeni alfabesini alıp onu Türkçeye daha iyi uyacak şekilde düzenleyerek eserini onunla yazdığını, böylece Osmanlı Ermenilerinin kolayca ve rahatça okuyabildikleri bir kitap meydana getirmiş olduğunu izah eder.[20] *Tanzimat ve Edebiyat Osmanlı İstanbulu'nda Modern Edebi Kültür* adlı kitapta Vartan Paşa Türkçe bilen Ermenilerin sayısının fazla olduğundan daha geniş kitleye hitap edebilmek için Türkçe yazmak durumunda kaldığını şu sözlerle belirtir: "Ermeni milletinde Türkçeyi iyi bilen ama Ermeniceye aşina olmayanların sayısı Ermenice bilip Türkçeye aşina olmayanların sayısından fazla olduğundan, çoğunluğa saygı göstermek açısından bu kitabın zorunlu olarak Türkçe yazılması yeğlenmiştir."[21]

Akabi Hikyayesi adlı romanın neşredilirken metnin aslına büyük bir hassasiyetle sadık kalındığı belirtilir. Kitap neşre hazırlanırken yaklaşık 150 sene evvel yazılmış eseri okuyanların bugünün Türkçesinde alışılmamış ifadelerle karşılaşabilecekleri, dilin her geçen yıl bir değişim sürecinde olduğu, bu farklılıkların bir hata kabul edilemeyeceği bildirilir. Şu an farklı bir zamanda yaşandığından kitapta geçen ifadelerin hangisinin hata hangisinin o zamanın Türkçesine mahsus ifadeler olduğunun tespitinin imkânsızlığından eseri hiç değiştirmeden olduğu gibi bastırmanın uygun bulunduğu ifade edilir. 1851'de yazılmış eserin bugünkü okuyucuya kolay gelsin, zevkini okşasın diye yeni bir kalıba sokmak istenmediği, eserin kendi zamanının içtimai ve estetik düşüncelerini bize gösterdiği gibi ifadesi de

[20]Vartan Paşa, **Akabi Hikyayesi: İlk Türkçe Roman (1851)**, s. IX-X.
[21]Johann Strauss, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kimler, Neleri Okurdu? (19.-20. Yüzyıllar)," s. 9.

kendi zamanının olması gerektiği, şekil ve muhteviyatın bir bütün olarak kalmasının doğru olacağı belirtilir.[22]

Ermeni harfli Türkçe metinler denince çok sayıdaki çalışmalarıyla akla gelen ilk isimlerden biri de Kevork Pamukciyan'dır. Pamukciyan, Ermeni harfli metinleri Latin harfli Türkçeye aktarırken anlaşılması zor kelimeleri açıklayarak ve mümkün mertebe Ermeni harfli metni değiştirmeyerek bir yol izlediğini ve bu anlaşılması güç kelimelerin yanlarına parantez içinde bugünkü karşılıklarını ilave etmeyi lüzumlu gördüğünü belirtir. Sık sık dipnotlarla bilinmeyen kelimelerin anlamlarını ve o dönemde neyi kastetme ihtimalinin bulunduğunu detaylıca izah ettiği görülür. Ermeni harfli Türkçe el yazma eski bir cöngü Latin harflerine aktarırken rakam taşımayan sayfaların numaralandırıldığını, Ermenicedeki Türkçe imlanın hemen hemen muhafaza edildiğini, bazı kelimelerin eski şekillerinin etimolojik önem taşıdığı gibi, Ermeniler arasında eskiden konuşulan veya yazılan Türkçe hakkında da bir fikir edinmenin mümkün olduğu için bu yolun önemli olduğunu vurgular, mısraların sonuna virgül veya nokta ilave edildiğini söyler. Bazı harflerin klasik şekillerinden farklı olarak yazıldığını, üstelik bazı kelimelerin Ermeniler arasında asli şekillerini kaybettiğinden okumayı daha da güçleştirdiğini, ayrıca birbirinden ayrı yazılması gereken birçok kelimenin bitişik şekilde ve bitişik yazılması gereken bazı kelimelerin de bölünmüş olarak yazıldığını; bu yüzden, Ermenice eski yazmaları okumaktaki kırk yıllık tecrübeye rağmen bazı kelimelerin düğümünün çözülmesi için epeyce uğraşıldığını belirtir. Pamukciyan'ın çeviri yazılarında harfleri traskribe etmediği, günümüz kullanımına uymadığı hâlde ğ'lerin kelime başında da yazıldığı görülür.[23]

Ermeni harfli Türkçe metinler üzerine emek vererek titizlikle çalışmış bir diğer isim olarak M. Sabri Koz'u da zikretmek gerekir. Sabri Koz, "Ermeni Harfleriyle Türkçe Nasreddin Hoca" adlı makalesinde *Nasreddin Hoca Latifeleri*'ni Türk harflerine aktarırken Ermeni harflerinin ses değerlerini gösterecek çevrimyazı alfabesi kullanma olanağı bulamadığını, amacın bir dil araştırması olmadığını,

[22]Vartan Paşa, **Akabi Hikyayesi: İlk Türkçe Roman (1851)**, s. XI.
[23] Kevork Pamukciyan, **Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-II: Ermeni Harfli Türkçe Metinler.**

tıpkıbasım hâlinde verildiği için konuyla uğraşanların kendi amaçlarına hizmet edecek veriler yakalamasının mümkün olduğunu, noktalama ve vurgu işaretlerinin orijinal metne uygun olması için aynen muhafaza edildiğini belirtir.[24]

Sabri Koz, *"*Değişik Alfabelerle Yazılmış-Basılmış Türkçe Halk Şiiri Metinlerinin Neşrine Bağlı Meseleler Üzerine Kişisel Notlar*"* adlı yazısında da Ermeni harfli Türkçe metni Latin harflerine aktarırken fazla onarım gerektirmediğini, ancak açıklanması gereken birkaç kelimenin olduğunu, onlara da yerlerinde işaret edildiğini, bunun Ermeni harfli Türkçe metnin yayımlanmış örneklerdeki yanlış ve eksikleri onarmak için işe yarayacağını belirtir. Arap, Ermeni, Kiril ve Rum alfabeleriyle yazılmış ve basılmış halk şiirlerini okuma ve bugünkü yazıya aktarma çalışmaları sırasında karşılaşılan güçlükleri, bu işin metin tespiti sırasında görülebilecek faydalarını, kaynak zenginliğine örnek olmak üzere ele aldığını izah eder. Yazarın bu çalışmada sorguladığı şu sorular dikkat çekicidir: "Türkçeyi başka bir alfabe kullanarak yazan insanlar yazdıkları metinleri yazılı oldukları gibi mi okuyorlardı ya da okurken, zaten daha önce var olan âşinalık ile olması gerektiği gibi mi okuyorlardı?" Ermeni harfli Türkçe halk şiirlerini okurken yazının işleklikten kaynaklanan okunaksızlığı, sesleri ifade etmek için kullanılan harflerin telaffuz sırasında ana metinden uzaklaşmaya başlaması, alışılmış yazımların dışına çıkılarak hele bir de Türkçenin oralardaki mahalli ağzı ile Ermenilerin konuşma dilindeki hâli de işe katılınca bir sorunlar yumağı ile karşı karşıya kalındığını söyler. Bu metinlerin yeniden yayımlanmasında doğrudan doğruya normalleştirerek yayımlamanın kısa yoldan tasarruflu ve kolay bir yol olduğunu, oysa çeviri yazı, tıpkıbasım ve olması gerektiği gibi yazarak üç boyutlu çalışmanın işin en faydalı yanı olduğunu ve bu yüzden zor ve çok uğraş gerektirdiğini ifade eder. Yazarın bu çalışmada seçtiği örnek metinleri Ermeni harflerinden Latin harflerine çevirirken alfabeyi transkribe etmediği, metnin aslında olan noktalama işaretlerini çeviri yazısında kullanmadığı, açıklamaya gerek duyduğu kelimeleri dipnotta belirttiği görülür.[25]

[24]M. Sabri Koz, "Ermeni Harfleriyle Türkçe Nasreddin Hoca," **Müteferrika**, Sayı 2, Bahar 1994, s.105.

[25]Sabri Koz, "Değişik Alfabelerle Yazılmış-Basılmış Türkçe Halk Şiiri Metinlerinin Neşrine Bağlı Meseleler Üzerine Kişisel Notlar," **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII Metin neşri: problemler, tespitler, öneriler**," haz. Hatice Aynur vd., İstanbul, Klasik Yayınları, 2017, s. 162-191.

Ermeni harfli metinleri Latin alfabesine aktarırken günümüz okuruna ulaşmak için izledikleri yöntemle dikkat çeken iki çalışmadan daha bahsedilebilir. Aysel Güneş çalışmasında yorumlu yazı çevirimi yani transkripsiyon alfabesi kullanıldığını, noktalama işaretlerinin aynen bırakıldığını belirtir. Türkçe sözcük ve eklerde sıkça karşılaşılan yazım kararsızlıklarına müdahale edildiğini, çeviri yazının mümkün olduğunca ölçünlü hâle getirilmeye çalışıldığını söyler. O dönemin Türkçesinin kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık ve ünsüz uyumlarına aykırılık gösteren yazım biçimlerine müdahale edildiğini; Arapça, Farsça, Ermenice veya başka bir dilden geçen sözcüklerin yazımına, Türkçe ek almadığı sürece müdahale edilmediğini ifade eder.[26]

Pınar Karakılçık, *"İki Kapı Yoldaşları Yahod Hakkı Adaletin Zahirisi"* adlı tez çalışmasında transkripsiyon alfabesi kullandığını ve transkripsiyonunda Türkçenin telaffuzunu esas aldığını belirtir. Ermenice noktalama ve vurgu sisteminin kendine özgü karakterlerden oluştuğunu, Türkçede bugün kullanılan soru veya ünlem işaretinin Ermenice soru, ünlem ve emir vurgularıyla diğer tonlamaları gösteren vurgu sembollerini karşılamakta yetersiz kaldığını düşündüğünden bu sembollerin latinizasyonunda farklı bir aksan sistemi üzerinde çalıştıklarını, aynı kelimenin farklı heceleri üzerine yazılan bu vurgu işaretlerinin İstanbul Ermenilerinin konuştuğu Türkçenin yazılı dile de yansıyan bir ağız özelliği olarak değerlendirilebileceğini belirtir.[27]

Esra Dicle'nin hazırladığı Dergâh Yayınlarından çıkan *Osmanlı Sahnesi* adlı kitapta Ermeni harfleriyle birlikte farklı alfabelerden tiyatro oyunları Latin harflerine aktarılmıştır. Bu aktarım yapılırken döneme özgü bazı söyleyiş ve kullanımlar, açıklamalar dipnotta verilerek akışı zorlamayacak şekilde düzenlenmiş, yazım ve noktalamalar Türkçenin kurallarına göre uyarlanmış; güncel sözlük ve yazım kuralları için Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlük ve İmla Kılavuzu esas

[26]Aysel Güneş, "Hovhannes Balıkcıyan'ın Karnig, Gülünya ve Dikran'ın Dehşetlu Vefatleri Hikayesi ile Hovsep Maruş'un -Bir Sefil Zevce- İsimli Ermeni Harfli Türkçe Romanları (İnceleme- Metin-Dizin)," **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Danışman: Emine Akile Naskali, [Yayımlanmamış] Doktora Tezi, İstanbul, 2015.

[27]Pınar Karakılçık, "Hovsep H. Kurban'ın 'İki Kapu Yoldaşları Yahod Hakku Adaletin Zahiri'si, 1885, İkinci Cilt, (İnceleme, Ermeni Harfli Türkçe Metin, Dizin)," **Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Danışman: Emine Gürsoy Naskali, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s. X, XI.

alınmış. Bütün bu düzenlemeler sırasında amacın yazarların üslubunu, dilin niteliğini ve metnin dokusunu zedelemeden oyunları günümüz okurunun erişimine açabilmek olduğu belirtilmiştir.[28]

H. Çelik ve A. Sargsyan yazdıkları makalede, Osmanlı coğrafyasında özellikle 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk yirmi yılında yazılmış ve basılmış Ermeni harfli Türkçe metinler için bir transkripsiyon standardı oluşturmayı amaçladıklarını, öncelikle bu yüzyıllardaki Osmanlı Türkçesi yazı dilinin özelliklerine odaklanmaya karar verdiklerini ve Batı Ermenicesi edebî standartlarının telaffuzunu göz önünde bulundurmaya çalıştıklarını belirtirler.[29]

Murat Cankara, *Boşboğaz Bir Âdem* adlı romanı transkripsiyon yapmayıp bütün ses özelliklerine bağlı kalarak, dönemin Türkçesini günümüze yansıtmak için halk söyleyişlerini, ağız özelliklerini olduğu gibi korumaya çalışarak neşretmiştir. Murat Cankara, *Boşboğaz Bir Âdem* adlı romanı Ermeni harflerinden Latin harflerine aktarırken büyük ölçüde Batı Ermenicesinin telaffuzunu esas aldığını ve transkripsiyon alfabesi kullanmadığını; noktalama işaretlerinde Ermenicede birebir aktarımın her zaman mümkün olmadığından gerekli olduğunu düşündüğü yerde noktalama işaretlerine müdahale ettiğini, noktalama işaretlerini çevirdiğini, biraz da standartlaştırdığını ifade eder. "a" ve "d" harflerinin dizgide sık sık karışabildiğini, bunları düzelttiğini, Ermenicede yazılmadığı hâlde okunan "ı" seslisini bazı durumlarda yazdığını, terkipleri yazarken Ermeni harfli Türkçede böyle bir uygulama olmadığından (-) işaretini kullanmadığını belirtir. Bazı sözcüklere, telaffuz ya da yazım biçimlerine -döneme ilişkin bir tür gerçekçilik etkisini korumak adına- dokunmadığını, ancak ünlü ve ünsüz uyumları, ek eylemlerin imlası vb. bakımından metni günümüzdeki kullanıma uydurduğunu, yani standartlaştırdığını ifade eder.[30]

---

[28]**Osmanlı Sahnesi: 19. Yüzyıl Çok Dilli Osmanlı Komedyasından Üç Metin**, haz: Esra Dicle, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2022, s.12.

[29]Hülya Çelik ve Ani Sargsyan, "Ermeni Harfli Türkçe Edebiyat Çalışmaları için Transkripsiyon Standartları Önerisi," **Nesir: Edebiyat Araştırmaları Dergisi 3,** (Ekim 2022), s. 109-122.

[30]Hovsep Vartanyan, **Boşboğaz Bir Âdem**, s. 14, 15. Murat Cankara'nın Ermeni harfli Türkçe yazımının nasıl olması gerektiğine dair başka yazıları da vardır, bk. Murat Cankara, "Ermeni Harfleriyle İlk Türkçe Romanlar Üzerine,"**Tanzimat ve Edebiyat Osmanlı İstanbulu'nda Modern Edebi Kültür**, yay. haz. Mehmet Fatih Uslu-Fatih Altuğ, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Son dönem yapılmış çalışmalardan Seda Kaya'nın "Ermeni Harfli Yedi Alimlerin Hikâyesi" adlı çalışmaya baktığımızda metnin aktarımında, Ermeni alfabesinin Türk Latin alfabesini karşılayan ses değerlerine sadık kalındığı, metinde birçok kelimenin yazımında hata yapılmasına rağmen aktarım esnasında metne tamamen sadık kalınmaya çalışıldığı, matbaa hatası olarak değerlendirilebilecek mürekkep hatalarından kaynaklanan yazılmayan harflerin metin tamiri yoluna gidilerek tamamlandığı, Türk Latin alfabesine aktarım esnasında metinde kullanılan noktalama işaretlerine genel olarak sadık kalındığı, metinde gerek Arapça ve Farsça tamlamaların yazımında gerekse günümüzde birleşik olarak yazılan fakat metinde ayrı olarak yazılan tüm kelime ve eklere sadık kalındığı belirtilir.[31]

Berna Sert'in *"*19. Yüzyıla Ait Ermeni Harfli Türkçe Agnes veya Ney Çalan Kızcağız Hikâyesi Üzerine Dil İncelemesi*"* adlı çalışmasında metin aktarılırken Ermeni alfabesinin Latin alfabesinde olan karşılık değerlerine bağlı olarak ilerlendiği, eserde hatalı yazımın oldukça fazla olmasına rağmen aktarım sırasında metne sadık kalındığı, Latin alfabesine aktarma sırasında noktalama işaretlerinin kullanımında eksiklik gözlemlendiği, fakat yerinde ve doğru kullanımı olan noktalama işaretlerinin oldukça fazla olduğu, Arapça ve Farsça tamlamaların yazımı hususunda metinde yazılmış olduğu hâliyle aktarım sağlandığı, tamlamalarda işaret eksikliği hususuna da sadık kalınıp Latin harflerine aktarımda ve dizin bölümlerinde (-) işaretinin gösterilmediği belirtilmiştir.[32]

Semanur Öztürk'ün *"*Kirk Vor Goçi Agn Lusadu*"* adlı tez çalışmasında izlediği yöntemden de bahsetmek isteriz. Öztürk, bu çalışmada Ermeni harflerini Latin harflerine aktarırken metnin transkribe edildiğini ve noktalama işaretlerinde günümüz Türkçesindeki işaretlere bir uyarlama yapıldığını belirtir. Bu metnin ses ve imla bilgisi yönünden incelenmeden önce transkripsiyon alfabesine aktarıldığını, alfabeye aktarımı sırasında asıl metinde yazarın yaptığı hataların aynen korunduğu ve metinde bu sebeple herhangi bir düzeltmeye gidilmediğini ifade eder. Ancak asıl

[31] Seda Kaya, "Ermeni Harfli Yedi Alimlerin Hikâyesi (Giriş, Metin, İnceleme, Dizin)," **Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Danışman: Doç. Dr. Abdulkadir Öztürk, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, Ordu, 2021.

[32] Berna Sert, "19. Yüzyıla Ait Ermeni Harfli Türkçe Agnes veya Ney Çalan Kızcağız Hikâyesi Üzerine Dil İncelemesi," **Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Danışman: Doç. Dr. Abdulkadir Öztürk, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, Ordu, 2021.

metindeki yazarın uyguladığı imla sisteminde, metnin akıcılığını bozduğu düşünülerek bazı düzeltmeler yapıldığını söyler. Ayrı yazılan bildirme eki, edat ve zarfların günümüz imlası göz önünde bulundurularak bitişik yazıldığını, metnin aslında yer alan noktalama işaretlerinin kimi kelimeleri Türkçeye aykırı olarak bölmesi ve okumakta zorluk çıkarması sebebiyle Türkçede kullanılan noktalama işaretleri ile değiştirildiğini, Ermenicede /a/ ve /o/ seslerinden sonra gelen yazı dilinde kullanılıp telaffuzda söylenmeyen յ (hi) sesinin çeviri yazıda gösterilmediğini, metnin dinî bir metin olduğunu, Hristiyanlıkla ve kilise ile ilgili Ermenice terimler ve cümlelerin olduğunu, bu kelime ve cümlelerin Türkçeye tercüme edilmeyip metinde yazıldığı hâliyle doğrudan aktarıldığını, ancak incelemenin sözlük bölümünde Ermenice kelimelerin Türkçe karşılıklarına yer verildiğini belirtmiştir.[33]

Büşranur Yucel, *"*Ermeni Harfli Türkçe 'Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız' Adlı Eserin Halk bilimsel Açıdan Değerlendirilmesi*"* çalışmasında metni transkribe etmeden Ermeni alfabesinde, bir sesi birden fazla simge karşıladığından Ermeni alfabesinde yer alan tüm harfleri değil de metinde yer alan harflerin listesinin Latin alfabesinin sırasına göre ayrıca Ermeni Harfli Türkçe ile Arap Harfli Türkçe arasında etkileşim olduğundan Arap harfli karşılığıyla verildiğini, noktalama işaretleri konusunda istikrarsızlık olması sebebiyle cümlenin anlamından ve akışından hareketle günümüz Türkçesinin noktalama işaretlerine göre düzenleme yapıldığını, metindeki özgün ve yerel söyleyiş biçimlerinin korunması adına söyleyiş biçimlerine müdahalede bulunulmayıp karakterlerin ağız özelliklerine göre konuşturulduğunu, çeviri yazıda istikrarı sağlamak için birleşik yazılması gerekirken ayrı yazılan özel adların birleştirildiğini, Arapça ve Farsça tamlamalarda hiç yazılmayan izafet kesresinin Latin harflerine aktarımı yapılırken anlaşılması için eklendiğini, ikili yazımın olduğu yerlerde günümüz Türkçesinin esas alınıp karışıklığın giderildiğini, soru ekine ve dönemin Ermeni harfli Türkçe metinlerinin çoğunda kelimelerin sonuna gelen "dır" eklerinin

[33] Semanur Öztürk, "Ermeni Harfli Türkçe Metin: Kirk Vor Goçi Agn Lusadu (İnceleme-Metin-Dizin)," **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Balcı, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2022.

metinde ayrı olduğu günümüzde böyle bir kullanımın söz konusu olmadığından çeviri yazıda birleştirildiğini belirtir.[34]

Türk edebiyatının ilk yerli romanı kabul edilen Şemsettin Sami'nin 1872'de yazdığı *Taaşşuk-ı Talat ile Fitnat*'tan önce Ermeni harfleriyle Türkçe yazılmış *Akabi Hikyayesi* (1851), *Boşboğaz Bir Adem* (1852), *Karnig, Gülünya ve Dikran'ın Dehşetlu Vefatleri* (1863), *Bir Sefil Zevce* (1868), *Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Kız* (1868) roman örneklerinin Batılı tarzda yazılmış ilk Türkçe eserler olarak Türk edebiyatının gelişimine katkı sağladığı bir gerçektir. Romanların dilinin sade ve anlaşılır olması dönemin sosyal, kültürel ve siyasi hayatına ayna olmuştur. Ayrıca Murat Cankara; Ermeni harfli Türkçe yazılmış *Akabi Hikyayesi, Karnig, Gülünya ve Dikran'ın Dehşetlü Vefatleri ile Bir Sefil Zevce* adlı üç romanla kendinden sonra yazılacak Arap harfli Türkçe Tanzimat dönemi romanlarının yazarın araya girerek okurla sohbet hâlinde uzun uzun bilgi vermesi, belli ortak tipler, "üzüntüden ölme", "intihar", "ilk bakışta aşk" motifleriyle benzerliklerini ve bu romanların yazarlarının Avrupa romantizmini farklı ve yer yer birbirine karşıt yönleriyle sahiplendiklerini belirtir.[35]

Selin Tunçboyacı; "Akabi Hikayesi, Boşboğaz Bir Adem ve Temaşa-i Dünya Romanları Çerçevesinde 19. yy. Osmanlı Modernleşmesi" adlı tez çalışmasında bu üç romanın 19. yüzyıl Osmanlı modernleşmesinin etkileri dikkate alınarak okunup tahlil edildiğini, romanların yazarları Vartan Paşa ve Misailidis Efendi'nin dönemin idealleri ve heyecanları doğrultusunda Ermeni halkını eğitmek için ahlaki kaygılarla toplum içindeki ideal insan rolünü kazandırmak amacıyla yazdıklarını belirtir.[36] Bu açıdan bakıldığında Türk edebiyatında aynı dönem yazılan Tanzimat dönemi roman, tiyatro ve şiirlerinin de Batı'daki gelişmelerden etkilenerek değişen dünya görüşünü; hak, adalet, özgürlük, eşitlik gibi konuları işlediği ve halkı eğitme amacı güttüğü

[34]Büşranur Yucel, "Ermeni Harfli Türkçe 'GülinyaYahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Kız' Adlı Eserin Halkbilimsel Açıdan Değerlendirilmesi," **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Zehra Hamarat, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2022.

[35]Murat Cankara, "Ermeni Harfleriyle İlk Türkçe Romanlar Üzerine," s. 119-125.

[36] Selin Tunçboyacı, "Akabi Hikayesi, Boşboğaz Bir Adem ve Temaşa-i Dünya romanları çerçevesinde 19. yy. Osmanlı modernleşmesi," **Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Danışman: Doç. Nüket Esen, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.

bilinmektedir. Ermeni harfli Türkçe romanların fikrî açıdan bu yenilik ve gelişmeleri Türk edebiyatına daha erken taşıması Batı'ya açılan yeni bir kapıyı aralamıştır.

"Tanzimat döneminden başlayarak İstanbul'da Ermeni harfli Türkçe birçok gazete ve dergi yayımlanmıştır. 1850-1890 yılları arasında, yalnızca İstanbul'da Ermeniler tarafından çıkarılan 100 kadar süreli yayın vardır ve bunların 54'ü kısmen ya da tamamen Ermeni harfli Türkçedir."[37]

Ayla Kandemir, tez çalışmasında ilk Ermeni harfli gazetenin *Takvim-i Vekayi* olduğunu, birinci sayısının 22 Ocak 1840 tarihinde neşredilmeye başlandığını ancak 5 sayı çıktığını ve 6. sayıdan itibaren Ermenice olarak devam ettiğini aktarır.[38]

Müslüman Türkler arasında, Ermeni alfabesini öğrenen ve Ermeni harfleriyle basılmış kitapları ya da gazeteleri okuyanların bulunduğu, gazetelerde modern edebiyatı Türkçe okumak isteyenler için alfabeyi öğreten kişilerin ilanlarına rastlandığı, hatta bazı üst düzey Türk devlet görevlilerinin yalınlığı ve uygulamadaki kolaylığı nedeniyle Ermeni alfabesini telkin ettiği bilinmektedir.[39] Rober Koptaş, Metin And'ın *Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu* adlı eserinde Türk okuyucuların da Ermeni harflerini öğrenerek *Manzume-i Efkâr* gibi süreli yayınları takip ettiği bilgisini aktarır.[40] Bu durum karşılıklı etkileşimi doğurmuştur. O dönem halkı için alfabe farklılığı bir engel olmayıp konuşulan ortak dil Türkçede buluşulmuştur, dönemin yazarları Türk edebiyatının ilerlemesi için beraber hareket etmişlerdir.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi'nde Ermenilerin kurdukları basımevleri ile ilgili bilgiler vardır. "1567'de basım araç gereci ile İtalya'dan gelen Apkar önce tutuklanmış, suçsuzluğu kanıtlanınca serbest bırakılmıştır. Bunun üzerine Apkar, Kefeli Mahallesi'nde Surp Nigoğayos Kilisesi çevresinde (Kumkapı-Yenikapı civarında olduğu sanılıyor) İstanbul'da ilk Ermeni basımevini kurmuş,

[37]Rober Koptaş, "Ermeni Harfleriyle Türkçe," s. XVIII.
[38] Ayla Kandemir, "Ermeni Harfli 'İnciler' İsimli Türkçe Dua Kitabının Türk Latin Alfabesine Aktarımı ve Ses Bilgisi," **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler** Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, Ekim 2016, s. 15.
[39]Johann Strauss, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kimler, Neleri Okurdu? (19.-20 Yüzyıllar)," s. 37.
[40]Rober Koptaş, "Ermeni Harfleriyle Türkçe," s. XIX.

Rahip Horvirablı Arakel ile imla kitabı, takvim ve ayin kitapları olmak üzere beş eser basmıştır. İstanbul'da Ermeni basımevlerinin ikinci başlangıcı Eremya Çelebi Kömürciyan dönemine rastlar. Onun açtığı basımevi de kısa süreli olmuş, 1677-1678 arasında ancak dinî içerikli iki kitap yayımlayabilmiştir. Anadolu'da ilk matbaayı açan Rahip Mıgırdic Khrimyan (daha sonra patrik ve başpatrik) ilk matbaasını İstanbul'da kurar. Bu matbaada ilk kez *Ardzvi Vasburagan (Vaspuragan Kartalı)* adlı dergi yayımlanır (1855-1856). Müzik konulu yayınların yapıldığı bir matbaayı da Yeğya Dındesyan, İstanbul'da kurar. 1864'te başlayan müzik konulu yayınların ilki Ermeni kilisesi müziğinin sekiz sesine göre melodiler üzerine bir araştırmadır."[41] Türkler bu sayede farklı bir müzikle de tanışma imkânı bulurlar. Bu eserlerin yanında "Ermeni harfli Türkçe basın ise, 1840 yılı sonlarında, İstanbul'da Haçadur Oskanyan veya Voskanyan tarafından neşredilen *Ceride-i Havadis* gazetesi ile başlar. Önce, *Aztarar Püzantyan (Bizans Habercisi)* adıyla ve Ermenice olarak 30 Kasım 1840 tarihinde, ünlü matbaacı Boğos Arabyan'ın (1742-1836) matbaasında basılmaya başlamıştır. Dört sayı bu adla neşredildikten sonra, Voskanyan onu Türkçeye çevirmiştir. Sebebi muhtemelen, Ermenice baskısının rağbet görmemiş olmasıdır. *Ceride-i Havadis* 1841 yılının sonlarına kadar devam etmiştir."[42] Osmanlı Ermenileri erken dönem ulaştıkları matbaa sayesinde dinî, sosyal, kültürel, edebî, siyasi, sanatsal gelişmelerden haberdar olmuş ve toplumun bilinçlenmesine katkıda bulunmuşlardır. Ermeni harfli Türkçe eserlerde edebî kimliklerini oluşturmak ve yazın dünyasında biz de varız, demek fırsatını elde etmişlerdir. Bu yönden bakıldığında Osmanlı İmparatorluğunun çok uluslu bir yapıdan oluşması entelektüel açıdan gelişimini olumlu etkilemiştir. Batı'daki gelişmelerin Türk edebiyatının düşünsel ve sanatsal alandaki eserlerinde daha erken görülmesinde Ermenilerin etkili olduğu söylenebilir.

Türk edebiyatında 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı tarzında tiyatro ürünleri verilmeye başlanmıştır. Halkı eğlendirerek eğitmeyi amaçlayan Tanzimat dönemi yazarlarının eserleri yanında Ermeni harfli Türkçe yazılan metinler ya da çeviriler de vardır. *Biçare Kız, İtalya Köylüleri, Madame Uykuda, Sefiller* (V.Hugo),

[41]Vağarşag Seropyan, "Ermeni Basımevleri," **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt 3, ed. Nuri Akbayar vd., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 181-183.
[42] Kevork Pamukciyan, **Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-II: Ermeni Harfli Türkçe Metinler,** s. 41.

Paris'te Misk Sokağı Vak'ası, Venedik Taciri (Shakespeare) gibi oyunlar bu dönemde Ermeni harfli Türkçe yazılarak Türk tiyatrosunda yerini almıştır.[43] Bir temsili seyretmek, roman ya da hikâye okumaya göre harcanan zaman ve verilen emek bakımından daha ekonomiktir. Temsili seyratmek, bir roman ya da hikâyeyi okumaktan hem daha kolaydır hem de duygunun insana tesiri ve onu yaşatması açısından çoğu kişiye göre roman ve hikâyeye göre daha büyük bir etkiye sahiptir. Bu temsillerdeki kişilerin dünyaya bakış açısı o dönem Osmanlı halkının hayatı algılayışını da yansıtır. Halkın sevinçleri, üzüntüleri, yaşam mücadeleleri, aşkları bu oyunlarla keşfedilebilir. Bunlar düşünüldüğünde Ermeni harfli Türkçe tiyatro eserleri, 19. yüzyıl Osmanlı halkının tiyatro zevkini, gündelik Türkçesini ve kendilerini yaşamın neresinde konumlandırdıklarını anlamak için önemli kaynaklardır. Ayrıca "Tiyatro metinleri tıpkı romanlar gibi toplumsal faillerin kendilerini nasıl gördüklerini, geçmişlerini ve içinde bulundukları kriz ortamını nasıl algıladıklarını ve başka algıları nasıl şekillendirmek istediklerini anlamak bakımından değerlidir."[44] Levon Zekiyan da Ermeni tiyatrosundaki hareketin özellikleri, sanatsal niteliği, diğer hareketlerle ilişkisi ile Türk dili ve tiyatrosu açısından önemine değinmiştir.[45] Bu dönem tiyatro ürünleri hem İstanbul Ermeni şivesi hem de İstanbul Türkçesi hakkında bilgi veren önemli kaynaklardır.

Metin And, Avrupa'dan çeşitli nedenlerle Türkiye'ye yerleşmiş Levantenlerin ve Türkçe deyimiyle "tatlısu Frenklerinin" ki bunlar arasında özellikle İtalyan, Fransız ve Almanları kastederek Batı tiyatrosunun tanınmasında büyük katkılarının olduğunu söyler; sonrasında Yahudi, Rum ve Ermenilerin bu konudaki önemli rolünden bahseder. 1868'de Ermenilerle işbirliği yaparak bir tiyatro derneği kurulduğuna ve azınlıklar içinde tiyatro bakımından en önemli katkının Ermenilerden geldiğine değinir. Orta oyununa benzer bir biçimde oynayan ve ayrıca tiyatro

[43]Ermeni harfli Türkçe tiyatro eserlerinin listesi için bk. Hasmik A. Stepanyan, "Ermeni Tiyatro Gruplarının Türkçe Temsillerinin Ermeni Harfleriyle Türkçe Yazılmış Metin And'ın Listesi," **Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727-1968)**, İstanbul, Turkuaz Yayınları, 2005, s. 415-425; Metin And, **Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu 1839-1908**, s. 454-462.

[44]Mehmet Fatih Uslu, "19. Yüzyıl Osmanlı Dünyasında Tarihsel Dram ve Kamusal Alan," **Tanzimat ve Edebiyat: Osmanlı İstanbulu'nda Modern Edebi Kültür**, yay. haz. Mehmet Fatih Uslu-Fatih Altuğ, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 234.

[45]Boğos Levon Zekiyan, **Ermeniler ve Modernite: Gelenek ve Yenileşme/ Özgüllük ve Evrensellik Arasında Ermeni Kimliği**, çev. Altuğ Yılmaz, İstanbul, Aras Yayıncılık, 2001, s. 76.

binalarının yapılmasında emeği görülen ilk Ermeni profesyonel topluluğu Aramyan topluluğu, Osmanlı Tiyatrosu'nun dağarcığını, sanatçılarını hazırlayan ve ilk Türkçe temsilleri veren Şark Tiyatrosu, Vaspuragan Tiyatrosu gibi toplulukları sanat yaşamlarında Ermeniceyi yeğlemekle beraber Türkçe de temsil vermiş ve Türkçe oynayan sanatçıların yetişmesinde büyük katkısı olan Bedros Magakyan, Bedros Atamyan, Aznif Hratçya gibi sanatçılar, Türkçe oyunların gelişmesinde payı olan Hekimyan, Riştuni gibi sanatçılardan da bahseder. Türkiye dışındaki Ermenilerin tiyatro çalışmalarının çok daha eskilere gittiğini, Türkiye'deki Ermeni tiyatro çalışmalarının Venedikyan, Muyapen, Hayr Mınas Pijikyan'ın önderliğiyle 1810'da İstanbul'da başladığını belirtir. 1815'te Pijikyan'ın yazdığı *Ardaşes* adlı tragedyanın 1815 yılında Mıhitaryan öğrencilerince İtalyan yazarı Metastasi'nun *Olimpiade* adlı eseriyle Dido'sun *Merhameti*'nin sahneye konulduğundan bahseder. Türkiye'de Batı tiyatrosunun başlaması ve gelişmesinde Ermeni azınlığın katkısının çok önemli olduğunu, belirli yıllardan sonra kendilerini Türk dilinde tiyatroya adayan ve tiyatromuzun gelişmesinde büyük hizmetlerinin görüldüğünü belirtir. [46] Türk edebiyatında Batılı anlamdaki ilk Türkçe oyunun sarayın ısmarlaması üzerine 1859 yılında Şinasi'nin yazdığı Şair Evlenmesi olduğu[47] düşünülürse Ermeni harfli Türkçe eserler arasındaki tiyatro ürünlerinin Türk edebiyatı için yeni bir kapı açıp öncülük ettiğini söylemek mümkündür.

Mehmet Fatih Uslu, tez çalışmasında Ermenilerin Batı kültürüyle karşılaşma tecrübesinin Osmanlı'da Müslüman nüfusun yaşadığı ani ve yoğun tecrübeden nitelik olarak farklılık gösterdiğini, bunun şok edici bir karşılaşmadan çok nispeten uzun süreye yayılmış ve aşamalı olarak gerçekleşmiş bir tanışma olduğunu belirtir. Ermeni kültürünün ve bunun bir alt başlığı olarak Ermeni sanatı ve edebiyatının Avrupa ile ilişkisinin 18. yüzyılın başından itibaren dikkat çekici yoğunlukta olduğunu, bu yoğun ilişkinin en önemli sağlayıcısının Ermenilerin ticaret ve eğitim nedeniyle farklı coğrafyalarda hareket hâlinde olmalarına bağlar. Bunun onları özellikle önemli Avrupa kentlerinde yeni ve kentli bir kültürün oluşturucusu olma yönünde etkilediğine, bu etkileşimin sadece geçici ve gezgin ilişkiler sonucu olmadığı 16.

[46]Metin And, **Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu 1839-1908**, s. 43-51.
[47]Metin And, **Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu 1839-1908**, s.59.

yüzyıldan başlayarak Ermenilerin iktisadi ve dinî nedenlerle Avrupa'da farklı şehirlerde koloniler oluşturduğu ve oralarda uzun zaman yaşadığına değinir. Osmanlı Ermenilerinin, özellikle Fransa ve İtalya ile ilişkisinin yoğun olduğunu, özellikle Venedik, Padova ve Paris'te yetişen eğitimli nesillerin Ermeni kültürel ve toplumsal hayatını etkilediğini söyler. Uslu, ayrıca 1717'de, Venedik açıklarındaki San Lazarro (Surp Ğazar) adasında Sivaslı bir rahip olan Mıkhitar tarafından kurulan Ermeni Katolik Manastırı'nın Ermeni kültür tarihinde yeni bir dönemin başlangıcına işaret ettiğini; Manastır'da din, dil, edebiyat ve başka konular üzerine sayısız yayın yapıldığını, yetenekli Ermeni gençlerin burada eğitim aldığını, bu oluşumun Ermeni kent kültürünün kurumsallaşmasında, olgunlaşmasında ve formelleşmesinde etkin bir rol oynadığını da ekler. Mıkhitarislerin Osmanlı İmparatorluğu'nda ve başka ülkelerde açmış oldukları okullar sayesinde tiyatronun Ermeniler arasında yayılmasını sağladıklarını ve onların yetiştirdiği entelektüellerin İstanbul'da modern tiyatronun ilk adımlarını attıklarını aktarır.[48]

Strauss da Mıkhitaristlerin yetiştirdikleri öğrencilerle düşünce yönünden Osmanlı Ermenilerini etkileyip basın, dernek ve politik etkinliği yönlendirdiğine değinir: "Ermeni dilinin ve edebiyatının korunmasında 1701'de İstanbul'da Sivaslı Mıkhitar (1676-1749) tarafından kurulan Mıkhitarist tarikatının etkinlikleri önemli rol oynadı. Onların verdiği eğitim ve yayımladığı çeviriler sayesinde 19. yüzyılda yüzde sekseni İstanbul doğumlu olan Venedik ve Viyana'nın Mıkhitarist Papazları, aralarında Vartan Paşa ve Hovhannes Hisaryan'ın da bulunduğu bir genç entelektüeller kuşağı yetiştirdi. Bu kuşak, özellikle başkentte yaşayan Osmanlı Ermenileri için edebiyat hareketini, basını, dernekleri ve politik etkinliği yönlendirdi."[49]

Turgut Kut, Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi'nde sunduğu "Ermeni Harfli Türkçe Telif ve Tercüme Konuları I-Victor Hugo'nun Mağdurin Hikayesinin Kısalmış Nüshası" başlıklı tebliğinde Batı edebiyatından, özellikle Fransızcadan

[48]Mehmet Fatih Uslu, "Melodram ve Komedi: Osmanlı'da Türkçe ve Ermenice Modern Dramatik Edebiyatlar," **İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Danışman: Yrd. Doç. Dr. LaurentMignon, [Yayımlanmamış] Doktora Tezi, Ankara, Temmuz 2011, s. 33-41.
[49]Johann Strauss, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kimler, Neleri Okurdu? (19.-20. Yüzyıllar)," s. 17.

Türkçeye çevrilip Ermeni harfleriyle basılmış romanların sayısının tahminen seksene yakın olduğunu, bu araştırmasında altmış iki tanesinin tespit edilebildiğini belirtir. 19. yüzyılda çevrilip eski harflerle basılan romanların bazısının Ermeni harfli Türkçesinden önce basıldığını, bazısının da Ermeni harfli Türkçesinin daha önce basıldığını belirtmiştir. Her iki çeviride de metinlerin dilinin ufak tefek farklılıkların dışında aynı olduğunu söyler. Kut, ayrıca Ermeni yazarların da eski harfli çeviriler yaptığına değinir. Bu tebliğde, "Batı Edebiyatından Ermeni Harfli Türkçe Tercümeler" başlığıyla altmış yedi eser listeler, bunlardan bazılarının Ermeni harfli tercümesinin basım yılı ile eski harfli basım yılı karşılaştırılabilir.[50] Kut'un başka çalışmaları da olmakla birlikte örnek olması açısından sadece bunu aldığımızı söyleyebiliriz.

Fuat Köprülü, Türk "Edebiyatının Ermeni Edebiyatı Üzerindeki Tesirleri" başlıklı yazısında Türkler ile Ermeniler arasında asırlarca süren devamlı münasebetlerin ürünü olarak her iki dilden birbirine birtakım kelimelerin geçtiğine;[51] Fikret Türkmen, "Tarih Boyunca Türk-Ermeni Kültür İlişkileri" adlı makalesinde Ermeni kültür ürünlerinin içinde, Türk kültürünün açık etkisinin görüldüğüne ve iki milletin ayrı dinden olmalarına rağmen dostça yaşadıklarına değinir.[52] Bunun sonucunda her iki dilin birbirini etkileyip birbirinden beslenerek büyüyüp yeşerdiklerini söylemek mümkündür. Harfler ve dinler farklı olsa da Türkçe ile ifade bulan iki millette görülen duyuş, yaşayış şekilleri, eğlence biçimleri, hayat karşısındaki tutum neredeyse aynıdır. Ermeni harfli Türkçe eserlerin Türk edebiyatı için zengin bir hazine olduğunu, Türk edebiyatının da çeşitli yönlerden Ermeni edebiyatını etkilediğini söylemek mümkündür.

"Türk kültürünün kaynaklarından biri de Ermeni harfleriyle Türkçe yazılmış Ermeni kaynaklarıdır. Adını bilmediğimiz pek çok Türk şairinin şiirlerine Ermeni kaynaklarında rastlanabilmektedir. Bu kaynaklar kültürümüze kazandırılmalıdır."[53]

---

[50] Turgut Kut, "Ermeni Harfli Türkçe Telif ve Tercüme Konuları I- Victor Hugo'nun Mağdurin Hikayesinin Kısaltılmış Nüshası," s. 202-214.
[51] Fuat Köprülü, **Edebiyat Araştırmaları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 259-260.
[52] Fikret Türkmen, "Tarih Boyunca Türk-Ermeni Kültür İlişkileri," **Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri**, İzmir, Akademi Kitabevi, 1992, s. 2.
[53] Erman Artun, "Türk Halk Edebiyatının Ermeni Halk Edebiyatına Etkileri", (çevrimiçi) https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/58.php. 15/01/2023.

Bu kaynakların bilimsel tekniklerle incelenmesi sayesinde aynı havayı soluduğumuz Osmanlı Ermenileriyle ortaklaşa oluşturduğumuz birçok ürün yazın dünyasına kazandırılacak ve yazıldıkları dönemin kültürel, sanatsal, siyasal, tarihsel hayatına ışık tutulacaktır. Türk dilinin fonetik, semantik, morfolojik açıdan incelenmesi ve halk kültürüne ait pek çok malzeme toplanmasına olanak sağlanacaktır.

1.2. Ermeni Harfli Türkçe Halk Edebiyatı Metinleri

Ermeni harfli Türkçe halk metinlerine baktığımızda birçok edebî türde çalışma yapıldığını görmekteyiz. Sabri Koz, "Ermeni Harfli Bir Türkçe Yazma Mecmûadan Atasözü ve Deyimler" adlı makalesinde 19. yüzyılın sonlarında oluşturulmuş Ermeni harfli Türkçe yazma mecmûayı kaynak olarak kullandığını, bu mecmûanın 255. sayfaya kadar numaralandırıldığını, atasözlerinin ve şiirlerin türlerine göre düzenlenmiş fihristin yazılı olduğu son sayfalara numara verilmediğini, yazmada Âbâdî, Bahârî, Cehdî, Mazlum, Ömer, Türâbî, Yûsufî gibi âşık-aşuğ ve divan şairlerinin şiirlerinin bulunduğunu belirtir. Mecmûanın yazılmış olduğu yılların Ermeni harfli Türkçe atasözlerinin kitaplar hâlinde ve uzun kısa aralıklarla yayımlandığı yıllar olduğuna, yazmada bulunan 75 atasözünün altısının kaynaklarda deyim olarak geçtiğine, üçünün ise hem deyim hem atasözü olarak benimsendiğine, bir sözün de hadis olarak değerlendirildiği hâlde ana kaynaklarda geçse bile bir kelâm-ı kibâr olarak kabul edildiğine, bir sözün ise başvurulan kaynakların hiçbirinde geçmediğine değinir. Koz, yazmadan aktardığı sözleri, belli başlı Türkçe ve ulaşabildiği Ermeni harfli Türkçe basma kaynaklardaki benzer ve eş metinlerle bazen örnekler alıntılayarak bazen de yalnız gönderme yaparak birlikte yayımladığını, arada ilginç ve yararlı bulduğu bazı makale ve kitaplardan da alıntı yaptığını belirtir. Makalenin son dört sayfasında atasözlerinin tıpkıbasımları verilmiştir. Atasözlerinde geçen bazı kelimelerin Türkçedeki şekil değişimi gösterilmiştir, aynı anlama gelen sözcüklerin bir arada kullanılmasından doğan ilginçliği ve bazı kelimelerin Türkçede taşıdığı anlam farklılıkları dipnotlarda ifade edilmiştir. Bazı sözcüklerde meydana gelen ses olayları gösterilmiştir. Atasözlerinin geçtiği fıkra, kısa hikâye gibi türlerden hatırlatma yapılarak çok yönlü bir çalışma

yapılmıştır. [54]Koz'un başka çalışmaları da olmakla birlikte örnek olması açısından sadece bunu aldığımızı söyleyebiliriz.

Zehra Hamarat Yardımcı, "Ermeni Harfli Türkçe Atasözleri ve Deyimler İhtiva Eden Üç Kitap" adlı makalesinde özellikle Ermenlerin, ortak iletişim dili olan Türkçenin atasözlerini kullanım biçimlerini tespitinin amaçlandığını ve Osmanlı döneminin sonlarında yayımlanmış *Kıssadan Hisse* (1900), *Hazır Cevap* (1890) ve *50 Aradzabadum* (1897) adlarını taşıyan üç kitaptaki Ermeni harfli Türkçe atasözlerinin incelendiğini belirtir. Hamarat, metin tarama yoluyla incelenen bu üç kitapta toplam 112 Ermeni harfli Türkçe atasözü ve deyim tespit edildiğine, bazılarının atasözü ve deyim olmasa da o dönemde halk arasında meşhur olan halk tabirlerinden olduğuna, bazılarına da taranan sözlük ve benzeri çalışmaların hiçbirinde rastlanmadığına, bir kısmının ise yaygın olarak kullanıldığına değinir. *50 Aradzabadum* adlı Ermenice eserdeki bazı Türkçe atasözü ve deyimlerin Ermeniler arasında hikâyeleri ile bilindiğini, bazılarının Nasreddin Hoca adına bağlı olarak anlatıldığını belirtir. *Kıssadan Hisse* adlı kitabın atasözlerini anlamları ile birlikte verdiği için değerli olduğuna, *Hazır Cevap* adlı kitabın darb-ı mesel ifadesinden anlaşılan şeyi ortaya koyduğuna, *50 Aradzabadum* adlı kitabın Ermenice olduğuna değinir. *Kıssadan Hisse* adlı kitaptaki atasözlerinin açıklamalarının manzum olduğunu, genellikle beyitlerle açıklanan bu kısımlarda kafiye ve rediflerin kullanıldığını belirtir. Ermeni harfli Türkçe kırk atasözünün altında beyit, dörtlük ve üç mısra şeklinde verilen atasözlerinin izahından sonra Türkçedeki kullanımı ve anlamıyla karşılaştırma yapılmıştır. *Hazır Cevap* adlı kitabın folklorik açıdan oldukça değerli olduğunu, özellikle bazı fıkraların Ermeniler ve Türkler arasında aynı fıkranın nasıl çeşitlendiğini yansıttığını, kitapta iki defa darb-ı mesel, iki defa da durub-ı emsal başlıkları altında çeşitli atasözleri ve deyimler aktarıldığını belirtir. Bu başlıklarla verilen cümlelerde Ermeni harfli Türkçe metinlerde rastlanan -dır ekinin kendinden önceki sözcükten ayrı yazıldığı ve Türkçe yazı dilinde gösterilmeyen ses olayları görülmektedir. *50 Aradzabadum* adlı Ermenice kitabın Türkçe anlamının elli atasözü olduğuna, yazarın her bir atasözünü manzum hikâyeleriyle aktardığına,

[54]M. Sabri Koz, "Ermeni Harfli Bir Türkçe Yazma Mecmûadan Atasözü ve Deyimler," **JTS/TUBA**, 44, 2015 s. 285-318.

Ermenice yazılmakla birlikte 42 adet Ermeni harfli Türkçe atasözüne yer verildiğine değinir.[55]

Hüseyin Yıldız ve Abdulkadir Öztürk, yazdıkları "19. Yüzyıla Ait Ermeni Harfli Türkçe Atasözleri Üzerine" adlı makalede Anadolu sahasının dil özelliklerine göre yazılan ancak Venedik'te yayınlanan *Turkish Proverbs* adlı eser üzerinde çalışmışlardır. Bu eser hakkında bilgi verildikten sonra eserdeki Türkçe atasözlerinin önce Ermeni harfli orijinal biçimi sonra yazı çevrimi yapılmıştır. Liste hâlinde sunulan atasözleri diğer çalışmalarla karşılaştırılarak analiz edilmiş, değerlendirme ve sonuç bölümleri ile tamamlanmıştır. Eserin baş kısmında Ermeni alfabesi verilmiştir. 181 Ermeni harfli Türkçe atasözü bulunmaktadır. Atasözlerinin altında İngilizce karşılıkları vardır. Ermeni harfli Türkçe atasözlerinin yazımında bu tarz metinlerde karşımıza çıkan -dır ekinin kendinden önceki kelimeden ayrı yazıldığı, bazı kelimelerdeki ünsüzlerin iki kere yazıldığı, bazı kelime sonlarındaki -y ünsüzünün yazılmadığı, bazen sert ünsüz yerine yumuşak ünsüzlerin tercih edildiği, Latin alfabesine çevrilirken o atasözünün Türkçedeki karşılığının verildiği görülmektedir. Değerlendirme ve Sonuç kısmında, eserde yer alan 26 atasözünün çeşitli kaynaklarda geçmediğine, bazı atasözlerinde ses olaylarına uğramış kelimelere rastlandığına, bazı atasözlerinin günümüzdeki versiyonlarıyla kıyaslandığında 24 atasözünde bazı kelimelerin eksik olduğuna, 53 atasözünde bazı kelimelerin farklı olduğuna değinilmiştir.[56]

Zeki Kaymaz'ın "Ermeni Harfli Bir Türkçe Atasözleri Kitabı" adlı çalışması A. Merx'in Almancaya çevirdiği, içinde 355 atasözü olan bir kitap hakkındadır. Atasözlerinin önce Ermeni alfabesiyle yazılıp daha sonra Almancaya tercüme edildiği, bu kitapta kaynaklarda görülmeyen atasözlerine de rastlandığı için Türk dili ve kültürü açısından önem taşıdığı, atasözlerinin arasında deyimlerin de görüldüğü, sözcüklerde ünlü türemesi, ötümsüzleşme, ğ>y sızıcılaşması, i>e değişmesi, a>e değişmesi gibi ses olaylarının olduğu, bilinen atasözlerinin değişik söylenişlerinin de

[55]Zehra Hamarat Yardımcı, "Ermeni Harfli Türkçe Atasözleri ve Deyimler İhtiva Eden Üç Kitap," **Türkiyat Mecmuası**, 33, 2,2023, s. 881-911.
[56]Hüseyin Yıldız, Abdulkadir Öztürk, "19. Yüzyıla Ait Ermeni Harfli Türkçe Atasözleri Üzerine," **Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 6(3), Aralık 2016, s. 739-766.

olduğu belirtilir. Çalışmanın sonunda eserin aslına yer verilmiştir. 355 Ermeni harfli Türkçe atasözünün altında Almanca karşılıkları görülmektedir.[57]

Kevork Pamukciyan, *Ermeni Harfli Türkçe Metinler* adlı kitabında Ermeni harfleriyle Türkçe tarihî bir destana yer vermiştir.[58] Yazar, destanın konusunun 20 Aralık 1835'te İstanbul'da oluşan şiddetli bir kar fırtınası sonucu denizde meydana gelen birçok kazadan birine ait olduğunu belirtir. Yazar, destanda geçen bazı kelimelerin anlamlarını verir, bu kelimelerin ses ve söyleyiş özelliği olarak Türkçe karşılığını anımsatması ilgi çekicidir. Suvuryacı, süvari; bile olmak, beraber olmak demektir. Hamlacı bugün Türkçede de kullanılan bir kelimedir, kürek sporunda baş kürek çekene denmektedir. Ağırlık ve Türkçe metinlerde de geçen peşkeş kelimesi hediye anlamındadır. Dudu, eskiden saygın Ermeni ailelerin kadınları ve kızları için kullanılmıştır. Ermenicede –r harfiyle başlayan kelime olmadığından –r harfi ile başlayan yabancı kelimelerin önüne –i veya –e ünlüsünü getirdiklerini hatırlatan yazar, destanda geçen erefat kelimesinin aslının rifat olabileceğini söyler. Destana baktığımızda 19 dörtlükten aaab kafiye şeması ile oluştuğu, redif, zengin, tam ve yarım uyakların kullanıldığı görülür.[59]

Yine Kevork Pamukciyan'ın *Ermeni Harfli Türkçe Metinler* adlı kitabında incelediği 17. yüzyıldan kalma Ermeni harfli Türkçe üç halk şiiri de vardır. Yazar, şiirlerin nerede, ne zaman ve kim tarafından yazıldığının belli olmadığını ancak yazı türünden 17. asra ait olduğunun tahmin edildiğini belirtir. Birinci şiirin Doğu edebiyatında sık rastlanan bir tema olan gül ve bülbül hakkında olduğu, ilk dörtlüğün Ermenice diğerlerinin Türkçe yazıldığını söyler. Eski el yazma veya basma Ermenice cönklerde, bazen bir kıtanın birinci mısrasının veya beytinin Ermenice, ikinci mısranın veya beytinin de Türkçe olarak görüldüğünü hatırlatarak bu durumu Türk-Ermeni edebiyat bağlarının içli dışlı olmasına bir kanıt olarak belirtir. 11'li hece ölçüsü aaaa kafiye şeması ile yazılan şiirde boş kalan bahçede sevgilisi gülü arayan bülbülün yaşadığı hüznün ardından gülü bulmasıyla duyduğu mutluluğu

[57]Zeki Kaymaz, "Ermeni Harfli Bir Türkçe Atasözleri Kitabı," **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/ Journal of Turkish World Studies,** XVIII/1 (Yaz 2013), s. 173-212.
[58] Bu konuda diğer eserlere de bakılabilir: Sabri Koz, "19. Yüzyıl Ermeni Aşuğlarından Mizahi Destanlar," **Between Religionand Language**, İstanbul, 2011, s. 125-145.
[59] Kevork Pamukciyan, **Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-II: Ermeni Harfli Türkçe Metinler,** s. 18-21.

anlatmaktadır. İkinci şiir bir değnekten bahseder, 6 dörtlükten oluşan şiir degeneg rediflidir. İlk dörtlük abab, diğerleri aaab kafiye şemasıyla kurulmuştur. Üçüncü şiir genç bir ölünün kendi durumunu tasvir ederek insanlara dört büyük kitabın emirlerine uymalarını öğütler, buna uymadıkları takdirde uğrayacakları hazin sonu haber verir. Şiir 8 dörtlükten oluşur. Yazar, şiirlerde geçen anlamı bilinmeyen ya da harf değişikliği olan sözcükleri numaralandırarak izah etmiştir.[60]

Mehmet Bayrak, *Alevi-Bektaşi Edebiyatında Ermeni Âşıkları [Aşuğlar]* adlı kitabında Ermeni aşuğlarının halk ya da divan şairleriyle aynı mahlasları kullandığını, modern literatürde Ermeni âşıklarından ilk söz eden kişinin Diyarbekirli bibliyografya (kitabiyât) uzmanı Ali Emiri olduğunu, İzzet Ulvi'nin ise Ermeni âşığı Sarkis Zeki üstüne bir yazısında Türkçe yazan Ermeni âşık ve şairlerini Türk edebiyatının ve kültürünün bir parçası olarak sunduğunu, ayrıca âşık tarzı şiirin değişik halk ve kültürler arasında bir kaynaştırma görevi yaptığına değindiğini belirtir. Özellikle Kumkapı ve Yenikapı semtlerindeki kahvelerde saz ve söz âlemlerinde çalışan saz şairlerinin kendilerine mahsus bir çığır açtıklarını, saz şairleri arasında bu usullere (Yenikapı usulü, Kumkapı usulü) gibi isimler verildiğini, hatta bu usul üzerine okunan ezgilerin (Yenikapı ağzı ve Kumkapı ağzı) olarak nitelendirildiğini ve bu iki semtin semai kahvelerinde şiir söyleyen ve saz çalan şairlerin çoğunun Ermeni olduğunu, fakat bunların her birinin ya doğrudan doğruya Bektaşiliğe intisap suretiyle Müslümanlığı kabul ettiklerini veyahut Müslümanlara benzemek üzere şiirlerinde birer mahlas aldıklarını aktarır. Bayrak, Kevork Pamukciyan'ın Türk kültüründe Ermeni kültürünün bilince çıkmasında bir dönemeç olduğunu, Türkiyeli okuyucunun, başta Ermeni âşıkları olmak üzere birçok alanda Ermeni kültürünün, Osmanlı-Türk kültürüne önemli katkısını onun yazılarından öğrendiğini belirtir. Sanatın, bilimin birçok dalında Ermenilerin önemli katkısının yanında, söz gelimi dil alanında salt Osmanlı döneminde 44 sözlüğün Ermeniler tarafından literatüre kazandırıldığını, dahası bunlardan birkaçının da bizzat Ermeni âşık ve şairlerince hazırlandığının da Pamukciyan sayesinde öğrenildiğini belirtir. Bayrak, Osmanlı tarihi boyunca Ermeni alfabesiyle oldukça zengin bir Türkçe

[60] Kevork Pamukciyan, **Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-II: Ermeni Harfli Türkçe Metinler,** s. 56-60.

literatürün yaratılmış olmasına dikkat çeker ve Türkçe konuşan Ermenilerin dilinin genellikle (Ermeni harfleriyle Türkçe) diye anıldığını, Ermeni harfleriyle yazıldığını ve konuşuldukları bölgelere göre farklılık gösterdiğini aktarır.[61]

Sabri Koz, *Gül Ağacı Boy Vermez* adlı kitabında Ermeni harfli Türkçe mânilerle ilgili merak uyandıracak bir çalışma yapmıştır. 68 sayfadan oluşan kitapta 320 mâniye yer verilmiştir. Her mâni karşısındaki Ermeni harfli Türkçe yazımı ile numaralandırılmıştır. Koz, mısralarda geçen Türk diline yabancı kelime ya da kavramları dipnotlarda detaylı bir şekilde okuru Ermeni kültürüyle buluşturacak tarzda izah etmiştir. Bu çalışmayı ilginç hâle getiren unsur, Hristiyan ve Müslüman halkın bir zamanlar ortak ve güzel bir geleneği olan niyet mânilerini günümüze taşımasıdır. Koz, 69-158. arasındakilerin "vicag/vicak[62]" yani "niyet" mânileri olup baharda düzenlenen "Hıdrellez" benzeri niyet çekme tören ve eğlencelerine ait olduğunu, bu sözün, benzer ve değişik biçimlerde belli yörelerde Türkler arasında da yaygınlık kazandığını, bunun yanı sıra bu kitapta bir araya getirilen mânilerin dil bilimciler için de zengin veriler sunduğunu, kelimelerin söyleyiş ve yazımdan kaynaklanan uygulamalar sonucu farklı yazılması, eklerin farklı kullanılması, fiillerin farklı çekimlenmesinin de oldukça ilgi uyandırıcı özellikler listesi oluşturduğunu, karşılaştırmalı bir biçimde yapılacak incelemeler sonucu bu metinlerin yayıldıkları ya da geldikleri coğrafyalara bile ulaşmanın mümkün olabileceğini belirtir.[63]

Ermeni harfli Türkçe eserler içinde dinî halk metinleri de yer almaktadır. "Dinî İçeriğe Sahip Destanlar: Ermeni Harfli Türkçe Hayr Apraham Risalesi" adlı eserin yazılma amacı Hristiyanlığın ideal bir şekilde yaşanması noktasında nasihat vermektir, ayrıca risalede yer alan şiirlerin amaçları bakımından Anadolu'da din ve tasavvufu öğretmek için yazılan nasihatnamelere de benzediği belirtilir.[64] Çeviri

[61] Mehmet Bayrak, **Alevi-Bektaşi Edebiyatında Ermeni Âşıkları [Aşuğlar]**, Ankara, Öz-Ge Yayınları, , 2005, s. 121-137.
[62] "Վիճակ (vicag): kur'a, hâl, gidişat." Հ. Արիստակէս Վրդ Պօհճալեան, **ԱՌՁԵՌՆ ԲԱՌԱՐԱՆ**, İstanbul, T.E.A.O. Öğretmenleri Yardımlaşma Vakfı, 2018, s. 632.
[63] Sabri Koz, **Gül Ağacı Boy Vermez**, 2. bs. İstanbul, Turkuaz Yayınları, 2015, s. 8.
[64] Zehra Hamarat Yardımcı, "Dinî İçeriğe Sahip Destanlar: Ermeni Harfli Türkçe Hayr Apraham Risalesi," **Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 3, Aralık 2023, s. 2830-2831.

metnimiz olan *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı kitap bu destanlarla tür bakımından ayrılır sadece.

1.3. Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri

Eserin Tanıtımı

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri: Aziz Kitablarda Bulunduğu Gibi adlı eser 1854 yılında İstanbul'da A.B. Çırçılın Basmahanesinde dinî bilgilere vâkıf olduğu yazdığı eser ve yaptığı yorumlardan anlaşılan kimliği bilinmeyen ancak Hristiyan Osmanlı Ermenisi olduğu düşünülen biri tarafından yazılmıştır. Kitap 424 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın başlangıcında yer alan: "Bütün Kitab Allah ilhamı iledir. Ve talim içün tazir içün islah içün sadakat hususunda olan tedib içün faydalıdır. (2: Dim: 3: 16 .)[65]" ifadesinden yazarın Kutsal Kitaplarda yazılanlara bağlı kalarak peygamberlerin hayatından sunulan kesitlerle insanları uyayararak onları doğru yola ulaştırmayı hedeflediği anlaşılmaktadır. Eserde bahsi geçen peygamberlerin ve Yester'in davranışları ve olaylar karşısında aldıkları kararlar doğruları ve yanlışlarıyla değerlendirilerek sahih Hristiyan modeli oluşturulmak amaçlanır. Bu eser bir nasihatname örneği taşımaktadır. Günahtan sakınan ve Allah'ın rızasını kazanmaya çalışan kullar mükâfatlandırılırken kıskançlık yapan, yalan söyleyen, adam öldüren, açgözlü davranan, hırslarının esiri olanların cezalandırıldığı görülmektedir.

Eser, okuyuculara ve özellikle Hristiyan dinine mensup kişilere hem bu dünya hayatını güzelleştirecek hem de ahiret için hazırlık sağlayacak doğru, ahlaki ve örnek davranışlar sergilemeyi öğretir. Eser dokuz bölümden oluşur. Hz. Apraham (Hz. İbrahim), Hz. Hovsep (Hz.Yusuf), Hz.Movses (Hz.Musa), Hz. Samuel (Hz. Şemuyel), Hz. Tavit (Hz. Davut), Hz. Yeğia (Hz. İlyas), Hz. Yeğise (Hz. Elyesa), Hz. Taniel (Hz. Danyal) ve Yester'den bahsedilir. Adı geçen peygamberler ve Yester ile ilgili anlatılanların *Eski Ahit (Tevrat)*'te anlatılanlarla örtüştüğü söylenebilir. Yer yer *Yeni Ahit (İncil)*'ten de alıntılar yapılmıştır. Bazı kısımlarda anlatılanların inanış noktasında *Kur'an-ı Kerim*'de anlatılanlardan ayrıldığı görülmektedir. Her bölüm

[65] "Kutsal Yazılar'ın tümü Tanrı esinlemesidir ve öğretmek, azarlamak, yola getirmek, doğruluk konusunda eğitmek için faydalıdır." 2. Timoteos, 3/16.

kendi arasında bablara ayrılmıştır, önemli olay başlıkları bu bablardan sonra verilmiştir. Bablardaki anlatım tiyatro metinleri ve âşık tarzı halk şiirinde kullanılan diyalog cümleleriyle canlı tutulmuştur. Her babın ardından yazarın kutsal kitaplar doğrultusunda sahih Hristiyan olma yolunda ilerleyenler için tavsiyelerinin bulunduğu mülahazalar kısmı gelmektedir. Yazar, peygamberlerin yaşamlarında karşılaştıkları önemli olaylar karşısında gösterdikleri sabrı, itikadı, ümidi, sadakati, iffeti okuyuculara örnek davranışlar olarak sunmaktadır, bunu yaparken bazen Hz. İsa (Hisus)'nın da benzer durumlar karşısındaki tutumundan ve sözlerinden bahsederek Hrıstiyan halka örnek vererek metni zenginleştirmektedir. Mülahazalar kısmındaki yargılar tüm insanlar için öğüt verici nitelik taşımaktadır. Peygamberlerin ve Yester'in başından geçen ibret verici olaylar sade bir Türkçe ile dönemin konuşma dilinin de özelliklerini yansıtacak şekilde yazılmıştır.

Türk edebiyatında da incelediğimiz kitap gibi okuyucuyu bilgilendiren, günahtan sakınmasını sağlayan, anlattığı kıssalarla insanların hisse çıkarmalarına ve hayatlarına uygulamalarına yardımcı olan örnekler mevcuttur. İslamiyetin inceliklerini ve ideal Müslüman modelini hikâye, işaret, îzah ve tenbih, menkıbe, faide, fasıl, faideler gibi başlıklarla çizmeye çalışan *Hidâyet Yıldızı* adlı bu kitap başlığı gibi okuyucularına doğru yolu bulduran bir yıldız rolü oynamaktadır.[66]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri adlı eserde halk kültürüyle ilgili bazı unsurlar tespit edilmiştir.

Çeviri metnimizde dönemin halk dilini yansıtan ifadelerden örnekler aşağıdaki gibidir.

"İmdi Apram Sara'nın kocası olduğu içün Mısırlılar kendini öldürürler deyü korkmağıla onun rizası ile beraber *kavl-i karar*[67]*etdiler*." s. 7

[66] Daha fazla bilgi için bk. Şeyh Receb-üs Siyâsi, **Hidâyet Yıldızı: Şems-ed-dîn-i Sıvâsî Hazretlerinin Menkıbeleri**, yay. haz. Dr. M. Fatih Güneren, İstanbul, Kişisel Basım, 2000.
[67] "kavl ü karâr: bir şeyi sözleşip bitirme." Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, yay. haz. Aydın Sami Güneyçal, 17. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2002, s. 497.

“Ve dedi ben göğü ve yeri yaradan Allah Taalea’ye elimi kaldırırım ki cümle senin olan şeylerden *iplikden çarık kayışına varıncaya dek hiçbir şey almayacağım* ta ki Apram’ı ben zengin etdim, demeyesin.” s. 14

“Karındaşları da buna *kayil olub*[68] *söz bir eylediler*.” s. 55

“O zeman Rupen onlara cevab verib dedi ben size çocuğa gadr etmeyin demedim mi? Ve beni dinlemediniz. İşte şimdi *kanı talab olunuyor*.” s. 76

“Hayır, oğlum sizin ile beraber enmeyecek çünki *karındaşı* öldü ve o yalınız kaldı eyer gidiceyiniz yolda bir kazeye oğrarsa o zeman benim *ak saçlarımı tasa ile mezara endireceksiniz*.” s.78

“Ne içün ağamın gümüş tasını çaldınız? Bu ağamın içinden su içdiyi tas deyil mi ki onun ile *suya* dahi *bakar*.[69] Bunu işlediyinize eyi etmediniz.” s. 87

“Ve Mısır’dan çıkıb Kanaan memleketine babaları Hagop’a vardılar ve ona müjde verib Hovsep’in hala sağ olub bütün Mısır’ın sultanı olduğunu haber etdiklerinde Hagop’un *yüreyi bayıldı*." s. 94

“Tavit’in Saul’un öldü haberini alıb *yas eylediyi*.” s. 239.

“Sara genç yaşından beru onun eşi ve arkadaşı idi ve o şimdi eyerçi ihtiar idi ise de onun ölümü Apraham’a azim kasavet getirmiş olmalı idi. Bize haber veriliyor ki onun içün ağlayıb *yas*[70]*çekdi*.” s. 41

“Ve hatrımızda olsun ki dünya üzerinde müsafir ve yabancı *“ağlayış deresinin” geçgincileri[y]iz*.” s. 51

“Gerçekden faziletlü ihtiyar sevgülü Hovsep’inin esvabını yırtık ve bütün kana bulanmış gördüyünde bir tesellisiz *tasaya düşdü*.” s. 57

“Ve o yedi *ince* ve yel vurgunu başaklar eyi ve dolu olanları yutdular. O semiz ineklerin ardınca ırmakdan çıkan yedi arık inekler de yedi senelerdir ve yedi *yufka*[71]

[68] “Kail olmak: razı olmak.” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 18/03/2023.
[69] Suya bakmanın fala bakmak demek olduğu anlaşılır: “ Efendimin şarap içmek, fala bakmak için kullandığı kâse değil mi bu? Bunu yapmakla kötülük ettiniz.” Yaratılış, 44/5.
[70] Baskı/dizgi hatasından եաշ şeklinde yazılmıştır.

ve yel vurgunu başaklar yedi senelerdir, yedi yıl kıtlık olacak.” s. 69 Art arda gelen cümlelerde ince ve aynı anlamdaki yufka sözcüğü kullanılarak dile zenginlik katılmıştır.

“Ve Hovsep *teziye çekildi* çünki yüreyi karındaşı için artık dayanamadı ve *gözleri doluksudu*. O sebebden iç odasına girib onda ağladı.” s. 84

“Ümidimiz Allah’a olunca o eyer de bizi gümüşü furunda sınadıkları gibi bazı defa sınar ise bizden *el çekmez*.” s. 91

“Ey Yonatan yüksek yerlerin üzerinde öldürüldün. Karındaşım Yonatan senin için *ciyerim sızılar*.” s. 241

“Rabb kalbe bakar ve insana niyet u meramına göre *ivaz*[72] *verir*.” s. 253

“Bu cesur ve emin peygamber insan kuvvetinden hiçbir yardımsız bu peygamberlerden dört yüz elli kimseyi bir günde tekdir eyledi, yalancı çıkardı, *matmalamat eyledi*[73] ve onları katletdirdi.” s. 296-297

“…biribirinden ayrılmazdan birkaç dakika evvel onun ile eylediyi söhbet onun *kalbine* öyle bir *tesir bırakdı* ki ta soñ gününe kadar *söyünmedi*.”[74] s. 322

“Ve bu şey için Süria padişahının canı pek sıkılmağıla kullarını çağırıb dedi demez misiniz beni İsrayel padişahına kim *gammazlayiyor?*[75] Ve onlardan birisi dedi ey padişah efendim seni hiçbir kimse *gammazlamaz* illa İsrayel’deki Yeğise peygamber senin yatak odanda bile söylediyin sözleri İsrayel padişahına söyler.” s. 336

Çeviri metnimizde çoğu yerde Tevrat’tan ilham alınmıştır ancak bazı yerlerde yazar Tevrat’taki ifadelerden farklı olarak dönemin halk dilini kullanarak benzer ifadeyi o zamanın halk deyişiyle ifade etmiştir.

---

[71]“Yufka: Zayıf, ince, dayanıksız, hafif.” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 11/03/2024.
[72] “İvaz: Karşılık.” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 01/04/2024.
[73]“Malamat etmek: Rezil etmek, eziyet çektirmek.” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 11/03/2024.
[74]“Söyünmek (söğünmek, sövünmek): sönmek, parlaklığı gitmek.” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 11/03/2024.
[75]“Gammazlamak: ispiyonlamak.” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 11/03/2024.

"Ve dedi ben göğü ve yeri yaradan *Allah Taalea'ye elimi kaldırırım* (yani yemin ederim) ki cümle senin olan şeylerden iplikden çarık kayışına varıncaya dek hiçbir şey almayacağım ta ki Apram'ı ben zengin etdim, demeyesin." s. 14 "Yemin ederim" anlamında kullanılmıştır. Metnin kendisinde de parantez ( ) içinde anlamı verilmiştir.

"Avram Sodom Kralı'na, 'Yeri göğü yaratan yüce Tanrı RAB'bin önünde sana ait hiçbir şey, bir iplik, bir çarık bağı bile almayacağıma ant içerim' diye karşılık verdi, 'Öyle ki Avram'ı zengin ettim' demeyesin." [76] Yazar, "Allah Taalea'ya elimi kaldırırım" ifadesiyle Tevrat'ta geçen "ant içmek" deyimini kastetmiştir. Kitabın yazıldığı dönemde yemin etmenin bu şekilde yapıldığı da anlaşılabilir.

"Tavit Siklag'a döndükden üç gün soñra ona Saul'un ordusundan yırtık esvab ile ve *başında toprak ile bir haberci geldi*. Ve Tavit ona dedi nereden gelirsin? O da İsrayel ordusundan kurtuldum, dedi ve cengin halini süaletdikde dedi kavm firar etdi, çoğu da öldürüldü. Saul ve Yonatan dahi öldüler. Tavit bunu işitdikde esvabını yırtdı ve cümle yanında olanlar dahi öyle eylediler ve Saul hem Yonatan için ve cenkde kırılan halk için yas edib ağladılar ve ahşama dek oruc tutdular." s. 239

"Üçüncü gün, Saul'un ordugahından giysileri yırtılmış, *başı toz toprak içinde* bir adam geldi. Adam Davut'a yaklaşınca önünde yere kapandı. Davut, 'Nereden geliyorsun?' diye sordu."[77]

"Ve Tavit başı örtülü yalın ayak ağlayarak zeytunler dağının tepesine çıkar ıdı, cümle yanındakı halk da başları örtülü ağlayarak çıkarlar ıdı. Ve Tavit Ahitofel'in ihtilali koparanlardan biri olduğunu işidince dedi ya Rabb sana yalvarırım Ahitofel'in öyüdünü ibtal edib boşa çıkar. Ve Tavit dağın tepesine çıkıb Allah'a secde etdikdensoñra Huşa nam bir kimesne yırtık esvab ile ve *başında tobrak olarak* ona kavuşmağa geldi." s. 265-266.

"Davut Tanrı'ya tapılan tepenin doruğuna varınca, Arklı Huşay giysisi yırtılmış, başı toz toprak içinde onu karşıladı."[78]

[76]Yaratılış, 14/22-23.
[77]2. Samuel, 1/2.
[78]2. Samuel, 15/32.

Yazar, Tevrat'tan farklı olarak "başında toprak ile" ve "başında tobrak olarak" halk deyişini kullanmıştır. Tevrat'taki "başı toz toprak içinde" deyişi "başında toprak ile/olarak" söyleyişini anımsatsa da anlamını tam karşılamamaktadır.

Ozan Yılmaz, makalesinde Bahaeddin Ögel'den "başına toprak saçmak" deyimini şu şekilde aktarır: "Başına toprak saçmak, yani 'büyük bir üzüntü duymak', Türk kavimlerinde görülen çok yaygın bir deyim idi. Fakat aynı deyiş, Fars edebiyatında da vardır. İranlılar bu deyimi, daha çok, 'büyük bir felaketin geldiğini haber vermek için kullanırdı."[79]

"Apraham onlara ben sizde yabancı ve müsafirim, bana yanınızda bir mezarlık mülkü verin ki *yüzüm önünden meytimi gömeyim*."s. 42

"Yüzüm önünden meytimi gömmek" deyimi "Ölümü kaldırıp gömeyim"e yakın bir anlamdadır. "Ben aranızda konuk ve yabancıyım, dedi. Bana mezar yapabileceğim bir toprak satın. Ölümü kaldırıp gömeyim."[80]Yazar, Tevrat'tan farklı olarak "yüzüm önünden meytimi gömeyim" halk deyişini kullanmıştır.

"... ve efendime getirdim. Lakin Tavit onu evvela Rabb'ın mesihini öldürmeye korkmadın mı deyü azarladı ve soñra emreyledi ki onu öldürsünler ve dedi *kanın boynuna olsun* zira Rabb'ın mesihini sen öldürdüyüne ağzın şahadet eyledi." s. 240

"Davut, Amalekli'ye, 'Kanından sen sorumlusun' demişti, çünkü 'RAB'bin meshettiği kişiyi ben öldürdüm' demekle kendine karşı ağzınla tanıklıkta bulundun."[81] Yazar, Tevrat'taki ifadeyi halk söyleyişine göre kullanmıştır.

Çeviri metnimizde dönemin halk inanışını, İslami terminolojiyi ve tasavvuf düşüncesini yansıtan ifadelerden örnekler aşağıdaki gibidir.

"Apram bu vadolunan diyara girdiyi gibi anide bir *mezbah*[82] yapıb Rabb'ın adına nida eyledi. Apram hakk Allah'ı öyrendiyi gibi ona ruh ile ve gerçeklik ile ibadet etmeye başladı." s. 10

[79] Ozan Yılmaz, "Toprak Başa, Baş Toprağa Tarihî Bir Türk Kargışının Klasik Türk Şiiri'ne Yansımaları," **Milli Folklor**, Yıl 26, Sayı 101, 2014, s. 174.
[80]Yaratılış, 23/4.
[81]2. Samuel, 1/16.

““Ve dedi ben göğü ve yeri yaradan *Allah Taalea*’ye elimi kaldırırım ki cümle senin olan şeylerden iplikden çarık kayışına varıncaya dek hiçbir şey almayacağımta ki Apram’ı ben zengin etdim, demeyesin.” s. 14

“Ve bu zemande Salim yahod soñradan Yerusağem denilen şehrde Melkisedek nam zat onun istikbaline çıkdı ve Apram’a hem onun tevabisine taam getirib *Rabb’ın ismi ile ona hayr dua eyledi*.” s. 15

“Bu vech ile Apraham’ın kulu secde edib *Allah’a hamd u senaler kıldı* ki onu efendisinin karındaşının evine kulağuzladı.” s. 47

“Gördüyümüz düşler asla dikkata layik deyilerdir çünki *Hazreti* Soğomon’un takrirince düşlerin çokluğunda çok batıllıklar vardır.” s. 65

“Firaon *mevludu gününü* tutub cümle tebasına ziyafet eyledi. Günahkâr kimseler dahi hakeza zevk u sefaya verilib ömürlerinin az yıllarının geçmişini tutarlar ve zannedersin ki vakıt geçdikce insanın ömrü ölüme ve ebediliye yaklaşdığını hatırlarından çıkarmak isderler. Lakin bizler *mevlud günlerimizi* tutduğumuz zaman yemeye, içmeye ve zevk u sefa etmeye mukayed olmalı deyiliz illa geçmiş senelerimiz için kâmillik ile düşünerek ve ömrümüzün kalan günleri için *Allah’ın imdadını ve yardımını dileyerek* Allah’a bizlere etdiyi eylik ve *inayet* için *şükretmeye* mukayed olmalıyız.” s. 66

“İmdi hala Firaon bir akıllı ve fehimli adam bulsun ve onu Mısır diyarının üzerine nasb eylesin ve bolluğun yıllarında cümle Mısır diyarından iki kat *öşür* alsın.” s. 70

“Sıklet vaktımızda günahlarımızı hatrımıza getirib *tövbe istiğfara* gelmemiz **[80]**pek lazımdır.” s. 79-80

““Ve Hovsep gözlerini kaldırıb kendisi ile bir anadan olan karındaşı Penia**[84]**min’i gördüyü gibi dedi ki bu mudur, o dediyiniz küçük karındaşınız? Hem dahi evladım, *Allah’ın inayeti üzerinde olsun*, dedi.” s. 83-84

“İmdi hala beni buraya gönderen siz deyilsiniz illa *Allah Taalea hazretleri*dir.” s. 93

---

[82] “Mezbah (Ar. zebh ‘hayvan boğazlamak, kurban etmek’ten mezbah) Eski dinlerin mâbetlerinde kurban kesmeye mahsus yer.” (çevrimiçi) http://185.122.200.208/s/mezbah 30/03/2024.

“Cemi Kristianlar dahi karındaşlardır fakat bir Pederleri ve bir Miancıları vardır ki onlar için her dayim *şefaatcılık*dan vazgeçmez.” s. 96

“Anden soñra İsrayel kalkıb cümle variyeti ile Berşaba’ye geldi ve pederi İsahag’ın Allah’ına *kurban sundu*.” s. 97

“Hagop yola çıkmazdan evvel Berşabe’ye varıb orada Allah’ı *Rabb’a kurbanlar sun***[99]***du*.” s. 98-99

“Cümle yollarımızda *Allah’a niaz etmeye* ve her yola çıkdığımızda *O’nun himayetini ve bereketini dilemeye* bize *vacib*dir.” s. 99

“Hagop putperest Firaon padişahın huzuruna çıkdığı zeman ona *hayır dua eyledi* yahod daha doğrusu *Allah’a niaz etdi* ki Firaon’u *mübareklesin*.” s. 104

“Amma Krisdos’a tabi olan kimse kemiklerinin nerede rahatlanacağı içün bi-huzur olmasın zira bilir ki *kutretullahın* emri ile vücüdü dirilib Rabb’ın celil vücüdü gibi olacakdır.” s. 110

“Ol zeman Rabb Movses’e gazeblenib dedi ki *İşte karındaşın Levili Aharon yok mu o senin yerine kavma söyleyecekdir ve o sana ağız olacak ve sen ona allah yerine olasın.* Hem şu yılana tebdil olan deyneyi al da onunula *mücizat*[83] edesin.” s. 129

“Tavit bunu işitdikde esvabını yırtdı ve cümle yanında olanlar dahi öyle eylediler ve Saul hem Yonatan içün ve cenkde kırılan halk içün yas edib ağladılar ve ahşama dek *oruc tutdular*.” s. 239

“Dostlarımız ve sevdiyimiz kimseler hasta oldukları zeman Rabb’ın huzurunda onlar içün sağ iken niaz kılıb ağlamalıyız lakin onlar öldükden soñra cümle *dua*larımız, *oruc*larımız ve gözyaşlarımız asla fayde etmezler.” s. 260

[83] “İslâm anlayışındaki mûcize ve keramet ayırımı diğer dinlerde yer almadığından bunlarda, ilâhî bir kuvvet tarafından ortaya konan hârikulâde olaylar yanında dinî veya karizmatik bir şahsiyet tarafından sergilenen fevkalâde hadiseler de mûcize kapsamında değerlendirilir. Dinî veya tabiat üstü referansa sahip bulunan mûcize, hile ve illüzyona dayanan sihirbazlıktan farklı olarak hayrete düşürüp etkilemenin ötesinde bir iyiliğin ya da faydanın gelmesine hizmet eder.” (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/mucize#2-diger-dinlerde-mucize 01/04/2024.

“Belki Allah peygamberi bu fakir dul karıya göndermesi ile gelecek zemande *İncil-i şerifi* tayifelere göndereceyini işaret etmeye meram eyledi.” s. 291

“Ve hatrımızda olsun ki *dünya üzerinde müsafir ve yabancı “ağlayış deresinin” geçgincileri[y]iz.*” s. 51

“Hagop *bu dünyada geçirdiyi ömrünü müsafirlik tabir eyledi ve dedi ki ömrümün günleri az ve derdli oldular. Bu ömürde her Kristian bir kavilde müsafir ve yolcudır ve daha eyi bir memlekete göç etmekdedir. O sebebden bu dünyade yüzden ziyade sene yaşasa bile ömrünün günleri kendisine az ve derdli görüneceklerdir*.” s. 105

“Neticeyi kelam İsrayel’in ölmesinin günleri yaklaşdığı zeman oğlu Hovsep’i çağırıb ona dedi eyer senin indinde lutf buldum ise *elini budumun altına koyub*[84] bana ihsan ve hakıkat eyle reca ederim sana, beni Mısır toprağında defnetmeyesin illa ben atalarım ile yatayım, beni Mısır toprağından çıkarıb onların mezarına gömesin. O dahi ben senin emrin üzre edeceyim, dedikde babası ona bana and eyle, dedi. O da and eyledi ve İsrayel döşeyi ucunda *secde eyledi*.” s. 105

“O zeman Hagop esvabını yırtdı ve *beline çul kuşanıb* vafir günler oğluna yas eder idi. Ve cümle oğulları ve kızları birikib ona teselli etmeye geldiler amma o teselli istemez idi çünki ‘Ben figan ederek mezara oğlumun yanına eneceyim.’ der idi.” s. 55-56

“Ve anden soñra Yoab’a ve ademlerine emreyledi ki *esvablarını yırtsınlar ve çul bürüneler* ve Abner’e yas etsinler.” s. 244

“Ve Tamar geyimlerini yırtıb *başına kül saçdı* ve ağlayarak gider iken karındaşı Absalom’a kavuşdu ve o ona dedi .” s. 261

“Dareh’in padişahlığının birinci senesinde Taniel Yeremia’nın peygamberliklerinden öyrendi ki Yerusalem Napukotonosor’un zabt etdiyi zemandan yetmiş yıla dek harab

[84] Buna benzer bir yemini, İbrahim’in evindeki en yaşlı ve her şeyden sorumlu uşağına oğlu İshak’a Kenanlılardan kız almaması için verdirdiğini görürüz: “İbrahim, evindeki en yaşlı ve her şeyden sorumlu uşağına, ‘Elini uyluğumun altına koy’ dedi. Yerin göğün Tanrısı Rab’bin adıyla and içmeni istiyorum. Aralarında yaşadığım Kenanlılardan oğluma kız almayacaksın.” Yaratılış, 24/2, 3.
“Bu davranış bir andın kesinlikle yerine getirileceğini gösterirdi.” Yaratılış, 24/2’nin dipnotunda geçmektedir.

kalacak ıdı. İmdi ibadet ile ve oruc ile *çul ula ve kül üle* Rabb'e yalvardı ve dedi." s. 395

"Mortohay bu olan şeylere agâh oldukda tez *esvabını yırtdı* ve *kıldan esvab geyindi* ve sokaklara çıkıb bülend avaz ıla acı feryad eder idi ta padişahın kendi kapusuna gelinceye dek." s. 408-409

"bele çul kuşanmak", "esvapları yırtmak" ve "başa kül saçmak" ile "kıldan esvap giymek" dönemin yas tutma motifleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çaresizlik içinde Rabb'den bir niyazda bulunurken de "çul ve kül ile" yalvarıldığı görülmektedir.

"Ve yedi yıl temam olundukdan soñra Napukotonosor'un aklı başına dönüb geldi ve *Taalea*'yi mübarekledi ve *ömrü ebedi olana hamdeyledi* ki onun padişahlığı silsile ve silsile durur." s. 376 "Ömrü ebedi olan" ifadesi ile Allahutaala kastedilmektedir. Allah, ebedidir.

"Taniel'e görünen *günleri eski, şübhesiz ebedi Allah idi*. O'nun huzurunda duran on bin kere on binler şübhe yokdur ki aziz melekler idi ki…" s. 392 "Günleri eski olan" ifadesi ile Allahutaala kastedilmektedir. Allah, ezelidir.

Murat Cankara, yazdığı makalede Ermenilerin kültürel kimliklerinin bir göstergesi olarak sembolik ve hatta kutsal değeri nedeniyle kendi ana dillerinde yazmayı tercih ettiklerinin düşünülebileceğini ancak Ermenice-Türkçe yazılmış metinlerin daha dikkatli okunmasının bu düşünceyi ortadan kaldırmaya yardımcı olacağını belirtir. H. Lutfî mahlasıyla klasik tarzda Türkçe şiirler yazan Ermeni bir şairin Ermenice-Türkçe romanı boyunca neredeyse yüz kez "Allah" kelimesini kullanırken Ermenice Tanrı anlamına gelen "Asdvadz" kelimesini hiç kullanmadığını ve bu şekilde yazanların olduğunu ayrıca Ermenice kelimelerin bir sınır işaretleri olarak görülmediğini belirtir.[85] Bizim çevirdiğimiz eserde de Murat Cankara'nın görüşünü destekleyecek şekilde dinî kavramlar Ermenice değil Türkçe, Arapça ya da Farsça ifade edilmiştir.

[85] Murat Cankara, "Armano-Turkish Writingand the Question of Hybridity," **An Armenian Mediterranean**, ed. Kathryn Babayan, Michael Pifer, palgrave macmillan, 2015, s. 182.

“Ve kızın babası ve karındaşı ona bu nesne Rabb’dan çıkdı, biz sana kötü ya eyi söylemeye kadir deyiliz işte Reveka senin önündedir, al git ve Rabb’ın dediyi gibi senin efendinin oğluna karı olsun, dediler. İmdi Eliezer bu hoş cevabı alınca gümüş kablar ve altun kablar ve esvablar çıkarıb Reveka’ya verdi hem onun karındaşına ve anasına kıymetli hediyeler verdi.” s. 48 Evlilik ve kız isteme ilgili bilgi edinilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
PEYGAMBERLERİN ÖMÜRLERİNİN NAKLİYETLERİ ADLI ESERDE PEYGAMBERLERİN ANLATIMI

Bu bölümde çeviri metnimizde yer alan Apraham, Hovsep, Movses, Samuel, Tavit, Yeğia, Yeğise, Taniel adlı sekiz peygamber ve Melike olarak tanıtılan Yester hakkında anlatılanların Kutsal Kitaplarda ne şekilde yer aldığına değinilmiştir. Peygamberlerin başlarından geçen olaylar ana hatlarıyla verilirken Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'teki inanış ve anlatılışları ile mukayese edilmiştir. Bu kitabı incelerken *Tevrat*[86], *İncil*[87] ve *Kur'an-ı Kerim*[88]'den faydalanılmıştır, *Kur'an-ı Kerim*'de olmayanlar için Asım Köksal'ın *Peygamberler Tarihi* başta olmak üzere İslami kaynaklara ve bu konuda yapılmış çalışmalara başvurulmuştur. Peygamberlerin, onlarla beraber bahsedilen motiflerin sözlü gelenekteki yerleri de incelenmeye çalışılarak her üç toplumun hafızasında nasıl yaşam buldukları araştırılmıştır.

2.1. Apraham (Hz. İbrahim)

Bu kısımda Apraham ile ilgili verilecek bilgiler *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı kitapta 1 ile 51 sayfa numaraları arasında yer almaktadır.

Metnimizde anlatıldığına göre Allah, putperest bir topluluk olan Keldanilerin vilayetinde doğan Apraham'dan, ülkesini bırakıp göç etmesini ister. Apraham dünyaya geldiği zaman insanların bir dini olmadığından ve yanlış davranışlar sergilediğinden Allahutaala onu diğerlerinden ayırarak ona hak Allah'ı bildirmek, kendisine ibadet ettirmek ve sadık bir kul olması için onu seçmiştir. Allah'ın ona ilk çağrısında Apraham, tam bir inanç ve itaatle her şeyini bırakıp ona gösterilen diyara gitmek için yola koyulur, o vilayette beş yıl kaldıktan sonra tekrar bir çağrıyla yine yola düşer ve nereye gideceğini bilmemesine rağmen Allah'ın vaadine güvenip O'nu

[86] **Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)**, İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016.
[87] **İncil: Türkçe/Ermenice**, İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2015.
[88] Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Kur'ân-ı Kerîm: Türkçe Meâli ve Muhtasar Tefsiri**, İstanbul, Çelik Yayınevi. 2020.

kendine kılavuz ve koruyucu seçer. Allah, Apraham'a ihsanda bulunup neslini çoğaltacağını vadeder.

Müslüman inanışına göre benzer ifadeyle Allah, "Ben seni bütün insanlara önder yapacağım."[89] buyurarak Hz. İbrahim'i seçmiştir.

Apraham, Allah'ın işaret ettiği Ken'ân memleketine gittiğinde ilk olarak Allah'a bir mezbah yapar, orada Rab ona bu memleketi kendi zürriyetinden doğacak evlatlarına vereceğini fakat bunu kendi ömründe göremeyeceğini, bu memlekette garip ve misafir olacağını belirtir. Ken'ân diyarında kıtlık olunca karısı Sara ile Mısır'a giderler. Sara altmış beş yaşında olmasına rağmen çok güzel olduğundan Mısırlıların (hanımını elde etmek için) kendisini öldüreceğini düşünüp Sara ile anlaşarak onun kız kardeşi olduğunu söylemeye karar verirler. Oranın padişahı Sara'ya nikâh kıyacağı zaman Allah araya girip Apraham'ı ve karısını bu durumdan kurtarır.

Çeviri metnimizde Apraham Mısır'a gittiğinde Firavun'un, Sara'nın güzelliğinden etkilenip ona sahip olabilmek için kendisini öldürmesinden korktuğu için kız kardeşi olduğunu söyler, Firavun Sara'yı Apraham'ın yanından alıp kendisine nikâhlayacağı zaman Allah araya girer, Firavun'u ve yanındakileri cezalandırır. O da Sara'yı bırakır. Evlilik gerçekleşmez. Oysa Yahudi inanışına göre *Eski Atik*'te bu evlilik gerçekleşmiş olarak anlatılır: "Niçin 'Saray kız kardeşimdir' diyerek onunla evlenmeme izin verdin? Al karını, git!"[90] Müslüman inanışında Asım Köksal'ın Taberî'den aktardığına göre Sâre, Firavun'un huzuruna girince abdest alıp namaz kılar ve Allah'a kendisini koruması için dua eder. Firavun, ona elini her uzatışında eli tutulur ve Sâre'den eski haline dönmesi için dua etmesini, kendisine zarar vermeyeceğini söyler. Üç defa aynı şey gerçekleşir, her seferinde eli daha şiddetli tutulur ve nefesi boğulup kendisi horlamaya ve hatta yeri ayağıyla tepmeye

[89] Bakara, 2/124.
[90] Yaratılış, 12/19.

başlar. Firavun, Sâre'nin duasıyla bırakılışında muhafızlara onu İbrahim'e geri vermesini emreder.[91]

Metnimizde anlatıldığına göre Apraham Mısır'dan zengin olarak kıtlığın dindiği Ken'ân diyarına döner. Yeğeni Lut ile sürüleri çoğalıp bunları yayacak yer, besleyecek yem ve su bulmakta zorluk çektiklerinde Apraham, yeğeninin büyüğü olduğu hâlde aralarında anlaşmazlık çıkmasın diye ona ne tarafı istiyorsa yerleşmek için seçmesi hususunda öncelik verir. Lut da Sotom tarafını seçer.

Müslüman inanışında Hz. Lut'un Cenabıhak tarafından, ahlaki çöküntünün en alt sınırlarında gezinen Sodom ve Gomore halkını ıslah için peygamber olarak gönderildiği [92] başka bir yerde de Hz. Lut'un yerleşeceği yeri Hz. İbrahim'in belirlediği "İbrahim aleyhisselâm, ona: 'Yüce Allah, bizim mallarımızı, küçük büyük baş hayvanlarımızı çoğalttı. Sen, yanımızdan ayrılıp Sedum ve Amure şehirlerine yerleş!' dedi."[93] şeklinde geçer. Yahudi inanışında da bu olay çeviri metnimizdeki gibidir. *Eski Ahit*'te Avram[94] Lut'a, akraba olduklarını aralarında kavga çıkmasını istemediğini ve ne tarafı seçerse gidebileceğini[95] söyler.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Lut ile yollarını ayırdıktan sonra Allah, Apraham'a gideceği yönü tarif eder, o da yola koyulur. Bir savaş sonrasında yeğeni Lut ile beraber birçok kişi esir düşer ve yaşadığı Sodom şehri yağmalanır. Apraham yardıma koşar, esirleri ve bütün yağmalanmış malları kurtarır. Sodom padişahı, Apraham'ı tebrik ettikten sonra kurtardığı mallardan almasını ister ancak o mal ve ganimete değer vermediğinden kabul etmez. Allah, Apraham'ı bir evlatla müjdeler, zürriyetinin de sayılamayacak kadar çok olacağını ona duyurur. Sara, ilerleyen yaşından dolayı evlat sahibi olamayacağını düşünüp Apraham'ın, Mısır'dan getirdikleri halayığı yani cariyesi Hacer'i eş olarak almasını ister, Hacer anne olacağını anlayınca Sara'ya karşı kendini üstün görür ve araları açılır. Hacer evden uzaklaşır ama oğlu İsmail'in doğacağı

[91]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, 29. bs., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022, s. 164, 165.
[92]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 2007, s. 272.
[93]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 246.
[94] *Eski Ahit*'te Avram, Apraham yerine kullanılmaktadır.
[95]Yaratılış, 13/8, 9.

müjdelenince tekrar yanlarına döner, İsmail on üç yaşındayken Allah tekrar Apraham ile söyleşip Ken'ân diyarını onun zürriyetine vereceğini, bu ahdın işaretinin de sünnet olacağını belirtir. Sara'dan bir erkek evlat sahibi olacağını da müjdeler. Adının artık Apram, Sara'nınkinin de Sarah olmasını ister.

Apraham'a üç misafir âdem gelir, bu âdemler melektir, biri de Allah'ın Oğlu'dur. Apraham misafirleri memnuniyetle ağırlamak ister. Misafirlere yiyecekler ikram eder, onlar da yerler. Allah'ın Oğlu, Apraham'a Sara'dan doğacak bir erkek evlat haberini verir ve Sodom şehrini harap etmek için geldiklerini söyler. Apram, o şehrin içindeki Govda ve çaresiz hemşehrileri için Rab'den oraya zarar vermemesini ister. Sodom harap olur ancak Govda ile ailesi[96] kurtulur.

Yahudi inanışına göre de *Eski Ahit*'te melek diye belirtilmeyen üç adam misafir olarak gelirler ve sunulan yiyecekleri yerler: "İbrahim hazırlanan buzağıyı yoğurt ve sütle birlikte götürüp konuklarının önüne koydu. Onlar yerken o da yanlarında, ağacın altında durdu."[97]

Müslüman inanışında, gelen misafirler melektir ve Hz. İbrahim'in hazırladığı yemeklere dokunmazlar. Hz. İbrahim'e Cebrail, Mikâil ve İsrafil üçlüsü olduğu söylenen yakışıklı delikanlılar kılığında gelen bu melekler, hazırlanan kızartılmış dana eti için sofraya gelmezler ve melekler insanları cezalandırmak için geldiklerinde genelde insan kılığına girdiklerinden Hz. İbrahim onların önemli bir iş için geldiklerini anlar.[98] Müslümanların kutsal kitabı *Kur'an-ı Kerim*'de "Elçilerimiz İbrahim'e müjdeyi getirip selam vermişlerdi. O da "selam" dedi, çok geçmeden (konuklarına) bir buzağı getirdi. Ona ellerini uzatmadıklarını görünce onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. 'Korkma! Biz Lût kavmine

[96]Sodom ve Gomore'nin harap olmasından kurtulan Apraham'ın yeğeni Lut ve ailesidir. Govd ve familyası ile onların kastedildiğini düşünmekteyiz: "Tanrı ovadaki kentleri yok ederken İbrahim'i anımsamış ve Lut'un yaşadığı kentleri yok ederken Lut'u bu felaketin dışına çıkarmıştı." Yaratılış, 19/29. M. Asım Köksal'ın, **Peygamberler Tarihi**'nde Hûd, 11/74-75'e işaret ettiğine göre Hz. İbrahim'in Lût ve ailesi için endişelendiği anlaşılır: "Vakta ki İbrahim'den o korku gitti. Kendisine bir de müjde geldi. (Şimdi, o) Lût kavmi hakkında (âdeta) bizim (elçilerimiz)le mücadele ediyor. (Lût'la ona iman edenlerin de azaba uğrayacaklarını sanarak korkuyor, onlara acıyordu.)" Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 250, 251.
[97]Yaratılış, 18/ 8.
[98]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 250.

gönderildik' dediler."[99] şeklinde geçer. Her üç inanışa baktığımızda olayın seyrinde benzerlikler olduğunu, gelenlerin Yahudi inanışında normal insan, Müslüman inanışında melek, Hristiyan inanışında biri Allah'ın Oğlu diye geçen Hz. İsa, diğer ikisinin melek olduğu görülür.

Çeviri metnimizde "Bu babde Apraham'ın müsafir kabul etmekden hazzetdiyini Arakyal[100] medhedeyor ve hakikat bu aziz bir ameldir."[101] cümlesi Hristiyan inancında Apraham'ın misavirperverliğine işaret eder. *İncil*'de bu durum şu şekilde geçer: "Konuksever olmaktan geri kalmayın. Çünkü bu sayede bazıları bilmeden melekleri konuk ettiler."[102]

Müslüman inancında da Hz. İbrahim'in konukseverliği meşhurdur. Köksal'ın Sa'lebî'den aktardığına göre "İbrahim aleyhisselam, konuk konuklayan insanların ilki idi. Kendisi sabah akşam yemeğini misafirsiz yemezdi. Misafir bulabilmek için iki mil ve hatta daha çok da yürüdüğü olurdu. Kendisi misafirler (konuklar babası) diye anılırdı."[103] Hatta herkese açık bol ve bereketli sofra anlamına gelen "Halil İbrahim sofrası"[104] deyişi de kendisine isnad edilmiştir.

Apraham, Filistilerin Gerara isimli şehrine gider ve Mısır'da öldürülmekten korktuğu için Sara'nın kız kardeşi olduğu yalanını Firavun'a söylediği gibi Gerara padişahı Abimelek'e de söyler. Allah, Abimelek'in rüyasında Sara'ya dokunmamasını ve Apraham'a karısını geri vermesini ölümle korkutarak söyler. Apraham'a Sara ile birçok hediyeler de verilir. Ayrıca bu şehirde yaşaması da istenir. İshak burada doğar, sekizinci gün sünnet edilir. Sara ve Hacer tekrar sorun yaşamaya başlayınca Apram, oğlu İsmail ve Hacer'i Berşaba Çölü'ne bırakır.

---

[99]Hûd, 11/69-70.
[100] Boğos Arakyal: *İncil*'deki Elçilerin İşleri bölümünden sonra mektupları olan Hz. İsa'nın havarilerinden Pavlus'un diğer adıdır.
[101]Çeviri metinde s. 27.
[102]İbraniler, 13/2.
[103]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 228.
[104] "Simâtü'l-Halîl, Hahil İbrahim Sofrası, İbrahim Peygamberin bütün yolcuları ağırlama ve karınlarını doyurma alışkanlığının bir gelenek halini aldığı yüzyıllar boyunca el-Halil kentinde bulunan fakir ve muhtaçlar ile hacılar, sufiler ve seyyahların ağırlandığı bir sofra idi." Şerife Eroğlu Memiş, "XVIII. Yüzyılda El-Halil Kentinde Bir Sofra: Simâtü'l-Halîl," **TAD**, C. 40/S. 69, 2021, s.188. Ayrıca bk. Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim--peygamber#2-turk-edebiyati 27/01/2024.

Eski Ahit'te ve çeviri metnimizde İshak'ın doğumunun sekizinci günü Allah'ın emriyle sünnet edildiği belirtilir. "Tanrı'nın kendisine buyurduğu gibi oğlu İshak'ı sekiz günlükken sünnet etti."[105] Yahudiler bu geleneği daha sonra da devam ettirmişlerdir. "Yahudi kültüründe sekiz sayısı, sonsuzluğu ifade ettiği için, sekizinci gün sünnet edilmenin Yahudi toplumunun sürekli var olacağının bir göstergesi olduğu kabul edilir."[106]*Eski Ahit*'te "Evinizde doğmuş ya da soyunuzdan olmayan bir yabancıdan satın alınmış köleler dahil sekiz günlük her erkek çocuk sünnet edilecek. Gelecek kuşaklarınız boyunca sürecek bu… Bedeninizdeki bu belirti sonsuza dek sürecek antlaşmamın simgesi olacak."[107] şeklinde geçer. Hristiyanlık Yahudiliğin ardından gelmiştir ve Hristiyanlar, Yahudilerin kutsal saydıkları çoğu şeye inandıklarından ilk Hristiyanlarda sünnet uygulaması devam etmiştir. Hz. İsa'nın ve adı onunla sık sık anılan Vaftizci Yahya'nın da doğumlarının sekizinci günü sünnet edildikleri belirtilir: "Sekizinci gün, çocuğu sünnet etme zamanı gelince, O'na İsa adı verildi."[108] ve "Sekizinci gün çocuğun sünnetine geldiler. Ona babası Zekeriya'nın adını vereceklerdi. Ama annesi hayır, adı Yahya olacak, dedi."[109] Ancak sonradan bu uygulamadan uzaklaşılmıştır. Hristiyanlıkta Hz. İsa'nın tüm insanlığa kurtarıcı olarak geldiği düşünüldüğünden Yahudi toplumunun dışındaki insanlara da ulaşabilmek, onların kendi dinlerine girmelerini zorlaştırmamak için sünnet şart koşulmamıştır. Artık bedende yapılan sünnet terk edilerek kalbin sünneti önem kazanmıştır. İnsanlar vaftiz sayesinde kalplerindeki onları kötülüğe meylettirecek fazlalıklardan kurtularak Hristiyanlığın simgesini bu şekilde yerine getirmişlerdir. "Ayrıca Mesih'in gerçekleştirdiği sünnet sayesinde bedenin benliğinden soyunarak elle yapılmayan sünnetle O'nda sünnet edildiniz. Vaftizde O'nunla birlikte gömüldünüz, O'nu ölümden dirilten Tanrı'nın gücüne iman ederek O'nunla birlikte dirildiniz."[110] Hristiyanlıkta sünnetli olmanın ya da olmamanın bir önemi yoktur, önemli olan sevgiyle etkisini gösteren imandır: "Mesih İsa'da ne sünnetliliğin ne de

[105]Yaratılış, 21/4.
[106]Salih Çinpolat, "Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Sünnetin Yeri," **Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi, (KİİFAD)**, 2017, Yıl II, Sayı III, s.115.
[107]Yaratılış, 17/12, 13.
[108]Luka, 2/21.
[109]Luka, 1/59, 60.
[110]Koloseliler, 2/11, 12.

sünnetsizliğin yararı vardır; yararı olan sevgiyle etkisini gösteren imandır."[111] Prof. Dr. İsmail Yiğit'in *Peygamberler Tarihi* adlı kitabında "İbn Abbas'tan nakledildiğine göre hıristiyanların bir çocuğu doğduğunda, doğumunun yedinci gününde, onu temizlemek için kendilerine mahsus 'ma'mudî=vaftiz suyu' dedikleri bir suya sokarlar ve 'Sünnet olma yerine bu bir temizliktir' derlerdi. Ancak bunu yaptıklarında çocuğun hakkıyla Hıristiyan olduğuna inanırlardı." [112] açıklaması Hristiyanların bu geleneği vaftiz yoluyla ve yedinci gün yapmalarıyla Yahudilerden ayrıldıklarını gösterir.

Müslüman inanışında sünnetin önemli bir yeri vardır. Salih Çinpolat, makalesinde Hz. Muhammed'in sünneti diğer temizlik amaçlı yapılan fiillerle birlikte zikrettiğine ve yeni Müslüman olan birinin yapması gereken ilk işlerden olduğunu belirttiğine işaret etmiştir. Çinpolat, Buhari'den aktardığına göre "Hz. Muhammed, 'Beş şey fıtrattandır: Sünnet olmak, etek tıraşı, tırnakların kesilmesi, koltukaltı tıraşı, bıyıkların kısaltılması…' ve Ebu Davud'dan aktardığına göre Hz. Muhammed'in yeni Müslüman olmuş bir kişiden küfür alameti olan saçını kesmesini ve sünnet olmasını istemesi"[113] Müslüman bir erkek için sünnetin önemini gösterir. Asım Köksal da *Peygamberler Tarihi* adlı kitabında sünnet olmanın Müslüman erkekler için önemine değinmiştir. Köksal'ın Ahmed b. Hanbel ve İbn Hacer'den aktardığına göre "Sünnet olmak, erkekler için sünnettir. Sünnetin, vâcib ve müstehab olmak üzere, iki vakti vardır. Sünnetin vâcib vakti, büluğ çağıdır ve onu geciktirmemek gerekir. Sünnetin müstehab vakti, büluğ çağından öncedir. Çocuğu, doğumunun yedinci veya kırkıncı günü sünnet ettirmek, müstehabdır. Sünnetin, müstehab vakti, özürsüz geciktirilmemelidir." [114] Müslüman halk inanışında günümüzde bazı aileler, çocuklarının sünnet edilmesi münasebetiyle sünnet düğünü/töreni yapmakta, şenlik düzenlemekte ve çeşitli ikramlarda bulunarak bu mutluluğu kutlamaktadır.[115] Yahudilikte de buna benzer bir uygulama yapılmaktadır ayrıca çocuğa ad verme işlemi de sünnet esnasında gerçekleşir. Çocuğa verilen ad ile kısa bir açıklama yapılarak dualar edilir. Sünnet işlemi bittikten sonraki uygulamalar

[111]Galatyalılar, 5/6.
[112]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 268'in dipnotunda.
[113]Salih Çinpolat, "Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Sünnetin Yeri," s. 123.
[114]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 171.
[115]Salih Çinpolat, "Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Sünnetin Yeri," s. 123.

daha çok yemek eşliğinde bir kutlama havasında devam eder.[116] Hristiyan halk inanışında sünnetin yerini alan vaftiz törenlerinde de bebeği tutan kişinin yani kirvenin bebeğe ikinci bir ad verdiği, kısa bir konuşma yaptığı ve dua ettiğine rastlanır.[117] Her üç dinle beraber oluşan halk inanışlarının birbirini uygulama şeklinde etkilediği ve benzer özellikler yansıttığı görülmektedir. Yahudi inanışında bedendeki sünnet izi Tanrı ile olan sonsuz antlaşmanın simgesi, Hristiyan inanışında yerini alan vaftizle kalbin temizlenmesi ve sevgiyle oluşacak imana dönüşmesi, İslamiyet'te ise temizlikle beraber dinî inanışta ayırt edici bir özellik olarak kendini gösterir.

Metnimizde anlatıldığına göre Allah, Apraham'dan oğlu İshak'ı kendisi için kurban etmesini ister. Apraham, Allah'ın emrini yerine getirmeye hazır olduğunu göstermek için sabah erkenden kalkıp yapacağı şeyi İsahag dâhil kimseye söylemeden yanlarına aldığı iki hizmetkârla yola koyulurlar. Dağın eteğine yaklaştıklarında oğluyla ibadet etmek için ileri doğru gideceklerini söyleyip hizmetkârları orada bırakır ve kendisi dönünceye kadar beklemelerini ister.

Mezbah kurulur, odunlar dizilir, İshak üzerine yatırılır ancak Apraham tam oğlunu boğazlayacağı vakit Allah Apraham'ın oğluna karşılık bir koç gönderir.

Bu olay, "Dinî İçeriğe Sahip Destanlar: Ermeni Harfli Türkçe Hayr Apraham Risalesi" adlı makalede dramatik bir şekilde anlatım bulur. Apraham'a rüyasında Allah'tan oğlunu kurban etmesi için bir emir gelir. Bu haberle sarsılan Apraham kalkar ve gözleri yaşla dolar. Kudüs Dağı'na çıkması buyurulur. Bu emrin yerine getirilmesinin kendisine ve çocuğun anasına müşkül geleceğini, bu işi yaparken zayıf elinin titreyeceğini, ömrünün varını kaybederse dayanamayacağını dile getirir ve Hakk'ın bu dileğini sorgular. Yine de oğlu İsahag'ı alır ve çeviri metindeki gibi yardımcılarıyla yola düşerler. İsahag ile dağa geldiklerinde İsahag, bu emrin uygulanmasında önce tereddütte kalsa da sonra emrin yerine getirilmesini ister. Tıpkı çeviri metindeki gibi İsahag için Allah bir koç gönderir. Çeviri metnimizde kurban edilme hadisesi kısa ve duygusal anlatımdan uzak tutulmuştur. Bu risalede ise daha

[116]Salih Çinpolat, "Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Sünnetin Yeri," s. 116-117.
[117] 2022 yılında Bakırköy Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilise'ndeki bir vaftiz töreninde gözlemlenmiştir.

uzun, tesirli bir söyleyiş vardır. Çeviri metinde Apraham, Allah'tan gelen emir karşısında hemen harekete geçerken bu risalede önce bu emri kabulde gelgitler yaşar, ona vadedilen sonsuz neslin bu şekilde yerine getirilemeyeceğini, kendisinin tüm millete peder olacağı düşüncesine evlat kaybının uymayacağını ve ona büyük keder getireceğini söyler.[118] Aralarında ufak farklılıklar olsa da bu risaledeki kıssanın bizim çeviri metnimizde kısa tutulan olayı ayrıntılı anlatılışı ile desteklediği söylenebilir.

Yahudi ve Hristiyan dinî literatüründe kurban olarak sunulan çocuk İshak olarak bilinir. Ancak İslami kaynaklardaki bilgiler, Hz. İbrahim'e ilk oğlu Hz. İsmail'in kurban edilmesinin emrolunduğu yönündedir.

Bütün İslâmi rivayetlerde kurban etme olayının Mekke civarında cereyan ettiği, Mekke'de yaşayanın Hz. İsmail olduğu, Hz. İshak'ın ise buralara geldiğine dair en ufak bir haber olmadığı[119] ve Abdullah Aydemir'in nakline göre Hz. Peygamber'den "Gerçekten kurbanlık İsmail'dir" mealinde bir hadisin rivayet edildiği,[120] üstelik Saffat suresindeki

> "Rabb'im! Bana iyilerden olacak bir evlât ver! Bunun üzerine kendisine akıllı ve iyi huylu bir erkek çocuğu olacağını müjdeledik. Çocuk, babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa gelince babası ona, 'Yavrucuğum' dedi, 'Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?' Dedi ki: 'Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşaallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın.' Her ikisi de (ilâhî buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüzüstü yatırınca, 'Ey İbrâhim!' diye ona seslendik; 'Tamam, rüyanı gerçekleştirmiş oldun.' İşte biz böyle ödüllendiririz. Bu kesinlikle apaçık bir imtihandı. Biz, (oğlunun canına) bedel olarak ona iri bir kurbanlık verdik."[121]

ayetleri ve ardından gelen "İyi insanlardan (seçilmiş) bir peygamber olarak ona İshak'ı da müjdeledik."[122] ayeti kurban hadisesinden sonra Hz. İshak'ın geleceğini işaret eder.

Hz. İbrahim ve oğlunu Allah'a kurban olarak sunma ve sınanma motifi sözlü gelenekte önemli bir yer tutar. Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etme hadisesi

---

[118]Zehra Hamarat Yardımcı, "Dinî İçeriğe Sahip Destanlar: Ermeni Harfli Türkçe Hayr Apraham Risalesi," **Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 3, Aralık 2023, s. 2842-2851.
[119]Abdullah Aydemir, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, 5. bs., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, s.72-73.
[120]Abdullah Aydemir, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, s. 73.
[121]Saffat, 37/ 100-107.
[122]Saffat, 37/ 112.

Anadolu sahasında yapılan bir Türk folklorik çalışmasında da yer almıştır. Bu çalışmada Dalaman yöresi sözlü geleneğinde kurban kıssası ve *Tevrat* ile *Kur'an*'da verilen kurban kıssalarının benzer ve farklılıklarının ortaya konulduğu mukayese çalışması yapılmıştır. Halkın çoğunluğu bu olayı şöyle anlatmıştır: Hz. İbrahim, Allah'tan bir erkek çocuk ister, eğer dileği yerine gelirse mal, hayvan ya da doğan çocuğunu Allah'a kurban edeceğini söyler. İslami kaynaklarda yer aldığı gibi kurban edilecek çocuğun İsmail olduğu belirtilmiştir. İsmail doğar ama Hz. İbrahim maddi durumu iyi olmadığı için kurban kesemez ve oğlunu kurban etmeye kıyamaz. Çocuğun kurban edilme yaşı iki, altı veya yedidir. Zaman geçer, sözünü unutur. Rüya yoluyla Allah sözünü hatırlatır. Peygamber, oğlunu Allah'a adayacağı için eşinden çocuğunu yıkayıp ona yeni giysiler giydirmesini ister. Hacer Ana, çocuğa abdest aldırıp ellerini ve ayaklarını kınalar. Hz. İbrahim onu kurban etmeye gönülsüzdür. Araya şeytan girer. Çocuğa musallat olur, babasının yapacağı şeyi söyler. İsmail hâlinden memnun şekilde şeytanı kovar. İbrahim peygamber, çocuğun ellerini bağlar, İsmail babasına eziyet etmemesi için gözlerini, ellerini ve ayaklarını bağlatır. Peygamber üç defa tekbir getirdikten sonra "Velilillâhil Hamd" deyip bıçağı çocuğun boğazına götürür. Ama bıçak kesmez. Bıçak kesmeyince İbrahim'in önüne Allah tarafından kimin getirdiği belli olmayan kara renkli, üç ayağı bağlı, bir bacağı beyaz bir koç gelir. Cebrail, İsmail yerine bu koçu kurban etmesini söyler.[123] Yine aynı motif, sözlü gelenek ürünü olan destanlarda da işlenmiştir. Bir risale şeklinde Ermeni harfli Türkçe yazılmış bu destanda[124] Apraham'ın oğlu İshak'ı kurban edişinin duygusal anlatımı dinî tasavvufi bir amaç taşımaktadır.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri adlı eserde anlatıldığına göre Apraham'ın eşi Sara vefat eder, Apraham ona bir mezar yeri alır ve Sara'yı gömer. Apraham oğlu İshak'ı evlendirmek için yanında bulunan güvendiği Eliezer'i görevlendirir. Ona oğlu için putperest Ken'ânlılardan değil kendi hısımlarından bir kız bulmasını ister. Apraham'ın kardeşi Nahor'un karısı Milka'nın oğlu Betuel'in kızı Reveka ile İshak'ı evlendirirler. Ve Apraham; Hristiyan, Yahudi ve ehli

[123]Daha detaylı bilgi için bz. Sibel Turhan Tuna, "Tevrat'la Kur'ân'da Kurban Kıssası ve Dalaman'da Bu Kıssanın Sözlü Geleneğe Yansımaları," **Milli Folklor**, Yıl 22, Sayı 86, 2010, s. 34-41.
[124]Zehra Hamarat Yardımcı, "Dinî İçeriğe Sahip Destanlar: Ermeni Harfli Türkçe Hayr Apraham Risalesi," s. 2842-2851.

İslamların hepsinin iman sahibi diye andıkları "Allah'ın dostu" olarak bu dünyadan ayrılır.

Hz. İbrahim'in Allah dostu olduğu Yahudi, Hrisiyan ve Müslümanların ortak inanışlarındandır. *Eski Atik*'te "Dostum İbrahim'in torunları!"[125], "Ey Tanrımız, bu ülkede yaşayanları halkın İsrail'in önünden kovan ve ülkeyi sonsuza dek dostun İbrahim'in soyuna veren sen değil misin?"[126]; *Yeni Atik*'te "Böylelikle, 'İbrahim Tanrı'ya iman etti, böylece aklanmış sayıldı' diyen Kutsal Yazı yerine gelmiş oldu. İbrahim'e de Tanrı'nın dostu dendi."[127]; *Kur'an-ı Kerim'de* ise "Yüce Allah, İbrahim'i dost edinmiştir."[128] şeklinde geçer. Hz. İbrahim, Halilullah diye de anılır. "Hz. İbrahim, Filistin'e, kendisine nispetle Halilürrahman olarak isimlendirilen Hebron kasabasına döndü ve orayı daimi ikâmetgâh haline getirdi. Vefatına kadar orada yaşadı ve oraya defnedildi."[129] bilgisinden yaşadığı ve defnedildiği yere de aynı ismin verildiği anlaşılmaktadır.

Hz. İbrahim, Allah'a "Sonradan gelecekler arasında beni doğrulukla anılanlardan kıl."[130] diyerek iyilikle ve doğrulukla hatırlanmak istemiştir. Asım Köksal'ın Nevevî'den aktardığına göre İbrahim aleyhisselâm: "Benden sonrakiler içinde, benim için bir lisan-ı sıdk ver! (Dünyada kıyamete kadar bâki kalacak bir yâd-ı cemîl, zikr-i cemîl ver! İsmimi hep iyilikle andır!)" diyerek dua etmiş, bugüne kadar kendisine sevgi ve saygı beslemeyen hiçbir millet ferdi görülmemiştir."[131]

Çeviri metnimizde ve yazarın özellikle faydalandığı *Tevrat* ile *İncil*'de Hz. İbrahim'in ateşe atılması hadisesi yer almasa da *Kur'an-ı Kerim*'de, dinî tasavvufi eserlerde, İslami kaynaklarda, Türk edebiyatının çeşitli türlerinde bu olaya rastlarız.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim putlara tapan kavmini sapkınlık içinde oldukları için uyarıp onları yaratan Rablerine dönmelerini istediğinden ve taptıkları putları kırdığından ateşe atılarak cezalandırılmak istenir. "Hz. İbrahim, babasına ve

[125]Yeşaya, 41/8.
[126]II. Tarihler, 20/7.
[127]Yakup, 2/23.
[128]Nisâ, 4/125.
[129]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 237.
[130]Şuarâ, 26/84.
[131]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 227.

kavmine putlara taptıkları için tepki gösterir. Tek tapılacak olanın göklerin ve yerin Rabb'i olan Allah olduğuna şahitlik eder ve onları hak Allah'a inanmaya davet eder. Kavmi yokken onların putlarını parçalar, sadece en büyüğünü bırakır. Geri döndüklerinde İbrahim'i suçlarlar, o ise olayı büyük puta sormalarını ister, o zaman anlarlar büyük bir yanlış içinde olduklarını ama sonra yine eski hallerine dönerler. İbrahim'i yakmaya karar verirler. Ancak Allah ateşe İbrahim için serinlik ve esenlik olmasını buyurur ve İbrahim'i kurtarır."[132] Başka bir ayette de "İbrahim'e kavminin cevabı ancak şu olur: "Onu öldürün yahut cayır cayır yakın!" Allah da onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda inanan kavim için ibretler vardır."[133]

Mehmet Fatih Işık'ın tez çalışmasında Hz. İbrahim'in ateşe atılmasıyla ilgili Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nden bölümler aktarılmıştır. Bu bilgilerden Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı yerde yaşanan mucizevi olayın halkın sözlü geleneğinde yer edindiği, halk tarafından buraya bir kutsallık atfedildiği, insanların bazı dileklerinin gerçekleşme umuduyla ve hastalıklarına şifa bulacakları inancıyla bu bölgenin ziyaret yeri hâline geldiği anlaşılmaktadır. Semud kavminden Ruhay adlı bir melikin, Nuh Tufanından sonra yapılan eski şehirlerden birini inşa ettiği, bu şehrin doğru isminin Ruha olduğu, sonradan halkın dilinde meşhur galat ile Urfa'ya dönüştüğü belirtilir. Nemrud'un bu Ruha'nın suyu ve havasından hoşlanıp yaşadıkça ilahlık iddiasında bulunup 200 sene bu şehirde oturduğu ve Hz. İbrahim'i bu şehirde Nemrud ateşine attığı mancınıkların açıkça belli olduğu ve Allahutaala'nın Habib'ine "Biz de: 'Ey ateş, İbrahim'e serin ve esenlik ol!' dedik."[134] ayetini kıssa yoluyla indirdiğinden bahsedilir. Allah emredince o an ateşin Hz. İbrahim'e gül bahçesi olup ateş içinden bir hayat pınarı doğduğu, Halilürrahman Tekkesi içindeki bu hayat suyunun bütün şehri suladığı, buranın Halilurrahman pınarı olarak bilindiği, içinde nice bin türlü balıkların yüzdüğü, bu balıkları avlamanın yasak olduğu ve balıkların Tanrı'nın hikmetiyle olağandışı hareketler sergilediği belirtilir. Halkın da ziyaret yeri haline geldiği ve bu tekkeyi yedi gün ziyaret edenin yedi dileğinin gerçekleşeceğine, saf suyundan hafakan (yürek oynaması) hastalığına yakalanan biri içse Allah'ın

[132]Enbiya, 21/51-71.
[133]Ankebût, 29/ 24.
[134] Enbiya, 21/69.

emriyle o hastalıktan kurtulacağına, onun için Urfa halkında hafakan hastalığı görülmeyip sağlıklı olduklarına değinilir.[135]

Hz. İbrahim; kutsal kitaplar ve halk inanışında Yahudi, Hristiyan ve Müslümanlar için önemli yeri olan bir peygamberdir. Hristiyanların kutsal kitabı *Yeni Atik*'te Hz. İsa'nın, Hz. İbrahim'in soyundan geldiği belirtilir.[136] Hz. İsa kendi sözüne inanmayıp babalarının İbrahim olduğunu söyleyen Yahudilere İbrahim'in çocukları olsaydınız İbrahim'in yaptıklarını yapardınız [137] diyerek onun örnek alınması gerektiğini vurgulamıştır. "Kitab-ı Mukaddes dışındaki Yahudi dinî literatüründe de Hz. İbrâhim Yahudi dindarlığının modeli olarak gösterilir." [138] İslamiyet'te de Hz. İbrahim, hiçbir zaman Allah'a ortak koşmadığı, seçilip önder yapıldığı, Yahudi ve Hristiyan değil Müslüman olduğu bildirilerek Hz. Muhammed'e, onun dinine tâbi olması emredildiği [139] için adından sıklıkla bahsedilen bir peygamberdir.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri adlı bu kitapta Apraham, Allah'a güçlü bir imanla bağlı, O'nun emirlerine riayet eden, etrafında "Allah dostu" olarak anılan, dünya nimetlerine tamah etmeyen bir peygamber olarak anlatılmıştır.

2.2. Hovsep (Hz. Yûsuf)

Bu kısımda Hovsep ile ilgili verilecek bilgiler *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı kitapta 52 ile 121 sayfa numaraları arasında yer almaktadır.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri adlı bu kitapta Hz. Yûsuf, kardeşlerinden başlayarak çeşitli imtihanlarla karşılaşır; bu zorluklarda ümitsizliğe kapılmadan, sabır göstererek ve Allah'a dayanıp yalnız O'ndan yardım isteyerek her şeyin üstesinden gelmesiyle sahih bir Hristiyan için önemli bir örnek teşkil

[135]Fatih Mehmet Işık, "Kültür Turizmi Kapsamında Kutsal Mekanların Turistik Çekicilik Açısından Değerlendirilmesi: Balıklı Göl Ölçeğinde Bir Uygulama," **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Danışman: Doç. Dr. Abdulkadir Koşan, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2017, s. 44-49.
[136]Matta, 1/1-2.
[137]Yuhanna, 8/39.
[138] Ömer Faruk Harman, "İbrahim", (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim--peygamber#1 11/04/2023.
[139]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 270.

etmektedir. Yazar tarafından Hz. Yûsuf'un yaşadıkları ve gösterdiği tavır Hisus Krisdos'unkiyle bağlantı kurularak anlatılmıştır.

Hagop (İsrayel), oğlu Hovsep'i diğer evlatlarından daha çok sevdiği için kardeşleri onu kıskanmaya ve ona kin beslemeye başlarlar. Hovsep, kardeşlerine gördüğü bir rüyayı anlatır, bu rüyaya göre Hovsep kardeşlerine üstün gelecektir. Daha sonra başka bir rüyasında güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini gördüğünü babasıyla kardeşlerine anlatır. Anlattıkları babasının da hoşuna gitmez.

Kardeşler Şehem'e babalarının koyunlarını gütmeye giderler. İsrayel, Hovsep'i de kardeşlerine ve koyunlara bakması için gönderir. Kardeşleri, Hovsep'i uzaktan gördüklerinde onu öldürüp bir çukur içine atmayı ve babalarına bir canavarın onu parçaladığını söylemeyi planlarlar. Hovsep'i bir kuyuya atarlar, ancak öldürmek yerine Mısır'a giden İsmayellilere satmaya karar verirler. Hovsep'in giysisine boğazladıkları oğlağın kanını bulaştırıp eve döndüklerinde babalarına onun öldüğünü söylerler.

Hovsep Mısır'a geldiğinde Potifar isimli bir kimse tarafından satın alınır. Potifar'ın evinde neredeyse bütün işlerden sorumlu yüksek bir göreve gelir.

Bir gün Potifar'ın hanımı evde kimse yokken Hovsep'i yatağına çağırır, o olumlu cevap vermeyerek kaçarken giysisi kadının elinde kalır. Kadın olayı kendi lehine çevirerek kocası geldiğinde anlatınca adam karısına inanır ve Hovsep zindana atılır.

Hovsep, zindana atılan ekmekçibaşı ve kadehkârbaşı görevindeki iki kişinin rüyasını yorumlar. Biri dediği gibi idam edilir, diğeri de eski görevine döner. Görevine dönecek olana kendisini Firavun'un yanında anmasını ve haksız yere atıldığı zindandan kurtarılmasını ister ancak kadehkârbaşı Hovsep'ten Firavun'a bahsetmeyi unutur.

Firavun bir gün aynı rüyayı üst üste görünce düşünü tabir edecek birini arar. O zaman kadehkârbaşı Havsep'i hatırlar ve ondan bahseder. Hovsep zindandan çıkarılıp Firavun'un rüyasını yorumlar. Firavun yedi yıl kıtlığı haber veren rüyayı

duyunca Hovsep'i Mısır'a sultan yapar. Hovsep On Şehrin Kâhini Potifar'ın kızı Asanet ile evlenir, Manase ve Yeprem adında iki oğlu olur.

Rüyada görülen kıtlık yılları başlar. Bu kıtlık zamanında Hovsep, gelenlere adil bir şekilde buğday verir ve onları ölümden kurtarır.

Hagop, Ken'ân ilinden Peniamin dışındaki oğullarını buğday almaları için Mısır'a gönderir. Hovsep onları tanır ama onlar Hovsep'i tanımaz. Küçük kardeşlerini de getirmelerini ister, yoksa onların casus olduğuna inanacağını söyleyip onlara karşı sert davranır. Kardeşleri Peniamin'le Hovsep'in huzuruna gelirler. Hovsep, Peniamin'i Mısır'da yanında tutabilmek için onun çantasına gizlice su içtiği tası koydurur. O devrin kanununa göre birini yanında alıkoyabilmenin şartı ancak böyle bir suçla mümkün olduğundan Hovsep, bu yolu izler. Peniamin'i almadan gitmek istemeyen kardeşlerine kim olduğunu açıklar ve onları affettiğine dair bir konuşma yapar, onlardan babasını da alıp getirmelerini ister.

Hagop ve oğulları Mısır'a yerleşip çobanlık yapmaya başlarlar. Kıtlık zamanında Mısır ve Ken'ân ilindeki halk, para karşılığında buğday isterler. Hovsep tüm paraları Firavun'un sarayına getirir, halkın parası bitince hayvanlarını getirirler, o da tükenince yerlerini ve kendilerini köle olarak satarlar, Firavun'a öşür vermek için çalışırlar.

Hovsep, maldan ve zenginlikten ziyade Allah'ın bereketini istediğinden inançlı babasına evlatlarını duası ile kutsaması için getirir. Hagop, Hovsep'in iki oğluna ve kendi evlatlarına hayır duada bulunarak vefat eder. Yıllar sonra Hovsep de rahat ve selamet içinde ölür.

Çeviri metinde anlatılanlar *Tevrat* ile büyük oranda örtüşürken *Kur'an-ı Kerim*'de anlatılanlarla bazı noktalarda ayrıldığı görülür. Hovsep'in hayatındaki önemli olayların anlatımında çeviri metinde ve *Tevrat*'ta bahsedilenlerle *Kur'an-ı Kerim* ve İslami kaynaklarda özellikle vurgulanan kısımlarının da birbirinden farklı olduğu anlaşılmaktadır.

Çeviri metnimizde ve *Tevrat*'ta Hagop, oğlu Hovsep'in rüyasına, 'Kardeşlerin, annen ve ben sana secde mi edeceğiz?' [140] diye tepki gösterirken *Kur'an-ı Kerim*'de "Yakub ona: Oğulcuğum rüyanı kardeşlerine anlatma, yoksa sana bir tuzak kurarlar." [141] diyerek ona ve rüyasına inandığını gösterip kardeşleri tarafından gelebilecek tehlikelere karşı uyarıda bulunur. İslami kaynaklarda rüyayı yorumlayıp oğlunun seçilmiş bir kul olduğunu anladığından ve onu kaybettiğinde rüyasının gerçekleşeceğine olan inancı sayesinde Hz. Yakup'un ümidini hep canlı tuttuğuna şahit oluruz.

Çeviri metinde ve *Tevrat*'ta Hovsep'in rüyasını kardeşlerine de anlattığı[142] görülürken İslami kaynaklarda sadece babasına anlatır, babası kardeşlerinin onu kıskanacakları ve ona zarar verebilecekleri endişesiyle onlara anlatmaması hususunda uyarır.

İslami kaynaklara göre kardeşler, babaları Hz. Yûsuf'u daha çok sevdiğinden kıskanıp ondan kurtulmak için bir plan hazırlarlar. Onu bir kıra götürüp, yedirip içirmek, eğlendirmek için Hz. Yakup'tan izin isterler. Oğlunu bir kurdun yemesinden korktuğu için önce izin vermek istemez ancak kardeşler Yûsuf'a göz kulak olacaklarına dair söz verdiklerinde Hz. Yûsuf'u onlarla gönderir.[143]

Çeviri metin ve *Tevrat*'ta koyunlarını otlatmaya giden ağabeylerine bakması için Hagop, Hovsep'i kendi göndermiştir. Hovsep yanlarına yaklaştığı zaman onu ortadan kaldıracak bir plan hazırlarlar. İki kaynaktaki bilgi önce öldürüp bir yere atmak sonra öldürmeden kuyuya bırakıp elbisesine bir hayvanın kanını bulaştırıp babalarına bu hayvanın/canavarın yediğine inandırmak yönündedir.[144]

İslami kaynaklara göre kardeşleri Hz. Yûsuf'u kuyuya atar ve Mısır'a gitmekte olan bir kervanın sucusu kuyudan Hz. Yûsuf'u çıkarır.[145] *Tevrat* ve çeviri

[140]Yaratılış, 37/10.
[141]Yûsuf, 12/5.
[142]Yaratılış, 37/5.
[143]Yûsuf, 12/8-15.
[144]Yaratılış, 37/12-20.
[145]Yûsuf, 12/19.

metinde ise Hovsep'i kuyuya atan kardeşleri tekrar onu kuyudan çıkarıp yaklaşan kervancılara satarlar.[146]

İslami kaynaklara göre Hz. Yakup oğlunu kurt kaptığı açıklamasına inanmaz, "Hayır! Herhalde nefisleriniz sizi aldatıp yanlış bir işe sürükledi,"[147] diyerek Hz. Yûsuf'un daha önce anlattığı rüyanın da gerçekleşeceğine inandığından hâlâ yaşadığı umuduyla sabra yönelirken çeviri metinde ve *Tevrat*'ta evlatlarının söylediklerine inanır ve yas tutar.

İslami kaynaklarda Hz. Yûsuf'la beraber olmak isteyen Aziz (Potifar)'in karısının anlattıklarına Aziz inanmasa da karısının ısrarı üzerine[148] onu zindana attırır. Hatta "Sonunda kesin delilleri gördükleri halde bile onu, bir zamana kadar zindana atma kararı kendilerine uygun göründü."[149]"(Kocası, Yûsuf'un) gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce dedi ki: 'Bu iş siz kadınların tuzağındandır. Ey Yûsuf! Sakın sen bundan söz etme! Ey kadın! Sen de günahından dolayı mağfiret dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun!"[150] Yine de olay duyulur ve kadını kınayıcı dedikodular başlar. Kadın, Yûsuf'un güzelliği karşısında çok etkilendiğini göstermek ve kendini haklı çıkarmak için eve çağırdığı kadınlara Yûsuf'u gösterir. Onlar Yûsuf'u görünce ellerindeki meyve bıçaklarıyla meyve yerine ellerini kesip Yûsuf'un bir insan değil güzel bir melek olduğunu düşünürler.[151]Devamında kadın kendinin suçlu olduğunu itiraf eder. "Kadın dedi ki: İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onun nefsinden murad almak istedim. Fakat o, bundan şiddetle sakındı. Andolsun, eğer o kendisine emredeceğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve elbette zalimlerden olacaktır."[152]

Çeviri metin ve *Tevrat*'ta böyle olaylardan bahsedilmez. Ayrıca Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtılmadan kadının elinde kalması ve Potifar'ın karısına inanıp Yûsuf'a öfkelenerek zindana atması söz konusudur. Ayrıca kadın kendi hatasını hiç itiraf etmez. "Karısının, 'Kölen bana böyle yaptı' diyerek anlattıklarını duyunca,

[146]Yaratılış, 37/28.
[147]Yûsuf, 12/18.
[148]Yûsuf, 12/32.
[149]Yûsuf, 12/35.
[150]Yûsuf, 12/28-29.
[151]Yûsuf, 12/30-32.
[152]Yûsuf, 12/32.

Yusuf'un efendisinin öfkesi tepesine çıktı. Yusuf'u yakalayıp zindana, kralın tutsaklarının bağlı olduğu yere attı."[153]

İslami inanışta, hükümdarın rüyasını yorumlayan Hz. Yûsuf'u zindandan çıkarmak için görevli geldiğinde Hz. Yûsuf buraya haksız bir şekilde düştüğünü ve efendisine ihanet etmediğinin ispat edilmesini ister. Bu şartla zindandan çıkmayı kabul edeceğini belirtir. Yeniden mahkeme kurulur ve iftiraya uğradığı sonucuna varılır, ülkenin hazinelerinin başına getirilir. "Hükümdar: 'Onu bana getirin.' dedi. Yusuf'a elçi gelince: 'Efendine dön, kadınlar niçin ellerini kesmişlerdi bir sor. Doğrusu Rabbim onların hilesini bilir.' dedi. Hükümdar kadınlara: 'Yusuf'un nefsinden murad almak istediğiniz zaman durumunuz neydi?' dedi. Kadınlar: Hâşâ! Onun bir fenalığını görmedik. Vezirin karısı: 'Şimdi gerçek ortaya çıktı. Onun olmak isteyen bendim. Doğrusu Yusuf doğrulardandır.' dedi. "Yusuf: 'Maksadım, vezire, gıyabında ihanet etmediğimi, hainlerin tuzaklarını Allah'ın başarıya erdirmediğini bilmesini sağlamaktı.' dedi."[154]

Kelâm literatüründe 'peygamberlerin Allah tarafından günah işlemekten korunması' ismet şeklinde terimleşmiştir.[155] Hiçbir şüpheye düşülmemesi için de İslami kaynaklarda peygamberlerin bu özelliği detaylıca anlatılır. *Tevrat* ve çeviri metinde böyle bir durum yoktur. Bu olayda da Firavun Yusuf'u çağırtınca Yusuf bir şey istemeden zindandan çıkar. "Firavun Yusuf'u çağırttı. Hemen onu zindandan çıkardılar. Yusuf tıraş olup giysilerini değiştirdikten sonra Firavun'un huzuruna çıktı."[156]İslami kaynaklar Hz. Yûsuf'u iffet, edep, sadakat ve hayânın örneği bir peygamber olarak anlatıp yaşadığı dönemde de bunun kabul gördüğünün şüphe götürmez bir gerçek olduğunu vurgularken çeviri metin ve *Tevrat*'ta böyle bir durum görülmez.

İslami kaynaklarda Hz. Yûsuf buğday istemeye gelen kardeşlerine ölçüyü bol tutar ve bir peygamberin yapması gerektiği gibi iyi davranıp, bir daha gelişlerinde

[153]Yaratılış, 39/19-20.
[154]Yûsuf, 12/50-52.
[155]Mehmet Bulut, "ismet", (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/ismet--kelam 13/09/2023.
[156]Yaratılış, 40/14.

babalarından olan öbür kardeşini de getirmeleri isterken[157] *Tevrat* ve çeviri metinde onları azarlayarak casuslukla suçlar. Onları üç gün hapiste bekletir ve bir kardeşini rehin olarak alır, diğerlerini Hovsep'le anneleri aynı olan en küçük kardeşini getirmeleri için Mısır'a gönderir.[158]

İslami kaynaklarda Bünyamin'e önceden kardeşi olduğunu söyleyen Hz. Yûsuf, onu alıkoymak için kardeşinin çantasına su tasını koydurur. Aramalar sonrasında hırsız olarak görününce diğer kardeşleri Yûsuf'u kastedip onun diğer kardeşi de hırsızdı, derler.[159] İsmail Yiğit'in Taberi'den naklettiğine göre Yûsuf çocukluğunda anne tarafından dedesine ait bir putu çalıp kırdığından veya ondan ayrılmak istemeyen halasının onu kendisine köle edinmek maksadıyla Hz. İshak'tan kalma kuşağı Hz. Yûsuf'un beline bağlayıp daha sonra da onu kuşağı çalmakla itham ettiğinden ve şeriatları gereğince onu köle edindiğinden bahsedilmiştir.[160]

Çeviri metin ve *Tevrat*'ta Peniamin'in çantasından su tası çıkınca kardeşleri bir şey demeyip üzüntü ve yas göstergesi olarak giysilerini yırtarlar.[161]

Bünyamin de elinden gidince Hz. Yakup çok üzülür ve Hz. Yûsuf'a olan acısının depreşmesiyle gözlerine ak düşer. Hz. Yakup, oğullarını Yûsuf ve Bünyamin'i aramaları için Mısır'a gönderir. O vakit Yûsuf kendini açıklar, gözleri kör olan babasının yüzüne sürmeleri için gömleğini verir. Gömlekle gelen kafileyi hisseden Hz. Yakup yanındakilere Yûsuf'un kokusunu aldığını söyler. Gömleği yüzüne koyunca gözleri açılır.[162]

İslami kaynaklarda Hz. Yakup'un peygamberlik özellikleri daha belirgindir: Yûsuf ona rüyasını anlattığında onun seçilmiş bir kul olduğunu ve ilerde büyük bir makama geleceğini anlar ve Rabb'in ona rüya yorumu ile ilgili bilgi öğreteceğini söyler. "İşte böyle. Rabbin seni seçecek, sana olayların yorumuna ait bilgiler öğretecek ve hem sana ve hem de Yakub soyuna, bundan önce ataların İbrahim ve

[157]Yûsuf, 12/59.
[158]Yaratılış, 42/8-17.
[159]Yûsuf, 12/69-77.
[160]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 342'nin dipnotunda. Hz. Yûsuf'un halasıyla ilgili detaylı bilgi için bk. Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 271- 272.
[161]Yaratılış, 44/13.
[162]Yûsuf, 12/84-96.

İshak'a tamamladığı gibi nimetini tamamlayacaktır. Şüphe yok ki, Rabbin her şeyi bilendir, hikmet sahibidir, dedi." [163] Yûsuf'un rüyasının gerçekleşeceğine inandığından onun yaşadığına dair içinde hep bir umut vardır, hatta Bünyamin'in yanından ayrılışıyla duyduğu üzüntü ona Yûsuf'un acısını hatırlatmış ve oğullarını Mısır'a hem Bünyamin'i hem de Yûsuf'u aramaları için göndermiştir.[164] Evlatları, babalarının Yûsuf'a üzülmesiyle zarar göreceğini söylediklerinde ve Yakup, Yûsuf'un kokusunu duyduğunu dile getirdiğinde yanındakilerin tepkileri üzerine Allah tarafından onların bilmedikleri şeyleri bileceğini [165] belirtmiştir. Mısır'dan kafileyle gelen gömlekle oğlunun kokusunu çok uzak bir mesafeden alması da ancak seçilmiş kullara has bir özelliktir. Asım Köksal'ın Taberi'den aktardığına göre rüzgâr sekiz gecelik, günlük mesafeden Yûsuf aleyhisselâmın kokusunu, Yakup aleyhisselâma getirmişti. [166] Hz. Yakup rüya yoluyla uyarılır. Asım Köksal'ın Sa'lebî'den aktardığına göre Hz. Yakup, rüyasında bir dağ başında, öldürmek için Hz. Yûsuf'un üzerine on kurdun saldırdığını, onlardan bir kurdun ise onu koruduğunu, sonra yer yarılıp içine girdiğini, ancak üç gün sonra oradan çıkabildiğini görmüş, bunun için Hz. Yûsuf hakkında kurt korkusuna düşmüş, oğullarına: "Onu, kurt yemesinden korkuyorum!"[167] demişti.[168] Rüyası evlatları tarafından anlatıldığına göre bu şekilde gerçekleşmiş ancak o inanmayıp "Hayır, nefisleriniz sizi aldatmış da kötü bir iş yaptırtmış! Artık bana düşen güzel bir sabırdır. Sizin anlattığınıza göre, yardımına sığınılacak ancak Allah'tır."[169] diyerek yalnız Allah'tan gelecek yardıma umut bağlamıştır.

Çeviri metin ve *Tevrat*'ta Hagop'un peygamberlikle ilgili daha sınırlı özellikleri vardır. Üstelik babası İshak, ölmeden önce kendisinden büyük kardeşi Esav'ı kutsayacakken gözleri görmeyen babasını, kendisini Esav diye tanıtarak kandırmış ve kardeşinin kutsanma hakkını elinden hileyle alıp bunu yitirmesine sebep olmuştur. [170] Hagop, Mısır'a gitmek için Beer-Şeva'ya varınca o gece

[163]Yûsuf, 12/6.
[164]Yûsuf, 12/87.
[165]Yûsuf, 12/86, 96.
[166]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 292.
[167]Yûsuf, 12/13.
[168]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 275..
[169]Yûsuf, 12/18.
[170]Yaratılış, 27/1-40.

rüyasında Tanrı ona seslenir. Mısır'da onun soyunu büyük bir ulus yapacağını, gözlerini Yûsuf'un elleri kapayacağını söyler.[171] Mısır'a varınca Firavun'u, öleceğini anlayınca da Yûsuf'un iki oğlunu ve kendi evlatlarını kutsar. Yûsuf'un küçük oğlunun büyüğüne göre daha büyük bir halk olacağını söyler.[172]

Çeviri metin ve *Tevrat*'ta Firavun'un Hovsep'i zindandan çıkmasıyla On Şehrinin kâhini Potifera'nın kızı Asenat ile evlendirdiği, Manase ve Yeprem isimli iki oğlu olduğu görülürken İslami kaynaklarda İsmail Yiğit'in Taberi'den naklettiğine göre Potifar'ın hanımı yani zindana düşmesine sebep olan Züleyha ile evlendiği söylenmiştir.[173]

Çeviri metin ve *Tevrat*'ta Hovsep'in gördüğü rüyanın gerçekleşmesiyle ilgili bir son yokken İslami kaynaklarda "Anasıyla babasını yüksek bir taht üzerine oturttu ve hepsi birden Yûsuf için secdeye kapandılar."[174] ifadesiyle rüya gerçekleşmiş olur.

Asım Köksal'ın Sa'lebî'den naklettiğine göre bu secde; namaz ve ibadet secdesi değil, meleklerin Âdem aleyhisselâma secdeleri kabilinden olup ululama ve selamlama secdesidir. Bu da alnı yere koymak suretiyle değil, İbnü'l-Esir'den aktardığına göre hâlen krallara yapıldığı gibi selamlama sırasında tevazu ile eğilmek suretiyle yapılırdı. Taberi'den aktardığına göre o zaman insanların selamları, birbirlerine secde etmekti.[175] açıklamalarına göre secdeden, saygıyla eğilmek kastedilmiştir.

Çeviri metin ve *Tevrat*'ta Hovsep, kıtlık zamanı Firavun adına halkın paralarını, mallarını, yerlerini alıp iki kat öşür geleneğini kurmuşken İslami kaynaklarda Asım Köksal'ın Sa'lebî'den aktardığına göre Yûsuf bütün Mısır halkını azat edip kendilerine mülklerini, yerlerini geri vermiştir.[176] Abdullah Aydemir'in Zemahşeri'den naklettiğine göre ise "Hz. Yûsuf, kıtlık yıllarında halka zahire verirken güya verdiği zahire karşılığı birinci yıl halkın malını, ikinci yıl metaını,

[171]Yaratılış, 46/1-4.
[172]Yaratılış, 48/19.
[173]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 351. Detaylı bilgi için bk. Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 298.
[174]Yûsuf, 12/ 100.
[175]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 294'ün dipnotunda geçmektedir.
[176]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 298.

üçünde şunu, dördüncüde bunu almış en sonunda da çocuklarını ve kendi öz nefislerini alarak onların her şeyini elde etmiştir. Bu iş bittikten sonra, canlarını azat etmiş ve bütün aldıklarını geri vermiştir. Bu konuya dair olan haberlerin tamamı israilliyyattır."[177] diyerek bilginin gerçekliğinden şüphe duyduğunu belirtir.

Yûsuf peygamberin hayatıyla ilgili *Kur'an-ı Kerim*'de 111 ayetle anlatılan kıssa, kıssaların en güzeli olarak nitelendirilir.[178] Anlatımındaki bu güzellik ve bahsedilen olaylardaki kıskançlık, sabır, iffet, iyiliğin kazanması gibi evrensel temalar bu kıssayı ayrıcalıklı kılmıştır.

Hz. Yusuf ve hayatı Türk edebiyatının hem yazılı hem sözlü geleneğinde geniş yer tutar. Yûsuf peygamber kuyuya atılması, pazarda satılması, güzelliği, rüya yorumlaması, merhameti, zindana hapsolması, iffetini koruması, Züleyha ile aşkı dolayısıyla mesnevi, halk hikâyesi, destan, masal, efsane ve rivayetlerde, halk şiirlerinde ya doğrudan ya telmih yoluyla ya da kendisini başka karakterlerle çağrıştıracak şekilde yer almıştır. "Dinî İçeriğe Sahip Destanlar: Ermeni Harfli Türkçe Hayr Apraham Risalesi"[179]adlı makalede Hovsep'i de konu edinen bir destan vardır. Destan, Hovsep'in gördüğü rüyayı babası Hagop'a anlatması ile başlar, Hagop rüyayı hayra yorar ve oğlunun Tanrı'nın ihsanını kazanacağını anlar, kardeşlerinden kıskançlık sonucu gelebilecek herhangi bir kötülük için oğlunu düşünü onlara anlatmaması için uyarır. Bu kısımlar tıpkı İslami kaynaklarda anlatılanlar gibidir. Çeviri metnimizde ve *Tevrat*'ta Hagop, oğlu Hovsep'in rüyasına tepki göstermişti, ayrıca Hovsep kardeşleriyle babasına anlatmıştı rüyasını bu destanda sadece babasına anlatır. Hagop, koyunları gütmeye giden kardeşleri gecikince onları çağırması için Hovsep'i gönderir, Hovsep'i gören kardeşleri onu öldürmeye karar verirler, çeviri metin ve *Tevrat*'ta geçtiği gibi burada da Rupen adlı kardeşin Hovsep'i öldürmek yerine bir kuyuya bırakmayı teklifi kabul edilir. Hovsep, bu kötülüğe engel olmak için kardeşlerine dil döker, babasının onun için harap olacağını söyler. Yazar, "zaten annesinden yoksun Hovsep" diye bahseder. Çeviri metinde Hovsep'in öksüzlüğünden bahsedilmezken *Tevrat*'da annesi Rahel'in

[177]Abdullah Aydemir, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, s. 95-96.
[178]Yûsuf, 12/3.
[179]Zehra Hamarat Yardımcı, "Dinî İçeriğe Sahip Destanlar: Ermeni Harfli Türkçe Hayr Apraham Risalesi," s. 2852-2873.

ikinci oğlu Peniamin (Bünyamin)'i doğururken ölmesinden bahsedilir sadece,[180] destanda ise bu durum defalarca vurgulanmıştır. İslami kaynaklarda ve *Kur'an-ı Kerim'*de oğlu Yûsuf'un hasretiyle gözleri kör olan Yakûp[181], bu destanda da oğlunu nerede arayacağını ve ağlaya ağlaya kör olacağını söyler, bu yönüyle Ermeni harfli Türkçe yazılmış bu destanın İslami kaynaklardan da beslendiğini söyleyebiliriz. Çeviri metin ve *Tevrat*'ta Hagop'un gözleri Hovsep'in yokluğunda ağlamaktan değil de kavuşmalarından itibaren aradan uzun yıllar geçtikten sonra Hovsep'in oğullarını kutsayacakken yaşlılıktan gözlerinin görmediğinden bahsedilir.[182] Destanda Hovsep'i onunla yatmaya zorlayan bir kadın vardır, Hovsep günaha düşmemek için Tanrı'dan yardım ister. İslami kaynaklardaki gömleğin arkadan yırtılmasının aksine çeviri metin ve *Tevrat*'taki gibi Hovsep kadının yanından giysisini bırakarak kaçar, kadının kocası Hovsep'e atılan iftiraya inanır, onu hapse atarlar, orada iki kişinin rüyasını yorumlar, sonra Firavun'un rüyasını yorumlamak için huzuruna çıkar ve ona Mısır'ın düzenini sağlama görevi verilir. İslami kaynaklardaki gibi Hovsep'e iftira atan kadın onun suçsuzluğunu kocasına itiraf eder, adam Hovsep'ten helallik almaya gelir. Bu kısım da İslami kaynaklardaki anlatıma benzemektedir, çeviri metin ve *Tevrat*'ta suçsuzluğunun ortaya çıkmasıyla ilgili bir bilgi verilmez. Mısır'da kıtlık olur, kardeşleri ondan gıda yardımı istemeye gelir, çeviri metin ve *Tevrat*'taki gibi Hovsep onları casuslukla suçlar, Şimon adlı kardeşini hapse attırıp rehin tutar, diğerlerini Peniamin'i getirmeleri için gönderir.[183] Peniamin'le dönen kardeşleriyle aynı sofraya oturan Hovsep, ona diğerlerinden daha fazla yiyecek verir. Çeviri metin ve *Tevrat*'ta beş kat fazla yiyecek verdi, diye geçer.[184] Hovsep kardeşlerine kim olduğunu açıklar, babalarını da getirmelerini ister, Hagop gelir ve oğlunun yanına yerleşir, "Emr oldu Hagop'a konak virildi/ Halı kilim seccadeler serildi" mısralarındaki seccade kelimesi ve "Secde kıldı Bari Allah sübhana/ Bağışla bunları Hovsep'e deyu" mısralarındaki secde kılmak, Bari Allah, sübhan kelimeleri bu destanın tıpkı çeviri metnimiz gibi

[180]Yaratılış, 35/16-18.
[181]"Onlara sırt çevirdi. 'Vah Yusuf'a yazık oldu!' dedi ve üzüntüden gözlerine ak düştü…" Yûsuf, 12/84.
[182]"İsrail'in gözleri yaşlılıktan zayıflamıştı, göremiyordu. Yusuf oğullarını onun yanına götürdü…" Yaratılış, 48/10. "Ve İsrayel'in gözleri kocalıkdan ağırlaşmağıla görmez idi ve onlar yanına yaklaşdırınca onları kucaklayıb öpdü." (PÖN, s. 107)
[183]Yaratılış, 42/14-20.
[184]Yaratılış, 43/34. "Peniamin'e gönderilen parça onların her birisinin parçasından beş kat böyük idi. İmdi onun ile yeyib içib sefa eylediler." (PÖN, s. 84)

İslami terminolojiden faydalandığını gösterir. [185] Sonunda da çeviri metin ve *Tevrat*'taki gibi Hagop son günlerinde Hovsep'in oğullarına dualar eder ve küçüğünün büyüğüne üstün geleceğini söyler. Önce Hagop ölür, daha sonra da Hovsep bu dünyadan göçer. Çeviri metnimizin manzum şekli olan destanın sonunda okuyuculara Hovsep'in hayatından ibret alınacak olayların olduğu, günahtan sakınıp iyilikte kaldığı için adının anıldığı, okuyanların da onun gibi davranıp Allah'a yaslanmaları nasihat edilir.[186] Bu yönüyle de çeviri metnimizdeki her babın ardından gelen yazarın olayları yorumlayarak okuyuculara nasihatte bulunduğu ve sahih Hristiyan olmak için izlenecek yolları gösterdiği kısımlara benzer.

Çeviri metnimizde ve *Tevrat*'ta Yûsuf ile Züleyha aşkından bahsedilmezken İslami kaynaklarda yer alan bu konu üzerine çok sayıda edebî ürün oluşturulmuştur. Yûsuf ile Züleyha kıssasının Kutsal Kitap dışı Yahudi dinî literatüründe de geniş yer tuttuğu bilinmektedir.[187] Yûsuf ile Züleyha halk hikâyesinin birçok varyantı da mevcuttur. Babasının, Yûsuf'u diğer kardeşlerine göre daha çok sevmesi, kardeşlerin kıskançlıkla Yûsuf'u kuyuya atmaları, oradan geçen bir kervanın onu kuyudan çıkarıp Mısır azizine pazarda satması, azizin karısının Yûsuf'a âşık olması buraya kadar farklı dinî kitaplarda anlatılanlar hemen hemen benzerdir. Buradan sonra asıl konuya girilir. Padişah kızı olan Züleyha düşünde çok güzel bir yiğit görür ve ona âşık olur, Mısır'a gelip padişahla evlenir fakat onun düşündeki yiğit olmadığını görür. Padişah, Yûsuf'u satın aldığında Züleyha düşünde gördüğü yiğidin o olduğunu anlar. Züleyha Yûsuf'un odasına gelir ama Yûsuf kaçar, ona iftara atıp zindana attırır, padişah ölünce yedinci yılında Züleyha, Yûsuf'u zindandan çıkarır. Züleyha acısından çok ağlar ve kör olur. Yûsuf Mısır padişahı olur. Züleyha Yûsuf'un kamçısını ağzına götürür, kamçının sapı ateş kesilir. Züleyha eski güzelliğine kavuşur, Yûsuf ile Züleyha evlenir.[188]

---

[185] Zehra Hamarat Yardımcı, "Dinî İçeriğe Sahip Destanlar: Ermeni Harfli Türkçe Hayr Apraham Risalesi," s. 2870-2871.
[186] Zehra Hamarat Yardımcı, "Dinî İçeriğe Sahip Destanlar: Ermeni Harfli Türkçe Hayr Apraham Risalesi," s. 2852-2873.
[187] Ömer Faruk Harman, "Yûsuf", (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/yusuf 29/01/2024.
[188] Özkan Daşdemir, "Halk Hikayesi Olarak Yusuf ile Züleyha," **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Danışman: Prof. Dr. Dilaver Düzgün, [Yayımlanmamış] Doktora Tezi, Erzurum, 2012, s. 143-144.

Hz. Yusuf, masallar yoluyla da halk arasında dolaşmaktadır. Örnek verdiğimiz masalda merhameti ve yardımseverliği ile ön plana çıkmaktadır. *Grimm Masalları*'nda "Ormandaki Hazreti Yusuf" adlı bir masalda anlatılanlar şöyledir: Üç kızı olan anne, en çok en büyüğünü severmiş, ancak o çok kötü kalpli biriymiş, ortanca kızı ona göre biraz daha iyi olsa da en temiz kalplisi küçük kızmış. Annesi kötü davrandığı küçük kızını ormanda kaybolup eve gelemesin diye hep çalı çırpı toplamaya yollarmış. Bir gün akşama kadar ormanda kalan kız, ışığı yanan kulübeye gidince orada Hz. Yûsuf ile karşılaşmış; Hz. Yûsuf, kızı ısınması için sobanın kenarına oturtup ona su ikram etmiş. Getirdiği bitki köklerinden yemek yapmasını istemiş. Kız yol azığı olan ekmeğini de katarak çorba yapıp Hz. Yûsuf'a ikram etmiş. Uyuyacakları zaman iyi kalpli olan kız kendisi şiltede yatmayı istese de Hz. Yûsuf yerdeki şiltede uyumuş, yatağına da kızı yatırmış. Sabah kapının arkasına kıza ait olduğunu belirten para dolu bir torba bırakmış. Ertesi gün ortanca kız ormana gitmiş, o da Hz. Yûsuf ile karşılaşmış, aynı şekilde o da bitki köklerinden çorba yapmış, pay ederek ikram etmiş. Uyuyacakları zaman Hz. Yûsuf şiltede yatacağını söyleyince ikisinin de yatakta uyuyabileceğini söylemiş. Sabah küçük kızınkine göre daha küçük bir torbada kendisine para bırakıldığını görmüş. En büyük kız da onlara özenerek ormana gidip Hz. Yûsuf'un kulübesini bulmuş, aynı şekilde çorba yapıp önce kendi karnını doyuracağını artarsa ona vereceğini söylemiş ama hepsini kendi yemiş. Uyuyacağı zaman şiltede yatmayı hiç söylemeden Hz. Yûsuf'un yatağında yatmış. Sabah para dolu torba yerine yerde bir şey görüp eğilince yerdeki şey burnuna yapışmış, sarkan iki burnu olmuş artık. Hz. Yûsuf'tan yardım istemiş, o da merhamet edip eski hâline döndürmüş. Eve gidince para bekleyen annesine para dolu torbayı kaybettim, diye yalan söylemiş. Anne ile torbayı aramaya başladıklarında yolda kertenkele ve yılanların saldırısına uğrayıp ölmüşler.[189]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri adlı bu kitapta Hovsep, gördüğü kötü muameleye karşı kardeşlerine gösterdiği merhametiyle, hizmetinde bulunduğu efendisine beslediği bağlılık ve emanetine ihanet etmemesiyle, nefsine uymayıp Allah'a karşı günah işlemekten sakınmasıyla, başına getirildiği görevi layıkıyla

[189]Masalın tam metni için bk. Jacob ve Wilhelm Grimm, **Grimm Masalları 2**, çev. Türkan Çolak, İstanbul, Artemis Yayınları, 2020, s. 1105-1108.

yapmasıyla, babasına gösterdiği saygıyla yüce gönüllü bir peygamber olarak anlatılmıştır.

2.3. Movses (Hz. Musa)

Bu kısımda Movses ile ilgili verilecek bilgiler *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı kitapta 122 ile 174 sayfa numaraları arasında yer almaktadır.

İsrailoğulları Mısır'da yüz elli sene geçirdikten sonra başlarına Firavun padişah olarak gelir. Firavun onların çoğalıp güçlenmelerini ve kendi otoritesinin sarsılmasını istemediğinden İsrailoğulları'na eziyet edip onları zor işlerde çalıştırır.

Firavun ve danıştığı kişiler, İsrailoğulları'nın nüfuslarının azalması için önlem almak adına çeşitli yollar düşünürler. Sonrasında Firavun, doğum ebelerine İbranilerin erkek çocuklarını doğdukları zaman Nil Irmağı'na atmalarını emreder.

Kur'an-ı Kerim'de Firavun'un yaptıkları ve Hz. Musa'nın gönderilme amacı şu şekilde geçer: "Firavun, Mısır toprağında gerçekten azmış, halkını çeşitli zümrelere bölmüştü. Onlardan bir zümreyi güçsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Çünkü o, bozgunculardandı. Biz ise, o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları mukaddes topraklara varis kılmak istiyorduk."[190]

İsmail Yiğit'in İbn Kesir'den nakline göre İsrailoğulları'nın Firavun'un eziyetlerine ses çıkarmamalarının sebebi İbrahim oğulları içinden gelecek bir kurtarıcıyı beklemelerindendir. Bu sır Firavun'un adamları tarafından duyulunca sarayda yapılan bir toplantıda İsrailoğulları'ndan dünyaya gelecek her çocuğun öldürülmesine karar verilir.[191]

İslami kaynaklara göre de Firavun, İsrailoğulları'nın nüfusunun ve gücünün artmasından duyduğu endişe ile bu yolu izler. Erkek çocuklarını öldürür, kız çocuklarını bırakıp Mısır halkı olan Kıbtî erkeklerle evlendirerek kendi soylarını

[190]Kasas, 28/4-5.
[191]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 391'in dipnotunda.

artırmayı amaçlar.[192] Asım Köksal'ın Taberi'den aktardığına göre Musa'nın doğumunun yaklaştığı sıralarda Firavun rüyasında Beytülmakdis tarafından gelen bir ateşin, Mısır evlerini sararak Kıbtî evlerini yakıp harap ettiğini, İsrailoğulları'na ait evlere ise dokunmayıp bıraktığını görür. Rüyası sihirbaz, kâhin, falcılarca Kudüs'ten bir adamın çıkıp Mısır'ı mahvetmeye yöneleceği şeklinde yorumlanır ve bunun üzerine İsrailoğulları'ndan doğacak erkek çocuklarını öldürme kararı aldığı belirtilir. Mısır halkı ağır işlerde çalışan İsrailoğulları'nın sayısının azalmasıyla büyük iş yükünün kendi üzerlerine kalacağından endişe duyarlar ve onların doğacak erkek çocuklarının bir yıl öldürülüp bir yıl sağ bırakılmasını isterler. Firavun bu teklifi kabul eder. Musa'nın kardeşi Harun erkek çocuklarının öldürülmediği yılda sağ bırakılmış, Musa'ya ise annesi, erkek çocukların öldürülmesi emredilen yılda hamile kalmıştır.[193]

Movses doğduğunda annesi onu üç ay besledikten sonra küçük bir sepet sandığın içinde Nil Irmağı'nın kenarına bırakır. Çeviri metin ve *Tevrat*'ta Nil nehrinin kenarına sandık içinde bırakılırken *Kur'an-ı Kerim*'de bir tehlike anında annesinin onu Nil Irmağı'na bırakması, onun boğulacağından korkmaması, koruma altında olacağı, tekrar ona geri döneceği ve peygamberlerden biri yapılacağı[194] vahyedilir. İslami kaynaklarda anne Allah'ın vahyiyle böyle hareket etmişken *Tevrat*'ta ve çeviri metinde bu bilgi yer almaz, kendiliğinden böyle yapar.[195]

Firavun'un kızı ırmakta yıkanırken sandığı görür, Movses'i gözetleyen kız kardeşi onlara bebeği besleyecek bir sütanne bulacağını söyleyip kendi annesini getirir. Çeviri metin ve *Tevrat*'ta sandık içinde bebeği gören Firavun'un kızı iken *Kur'an-ı Kerim*'de Firavun'un adamlarının onu bulup aldığı yazar.[196] Diğer İslami kaynaklarda ise bebeği görenin Firavun'un eşi Asiye Hatun olduğu, Asiye Hatun'un, tabutun içindeki çocuğu görünce kalbinde ona karşı bir şefkat ve sevgi duyduğu[197] belirtilir.

[192]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 391.
[193]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 343-345.
[194]Kasas, 28/7.
[195]Çıkış, 2/1-4.
[196]Kasas, 28/8.
[197]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 346.

Firavun'un kızı anneye çocuğu beslemesi karşılığında ücret vereceğini söyler. Movses kırk yıl Firavun'un sarayında Firavun'un kızının oğulluğu olarak yaşar. Kırk yaşına geldiğinde kardeşleri olan İsrailoğulları'nı ziyaret edince onların Firavun'un emri altında zor şartlarda çalıştırıldığını görür. Bir gün bir Mısırlının bir İbrani'yi dövdüğünü görünce Mısırlıyı öldürür. Olayı duyan Firavun, Movses'i öldürmek için arar. Movses korkup kaçar ve Midiyan kâhininin yanına gider, onun kızlarından biri olan Sifora ile evlenir.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın adamı öldürmesi "Musa, halkının haberi olmadığı halde şehre girdi. Orada, biri kendi tarafından, diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbirleriyle döğüşürlerken buldular. Kendi tarafından olanı, düşmana karşı ondan yardım istedi. Musa da ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu."[198] şeklinde anlatılır.

Çeviri metinde evliliği hakkındaki bilgi bu kadar olsa da *Tevrat*'ta Midyanlı bir kâhinin yedi kızının su çekmek ve babalarının sürülerine su içirmek için geldikleri, çobanların onları kovmak istemeleriyle Musa'nın kızlara yardım etmesi, eve dönünce babalarına Musa'nın onlara yardım ettiğini söylemeleri, babanın da onu eve yemeğe davet ettiği, Musa'nın kâhinin yanında kalmayı kabul etmesi ve Reuel isimli kâhinin kızı Sippaora'yı Musa ile evlendirmesi[199] şekliyle geçer.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa, Medyen suyunda iki kadının hayvanlarını sulamalarına yardımcı olur, kadınlardan biri babasının sulama ücretini vermek için onu eve davet ettiğini söyler. Musa, yaşlı adama başından geçenleri anlatır. Kadınlardan biri babasından Musa'yı ücretle yanında tutmasını ister. Adam da kendisine sekiz yıl çalışma karşılığında kızlarından biriyle nikâhlamayı teklif eder.[200]

Çeviri metin ve *Tevrat*'ta kızın babası kâhinken[201]*Kur'an-ı Kerim*'de sadece çok yaşlı bir ihtiyar[202] olduğu belirtilir. Bazı İslami kaynaklarda Şuayb peygamber[203]

[198]Kasas, 28/ 15.
[199]Çıkış, 2/16-21.
[200]Kasas, 28/23-27.
[201]Çıkış, 2/16-18.
[202]Kasas, 28/23.
[203]Yiğit, Musa'nın kayınbabasının Şuayb peygamber olduğuna dair Kur'ân-ı Kerim ve hadislerde bir bilgi olmadığını, Taberi ve İbn Kesir'in de böyle düşündüğünü belirtir. Ömer Ahmed Ömer'den

olarak geçer. İslami kaynaklarda Hz. Musa'nın evlenmesi olayı daha teferruatlı anlatılır. Hz. Musa; gücü, güvenilirliği ve imanı ile dikkat çeker.[204]Kız, babasına Musa'yı gücü, güvenilirliği yönünden över, babası ona kızını vermesi karşılığında 8 ya da 10 yıl hayvanlarına çobanlık yapmasını teklif eder, Musa da kabul eder. Kızı Safura ile evlenir.[205]

Peygamberlerin ilgi çekici hayat hikâyeleri ya da yaşamlarındaki önemli kesitler sözlü ürünlere de yansımıştır. Bu olay sözlü gelenek ürünlerinden olan *Binbir Gece Masalları*'nda da geçer. *Kur'an-ı Kerim*'de Hz. Musa'nın anlatıldığı bir ayetin aynı şekliyle masalda geçmesi de dikkat çekicidir.

> "Rivayet edilir ki Hz. Musa, Medyen suyuna vardığında 'Rabb'im bana göstereceğin her hayra muhtacım'[206] diyerek isteyeceğini insanlardan değil, Allah'tan ister. Sonra iki kız gelir çeşmenin yanına. Hz. Musa diğer çobanlara karşı onları koruyup hayvanlarını sulamalarına yardım eder. Kızlar babalarının yanına dönüp olan bitenden haberdar ederler onu. Babaları 'Belki açtır' diyerek kızlardan birini gönderip onu davet eder. Kız onun yanına gidip yüzünü örterek 'Babam hayvanlarımızı sulamanın karşılığını vermek için seni çağırıyor' der. Hz. Musa ilkin kabul etmek istemez kızın davetini. Ama o sırada esen rüzgar kızın eteğini havalandırıp zayıflığını ortaya çıkarınca Hz. Musa gözlerini kapatıp kıza 'Düş bakalım önüme' der. Beraberce Şuayb'ın yanına giderler. Hz. Şuayb akşam yemeği hazırlatır."[207]

Metnimizde anlatıldığına göre Movses bir gün kayınbabası İtro'nun koyunlarını güderken Korep Dağı'nda böğürtlen ağacının içinde bir ateş görür. Rab orada Movses ile konuşur ona buranın kutsal bir yer olduğunu ve ayakkabılarını çıkarması gerektiğini kendisinin; onun, Apraham'ın, İsahag'ın ve Hagop'un Allah'ı olduğunu söyler. İsrailoğullarının çektikleri eziyetin son bulması için onları Mısır'dan çıkarmasını, Firavun ile konuşmasını ister. Movses bu gücü kendinde bulamaz. Rab, *ben seninle beraber olacağım,* der. Allah, Movses'e asasıyla yapabileceklerini anlatır. Yere bırakınca yılan, kuyruğundan tutunca tekrar değnek olacağını gösterir. Elini koynuna sokup çıkarınca bembeyaz olacağını, bu iki mucizeye de Firavun'un inanmaması hâlinde ırmağın suyundan alıp karaya dökerse

---

nakline göre de Hz. Şuayb'in Lût kavminden kısa bir süre sonra yaşadığı, bunun kavmine söylediği "Lût kavmi sizden uzak değildir." (Hûd, 11/89) sözünden anlaşıldığı belirtilir. Detaylı bilgi için bk. İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 405'in dipnotunda.

[204]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s.350-352.

[205]Detaylı bilgi için bk. Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 351-353.

[206] Kasas, 28/ 24. Masalda anlatılanların bir kısmı *Kur'ân-ı Kerim*'in Kasas suresindeki 22-28 ayetlerinde anlatılanlarla örtüşür.

[207]**Binbir Gece Masalları**, çev. Ekrem Demirli vd., İstanbul, Alfa Yayınlar, 2017, s.371-372.

kan olacağını belirtir. Yine de Movses peltek olduğu için bu görevi üstlenmek istemez ve Rabb'i kızdırır, Rab, kardeşi Aharon'u onun yerine konuşması için görevlendirir.

Kur'an-ı Kerim'de "Sonunda Musa süreyi doldurup ailesiyle birlikte yola çıkınca, Tur (Dağı) tarafında bir ateş gördü. Ailesine: 'Siz burada bekleyin, ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber, yahut ısınmanız için bir ateş parçası getiririm.' dedi. Oraya gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından, oradaki ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: 'Ey Musa! Bil ki, ben bütün âlemlerin Rabbi olan Allahım! 'Asanı bırak!' diye seslenildi. Musa attığı asayı deprenir görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı… 'Elini koynuna sok, lekesiz bembeyaz çıksın. Ellerini kendine çek, korkun kalmasın. Bu ikisi, Firavun ve adamlarına karşı Rabbinden iki bürhandır… Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Zira bana yalancılık ithamında bulunmalarından endişe etmekteyim. Allah buyurdu ki: 'Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size öyle bir kudret vereceğiz ki, size erişemeyecekleri mucizelerimizle gidin. Siz ve size tabi olanlar üstün geleceksiniz."[208] şeklinde geçer.

İslami kaynaklarda Hz. Musa bu görevi karşı çıkmadan üstlenir, kendisinden daha güzel konuştuğu kardeşi Harun'u da yanına yardımcı olarak ister.[209] Cenabıhak, Hz. Musa'yı Firavun'a, ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt alır yahut korkar,[210] diyerek gönderir. Çeviri metinde ve *Tevrat*'ta böyle bir ayrıntı yoktur ancak çeviri metinde Allah, Musa ve Aharon'un İsrailoğullarına hoşa gitmeyecek tarzda konuştukları için onlara gücendiğini belirtir. Asım Köksal'ın Taberi'den naklettiğine göre Musa, Firavun'a gittiğinde ona vahyedildiği gibi konuşunca bu sözler Firavun'un kalbini biraz gevşetip yumuşatmıştır. Ama sonrasında Haman [211] ile görüşünce yine eski haline dönmüştür.[212]

[208]Kasas, 28/29-35.
[209]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 363.
[210]Tâhâ, 20/44.
[211] Firavun'un emriyle ona kule yapan kişidir. Abdullah Aydemir, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, s. 145.
[212]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 372, 373.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığında göre Movses, elindeki asa ve ona verilen mucizeleriyle Firavun'un yanına gitmek için Mısır'a yola koyulur. Rab, Movses'e Firavun'dan İsrailoğullarını beraberinde götürmesi için izin vermesini ve böylece çölde Rabb'e ibadet edebileceklerini, aksi takdirde Rabb'in Firavun'un ilk oğlunu öldüreceğini söylemesini ister.

Tevrat'ta Allah, Musa'ya ona verdiği gücü Firavun'a sergilemesini, ama Firavun'u inatçı yapacağını, halkı salıvermeyeceğini söyler. İsrailoğulları'nın Rablerine tapması için salıvermesini istemesini[213] ekler. Çeviri metin ve *Tevrat*'ta Firavun'u ikna edebilmek ve sözü etkili hâle getirebilmek, onu doğru yola davet edebilmek için ince bir söyleyiş tavsiyesini görmemekteyiz.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığında göre Aharon ve Movses, Firavun'a bunları söylediğinde Firavun dediklerini kabul etmez. İsrailoğulları'na verdiği ağır işleri daha da artırır. Movses'in mucizelerini gören kavmi ona inanıp başlarını eğerek secde ederler, ancak Firavun'un onlara yükledikleri görevleri ağırlaştırması üzerine Movses'e tepki gösterirler. Movses, Rabb'e seslenip olanları anlatınca Rab ona, atalarına müjdelediği daha önceki sözünü gerçekleştirmek için onlara Ken'ânlıların memleketini vereceğini söyler.

Kur'an-ı Kerim'de çeviri metnin aksine Hz. Musa'ya kavminin inanmadığı görülür: "Musa onlara apaçık ayetlerimizi getirince: 'Bu, olsa olsa uydurulmuş bir sihirdir. Biz önceki atalarımızdan böylesini işitmemiştik.'dediler."[214]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığında göre Firavun'un yanına vardıklarında asayı Aharon yere atar, asa yılan olur, diğer büyücülerin de asaları yere atılınca yılan olur ama Aharon'un asası onlarınkini yutar.

Tevrat'ta da asayı Harun yere atar.[215]*Kur'an-ı Kerim*'de asayı Hz. Musa yere atar ve bir ejderha olur.[216]

[213]Çıkış, 4/21-23.
[214]Kasas, 28/36.
[215]Çıkış, 7/10.
[216]A'râf, 7/107.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığında göre Allah, Movses'ten İsrailoğulları'nı içinden süt ve bal akan iyi ve geniş bir yer olan Ken'ân'a götürmesini ister. Rab, kavmini serbest bırakmasını istemeleri için Movses ve kardeşi Aharon'u tekrar Firavun'a gönderir. On kere gidip bunu isterler ama Firavun onunda da kabul etmez. Bu durum üzerine Rab, Mısır'a on bela gönderir. En son Mısır'da ilk doğan çocuklara ölüm gelir, İbranilerin evleri hariç her evde ölü vardır. Firavun bu sefer onların gitmesine izin verir. Hatta yanlarına hayvanlarını ve ödünç aldıkları gümüş ve altınları da alırlar.

Firavun sonradan pişman olup ordusuyla İsrailoğulları'nın peşine düşer. Movses ve İsrailoğulları'nın önünden gidip onlara yol gösteren bulut, Firavun'un ordusuyla onların arasında durur. Firavun'un ordusuna karanlık gelir, Allah'ın emriyle Movses elini denizin üzerine uzatınca Kızıl deniz yarılır, İsrailoğulları kuru yerde yürüyerek giderlerken Mısırlılar Movses'in elini tekrar denize uzatmasıyla sular altında kalır ve boğulurlar.

Kur'an-ı Kerim'de anlatıldığına göre, Firavun'un boğulmadan önce tövbe etmesi bir işe yaramamıştır. Çünkü o defalarca sözünden dönmüştür. Azabı gördükten sonra iman edenlerin imanlarının kabul edilmeyeceği [217] böylelikle gösterilmiştir. Firavun'un bedeni arkadan gelenlere ibret olması için kurtarılmıştır.[218]İsmail Yiğit'in Kurtubî'den naklettiğine göre insanlara ibret tablosu olması için sadece Firavun'un cesedi deniz tarafından sahilde yüksekçe bir yere atılmıştır.[219]

Denizden kurtulan İsrailoğulları çölde üç günlük yol yürürler, Movses'ten su ve yemek isterler. Movses Allah'tan bunları ister, O da suları tatlandıran bir ağaç gösterir ve gökten man denilen ekmek yağdırır.

İsrailoğulları'nın man dedikleri, rengi beyazımsı, tadı ballı yufkaya benzeyen görünüşü reçine gibi olan bu ekmek[220] İslami kaynaklarda "kudret helvası" olarak geçmektedir. *Tevrat*'ta manın kişniş tohumuna benzediği, görünüşünün de reçine gibi

[217]Yunus, 10/90-91.
[218]Yûnus, 10/92.
[219]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 448-449.
[220]Çıkış, 16/31; Sayılar, 11/7.

olduğu, gece ordugâha çiy düşerken manın da birlikte düştüğü, halkın çıkıp onu topladığı, değirmende öğütüp ya da havanda dövdüğü, çömlekte haşlayıp pide yaptıkları, tadı zeytinyağında pişirilmiş yiyeceklere benzediği[221] geçmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de bıldırcınla birlikte kudret helvasından bahsedilir. "Bulutla sizi gölgelendirdik, size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik ve 'Verdiğimiz güzel yiyeceklerden yiyiniz' dedik."[222] şeklinde geçmektedir.

Çeviri metnimizde "hala bu güne dek Sina Dağı'nda ve Diarbekir semtlerinde bazı seneler yerin ya ağacların üzerinde manna bulunur." (PÖN, s. 144) cümlesinden man ekmeğinin ya da kudret helvasının, kitabın 1854 yılında yazıldığı düşünüldüğünde uzunca yıllar yağdığı ve buna inanıldığı anlaşılır. Hatta 2017 yılında yapılan bir tez çalışmasında kudret helvası bar (yöresel tatlı) üretimi hakkında bir araştırma yapılmıştır. Kudret helvası barının Irak-İran tipi bir tatlı türü olduğu, kudret helvası, glikoz şurubu, şeker, yumurta akı ve kakuleden oluştuğu; kudret helvasının iklime bağlı olarak mayıs-ağustos ayları arasında, mazı ve meşe ağaç, yaprak ve dallarından toplandığı belirtilir. Tez çalışmasının da 2017 yılında yapıldığı göz önüne alındığında günümüzde de man/kudret helvasının yağdığı/oluştuğu inanışının var olduğu görülür.[223]

Zafer Önler, kudret helvası/man ile ilgili bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada manın Muş yöresinde yetişen bir meşe türünün yaprakları üzerinde oluştuğu ve burada gezo adıyla bilindiği, özellikle temmuz ve ağustos aylarında, yaprağın doğal gelişimi, uygun ısı ve diğer meteorolojik koşullar sonucunda özsu salgılandığı, bu yaprakların toplanarak su dolu bir kapta üzerlerindeki tatlı salgının alındığı, bu suyun belli bir süre kaynatılarak, bir süre de güneşte bırakılarak koyulaştığı, böylece elde edilen pekmeze "gezo pekmezi" ve "kudret helvası" dendiği ayrıca kuru plakalar hâlinde yapılanına "gezo şekeri" dendiği belirtilir. Muş yöresinde anlatılan bir efsaneden dolayı kudret helvası halk için ilahi bir özellik kazanmıştır. Efsaneye göre vaktiyle Muş'ta büyük bir kıtlık yaşanır. İnsanlar açlıktan ölüm tehlikesiyle karşı

[221]Sayılar, 11/7-9.
[222]Bakara, 2/57.
[223] Rıbın Anwer Mahmood, "Kudret Helvası Bar (Yöresel Tatlı) Üretiminin Standardizasyonu," **Gaziantep Üniversitesi Gıda Mühendisliği**, Danışman: Prof. Dr. Hüseyin Bozkurt, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, 2017, s. 7.

karşıya kalırlar. Bunun üzerine Tanrı, meşe yapraklarına bu tatlıyı yağdırır. O günden sonra her yıl belirli zamanlarda meşe yapraklarına bu tatlı yağar. Bir diğer inanışın "Ey İsrailoğulları! Sizleri düşmanınızdan kurtardık. Tur'un sağ yanını size vaat ettik. Üzerinize de kudret helvası ile bıldırcın indirdik."[224] ayetinden geldiği belirtilir. Halk arasında ilahi kaynaklı görülen bu gıdanın başta mide hastalıkları ve kansızlık olmak üzere birçok hastalığa iyi geldiği inancı vardır. Hatta yedi türlü derde deva olduğu söylenir. Şifalı bir nesne oluşu inancının daha çok oluşumuyla ilgili inançtan kaynaklandığı vurgulanır. XIV. yüzyılın önde gelen hekimlerinden Hacı Paşa'nın *Müntehab-ı Şifa* adlı tıp kitabında gökten yağdığı inanışının bölgeye özgü ve yeni olmadığının anlaşıldığı belirtilir. Bu kitapta öksürüğe, boğaz iriliğine ve şişliğine faydalı olduğu ve pellit yaprağı üzerine yağdığı bilgisi olduğuna değinilir.[225]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Horeb Dağı'na geldiklerinde Movses asasını bir taşa vurunca oradan sular akar. Orada Amelekiler'le savaşırlar. Movses'in elleri göğe doğru açık dua hâlinde kaldığı için savaşı kazanırlar.

Taştan su çıkma hadisesi *Kur'an-ı Kerim*'de de geçer: "Musa kavmi için (çölde) su istemişti de biz ona: 'Deyneğinle taşa vur!' demiştik. Derhal taştan on iki kaynak fışkırdı. Her bölük, içeceği kaynağı bildi…"[226]

Allah, Movses'e Sina Dağı'nda iki taş levhalar üzerine yazılmış on tenbih verir ve Movses bu dağda kırk gün kalır. O yokken kavmi tapmak için allahlar yapmak isterler. Mısır'dan getirdikleri altınları Aharon'a verirler, Aharon altın bir buzağı yapar. Kavim bu putun önünde secde eder.

Movses onların bu halini görünce çok kızar, levhaları yere atıp parçalar. Altın buzağıyı da parçalar, ateşte yakar ve külünü su ile karıştırıp kavme içirir. Rab, Aharon'un yaptığına öfkelenir, Movses'in duası olduğu için onu öldürmez. Movses hem kardeşi hem kavmi için bağışlanma diler.

---

[224]Tâhâ, 20/80.
[225]Zafer Önler, "Yağdığına İnanılan Bir Tür Kudret Helvası: Gezo," **Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler)**, 4(2), 1990, s. 205-207.
[226]Bakara, 2/60; A'râf, 7/160.

Tevrat'ta da tapılacak altın buzağıyı Musa ile yanında peygamberlik yapması için gönderilen Harun'un yaptığı[227]Musa'nın buzağıyı ve oynayan insanları görünce öfkesinden elindeki taş levhaları fırlatıp dağın eteğinde parçaladığı[228] yazar.

Kur'an-ı Kerim'de olay detaylıca anlatılır. Musa, kavmini Samiri'nin saptırdığını görünce milletine üzgün ve kızgın olarak yaptıklarını sorar, onlar da taşıdıkları altınları Samiri ile ateşe attıklarını, Samiri'nin onlara böğüren bir buzağı heykeli yaptığını, bu heykelin onların ve Musa'nın ilahı olduğunu söylediğini anlatırlar. Devamında daha önce Harun'un da kavmine bu buzağı ile sınandıklarını ve gerçek Rablerinin Rahman olduğunu söylediği yazar.[229] Hz. Musa'nın altın buzağıyı yakıp küllerini denize attığı[230] yazarken çeviri metin ve *Tevrat*'taki[231] gibi kavme içirmesi söz konusu değildir.

İslami kaynaklarda bu olayda farklılıklar vardır. Allah, Hz. Musa'ya Sina Dağı'nda *Tevrat*'ı verir ve o burada kırk gün oruç tutup ibadet eder. Musa yokken kavmin içindeki Sâmirî adlı kimse kadınların Mısır Kıbtîlerinden almış oldukları mücevheratı bir arada toplayıp ateşte eriterek altın bir buzağı yapar ve onu tanrı edinirler. Bu esnada kendilerini uyaran ve bu sapıklığa düşmemeleri için büyük çaba sarf eden Hz. Harun'un ikazlarını dinlemezler. Onun yaptığı buzağı heykeli, rüzgâr ağzından karnına girerken inek sesine benzer bir sesi çıkarmaktadır.[232] Onları buzağıya tapar hâlde gören Musa kızgın ve üzgün olarak kavme seslenir ve taş levhaları yere atar.[233]

Köksal'ın İbnü'n-Nedim'den aktardığına göre Hz. Musa'ya on suhuf indirildikten sonra on levha da indirilir. Hz. Musa İsrailoğulları'nın buzağı heykeline tapmalarına kızıp levhaları elinden yere bıraktığı zaman levhalar kırılır.[234]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığında göre Movses, putlara tapan üç bin kişiyi kılıçtan geçirtir. On tenbihleri Allah tekrar taş levhalara

[227]Çıkış, 32/1-6.
[228]Çıkış, 32/19.
[229]Tâhâ, 20/85-97.
[230]Tâhâ, 20/97.
[231]Çıkış, 32/20.
[232]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 458-462.
[233]A'râf, 7/150.
[234]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 409'un dipnotunda.

yazar ve Movses'e verir. Movses, Sina Dağı'ndan inince kutsal şapat[235] günü hakkında bilgi verir. Altı gün çalışıp yedinci günün tatil olduğunu, bu günde dünyevi işlerin yasaklandığını bildirir. O gün iş yapanlar öldürülecektir.

İsrailoğulları Sina Dağı'nda üç günlük yol yürüdükten sonra mandan başka yiyecekleri olmadığı için Movses'e şikâyette bulunurlar. O da Allah'tan yardım ister. Allah denizden bir rüzgâr gönderir, rüzgârla binlerce bıldırcın gelir. Şükretmeyi bilmedikleri ve şikâyet ettikleri için bıldırcınları yerlerken Allah veba gönderir ve kavmin çoğu ölür.

Tevrat'ta halk çektiği sıkıntılardan yakınır, başka yiyeceklere özlem duymaya başlayıp et isterler, Mısır'da parasız yedikleri balık, salatalık, karpuz, pırasa, soğan, sarımsakları hatırlayıp şimdiyse mandan başka bir şey görmediklerini söylerler.[236]

Kur'an-ı Kerim'de benzer ifadeyle geçer.

> "Hani siz bir zamanlar: 'Ey Musa, biz tek çeşit yemeğe asla katlanamayacağız; yeter artık bizim için Rabbine dua et de bize yerde yetişen şeylerden, sebzesinden, kabağından, sarımsağından, mercimeğinden ve soğanından çıkarsın.' dediniz. O da size: 'O üstün olan (yiyecekleri) daha aşağı olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? Bir kasabaya konaklayın, o vakit istediğiniz elbette olacaktır.' dedi. Üzerlerine zillet ve meskenet damgası vuruldu ve sonunda Allah'tan bir gazaba uğradılar. Evet öyle oldu; çünkü Allah'ın ayetlerini inkar ediyorlar ve boş yere peygamberleri öldürüyorlardı…"[237]

Köksal'ın Taberi'den naklettiğine göre Tîh Çölü (Sina kırı)'nde Hz. Musa'ya itaat eden onunla beraber olanlar ondan su, yiyecek isterler. Allah da turunç ağaçlarının üzerlerine kudret helvası indirir, bıldırcın kuşları düşürür. İsrailoğulları'ndan herhangi biri gelip kuşlara bakar, semiz ise onu tutar, keser, zayıf ise salarlardı. Bir zaman sonra bu tek çeşit yemekten de bıktıklarını et, Mısır'dayken yedikleri balık, hıyar, kavun, karpuz, pırasa, soğan, sarımsaktan isterler. Bu istekleri Hz. Musa'yı çok üzer.[238] Bunun üzerine Hz. Musa şehre inmelerini, orada istedikleri kadar sebze olduğunu söyler. Akabinde onların üzerine horluk ve yoksulluk vurulur,

---

[235]Ermenicede cumartesi günü demektir. "Rabbin yeri göğü altı günde yarattığı yedinci gün işe son verip dinlendiği için böyle bir kural koyduğu da belirtilir." Çıkış, 31/12-17. Şabat gününün kutsallığıyla ilgili bk. Çıkış, 20/8-11.
[236]Sayılar, 11/4-6.
[237]Bakara, 2/61.
[238]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 414.

isyan ettiklerinden ve aşırı gittiklerinden Allah'tan bir gazaba da uğrarlar.[239] Çeviri metinde de geçtiği gibi zulmettiklerinden üstlerine veba/bela indirilmiştir.[240]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığında göre Aharon ve Movses'in kız kardeşi Mariam, Movses'i kıskandıkları için ona karşı saygısız söz söylerler ve Rab Mariam'a kızıp cüzzam hastalığı gönderir, sonunda Movses'in duasıyla düzelir.

Rabb'in isteğiyle Movses, Ken'ân vilayetine doğru gittiklerinden orayı teftiş için her kabileden birer adam gönderir, kırk gün orayı dolaşıp bilgi alırlar. Üzüm, nar ve incirinden getirip her yerin meyve dolu olduğunu, içinden bal ve süt aktığını ancak orada yaşayanların dev boylu olduğunu ve şehri koruyan büyük hisarları haber verirler. İsrailoğulları'nın içini bir korku kaplar.

Aharon ve Movses İsrailoğullarına hoşa gitmeyecek tarzda konuştukları için Rab onlara gücenir ve ikisinin de Ken'ân vilayetine giremeyeceğini söyler. Aharon, Hor Dağı'nda vefat eder.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre kısa bir zaman sonra İsrailoğulları yine man ekmeğini yavan bulduklarını dile getirip şikâyet ederler. Bu sefer Allah, onların arasına ateşli uçan yılanlar gönderir, bu yılanlar birçok kişiyi ısırıp öldürür. Rabb'in bu belayı kaldırması için Movses'e gelip tövbe ederler. Allah, Movses'e bir bakır yılan yapıp onu direk üzerine asmasını ve ısırılan kişilerin ona bakıp şifa bulacaklarını söyler.

Movses, Yahudilere çocuklarına iman eğitimi verirken Allah'ı bütün fikirleri ile ve bütün canları ile ve bütün kuvvetleri ile sevmeleri gerektiğini[241] söyler. Bir zamanlar Mısır diyarında garip olduklarını unutmayıp garip insanları sevmelerini onlara yardım etmelerini öğütler.

---

[239]Bakara, 2/61.
[240]A'râf, 7/162.
[241]Aynı ifade *İncil*'de de vardır. "İsa şöyle karşılık verdi: En önemlisi şudur: 'Dinle, ey İsrail! Tanrımız Rab tek Rabdir. Tanrın Rabbi bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün aklınla ve bütün gücünle seveceksin." Markos, 112/29-30.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığında göre Movses Ken'ân diyarına kendisinin giremeyeceğini ancak Rabb'in onların önünden gidip onlara yol açacağını, onları yalnız bırakmayacağını, hep yanlarında olacağını söyler. Movses yüz yirmi yaşında vefat eder ve Rab onu Moap toprağında bir ovaya gömer. Movses'e otuz gün yas tutarlar.

Hz. Musa her üç din için de çok önemli bir peygamberdir. Dört kutsal kitaptan biri olan *Tevrat* ona indirilmiştir. *Kur'an-ı Kerim*'de adı en çok geçen peygamber Hz. Musa'dır.[242] Hayatı, gösterdiği mucizeler yazılı ve sözlü edebiyatta yer edinmiştir. Mevlâna'nın *Mesnevî*'sindeki *Hz. Musa ve Çoban*[243] ile *Hakk'ın, Musa'ya "Bana Kendisiyle Günah Yapmadığın Bir Ağızla Dua Et" Diye Emretmesi*[244] adlı anlatımlar eğitici yönü ağır basan ve Hz. Musa'nın Allahutaala ile Tûr Dağı'nda yaptığı samimi konuşmayı hatırlatan küçük hikâye parçalarıdır.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri adlı bu kitapta Movses, büyük mucizeler sonucunda hayatta kalabilmiş, İsrailoğulları'nı Firavun'un zulmünden kurtarıp özgürlüğüne kavuşturmuş, kavminin önünde yıllarca onlara rehberlik etmiş güvenilir, çalışkan, sabırlı bir peygamber olarak anlatılmıştır. Asasının yılan hâline gelmesi, elini göğsüne sokup çıkarttığında bembeyaz olması, Allahutaala ile konuşması, taştan su çıkartması onun gösterdiği mucizelerden ve ayırt edici özelliklerindendir.

2.4. Samuel (Hz. Şemuyel)

Bu kısımda Samuel ile ilgili verilecek bilgiler *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı kitapta 175 ile 210 sayfa numaraları arasında yer almaktadır.

---

[242] Ömer Faruk Harman, "Mûsâ", (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/musa--peygamber 29/01/2024.

[243]Hz. Musa ve Çoban'da belli kalıplara gerek olmadan Allah'a edilen duanın samimiyetinin önemli olduğu vurgulanır. Metnin tamamı için bk. Mevlâna, **Mesnevî'den 800 Beyit**, haz. Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, Yrd. Doç. Dr. Armağan Erdoğan, Konya, T. C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2007, s. 73-82.

[244]İnsanın kendisi için hayır dua edecek kimselerin olmasının önemi ve her an Allahutaala'ya duada hazır hâlde bulunmanın fazileti anlatılır. İnsan Allah'a dua ederken ağzını ve vücudunu temiz tuttuğundan Hakk'ı anmanın temizlik olduğu belirtilir. Metnin tamamı için bk. Mevlâna, **Mesnevî'den 800 Beyit**, s. 98.

Samuel[245] doğmadan önce annesi uzun seneler evladı olmayınca bir erkek çocuğu olursa Rabb'in hizmetine adayacağına dair söz verir. Samuel sütten kesildiği zaman onu âdet üzere hediyelerle başkâhin Eli'nin huzuruna çıkarır ve evladını Rabb'e ödünç verir. Samuel Rabb'in huzurunda hizmet etsin diye kâhinin yanında kaldığı bir gece uykusunda Rab, *ey Samuel* diye seslenir, o buyurun efendim manasında "lebbey" diye Eli çağırdı sanıp onun yanına gider. Bu üç kez tekrarlanır, Eli, Samuel'e yine çağrılırsa ya Rab söyle zira kulun işitir, diye karşılık vermesini söyler. Eli'nin kendi gibi kâhin olan iki oğlu vardır ve Eli onların yaptıkları haksızlılara -babalık sevgisi ağır bastığından- yeterince engel olamamıştır. Rab, Samuel'e onların cezalandırılacağını bildirir. Samuel büyür ve Rab onunla beraberdir, bütün İsrail halkı Samuel'in peygamber tayin edildiğini anlar.

Kutsal Kitap'ta bebeğe Samuel ismi verilmesi "Zamanı gelince Hanna gebe kaldı ve bir erkek çocuk doğurdu. 'Onu Rabden diledim.' diyerek adını Samuel koydu."[246]şeklinde geçer.

İslam inancında bazı farklılıklar olsa da olay benzer şekilde anlatılır. Çeviri metin ve *Tevrat*'ta Samuel'e Rab seslenirken İslami kaynaklarda Cebrail'in seslendiği yazar. Asım Köksal'ın Taberi'den aktardığına göre Lavi b. Yakup peygambere dayanan nübüvvet hanedanından bir kadın hamile kalır, bir oğlan çocuğu ihsan etmesi için Allah'a yalvarır, oğlan doğunca Allah duamı kabul etti, der ve ona Şem'un veya Şemuyel ya da İşmuyel adını verir. Şem'un büyüyünce annesi onu *Tevrat* öğrensin diye Beytülmakdis'e teslim eder. Salih bir zat olan şeyh onu yetiştirmek üzere oğul edinir. Şemuyel ergenlik çağına basıp Allah, İsrailoğulları'na peygamber olarak göndereceği zaman Cebrail onun yanına varır ve şeyh babasının sesiyle ey Şemuyel, diyerek seslenir. Şeyhe gider, o çağırmadığını söyler. İkinci kez yine aynısı olur. Şeyh, üçüncü kez yine çağırılırsa ona cevap vermeyip aldırış etmemesini söyler. Üçüncü seferinde Cebrail, Şemuyel'e görünür ve kavminin yanına gitmesini, Rab tarafından peygamberlikle görevlendirildiğini bildirir.[247]

[245]"Samuel": "Tanrı duyar anlamına gelir." 1. Samuel, 1/20'nin dipnotunda b 1:20.
[246]1. Samuel, 1/20.
[247]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 500-501.

Metnimizde anlatıldığına göre İsrayiloğulları ile Filistiler savaşırlar, Filistiler Allah'ın sandığını da alırlar. Bu savaşta Eli'nin iki oğlu da ölür, ahd sandığının alındığını ve oğullarının öldüğünü duyan Eli de oturduğu yerden düşüp ölür.

Filistiler, ahd sandığını aldıktan sonra kendi putları olan Dağon'un yanına koyarlar. Ertesi günlerde Dağon'un ya yüzüstü düştüğünü ya da başı ve elleri parça parça olmuş şekilde yerde yattığını görürler. Ayrıca Allah, sandığın olduğu yerde yaşayan insanlara kötü hastalıklar gönderir ve onların çoğu ölür. Sandık yedi ay şehir şehir gezer. Ne yapılacağı kâhin ve sihirbazlara sorulur. Onlar yeni bir araba yapılmasını, buzağılarından ayrılmış iki genç ineğin arabanın üstüne konan sandığı götürmesini söylerler. Sandık Filistilerin vilayetinden çıkıp önce Beytşemeş'e ardından Kiryatyearim adlı bir yere götürülür.

Sandık, Filistilerin eline geçtikten yirmi yıl sonra İsrailoğulları Rabb'in yardımını istediklerinde Samuel onlara, bütün kalpleriyle Rabb'e dönmeleri ve taptıkları diğer şeyleri çıkarıp kalplerini Rabb'e hazır hâle getirip O'na ibadet etmeleri hâlinde Filistilerin elinden Allah'ın onları kurtaracağını söyler. Misfa denilen yerde toplanıp oruç tutup günahlarını itiraf ederler, o gün Samuel İsrailoğulları'nın hâkimi olur. Misfa'da toplanıldığını duyan Filistiler onların üzerine savaş başlatır, Samuel Rabb'e bir kurban sunar, savaşı Allah'ın yardımı sayesinde İsrailoğulları kazanır.

İsrailoğulları, Samuel'in dediklerini yapıp putları bırakıp Allah'a yönelirler, ibadetle meşgul olurlar, Rab de onları Filistilerden korur.

Samuel yaşlanınca oğullarını İsrailoğulları'nın başına getirir ama oğulları doğru yolda gitmediklerinden onlar kendilerini yönetecek bir padişah isterler. Bu istek hem Samuel'i hem de Rabb'in padişahlığını istemedikleri için Rabb'in hoşuna gitmez. Samuel başlarına gelecek padişahla beraber yaşayacakları sıkıntıları saysa da onlar yine bunu isterler.

Bünyamin kabilesinden Kis'in oğlu Saul merkeplerini kaybedip ararken Samuel'in evine gider, Samuel onun başına yağ dolu bir bardağı döker ve Rabb'in

Saul'ü İsrailoğulları'nın sultanı olmak için mesh ettiğini söyler. Samuel kavmiyle helalleşerek onlara yaptığı fedakârlıkları anlatır ve onlardan şahitlik ister.

İslam inancında Asım Köksal'ın Taberi'den aktardığına göre İsrailoğulları Şemuyel'in peygamberliğine inanmayıp bir delil ve alamet olmak üzere kendilerine bir hükümdar göndermesini ve Allah yolunda savaşmayı isterler.[248] Köksal'ın Sa'lebî'den naklettiğine göre kendisine hükümdarın boyunu ölçmesi için bir asa ve içinde başa sürülen yağ bulunan bir boynuz verilir. Merkebini kaybeden Tâlût[249], uşağıyla yollarda onu aramaya koyulur. Düşkünlerin, muhtaçların sığındığı Şemuyel'in evine varırlar. Yağ boynuzundaki yağ kaynayıp taşmaya başlayınca Şemuyel kalkıp sekiz arşın uzunluğundaki asayla Tâlût'un boyunu ölçer, uzunluğu tam gelir. Tâlût'ın başına mukaddes yağı sürerek onu İsrailoğulları'nın hükümdarı ilan eder.[250] Ayrıca çeviri metinden farklı olarak Köksal'ın İbn Asâkir'den naklettiğine göre İsrailoğulları Tâlût'u peygamber ve hükümdar hanedanından gelmeyip en aşağı bir kabileden olması dolayısıyla kabul etmezler, Şemuyel "Allah, mülkünü kime dilerse ona verir."[251]diyerek onları ikna etmeye çalışır.[252]

Köksal'ın Taberi'den naklettiğine göre İsrailoğulları Şemuyel'den Allah'ın Tâlût (Saul)'u başlarına hükümdar yaptığını hangi alametle anlayacaklarını sorduklarında, Şemuyel, tabut (ahd sandığı)un onlara gelmesinin buna işaret olacağını söyler. Çeviri metinde puthanede gördükleri olay İslami kaynaklarda da benzerdir ve bu bölgedeki halk boyun ağrısına tutulur,[253] ne yapacaklarını çeviri metindeki gibi falcı ya da büyücü bir kadından değil Köksal'ın Sa'lebî'den naklettiğine göre İsrailoğulları esirlerinden orada bulunan peygamberlerin oğulları soyundan gelen bir kadından öğrenirler, kadın tabutu (ahd sandığı) oradan çıkarmalarını söyler.[254] Köksal'ın Taberi'den nakline göre melekler tabutu yüklenip

[248]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 502.
[249] "Tefsirlerde Tâlût isminin İbrânice kökenli olduğu, "uzun" manasındaki "tûl"den geldiği, Süryanîcede Şâ'ul şeklinde telaffuz edildiği, çok bilgili ve iri yapılı olmasından dolayı kendisine bu ismin verildiği biçiminde yorumlanır. Ali Osman Kurt, "Talût", (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/talut 07/10/2023.
[250]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 502-503.
[251]Bakara, 2/247.
[252]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 504-505.
[253]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 506.
[254]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 507.

halkın gözleri önünde yerle gök arasında Tâlût'un evine kadar taşırlar.[255] Köksal'ın Sa'lebî'den nakline göre onun hükümdarlığı böylece kararlaşır ve gerçekleşir.[256]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Samuel, İsrailoğulları'nın başlarına gelen felaketlerin Rabb'i terk etmelerinden kaynaklandığını söyler. Allah'ın sözünü dinleyerek asi olmayıp Allah'ın yolundan ilerlemeleriyle ve ibadetle kurtuluşa erebileceklerini öğütler. Kendisi de Rabb'e kavmi için her daim dua edeceğini, bunu bırakırsa günaha gireceğini bildirir.

Filistilerle İsrailoğulları savaşacağı zaman Saul, Samuel'in gelmesini beklemeden Nomos[257]'a aykırı şekilde kurbanı kendi sunar. Samuel gelince bu duruma kızar.

Samuel, Rabb'in, Saul'e onlara düşmanlık eden Amalekileri ve onların tüm hayvanlarını öldürmesini istediğini bildirir. Çünkü onlar Rabb'e karşı da günah işlemektedirler. Saul onların padişahına ve değerli varlıklarına dokunmayıp değersiz şeylerini öldürüp emri yerine getirmez.

Saul'ün Rabb'in emrine itaat etmemesi onu günaha düşürür, savaşta aldığı hayvanları Rabb'e kurban sunmayı düşünüp özür dilese de Allah'ın isteğine aykırı davranmıştır. Saul kendi kabahatine gönlünden gelerek tövbe etmediği için Rabb onu affetmez.

Samuel, Saul'e Rabb'in, sözlerini dinlemediği için onu padişah seçtiğine pişman olduğunu ve artık kendisini bu görevden aldığı bilgisini getirir. Saul, Samuel'den kendisini affetmesini ve kavmi önünde ona doğru dönmesini ister. Samuel kabul etmeyince Saul, Samuel'in dolamasının eteğini tutar ve dolama yırtılır.

---

[255]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 507.
[256]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 507.
[257]Fuat Aydın'ın ilgili makalesinde Nomos'un Yahudiler, Arap Hristiyanları ve Müslümanlar arasında çeşitli anlamlarda kullanıldığı belirtilir. En yaygın ve geçerli anlamının ise Hz. Musa'ya indirilen *Tevrat*'ın Nomos diye adlandırılmasıdır. Daha fazla bilgi için bk. Fuat Aydın, "Nâmûs/Nomos Cebrâil Tevrat mı?: 'Bed'ü'l-vahy' hadisindeki Nâmûs kavramı üzerine,"**DÎVÂN İlmî Araştırmalar**, sy. 15 (2003/2), s. 53-85. Yunanca yasa, kanun demek olan Nomos'un *İncil*'de de geçtiği ifadeden İsrailoğulları'na indirilen *Tevrat* olduğu anlaşılmaktadır: "Aklanmak için Yasa'nın ardından giden İsrail ise Yasa'yı yerine getiremedi. Neden? Çünkü imanla değil, iyi işlerle olurmuş gibi aklanmaya çalıştılar ve 'sürçme taşı'nda sürçtüler.'Romalılar, 9/31, 32.

Samuel, İsrayel'in padişahlığının Saul'den alındığını bu göreve başkasının geleceğini söyler.

Bu kısım *Kutsal Kitap*'ta şu şekilde geçer: "Samuel, 'Seninle dönmem.' dedi, 'Çünkü sen Rabb'in buyruğunu reddettin, Rab de İsrail Kralı olmanı reddetti!' Samuel dönüp gitmeye davranınca Saul onun cüppesinin eteğini tuttu. Cüppe yırtıldı. Samuel, 'Bugün Rab İsrail Krallığını elinden aldı ve senden daha iyi birine verdi' dedi."[258]

Rab, Samuel'den boynuzuna yağ doldurup Petlehem'e Hese'nin yanına gitmesini ister. Samuel, Rabb'e padişahlık etmesi için Hese'nin oğlu Tavit (Davud)'i mesh etmeye gider. Rabb'in ruhu Davud'un üzerine iner, Saul'den Rabb'in ruhu gider ve Rab tarafından ona kötü bir ruh yüklenir. Samuel, Davud'u kardeşlerinin arasında bulmaya gittiğinde görünüş olarak daha uzun ve güzel olan başka bir kardeşini o sanır.

İslami kaynaklarda Asım Köksal'ın Taberi'den naklinde de benzer ifadeler vardır. Şemuyel yağ boynuzunu sırayla kardeşlerin başına koyar, içlerinde en boylu boslu, güzel yüzlü ve görünüşte en üstünü ve hoşa gider olanı bulunduğu hâlde bir şey görülmez. Bunun üzerine Allah, Şemuyel'e Allah'ın insanları suretlerine, görünüşlerine göre değil kalplerinin iyiliğine ve düzgünlüğüne göre üstün tuttuğunu vahiy ile bildirir.[259]

Kutsal Kitap'ta da Samuel, Davud'un diğer yakışıklı ve uzun boylu kardeşini Rabb'in seçtiği kişi olduğunu düşünür ancak Rabb'in insanın gördüğü gibi dış görünüşe değil kalp güzelliğine baktığı belirtilir: "İşay ve oğulları gelince Samuel Eliav'ı gördü ve 'Gerçekten Rabb'in önünde duran bu adam O'nun meshettiği kişidir.' diye düşündü. Ama Rab Samuel'e, 'Onun yakışıklı ve uzun boylu olduğuna bakma.' dedi. Ben onu reddettim. Çünkü Rab insanın gördüğü gibi görmez; insan dış görünüşe Rab ise yüreğe bakar."[260]

[258]1. Samuel, 15/26-28.
[259]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 511.
[260]1.Samuel, 16/6-7.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Filistilerden Goliat isimli uzun boylu, kuvvetli bir adam İsrailoğulları'ndan kendine güvenen biriyle dövüşmek ister. Davud bu putperesti bir sapan ve beş tane çakıl taşıyla öldürür. Filistiler kovalanır, böylece İsrailoğulları bu savaşı yener. Savaştan dönerken İsrailli kadınlar Davud'u öven şiirler okuyunca Saul, Davud'u kıskanmaya başlar. Filistilerin onu öldürmesini amaçladığı için yüz Filisti'yi öldürürse kendi kızını ona vereceğini vadeder. İki yüz Filisti'yi öldüren Davud'a, Saul, Mihal isimli kızını verir.

Saul, Davud'u öldürmek isteyince Davud, Samuel'in yanına kaçar. Saul onların yanına adamlarını gönderir, Samuel ve diğer peygamberleri gören adamların da üzerine Allah'ın ruhu iner ve onlar da peygamberlik ederler. Saul başka adamlarını tekrar gönderir, onlar da peygamberlik ederler, üçüncü defa da aynısı olur, bu sefer kendisi gider yanlarına ona da Rabb'in ruhu iner ve peygamberlik etmek için kuvvet gelir. Yine de Davud'un peşine düşmekten vazgeçmez. Onda peygamberlik ruhu olsa da öfkede sabır, letafet, kıskanmamak ve kötü düşünmeyecek muhabbet yoktur.[261]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Samuel, İsrailoğulları'nın ona gösterdikleri muhabbetle vefat eder. Saul, Filistilerin İsrailoğulları ile savaşmak için hazırlık yaptığını duyunca Rabb'e danışır ama bu sefer ne düş yoluyla ne de peygamber aracılığıyla cevap alır. O da Endor'da oturan bir falcı kadından vefat etmiş Samuel'i göstermesini ister, Samuel'e ne yapacağını danışır, ondan yardım ister. Samuel, artık Rabb'in ondan uzaklaştığını, İsrayel'in ordusunun savaş sonrası Filistilerin eline geçeceğini, oğullarıyla beraber kendisinin de öleceğini haber verir. Dediği gibi olur, Saul ve oğulları da ölürler. Saul Rabb'i bıraktığı için Rab de onu bırakmıştır, Saul'ün Rabb'in emrinden uzak yaşadığı hayat Samuel'e üzüntü vermiştir.

Kutsal Kitap'ta Saul'ün Endor cadısıyla ilgili konuşması şu şekilde anlatılır: "Saul Filist ordusunu görünce korkup büyük dehşete kapıldı. Rab'be danıştıysa da, Rab ona ne düşlerle, ne Urim, ne de peygamberler aracılığıyla yanıt verdi. Bunun

[261]Bu kısım Kutsal Kitap'ta daha ayrıntılı bir şekilde anlatılır. bk. 1. Samuel, 19/18-23.

üzerine Saul görevlilerine, 'Bana bir cinci kadın bulun da varıp ona danışayım' diye buyruk verdi. Görevliler, 'Eyn-Dor'da bir cinci kadın var' dediler. Böylece Saul başka giysilere bürünüp kılığını değiştirdi. Geceleyin yanına iki kişi alıp kadının yaşadığı yere gitti. Kadına, 'Lütfen benim için ruhlara danış ve sana söyleyeceğim kişiyi çağır' dedi… Kral ona, 'Korkma!' dedi, 'Ne görüyorsun?' Kadın, 'Yerin altından çıkan bir ilah görüyorum' diye karşılık verdi. Saul, 'Neye benziyor?' diye sordu. Kadın, 'Cüppe giymiş yaşlı bir adam yukarıya çıkıyor' dedi. O zaman Saul onun Samuel olduğunu anladı; eğilip yüzüstü yere kapandı. Samuel Saul'e, 'Neden beni çağırtıp rahatsız ettin?' dedi. Saul, 'Büyük sıkıntı içindeyim' diye yanıtladı…"[262] Sonrasında Samuel, Saul'ün hatalarını sayıp kendisi ve oğullarının başına gelecek felaketleri ona haber verir.[263]

Baykar Demir, "Endor Cadısı İkonografisi" adlı makalesinde Avrupa tarihinin kırılma noktalarından biri olan cadı avı furyası (1430-1780) öncesinde genellikle Endorlu falcı olarak anılan figürün sanat eserlerinde Endor Cadısı'na nasıl dönüştüğünü tarihsel gelişimler ışığında çözümlemeye çalışmıştır. Makalede aydınlatılmaya çalışılan noktalardan biri Samuel'in ruhunun yasak uygulamalardan olan ruh çağırma yöntemi ile gerçekten çağrılmış olabileceğinin sorgulanmasıdır. Diğer nokta ise Endorlu kadının yaptığı uygulamanın Saul ile birlikte bulundukları yere hiçbir ruhi varlık çağırmadan kadının Kral Saul'ü çeşitli beceriler ve karından konuşma yeteneği ile kandırmış olabileceğidir. Samuel'in iyi bir ruhu olduğu için bir cadının gücüyle değil ancak Tanrı'nın emriyle ancak Samuel'in görünümüyle ortaya çıkabileceği de tartışma konularındandır.[264] Makalede varılan sonuçlardan biri çeviri metnimizin yazarının çıkarttığı sonuçla örtüşmektedir. Yazar, Saul'ün büyücü bir kadına gidip onun vasıtasıyla Samuel'i görebilmesinin Allah'ın emri dâhilinde olduğunu söyler.

[262]1. Samuel, 28/5-15.
[263]1. Samuel, 28/16-19.
[264]Endorlu Cadı hakkında daha detaylı bilgi için bk. Baykar Demir, "Endor Cadısı İkonografisi," **Sanat Tarihi Yıllığı**, Sayı 28, 2019, s. 23-30.

Kutsal Kitap'ta daha detaylı bir şekilde Samuel, Saul, Golyat, Davut ile ilgili olaylar çeviri metinde anlatılanlarla paralellik göstererek açıklanmıştır.[265]

İslami kaynaklarda Samuel hakkındaki bilginin sınırlı olduğu görülmektedir. *Kur'an-ı Kerim*'de Musa'dan sonra gelen Şemuyel/Şem'un/İşmuyel (Samuel) peygamberin ismi geçmese de zamanındaki hükümdarın adından ve olaylardan sadece "Peygamber" diye bahsedilen kişinin Samuel olduğu anlaşılmaktadır. Bakara suresinin 246 ile 251. ayetleri arasında Şemuyel, hükümdar Tâlût, Davud ve Câlût (Goliat)'tan bahsedilir. "Musa'dan sonraki İsrailoğullarının ileri gelenleri Peygamberlerine, kendilerine bir kumandan gönderip Allah yolunda savaşmak istediklerini belirtirler. Peygamberleri onlara, Allah'ın kumandan olarak Tâlût (Saul)'u gönderdiğini söyler. Onlar, Tâlût'un geldiği yeri ve mal yönünden de zengin olmadığını sorgulayıp istemezler. Peygamber de onu Allah'ın seçtiğini, ona bilgi ve beden bakımından bir güç verdiğini, Allah'ın mülkünü dilediğine verdiğini, lütfunun geniş olduğunu söyler.[266] Çeviri metinde Filistilerden Goilat isimli Davud ile dövüşen adam *Kur'an-ı Kerim*'de Câlût diye geçer. Davud, Câlût'u öldürür. Allah, Davud'a hükümdarlık ve hikmet (peygamberlik) verir.[267]

Metnimizde anlatıldığına göre Samuel, küçük yaşta Rabb'in hizmetine girmiş ve ömrünü Rabb'in rızasını kazanmaya vakfetmiştir. Kavmi İsrailoğulları için daima dua hâlinde olmuştur ve doğru yolu bulmaları için elçilik görevini yerine getirmiştir. Aralarından ayrılacağı zaman da yaptığı hizmetleri sayıp kimseye bir zararının dokunmadığına dair halktan şahitlik yapmalarını istemiştir. Sonunda huzur içinde vefat etmiştir.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri adlı eserde Samuel, küçüklüğünden itibaren Allah yolunda yetiştirilmiş, kavminin doğru yolda olması için uğraşmış ve Allah'ın isteği üzerine kavmine padişah mesh etmiş bir peygamber olarak anlatılmıştır.

2.5. Tavit (Hz. Dâvûd)

[265]1. Samuel, 1-31. bablarda.
[266]Bakara, 2/246-247.
[267]Bakara, 2/251.

Bu kısımda Tavit ile ilgili verilecek bilgiler *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı kitapta 211 ile 285 sayfa numaraları arasında yer almaktadır.

Samuel peygamber, Rabb'in emirlerinden çıkan Saul yerine İsrailoğlulları'nın üzerine başka bir padişah seçmek için görevlendirilir. Rabb'in emri ile bir boynuza yağ doldurur, Tavit'in bütün kardeşlerinden sonra sıra ona gelir, Rabb'in isteğiyle Samuel, Tavit'i mesh eder ve Tavit'in üzerine Rabb'in ruhu gelir.

Saul, günahlarında ısrar edince Allah'ın onu terk etmesinden sonra kendisine kötü bir ruh sıkıntı vermeye başlar. Bu durumdan kurtulması için etrafındakiler Tavit'in tambur çalmadaki maharetinden bahsederler. Saul, Tavit ona tambur çaldıkça rahatlar ve kendini kısa sürede sevdiren Tavit'i silahtarı yapar.

Kutsal Kitap'ta Davut'un Saul'e lir çalarak onu kötü ruhtan uzaklaştırdığı bilgisi vardır: "O günden sonra Tanrı'nın gönderdiği kötü ruh ne zaman Saul'ün üzerine gelse Davut liri alıp çalar, Saul rahatlayıp kendine gelirdi. Kötü ruh da ondan uzaklaşırdı."[268] Saul Davut'u çok sever ve ona silahlarını taşıma görevi verir.[269]

İslami kaynaklardaki bilgilerde de Dâvûd peygamberin musiki ile bir bağından bahsedilir. Sesi çok gür ve güzeldir, ona indirilen *Zebur*[270] adlı kutsal kitap ilahi, dua ve şiir kitabıdır ve onun tarafından ahenkli ve etkileyici bir şekilde okunur. "Dâvûd peygamberin sesi hem çok gür hem de çok güzeldir. Dâvûd o gür ve güzel sesiyle *Zebur*'u okumaya başladığında kurt kuş durup onu dinler, sesinden dağlar yankılanırdı."[271] Onun sesi, orta, kalın ve gür bir ses olup bu tür seslere "Dâvûdî[272] ses" denilmiştir. "Şüphesiz ki biz, Dâvûd'a nezdimizden bir üstünlük verdik. 'Ey dağlar, ve kuşlar! Dâvûd tesbih ettikçe siz de onun tesbihini tekrarlayın.' dedik."[273] ayeti onun sesiyle dağlar ve kuşlar üzerinde kutsal bir hakimiyet kurduğunu gösterir. Çeviri metin ve *Kutsal Kitap*'ta Dâvûd'un müzik aletini Saul'de bir rahatlama

[268] 1. Samuel, 16/23.
[269] 1. Samuel, 16/21.
[270] *Kutsal Kitap*'ta *Zebur* diye de bilinen yüz elli babdan oluşan *Mezmurlar* kitabı vardır. *Mezmurlar* ilahi, dua ve şiir kitabıdır. İsraillliler bu dua ve ilahileri kendi tapınmalarında kullanıyorlardı. bk. *Mezmurlar*, Giriş.
[271] Ömer Faruk Harman, "Dâvûd", (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/davud 17.10.2023.
[272] "Dâvûdî: Dâvut peygamberin sesine benzer kalın, gür ve etkili (ses)" (çevrimiçi) https://www.lugatim.com/s/davudi 30/03/2024.
[273] Sebe, 34/10.

oluşturacak şekilde çaldığı belirtilir. İslami kaynaklarda da onun sesinin dinleyenlerde güzel bir etki bıraktığı Abdullah Aydemir'in Buhari'den naklindeki "Hz. Muhammed bir gün Ebu Musa'l-Eş'ari'yi *Kur'an* okurken dinlemiş ve ona 'Gerçekten sana Dâvûd peygamberin mizmarlarından [274] biri verilmiştir.' buyurmuştur."[275] sözüyle de anlaşılır.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Filistiler, İsrailoğulları'nın üzerine sefer düzenlerler. Filistilerden Goliat isimli korku veren uzun boylu, kuvvetli bir adam kendisiyle savaşacak birini ister, Tavit onun karşısına çıkmaya cesaret eder. Saul onu kendi silah ve zırhıyla donatır ama o hepsini çıkarıp eline sadece asasıyla sabanını alır bir de çaydan beş çakıl taşı seçer, bunlarla Goliat'ın karşısına çıkıp onun kılıç, mızrak ve kalkanla kendisinin ise İsrail'in Askerler Allah'ının ismi ile geldiğini söyler. Tavit'in elindeki sabanıyla fırlattığı taş Goliat'ı alnından vurur ve onu yere serer, onun kılıcıyla başını keser. Filistiler kaçar, Tavit kestiği başı Yerusağim'e getirir, ecnebi kimsenin yani Goliat'ın silahını ve diğer eşyalarını ise kendi evinde alıkoyar. Tavit'in bu kahramanlığından sonra Saul, Tavit'i kendi evine alır, Tavit kısa süre içinde kavmin ve Saul'ün oğlu Yonatan'ın sevgisini kazanır.

Kutsal Kitap'ta da olay aynı şekilde anlatıldıktan sonra[276] Saul'ün Davut'u yanında tuttuğu ve babasının evine dönmesine izin vermediği, Saul'ün oğlu Yonatan'ın Tavit'e beslediği sevgiden onunla bir dostluk antlaşması yaptığı, üzerindeki kaftanı çıkarıp zırhı, kılıcı, yayı ve kuşağıyla birlikte Davut'a verdiği belirtilir.[277]

Kur'an-ı Kerim'deki "Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler, Dâvût da Câlût'u öldürdü ve Allah ona hükümranlık ve hikmet verdi, ona dilediği şeyleri öğretti." [278] ve "Dâvûd'a da Zebûr'u verdik." [279] ayetlerinden Allah'ın Dâvûd'da

[274]"Mizmar, aslında zurna ve ney gibi, üflenen ve ses çıkaran bir musiki aletidir. Bu hadiste 'mizmar' güzel ses, ses nağmesi, ses ahengi demektir." Abdullah Aydemir, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, s.151'in dipnotundan.
[275]Abdullah Aydemir, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, s.151-152.
[276]1. Samuel, 17/37-54.
[277]1. Samuel, 18/2-4.
[278]Bakara, 2/251.
[279]İsrâ, 17/55.

hükümdarlıkla peygamberliği birleştirdiği ve ona da kutsal kitap indirdiği anlaşılır. Abdullah Aydemir'in Zemahşeri'den naklinde Dâvûd'un, Câlût'u öldürüşü şöyle anlatılır: Dâvûd, bir gün yolda yürürken bazı taşlar dile gelir ve ona her biri ayrı ayrı "Beni al!" der. Dâvûd torbasına koyduğu bu taşları sabanına yerleştirip Câlût'a fırlatır, atış esnasında birbirlerine kaynayarak bir tek taş haline gelen bu üç parça Câlût'un tam alnına bir ateş parçası gibi girer. Beynini dağıtıp ensesinden çıkar. Dâvûd'un eliyle atılan bu atım, Câlût'tan sonra isabet ettiği herkesi öldürür. Sayıldığı zaman bunların otuz kişi olduğu anlaşılır.[280]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Kadınlar türkülerinde "Saul binleri, Tavit on binleri öldürdü." sözlerine yer verince Saul, Tavit'i kıskanmaya başlar ve onu öldürmeye karar verir.

Saul, Tavit'in ölümünün Filistilerin elinden olmasını istediğinden yüz Filistiyi öldürürse kızını Tavit'e vermeyi teklif eder. Tavit iki yüz Filisti'yi öldürür ve padişahın kızı ile evlenir. Bir gün kötü ruh yine Saul'a musallat olmuşken Tavit ona tambur çalar ve onu sakinleştirmeye uğraşır ama Saul elindeki mızrakla Tavit'e saldırır, Tavit karısının yardımıyla Samuel peygamberin yanına kaçar. Saul ve gönderdiği adamlar Samuel'in yanında onu bulurlar ve onların üzerine de peygamberlik gelir.

Tavit, bu sefer Ahimelek kâhinin yanına kaçar ve ona kendisini padişahın bir hizmet için gönderdiği yalanını söyler. Bu yalan yüzünden seksen beş kâhin öldürülür. Kâhinden, Goliat'ın kılıcını da alır ve Saul'ün korkusundan Bad padişahı Ahise'nin yanına varır. Kadınların "Saul binleri Tavit on binleri öldürdü." sözlerini işitince telaşlanıp kendini aklını yitirmiş gibi gösterir.

Sonrasında Tavit, Adulam mağarasına gidip Rabb'e yakarıp kendisinin sığınacak yeri O'nun yanı olduğunu ve her zorluk zamanında Allah'ı kendine yardımcı bulduğunu söyler.

Saul ona Ahimelek adlı kâhinin yardım ettiğini duyunca onunla seksen beş kâhini ve Nova şehrinin erkek, kadın ve çocuklarını da öldürür. Filistilerin Keila'da

[280]Abdullah Aydemir, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, s.181.

savaşıp harmanları yağmaladığını duyan Tavit onları vurur. Saul de Tavit'in yerini haber alıp onu öldürmek için peşine düşer. Bir mağaranın derininde Tavit ve adamları gizlenmiş beklerken Saul oraya ihtiyaç gidermeye girer. Tavit onu öldürebilecekken Allah'ın mesihine el kaldırmayacağını söyler. Sadece Saul'ün eteğinin ucunu kesip Saul'e saygısından yeri öper şekilde seslenir. Ona zarar verebilecekken bunu yapmadığını, kestiği eteğin ucuyla gösterir. Ondan kendisine düşman olmamasını ister. Saul, Tavit'e hak verir, kendi zürriyetini yok etmeyeceğine söz vermesi karşılığında İsrailoğulları'nın üzerine Tavit'in padişah olabileceğini söyler.

Tavit habercilerle Nabal isimli zengin bir adama selam gönderip adamın ikram edeceği şeyleri getirmelerini ister. Adam habercilere kaba bir şekilde davranıp onları boş gönderince Tavit, yanına silahlı adamlarını alıp Nabal'ı öldürmek için yola çıkar. Nabal'ın Abigail isimli karısı olayı öğrenince ekmek, un, şarap, kuru üzüm, incir ve çeşitli hediyelerle Tavit'in önüne çıkar. Kocasının akılsız olduğunu söyleyip af diler, hediyelerin kabulünü ve Rabb'in onu nasibine erdirdiğinde bu cariyesini hatırlamasını ister. Nabal'ı öldürüp kan dökerse bunun kendisine bir üzüntü vereceğini söyler. Tavit, kadına bu sözleriyle kendisini kana girmekten ve günah işlemekten alıkoyduğu için memnuniyetini belirtir. Abigail, evde kocasını sarhoş hâlde bulup ertesi gün ona olanları anlatır, adam da korkudan bayılır ve ölür. Tavit, onun öldüğünü duyunca kadını kendine eş alır.

Kutsal Kitap'ta olay benzer şekilde ve daha teferruatlı anlatılır.[281]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Tavit, Saul'ü ordunun içinde uyurken görür, yine öldürebilecekken Allah'ın mesihine vurursa haklı çıkamayacağını söyleyip oraya geldiğini belli etmek için Saul'ün mızrağı ve su tasını alıp giderken Saul uyanır ve Saul, Tavit'e artık onu öldürmeye çalışmayacağını söyler. Saul, Tavit'in hayatını bağışlayıp kendisine kıymet verdiği için yaptıklarından pişman olduğunu belirtir. Tavit de onun ömrünün kendi gözünde kıymetli göründüğü gibi kendi ömrünün de Rabb'in huzurunda böyle kıymetli olmasını ve Rabb'inin kendini her meşakkatinde kurtarmasını diler.

[281] 1.Samuel, 25/1-44.

Saul ve oğlu Yonatan savaşta ölürler, bunu haber alan Tavit çok üzülür, akşama kadar oruç tutup, ağlar ve yas tutar.

Kutsal Kitap'ta Davut'a Saul'ün ölüm haberi şöyle verilir. "Bunun üzerine Davut'la yanındakiler giysilerini yırttılar. Kılıçtan geçirilen Saul, oğlu Yonatan ve RAB'bin halkı olan İsrailliler için akşama dek yas tutup ağladılar, oruç tuttular."[282]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Tavit, önce Huta'ya padişah olur, sonra İsrailoğulları ona gelip Rabb'in ona İsrailoğulları'nı onun güdeceğini ve onun İsrailoğulları'nın sultanı olacağını bildirdiğini söylerler. İsrail şeyhleri Tavit'e gelip onu kendi üstlerine padişah mesh ederler. Tavit, yedi buçuk yıl Hebron'da Huta'nın; otuz üç yıl da Yerusalim'de Huta ve İsrayiloğulları üzerinde padişahlık yapar.

Tavit, Rabb'in adıyla hareket ettiği için Tavit'in padişahlığı gittikçe büyürken Saul, Rabb'in emirlerinin dışına çıktığından Saul'ünki gittikçe küçülür. Tavit, şehadet sandığını Yerusalim'e getirirken sandığın önünde oynayıp sevinir, hanımı Saul'ün kızı Mihal onun bu durumunu yadırgar.

Kutsal Kitap'ta bu olayın anlatımından sonra Mihal'in artık hiç çocuğu olmadığı da yazar. "Rabb'in sandığı Davut Kenti'ne varınca, Saul'ün kızı Mikal pencereden baktı. Rabb'in önünde oynayıp zıplayan Kral Davut'u görünce onu küçümsedi… Saul'ün kızı Mikal'in ölene dek çocuğu olmadı."[283]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Tavit, kendisinin erz ağacından yapılmış bir evde oturup da Rabb'in sandığının çadır ortasında durmasını uygun görmediğinden Rabb'e bir bina yapmayı ister; Rabb'in, Natan peygambere bildirdiğine göre Rab böyle bir bina istemez. Tavit'e, kendisinin ona bir ev yapacağını, onun padişahlığının tahtının sonsuza dek sağlam olacağını, soyundan gelenin Rabb'in ismine heykel yapacağını, Rabb'in ona baba, onun da Rabb'e oğul olacağını, ihsanının ondan gitmeyeceğini bildirir. Tavit, bu vaatlere çok sevinir.

[282] 2. Samuel, 11-12.
[283] 2. Samuel, 6/16, 23.

Tavit'in "Sen ya kudretli Rab, İsrayel'in Allah'ı, kuluna sana ev yapacağım, dedin onun için kulunun sana bu niyazı etmek kalbine gelmiştir." şeklindeki seslenişi, edilecek duanın Allah katında kabulü olacağından kulun bunu dilediğini belirtir.

Kur'an-ı Kerim'deki "Rabb'iniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim."[284]ayetiyle dualara Rab tarafından karşılık verileceği belirtilmiştir.

Kutsal Kitap'ta bu kısmın geçtiği "Rab senin için bir soy yetiştireceğini belirtiyor: Sen ölüp atalarına kavuşunca senden sonra soyundan birini ortaya çıkarıp krallığını pekiştireceğim. Adıma bir tapınak kuracak olan odur. Ben de onun krallığının tahtını sonsuza dek sürdüreceğim. Ben ona baba olacağım, o da bana oğul olacak…[285] ifadelerinden Rabb'in Davut'un soyundan gelecek Hz. İsa'yı müjdelediği de anlaşılmaktadır.

İslam inanışında Dâvûd'un mabed yapma isteğiyle ilgili rivayetler vardır. Asım Köksal'ın Semhûdi'den naklettiğine göre Dâvûd peygamber Mescid-i Aksâ arsasında hakkı olan bir gencin yanına varıp burada, oğluna, Allah rızası için bir mabet yapmakla emrolunduğunu söyler. Genç, burayı rızası dâhilinde verebileceğini belirtince, Dâvûd, Yüce Allah'a başvurur. Yeryüzünün hazinelerini emrine verdiğini, onu razı etmesini buyurur. Dâvûd gence bir kantar altın teklif eder. Genç önce kabul etse de bu yerin mi yoksa bir kantar altının mı daha hayırlı ve kıymetli olduğunu sorunca Dâvûd onun yerinin olduğunu söyler. Tekrar kendisini fiyat konusunda razı etmesini ister, bu sefer üç kantar altın teklif eder, genç yine razı etmesini isteyince dokuz kantara kadar yükseltir. Dâvûd yeri satın aldıktan sonra mescidin inşasına başlar, duvarların örülmesi bittiği sırada üçte ikisi yıkılır.[286] Köksal'ın Taberi'den nakline göre Dâvûd peygamber mescidin yapımını tamamlayamadan vefat etmiş ve tamamlamasını oğlu Süleyman peygambere vasiyet etmiştir.[287]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre İsrailoğulları Ammonoğullarının üzerine sefere gittiğinde Tavit Yerusalim'de geceleyin

[284]Mü'min, 40/60.
[285]2. Samuel, 7/11-14.
[286]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 529-530.
[287]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 530.

yatağından kalkıp evinin damı üstünde gezinirken savaşta olan Heti Urian'ın güzel karısını karşıda yıkanırken görür. Bir adam gönderir kadını getirtir, onunla zina eder. Uria'yı getirtip savaştaki askerlerin durumunu sorar, sonra evine yollar ama o, askerler savaştayken evine gitmek istemediğinden padişahın hizmetindekilerle aşağıda uyur. Tavit, Yoab'a mektup yazar ve Uria'nın eliyle mektubu gönderir. Zorlu düşmanların önüne Uria'nın atılmasını emreder. Uria savaşta ölür. Hanımı yas tutar, yası bitince Tavit, onu kendine eş alır.

Bu olayın üzerine Natan peygamber Tavit'e gelip ona bir kıssa anlatır. Şehrin birinde biri zengin diğeri fakir iki adamın olduğu, birinin pek çok sürüleri ve sığırları varken fukaranın sadece bir dişi kuzusu olduğu, bu kuzuyu evladı gibi büyüttüğü, yeyip içtiğiyle onu da beslediği, zengin adama misafir gelince kendi koyunlarından kesmeye kıyamayıp fukaranın dişi koyununu kesip ikram ettiğini anlatır. Tavit bunu işitince öfkelenip bunu yapanın diğerine dört koyun vermesini ve sonrasında öldürülmesini emreder. Natan, Tavit'e bu kişinin kendisi olduğunu söyler ve Rab, onun da böyle hem mal mülk hem hanımları açısından bolluk içindeyken bununla yetinmeyip Uria'yı öldürerek hanımını elinden aldığını Natan yoluyla bildirir. Rabb'in emirlerine karşı hareket ettiği için Tavit'in üzerine bela verileceği ve o kadından doğan oğlun öleceği bildirilir.

Kutsal Kitap'ta olay benzer şekilde daha detaylı anlatılır.[288]

Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah'ın, Dâvûd peygambere çözülmesi gereken bir konu hakkında doğru kararı verebilme gücü bahşettiği "Biz hem onun mülkünü güçlendirmiş, hem de kendisine hikmet ve hakkı batıldan ayırt etme yeteneği vermiştik."[289] ayetiyle bilinmektedir. Asım Köksal'ın Taberî'den nakline göre Dâvûd peygamber, zamanını üçe ayırmış; bir gününü halk arasında hüküm vermeye, bir gününü tenhaya çekilip Rabb'ine ibadet etmeye, bir gününü kadınları ile meşgul olmaya tahsis etmişti.[290] Halk arasında hüküm verdiği bir gün çeviri metin ve *Kutsal Kitap*'ta anlatılan iki kişinin koyunları ile ilgili kısma benzeyen fakat işaret ettiği mevzunun tamamen farklı olduğu bir vaka kendisine iletilir. "Biri şöyle devam etti:

[288]2. Samuel, 12/1-14.
[289]Sâd, 38/20.
[290]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 525.

‘Bu benim kardeşimdir, onun doksan dokuz koyunu, benim ise bir tek koyunum var. Böyle iken, o tek koyunu da bana ver dedi ve yaptığımız tartışmada beni yendi. Dâvûd ona şöyle dedi: ‘Andolsun ki, kardeşin, senin bir koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlıkta bulunmuştur. Doğrusu mallarını birbirine katıp karıştıran ortakların çoğu birbirlerinin haklarına tecavüz ederler. İnanıp yararlı iş işleyenler bunun dışındadır ki onların sayıları da pek azdır!’ Dâvûd, kendisini denediğimizi sanmıştı da hemen Rabb’inden mağfiret dileyerek eğilip secdeye kapanmış, tevbe etmiş Allah’a yönelmişti. Biz de Dâvûd’u bu acele hükmünden dolayı bağışlamıştık. Katımızda onun yakınlığı ve güzel bir geleceği vardır.”[291] İsmail Yiğit’in Sâbûnî’den aktardığına göre ayetler, Hz. Dâvûd’ûn usulüne uygun bir muhakeme yapma ve iki hasım arasında adil davranma hususunda bir imtihana tâbi tutulduğunu göstermektedir. Ancak ona gelen davacılar, onu etkilemek maksadıyla olayı anlatırken tahrik edici bir tarzda konuşmuşlardır. Hz. Dâvûd onlardan birinin ifadesini dinleyince meselenin açık bir haksızlık olduğu neticesine varıp hemen kararını vermiş ve öbürünü dinlemeye gerek duymamıştır. Hâlbuki adaletle hüküm verebilmesi için diğerini de dinlemesi gerekiyordu. Hz. Dâvûd bu hatasını hemen anlamış bundan dolayı tövbe ederek Rabb’inden mağfiret dilemiştir.[292]

Kutsal Kitap’ta “Rab, Natan’ı Davut’a gönderdi. Natan, Davut’un yanına gelince ona, ‘Bir kentte biri zengin, öbürü yoksul iki adam vardı.’ dedi. Zengin adamın birçok koyunu, sığırı vardı. Ama yoksul adamın satın alıp beslediği küçük bir dişi kuzudan başka bir hayvanı yoktu.”[293] şeklinde çeviri metindekiyle benzerlik göstererek devam eder.

Abdullah Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler* adlı kitabında *Kur’an-ı Kerim*’in birçok ayetinde övülen Dâvûd peygambere bazı yalanların isnad edildiğini, hakkında olmadık dedikodular uydurulduğunu belirtir ve bu yalanların, hurafe ve İsrailliyatın kaynağını *Kitab-ı Mukaddes* ve Ehl-i Kitab çevreleri olarak

[291]Sâd, 38/23-25.
[292]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 510.
[293]2. Samuel, 12/1-3.

görmek gerektiğini ve *Kur'an-ı Kerim* ayetleri dışında anlatılanların Dâvûd peygambere iftira olduğunu ekler.[294]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Heti Uria'nın karısından doğan çocuğa Rab ağır bir hastalık verir, Tavit çocuk için Allah'a yalvarır, oruç tutar, bütün gün yerde yatıp hiçbir şey yemek istemez. Yedi gün sonra çocuk ölünce yerden kalkıp yıkanır, yağ sürünür, elbiselerini değiştirip Rabb'in heykeline secde eder ve yemek yer. Yanındakiler çocuk sağ iken yas tutup da öldüğünde neden kalkıp yiyip içtiğini sorduklarında Allah'ın belki ona çocuğunu bağışlayacağını ve onun yaşayacağını, öldükten sonra artık onu geri getiremeyeceğini onun çocuğa varacağını söyler.

Tavit'in Batsaba'dan Soğomon [295] isminde bir oğlu olur. Tavit'in oğlu Ammon, diğer oğlu Absalom'un kız kardeşi Tamar'a göz koyar. Hasta gibi davranıp üvey kız kardeşini yanına getirtip onu elde edince ondan soğur ve kızı kovar. Tamar yas tutar ve kardeşi Absalom'un evinde oturur. İki sene sonra Absalom, kötülük yapan kardeşi Ammon'u öldürtür ve kaçar. Absalom, üç yıl uzakta kalınca Tavit, onu Yerusalim'e getirtir. İki sene sonra Absalom, yanındaki adamlarla gittiği Hebron'da kendini padişah ilan eder. Tavit ve yanındakiler korkup şehirden uzak bir yere kaçarlar.

Tavit, ömrünün sonuna kadar rahat yüzü görmez, onun oğulları arasında uygunsuz işler ortaya çıkar ve Abisalom kardeşi Ammon'u öldürüp kaçar.

Tavit, oğlu Absalom ile vuruşmaya giden askerlerine oğluna dokunmamalarını öğütler. Oğlu padişah olabilmek için babası Tavit'i öldürmeyi göze almışken oğlunun ölüm haberini alan Tavit çok üzülür ve "Keşke senin yerine ben öleydim, ey oğlum Absalom" diyerek yas tutar. Tavit, oğlu Absalom tövbe etmeden öldüğü için de onun sonsuza kadar helak olduğunu düşünerek ızdırap çeker.

Tavit, İsrailoğulları'nın nüfusunu merak eder, sayılmalarını ister. Sonuçlara göre İsrayel'de sekiz yüz bin, Huta'da beş yüz bin kılıç çeken âdem vardır. Bu sayım

[294]Abdullah Aydemir, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, s.157.
[295]Hz. Süleyman.

Rabb'in emrini bozduğu için Rabb'in hoşuna gitmez. Rab, Gad peygamberi aracılığıyla Tavit'e üç seçenek sunar: Yedi yıl kıtlık, üç ay düşmanlardan kovalanmak, memlekette üç gün sürecek veba. Tavit, üç gün sürecek salgını seçer. Yetmiş bin âdem ölür, Tavit bu kırımın sona ermesi için Rabb'e kurbanhane bina eder. Üzerine bütün yanma kurbanları ve hediyeler konulur. Rab memlekete acır ve salgını bitirir. Ve bu yerde daha sonra Süleyman, Allah'ın emrince heykeli bina eder.

Tavit'in emri üzere Süleyman'ı padişahın katırına bindirip Gihon'a götürürler ve kâhin Sadok şahadet çadırından yağ boynuzunu alıp, onu mesh eder. Ve boruyu çalıp "Solomon padişah yaşasın" diye bağırıp dans edip oynarlar.

Tavit ölmeden önce oğlu Süleyman'a nasihatlarda bulunur. Kendinin de tüm insanların gideceği yere gittiğini söyler. Babasının Allah'ını bilmesini, Rabb'in bütün kalpleri ve fikirleri bildiğinden O'na temiz kalp ve iradeli ruh ile ibadet etmesini, Rabb'i arayarak bulabileceğini ancak O'nu terk ederse Rabb'in de onu sonsuza dek bırakacağını ve Rabb'e layık bir hane, bina yapmasını söyler. Allah'ın onunla beraber olacağını belirtir. Tavit, oğluna dindar bir padişah olmasını öğütler. Tavit yedi yıl Hebron'da otuz üç yıl da Yerusalim'de toplam kırk yıl padişahlık yapar.

Tavit'in oğlu Süleyman'a Rabb'i arayarak bulabileceğini söylemesi İslam âlimlerinden Bayezid-i Bestami Hazretleri'nin "Hakikat aramakla bulunmaz ancak bulanlar hep arayanlardır."[296] cümlesini hatırlatmaktadır.

İslami kaynaklarda Dâvûd peygamber adından övgüyle bahsedilir. Yüce Allah, Hz. Muhammed'e müşrikler karşısında sabırlı ve güçlü olması için Dâvûd peygamberi örnek gösterip onun gibi hareket etmesini buyurur, Dâvûd, emrine verilen dağlar ve kuşlarla Allah'ı çokça anan ve O'ndan gelecek hükümlere rıza gösteren salih bir kuldur: "Ey Muhammed! Onların söylediklerine karşı sabret. Güçlü kulumuz Dâvûd'u hatırla. O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi. Biz, dağları onun emrine verdik de akşam sabah onunla birlikte Allah'ın sınırsız kudret ve yüceliğini tesbih ederlerdi. Etrafında toplanan kuşları da. Hepsi birden tesbih, dua, yakarışlarla

[296] Musa Tektaş, "Hakikat aramakla bulunmaz." (çevrimiçi) https://www.somuncubaba.net/makale/hakki-dileyip-hakki-arayanlarin-hikmet-yolculugu 16.10.2023.

Allah'a yönelir, O'nun iradesine boyun eğerlerdi."[297] Hz. Muhammed, ümmetine Dâvûd peygamberi ibadet şeklinde güzel bir kılavuz olarak gösterir. İsmail Yiğit'in Buhârî'den nakline göre Hz. Muhammed bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ'ya en sevimli oruç, Dâvûd orucudur. O, bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi. Allah'a en sevimli namaz da Dâvûd namazı idi. O, her gecenin yarısında uyur, üçte birinde namaz kılardı. Altıda birinde yine uyurdu. Düşmanla karşılaştığında sebat eder asla kaçmazdı."[298]

Yüce Allah, Dâvûd peygamberi diğer kullarından üstün kılıp ona ilim, hikmet vermiştir: "Şüphesiz biz Dâvûd'a ve Süleyman'a da bir ilim verdik. 'Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamdolsun!' dediler." [299] Abdullah Aydemir, Kurtubi'den naklinde bir peygambere Allah tarafından "verilen ilim" neleri ifade ediyorsa Hz. Dâvûd'un onların hepsine mazhar olduğunu, müfessirlerin bu konuda diğerleri arasında özellikle "peygamberlik" üzerinde ısrarla durduklarını bildirir. [300] Üstelik ona kendi kazancını yiyebilmesi için de ilim öğretilmiştir. Abdullah Aydemir'in Buhari'den aktardığına göre Hz. Muhammed bir hadisinde, "Hiçbir kişi asla kendi elinin emeğinden daha hayırlı biri rızık yememiştir. Zira Allah elçisi Davud (a.s.) da elinin kazancını yerdi" buyurmuştur. [301] Asım Köksal'ın Sa'lebî'den naklettiğine göre Yüce Allah ona, demiri hamur gibi yumuşatacak bir kudret ihsan eder, demir ateşe sokulmaksızın çekiçle vurulmaksızın Dâvûd peygamberin elinde mum, hamur ve çamur gibi olur. Dâvûd peygamber onu istediği şekle koyardı. Yüce Allah, ona zırh gömlek yapma sanatını da öğretmiştir. Dâvûd peygamber zırh gömlek yapanların ilki olduğu gibi onu giyenlerin de ilki idi.[302]

Çeviri metnimizde Tavit'in hayatının bir peygambere yakışmayacak davranışlar ve işlediği günahlarla anlatıldığı görülür. *Kutsal Kitap*'ta Dâvûd peygamber hakkında anlatılan olumsuz kıssaların Abdullah Aydemir'in Kasimi'den naklinde Yahudilerin uydurması olduğu, Hz. İsa'nın Dâvûd soyundan olmasından

[297]Sâd, 38/17-19.
[298]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.515.
[299]Neml, 27/15.
[300]Abdullah Aydemir, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, s.153.
[301]Abdullah Aydemir, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, s.155.
[302]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 523-524.

Hz. İsa'yı rahatça tân edebilmek için bazı mühtedi Yahudilerin itirafına göre bu tür şeylerin Dâvûd hakkında bile bile uydurulduğundan[303] bahsedilir.

İslam inancında peygamberlere ait bir özellik olan günahsızlık, temizlik manasındaki "ismet" sıfatının *Kutsal Kitap*'a bağlı yazılan çeviri metinde Dâvûd peygamber için göz ardı edildiği bir gerçektir. Bu iki kaynağa göre Dâvûd, yalan söylemiştir, olmadığı hâlde aklını yitirmiş rolü yapmıştır, emri altındaki bir askerin hanımı ile zina edip kocasını öldürtmüştür, sonra bu hanımı karısı yapmıştır. Bununla birlikte çeviri metin ve *Kutsal Kitap*'ta o bol tövbe eden bir padişah ve peygamberdir. İşlediği günahın farkına vardıktan sonra Rabb'inden mağfiret diler.

Davut'un peygamberliği *Kutsal Kitap* ve çeviri metinde pek vurgulanmasa da birkaç yerden anlaşılmaktadır. Saul'ün elinden kaçan Davut, Rama'da yaşayan Samuel'in yanına gider. Bunun üzerine Saul, Davut'u yakalamaları için ulaklarını oraya gönderir. Ulaklar Samuel'in önderliğinde bir peygamberler topluluğunun oynayıp coştuğunu[304] görürler. O zaman Tanrı'nın Ruhu, Saul'ün ulaklarının üzerine iner. Onlar da oynayıp coşmaya başlarlar. Saul olup bitenleri öğrenince başka ulaklar gönderir. Onlar da oynayıp coşarlar. Saul'ün üçüncü kez gönderdiği ulaklar da öncekiler gibi yaparlar. Sonunda Saul kendisi Rama'daki Nayot'a doğru ilerlerken Tanrı'nın Ruhu onun üzerine de iner. Nayot'a varıncaya dek oynayıp coşar. Giysilerini de çıkarıp Samuel'in önünde oynayıp coşar. Bütün gün ve gece çıplak yatar. Halkın, "Saul de mi peygamber oldu?" demesi bundandır. [305] "Ulakların Samuel'in önderliğinde bir peygamberler topluluğunun oynayıp coştuğunu görürler. O zaman Tanrı'nın Ruhu, Saul'ün ulaklarının üzerine iner. Onlar da oynayıp coşmaya başlarlar." ifadesinden Samuel'in yanında bulunan Davut'un da peygamber olduğu anlaşılır. Ayrıca çeviri metinde yazar, Tavit'in de Samuel peygamber gibi küçük çocukken Allah tarafından kendisine davet edildiğini, aynı zamanda Allah'ın Movses'i İsrailoğulları'nı kurtarmaya çağırdığında kayınpederi Yetro'nun koyunlarını güttüğünü, Samuel peygamber Tavit'i mesh etmek için aradığında onun da pederi Hese'nin koyunlarını gütmekte olduğuyla bir benzerlik kurar. Tavit,

[303]Abdullah Aydemir, **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, s.185.
[304]İbranice'den "Oynayıp coşmak" diye çevrilen ifade "Peygamberlik etmek" sözcüğünden türemiştir. 1. Samuel, 19/20-24'ün dipnotundan.
[305]2. Samuel, 19/18-24.

Goliat'ın karşısına ün, şan kazanmak için bir mağrurlukla değil Allah'ın ismiyle çıkmıştır. Buna ek olarak çeviri metnimizdeki "Saul Tavit'in Rama'da olduğunu haber aldıkda anide onu tutdurmağa adamlar gönderdi. Lakin onlar oraya varıb peygamber oğullarını başlarında Samuel ile beraber gördükde üzerlerine Rabb'ın ruhu geldi şöyle ki onlar da peygamberlik etdiler. Bu nesne Saul'un gönderdiyi üç kafle mübaşırlara da vaki oldu. Ve eñ soñra Saul kendisi de gitdi lakin Allah'ın ruhu onun da üzerine geldi ve o da Samuel'in önünde peygamberlik eyledi." (PÖN, s. 221) cümleleri *Kutsal Kitap*'takiyle aynı şekilde geçer.

Onu diğer insanlardan üstün kılan bazı özellikleri vardır. Kendisine düşmanlık edenlere merhametle karşılık verir ki o da Rabb'inin katında aynısını bulmayı arzular. Kendisinden sonra kavmini bırakacağı oğlu Süleyman'a, atacağı adımlarda Rabb'inin rızasını gözetmeyi ihmal etmemesini, O'nun emirleri doğrultusunda yürümesini nasihat eder.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri adlı kitapta Tavit, daha çok bir Kral vasfıyla anlatılmaktadır. Savaşçı özelliğiyle ön plana çıkan Tavit, kendisine her fırsatta zarar vermeyi amaçlayan Saul'e karşı daima bağışlayıcı bir tavır içerisinde olmuş hatta onun ölümüyle sarsılmış, yas tutmuş ve ona ağıt yakmıştır. Yaptığı hatalar neticesinde Rabb'inden her daim bağışlanmayı dileyen bir peygamber olarak anlatılmıştır.

2.6. Yeğia (Hz. İlyas)

Bu kısımda Yeğia ile ilgili verilecek bilgiler *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı kitapta 286 ile 317 sayfa numaraları arasında yer almaktadır.

İsrail'in başında doğru yolda olmayan padişah Ahab varken Tişbili Yeğia peygamber olarak gönderilir ve Yeğia, ona Rabb'in adıyla bir haber verir. Bu habere göre ilerleyen senelerde yağmur ve çiy olmayıp kuraklık yaşanacaktır, bu durum ancak Yeğia'nın sözüyle değişebilecektir.

Tevrat'ta kuraklığın üç yıl sürdüğü bildirilir: "Uzun bir süre sonra kuraklığın üçüncü yılında Rab İlyas'a, 'Git, Ahav'ın huzuruna çık' dedi, 'Toprağı yağmursuz bırakmayacağım."[306]

İslami kaynaklarda Asım Köksal'ın Sa'lebî'den nakline göre İlyas peygamberin soyu şu şekildedir: İlyâs b. Yâsin b. Finhas b. Ayzar b. Hârûn b. İmrân aleyhisselâm. İlyas peygamber İsrailoğulları'nın azdıklarını görünce Allah'a yağmurun kesilmesi için dua eder, üç yıl yağmur yağmaz.[307]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Rab, bu süre zarfında Yeğia'ya hayatta kalabilmesi için Kerit selini gösterir. Oradan su içebilecek ve Rabb'in emriyle kuzgunların sabah akşam getireceği et ve ekmekle beslenecektir. Bir zaman sonra susuzluktan dere kurur. Bunun üzerine Rab, ona Sidon'a gitmesini, orada dul bir kadının onu besleyeceğini söyler.

Tevrat'ta Yeğia'ya Kerit Vadisi'nde gizlenmesi, dereden su içmesi Rab tarafından söylenir. Ülkede yağmur yağmadığı için bir süre sonra dere kuruyunca Rab, Yeğia'ya yiyecek sağlaması için dul bir kadına emir verir: "O zaman Rab, İlyas'a şöyle seslendi: Buradan ayrıl, doğuya git. Şeria Irmağı'nın doğusundaki Kerit Vadisi'nde gizlen. Dereden su içeceksin ve buyruk verdiğim kargaların getirdiklerini yiyeceksin."[308] "Ancak ülkede yağmur yağmadığı için bir süre sonra dere kurur. O zaman Rab, İlyas'a, 'Şimdi kalk, git, Sayda yakınlarındaki Sarefat Kenti'ne yerleş.' dedi, 'Orada sana yiyecek sağlaması için dul bir kadına buyruk verdim."[309]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Yeğia, kadına vardığında su ve biraz ekmek ister. Kadın küpte bir avuç unla bardakta azıcık yağının olduğunu, bununla kendi ve oğlu için bir şey hazırlayacağını, belki de son yemekleri olup açlıktan öleceklerini söyler. Yeğia, önce kendisine bir poğaça yapmasını ister ve kuraklık bitene kadar evinden un ve yağı Rabb'in eksik etmeyeceğini dile getirir.

---

[306] 1. Krallar, 18/1.
[307] Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 471, 474.
[308] 1. Krallar, 17/2-4.
[309] 1. Krallar, 17/7-9.

Bir süre sonra kadının oğlu hastalığa yakalanır ve ölür. Yeğia çocuğu kucağında kendi yatağına götürür ve üç kere ölünün üzerine uzanıp Allah'tan çocuğa tekrar can vermesini ister, çocuk dirilir.

Kuraklık devam ederken Rab, Yeğia'ya yağmur yağacağını Ahab'a haber vermesini buyurur. Yeğia, Ahab'ın hizmetinde bulunan Obadia'nın karşısına çıkıp kendisinin Ahab ile görüşeceğini duyurmasını ister. Obadia, Ahab'ın karısı Yezabel'in Rabb'in peygamberlerini öldürdüğü zaman peygamberlerden ellisini bir mağarada diğer ellisini başka bir mağarada beslediğini söyler. Şimdi de Ahab'a bu haberi verirse kendi canından olacağını belirtir.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Yeğia, Ahav'ın karşısına çıkar ve ondan taptıkları Baal'ın dört yüz elli peygamberi ile Koruların dört yüz peygamberini Karmel Dağı'nda toplamasını ister.

Tevrat'ta da benzer şekilde anlatılır: "Şimdi haber sal: Bütün İsrail halkı, İzabel'in sofrasında yiyip içen Baal'ın dört yüz elli peygamberi ve Aşera'nın dört yüz peygamberi Karmel Dağı'na gelip önümde toplansın."[310]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Yeğia, halkın karşısında konuşma yapar, Rabb'in peygamberi olarak bir tek kendinin kaldığını, Baal'ın peygamberlerinin ise dört yüz elli tane olduğunu söyler. Halktan Allah'ın emirlerini takip etmelerini ve doğru olan tarafa geçmelerini ister. Kendinin gerçek peygamber olduğunu ispat etmek için iki danadan diğer peygamberlerin birini seçmesini, danayı parçalayıp odunların üzerine dizmelerini, her iki tarafın kendi Rablerine ateş göndermesi için seslenmesini, kime ateş gelirse o tarafın hak peygamber olduğunun ortaya çıkacağını söyler, herkes kabul eder. Diğer peygamberin seslendikleri tanrıdan ateş gelmez; Yeğia ise Rabb'ine dua ile seslendiğinde onun tarafına ateş düşer, halk ona inanır. Yeğia, Baal'ın peygamberlerini Kişon Vadisi'ne getirtip öldürtür.

İslami kaynaklarda buna benzer bir olay vardır, fakat İlyas peygamber karşılık göremeyeceklerini bildiği ve hak Allah'ı ispatlamak için putlarını çıkarıp

[310] 1. Krallar, 18/19.

yalvarmalarını ister. Asım Köksal'ın Taberî'den nakline göre İlyas peygamber kavme, boş şey üzerinde aldanıp durduklarını, putları çıkarıp onların hak ve hayırlı olduğunu öğrenmek için onlara yalvarmalarını söyler. Onlardan ses gelmezse Allah'ın kendilerine kuraklıkla gazap ettiğini anlayacaklardır. Putlardan karşılık alamayınca belanın kaldırılıp yağmura kavuşmaları için İlyas peygamberden Allah'a dua etmesini isterler. Dua kabul olur, yağmurla beraber kurumuş yurtları canlanır.[311]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Yeğia'nın Karmel Dağı'nın tepesinde yağmur yağması için ettiği dualara karşılık gelir ve yağmur yağar. Ahab eve varıp karısı Yezabel'e Yeğia'nın peygamberleri kılıçtan geçirdiğini anlatınca Yezabel, Yeğia'ya adam gönderip onu öldüreceğini söyler, haberi duyan Yeğia korkup Berşaba'ya kaçar. Bir ağacın altında otururken Allah'tan canını almasını diler. O uyurken bir melek yanına gelip ona kül pidesi ve su getirip yedirir, bunu iki kez yapar gideceği yol uzun olduğu için. Yeğia kırk gün kırk gece yürüyerek Allah'ın dağı Horeb'e kadar yürür. Yeğia, Horeb Dağı'nın yakınındaki bir mağaradayken Rab ona burada ne yaptığını sorar. O da İsrailoğulları'nın yaptıklarını, hataları ve peygamberlerini kılıçtan geçirdiğini, kendi canını kurtarmak için buraya saklandığını söyler. Rab ona, Şafat oğlu Yeğise'yi kendi üzerine peygamber mesh etmesini buyurur. Hazreti Yeğia Şafat oğlu Yeğise'ye rast gelince kürkünü onun üzerine atar, Yeğise ailesiyle vedalaşıp Yeğia'yı takip edip ona hizmet etmeye başlar.

Ahab'ın sarayının yanında Nabot adlı kimsenin bağı vardır, Ahab bu bağı satın almak ister ama sahibi atalarının mülkünü satmaz. Ahab'ın eve gelince mutsuz olduğunu gören karısı Yezabel, kocasının bağa sahip olması için Nabot'a tuzak kurdurtup yalancı şahitlerle onun Allah'a ve padişaha küfür ettiğini söyletir, Nabot taşlanıp öldürülür ve onun bağına sahip olurlar. Yeğia, Ahab'a bu bağda yaptıkları fenalıkları haber verir; onun, karısı Yezabel'in ve Ahab'ın erkeklerinin ilerde başına gelecek felaketleri duyurur. Pişman olan Ahab, oruç tutup yas tutar ve başına gelecek belayı erteletir ama bunlar oğlunun zamanında gerçekleşir.

İslami kaynaklarda benzer şekilde bir olay geçse de farklılıklar vardır. İsrailoğulları o zaman Şam ülkesinde dağınık bir hâlde ve başlarında birçok kralla

[311]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 474-475.

yaşarlar. Yûşa b. Nûn peygamber, Şam ülkesini fethettiği zaman, oraya İsrailoğulları'nı hâkim kılmış, Şam topraklarını onlar arasında bölüştürmüştür. Şam krallarından Bâlebek kralı, diğer krallar arasında doğru yolda idi, bunun için İlyas peygamber onun yanında bulunur, işlerini yoluna koyardı. Kral ve hanımı İlyas peygamberi dinler ve doğrulardı. Öteki İsrailoğulları ve kralları ise edinmiş oldukları Ba'l putuna taparlardı. Bâlebek kralının sarayının yanında İsrailoğulları'ndan salih bir zatın güzel bir bahçesi vardı, kendisi geçimini oradan sağlıyordu. Kral ve karısı orada gezinir, yer, içerlerdi. Halk orayı krala layık görür, sahibinin elinden almadığına şaşarlardı. Kral, bahçe sahibine karşı komşuluk hakkını gözetir, çok iyi davranırdı. Kralın karısı ise bahçeyi ele geçirmeyi düşünür, kralı bu hususta kandıramazdı. Kadın, kral uzun bir sefere çıkınca bahçe sahibini yalancı şahitlerle krala sövdüğü gerekçesiyle öldürtüp bahçesini gasp eder. Kral seferden dönünce durumdan hiç memnun olmaz, karısının yaptıkları için ona çıkışır. Allahutaala, bu olayı İlyas peygambere vahiy yoluyla bildirir, yaptıkları şeyden tövbe etmedikleri ve gasp ettikleri bahçeyi varislerine geri vermedikleri takdirde o bahçe içinde ikisinin de öldürülüp bırakılacaklarını haber verir. Bunun üzerine kral, İlyas peygambere kızar. Daha sonra İlyas peygamberin söylediği gibi kral da kraliçe de sahibini öldürüp gasp ettikleri bostanda öldürülerek bırakılırlar, kral daha sonra Allah'ı bırakıp puta tapanlardan olur. İlyas peygamber, kraldan kaçarken bir kadının evine sığınır. Kadının, Elyesa b. Ahtub adındaki oğlu çok hastadır, İlyas peygamberin duasıyla iyileşince İlyas peygambere iman ve onun peygamberliğini tasdik edip artık onun yanından hiç ayrılmaz. [312]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Ahab, Suriye padişahıyla savaşırken yaralanıp ölür, yerine oğlu Ahazya geçer. Ahazya parmaklıktan düşer, ölüp ölmeyeceğini İkron allahından öğrenmeleri için adam gönderir. Adamlardan biri yolda Yeğia'ya rastlar, ona padişahın sonunun ölüm olacağını haber verir. Padişah, Yeğia'dan durumu tam olarak öğrenmeleri için elli nefer gönderir, Yeğia onların üzerine ateş gönderilmesi için dua eder, ateş onları yakar. Tekrar elli kişi daha gönderir, onların da üzerine ateş düşmesi için dua eder. Üçüncü kez elli adam gönderir, bu defa içlerinden biri canlarına acımasını ve onlarla

[312]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 471-476.

padişahın yanına gitmesini ister. Bu sefer Yeğia onlarla gider. Rab Allah'ı bırakıp da Ekron allahı Baal zebuba ayağa kalkıp kalkamayacağını sordurttuğu için yataktan inemeyip öleceğini haber verir ve neticede ölür.

Yeğia, Yeğise ile Hortana'ya giderler, sudan geçecekleri vakit Yeğia feracesi ile suya vurunca su iki tarafa ayrılır ve ikisi kuru yerin üzerinde yürüyerek geçerler. Yeğia, Yeğise'ye onun yanından alınmadan ne isterse yapabileceğini sorar. Yeğise, kendi üzerinde Yeğia'nın ruhunun iki katı olmasını ister. Onlar konuşup yürürken ateşten bir atlı araba görünür ve Yeğia, bir kasırgayla göklere alınır. Ondan düşen feraceyle Yeğise, suya vurup sudan geçer.

Tevrat'ta olay şu cümlelerle geçer: "Elli peygamber de onları Şeria Irmağı'na kadar izledi. İlyas ile Elişa, Şeria Irmağı'nın kıyısında durdular. Peygamberler de biraz ötede, onların karşısında durdu. İlyas cüppesini dürüp suya vurunca sular ikiye ayrıldı. Elişa ve İlyas kuru toprağın üzerinde yürüyerek karşıya geçtiler. Karşı yakaya geçtikten sonra İlyas Elişa'ya, 'Söyle, yanından alınmadan önce senin için ne yapabilirim?' dedi." Elişa, 'İzin ver, senin ruhundan iki pay miras alayım.' diye karşılık verdi."[313]

İslami kaynaklarda İlyas peygamberin kavminin yaptıklarıyla baş edemeyip ölmeyi istediği bir bilgi vardır. Asım Köksal'ın nakline göre İlyas peygamber onların, böyle küfürlerinde direndiklerini gördüğü zaman artık ruhunu kabzetmesini, onlardan kurtarıp rahata kavuşmasını Rabb'inden diler. Kendisine: "Filan günü bekle! Filan yere git! Ateş gibi renkli hayvanı gördüğün zaman ona, bin! Ondan korkma!" buyrulur. Gidilecek gün geldiği zaman İlyas peygamber, yanında Elyesa peygamber olduğu hâlde kendisine anılan ve gitmesi emrolunan yere gider. At suretinde, ateş renginde ateşten bir at gelip İlyas peygamberin önünde durur. İlyas peygamber, hemen onun üzerine sıçrayıp biner ve gider.[314] Köksal'ın Hâkim'den nakline göre Yüce Allah, İlyas peygamberi, semaya değil Şam'a kaldırmıştır.[315]

[313]2.Krallar, 2/7-9.
[314]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 475-476.
[315]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 476.

Köksal'ın Taberî'den nakline göre İlyas peygamberin hâlâ sağ olup her yıl hac mevsiminde Hızır aleyhisselâmla buluştukları da rivayet edilir.[316] Bu rivayetlerde geçen İlyas peygamberin gökyüzüne çekildiğine dair bilgi, onun da Hz. İsa ve Hızır gibi hâlâ sağ olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bazı kaynaklarda ölümsüzlüğün sırrına erdiklerine ve kıyamete kadar yaşayacaklarına inanılan Hızır ve İlyas peygamberlerin her yıl birkaç defa bir araya geldikleri,[317] Hızır'ın denizlerde, İlyas'ın ise karada yaşadığı,[318] Yiğit'in İbn Asâkir'den nakline göre İlyas'ın karada, Hızır'ın ise denizlerde darda kalanların yardımına yetiştiği, her yıl hac mevsiminde Minâ'da bir araya gelip birbirlerini tıraş edip dua yaptıkları, Hz. Muhammed'in İlyas ile karşılaştığı, birlikte yemek yedikleri ve ardından İlyas'ın uçup gittiği şeklinde rivayetler aktarılmıştır.[319] Abdullah Aydemir, "İlyas (a. s.) Hakkında Bir Araştırma" adlı makalesinde naklettiğine göre kendisine nisbet edilen başka bir habere göre de Hz. Peygamber'in muhtelif yiyeceklerden bahsettikten sonra kereviz ve yer mantarının İlyas ile Elyesa'nın yiyecekleri olduğunu ve bu iki nebinin yılda bir kez buluştuklarını, zemzem içtiklerini ve bu içmenin kendilerine bir yıl yettiğini ve Cenabıhakk'ın her yüzyılın sonunda gençliklerini tazelediğini bildirmiştir.[320] "Hızır ve İlyas'ın buluştukları gün Hızır-İlyas'tan bozma olarak bugün Hıdırellez denilmektedir."[321]

Kur'an-ı Kerim'de İlyas peygamber hakkında kavmini putlara tapmaktan alıkoymaya çalıştığı, iyi işler yaptığı ve kendinden sonra gelenler arasında güzel bir şekilde anıldığı buyrulur: "Şüphesiz İlyas da gönderilen peygamberlerdendir. Hani o kavmine şöyle demişti: 'Siz Allah'tan korkmaz mısınız? Yaratanların en güzeli olan, sizin de Rabb'iniz, daha önce atalarınızın da Rabb'i bulunan Allah'ı bırakıp da Baal'e mi tapıyorsunuz?' Fakat onlar İlyas'ı yalanladılar. Bu yüzden onlar elbette (cehenneme) götürüleceklerdir. Ancak Allah'ın ihlaslı kulları müstesnadır. Biz sonra gelenler arasında, ona da iyi bir nam bıraktık. İlyâsîne selam olsun! İşte biz iyilik

[316]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 476.
[317]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 545.
[318]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 545.
[319]İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 545.
[320]Abdullah Aydemir, "İlyas (a. s.) Hakkında Bir Araştırma,"**İslam Medeniyet Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 42, 1981, s. 31.
[321]İskender Pala, **Divan Şiiri Sözlüğü**, ed. Emine Eroğlu, 9. bs, İstanbul, L&M Yayınları, 2002, s. 244.

yapanları böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mü'min kullarımızdandı." [322] Ayrıca hidayet verilmiş, dinin emrettiği hususlara uygun davranan bir peygamber olduğu da bildirilmiştir: "Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı, İlyas'ı doğru yola erdirmiştik. Bunların hepsi salih kimselerden idi."[323]

İlyas peygamberin Hızır ile beraber âb-ı hayât (ölümsüzlük suyu) içerek ölümsüzlüğe erdikleriyle ilgili de halk arasında bir inanış vardır:

> "Efsaneye göre İskender-i Zülkarneyn ordusuyla birlikte bir memlekete uğramış. Orada kendisine bir deniz olduğu, o deniz geçilince 3 ay süren karanlıklar ülkesinin başladığı ve bu ülkede âb-ı hayât olduğu söylenmiş. İskender, veziri Hızır'ı da yanına alarak denizi geçmiş ve zulumât (karanlıklar) ülkesine varmış. Bu arada İlyas da yanlarındaymış. İskender'de karanlıkları aydınlatan iki mücevher (veya bayrak) varmış. Birini Hızır ile İlyas'a vermiş. Hangisi suyu bulursa yekdiğerini haberdar etmek şartıyla ayrılmışlar. Hızır ile İlyas yorulunca bir pınar kenarına oturup karınlarını doyurmak istemişler. Hızır yanında getirmiş olduğu pişmiş balıkları çıkarmış. Pınardan elini yıkarken bir damla su balığa damlamış. Balık o an canlanıp suya karışmış. Hızır bilmiş ki âb-ı hayât budur, kana kana içmiş. İlyas'a da içirmiş. O sırada bunlara bir emr-i İlâhî gelmiş ki bundan İskender'e söz etmesinler. Böylece Hızır ile İlyas ölümsüzlüğe ermişler."[324]

Kur'an-ı Kerim'de ve sahih hadislerde Hızır ile İlyas'ın aynı şahsiyet olabileceğine dair bir işaret bulunmamasına rağmen bazı rivayetlerde ve özellikle halk arasında bu ikisi arasında bir münasebet bulunduğu öne sürülmekte, kardeş veya aynı kişi oldukları belirtilmektedir.[325] Halk inançlarında da bazen bu ikisi birbirinden ayırt edilmemektedir.[326]*Kur'an-ı Kerim*'de de Hz. Musa'ya gitmesinin emredildiği iki denizin birleştiği bir yer ve burada suya düşen pişmiş balıkların canlanma hadisesinden bahsedilir. Hz. Musa'nın yanında ismi belli olmayan genç bir arkadaşı vardır, daha sonraki ayetlerde bu genç arkadaşıyla Hızır'a rastlarlar. Hızır ve İlyas'ın bir arada anılması ile ilgili efsanelerin bu ayetlerden de ilham alınarak oluşturulduğu söylenebilir:

> "Musa genç arkadaşına: 'Ben iki denizin birleştiği yere ulaşmaya yahut yıllarca yürümeye kararlıyım.' demişti. İkisi, iki denizin birleştiği yere ulaşınca, balıklarını unutmuşlardı, balık bir delikten kayıp denizi boyladı. Oradan uzaklaştıklarında Musa, yanındaki gence: 'Azığımızı çıkar, andolsun bu yolculuğumuzda yorgun düştük.' dedi. Genç: 'Gördün mü, kayalığa vardığımızda balığı unutmuşum. Onu bana şeytandan

[322]Saffat, 37/123-132.
[323]En'âm, 6/85.
[324]İskender Pala, **Divan Şiiri Sözlüğü**, s. 13.
[325]Abdullah Aydemir, "İlyas (a. s.) Hakkında Bir Araştırma,"s. 34-35.
[326]Ömer Faruk Harman, "İlyas," (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/ilyas 31/01/2024.

başkası unutturmadı. Balık, şaşılacak şekilde denizi boylayıvermiş.' dedi. Musa: 'İstediğimiz zaten buydu.' dedi. Hemen geldikleri yoldan izleri üzerine geri döndüler. Derken, kullarımızdan bir kul buldular ki ona katımızdan bir rahmet vermiş ve ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.[327]

Allah katından bir rahmet verilip ilim öğretilen kişinin adının Hızır olduğu belirtilir: "Yine yürüyüp gittiler. Nihayet bir oğlan çocuğuna rastladılar. Hızır hemen onu öldürdü…"[328]

İlyas peygamberle beraber Hızır, ölümsüzlük suyu/ âb-ı hayât genelde beraber anılmış ve onlarla ilgili anlatımlar halkın hafızasında yeni bir yaşam bulup günümüze dek söylenegelmiştir. Yunus Emre'nin şiirleri söyleyişindeki rahatlık, kolaylık ve Türkçesindeki sadelikle halkın her dönem ilgisini çekmiştir. Onun şiirlerinde de Hızır, İlyas ve âb-ı hayât yer almıştır. Fatih Sona, "Klasik Türk Şiirinde İlyas Peygamber" adlı makalesinde "Yûnus Emre bu dünyâda iki kişi kalur dirler/ Meger Hızır-İlyâs ola âb-ı hayât içmiş gibi" mısralarını bu birliktelik bakımından Yunus Emre Divanı'nından aktarmıştır.[329]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri adlı kitapta Yeğia peygamber, yağmurun kesilmesi ve yağmasıyla ilgili ettiği duasının kabulü, evine konuk olduğu kadının son kalan un ve yağını bereketleyip artık hiç eksilmemesi, ölü bir çocuğu tekrar hayata döndürmesi, hasta olan padişahın öleceğini duyurması, kesilen dananın ve askerlerin üzerine duasıyla ateş göndermesi, feracesiyle suya vurması ile suyun iki tarafa ayrılması, atlı bir arabaya binip kasırgayla göklere alınması gibi özellikleriyle anlatılmıştır. O, kavmini doğru yola davet etmek için çok çabalamış bir peygamberdir.

2.7. Yeğise (Elyesa/Elişa)

Bu kısımda Yeğise ile ilgili verilecek bilgiler *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı kitapta 318 ile 350 sayfa numaraları arasında yer almaktadır.

[327]Kehf, 18/60-65.
[328]Kehf, 18/74.
[329]Fatih Sona, "Klasik Türk Şiirinde İlyas Peygamber," **Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1, 2017, s. 53.

Yeğise, Yeriho'ya geldiğinde onu gören peygamber oğulları Yeğia'nın ruhunun Yeğise'ye konduğunu söyleyip onun önünde eğilirler. Yeriho'daki insanlar buranın güzel bir yer olduğunu fakat sularının kötü ve toprağının ürün vermediğini söylediklerinde Yeğise yeni bir testi ister, içine tuz koydurur, suyun pınarından tuzu içine atar, Rabb'in diliyle artık suyun temizlendiğini, ölümün olmayıp toprağın bol ürün vereceğini söyler.

Yeğise, Beytel'e çıkacağı zaman onunla alay eden çocuklara Rabb'in ismi ile beddua eder, ormandan çıkan iki ayı kırk iki çocuğu parçalar.

İsrail, Yehoşafat ve Edom padişahları ile Moab padişahı savaşırken kendileri ve hayvanları için içecek hiç su bulamazlar. Yeğise'ye gelip yardım isterler, Rabb'in diliyle dereyi çukur çukur kazmalarını, bunların su ile dolacağını ve bolca içebileceklerini bildirir. Yeğise'nin emri ile çukurların yağmur yağmadığı hâlde suyla dolması Yeğia'nın yaptıkları gibi mucizelerdendir.

Moabilerle olan savaşı İsrailoğulları kazanır. Peygamber oğullarından birinin hanımı olan dul bir kadın ölen eşinin alacaklısının, iki oğlunu kaçıracağını söyler ve bunun için Yeğise'den yardım ister. Evinde sadece yağ bardağı olduğunu öğrenen Yeğise komşularından boş kaplar almasını ister ve onun mucizesiyle kaplar yağ ile dolar, bunları satarak kadının borçtan kurtulabileceğini söyler.

Yeğise, bir zaman, yolculuklarında Şunem bölgesinde konaklayınca, buralı bir zengin kadın, kocasına evinde Allah'ın aziz adamı Yeğise'yi misafir edebilmek için bir oda hazırlamayı teklif eder. Odada kalıp ev halkından ikram gören Yeğise, bu kadına bir iyilikte bulunmak ister ve bu kadının oğlu olmadığını ve kocasının da ihtiyar olduğunu öğrenince bir erkek evlat doğuracağı müjdesini verir. Çocuk olup büyüdüğünde hastalanır ve ölür, Yeğise ölü çocuğun üzerine uzanıp onu ısıtır, çocuk hayata döner.

Yeğise, Gilgal'a döndüğünde orada kıtlık varken peygamber oğullarına yemek pişirilmesini ister. Biri kırdan ot toplayıp yaban kabakları getirir, kazanda pişirirler, tadına bakınca zehirli olduğu anlaşılır. Yeğise, biraz unu kazana atınca zehir yok olur. Yeğise, hizmetkârına Baal-Şalişa'dan bir adamın getirdiği yirmi arpa

ekmeği ve buğday başaklarını yüz kişinin yemesi için ikram etmesini ister, sayıca az olan ekmekler hem onları doyurur hem de artar.[330]

Suriye padişahının seraskeri Naaman cüzzam hastalığından kurtulmak için İsrail'e Yeğise peygamberin evine gelir. Yeğise, bir haberciyle Hortanan'da yedi kere yıkanmasını, vücudunun eski haline döneceğini bildirir.

*Tevrat'*ta da benzer şekilde anlatılır: "Elişa ona şu haberi gönderdi: 'Git, Şeria Irmağı'nda yedi kere yıkan. Tenin eski halini alacak, tertemiz olacaksın." [331]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre dediğini yapınca Naaman'ın teni taze çocuk teni gibi olur. Naaman yanında birçok hediye getirse de Yeğise hiçbirini kabul etmez, Naaman Suriye'ye dönerken Yeğise'nin uşağı Gehazi onun peşinden gidip Yeğise istetiyormuş gibi getirdiklerinden alır ve saklar. Yeğise, uşağı huzuruna çıkınca yaptıklarından haberi olduğunu duyurur. Bu yalan ve açgözlülüğü sebebiyle Yeğise ona ve ondan sonraki nesle cüzzam hastalığını verir.

*Tevrat'*ta da benzer şekilde anlatılır:

> "Bunun üzerine Elişa, 'O adam arabasından inip seni karşılarken ruhum seninle değil miydi?' diye sordu, 'Şimdi gümüş ya da giysi, zeytinlik, bağ, koyun, sığır, erkek ve kadın köle almanın zamanı mı? Bu yüzden Naaman'ın deri hastalığı sonsuza dek senin ve soyunun üzerinde kalacak.' Böylece Gehazi Elişa'nin huzurundan kar gibi beyaz bir deri hastalığıyla ayrıldı."[332]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre peygamber oğulları, Yeğise'ye yaşadıkları yerin kendilerine dar geldiğini Hortana'ya gidip ağaçlarla kendilerine ev yapmayı istediklerini söylerler. Ağaçları keserlerken içlerinden biri ödünç aldığı baltasının ucundaki demiri suya düşürür, Yeğise bir ağaç kesip sudaki düştüğü yere atınca baltanın ucundaki demir su üstüne çıkar.

Tevrat'ta da benzer şekilde geçer:

---

[330] *Tevrat*'ta da aynı şekilde geçer, bk. 2. Krallar, 4/38-44.
[331] 2. Krallar, 5/10.
[332] 2. Krallar, 5/27-27.

> "Lütfen izin ver, Şeria Irmağı kıyısına gidelim, ağaç kesip kendimize ev yapalım… Tanrı adamı, "Nereye düştü? diye sordu. Adam ona demirin düştüğü yeri gösterdi. Elişa bir dal kesip oraya atınca balta demiri su yüzüne çıktı. Elişa, 'Al onu!' dedi. Adam elini uzatıp balta demirini aldı." [333]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre bir zaman sonra Suriye padişahı ile İsrail padişahı savaşacağı zaman Yeğise, Suriye padişahının askerlerini dizdiği bölgeyi İsrail padişahına haber verir. Suriye padişahı her şeyi haber veren Yeğise'yi getirtmek için çok sayıda askerini ona gönderir, Yeğise'nin etrafında ise Allah'ın gönderdiği atlar ve ateşli arabalar vardır, Yeğise'nin Allah'a duasıyla Suriye ordusundaki askerler kör olurlar. Yeğise onları Samaria'ya getirir, tekrar duası ile gözleri açılır, İsrail padişahı onları vurabilecekken Yeğise; kılıç, ok ve yayıyla esir aldığı kimseleri vurmamasını, karınlarını doyurup serbest bırakmasını söyler.

Tevrat'ta aynı şeklide geçer:

> Yeğise'nin isteğiyle serbest kalan Aramlı akıncılar kendi topraklarına gönderilir: "Elişa, 'Hayır, öldürme' diye karşılık verdi, 'Kendi kılıç ve yayınla tutsak aldığın insanları nasıl öldürürsün. Önlerine yiyecek içecek bir şeyler koy, yiyip içtikten sonra izin ver, krallarına dönsünler.' Bunun üzerine İsrail Kralı adamlara büyük bir şölen verdi, yedirip içirdikten sonra da onları krallarına gönderdi. Aramlı akıncılar bir daha İsrail topraklarına ayak basmadı." [334]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Samaria'da kıtlık olunca padişahtan bir kadın yardım ister, o da yardımın ancak Allahutaala'dan geleceğini söyledikten sonra derdini sorar. Bir kadının bugün onun oğlunu yemeyi yarın da kendi oğlunu yemeyi teklif ettiğini, oğlunu yedikleri hâlde kendi oğlunu gizlediğini söyler. Padişah bu haberi duyunca yaşananların sebebini Yeğise'ye yükleyip onu öldürmeyi amaçlar. Yeğise Rabb'in diliyle kıtlığın sona ereceğini haber verir.

Padişahın Yeğise'yi suçlamasının sebebini *Tevrat*'ta görüyoruz. Yeğise'nin isteğiyle serbest bırakılan Aramlı askerler daha sonra Samiriye'ye gelip burayı

[333] 2. Krallar, 6/2, 6-7.
[334] 2. Krallar, 6/22-23.

kuşatırlar ve kıtlık başlar: "Bir süre sonra, Aram Kralı Ben Hadat bütün ordusunu toplayıp İsrail'e girdi ve Samiriye'yi kuşattı. Samiriye'de büyük bir kıtlık oldu."[335]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Süryanilerin ordusuna katılıp açlıktan ölmek istemeyen İsrailli dört cüzzamlı kimse bu ordunun mucizevi şekilde kalabalık ordu sesi işitip kaçtıklarını ve şehrin kuşatmadan kurtulduğunu anlarlar. Askerler her şeyini bırakıp kaçar, kıtlık da Yeğise'nin dediği gibi sona erer.

Bu durum Tevrat'ta şöyle geçer:

> "Akşam karanlığında kalkıp Aram ordugahına doğru gittiler. Ordugaha yaklaştıklarında, orada kimseyi görmediler. Çünkü Rab, Aram ordugahında savaş arabalarıyla atlarıyla yaklaşan büyük bir ordunun çıkardığı seslerin duyulmasını sağlamıştı. Aramlılar da birbirlerine, 'Bakın, İsrail Kralı bize saldırmak için Hitit ve Mısır krallarını kiralamış!' demişlerdi." [336]

Yeğise, evinde kalıp da oğlunu dirilttiği kadına yedi yıl kıtlık olacağını, ailesiyle beraber Filistin'de kalmasını söyler, yedi sene sonra tekrar memleketlerine gelirler.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Yeğise'nin Dımışk (Şam)'a geldiği sırada Suriye padişahı Hadad hastalanır; padişah, Hazael'e yanına alacağı hediyelerle peygambere gidip bu hastalıktan düzelip düzelmeyeceğini sordurtur. Yeğise, Hazael'e padişahın düzeleceğini ancak öleceğini söyler, onun yerine Hazael'in Suriye padişahı olacağını, İsrailoğulları'na büyük kötülükler yapacağını ağlayarak anlatır. Sadece hastalıktan düzeleceğini padişaha haber veren Hazael, ertesi gün bir bezi efendisinin yüzüne örterek onu boğar ve başa geçer.

Yeğise, peygamber oğullarından birini Yehu'yu İsrailoğulları'nın başına padişah mesh etmesi için görevlendirir. Yehu'ya, Ahab'ın hanesinin helak edilmesi ve Yezabel'den öldürdüğü peygamberlerin ve Rabb'in tüm kullarının öcünün alınması gerektiği bildirilir. Daha önce ertelenen bu belalar onları bulur.

---

[335] 2. Krallar, 6/24-25.
[336] 2. Krallar, 7/5-7.

Yeğise ölür ve defnedilir. Başka bir ölüyü Yeğise'nin mezarına attıklarında Yeğise'nin kemiklerine dokunan ölünün dirilip ayağa kalktığı görülür.

Tevrat'ta bu durum benzer şekilde geçer: "Elişa öldü ve gömüldü. Her ilkbaharda Moav akıncıları İsrail topraklarına girerlerdi. Bir keresinde İsrailliler, ölü gömerken akıncıların geldiğini görünce, ölüyü Elişa'nın mezarına atıp kaçtılar. Ölü, Elişa'nın kemiklerine dokununca dirilip ayağa kalktı."[337]

İslami kaynaklarda Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi* adlı kitabında Taberi ve İbn Asâkir'den nakline göre Elisa peygamberin soyunu Elyesa b. Ahtub b. Adiy b. Şütlem b. Efrâîm b. Yûsuf b. Yakûb b. İshak b. İbrahim aleyhisselâma dayandırır.[338]

İsmail Yiğit'in Ö. Faruk Harman'dan aktardığına göre *Ahd-i Atik*'te Elişa adıyla zikredilen peygamberin Elyesa olduğunun tahmin edildiği belirtilir.[339]

Tevrat'ta Rab, İlyas'a Avel-Meholalı Şafat'ın oğlu Elişa'yı kendi yerine peygamber olarak mesh etmesini isterken[340] Elişa'nın soyu hakkında bilgi ediniriz. İlyas, Tanrı Dağı Horev'den ayrıldıktan sonra on iki çift öküzle saban sürenlerin ardından on ikinci çifti süren Elişa'nın yanından geçerek kendi cüppesini onun üzerine atar, Elişa, öküzleri bırakıp İlyas'ın ardından koşar ve ona hizmet etmeye başlar.[341] ayetleriyle de *Tevrat*'ta peygamber oluşuyla ilgili bilgi ediniriz.

İslami kaynaklarda Asım Köksal'ın Taberî'den nakline göre İlyas peygamber Bâlebek kralı tarafından arattırıldığı sıralarda bir gece, İsrailoğulları'ndan çok yaşlı bir kadının evine sığınıp saklanır. Kadının Elyesa adındaki oğlu çok hastadır. İlyas peygamberin duasıyla iyileşince Elyesa, İlyas peygambere iman ve onun peygamberliğini tasdik eder ve artık yanından hiç ayrılmaz. Allah, İlyas peygamberden sonra Elyesa peygamberi İsrailoğulları'na peygamber olarak gönderir.[342]

---

[337] 2. Krallar, 13/20-21.
[338] Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 479.
[339] İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 548.
[340] 1. Krallar, 19/15-16.
[341] 1. Krallar, 19/19-21.
[342] Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 479.

Kur'an-ı Kerim'de Allahutaala, Hz. İbrahim'i ve onun soyundan gelenleri zikrederken İlyas ve Elyesa peygamberlerden de övgüyle bahseder: "Böylece biz İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk ki kesin inananlardan olsun."[343] "Biz ona, İshak ve Yakûb'u da armağan ettik; her birini de doğru yola ilettik. Nitekim daha önce Nûh'u ve onun soyunda Dâvûd'u, Süleyman'ı ve Eyyûb'u, Yûsuf'u, Musa'yı ve Harun'u da doğru yola iletmiştik. Biz, iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız. Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da (doğru yola iletmiştik). Bunların hepsi de salihlerdendi. İsmail, Elyesa, Yunus ve Lut'u da (doğru yola ilettik). Her birini âlemlere üstün kıldık."[344] "İsmail, Elyesa ve Zülkifl'i de an! Hepsi de iyi kimselerdendir."[345]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri adlı kitapta Yeğise peygamber, birçok mucizelerle karşımıza çıkar. Acı suyu tatlandırıp toprağı bereketler, susuz kalan ordulara ve hayvanlara toprağı kazdırarak çukur oluşturup çukurların yağmur yağmadığı hâlde suyla dolmasını sağlar, boş yağ kaplarını doldurur, kocası yaşlı bir kadının çocuk sahibi olmasını sağlar, ölen çocuğu tekrar diriltir, zehirli bir yemeğe un katarak zehri giderir, az sayıdaki ekmekle çok kişiyi doyurur ve geriye de artırır, Allah'a duasıyla Suriye ordusundaki askerler kör olurlar, kıtlık olacağını önceden bilir. Hatta öldükten sonra bile mucizesi devam eder, bir ölünün mezardaki Yeğise'nin kemiklerine dokunmasıyla dirildiği görülmüştür.

2.8. Taniel (Hz. Dânyâl)

Bu kısımda Taniel ile ilgili verilecek bilgiler *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı kitapta 351 ile 399 sayfa numaraları arasında yer almaktadır.

İÖ yaklaşık altı yüz yıl önce Babil hükümdarı Napukotonosor, Yeruşalim'i kuşatır ve buradaki değerli eşyaları Babil'deki tapınağına taşıttırır. Hizmetindeki yetkili kişiye Yahudi kölelerinden en akıllı ve yakışıklı olanlarından seçip saraya getirmesini ister. Onlara Kildanice öğretilmesini, kendi yediği etten ve içtiği şaraptan verilmesini, eğitim süreleri bitince de huzuruna çıkarılmasını emreder. Taniel ile

[343]En'âm, 6/75.
[344]En'âm, 6/84-86.
[345]Sâd, 38/48.

beraber üç arkadaşı padişah için yetiştirilmeye seçilirler. Onlar, padişah putperest olduğundan onun yiyip içtiğini istemezler, sebze ve suyla beslenirler.

Tevrat'ta da benzer şekilde anlatılmaktadır:

> "Yahuda Kralı Yehoyakim'in krallığın üçüncü yılında Babil Kralı Nebukadnessar Yeruşalim'in üzerine yürüyüp kenti kuşattı. Rab, Yahuda Kralı Yehoyakim'i ve Tanrı'nın Tapınağı'ndaki bazı eşyaları Nebukadnessar'ın eline teslim etti. Nebukadnessar bunları Şinar (Babil) ülkesine götürüp kendi ilahının tapınağının hazinesine yerleştirdi. Kral İsrailliler arasından kral soyundan gelme ya da soylu bazı gençlerin seçilip saraya getirilmesi için saray görevlilerinin yöneticisi Aşpenaz'a buyruk verdi. Bu gençler kusursuz, yakışıklı, her konuda bilge, bilgili, öğrenmeye yetenekli, sarayda görev almaya uygun nitelikte kişiler olmalıydı. Aşpenaz onlara Kildaniler'in dilini ve yazısını öğretecekti. Kral bu gençler için kendi sofrasından gündelik ve yiyecek ve şarap ayırdı. Üç yıl eğitildikten sonra gençler kralın önüne çıkarılacaklardı. Seçilen gençler arasında Yahudalılar'dan Daniel, Hananya, Mişael ve Azarya da vardı. Saray görevlileri onlara yeni adlar koydu… Daniel dinsel açıdan kendini kirletmemek için kralın onlara ayırdığı yemeklerden yemeyi de şaraptan içmeyi de istemedi. Bu yoldan kendini kirletmemek için saray görevlilerinin yöneticisine ricada bulundu."[346]

Kur'an-ı Kerim'de Dânyâl peygamberin ismi geçmemektedir.

İslam inancında Asım Köksal'ın İbn Habîb'den aktardığına göre Dânyâl peygamber, Dâvûd oğlu Süleyman peygamberin soyundan gelir.[347] Asım Köksal'ın Taberî'den naklettiğine göre Babil hükümdarı Buhtunnasr'ın, Beytülmakdis'i yıkarak İsrailoğulları'nın çocukları arasından seçip kumandanlarına paylaştırdığı esir çocuklar arasında Dânyâl peygamber de bulunur. Babil halkı, hükümdara bu esir çocuklar geldiğinden beri kadınlarının onlarla ilgilendiği, yüzlerini onlara çevirdiklerini gördüklerini söyleyip çocukların ya aralarından çıkarılmasını ya da öldürülmelerini isterler. Hükümdar ellerindeki esirleri isterlerse öldürebileceklerini söyler. Öldürülmek üzere çıkarıldıklarında Allah'a yalvarmalarıyla Buhtunnasr tarafından sağ bırakılan Dânyâl peygamberle Hananya, Azarya ve Mişayel Sa'lebî'den nakline göre Babil zindanına atılırlar.[348]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Allah, Taniel ve üç arkadaşına verilen her türlü ilmi anlama kuvvetiyle ona rüya yorumlama yeteneği ihsan eder. Padişah Napukotonosor, tam hatırlayamadığı ancak kendini

[346]Daniel, 1/1-8.
[347]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 605.
[348]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 605.

tedirgin eden bir düş görür ve ülkenin bütün âlimlerini toplayıp hem rüyasını hem de yorumunu duymak ister ancak kimse bunu yapamaz.

Padişah, rüyasını hatırlayamayan âlimlerle beraber Taniel ve arkadaşlarına da idam kararı verir. Taniel, arkadaşlarından bu rüyayı kendisine bildirmesi için Allah'a dua etmelerini ister. Allah, gece rüyasında Taniel'e padişahın düşünü bildirir.

Tevrat'ta da benzer şekilde anlatılmaktadır: Kral bir düş görür. Uykusu kaçar. Sihirbazları, falcıları, büyücüleri, yıldız bilimcileri düşünün ne olduğunu söylemeleri için çağırtır. Yıldız bilimciler, düşünü anlatırsa ne anlama geldiğini yorumlayabileceklerini söyler. Kral, bu rüyayı hatırlamadığından hem düşü hem yorumunu ister, bunu yapmazlarsa cezalandırılacaklarını söyler. Açıklayabilirlerse de onları büyük armağanlarla ödüllendirip onurlandıracağını belirtir. Yıldız bilimciler yeryüzünde kralın bu isteğini yerine getirebilecek kimsenin olmadığını söylerler. Buna çok öfkelenen kral, Babil'deki bütün bilgelerin öldürülmesini emreder. Daniel ve arkadaşları da bunların içindedir. Daniel ve arkadaşlarından Tanrı'ya dua etmelerini ister bu düşün kendisine bildirilmesi için. Ve gece giz rüya ile Daniel'e açıklanır. Bunun üzerine Daniel Göklerin Tanrısı'nı över.[349]

Taniel, padişaha rüyasında başı altından elleri, göğsü ve kolları gümüşten karnı bakırdan baldırları demirden ayaklarının bir tarafı demir bir tarafı çamurdan olan heybetli bir heykel gördüğünü bir dağdan kendiliğinden gelen bir taşın bu heykeli parçaladığını yok ettiğini ve taşın dağa dönüşüp her yeri doldurduğunu söyler. Tabir ederken de altın başın padişahın kendisi olduğunu, kendisinden sonra sırayla daha düşük padişahlıkların geleceğini, sonrasında Allah'ın hiç yıkılmayacak hep var olacak bir padişahlık göndereceğini bildirir.

Tevrat'ta da benzer şekilde anlatılmaktadır:

> "Ey kral, düşünde önünde duran büyük bir heykel gördün. Çok büyük ve olağanüstü parlaktı, görünüşü ürkütücüydü. Başı saf altından göğsüyle kolları gümüşten karnıyla kalçaları tunçtan bacakları demirden ayakalarının bir kesimi demirden bir kesimi kildendi. Sen bakıyordun ki, bir taş insan eli değmeden kesilip heykelin demirden, kilden ayaklarına çarparak onları paramparça etti. Demir, kil, tunç, gümüş, altın aynı anda parçalandı; yazın harman yerindeki saman çöpleri gibi oldular.

[349]Daniel, 2/1-19.

> Derken bir rüzgar çıktı, hiç iz bırakmadan hepsini alıp götürdü. Heykele çarpan taşsa büyük bir dağ oldu, bütün dünyayı doldurdu."[350]

Tevrat'ta düşün yorumunu ise şöyle yapar: Kendisinin kralların kralı olduğunu söyleyerek başlar. Çeşitli krallıkların geleceğini, bu krallar döneminde Göklerin Tanrısı'nın hiç yıkılmayacağını, başka halkın eline geçmeyecek bir krallık kurulacağını, bu krallığın önceki krallıkları ezip yok edeceğini, kendisinin ise sonsuza dek süreceğini anlatır.[351]

İslam inancında da Asım Köksal'ın Taberî'den nakline göre Buhtunnasr bir rüya görür ancak gördüğü rüyasını unutur. Köksal'ın Sa'lebî'den nakline göre hükümdar gördüğü rüyadan korkar ve sihirbazlarla kâhinlerden bunun yorumunu sorsa da onlar açıklayamazlar. Dânyâl peygamber arkadaşlarıyla birlikte zindanda bulundukları sırada bunu işitir ve zindancıdan bu rüyayı yorumlayabilmesi için hükümdara kendisinin bahsetmesini ister.[352] Köksal'ın Taberî'den nakline göre bunun üzerine Buhtunnasr, peygamber oğullarından Dânyâl aleyhisselâmla üç arkadaşını huzuruna çağırır. Padişahın yanından ayrıldıklarında rüyanın kendilerine öğretilmesi için Allah'tan yardım dileyip dua ederler. Allah da onlara sorulan şeyi öğretince padişaha bir heykel gördüğünü, o heykelin iki ayağı ve iki bacağının seramikten, iki dizi ve iki baldırının bakırdan, karnı gümüşten, göğsü altından, başı ve boynunun demirden olduğunu, birden Allah'ın onun üzerine gökten bir kaya salıp ve onu parçaladığını anlatırlar. Yorumlarında ise padişaha, kralların kudret ve tasarruf durumlarının gösterildiğini, onlardan bazısının daha sert ve katı, gevşek ve yumuşak veya daha güzel olduğunu bildirirler. En üstünde bulunan demirin kendisinin kudret ve tasarrufunu simgelediğini, hükümdarların en katısı ve kendisinden öncekilerin en kudretlisi olduğunu söylerler. Heykeli yere seren kayanın Allah'ın, (semadan indireceği kitapla) Sa'lebî'den nakline göre âhir zamanda göndereceği bir peygamber olduğunu ve onun hepsini ufaltacağını, emrin onun olacağını, ona varıp dayanacağını, bildirirler.[353]

---

[350]Daniel, 2/31-35.
[351]Daniel, 2/36-44.
[352]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 606.
[353]Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 607-608.

Çeviri metin ve *Tevrat*'ta heykelin başı altından olup hükümdarı temsil ederken İslam inanışında demirden olan başı, hükümdarı işaret etmektedir. Allah tarafından gönderilen kayanın ve sonsuza dek sürecek hükümdarlığın metinde ve *Tevrat*'ta Hz. İsa'yı gösterdiği belirtilirken İslam inanışında "âhir zaman padişahı" ifadesinden Hz. Muhammed'i kastettiği anlaşılmaktadır.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre padişah rüyasının yorumunu dinledikten bir müddet sonra altından bir heykel yaptırır ve Babil'in Dura adlı ovasına diktirir. Etrafına insanları toplar, oradaki müzik aletlerinden gelen sesi duyduklarında heykele secde etmelerini, aksi takdirde ateşe atılacaklarını duyurur.

Tevrat'ta da benzer şekilde anlatılmaktadır. Kral altın bir heykel yapar, onu Babil'deki Dura Ovası'na diker. Önemli görevdekileri toplayıp diktiği heykele adama töreni yapar. Çeşitli müzik aletlerini duyduklarında yere kapanıp Kral Nebukadnessar'ın dikmiş olduğu altın heykele tapınmalarını emreder. Emre uymayanların kızgın fırına atılacağı duyurulur.[354]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Taniel'le beraber gelen üç arkadaş secde kılmadıkları için yanan bir ateşin ortasına atılırlar ancak padişah onları dört kişi olarak ateşin ortasında görür, dördüncü kişinin Allah'ın Oğlu'na benzediğini söyler. Onları dışarı çağırdığında hiçbir yerlerinin ateşten etkilenmemiş olduğunu görür.

Tevrat'ta da benzer şekilde anlatılmaktadır. Müzik seslerini duyan herkes heykele tapınır, sadece Daniel'in üç arkadaşı bunu yapmazlar. Durumu öğrenen kral onların ateşe atılacağını söyler. Onlar tek Tanrılarının olduğunu, yalnız O'na kulluk ettiklerini, kendilerini O'nun kurtaracağını, kurtarmasa bile kralın ilahlarına kulluk etmeyeceklerini söylerler.[355]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre padişah kendi sözü dinlenmese de üç arkadaşın inandıkları Allah uğruna ateşe girmeyi göze

[354]Daniel, 3/1-6.
[355]Daniel, 3/8-18.

almalarını takdir eder ve Allah'ın onlara ateşten korunmaları için bir kurtarıcı göndermesi karşısında onların inancına saygı gösterir ve ülkede bu üç kişinin Allah'ına kötü söz söyleyecek olanların cezalandırılmasıyla ilgili bir ferman buyurur.

Padişah Napukotonosor ikinci düşünü görür. Taniel'de Aziz Allah'ın Ruhu olduğunu söyleyen padişah gördüğü rüyayı yorumlaması için ona anlatır. Boyu gökyüzüne kadar uzanan, yaprakları güzel, meyveleri bol, herkesin beslendiği, altında çöl canavarları yaşayan, dallarında kuşların öttüğü bir ağaç görür. Gökten inen bir Aziz'in ağacın kesilip dallarının budanmasını, meyvesinin dağıtılmasını, altındaki canavarların ve dallarındaki kuşların kaçırılmasını, kalbinin insan kalbinden canavar kalbine çevrilmesini, üstünden yedi vaktin geçmesini yüksek sesle emrettiğini görür. Taniel bu ağacın padişahın kendisi olduğunu, gücünün had safhaya erdiğini, artık insanlar arasından kovulup, yabani hayvanlar ile yedi vakit yaşayacağını, sığır gibi ot yiyeceğini bildirir. Allah'ın saltanatı istediğine verdiğini anlayana kadar bu şekilde yaşayacağını, ona günahlarını sadakayla zulümlerini de fukaralara göstereceği merhametle değiştirmesini tavsiye eder.

Tevrat'ta da benzer şekilde anlatılmaktadır:

> "Ben, Nebukadnessar, evimde huzur, sarayımda gönenç içindeydim. Beni korkutan bir düş gördüm… Sonunda ilahımın adından gelen Belteşassar adıyla çağrılan ve kendisinde kutsal ilahların ruhu bulunan Daniel yanıma geldi. Gördüğüm düşü ona anlattım. Ona şöyle dedim: Ey sihirbazların başkanı Belteşassar, sende kutsal allahların ruhu olduğunu, her gizi açıklayabileceğini biliyorum. İşte gördüğüm düş: Ne anlama geldiğini bana açıkla. Yatarken gördüğüm görümler şunlar: Dünyanın ortasında çok yüksek bir ağaç gördüm. Ağaç büyüdü, güçlendi, boyu göklere erişti. Dünyanın dört bucağından görülüyordu… Ondaki insan yüreği değiştirilsin, yerine hayvan yüreği verilsin. Üzerinden yedi vakit geçsin. Bu yargıyı gözcüler, kararı kutsallar verdi."[356]

Daniel düşünü yorumlar "… Belteşassar, 'Ey efendim, keşke bu düş senden nefret edenlerin, yorumu da düşmanlarının başına gelseydi!' diye karşılık verdi."[357] cümlesiyle başlayıp kralı bekleyen zorlu süreci çeviri metindeki gibi anlatır.[358]

İslam inancında da sadakanın önemli bir yeri vardır. İslam'ın beş şartından biri zekât (sadaka) vermektir. Çeşitli ayetlerde de sadaka vermenin faziletlerinden

[356]Daniel, 4/4-17.
[357]Daniel, 4/19.
[358]Daniel, 4/20-27.

bahsedilir. "Bunun üzerine (Mısır'a dönüp) Yusuf'un yanına girdiklerinde, 'Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir sermaye ile geldik. Zahiremizi tam ölç ayrıca bize *sadaka* ver. Şüphesiz Allah, *sadaka* verenleri mükâfatlandırır.' dediler."[359] "Şüphesiz ki *sadaka* veren erkeklerle *sadaka* veren kadınlar ve Allah'a güzel bir borç verenler var ya, (verdikleri) onlara kat kat ödenir. Ayrıca onlara çok değerli bir mükâfat da vardır."[360]

Hristiyan inancında Hz. İsa, insanın verdiği sadaka karşılığında gökte hazinesi olacağını müjdeler. *İncil*'de "Ona sevgiyle bakan İsa, 'Bir eksiğin var' dedi. 'Git neyin varsa sat, parasını yoksullara ver; böylece gökte hazinen olur. Sonra gel, beni izle."[361] Sadaka vermenin insanı temizlediği, ondaki kötü duyguları götürdüğü ifade edilir. "Siz kaplarınızın içindekini sadaka olarak verin, o zaman sizin için her şey temiz olur."[362] şeklinde geçer.

Tevrat'ta da yoksullarla ve yabancıların tarla sahibinin ürünlerinde hakkı olduğu, bunların sadaka olarak verilmesi için bazı emirler vardır. "Ülkenizdeki ekinleri biçerken tarlanızı sınırlarına kadar biçmeyeceksiniz. Artakalan başakları toplamayacaksınız. Bağbozumunda bağınızı tümüyle devşirmeyecek, yere düşen üzümleri toplamayacaksınız. Onları yoksullara ve yabancılara bırakacaksınız. Tanrınız Rab benim."[363] Sadaka sayesinde kutsanacakları bildirilir. "Her üç yılın sonunda o yılın ürününün bütün ondalığını getirip kentlerinizde toplayın. Öyle ki, sizin gibi payları ve mülkleri olmayan Levililer, kentlerinizde yaşayan yabancılar, öksüzler, dul kadınlar gelsinler, yiyip doysunlar. Bunu yaparsanız, Tanrınız Rab el attığınız her işte sizi kutsayacaktır."[364]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre on iki ay sonra Napukotonosor, Babil sarayında gezinirken kibirlenip Babil'i kendi gücüyle memleketinin başkenti yaptığını düşündüğü sırada bir ses ona elinden her şeyinin alındığını duyurur. Düşünde gördükleri başına gelir. Yedi yıldan sonra

[359]Yûsuf, 12/88.
[360]Hadid, 57/18.
[361]Markos, 10/21.
[362]Luka, 11/21.
[363]Levililer, 19/9-10.
[364]Tesniye, 14/28-29.

Napukotonosor'un aklı başına gelir ve Allah'a hamdeder. O'nun büyüklüğünü yüceltir, her şeye gücü yetenin tek O olduğunu dile getirir. Napukotonosor padişahlığına döndükten sonra bir yıl yaşar, sonra torunu Bağdasar onun tahtına oturur.

Bağdasar padişah, soylu adamlarından bin kişiye ziyafet verir, Yerusalim'den getirilen altın, gümüş kaplarla şaraplarını içerlerken altın, gümüş, demir, bakır, ağaç ve taş ilahları överler. O an bir el sarayın duvarına oradakilerden kimsenin okuyamadığı bir yazı yazar. Padişah, yazıyı okuması için Taniel'i getirtir. Taniel, Bağdasar'a, babasına Allah'ın her şeyi verdiğini onun ise kibirlendiği için tahttan indirildiğini, kendisinin de Allah'ın evinden getirdiği kaplarla şarap içip bakır, demir, taş ve ağaçtan allahlara hamdettiğini, hak Allah'ı yüceleyerek anmadığından hakkında bir hüküm yazıldığını bildirir. Bu hükümde "Allah padişahlığını ölçtü ve onu tamam eyledi, terazide tartıldın ve eksik bulundun, padişahlığın bölündü." yazdığını söyler. O gece Bağdasar öldürülür, Dareh padişahı memleketi ele geçirir.

Tevrat'ta da benzer şekilde anlatılmaktadır:

> "Kral Belşassar soylu adamlarından bin kişiye büyük bir şölen verdi, onlarla şarap içti… Ama sen, onun torunu Belşassar, bunların hepsini bildiğin halde alçakgönüllüğü benimsemedin. Bunun yerine göğün Rabbi'ne karşı kendini yükselttin… Soluğunu elinde tutan, bütün yollarını gözeten Tanrı'yı ise yüceltmedin. Bu yüzden Tanrı o yazıyı yazan eli gönderdi… Kildan Kralı Belşassar o gece öldürüldü. Altmış iki yaşında olan Medli Darius krallığı eline geçirdi."[365]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Dareh, Taniel'i üst görevlere getirince etrafındakiler onu kıskanırlar ve Taniel'e zarar vermek için padişaha bir ferman çıkarttırırlar. Fermanda bir ay boyunca padişahtan başka bir allaha ya da insana dua edecek kimsenin aslan çukuruna atılacağı yazar. Taniel, hep yaptığı gibi evinde Yerusalim'e bakan pencerelerini açıp her gün üç kez diz çöküp dua ederken onu gören adamlar cezalandırılmasını isterler. Padişah, aslanların kuyusunda Taniel'i Allah'ın meleğinin koruduğunu, ona bir şey olmadığını görünce bu kötülüğü düşünenleri aileleriyle kuyuya attırır. Padişah, ülkesinde Allah'ın büyüklüğünden, memleketinin insanlarının O'nun huzurunda korku içinde ve ibadet hâlinde olmaları gerektiğinden, O'nun sonsuza dek var

[365]Daniel, 5, 1-30.

olacağından, yerde ve gökte mucizeler yarattığından, Taniel'i aslanlardan koruduğundan bahseden bir mektup yazar.

Tevrat'ta da benzer şekilde anlatılmaktadır.[366]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Taniel, bir gece rüyasında bulutlar ile İnsanoğlu[367]'na yani Hz. İsa'ya benzer birinin geldiğini, ona izzet ve helak olmayacak bir saltanat verildiğini görür. Değişik düşlerin arasından Allah'ın en sonunda bir padişahlık getireceğini, onun sonsuza dek kalacağını, bu padişahlığı sevgili Oğlu'nun (Hz. İsa) padişahlığını güçlendirmek için hazırladığını, onun adalet ve Aziz Ruh ile destekleneceğini görür.

Tevrat'ta da benzer şekilde anlatılmaktadır:

> "Gece görümlerimde insanoğluna benzer birinin göğün bulutlarıyla geldiğini gördüm. Eskiden beri var Olan'ın yanına doğru ilerledi, O'nun önüne getirildi. Ona egemenlik, yücelik ve krallık verildi. Bütün halklar, uluslar ve her dilden insan ona tapındı. Egemenliği hiç bitmeyecek sonsuz bir egemenlik, krallığı hiç yıkılmayacak bir krallıktır."[368]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri'nde anlatıldığına göre Taniel, Bağdasar'ın padişahlığının üçüncü senesinde bir düş daha görür. Rüyası Cebrail tarafından dört padişahlığın ardından heybetli ve insanlığa zarar verecek bir padişahın geleceği, sonunda parçalanacağı şeklinde yorumlanır. Taniel, Rabb'ine dua eder. Taniel, İsrailoğulları'nın O'nun tembihlerini dinlemeyip asi olduğundan, peygamberlerinin sözüne uymadıklarından, *Tevrat*'ında yazılı olan lanetin üzerlerine geldiğinden bahsettikten sonra Rabb'in merhametine sığınıp affedilmelerini diler. Cebrail, Taniel'in duasının işitildiğini ve ona bilgi verilmesi için gönderildiğini bildirir. Azizler Aziz'i yani Krisdos'un insanların günahlarına kefaret etmek için yetmiş haftadan -peygamberlikte bir gün bir yıl demek olduğundan- yani dört yüz doksan yıldan sonra dünyaya geleceğini, hesap günü yerin altında yatan kişilerin gelecek bir günde uyanacaklarını, kiminin ebedi ömre kiminin de ebedi sıkıntıya varacaklarını haber verir.

---

[366]Daniel, 6/1-28.
[367]*İncil*'de geçen Hz. İsa'nın isimlerinden biridir.
[368]Daniel, 7/13-14.

Tevrat'ta da benzer şekilde anlatılmaktadır.[369] Daniel'in dua etmesi şu şekilde geçmektedir: "Bunun üzerine yüzümü Rab Tanrı'ya çevirdim. Duayla, yakarışla, oruçla O'na yalvardım; çul kuşanıp külde oturdum. RAB Tanrım'a dua edip günahlarımızı itiraf ettim…"[370]

Çeviri metnimizde ve Kutsal Kitaplar ile beraber İslami kaynaklarda anlatıldığına göre Dânyâl peygambere rüya yorumlarıyla ilgili bir hikmet verildiği bilinmektedir. Halk arasında da özellikle bu vasfıyla bilinen Danyal peygamberle ilgili bir melhame kitabı vardır. "İslam tarihindeki en eski melhame kitabı Danyal'ın Melhamesi'dir. Gelecekteki hâdiselerin doğa olgularının incelenmesi temelinde olan bu kitap, (gerçekte onun yaşadığı dönemden yüzlerce yıl sonra yazılmış olmasına rağmen) *Eski Ahit*'teki şahıslardan biri olan Danyal'e nispet edilir. Bunun sebebi, Danyal'ın Yahudi-Hristiyan ve İslâm dinlerindeki öneminin yanı sıra, isminin Bâbil, astroloji ve kehânetle bağlantılı olmasıdır."[371] Merve Akça Şener, 19. yüzyılın ikinci yarısına ait bir astroloji metni olan "Melhame-i Dânyâl Peygamber Tercemesi" ile ilgili bir tez çalışması yapmıştır. Bu metin, birtakım tabiat olaylarından hareketle gelecekten haber veren on iki fasıldan oluşan bir eserdir. Metin ekim ayı ile başlar. Her fasıl yaklaşık 5-6 varaktır. Bahsi geçen ayın kaç gün olduğu, bu ayda doğan ve batan yıldızlar, o aya ilişkin tabiat bilgileri, o ayda nelerin yenilip nelerin yenilmeyeceği, yapılması uygun olanlar ve olmayanlar, ilgili ayın uğurlu ve uğursuz günleri, çeşitli milletlerin söz konusu ayla alakalı inanışları ve o ayda ne gibi uygulamalar yaptıkları, ilgili aydaki gündüzlerin ve gecelerin süreleri ve burçların durumları gibi bilgiler verilmektedir.[372]

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri adlı kitapta Taniel peygamber, fazla yemek ve içkiden sakınıp ilim öğrenmede gösterdiği gayret, rüya yorumlama yeteneği, ilahi bir güçle gönderilen elin duvara yazdığı kimsenin okuyamadığı yazıyı

[369]Daniel, 8/15-27.
[370]Daniel, 9/3-4.
[371]İbrahim Al-Khaffaf, "Danyal'ın Melhamesi," **İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi**, No: 5, 2019, s. 58.
[372]Merve Akça Şener, "Melhame-i Dânyâl Peygamber Tercemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler)" **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali Osman Yalkın, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2021, s. 1-6.

okuyabilmesi, aslanların olduğu kuyuya atılmışken Allah'ın meleği tarafından korunması, Hz. İsa'nın geleceğiyle ilgili düş görmesi gibi özellikleriyle anlatılmıştır.

2.9. Yester (Ester)

Bu kısımda Yester ile ilgili verilecek bilgiler *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı kitapta 400 ile 424 sayfa numaraları arasında yer almaktadır.

İsa'dan yaklaşık dört yüzyıl önce Hint'ten Habeş'e kadar yüz yirmi yedi ilin padişahı olan Ardaşes, saltanatının üçüncü senesinde bütün soylu adamların olduğu bir ziyafet düzenler. Sarayın avlusunda sofralar hazırlanıp altın ve gümüş kadehler içinde en iyi şaraplar ikram edilir ancak kimseye içmesi için zorlama getirilmez.

Kralın eşi Melike Astin de o sırada padişahın sarayında kadınlara ziyafet vermektedir. Bu şölenin yedinci gününde padişah şarabın da etkisiyle herkesin, melikesinin güzelliğini görmesi için tacını takıp huzura gelmesini ister, melike kabul etmeyince çok öfkelenir. Padişah, memleketin ileri gelenleri ve âlimlerine danışır, onlar diğer kadınların da melikeyi örnek alıp kocalarına itaatsizlik edebilecekleri için bu davranışın hem padişaha hem ülkenin bütün büyüklerine karşı bir suç olduğunu belirtirler. Astin'in artık padişahın huzuruna çıkmamasını ve onun melikeliğinin alınıp daha iyi birine verilmesine karar verirler. Padişahtaki şarabın etkisi ve öfke geçince bu kararına pişman olur ancak fermandan geri dönemez.

Memleketin ileri gelenleri padişaha yönettiği illerdeki en güzel kızların getirilmesini ve beğendiğini kendine melike seçmesini tavsiye ederler. Mortohay isimli bir Yahudi'nin yetiştirdiği anneden ve babadan öksüz kalan amcasının kızı Yester de padişahın sarayına götürülür. Mortohay, Yester'in soyunu kimseye söylememesini tembih eder. Kızlar on iki aylık hazırlıktan sonra padişahın huzuruna çıkarlar, padişah Yester'i sever ve onu melike yapar. Saray görevlilerinden ikisi padişahı öldürmek için plan yaparlar, Mortohay buna engel olur ve bu olay unutulmaması için memleket sicillerine kaydolunur.

Padişah, Aman isimli kişiyi en üst göreve getirir ve saray ahalisinden ona secde etmelerini emreder. İçlerinde bir tek Mortohay, yalnız Allah'ın secdeye layık olduğunu bildiği için bu emre uymaz. Aman, Mortohay ve padişahın ülkesinde

yaşayan onun milleti olduğu için Yahudilerin de öldürülmesini arzular. Aman, hangi gün bu milletin öldürülmesinin uygun olacağını putlara danışır ve kura atar. Padişaha ülkesinde onun kanun ve törelerine uymayan dağınık hâlde yaşayan Yahudilerin varlığından ve onların yok edilmesinin uygun olacağından bahseder, padişah mührünü Aman'a verir, bütün Yahudilerin bir gün içinde katledilip mallarının yağmalanmasını emreden bir ferman çıkarılır.

Mortohay, kavmi için Yester'den yardım ister ve belki bu görev için melike olduğunu söyler. Padişahın huzuruna teklifsiz girmenin cezası ona padişah tarafından altın asa uzatılmadığı takdirde ölümdür. Bundan korkan Yester, Mortohay'a bütün Yahudilerle onun için üç gün bir şey yiyip içmeden oruç tutmalarını ister, kendisi de öyle yapacağını söyler.

Yester, padişahın huzuruna çıkınca ona altın asa uzatan padişah dileğini sorar. Padişahla Aman'ı hazırlayacağı ziyafete davet eder. Ziyafetten sonra evine giden Aman gördüğü bu iltifata rağmen Mortohay'ın hâlâ sarayda olmasından rahatsız olur. Dostları elli arşın uzunluğunda bir direk kestirip Mortohay'ın o direğe astırılmasını öğütlerler.

O gece padişahın uykusu kaçar ve memleketin sicillerinin okunmasını ister, orada Mortohay'ın padişahı öldürmek isteyen iki saray görevlisine engel olduğunu öğrenir. Bu iyiliğine karşılık bir şey verilmediğini duyunca padişahın kıymetli kaftanı ve bindiği atı Mortohay için hazırlanır. Aman, onu şehrin sokaklarında padişah kıyafeti ve atıyla "Padişahın izzetlediği her âdem böyle olacaktır." nidalarıyla gezdirir.

İkinci günde padişah ve Aman yine Yester'in hazırlattığı ziyafet sofrasındayken padişah melikesine yine dileğini sorar. O da kavminin bağışlanmasını, canlarına kast edilmemesini ister. Buna niyetlenenin Aman olduğunu öğrenen padişah Mortohay'ın asılması için hazırladığı direğe Aman'ı astırır ve Aman'ın evini melikeye bağışlar, Mortohay'ı da melikenin hısımı olduğu için Aman'ın yerine getirir.

Yester, padişahtan daha önce Aman'ın Yahudilerin öldürülmesi için çıkarttığı fermanı kaldırmasını ister. Padişahın yüz yirmi yedi iline her ilin kendi dilince fermanlar gönderilir. Fermanda Yahudilerin canlarını korumak için toplanmaları, kendilerine zarar verenleri evlatları ve kadınlarıyla katletmeleri ve mallarını yağmalamalarına izin verilir. Yahudiler bu haberi sevinçle karşılarlar.

Aman daha önce Yahudileri helak etmek için Adar ayının on dördüncü gününün uygun olduğunu kuradan çekmiştir. Şimdiki duruma göre bu gün Yahudilerin kurtuluş günü olur. Adar ayının on dört ve on beşinci günleri bayram havasında yiyip içerek birbirlerine ve fakirlere hediyeler göndererek sevinç günleri kabul edilir. Bu güne furim, kura ve nasip demek olduğundan furim günleri denir. O gün, Yahudiler oruç tutup dua etmeleri ve bu olayla Allah'ın onları kurtardığını hatırlamaları için kayıt altına alınır.

Tevrat'ta da çeviri metnimizde anlatılan olayın aynısı Ester Kitabı'nın 1-10. bablarında yer almaktadır. İslami kaynaklarda Yester ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri adlı kitapta Yester, iyi eğitim almış, ahlaklı, sabırlı, Yahudi kavminin hayatta kalması ve iyi şartlarda yaşayabilmesi için elinden geleni yapan, Allah'a dua hâlinde olan ve bir müşkülünün çözümünde O'ndan yardım isteyen güzel bir melike olarak anlatılmaktadır.

Bu mukayesenin sonucunda Yester'in sadece Yahudi ve Hristiyan toplumunda tanındığı, diğer peygamberlerin ise her üç din için ortak bir inancı simgelediği tespit edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN ÖMÜRLERİNİN NAKLİYETLERİ'NDE YER ALAN MÜLAHAZALAR

Bu bölümde *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı eserde her babın ardından yer verilen mülahazalar kısmı üzerine değerlendirilme yapılmıştır. Yazarın bahsettiği peygamberler hakkında onların öne çıkan özelliklerini anlattığı ve bazı yorumlara ulaştığı bu parçalar toparlanarak verilmiştir. Peygamberlerin hangi değerler üzerinden anlatıldığı ve hangi vasıflarının ön plana çıkarıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu tespitler yazara göre sahih bir Hristiyan'ın yahut bu yolda olanların örnek alması gereken özelliklerdir. Yazarın ifadesiyle peygamberlerin bahsi geçen özelliklerini kendinde özümseyen, davranış ve yaşantısına yansıtabilen insanlar hem bu dünya için hem ahiret hayatı için kurtuluşa ve selamete ereceklerdir. Yazarın bu ifadeleri kitabın yazıldığı dönemdeki Osmanlı Ermenilerinin dinî ve ahlaki değerleri, ideal insan algısı hakkında da bilgiler sunmaktadır. *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri*'nden bilgiler aktarılırken kitabın kendi sayfalarına içte atıf yapılmıştır.

3.1. Apraham Hakkındaki Mülahazalar

Apraham, sarsılmaz bir imanla Allah'a bağlıdır. O'ndan gelen her emre uyar ve imanına göre hareket eder. Yazar, tıpkı Apraham gibi sahih Hristiyan'ın da Allah'a ve *Aziz Kitaplar*'daki vaatlerine inanıp ona göre yaşamasını tavsiye eder. Hz. İsa'ya yani Hisus Krisdos'a bağlılık ve müjdelediklerine inanmak da insanların günahlarının affını sağlayacaktır. İnsan ancak bu şekilde ahiret hayatındaki mutluluğa ulaşacaktır:

> "Apram'a kendi evini terk etmeye emrolunduğu zeman o yolda tehlikelere mi oğrayacak yahod mal u emlakini zay mı edecek deyü süal etmeye asla durmadı lakin iman ile der-akab kalkdı, itaat eyledi ve yola düşdü. O sarsılmaz bir itimad ile Allah'ın vadlerine güvendi ve onun imanının temeli yalınız Allah'ın vadleri idi. O inanır idi ki Allah emin ve sadıkdır ve heman söylediyi gibi edecekdir. Bu bir sahih iman idi çünki o imanına göre amel u haraket eyledi ve bundan başka dürlü bir iman hiçbir işe yaramaz. İmdi Apram nice Allah'ın söylediyi şeylere inanıb itaat eyledi ise biz dahi böyle Allah Taalea'nın bize Aziz Kitablar'da izhar ve beyan eylediyi her bir şeye inanmalıyız ve salt inanmalı deyil illa bize onda hep tenbih eylediyi tenbihlere itaat

etmeliyiz yoğise Apram'ın halea göklerde malik olduğu saadetden hisseder olamağız." (PÖN, s. 5-6).

"Şehadet olunuyor ki o Rabb'a inandı ve Rabb bunu ona sadakat saydı. Allah'a inanan kimse ona tazim u tekrimlerin en böyüyünü sunmuş olur ve ona inanmayan onu yalancı etmiş olur. Eyer Krisdos'un vadlerine inanırsak bize bu sadakat sayılacakdır ve günahlarımız afv olunub helas bulacağız." (PÖN, s. 20).

Yazar, Apraham'ın soyundan Hz. İsa'nın geleceğini, Hisus'un insanlara gösterdiği yoldan gitmenin ve onun sözlerine göre hareket etmenin onları hem bu dünyada hem öbür dünyada saadete ulaştıracağını, onun kendini kurban etmesiyle insanların günahlarının affedilmesinin sağlandığını belirtir:

"*Yerin hep kabileleri sende bereketlenecekler*. Aşikârdır ki bu sözler Mesia'nın geleceyini haber verirler. Bu vech ile Apram'da yerin cümle kabil[e]leri bereketlenirler ki çünki onun zürriyetinden Hisus Krisdos Efendimiz zuhr eyledi ki o, deyil salt Yehudilerin illa ecnebi tayifelerin dahi helas edicisidir. O, Allah'ın Oğlu'dur ki gökden enib söz ile ve amel ile böyle tenbihler öyretdi ki onlara göre amel u haraket eden bu ömrde bile saadet bulur hem de o kendi kanını dökdü ki onun vasitası ile yerin hep milletleri bu **[5]**dünyada günahlar afvlığına ve ahretde ebedi ömüre malik olalar." (PÖN, s. 4-5).

Apraham, ona emredilen yere gittiğinde Rabb'ini anmak ve ona dua etmek için bir mezbah yapar. Yazar, sahih Hristiyan'ın da mekân değiştirse de her yerde Rabb'ini hatırlamasını, O'na ibadet etmesini ve inancını korumasını tavsiye eder, sahih Hristiyanların dualarının kabulünün Hz. İsa'nın kendini bütün insanlık için kurban etmesinin sayesinde mümkün olacağını belirtir:

"Apram bu vadolunan diyara girdiyi gibi anide bir mezbah yapıb Rabb'ın adına nida eyledi. Apram hakk Allah'ı öyrendiyi gibi ona ruh ile ve gerçeklik ile ibadet etmeye başladı. Bunu dikkat eyle ki o, ibtida mezbahın üzerine günah içün kurban sundu ve Rabb'ın adına ondan soñra nida eyledi çünki İncil'den öyreniriz ki kan dökülmeksizin günah içün afvlık olmaz. Bizim şimdiki zemande sunduğumuz dualarımız ancak Rabb'ımız Hisus Krisdos'un yedi ile sunulan günah içün ol böyük kurbanın kerameti içün kabul olunurlar. Biz sakin olduğumuz mahalden ayrılıb aher yere vardığımızda Allah'a ibadet etmeyi hiçbir vech ile terk etmeli deyiliz illa canımızın selameti içün her nereye varırsak dinimizi dahi beraber götürmeliyiz." (PÖN, s. 10).

Apraham, Mısır'da karısı Sara hakkında öldürülmekten korktuğu için eşi değil de kız kardeşi olduğunu söyler. Yazar, Apraham'ın böyle bir günah işlemesini Allah'a dua etmeyi ihmal etmesine bağlar ve sahih Hristiyan'ın dua ile Allah'a yaklaşacağını, O'nu unutursa günah işlemesinin kolaylaşacağını belirtir, Hz. İsa'nın

da bu konuyla ilgili hiçbir zaman gaflete düşülmemesi gerektiği yoksa günah işlemenin önünün açılacağını hatırlattığı uyarısına yer vermiştir:

> "Apram Mısır'da dua etmek içün bir mezbah yapdı. İhtimaldır ki o her gün dua etmeyi ehmal etdiyi içün Allah onu bu günaha düşmeye terk eyledi. Krisdos Efendimiz der ki: "Uyanık durun ve dua eyleyin ki tecrübeye düşmeyesiniz." (PÖN, s. 11)

Yazar, zenginliğin insana huzur vermediğini, Apraham ve yeğeni Lut'un malları azken daha iyi geçindiklerini, malları arttıkça sorunlar yaşamaya başladıklarını, Hz. İsa'nın da sahip olunan zenginliğin insanın ömrü için pek anlam ifade etmediğiyle ilgili sözünü hatırlatarak belirtir. Apraham, yeğeni Lut ile yaşayacakları ve hayvanlarını otlatıp sulayacakları yer seçecekleri zaman tercih hakkını kendinden küçük yeğenine vermiştir. Bu durum akrabalar arasındaki bağı sıkı tutarken küçüğüne duyduğu saygıyı da göstermektedir:

> "Görüyoruz ki Apram hem Lot pek zengin idiler lakin onların variyeti kendilerinin rahatlık u saadetlerine pek az yardım eyledi. Krisdos Efendimiz der ki: "İnsanın ömrü onun malik olduğu mal ganimetinden ibaret deyildir."Apram ile Lot'un malleri az iken birlikde ittifak ve dostluk u selamet ile sakin olurlar ıdı. Lakin onların variyetleri çoğalıb zengin oldukları gibi onların çobanları beyninde bir niza zuhur etdi ki onları biribirinden ayrılmağa mecbur eyledi. Bu hususda işbu mükerrem Peder bize canın sahih azametinin gayet a'lea bir ibretini gösterdi. Mahal seçmek hususunu küllüyen kendi yeyeninin iradetine terk eyledi." (PÖN, s. 11).

Apraham, yeğeni Lut'un düşmanları ile sadece suçsuzları kurtarmak için savaşır. Savaşın sonunda eline geçen ve ona teklif edilen hiçbir ganimeti istemez çünkü o yardımı bir kazanç amacıyla yapmamıştır, zaten dünya malına da değer vermeyen biridir. Onun gözünde mal ve ganimetin kıymeti yoktur. Elindekilere kanaat etmesini bilir. Yazar, sahih Hristiyan'a Apraham'ın savaşmasının gerekçesinin yalnız suçsuzları kurtarmak olduğunu işaret eder ve mala açgözlülükle yaklaşılmamasını, sahip olunanlarla yetinmeyi bilmeyi de tavsiye eder:

> "Apram işbu seferden döner iken Sodom padişahı onu karşılamağa çıkdı ve işinin rast gelib düşmenleri yenerek yesirleri ve malları kurtardığına sevinerek ona tehniye etdikden soñra ona yalvardı ki salt insanları erkek ve karı terk eylesin ve düşmenin elinden kurtarıb geri getirdiyi cümle mali kendine alıkosun. Lakin Apram'da mal u ganimeti tahkir etmeye istidad var ıdı. Onun bu hususda gösterdiyi azim mürüvvetin tevarihde emsali yokdur. Ol şeylerden hiçbir şey almağa istemedi. Ve dedi ben göğü ve yeri yaradan Allah Taalea'ye elimi kaldırırım (yani yemin ederim) ki cümle senin olan şeylerden iplikden çarık kayışına varıncaya dek hiçbir şey almayacağım ta ki Apram'ı ben zengin etdim, demeyesin." (PÖN, s. 14).

> "Apram kendi yeyeninin düşmenleri ile cenk etmesinde onun salih ahleak u meşrebini görürüz. O kılıcı sadece suçsuzları helas etmek içün kullandı ve bu hususda bir ücret almağa ona teklif u ibram olunduğu takdirde o hiçbir vech ile bir şey kabul etmeye kayil olmadı. O işbu sefere bir kazanc sevdası ile varmadığı misillu onun içün bir ücret dahi almadı. Onun hadsız hisabsız mal u variyeti onu tamakâr eylemedi illa kendinin malik idiyi şeylere kanaat etdirdi." (PÖN, s. 15).

Apraham misafir ağırlamakta özen gösteren birisidir. O gün gelenlerin arasında Hz. İsa da vardır ve kendisine oğlunun olacağı müjdesini getirmişlerdir. Yazar, sahih Hristiyan'a da gelen konukları iyi karşılamasını ve Apraham gibi ikramda bulunmasını tavsiye eder:

> "Müsafirler onun davetini kabul eylediler ve Apraham can u dilden onlara bir münasib taam hazırlamağa başladı." (PÖN, s.27).

> "Apraham'ın müsafir kabul etmekden hazzetmek ahleakı kendine Allah tarafından haberciler ile görüşmeye bir vesile oldu ki bunların biri Allah'ın Kelamı Allah'ın Oğlu kendisi idi. Arakyal deyor ki: "Müsafir kabul etmeyi unutman zira bazıları bilmeyerek melekler konukladılar." Apraham'a bu vech ile bir evlad dahi vadolundu ki bu evladdan tence Krisdos geleceyidi. Allah vadeylediyi zeman hiç kimse Sara'nın eylediyi gibi şübhe eylemesin." (PÖN, s.30-31).

Apraham'a gelen misafirler, Sotom halkının yaptıkları kötülüklerden dolayı cezalandırılacağını da haber verirler. Yeğeni Lut ve ailesinin Sotom'da yaşamasından endişe eden Apraham, Hz. İsa'ya onların canını kurtarması için istekte bulunur ve duaya yönelir. Allah da Lut ve ailesini korur. Yazar, sahih Hristiyan'ın da duada ısrar etmesinin önemini ve duanın belaları uzaklaştırdığını vurgular:

> "Bir millet doğru ruh ile dua etmekden vazgelirse ol halkın üzerine Sotom'a olduğu gibi Allah'ın gazabı gelir. Ve bu cümle ile şübhe yokdur ki çok kerre sadıkların duası ile gerek milletler üzerine ve gerek tek zatlar üzerine Allah'ın gazabı gelmekden men u meks olunur. Allah tarafından milletce yahod zatce bir milletin ya bizim üzerimize belaler geldiyi zeman çok kerre onlardan meram olunan bizi tevbeye davet etmekdir. Allah'ın Apraham'ın niazını işitmekde gösterdiyi sabrı dua etmeye bizi cesaretlendirmelidir ve eyer Allah heman ol dilediyimiz şeyleri bize ihsan etmez ise de bizim dilemede gösterdiyimiz alçak gönüllüyü sever ve hiç deyil ise bize elbette canlarımıza rahat ve teselli verecekdir. (PÖN, s. 31).

Apraham, Allah'tan gelen emirlere öylesine bağlıdır ki bu emir oğlunu kurban etme yolunda da olsa gönül rahatlığıyla onu yerine getirmeye çalışır. Ondaki Allah'a olan itaatin bir örneği daha yoktur. Yazar, sahih Hristiyan'ın Apraham'dan istenen bu denli zor bir görevi yerine getirmeye çabalamasını hatırlayarak ondaki itaatkârlığı örnek almasını istemektedir:

> "Apraham dahi bu güc imtihande sabit durub imanı onu terk eylemedi ve Allah'a hamd u şükr u izzet etmekde bulundu. Vatanını terk etmeye davet olunduğu vakıt itaat eyledi ve çıkıb gittiği yeri bilmeyor udu. Kendinin biricik oğlunu kurban etmeye davet olunduğu vakıt hiçbir ah etmeksizin ve bir süal sormaksızın itaat eyledi. Dünya kurulalıdan beru bunun gibi bir itaat ibreti gösteren olmadı ve cümle silsilelerde sadığın müteber bir zikri içün naklolunacakdır." (PÖN, s. 40).

Yazar, Apraham'ın oğlu İsahag'ı kurban etmesi ile Hz. İsa'nın insanların kurtuluşu için kendini feda etmesi arasında bir benzerlik kurar:

> "Bir yüzden İsahag Apraham'ın biricik hem de babasının pek sevgülü oğlu idi ve bu cümle ile Apraham Allah'ın emri olduğu içün bu evladını öldürecek oldu. Ya Hisus Efendimizin hakkında ne deyelim ki o azim Allah'ın biricik Oğlu idi ve Pederullah ondan dayima razi idi ve böyle iken onu esirgemedi illa bizim cümlemizin uğuruna onu ölüme teslim eyledi ta kim gaybolmayalım illa ebedi ömüre malik olalım. İsahag babasının eli ile ölmeye götürüldü. Bunun gibi Hisus Efendimiz dahi Pederi tarafından ceza çekmeye vurulmağa ve eziyet çekmeye teslim olundu ve onun tarafından elem u derde ve yaralanmağa terk olundu. Görünür ki İsahag sürür u şazlığıla ölüme boyun eydi lakin bıçağın vücüdün edeyeceği dakikada kurtuldu. Hisus Efendimiz iskence u eziyetleri deyil salt hüsn-ü rizası ile kabul eyledi illa bu cefalar kendi üzerine ağırlaşdıkları zeman ağzını bile asla açmadı ve onların birinden bile kurtulmasını istemekden o kadar uzak idi ki onları tekmilen çekmeye katlandı. İsahag kurban olunmağa gider iken yolda üç gün babasının nazarında ölmüş sayıldığı misillü Hisus Efendimiz dahi heman bu kadar zeman Hovsep'in mezarında sahihan ölü yatdı. Hem İsahag'a mezbah üzerinden çezüldükden soñra hisabsız evladlar ihsanı vadolunduğu misillü Hisus Efendimize dahi canını ölüme teslim eylediyi içün Allah tarafından hisabsız zürriyet görmeye günleri uzanmağa ve Rabb'ın müradı onun üzerine müyesser olmağa vadolundu." (PÖN, s. 39-40).

Apraham, hanımı Sara'nın ölümüyle mezarı başında yas tutup ağlamıştır ancak bu ümitsizce bir üzüntü değildir. İnsanın yakınını kaybettiğinde duyduğu acı ümitsizce bir duygu olmadığı sürece normal karşılanmaktadır. Apraham'a vadedilen topraklarda satın alarak sahip olduğu ilk mülkün mezarlık olması dikkat çekicidir. Yazar, ölüm gerçeğini sahih Hristiyan'ın her daim hatırında tutması gerektiğine işaret etmektedir. İnsanların bu dünyada mülk olarak en sonunda ihtiyaç duyacakları asıl şey yatacakları mezardır:

> "Apraham kendinin gencliyinden beru arkadaşı olan muhabbetlu ehli Sara'nın mezarında ağlayıb yas çekdiyi zeman ümidi olmayan baki kimseler gibi deyil idi. Eyer Allah'ın Oğlu Gazaros'un mezarında ağladı ise şübhe yokdur ki Apraham'a Allah'ın iradet-i şerifine mütü olarak Sara gibi dindar ve faziletlu bir karı olan kendi ehlinin mezarında ağlaması ve yas[373] çekmesi münasib idi. Dikkate şayeste bir haldır ki eyerçi Apraham bütün Kanaan diyarının varisi idi ise de mezarlık etmeye kifayet eder bir mahali satun alıb bahasını ödedi. Apraham'ın vadolmuş diyarda ilk edindiyi mülk bir

[373] Baskı/dizgi hatasından ԓɯʐ şeklinde yazılmıştır.

mezarlık idi. Her nereye gidersek cümlemizin tez muhtac olacağımız bu misillü bir mülkdür." (PÖN, s. 43-44).

Apraham, hanımı Sara'yı kaybettiğinde Ket oğullarından mezarlık için bir yer ister. Onlar seçeceği en güzel yeri ücret talep etmeden vermekte ısrar etseler de o karşılığını ödemekte kararlı durur. Putperest bir toplum olan Ket oğulları, Apraham'ın seçilmiş bir kul, peygamber olduğuna inanıp ona "Allah beyi" derler ancak o kendini yüceltmek yerine bu dünyada misafir ve yabancı olarak görür. Allah dostu olarak anılan Apraham tevazu sahibidir. Yazar da sahih Hristiyan'ın bu dünyaya fazla bağlanmamasının ve kendini yabancı, misafir olarak görmesinin önemini vurgular. Ayrıca putperestlerin bile Allah dostuna böyle cömertlik ve iyilik yapmasının bir kadirşinaslık örneği taşıdığını, sahih Hristiyanların da atalarına gereken değeri vermesini ve onların yolunda yürümeye çalışmasını tavsiye eder:

"Apraham'ın Ket oğullarının huzurunda alçak gönüllüyü cümlemize uymağa layık bir ibretdir. Onlar ona eyerçi "Allah beyi" derler ise de o kendini sadece bir "müsafir ve yabancı" der. İşbu putperesliyin Apraham'a gösterdikleri cömerdliyi okuduğumuzda aherlerine iltifat etmekde ve eylikkânilikde dinimizden olmayanların hiçbirinden geri kalmamağa cehd etmeliyiz. Bu vech ile eyer akçe kazanmaz isek zamir rahatlığı kazanabiliriz." (PÖN, s. 44).

Yazar, erkeklerin hayatındaki mutluluğun büyük bir oranının kendilerine eş seçmekte gösterecekleri akıllı ve dikkatlice özene bağlı olduğunu belirtir. Apraham, birçok ataları gibi mal ve mülke önem vermeyip oğlu İshak'a Allah'ın razı olacağı inançlı bir eş bulmaya çalışmış ve bu konudaki yardımı için Allah'a danışmıştır. Yazar, bu yolda hareket edilirse sahih ve mutlu bir Hristiyan olunur, demek istemektedir:

"Apraham'ın kendinin dindar oğlu İsahag'a deyil putperest olan Kanaan kızlarından illa kendi soyundan bir karı tedarik etmesi gayet makul ve münasib ve cümlemize ibret alacak bir dindar amel u hareketdir. Her bir ademin saadeti azim derecede kendine bir karı seçmek hususunda sarf eylediyi akl u dikkatden asılır." (PÖN, s.50).

Yazarın dünyaya tasavvufi bir bakış açısıyla baktığını görmekteyiz. Dünya aslında bir süreliğine konaklama yeridir, burada çeşitli sıkıntılarla da karşılaşabiliriz, buradaki vaktimiz dolduğunda sonsuz huzuru yakalamak istiyorsak Apraham'ın zorluklar karşısındaki kuşku duymadan sahip olduğu imanını hatırlayarak onun gibi hareket edip Tanrı'nın bütün emir ve uyarılarına kalp temizliğiyle can u gönülden

itaat etmeliyiz. Yazara göre sahih Hristiyan'ın bu düşünce tarzıyla daha sabırlı olmayı öğrenebilmesi mümkündür:

> "Ve hatrımızda olsun ki dünya üzerinde müsafir ve yabancı "ağlayış deresinin" geçgincileri[y]iz ve eyer bu ömrün mihnet u elemleri dükendikden soñra Apraham'ın kucaklarında rahat bulmasını arzuler isek onun ibretince amel u haraket edelim ve Allah Taalea azimuşşanın vadlerine asla vesvese etmeyerek inanalım ve cemi emr u tenbihlerine hülüsi pak ile can u dilden itaat edelim." (PÖN, s. 51).

3.2. Hovsep Hakkındaki Mülahazalar

Hovsep, babasının sevdiği bir evladıdır çünkü o hem dindar hem de itaatkârdır, Allah da böyle kulları sever ve onları tehlikelere karşı korur. İçinde kıskançlık barındıran kötü insanlar böyle seçilmiş kullara zarar vermek isteyebilirler. Yazara göre Hovsep'e kardeşlerinin verdiği zararla Hz. İsa'ya Yahudilerin verdiği zarar benzerdir. Allahutaala, bazı durumlarda onlara izin verir ancak bu durum o iyi kimseler için hayırlar getirecektir. Sahih Hristiyan da başına gelecek belalara sabredip mükâfatını Allah'tan beklemelidir:

> "Kötü kimseler her ne kadar hak ise de tazire tehammül etmezler ve dayima kendilerden ziyade ihtibarlı olanları kızkanıb onlardan ikrah etmededirler. Hovsep'in karındaşları onu kendilerden ziyade dindar ve babalarının daha sevgülüsü olduğu içün kızkanıb ondan ikrah ederler idi. Ve Hagop'un evladlarını gazab ve garaz onun sevgülü Hovsep'ini İsmayellülere nice satdırdı ise bu tarz üzre yine heman bu alçak hırslar Yehudilerin başlarını Allah'ın Oğlu'nu haça çakdırmağa sebeb oldular. Dindar atalar dindar ve itaatlı evladları daima daha ziyade severler ve eyer böyle evladları fena meşrebli kimseler kızkanıb onlardan ikrah ederler ise yine de Hak Taalea hazretleri onları sever ve onlar içün pek kayırır. Gerçi bazı onları dindarlıkları içün mühnet çekmeye ve rencide olunmağa müsaade eder ise de akıbet beyan olunur ki bu nesneler onların kendi menfaatları içün vakı olmağa razi olmuşdur." (PÖN, s. 56).

Yazara göre sahih bir Hristiyan sıkıntıları gözünde büyütmeyerek Allah'a ümit bağlamalıdır. Dertler günahlardan hafiftir, günahlar bile affedilip geçtiğine göre sahih bir Hristiyan, Hz. İsa'ya yani Hisus'a inanıp ümit ederek onlardan kurtulup sonsuz mutluluğa kavuşabilir, yeter ki Hisus'un sevgisinde kalsın. İslamiyet'te de sıkıntıyla karşılaşılınca sabretmenin önemi, Allah'a ümit bağlamanın faziletleri ile ilgili ayetler vardır: "Sizi mutlaka biraz korku ve açlık ile biraz da mallardan, canlardan ve ürünlerden noksanlaştırmak suretiyle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele."[374] "Onlar ki kendilerine bir musibet dokunduğu zaman: 'Bizim bütün

[374] Bakara, 2/155.

varlığımız Allah'ındır ve biz ancak O'na dönüyoruz' derler."[375] Yazarın konuyla ilgili verdiği bilgi ise şöyledir:

> "Bu temsilden örnek alalım ki derd u kasavetimizi azaldıb Allah'a ümid edelim ve şunu bilelim ki bizim en ağır derd u kasavetimiz günahlarımıza nazaren pek hafifdir hem de eyer Hisus Krisdos'a ümüdimiz kavi ise onlar tez gelib geçeceklerdir ve bizler onun muhabbetinde olub ebedi mutluluğa miraskâr olacağız." (PÖN, s. 57-58).

Hovsep, evinde kaldığı ve işlerini yürüttüğü beyinin karısı tarafından günah işlemeye davet edildiğinde bu hataya düşmemek için onun bu isteğini bildiğinden kadından kaçmaya çalışır. Yazar, sahih Hristiyan'ın da bu gibi durumlarda onu doğru yoldan çıkaracak kimselerden uzak durup bir an bile gaflette bulunmamasını ve kendini korumasını öğütler. Zinanın kişiye büyük günah yükleyeceğini ekler. Zinanın gizli de işlense Tanrı'nın onu görüp hesabını soracağını ve bu konuda Hovsep gibi davranmanın önemini belirtir. Sahih Hristiyan, Hovsep'i örnek alıp Allah korkusunu hep içinde taşımalıdır ki günahlardan uzak kalabilsin. Allah, kullarının işledikleri her şeyden haberdardır, her kul mahşer gününde hesaba çekilecektir. İslamiyet'te de benzer inanış vardır: "Her insanın sorumluluğunu omzuna yükledik. Kıyamet gününde insana, açılmış vaziyette önüne konulacak olan bir kitap çıkaracağız. Oku şimdi kitabını! Bugün kendini yargılamak üzere kendi nefsin yeter."[376] Yazarın aktardığı bilgi ise şu şekildedir:

> "Nefsine uyan edebsiz kadın Hovsep'i iğvaye düşürmeye çalışır iken onun haraketi pek acayib hem ondan ibret almağa layikdır. Ona her gün sıkıntı verib eylediyi na-layık teklifatlarına hemen şu bir cevabı verir idi ben bu böyük kötülüyü nice edeyim ve Allah'a günah işleyim? İğvaların kuvvetinden yenilmeyim deyi korkusundan karının huzurunda durmağa istemez idi illa ondan kendini helak etmek içün bir fend kuran bir şeytandan gibi sakınıb kaçar ıdı, bu türlü tehlikelerde firarden gayrı başka çare bulamayız çünki iğvaya bir dakika bile kulak assak azim hataya düşmek tehlikesine oğrarız ve asla hatrımızdan çıkarmalı deyiliz ki zinakârların ve fahiş[e]lerin bi-namusluklarını her ne kadar onları gizlide işlerler ise Allah şeraatlarını görecekdir." (PÖN, s. 60-61).

Yazar Hz. İsa ile Hovsep arasında yaşadıkları eziyetler ve gösterdikleri sabır neticesinde ulaştıkları kâmillik mertebesindeki benzerlikle dindarlıklarını ve Allah'a yaklaşmalarını ortak olarak göstermiştir:

---

[375]Bakara, 2/156.
[376]İsrâ, 17/13-14.

> "Suçsuz Hovsep şedit rencidelere tehammül eyledi bu hususda Allah'ın Oğlu Rabb'ımız Hisus Krisdos'a beñzer ki sebebsiz düşmanlarından zemmolunub zulm çekdi ve şeytandan imtihan olundu. Ve nice Rabb'ımız çekdiyi isgencelerin vasıtası ile tekmillik derecesine geldi ise bu tarz üzre şübhesiz Hovsep dahi eziyetleri onu alçak gönüllü dindar ve her şey hususunda Allah'a ziyade makbul olunmasına sebeb oldular." (PÖN, s. 62).

Yazar, insanların gelecekleri ya da talihleri, onları bekleyen durumları rüya tabircilerinden değil de *Aziz Kitaplar*'dan, onlar için hazırlanan müjdelerden öğrenmesinin doğru olduğunu, Hovsep ve Taniel'e rüya yorumlama yeteneğinin Tanrı tarafından verildiğini, görülen rüyalara göre hareket etmenin yanlışlığını belirtir:

> "Gerçi Hovsep bu iki kimselerin düşlerini tabir edebileceyini beyan eyledi amma büyücülük yahod şeytani sanatlar vasitesi ile deyil illa Allah'ın yardımıyıla edeceyidi. Tabir Allah'a mahsus deyil mi, dedi. Gördüyümüz düşler asla dikkata layik deyilerdir çünki Hazreti Soğomon'un takrirince düşlerin çokluğunda çok batıllıklar vardır. Taniel ve Hovsep ikisi de pek dindar adamlar olmağıla Allah'ın yardımı ile düşler tabir etmeye kadir oldular. Lakin bize semavi Pederimizin mürad-ı şerifini öyrenmek içün bu türlü düş tabir ediciler lazım deyildir. Bize lazım olan şudur ki ibadet ile Aziz Ruh'un imdadını dileyelim ki Aziz Kitablarda Allah u azimüşanın bizim talimimiz içün aşikâre eylediyi cümle nesneleri añlamağa kadir olalım." (PÖN, s. 65-66).

Hovsep, zindandayken kadehkârbaşının rüyasını yorumlamış ve ona iyilik etmiştir. Ama Hovsep, arkadaşı zindandan çıkınca Firavun'un yanında kendisinin suçsuzluğunu söylemesini istese de arkadaşı bunu unutmuştur. Yazar, sahih Hristiyan'ın sıkıntılarda yardım istemek için hatırladığı Allah'ı rahata kavuşunca da anması gerektiğini, sadece zor zamanlarda yardım istemenin O'nu hatırlama vesilesi olmamasını belirtir. Allah'ın da kendisini çokça hatırlatmak istediği kullarını türlü dertlerle sınadığını söyler:

> "Kadehkârbaşının o kadar eyliyine nayil olduğu Hovsep'i böyle tez unutduğu bize acayib gelir. Lakin o da çok kimselerin eylediyi gibi eyledi ki onlar meşakkatlardan ve tehlikelerden kurtuldukları birle kendilere eylik eden Allah'ı unudurlar." (PÖN, s. 66).

Yazar, Firavun'un doğum günü için eğlence tertip etmesine dayanarak sahih Hristiyan'ın, kutlanan doğum günlerinde kendini eğlenceye kaptırmamasını, geçmiş günlerini bir olgunluk içinde düşünmesini, neler yaptığını hatırına getirmesini ve gelecek günleri için Rabb'inden iyilik dilemesini tavsiye eder:

> "Firaon mevludu gününü tutub cümle tebasına ziyafet eyledi. Günahkâr kimseler dahi hakeza zevk u sefaya verilib ömürlerinin az yıllarının geçmişini tutarlar ve zannedersin ki vakıt geçdikce insanın ömrü ölüme ve ebediliye yaklaşdığını hatırlarından çıkarmak isderler. Lakin bizler mevlud günlerimizi tutduğumuz zaman yemeye, içmeye ve zevk u sefa etmeye mukayed olmalı deyiliz illa geçmiş senelerimiz için kâmillik ile düşünerek ve ömrümüzün kalan günleri için Allah'ın imdadını ve yardımını dileyerek Allah'a bizlere etdiyi eylik ve inayet için şükretmeye mukayed olmalıyız." (PÖN, s. 66).

Yazara göre sahih Hristiyan sıkıntıya düştüğünde kurtuluşu yalnız Allah'tan beklemelidir. Dertlere gömüldüğü, kendini içinden çıkamayacağını zannettiği bazı zamanlar insanlar için hazırlanan bir müjdenin sebebi olabilir. Bu zor zamanlar Rabb'i anmanın, O'na ümit bağlamanın ve her ihtiyacın O'ndan giderileceğinin öğrenileceği kıymetli zamanlardır. Böyle durumlarda Hovsep'in başına gelenler hatırlanarak onun izlediği yolları yol sayarak o örnek alınmalıdır:

> "Rabb'e ümid edenler tez ya gec mücered sıkletlerinden kurtulmayı beklerler ve çok defa ummadıkları vakıtda onlara Allah tarafından helaslık yetişir. Hovsep çok vakıt mahbus olunması Allah tarafından azim mertebeye nasib olacağının ilk nişanesi ve sebebi takdir olduğunu sezmeye kadir deyil idi. Yücelenmezden evvel gayetden alçaklandı ve şüphesiz mahbus olunmasından azim menfaat gördü ve bu tarz üzre deruni yürekden Rabb'a ümid etmeyi ve her iktizasını ondan gözetmeyi öyrendi." (PÖN, s. 73).

Hovsep, yorumladığı rüyada yedi sene bolluk yıllarında, ardından gelecek yedi senelik kıtlık yılları için zahire biriktirdiği gibi sahih Hristiyanlar da kıtlık ve yokluk zamanları için hem maddi hem manevi kazançlar biriktirmelidir:

> "Yedi bolluk seneleri nice ki çapuk gelib geçdiler ve akabince yedi kıtlık seneleri yetişdiler ise bizim de kezalik devletimizin seneleri tükenmeye gecikmezler ve onların ardınca anide meşakkatlarımızın seneleri gelib yetişirler." (PÖN, s. 73).

Yazar, Hovsep ile Hisus arasında halkın gıdasını temin etmekle bir benzerlik kurar. Hovsep'in sağladığı, kıtlık zamanında halkın karnını doyuran maddi bir ekmek iken Hisus'unki bedeniyle de eşleştirdiği sahih Hristiyan'ın kurtuluşunu sağlayacak manevi bir ekmektir. Hovsep nasıl ki kıtlık zamanında halkına buğday ve ekmek temin edip onların hayatta kalmasını sağlıyorsa Hisus Krisdos da ekmeği kendi bedenine benzeterek insanlar uğruna kendini feda ettiğini söyler, böylece kendisi insanların yaşaması için onların günahlarına karşılık kurban olmuştur. Hovsep ve Hisus'un halkın hayatta kalmasındaki rolü bu açıdan benzerlik taşır: "Yemek saati gelince İsa, elçileriyle birlikte sofraya oturdu ve onlara şöyle dedi: 'Ben acı

çekmeden önce bu Fısıh yemeğini sizinle birlikte yemeyi çok arzulamıştım.' Sonra eline ekmek aldı, şükredip ekmeği böldü ve onlara verdi. 'Bu sizin uğrunuza feda edilen bedenimdir. Beni anmak için böyle yapın' dedi."[377]

"İsa, 'Yaşam ekmeği Ben'im. Bana gelen asla acıkmaz, bana iman eden hiçbir zaman susamaz' dedi."[378] "Çünkü Babam'ın isteği, Oğul'u gören ve O'na iman eden herkesin sonsuz yaşama kavuşmasıdır. Ben de böylelerini son günde dirilteceğim."[379]

"İsa onlara şöyle dedi: 'Size doğrusunu söyleyeyim, İnsanoğlu'nun bedenini yiyip kanını içmedikçe sizde yaşam olmaz. Bedenimi yiyenin, kanımı içenin sonsuz yaşamı vardır ve ben onu son günde dirilteceğim."[380]

"İşte gökten inmiş olan ekmek budur. Atalarınızın yedikleri man gibi değildir. Atalarınız öldüler. Oysa bu ekmeği yiyen sonsuza dek yaşar."[381]

Hovsep ile Hz. İsa'nın bir süreliğine kaldıkları yer de küçük, dar ve karanlık denecek kadar ışığı az olmasıyla birbirine benzer. Hovsep zindandan çıkınca Mısır'ın zabiti olurken Hz. İsa mezardan çıkınca tüm cihanın padişahı olur. Mucizelerini sergiler, Tanrı'nın buyruklarını öğreterek halka doğru yolu göstermeyi amaçlar. Hz. İsa'nın gömülmesi, üçüncü gün mezarından dirilmesi *Yeni Ahit*'te şöyle geçmektedir:

> "Cesedi çarmıhtan indirip keten beze sardı, hiç kimsenin konulmadığı, kayaya oyulmuş bir mezara yatırdı. Hazırlık Günü'ydü ve Şabat Günü başlamak üzereydi. İsa'yla birlikte Celile'den gelen kadınlar da Yusuf'un ardından giderek mezarı ve İsa'nın cesedinin oraya nasıl konulduğunu gördüler. Evlerine dönerek baharat ve güzel kokulu yağlar hazırladılar. Ama Şabat Günü, Tanrı'nın buyruğu uyarınca dinlendiler."[382]

> "Kadınlar haftanın ilk günü, sabah çok erkenden hazırlamış oldukları baharatı alıp mezara gittiler. Taşı mezarın girişinden yuvarlanmış buldular. Ama içeri girince Rab İsa'nın cesedini bulamadılar. Onlar bu durum karşısında şaşırıp kalmışken şimşek gibi parıldayan giysilere bürünmüş iki kişi yanlarında belirdi. Korkuya kapılan kadınlar başlarını yere eğdiler. Adamlar ise onlara, 'Diri olanı neden ölüler arasında arıyorsunuz?' dediler. O burada yok, dirildi. Daha Celile'deyken size söylediğini

[377]Luka, 22/14-15, 19.
[378]Yuhanna, 6/35.
[379]Yuhanna, 6/40.
[380]Yuhanna, 6/53, 54.
[381]Yuhanna, 6/58.
[382]Luka, 23/53-56.

anımsayın. İnsanoğlu'nun günahlı insanların eline verilmesi, çarmıha gerilmesi ve üçüncü gün dirilmesi gerektiğini bildirmişti."[383]

Yazar ise konuyla ilgili şunları aktarmaktadır:

"Her bir tarafdan Hovsep'den buğday satın almağa Mısır'a geldiler. İmdi Hovsep'in üzerinde Rabb'ımız Hisus Krisdos'un aşikâre temsilini görelim ki o Hisus ümmen cihana ebedi ömürün ekmeyini sunar. Hovsep cemi Mısır'ın müdiri ve zabiti olmak içün zındandan çıkdı. Amma Hisus Krisdos ümün cihanda padişahlık eylemek içün mezardan çıkdı." (PÖN, s. 73).

Yazar, sahih Hristiyan için başlarına gelen sıkıntılı zamanlara Hovsep gibi sabırla ve imanla tahammül ederek Tanrı'nın onları içinde bulundukları durumdan kurtaracağını ümit ederek sabır ve inançla hareket etmelerinin öneminden bahseder:

"Hovsep'in az vakıtlı rencideleri onun haberi yoğiken bu dünyada onun başına bir tac hazırlamada idiler. [384] Boğos Arakyal Gorntoslulara ikinci mektubunun dördüncü babının on yedinci hanesinde[385] bize öyredir ki: "Kristianların az vakıtlı ve hafif mihnetleri onlar içün izzetin ebedi ağırlığını hazırlarlar." İmdi her sıkletli vaktımızda Hovsep gibi biz de Allah'a seyirdelim ve o bizi en minasib vakıtda ve en a'la tarz üzre kurtaracakdır."(PÖN, s. 73-74).

Yazar, babaların evlatlarına yaşamak için gerekli olan "ömrün sonsuz ekmeği"ni *Aziz Kitaplar*'ın öğretisinde, sonuçta da İsa'ya imanda bulacaklarını öğretmeleri gerektiğini vurgular. Yakup'un da evlatlarının hayatta kalmaları için gerekli ekmeği bulmaları için memleketlerinden çıkmaları gerekiyorsa buna vesile olmasını tıpkı "ömrün sonsuz ekmeği"ni bulmaya yollayan babanın durumuna benzetir.

Aziz Kitaplar, İsa'ya imanı emreder. İsa kendisine yani diğer adıyla İnsanoğlu'na iman edilirse "ebedi ömrün ekmeğini" bulabileceklerini şöyle söyler: "Geçici yiyecek için değil, sonsuz yaşam boyunca kalıcı yiyecek için çalışın. Bunu size İnsanoğlu verecek. Çünkü Baba Tanrı O'na bu onayı vermiştir. Onlar da şunu sordular: 'Tanrı'nın istediği işleri yapmak için ne yapmalıyız?' İsa, 'Tanrı'nın işi

[383]Luka, 24/1-7.
[384] "Ne mutlu denenmeye dayanan kişiye! Denemeden başarıyla çıktığı zaman Rabbin kendisini sevenlere vaat ettiği yaşam tacını alacaktır." Yakup, 1/12.
[385]"Çünkü geçici, hafif sıkıntılarımız bize, ağırlıkta hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak kadar büyük, sonsuz bir yücelik kazandırmaktadır." 2. Korintliler, 4/17.

O'nun gönderdiği kişiye iman etmenizdir' diye yanıt verdi."[386]Yazar ise konuyla ilgili şunları aktarmaktadır:

> "Hagop Mısır'da buğday bulunur uduğunu öyrendikde ev halkları aclıkdan ölmesin deyü anide evladlarını buğday satın almağa gönderdi. Cümle Kristian atalar evladlarına ömürün ekmeyini yani Aziz Kitablar'ı tedarik eylemeye borcludurlar hem iktiza edecek olursa onları kazanmak içün aher memleketlere de irsal etmeye ihmal etmemeli." (PÖN, s.78-79).

Yazar, Hovsep'in kardeşlerine kötü davranarak onların geçmişte kendisine karşı işledikleri günahı hatırlayarak tövbe etmelerini amaçladığını, Allah'ın da kullarını sıkıntıya sokarak onların tövbe etmesini istediğini belirtir. Sahih Hristiyan, Hisus Krisdos'un kanı vasıtası ile af dilediğinde Rab merhamete gelip bağışlayıcı olacaktır:

> "Evvela Hovsep karındaşlarını casuslar mekamında tutub onlara sertlik gösterdi amma bunu deyil kenden ya hasetden illa onları alçak gönüllü etmek ve tövbeye getirmek içün etdi. Ve bu meramı arzuladığı gibi icra olundu zira günahlarını hatırlarına getirib ikrar eylediler. Burada zamirin kuvvetini bir tefdiş edelim. Hovsep'i M[ı]sır'a satalıdan beri temam yirmi sene geçmiş idi, öyle iken dahi zalımlıkları içün suçlarını bilib ikrar ederler idi. Allah insanların çokdan unudulmuş olan günahlarını kolaylığıla hatırlarına getirmeye kadirdir ve bir gün gelecek ki ande yaramazların bi-namusluklarını hatırlarına getiricekdir." (PÖN, s. 79).

> "Sıklet vaktımızda günahlarımızı hatrımıza getirib tövbe istiğfara gelmemiz pek lazımdır. Neçe defa kasavetler günahlarımızı hatrımıza getirmeyile bizlere çok menfaat ederler. Hovsep karındaşlarının günahlarını ikrar etdiklerini işitdikde merhamete gelib ağladı. Kezalik Allah dahi yürek ezginliyi ile günahlarımızı ona itiraf edib kendi Oğlu Rabb'ımız Hisus Krisdos'un aziz kanının vasitası ile aflık dilediyimiz zeman bize merhamet eder." (PÖN, s. 79-80).

Yazar, Allah'ın verdiği nimetlere şükretmeyi ve iyi yollarda kullanmayı tavsiye eder:

> "Allah Taalea bir mahsullu yeri sakinlerinin kötülüyü içün kolaylığıla çoraklığa tebdil etmeye kadirdir. (Sağm: 107: 34.)[387] Yeri kablamış olan şedid kıtlık Hagop'u ve familyasını azim sıklete getirdi. İm**[85]**di Allah bize mahsullu vakıtlar verdiyi zeman ona şükür edelim ve cemi bize bağışladığı niymetleri dindarlığıla kullanmağa cahd edelim." (PÖN, s. 84-85).

Yazar, Hristiyan babalara, ecel evlatlarını aldığı zaman Hagop'un gösterdiği tavır gibi bu emrin Allah'tan geldiğini kabul edip rıza göstermesi gerektiğini belirtir. Sahih Hristiyan, Allah'ın emrine rıza göstermelidir. İslam inancında da Cenabıhak

[386]Yuhanna, 6/ 27-29.
[387]"Verimli toprağı çorak alana, /Orada yaşayanların kötülüğü yüzünden." Mezmurlar, 107/ 34.

kullarının kendinden razı olmasını diler, dünya hayatlarındaki kadere imandır bu: "Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan (nefs)! Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön! İyi kullarımın arasına gir. Cennetime buyur."[388] Yazar ise konuyla ilgili şunları aktarmaktadır:

> "Hagop ibtidasından Peniamin'i karındaşlarıyıla Mısır'a koyvermemeye mürad etdiyise de ancak soñra niyetini tebdil etmek lazım geldiyinden dedi ve eyer ben evladlarımdan mahrum olmalı isem mahrum olayım. Göya der gibi oldu ki eyer Allah evladlarımı almağa layık gördü ise itaat etmek borcumdur. Kristian adamlara dahi ecel gelib evladlarını aldığı zemande böyle demek yakışır." (PÖN, s. 85).

Yazar, Huta'nın babası üzülmesin diye küçük kardeşinin yerine hapsolmayı istemesi ile Hisus Krisdos'un insanların kurtuluşu için kendini feda etmesi arasında bir benzerlik kurmuştur:

> "Huta ihtiyar ve hurmetlu pederini tasalandırmamak içün babasının deruni candan sever idiyi Peniamin'in yerine bağlanıb mahbus olunmayı kabul eyledi. Bu temsili görmeyile Allah'ın sevgülü Oğlu'nu hatrımıza getirelim ki eziyetleri vasitası ile biz gidib göklerde Pederi ile beraber ebeden bulunmağa nayil olalım deyü kendisini bağlamağa, kamçılanmağa, zevklenilmeye ve encamında bizler içün haça çıkmağa teslim eyledi." (PÖN, s. 91).

Yazar, Hovsep'in kendisine büyük kötülüğü dokunan kardeşlerini affetmesini örnek göstererek sahih Hristiyanların da kendilerine zararı dokunan kimseleri bağışlamalarını kendi günahlarının bağışlanmasını da Allah'tan beklemelerini öğütler:

> "Hovsep karındaşlarını yanına çağırdığı zeman onlara muhabbetinin sahih olduğunu beyan eyledikden soñra onu Mısır'a satdıkları zeman gösderdikleri zalımlıklarını afv eyledi. İnsana gayrıların kendisine etdikleri taksiratlardan geçmek Hazreti Soğomon'un buyurduğu minval üzre şandır. İncil-i şerif bize tarif eder ki: "Cümle bize keder edenlere afv edelim, nice ki bizler de afvlığımızı Allah'dan umarız." (PÖN, s. 95).

Yazar, Hovsep'in karındaşlarını yolculukları sırasında birbirleriyle çekişmemeleri ve iyi geçinmeleri konusunda uyardığı gibi sahih Hristiyanların da birbirlerini kardeş gibi görüp birbirlerine sevgi besleyerek geçinmelerini tavsiye eder:

> "Hovsep karındaşlarını Kanaan toprağında babalarına geri gönderdiyi zeman onlara yolda niza etmeyin, dedi. Cemi Kristianlar dahi karındaşlardır fakat bir

[388]Fecr, 89/27-30.

> Pederleri ve bir Miancıları vardır ki onlar içün her dayim şefaatcılıkdan vazgeçmez. Ve hakkan Kristian karındaşlar semavi Pederlerinin padişahlığına getiren yolda bulunurlar iken biribirleri ile muhabbetli geçindiklerini görmekden daha ferahlı şey var mıdır? Onun içün Tavit peygamber dahi yüz otuz üçüncü Sağmos'un birinci hanesinde: "Karındaşların birlikde sakin olması ne güzeldir." der.[389] (PÖN, s. 96).

Yazar, Hagop'un yola çıkmadan Allah'a dua etmesini ve kendisini korumasını dilemesini örnek vererek sahih Hristiyan'ın da yabancı bir yere giderken yola çıkarken duayla çıkıp Allah'tan kendisini korumasını istemesini tavsiye eder. Hovsep ile buluşan Hagop'un mutluluğuna göre cennette Allah'ın huzurunda Hisus ile buluşacak kişilerin mutluluğunun daha da çok olacağını belirtir:

> "Hagop yola çıkmazdan evvel Berşabe'ye varıb orada Allah'ı Rabb'a kurbanlar sundu. Cümle yollarımızda Allah'a niaz etmeye ve her yola çıkdığımızda O'nun himayetini ve bereketini dilemeye bize vacibdir. Hagop ibtida Mısır'a gitmeye korkar ıdı çünki bilir idi ki o vilayet putperestlikden doluyudu ve evladları ve nesli yani evladlarından olacak halk orada iğvalere ve tehlikelere oğrayacaklar. Hurmetlu Hagop peder çok senelik ayrılıkdan soñra oğlu Hovsep ile buluşduğu zeman gayet çok şaz oldu. Amma Allah'ın oğulları cennetde o dünyanın günahlarını kaldıran Kuzu'nun huzurunda cümlesi buluşdukları zeman ne kadar daha ziyade şaz olacakdır." (PÖN, s. 98-99).

Yazar, Hagop Mısır'a geldiğinde Firavun ona yaşını sorduğunda bu dünyadaki misafirlik yıllarının yüz yirmi sene olduğunu, ömrünün günlerinin az ve dertli geçtiğini söylemesini örnek göstererek sahih Hristiyanların da bu dünyada kendilerini misafir ve yolcu gibi görüp daha iyi bir memlekete gideceklerini düşünerek buradaki sıkıntılara daha kolay göğüs gerebileceklerini söyler:

> "Ve Hovsep pederi Hagop'u getirib Firaon'un huzuruna çıkardı ve Hagop Firaon'a hayır dua eyledi. O vakıt Firaon Hagop'a yaşın kaçdır, deyü sordu ve Hagop Firaon'a cevab verib bu dünyada müsafirliyimin yılları yüz iyirmi sene oluyor bütün ömrümün günleri az ve derdli olub atalarımın yaşlarına yetişmediler, dedi. Ve Hagop Firaon'a hayır dua eyledikden soñra onun huzurundan çıkıb gitdi." (PÖN, s. 101).

> "Hagop bu dünyada geçirdiyi ömrünü müsafirlik tabir eyledi ve dedi ki: "Ömrümün günleri az ve derdli oldular." Bu ömürde her Kristian bir kavilde müsafir ve yolcudır ve daha eyi bir memlekete göç etmekdedir. O sebebden bu dünyade yüzden ziyade sene yaşasa bile ömrünün günleri kendisine az ve derdli görüneceklerdir." (PÖN, s. 105).

Yazar, Hovsep'in babası Hagop öleceği zaman çocuklarını ona getirip hayır dualarıyla onları kutsamasını istemesi gibi Hristiyan babaların da evlatlarını iman ile

[389] "Ne iyi, ne güzeldir, /Birlik içinde kardeşçe yaşamak!" Mezmurlar, 133/1.

Hisus'a getirip kutsanmalarını istemesinin öneminden bahseder. Çünkü bu manevi kazanç mal ve zenginlikten daha kıymetlidir:

> "Hovsep evladlarını hürmetlu ve itikadlu pederine getirdi ki dualarının vasitasi ile mubarekleneler. Bundan añlarız ki evladlarına Allah'ın bereketini maldan ve zenginlikden ziyade arzuler idi. Kristian atalar evlatlarını iman ile ve ibadet ile Hisus'a getirsinler çünki Hisus onları bu dünyada hep lazım olan şeyler ile ve gelecek ömürde ebedi padişahlık ile bereketlemeye kadirdir. Hagop ataları Apraham'ın ve İsahag'ın Allah'ının yani kendini ömründe besleyib cemi kötülüklerden hıfz eyleyen Allah'ın ismini hoşnudluğula hatrına getirib añdı. İmdi ecel döşeyinde olan Kristian kendini şerif kanı ile her kötülükden kurtaran ve gökyüzünde ebedi ömürü ona vadeden Rabb Hisus'un ismini ne kadar daha ziyade hoşnudluğula zikredib añmağa borcludur." (PÖN, s. 109).

Yazar, sahih Hristiyan için rahat bir ölümün, yaşam sürecinde Krisdos'un tenbihlerine uymakla mümkün olacağını belirtir:

> "Lakin eyer ömrümüzün nihayeti rahatlı olmasını arzüler isek eyer o korkulu saatda Krisdos'un vadlarından sudur eden tesellilere nayil olmak isder isek Krisdos'un tenbihlerine itaat etmemiz lazımdır." (PÖN, s. 110).

Yazar, yine başka bir yerde sahih Hristiyan'ın, Rabb'den korkup O'nu sever ve O'na ibadet ederse huzurlu bir ölüm tadacağını belirtir:

> "Neticeyi kelam Hovsep rahat u selamet ortasında öldü ve karındaşlarını bu yaramaz dünyada ve yesirlik memleketinde bırakdı. Hem dostlarımız hem biz kendimiz dahi ya tez ya geç bir defa ölmeliyiz ve eyer biz de Hovsep gibi cemi ömrümüzde Rabb'den korkub onu sevdik ise ve ona ibadet eyledik ise saadetlu ölüm öleceyiz." (PÖN, s. 120).

Yazar, itikatlı tanıdıkların ölümünün onlardan ilim ve iman konusunda faydalanılmasını engellediği için üzüntüye sebep olmasının normal olduğunu ancak ümidi kaybetmişçesine yas tutmanın doğru olmadığını belirtir zira onlar Rabb'in yanına gitmişlerdir:

> "Mısırlıların Hagop içün yetmiş gün ağlayıb yas etmeleri dikkate layık bir şeydir. Belki bunu o vakıtın âdeti böyle olduğu içün etmişlerdir lakin inanılmaz dahi deyildir ki Mısırlılar Hagop'un itikadı içün ona azim itibar ederler idi. İtikad sahibi olan dostlarımızı ölüm bizden ayırdığı zeman tahkikan ağlayıb yas etmemiz onların menfaatlı nasihatlarından ve daha fayideli ibadetlerinden mahrum olduğumuz içün sebebsiz deyildir. Amma ümidsizler gibi yas etmeli deyiliz illa fikretmeliyiz ki onlar eyer bizden göç etdiler ise de Rabb ile beraberdirler ki o vücüdlerini dahi mezardan çıkarıb dirildecek hem onları gökyüzünde ebedi saltanatı ile izzetleyecek." (PÖN, s. 119).

Yazar, Hovsep'in çilelerle geçen hayatı ve bu zorluklar karşısındaki imanlı, merhametli, sevgi dolu, itikatlı duruşu sayesinde birçok sevilmeye layık özelliğinin

görüldüğünü ancak Hisus'un ömrünün ona göre daha çok zorluklarla geçtiğinden sahih Hristiyan'ın Hisus'ta daha fazla sevilecek vasıf göreceğini belirtir:

> "İmdi hala ya dostum gözlerini Hovsep'ten Hisus'a çevir. Hovsep'de çok sevilecek şeyler gördün amma Hisus'da ne kadar daha ziyade göreceksin. Hisus kendi şayirtlerinin birisinden satıldı, düşmanlarından hilafen zem olundu, şeytandan incindi, haça mıhlandı ve mezar hapsine konuldu. Amma şimdi semavi taht üzerinde padişahlık sürer ve günahların afvlığı içün ve ebedi ömür içün kendisine sığınanların cümlesini helas etmeye kadirdir." (PÖN, s. 121).

3.3. Movses Hakkındaki Mülahazalar

Yazar, Movses'in çölde fakirlik içinde öğrendiği ilmin sarayda rahat içindeyken öğrendiklerinden daha iyi olduğunu, içinde bulunulan olumsuz şartların insanların gelişmesi için bazen bir avantaj oluşturduğunu, Allah'ın kullarını bazen sıkıntı içinde yaşatarak önemli görevlere getirebileceğini belirtir:

> "Allah Taalea ona deyil Firaon'un sarayında rahatlık ve azamet içinde iken illa sefil halde çölde yanar çalı içinde göründü ve şübhe yokdur ki Movses çölde Firaon'un sarayında öyrenebildiyinden daha möhkem ilm öyrendi ki İsrayel'e kılağuz olmasına onu hazırlasın. Allah'dan öyrenmesi insandan öyrenmekden daha evladır ve eyer Allah bizi sıkıntılara salarsa ve sefillik mektebine gönderirse ekserie sebebi odur ki bizi kendi kulları gibi bir böyük maslahata kullanmağa ister." (PÖN, s. 130).

Yazar, önemli işleri gerçekleştirmek için iki kişinin tek kişiye göre daha güçlü olduğunu, *İncil*'i de anlatmaları için Hisus'un öğrencilerini ikişer kişi olarak gönderdiğini, sahih Hristiyan'a da teklikten ziyade çokluğun yapılacak işleri kolaylaştıracağını belirtir:

> "Allah Movses'i kendi ka[v]mını helas etmeye tayin eylediyi memuriyetine yalınız göndermedi illa Aharon'u onunla arkadaş etdi. Her azim ve güc maslahatda iki kişi bir kimseden daha evladır. Rabb'ımız kendi şayirdlerini İncil'i vazetmeye ikişer ikişer gönderdi. Allah kendi vergilerini kendinin eyi meramına göre öleşdirir. Movses'e ilmin böyük hissesini ve Aharon'a eyi söyleyişi ihsan eyledi, onlar deyişik birbirine yardımlaşdılar ve yalınız say ki kuvvetsiz olacaklar ıdı." (PÖN, s. 135).

Yazar, Firavun'un başına gelen belalar karşısında tövbe edip de onlar kaldırılınca yine eski hâline dönmesini örnek göstererek sahih Hristiyanların da Firavun gibi davranırsa onun gibi büyük bir gazaba uğrayacaklarını belirtip onları uyarır. Hisus Krisdos'un da mucizelerine az sayıda kişilerin inanıp iman ettiklerine değinir:

> "Zalim Firaon Hovses'in ve Aharon'un dualarının kuvveti hakkında azim eminliyi var idi ve Rabb'ın gazebi üzerine ağırca geldiyinde kendisi için dua kılmağa onlara reca etdi. Lakin bela ve tehlike hemen geçdikley[i]n ne onlar ne de onların Allah'ı hakkında vazifesi olur udu. Fena kimseler çok defa Firaon'un işbu haraketi misillü amel ederler. Aziz Ruh yokarıdan insanların üzerine dökülmeyince insan kısmı kendi günahlarından asla tevbe etmezler. Görünür ki Krisdos'un mücüzatları fakat az kimseleri ona inandırmağa kadir oldular. Mısırlılar biribir ardı sıra gelen on belaler ile vuruldular ve yine zannolunur ki onların hiçbirisi onları vuran Rabb'a dönmediler." (PÖN, s. 140).

Movses, Firavun'u Rabb'e davet edip kavmini serbest bırakmasını ister, bu tekliflere olumsuz karşılık alınca da Rabb tarafından harap edici Melek onların evlerindeki ilk doğanları öldürür, sadece İbranilerin çocuklarına dokunmaz, onlara zarar vermemek için evlerinin kapısına Basek kuzusunun kanını serpiştirir, bu kan o evlere girilmemesine işaret olur. Yazar bu durumla Krisdos'un kanı vasıtasıyla korunacak sahih Hristiyanlar'a Krisdos'un imanında olmayı öğütler:

> "Allah'ın emri ile Movses'den tertib olunan Basek'de bizim için kurban olan Kurtarıcımız Krisdos'un bir sahih tasvirini görürüz. Kapu söyelerinin üzerine serpilen kuzunun kanı Melek Mısırlıların bütün ilk doğanlarını vurduğu zeman İsrayel'in ilk doğanlarını helas etmek niyetiyle idi. Krisdos'un imanı ile dahi böyle bizim üzerimize serpilen onun kanı ona inananların hepisini ikinci ölümden helas eder." (PÖN, s. 141).

Yazar, İsrailoğulları'nın Allah'ın yardımıyla esaretten kurtulmalarına şükretmek yerine eksik olan şeyleri için şikâyet etmelerinin doğru olmadığını, insanların da büyük bir nimete kavuştuklarında nankörlük ettiklerini belirtir. Yazar, sahih Hristiyan'ın Rabb'ine karşı her daim şükür ve minnet içinde olması gerektiğine işaret eder:

> "İsrayeloğullarına kendilerini henuz yesirlikden helas eden Tañrı Taalea'ye karşı mırıldanmak gayet azim nemkörluk idi lakin insan kısmı asla hoşnut olmamağa meyillidir. Amma Allah kullarını mihnete salsa bile onu onların menfaatı için eder. Allah bize mücüzatsız yardım edebilir lakin bunu öyle tarikler ile ki kayadan su çıkarmak ve kırk sene gökden nafaka yağdırmak kadar acayibdırlar. Hala bu güne dek Sina Dağı'nda ve Diarbekir semtlerinde bazı seneler yerin ya ağacların üzerinde manna bulunur." (PÖN, s. 144).

Yazar, sahih Hristiyan'ın hesaba çekileceği günden önce günahları için tövbe etmesinin önemini vurgular. Tövbesiz bir şekilde Krisdos'un karşısına çıkan kişinin durumunun Sina Dağı'ndan gelen gürleme ve şimşeklerin verdiği korkudan titreyen adamın yaşayacaklarından büyük olacağını belirtir:

> "Eyer Movses gibi böyle bir aziz adam Sina Dağı'n gürlemelerini işidib şimşeklerini gördüyünde korkdu ve ditredi ise ya ol soñ günde şeraatda yaramaz bulunan tevbesiz kimsenin hali Krisdos'un şeraat tahtı önünde dururkan ne yaman olacak. Şeraatda Allah hiybetli görünür, nice ki Arakyal söyler ki: 'Allah'ımız telef eden ateşdir.' Lakin biz şimdi muhabbet ve selamet olan Krisdos'un vasitasiyle O'na gelebiliriz." (PÖN, s. 149).

Yazar, putperestliğin çok büyük günah olduğunu, Allah'ın suretini bir şeylere benzetmek isteyenlerin yapacağı her şeklin asla Allah'ı yansıtmayacağını ancak görünmez Allah'ın suretinin Krisdos olduğunu belirtir:

> "Bu babda insanın putperestliye olan meylinin ne kadar aşikâre beyanı görünür bu öyle bir meyildir ki bir buzağının suretini bile olsun ebedi Allah'ın yerine komağa insan irtikâb eder. Eyer putperestliye ya surete tapmağa beñzer bir haraket böyle bir cahil halka gayet azim kabahat sayılıyor usa nerede kaldı ki biz İncil'in gani nimetini alıb Allah'ın ruh olduğunu ve hiç kimse Peder'e gelmez illa salt Oğul'un vasitası ile deyu ondan öyrendikden soñra kabahatsız çıkmayacayız. Görünmez olan bir ruhun tasvirini kim resmedebilir? Allah'ın suretini yapmak Allah'ı görünür bir şeye benzetmekdir ve bu bize Allah hakkında bir yañlış ve batıl fikir verir. Allah görünmezdir ve Allah'ın hakkında yapılan göna[390] suretler Allah'ın şekli hakkında bizim aklımıza bir yañlış ve batıl fikir kor. Görünmez Allah'ın sureti ancak Krisdos'dur." (PÖN, s. 149-150).

Yazar, giragi gününün kutsal olduğunu ve sahih Hristiyanların o günü dünyevi işlerden uzaklaşarak nasıl bir kul olduklarını, Allah'ın kendilerinden nasıl bir kul olmalarını beklediğini düşünerek ibadetle geçirecek şekilde değerlendirmelerinin önemini belirtir:

> "Sizi Kitab içinde giragi gününü azizlemek tenbihi kadar aher tenbih çok tekrarlanmamışdır. Bir günü azizlemek demek şüphesiz bu demekdir ki cümle her günki iş güclerden çekilmek canımız hakkında düşünmek ve Allah'ın bizden etmeye istediyi ne olduğunu öyrenmeye çalışmakdır. Hiçbir kimse Allah'ın mahsusce aziz günü olan giragide Allah ıla görüşen kimse kadar saadet u emniyet sahibi olamaz." (PÖN, s. 150).

Yazar, sahih Hristiyanların Rabb'in lütfuyla getirildikleri görevi hakkıyla yapmasını ve kibirlenmemesini tavsiye eder aksi takdirde Aharon'un oğullarının başına gelen felaket gibi cezalandırılacaklarını örnek gösterir. Günahkârların yaptıklarının karşılığında acı çektikleri görüldüğünde insanın kendi günahlarını hatırlamasını asla mağrur olmamasını öğütler.

> "Kilisede Movses'den ve Aharon'dan soñra Natap ve Apiut'dan böyük kimse yoğudu. Lakin onlar kendi hızmetleri sebebinden gayet mağrur olub zannetdiler ki

[390] "Göna: Tür, çeşit, tarz." (çevrimiçi) http://lugatim.com/s/g%C3%BBn%C3%A2 27/01/2024.

hızmetlerinin en müteber maddesi deyil ibadet etmek illa buhur yakmak idi. Bu vech ile onlar emrsiz ve aziz olmayan ateş ile ibadetin dahi münasibetsiz bir vaktında buhur yakmağa çıkdılar ve günahkârlar gibi helak oldular. Biz dahi günahkârların azab u cezalarını çekdiklerini gördüyümüz zeman mağrullanmayalım illa Aharon'un etdiyi gibi kendi günahlarımızı hatrımıza getirib duralım." (PÖN, s. 155).

Yazar, bu dünyanın rahatlık içinde yaşanacak bir yer olmadığını ve geçici bir süreliğine burada durulduğunu ancak Allah'a sadakat ile kulluk ederek ebedi cennete ulaşılabileceğini, oraya giden yolda ise Movses ve kavmine vadedilen Ken'ân'daki gibi İsrailoğulları'nı yoldan alıkoyacak düşmanlara benzer içte ve dışta baştan çıkarıcıların var olduğunu belirtir. Sahih Hristiyan Allah'ın cennetine giden yoldaki onları günaha düşürecek kalbindeki ve etrafındaki düşmanlarını yenmelidir:

"Biz hepimiz ikrar ederiz ki İsrayelliler gibi daha bir a'la diyar semavi Kanaan'ı arayanlarız ve biliriz ki bu dünya bizim rahatımızın mekânı deyildir lakin sadakat ile Allah'a kulluk edecekleri yerine daha kolay bir yol ile cennete malik olmasını göstermeye çalışmış olan ol diyarı teftiş etmeye bu gidenler gibi içerde kalblerimizde ve dışarıda düşmanlarımız vardır. Allah'ın hep geçmiş inayetlerini ve helaslerini bize unutdurub say ki bazi defa bize keaşki bütün yüreyile Allah'a kulluk etmeye hiç başlamasaydık, dedirtmeye hem İsrayelliler ile keaşki çölde ölmüş olsaydık söyletmeye isterler. Lakin cesaretlenin, biraz daha cenkleşin, en çoğu birkaç sene daha yaşayıb ondan soñra Allah sizin ihtişamlı ücretinizi verecekdir." (PÖN, s. 159-160).

Yazar, inançsız Moapiler arasındayken İsrailoğulları'nın onlara uyup zina edip putlarına taptıklarını örnek göstererek sahih Hristiyanların kendilerini günaha düşürecek kimselerin yanında bulunmamalarını öğütler:

"Görürüz ki İsrayeloğulları putperest Moapilerle pek yakın dostluk etmelerinden nihayet onlar ıla zina etmeye ve hem de onların allahlarına secde etmeye başladılar. Şimdi müstakil günahkârların yolundan uzak kalmak içün lazım gelir ki Arakyal'ın dediyi gibi dünyaden büsbütün dışarı kaçalım. Onun içün biz ya az ya çok azizlik ile geçinmeyenlerin arasında olmağa mecbur olduğumuzdan mukayed olalım ki onların vasitası ile Allah'ın ebedi aziz emrlerini unutmağa iğvaye düşmeyelim. Günahkârların kemlikleri onların iğvalarının edebildiyi kadar bize çok zarar edemezler. Biz Allah'da kuvvetli olalım ve o bize imdad edecekdir." (PÖN, s. 164).

Yazar, Movses'in daha iyi anlaşılması için ölmeden önce ona indirilen nomosu iki defa kavmine okuması gibi sahih Hristiyan'ın da İncil'i daima dinleyip onu nasihatçi olarak görüp hayatında ona yer vermesini öğütler, kurtuluşun ancak Krisdos ve onun kitabı İncil ile mümkün olacağını ekler:

"Movses artık yakında vefat edecek olduğundan hep nomosu ikinci defa cemaatın önünde takrir edeyor. Biz dahi böyle satır satır üzerine ve emr emr üzerine almağa muhtacız ve Allah'ın tenbihlerini bizim dayim nasihetcimiz gibi beraberimizce

saklamağa ve kaç defa günah işleyib asılık etdiyimizi mülahaza etmeye ihtiacımız var. Biz İncil'i dayima diñlemeye ve kulaklarımıza vazolunmasına muhtacız ve hep bu cümle yardımlar ıla yine ne kadar fakır ve Allah'a faydasız kullar olacağız. Allah'ın sevgülüsü olan Krisdos'dan maada bizi helas etmeye kim kadırdır?" (PÖN, s. 168).

Yazar, nomosun yani Movses'e indirilen *Tevrat*'ın Movses gibi ölümlü olduğunu artık hükmünü yitirdiğini, *İncil*'in ise Hisus'un ölmüşken tekrar diriltilmesi ve sonsuza dek yaşayacağı gibi sahih Hrisyanların hiç eskimeyecek ve bozulmayan gerçek yol göstericisi olduğunu belirtir:

"Movses peygamberlerin hepsinden daha meşhur udu lakin yine kendisinin koduğu nomosunun eskiyib bozulub ref olacak idiyi misillü vefat etdi ve gömüldü. Krisdos öldü ve lakin Allah onu tekrar ölülerden ihya etdirdi ve böyle kendisi yaşadıkca onun İncil'i ve onun kurduğu mezheb ebeden bozulmayacakdır. Movses öldü ve İsrayeloğullarını Kanaan'a yetişdirilmeye Hesu'nun yediyle bırakdı. Böylece nomos dahi bizi göye götürmeye kulağuzlar amma oraya bizi salt Krisdos ile getirilir ki o insanları kendilerin günahlarından kurtarır ve ol ebedi rahatlığa kılağuzlar ki Allah'ın evladları içün hazır olmuşdur." (PÖN, s. 173-174).

3.4. Samuel Hakkındaki Mülahazalar

Yazar, sahih Hristiyan ataların evlatlarını önce büyüklerine saygı gösterecek şekilde yetiştirmelerini sonucunda bunun Rabb'e itaati kolaylaştıracağını belirtir:

"Aziz Kitablarda zikrolan en meşhur azizler genc yaşlarında çağrılmışlardır. Samuel dikkatlı ve itaatlı bir genc olub ihtiyar Eli onu çağırıyor kıyas etmeyile geceyile birkaç defa kalkdı ki Rabb'ın ihtiyar ve hürmetlu kâhinine can u dilden her bir hızmetini eda eylesin. Kendi atalarına ve hocalarına hüsnü gönülden itaat ve hürmet etmeyen evladler Rabb'a itaat etmeleri nadirdir. Samuel'in Rabb'a verdiyinden minasib bir cevab olmaz idi söyle ya Rabb, zira kulun işidiyor. Böyle Allah'ın kendi kelamından ve takdirinden bize gelen onun sesine biz dahi dayima bu tarz cevab vermeliyiz." (PÖN, s. 179-180).

Yazar, Eli'nin oğullarının günah işlediği hâlde tüm gücüyle onları uyarmak yerine yumuşak bir dille yanlışlarını göstermesini ve sonrasında hem oğulların hem babanın canının acımasını örnek göstererek sahih Hristiyanların evlatlarını her daim gözetmelerini, hatalarını doğruya çevirmek için tüm gayretleriyle onlara müdahale etmelerini öğütler. Evlatlarını düzgün terbiye eden atalar da evlatlar da mutlu bir yaşam süreceklerdir:

"Ve ordudan bir adam Silo'ya gelib vakı olanları haber vererek Hofni ve Finehas'ın katlolundular ve ahdın sanduğu alındı dediyinde Eli sanduğa vakı olanı işidince oturduğu kürsüsünden düşdü ve boynu kırılıb öldü çünki ağırlaşmış ihtiar idi. Böylece Allah Eli'ye eylediyi tehdidi eda eyledi çünki oğullarını zabt etmez idi. Ve bu

şeyler atalara ve oğullara nasihat için Aziz Kitablarda tahrir olundular. Evladlarının genclikde zabt etmeye mukayed olmayan atalar korkmağa vesileleri var ki ak saçları mezara tasa ile eneceklerdir hem de evladları günahlarında öleceklerdir. Hazreti Soğomon der ki: "Oğlunu terbiye eyle de sana rahat etdirecekdir ve canına şazlık ve sevinc olacakdır." (PÖN, s. 181).

Yazar, insanların dua ile Allah'ı çağırarak bir şeyler istemesini aslında öncelikle Rabb'in kuluna seslenmiş olmasına bağlar. Buradan İslam inancındaki "Halbuki Rabbiniz dedi ki: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim…"[391] ayeti de hatırlanır. Eli'ye de önce Rab seslenmiştir, sonra o buyur kulun işitir, diye karşılık vermiştir. Sahih Hristiyan'ın dua edeceği zaman bu olayı hatırlamasını ve Allah'ın kendisine bu fırsatı verdiğine inanmasını ister:

"İbtidasında görürüz ki Rabb Samuel'e defa be defa çağırdı lakin soñra Samuel Rabb'ın ismi şerifini çağıranların mabeynindedir. Samuel Misfa'de cemaat için azim heraret ile niyaz eyledi ve Rabb ona kulak verdi. İnsanları evvela Rabb kendi ruhu ve lutfu ile çağırır ve onlar onu dua ile ondan soñra çağırırlar. Krisdos ibtida Darsoslu Soğos'u çağırdı ve ondan soñra denilir ki işte o dua edeyor. Samuel cemaata eyer onlar putperestliklerinden ve kendi günahlarından geri dururlarsa onlar için dua eylemeye vadeyledi çün añladı ki gayrı tarikde ibadetin asla bir fayidesi olmayacakdır." (PÖN, s. 185).

Samuel'e verilen kavmi üzerindeki büyük görevi, ölüm zamanı gelince teslim edeceği vakit halkından helallik ister, yaptıklarının değerlendirilmesini ve tartılmasını istemiştir. Yazar, her büyük sorumluluk altındaki yetkili kişilerin bu tarz yükümlülüğünü hatırlatır. Sahih Hristiyanlara güç ve yetkinin kötülük değil iyilik yapmak üzere verildiğini, görevini suistimal edenlerin ahirette cezalandırılacağını belirtir:

"Hakim Samuel kendi mansubundan istifa edeceyi zeman kendi doğruluğu babında cemaata ne acayib şehadet eyledi. Hala var mı bir zengin ve müteber hökümdar zabit ya adem bir kasabadeki hemen Samuel'in dediyini demeye kadir olmağa borclu olmasın. Kudret ve itibar bize deyil kemlik illa eylik etmeye verilmişdir. Ber-aks eyer itibarımızdan kötülük hasil olur ise ancak bizim halimizi ol bir cihande daha fena edecek. İsrayellilere Samuel'i kırk sene sadıkane hızmetinden soñra akletmek ne böyük namkörluk idi lakin onun ücreti gökde daha azim oldu." (PÖN, s. 191).

Yazar, Samuel'in Rabb'in hoşuna gitmeyecek bir şey yaptıkları hâlde kavmine duadan vazgeçmemesini ve duayı bırakmayı günah olarak tanımlamasını

[391]Mü'min, 40/60.

örnek göstererek sahih Hristiyan'ın da bütün dünya için dostları için hemşehrileri için dua etmesinin önemini, duayı bırakmasının günah olacağını belirtir:

> "Bu aziz peygamber kavmı içün duadan feragat gelmeyi Rabb'e günah etmek sayarak bu kusurda bulunmağa cesaret etmez idi. Bizler de eyer bütün dünya içün bahusus dostlarımız ve hemşehirlerimiz içün duadan feragat gelmiş olursak elbette azim günah etmiş oluruz. Boğos Arakyal şöyle der: "Tenbih ederim ki cümle insanlar içün dualer niazler ve şefaatler kılınalar." (PÖN, s. 193).

Samuel, Allah'ın emrinden razı olmayan kavmi suçlu olduğu hâlde yine de onların iyiliği için onlara nasihatte bulunup doğru yolu göstermiştir ve Allah'ın emirlerini dinleyerek O'na yaklaşırlarsa Rabb'in de her zaman onların yanında olacağını söylemiştir. Yazar, Samuel'in tavsiyesini örnek göstererek sahih Hristiyan'a Rabb'ini terk etmediği sürece Rabb'inin de onu bırakmayacağını öğütler. Ayrıca sahih Hristiyan'ın ailesinde ya da milletinde başına gelecek belalar için sabredip günahlarına karşılık bu durumu yaşadığını düşünüp tövbe etmesini tavsiye eder:

> "İsrayelliler Allah Taala'nın hökümetinden hoşnud olmadıkları içün kabahatlı oldular ise de yine Samuel onlara nasihat ve tahkik eyledi ki ondan soñra eyer Allah'ı terk etmezlerse Allah dahi onları terk etmeyecekdir. Ne zaman bir hane ya bir millet kendisini sıkletde ya darlıkda görürlerse bunu Allah bizim günahlarımız içün gönderdi desinler de tevbe eylesinler." (PÖN, s. 196).

Yazar, Rabb'in kulundan beklediği en önemli şeyin kendisine itaat olduğunu sahih Hristiyan'a belirtir. Apraham da oğlunu Allah'ın emri üzere kurban etmeye götürdüğünde o zor emre uyup itaat etmesi Rabb'in hoşuna gitmiştir ve kurbanını bağışlamıştır:

> "Saul cenkde aldığı Amalekilerin koyunlarını ve sığırlarını diri sakladığına onları Allah'a kurban eylemeye münasib gördü deyü kendine özür diledi ise de yine bu yaramaz bir özür idi çünki bu Allah Taala'nın aşikâr emrine karşı idi. İtaat her kurbanlardan hadsız evladır Allah Taalea hazretleri Arpaham'ın itaatına itibaren ona kendi evladını kurban sunmayı bağışladı. Hak Taala hazretlerine arz olabilen en makbul kurban onun emrlerine rağbet ve itaat etmekdir." (PÖN, S. 196-197).

Yazar, Saul ve Huta'yı örnek göstererek içten edilmeyen ve sadece dünya sıkıntısının üzerinden atılması için Rabb'e pişmanlık gösterilerek tövbe edilmesinin kabul olmayacağını belirtir. Sahih Hristiyanlara tövbede samimi olunmasını ve Rabb'e, onun peygamberine ruh ve gerçeklikle bağlı olunmayı tavsiye eder:

> “Saul nadim olmak suretini gösterdi lakin onun tevbesi sahih ve deruni dilden deyil idi bu vech ile ona asla kâr etmedi. Huta dahi nadim oldu lakin onun püşmanlığı ancak dünya kasaveti idi. Allah gerek Saul’un gerek Huta’nın püşmanlığını makbul tutmadı. Eyerçi Saul hakkında Samuel ile Rabb’a ibadet kıldı deniliyor ise de bu cümle ile o bunu ancak mesnedinin iktizası içün etdi, o ruh ile ve gerçeklik ile ibadet kılmadı. Saul’un meşrebi ve haraketi ehl-i takva (çermerant)[392] peygambere gayet azim elem u keder sebebi idi. Onun üzerine tasalanır ıdı lakin onu islah edemedi şübhesiz çok defa onun içün dua eyledi lakin o kendi kabahatlarından tevbe etmedikce Rabb onu afv etmez idi. Dünyadaki hiçbir aziz ademlerin duaları yaramazlıklarında yürüyen kimesneleri helas etmeye asla kadir olamazlar.” (PÖN, s. 197).

Yazara göre Saul, Rabb’in emrini kendi menfaatine göre sebep göstererek yapmamıştır ve o günahı canlı tutmuştur. Sahih Hristiyan günahını hem diliyle hem kalbiyle Rabb’ine itiraf edip tövbe ederse o günahı öldürmüş olacaktır:

> “Saul’un Akak[393] padişahı diri hıfz etmek arzusu bir günahkârın kendi öz müştak olduğu günahı sağ beslemesine teşbihdir. Saul bu tek günah içün kendi padişahlığını gaybetdi eyer biz derunimizde bir günah bile hıfz edersek biz de böyle Allah Taalea’nın vadeylediyi saadeti yitireceyiz. Sahih Kristian’dan mürayinin farkı budur ki birisi kendinin her bir günahını kırar ve Rabb’ın huzurunda döker atar obirisi ise ol sevdiyi günahı hıfz etmeye arzular.” (PÖN, s. 201).

Yazar, peygamberin bile dış görünüşe göre bir insanın Allah tarafından iyi ve seçilmiş olabileceğini düşünebileceğini, sahih Hristiyan’ın etrafındaki kimselerin de onun hakkında aslında sahip olmasa da onu güzel bir şekilde görüp övebileceklerini belirtir. Ama bu durum kişinin kendini üstün görüp kibirlenmesine sebep olacaktır. Boğos Arakyal da insanların değil Rabb’in gözünde kıymetli olmanın anlamlı olacağını söyler. Çünkü insanlar karşısındakini görünüşe göre değerlendirirken Rab kalbe bakıp yargılar:

> “Samuel Hesse’nin oğullarının birisini mesh etmeye Petlehem’e geldiyinde kıyas etdi ki Rabb’ın seçdiyi kimse Eliab olmalıdır çünki o boylu boslu ve hüsne malik idi. Peygamber bile kendi konşusunun kalbini tanımayor ve ancak dışarki görülüşe göre şeraat edeyor. Eyi ve böyük kimseler bizim hakkımızda eyi züümde oldukları içün akendi kendimizi asla kıymetli saymayalım. Boğos Arakyal der ki: ‘Benim hakkımda insan şeraatı ile kıyas olunması az bir şeydir. Rabb’ın huzurunda dışarkı görünüş hiçdir. Rabb kalbe nazar eder ve soñ günde ona göre şeraat kesecekdir.’ Eliab ve Tavit sen ve ben ve cümle a’lem yüreyin gizli olan hali mücebince hökmolunacağız.” (PÖN, s. 201-202).

---

[392] “Çermerant: Dindar.” Հ. Արիստակէս Վրդ. Պօհճալեան, **ԱՌՁԵՌՆ ԲԱՌԱՐԱՆ**, İstanbul, T.E.A.O Öğretmenleri Yardımlaşma Vakfı, 2018, s. 586.

[393] Metinde diğer yerlerde Agaz padişahı diye geçerken burada ismi Akak diye yazılmıştır. **Kutsal Kitap**’ta bu isim Agak olarak zikredilir: “Ne var ki Saul ile adamları Agak’ı ve en iyi koyunları, sığırları, belsi danaları, kuzuları -iyi olan ne varsa hepsini- esirgediler. Bunların tümünü yok etmek istemediler. Ancak değersiz ve zayıf ne varsa hepsini yok ettiler.” 1. Samuel, 15/9.

Yazar, sahih Hristiyanların Allah yolunda bir şey yapacakları zaman kendilerini güçsüz hissettiklerinde Tavit'i örnek alarak Goliat gibi hem bedenen hem teçhizat bakımından kendinden üstün olan birinin karşısına Rabb'ine güvenerek cesaretle çıkmasını hatırlayıp harekete geçmelerini öğütler, bunun mükâfatı bu cihanda olmadığı takdirde ahirette olacaktır:

> "Saul'un hikâyetinde dikkate şayan vakaler Tavit'in hikâyeti ile mülhak oldukları mikdari Tavit'in nakliyeti risalesinde zikrolunurlar. Lakin şu kadarı işaret olunsun ki Allah bizi kendisi için ve kendi ismi için bir şey etmeye yüreklerimizde çağırdığı zeman askerlerimiz zayif olmak görünürler ise bile biz de Tavit gibi korkmayalım. Ve yine yaramazların zulmları Saul'un Tavit'i kovaladığı gibi bizi kovalarlarsa nihayetinde bu cihande deyil ise ahretde bize daha a'la sefaya ve mertebeye sebeb olacaklar." (PÖN, s. 205).

Yazar, büyücülere başvurmanın hem günah olduğunu hem de onların gelecekten haber vermelerinin imkânsızlığını söyler. Saul'ün büyücüden bir fayda elde edemediğini, görünenlerin Allah'ın izniyle olduğunu belirtir. Sahih Hristiyanların da bu şeklide falcı ya da büyücülerden medet ummamasını tavsiye eder:

> "Endorlu büyücü karının yedi ile Samuel'in Saul'a görünmesi Hak Taala'nın tertibi üzre bir mücüzat idi ve ol karı Saul'u hilebazlık ile aldatmağa kalkışdı idi ise de bu vakade kendisi bile korkdu ve tacüb eyledi. Bunu eden Allah ıdı, şeytan deyil idi. Saul bu bi-namus haraketden yani büyücü karıya varmasından asla bir yardım bulamadı. Biz de böyle kimseler olacak şeyleri bize bir vech ile haber verebilirler deyü böyle yaramaz batıl[l]ıklara tenezzül etmeyile bir menfaat bulmağa asla ümid edemeyiz." (PÖN, s. 208-209).

Yazar, Samuel'in vefat edeceğini bildiği hâlde hâlâ Rabb'inin rızasını kazanmak için çalışıp kendini O'na ve insanlara faydalı olmaya adamasını örnek göstererek sahih Hristiyanların da ömürlerini hayırlı işlere vakfetmesini tavsiye eder:

> "Samuel vefatından ileri vaktını tenbelliyile geçireceyine peygamberler için bir mekteb hızmetine meşgul oldu. Bildi ki birazdan soñra bu dünyayı terk edecekdir ol sebebden kendi hızmetine terk etmek için aherlerini terbiye etmeye cehd u gayret eyledi. Onun vefatında cemaat kendilerin en eyi bir dostunu yitirdi. O dayima Allah azimüşşan hazretlerinin ehl-i takva kulu oldu ve galiba cemaata onlar için eylediyi ehl-i takva dualeriyle en eyi hızmeti icra eyledi. İmdi Movses ve Samuel ikisi de öldüler lakin Kırisdos ebeden yaşayor ve bizim için tesirli şefaat edeyor." (PÖN, s. 209).

3.5. Tavit Hakkındaki Mülahazalar

Yazar, Tavit'in dünyaya gelen en azimli ve en yiğit savaşçı örneği olduğunu, dostlarına sadakatle bağlı, düşmanlarına karşı korkusuz ve merhametli görünmesiyle tanındığını belirtir. Onun Mezamirlerinin Yahudi ve Hristiyan kiliselerinde itikatlı kimselerin ibadetleri için önemli rol oynadığını, işlediği günahın tövbesi için gösterdiği samimiyetin sahih Hristiyanlara örnek olacağını ifade eder:

> "İsrayel'in şi[i]rin mezamircisi olan Tavit'in ömrü vukuati acayibe ve keyfiati garayabeden doludur. Evvela Tavit Petlehem'de bir çoban çocuğu iken Allah'ın mukadderi onu İsrayel ve Yehuda memaliki üzerine padişahlık ve hökümet sürmeye davet eyledi. Cenk hususunda dünyaye gelen en azim ve iyit cenkcilerin biri olub dostlarına sadık ve düşmenlerine mürüvvetli ve merhametli idi. Şi[i]r hususunda yazdığı ve tasnif eylediyi ilahileri her bir tarihde Allah'ın sadık kullarından aşk ile okunub azim itibare şayeste sayılıyor onun mezamirleri (sağmosları) yani işbu ilahileri gerek Yehudi ve gerek Kristian kilisesinin ibadetkâr kimselerinin ibadetlerine dayima yardım eyledi ve yardım etmekdedir. Tevbekârlık hususunda Tavit Allah'a karşı işlenmiş günah içün gerek Aziz Kitab'da ve gerek Kilise tevarihinde bulunan en dikkate **[217]**şayeste ve ibret alınmağa layık tevbe örneyini gösterdi. Tasnif eylediyi Mezamir yani Sağmoslar içinde niyaz ve teşekkür u sena u hamd ve günahdan tevbe ve istiğfar zımnında gayet çok tabirler var." (PÖN, s. 216-217).

Tavit, Goliat'ın karşısına kendi menfaati için değil Allah yolunda savaşmak için çıkar. Dinsiz Goliat'ın Allah'ın ismine küfretmesi sebebiyle ve İsrailoğulları'nı korumak maksadıyla tek dayanağı Allah'a yaslanarak Goliat'a kibirle değil de Askerlerin Allah'ının ismi ile geldiğini söyleyerek çıkmıştır. Yazar, sahih Hristiyanların da ruhani düşmanlarına karşı yani nefisleri konuşmaya başlayıp kişiyi günaha çağırdığı zaman Allah'ın ismiyle onların karşısında durmalarını ancak o zaman Tavit gibi bu savaşı kazanacaklarını belirtir. Hisus Krisdos da şeytanın karşısına Tavit gibi Allah'ın adıyla çıkmıştır:

> "Cebbar Koğiat İsrayel milletine meydan okuduğu zeman Tavit'i ona karşı çıkmağa nam u şan kazanayım deyü bir batıl arzu tahrik eylemedi illa bu hususda onun yüreyine bir gayret geldi ki Allah'ın şan u izzetine tesahhub eylesin çünki bu mağrur ve fasık Filistili kendinin batıl allahları isminde İsrayel'e lanet okuyarak Allah Taalea'nın ismine küfreylemiş idi. Bu zeman Tavit eyerçi daha pek genc ve cenk etmeye alışmamış idi ise de bu kahriman ve hiybetlu cebbarın karşısına yalınızca çıkıb cenkleşmeye korkmadı çünki güvenecek yeri kendi kuvveti deyil illa Allah idi ve düşmenine bir mağrur ruh ile yaklaşmadı illa dedi ki sana Askerler Allah'ının ismi ile gelirim. Biz dahi dayima ruhani düşmenlerimize karşı bu ism ile çıkmalıyız, kendi ismimiz ile ve kendi kuvvetimiz vasitasi ile hiç onları geri edemeyiz ve onları yenemeyiz. Tavit'in Gatlı cebbarın üzerine bulduğu işbu zaferde Allah'ın Oğlu Rabb'ımız Hisus Kırisdos'un Allah'ın ve insanın böyük düşmeni olan şeytanın üzerine kazanacak olduğu zafer ve yenmenin bir tasvirini yahod teşbihini görebiliriz." (PÖN, s. 217-218).

Saul, Tavit'i kıskandığından ve ona düşmanlık beslediğinden öldürülmesini amaçladığı için savaşması maksadıyla Filistilere yollar ancak o Allah'a sığınıp güvendiği için savaşı kazanır. Saul'ün oğlu Yonatan'ın Tavit'e olan sevgisi öyle büyüktür ki babası Saul, Tavit'i öldüreceği zaman kendi hayatını tehlikeye atarak Tavit'i kurtarmaya çalışır. Yazar, sahih Hristiyanların da birbirlerine Yonatan'daki muhabbetle bağlı olmalarının önemini ve bunun gerçekleşmesi hâlinde dünya üzerindeki tüm Hristiyan memleketlerde savaş ve düşmanlıkların sona ereceğini belirtir:

> "Saul Tavit'in ömrüne bu vech ile kasdederek doğru doğruya onun vücüdünü yerden kaldıramayınca hileye kaçıb seni damad ederim deyü Filistiler[e] öldürmeye yolladı, bu ümid ile ki o elbette onların kılıcı ile ölür. Lakin Tavit Allah'a sığındığından bu yüzden dahi zafer buldu ve Saul'un düşündüyü boşa çıkdı lakin yine husumetinden vazgeçmedi. Lakin Saul Tavit'den her ne kadar ikrah eder ve ona hasedi var idi ise de Saul'un oğlu faziletlu Yonatan onu gayet sever idi ve Saul'un cümle kulları ona azim rağbet ederler idi. Zikrolunduğu gibi Saul onun ömrüne kasdeder idi lakin Yonatan kendi ömrünü tehlikeye saldı ki kendi dostunun ömrünü kurtarsın. Yonatan ile Tavit'in muhabbeti böyle idi ki göklerde olan Peder[i]mizin yer üzerinde olan familyasının hep azalarını bağlamağa vacib olan bir muhabbet idi. Eyer Kristianlar buncileyin biribirini sevecek olsalar dünyanın yüzü üzerinde olan Kristian memleketlerinden hep husumetler ve cenkler birden kalkmazlar mı idi?" (PÖN, 223-224).

Tavit, dindar biri olduğu hâlde bir yalan söyleyip seksen beş insanın öldürülmesine neden olmuştur. Yazar, Tavit'in bu yalanı söylemesini canını Allah'ın kurtaracağına olan güvenini kaybetmesine bağlar. Yazara göre Tavit peygamber, Sağmos (Mezamirler)'taki Allah'a güvenirim, korkmam, insan bana zarar veremez düşüncesine göre hareket etseydi yalan söyleyerek günah işlemeyecekti çünkü Allah'ın onun koruyucusu olduğunu bilecekti. Daha sonra anladığında düşmanlarından korkmayıp Allah'a güvendi ve O'nu koruyucusu ve yardımcısı olarak gördü. Yazar sahih Hristiyanların da *Kutsal Kitap*'ta geçen inanç doğrultusunda yaşadıklarında Allah'ı yanlarında bilerek daha güçlü hissedeceklerini ve günaha düşmeyeceklerini belirtir:

> "Tavit eyerçi gerçekden dindar bir kimse idi ise de Nod'da kâhinlere vardığı zeman hile günahına düşüb onları aldatması gayet tesüf edecek bir keyfiyetdir. Tavit bu defa padişah beni bir sırr lakin gayet iktizalı hızmete gönderdi deyü yalan söyledi, sahihi ise bu idi ki kendisi Saul'un hışmından kaçayor udu. Tavit'in bu yalanı seksen beş kâhinlerin katlolunmasına sebeb oldu. Bir yalanın ne kadar fenalık getireceyini kim tahmin edebilir? Bu keyfiyetde Tavit a'detinden haric haraketde bulundu görünür ki Allah'a olan itimadını gaybetdi ve iğvaden yenilib yardımına yalanı kullandı.

> Ademlerin en eyileri eyer Allah onları yokarı tutmazsa birden düşerler. Tavit'in Gat padişahı Akis'in karşısında deli divane suretini gösterdiyinde dahi haraketine kötü dememeye kadir deyiliz. Bu Allah'ın mesihine yakışmaz bir şey idi. Elli altıncı Sağmos bu vakıtda yazıldı lakin onun haraketi bu alea Sağmos'un ruhuna muvafık gelmeyor zira onun üçüncü hanesinde der: "Korkduğum günde ben sana güvenirim." "Allah'a güvenirim, korkmam, ten bana ne edebilir?" (hane 4). Lakin ihtimalden baid deyildir ki işbu Sağmos'u tasnif etmesi düşmenlerinden korkmasını teskin edib ona Allah'a itimad etmek ruhu getirdi. Adulam mağarasında Tavit kendisini hepisinden terk olunmuş buldu ve ol zeman Rabb'a feryad eyledi ki sen yaşayanların yerinde benim hissem ve penagâhımsın. Tavit her bir sıklet zemanında Allah'ı kendine penagâh kuvvet ve hazır yardım buldu." (PÖN, s. 224-225).

Tavit, kendini öldürmeye çalışan Saul'e zarar verebilecek zamanda ve güçteyken bundan kaçınması Saul'ün yaptığı kötülük karşısında Tavit'in yüce gönüllüğünü görüp kendi hatasından pişmanlık duymasını sağlar. Yazar, Hisus'un da bu şekilde davranarak düşmanlarını utandırdığını, sahih Hristiyanların da düşmanlarına böyle iyilikle yaklaşarak karşılarındakilerin kalplerini yumuşatmalarını öğütler:

> "Tavit'in Saul tekmilen eline düşmüş iken onun ömrüne kasdetmediyinde haraketini kim medhedemez. Tavit'in yüreyi ol derece yümşak idi ki Saul'un esvabının eteyini kesdiyine eyerçi ona bunun ile bir zarar vermedi ise de kasavet çekdi. Tavit intikam almağa istemedi ve kendinin en kötü düşmenini eline fursatın en eyisi düşmüş iken öldürmeye istemedi. İntikam benimdir ecri ben veririm, deyor Rabb. İşbu a'la merhamet ameli bir dakika içün Saul'un yüreyine tesir edib onu yumşatdı ve ona gözyaşı ile işbu ikrarı söyletdi oğlum Tavit sen benden sadıksın. Bu keyfiyetle Tavit eylikkâniliyi ile kendinin düşmeninin başı üzerine ateş közleri yığdı ve bu vech ile onun katı yüreyini eritdi. Düşmeni yenmenin doğru yolu budur ve Kurtarıcı Efendimiz bunun bize kendi ibreti ile öyretdi." (PÖN, s. 232-233).

Tavit, adamlarına kötü davranan Nabal'ı öldürmeye niyetlenir ancak Nabal'ın karısı Tavit'i bu günahı işlemekten alıkoyar. Yazar, Hisus'un insan öldürmeyi amaçladığının hiç görülmediğini söyler. Ve insanların etrafında ilerde kendilerine sıkıntı verecek davranışları yapmalarını tatlı bir dille engelleyecek kişilerin olmasının önemini vurgular. Ayrıca ölüm vaktinde insanlara başkalarından gördükleri zararlar değil başkalarına verdikleri zararların keder vereceğini ekler. Sahih Hristiyan'a Hisus gibi kimseye kötülük etmeden yaşamayı tavsiye eder:

> "Bundan az zeman soñra Tavit'i bir gayri hal ve akılda buluruz. Buluruz ki kendi ademlerini silahladır ki kendinin ademlerine sitem sözler söyleyen Nabal'ı öldürsün. Allah'ın Oğlu'nda bunun gibi asla bir şey görünmedi. Nabal'ın karısı Abigail'in haraketi bu hususda medhe layıkdır ki eyi sözleri ve haraketi ile Tavit'i kendi kocasının kanını dökmekden meks eyledi. Ona añlatdı ki eyer şimdi Nabal'ın kanını dökerse zeman gelecek ki bu ona bir kasavet sebebi olacakdır. Birçok gazebe

geldiyimiz zeman ne kadar çok kerre vaki olur ki bir kimseye gayetle muhtaciz ki bir hoş tarz ile bizim hatrımıza bir şeyi acele ile etmemek hususunu getirsin, gazabımızı teskin etdirsin ve bize nasihat versin ki gelecek zemande bir kabahatı avf etmenin zikri bize hoş gelecek lakin intikam almamızın zikri bize sıklet verecekdir. Ölüm saatlarında aher ademlerden çekdiyimiz karar u ziyanların zikri bize hiçbir sıkıntı vermeyecek lakin bizim aherlerine verdiyimiz keder u kararların zikri canlarımıza ölümün sancısı gibi olacak. Zalim insanın günahlarının bir sahih defterini tutar ve eyerçi onu az bir zeman için süküt etdirebilirsek tez ya gec elbette tekdir sesini çıkaracakdır." (PÖN, s.233-234).

Yazar, Saul'ün pişmanlık gösterip yine aynı yanlışları yapmasını samimi bir şekilde tövbe etmemesine bağlar ve sahih Hristiyanlara davranışlarını olumlu şekilde değiştirmeyecek pişmanlığın işe yaramayacağını belirtir:

"Tavit'in ikinci defa Saul'un ömrünü uyur iken Abisay onu bir vuruş ile öldürmeye istediyi zeman helas eylemesi ol yaramaz padişaha günah işlediyini divane haraketde bulunduğunu ve gayetle yañlış etdiyini ikrar etdirdi. Lakin Saul eyerçi bir dakika kabahatlı olduğunu añlayarak pişmanlık gösterdi ise de sahih tevbeye gelmemiş idi. Ademin haraketine doğruluk getirmeyen pişmanlık işe yaramaz. Allah'ın Ruhu Saul'u terk eylemiş idi ve ondan soñra o görünür ki istediyi gibi günahdan günaha düşmekde oldu. O bazen bir dakika kalbinde kabahatlı olmak acısını duydu lakin yaramaz tariklerini terk edib de Rabb'a dönmedi." (PÖN, s. 241).

Saul, Tavit'in zor zamanlar yaşamasına sebep olmuştur. Tavit'e birçok zararı dokunup düşmanlık yapsa da Tavit, Saul'ün ölümüne sevinmeyip yas tutmuştur. Yazar, bu durumu sahih Hristiyanlara örnek gösterir. Hisus'un insanların düşmanlarını sevmesini ve kendilerine lanet okuyanlara hayır dua etmesini tavsiye eden düşüncesiyle görüşünü destekler:

"Tavit Saul'un ölümü haberine sevinmedi eyerçi Saul onun en böyük düşmeni idi ise de illa onun için ve Yonatan için hülüsü pak ile yas çekdi. Bu haraketi kendinde bir mürüvvetkâni ve alicenab ruh gösterir. Kurtarıcımız bize emreder ki düşmenlerimizi sevelim. Tavit Saul'un ve Yonatan'ın tenlerini gömen kimseyi medheyledi ve ona bereket okudu ve ona bahşiş ihsan eyledi ve onların zikrine bir medh şi[i]ri yazdı. Krisdos Efendimiz: "Düşmenlerinizi sevin ve size lanet okuyanlara hayır dua okuyun." dedi." (PÖN, s. 242).

Yazar, Saul'ün ailesinin gittikçe azalmasına karşın Tavit'in ailesinin artmasını Tavit'in oğlu Hisus Krisdos'un hâkimiyetinin bütün dünyanın üzerine yayılmasına benzetir:

"Tavit'in hanesi gitdikce böyüdü lakin Saul'unki gitdikce küçüldü. Bu Tavit'in oğlu Hisus Krisdos'a bir teşbih idi ki onun padişahlığı bütün dünyanın üzerine olmağa takdir olunmuşdur şeytanınki ise onun önünde karanlığın ışık önünde mahvolduğu gibi mahvolacak. Tavit azar azar yüceldi. İbtida Beytlehem'de bir çocuk iken mesh olundu. Otuz yaşına varınca padişahlık tahtına çıkdı ve Hebron'da Huta'nın üzerine padişah

> nasb olundu ve bundan yedi sene soñra Huta ile İsrayel'in üzerine padişah oldu. Mesia'nın padişahlığı dahi azar azar yayılır. Eyerçi Krisdos gökde tahtın üzerinde ise de daha görmeyoruz ki cümlesi onun altına kondu lakin o ta kendi düşmenlerinin cümlesi ayaklarının altına basamak oluncaya dek padişahlık sürecekdir." (PÖN, s. 248).

Yazar, Tavit'in boş bir anında gözlerinin onu zina günahına düşürdüğünü söyler, sahih Hristiyan'ın asla gaflette olmamasını bu örnekle belirtir. Tavit'in bu günahı işledikten sonra kuluna iyilik için emanet ol, şeklindeki duası da sahih Hristiyan için örnek alınması gereken Rabb'e sesleniş şeklidir:

> "Tavit'in ömrünün tevarihini emin ve bi-garaz olan ilhami ilahi kaleminin yazdığına göre nazar eder iken gördük ki Tavit yalan günahına düşdü lakin şimdi iğvadan yenilib zina ve katl günahına düşdüyünü buluruz. Boş bulunduğu bir dakikade gözleri onu bu günaha düşürdü. Ne kadar eyi olur udu ona ki Hop gibi gözleri ile bir ahdedib onu saklayayıdı. Kendilerini dururlar zanneden kimselerin ne kadar sebebleri var ki dikkat etsinler ki olmaya düşsünler. Cümlemiz dayima Tavit'in bundan soñra etdiyi gibi dua edib demeliyiz ki ya Rabb sen beni yokarı tut ve emniyetde olacağız. Kuluna eylik içün emanet ol." (PÖN, s. 258).

Tavit'in zina ettiği kadından doğan çocuğu işlediği bu günaha karşılık öldüğünde Tavit, Allah'ın emrine itaat etmiştir. Bunun yanında Tavit, kalan ömründe rahat yüzü görmez. Yazar, sahih Hristiyanlara Tavit'i örnek göstererek zinadan uzak durmalarını tenbih eder yoksa sonraki hayatlarının kendileri için sıkıntı içinde geçeceğini belirtir:

> "Tavit zinadan doğan oğlunun öldüyünde hülüsi pak ile Allah'ın iradet-i şerifine mütü olub bu vukuatın kendi üzerine günahlarından ötürü Allah'ın hakk dargınlığının nişanesi olduğunu ikrar eyledi. Rabb Tavit'in günahını afv eyledi lakin ona bildirdi ki çünki günahı düşmenlere bir sebeb verdi ki küfretsinler bunun içün onun evinden kılıc eksik olmayacak. Tavit bu saatdan soñra ta ömrünün sonuna kadar rahat görmedi onun oğulları arasında uygunsuz işler vuku buldu ve Abisalom karındaşı Amnon'u katleyledi ve kaçdı ve Tavit'e azim elem sebebi oldu." (PÖN, s. 264).

Tavit'in oğlu Absalom babasına karşı isyan edip onun tahtını ele geçirmeye çalışır ancak sonunda ölür. Yazar, Absalom'un küçükken çok sevilip övüldüğü için kendini beğenerek kibre kapıldığını ve babasına üstünlük kurmaya yeltendiğini ama bu yanlış davranışı sonucu kötü bir şekilde cezalandırıldığını belirtir. Yazar bu durumdan örnekle sahih Hristiyanların çocuklarını yetiştirirken dikkat etmelerini ve onların güzelliğini överek onlardaki mağrurluğu ortaya çıkarmamalarını öğütler:

> "Absalom güzelliyi içün çok sevildi ve medholundu ve ihtimaldır ki bu onun mağrurluğunu ve hodbinliyini tutuşdurdu ve besledi ta ki encamı padişahlık etmeye kendini babasından daha eyi zannetdi. Biz çocukların ve genc kimselerin güzelliyini öymeyile mağrurluklarını ve hodbinliyini beslemekden çok sakınmalıyız. Çok defa atalar ve sayrılar işbu böyük yañlışlığa düşerler ve bazı defa bu çocuklarının helakine bayis olur. Selomon deyor ki hatır saymak aldadıcıdır ve güzellik hodbindir." (PÖN, s. 274).

Tavit, Allah'ın emrine karşı gelerek halkı sayar. Yazar, onun bu günahı işlemesini şeytanın ondaki mağrurluğu ortaya çıkarmasına bağlar ve sahih Hristiyan'ın kalbinde oluşacak kibri kontrol altına almasını, aksi takdirde şeytanın onu yoldan çıkararak istediğini yaptırabileceğini belirtir:

> "Ademin yüreyine acı verir ki görsün ki bunların cümlesinden soñra Tavit yine Rabb'ın emrini halkı saymağıla bozdu. O şimdi yaşını almış idi lakin geçgin yaş onu iğvanın kuvvetinden dişarı çıkarmadı. İhtimaldır ki şeytan onun yüreyinin mağrurluğuna vurarak onu yendi ve onu bu günaha düşürdü. Lakin tez Allah ona bu günahını dahi evvelkileri gibi ikrar etdirdi amma onun tevbesi Allah'ın hökmünü geri çevirmedi zira ölet gelib yetmiş bin nufus adem telef eyledi." (PÖN, s. 279).

Tavit ölmeden önce oğlu Süleyman'a kuvvetli ve yiğit bir padişah olmasının yanında insanların kalbinde ve akıllarında olan her şeyi bilen Allah'a temiz bir kalp ile ibadet etmesini öğütler. Yani dindar bir padişah olmasını ister. Rabb'i arayarak bulabileceğini, emirlerine karşı gelip yaşarsa ve O'ndan uzaklaşırsa Rabb'in de ondan uzaklaşacağını söyler. Yazar, sahih Hristiyanların da ölmeden önce evlatlarına Tavit gibi onları doğru yola ulaştıracak tembihlerde bulunmasını söyler:

> "Bu dünyanın padişahlığını terk etmekde iken kendinden soñra padişah olacak olan oğlu Solomon'a ağır bir tarz ile nasihat ve vasiyet eyledi. Solomon'a bir akıllı ve politikaden aşna bir padişah olmak kifayet eder saymadı, ister idi ki o bir dindar padişah olsun bunun içün ihtiar sininin zayiflikleri altında ezilmiş ve ditrer iken ve cümle insanın baki meskânına enmek üzre iken ona dedi ve sen ey oğlum Solomon, pederinin Allah'ını bil ve ona kâmil bir kalb ile ve iradetlu akl ile kulluk eyle zira Rabb cümle yürekleri teftiş eder ve fikirlerin mülahazalarını añlar eyer onu arar isen senden bulunacakdır lakin onu terk edersen seni ebeden reddedecekdir. İşbu sözler İsrayel'in ve Huta'nın dindar ve mükerrem padişahına eyi yakışır sözlerdir ki bu dünyada gözlerini kapayıb ağzından soñ sözler çıkar iken muhabbetli oğluna bunlar olsun. Hep atalar evladlarına dayima ve alelhusus ölüm derecelerinde iken soñ nefeslerinde bu misillü sözler söylemelidirler." (PÖN, s. 284-285).

3.6. Yeğia Hakkındaki Mülahazalar

Yeğia, yağmur yağmadığı zaman Allah'ın tarif ettiği bir yerde hem içecek su bulur hem de Allah'ın emriyle kuzgunlar tarafından et ve ekmekle beslenir. Yazar,

Rabb'in kullarını bazen doğrudan bazen de başka ellerle dolaylı olarak beslediğini, Hisus'un da kendi öğrencilerine yiyecek temin etme konusunda endişe etmemelerini, Allah'ın onlara yardım edeceğini söylediğini belirtir. Sahih Hristiyanların da Yeğia'daki mucizeyi görüp Allah'ın kullarını hiç terk etmeyeceğine inanıp O'na güvenmelerini öğütler:

> "Rabb onu mücüzatlı bir tarz ile besledi ona Hortanan'ın yanında bir küçük çaydan içmeye su verdi ve doymaz kuzgun kuşlarını ona sabah ve ahşam taam getirmeye kullandı. Rabb Efendimiz kendi şayirdlerine ömürleri için ne yeyecekleri ve ne içecekleri hakkında kaygu çekmemeye nasihat eyledi zira semavi Pederimiz bunların cümlesine muhtac olduğumuzu bilir. Bu peygamberin yeyeceyi dayima Allah'ın huzurunda duran meleklerin birinin eli ile gelmiş kadar Allah'ın tarafından geldi. Bizim dahi yeyeceyimiz ve giyeceyimiz herhangı vesile ile bize her nereden yetişirse O'ndan gelir. Ol çay kuruduğu vakıt Allah onun için bir aher tarzda tedarik gördü. Bu örnek bize Allah'a itimad etmeye ne kadar azim bir ders vermelidir. O'nun kendi kullarına vadı *Seni asla terk etmeyeceyim*dir. İmdi Allah'a güvenib ve onun iradet-i şerifini icra edib cesaret ile hiçbir şeye muhtac olmayacağım, deyebiliriz." (PÖN, s. 289-290).

Yeğia peygamberi evinde besleyen dul kadının oğlunun ölmesi ile o, önceden işlediği günahlarını hatırlatmak için başına bu acı olayın geldiğini düşünür. Yazar da bu olaydan örnekle sahih Hristiyanların günahlarını unutmayıp onlar için pişmanlık duyarak üzüntü çekmelerinin doğru olduğunu, işlenen günahların unutulmasının insanın başına kötü olaylar gelerek hatırlatılacağını söyler:

> "Bu fakir karı oğlunun ölmesi ile böyük kasavete giriftar oldu. O aclıkdan kurtuldu idi ise de hastalık onu kapdı götürdü. Onun anası bu keyfiyete kendinin günahları hatıra gelmek içün oldu nazarı ile bakdı. Bize gelen elemlerin neticesi dayima bu olmalıdır. Eyer günahlarımız unudulursa layığı üzre onlar için bir azim keder u kasavet duymazız. Eyer Hovp ve Tavit gibi ademlere elem u keder vasıtası ile gencliklerinin yaramazlıklarını hatırlar[ı]na getirildi ise bu ecnebi karının günahları dahi ol tarz ile hatra getirildi ise acayib deyildir." (PÖN, s. 291-292).

Yazar, Yeğia'nın Allah'a tevekkül eden ve her işe duayla başlayan bir peygamber olduğundan bahseder. Yeğia, dua ile Allah katında büyük kuvvete sahip olmuş ve bir insanın tek başına yapamayacağı şeyleri gerçekleştirmiştir. Sahih Hristiyan da dua etmenin gücüne inanarak kendi kuvveti ile gerçekleştiremeyeceği işleri Rabb'in desteğiyle başaracaktır:

> "Yeğia Allah'ın mukadderi ile halkı sahih Allah'ın ibadetine geri davet etmek ve Yezabel'in putperestlik hocaları ve uleması olmak için tesahhub etdiyi yalan peygamberleri tekdir ve helak etmek için kaldırılmış ıdı. Bu cesur ve emin peygamber insan kuvvetinden hiçbir yardımsız bu peygamberlerden dört yüz elli kimseyi bir

günde tekdir eyledi, yalancı çıkardı, matmalamat eyledi ve onları katletdirdi. Allah'a tevekkül eden bir tek adem ne kadar eylik edebilir. Bu misillu bir adem bin yaramazı kovalayabilir ve iki adem iki bini kaçamak yoluna koyabilir. Yeğia Allah'a hülüsane duasız hiçbir şey etmeye el komadı. Dua ile Allah'ın katında azim kuvveti var ıdı." (PÖN, s. 296-297).

Rabb'i tanımayan bir putperest olan Ahazya, Yeğia'yı zorla getirmeye çalışınca Yeğia Allah'a dua edip askerlerin üzerine ateş indirilmesini ister ve askerler ölür. Yazar, Hisus ile Yeğia'yı kıyaslar ve Hisus Krisdos'un öğrencilerine düşmanları üzerine Yeğia gibi gökten ateş indirmeye izin vermediğini ve onun insanların ömrünü yok etmek için değil kurtarmak için dünyaya geldiğini belirtir:

"Ahab'ın oğlu Ahazya babasının günlerinde Yeğia'nın yedi ile Allah'ın icra eylediyi nişanlardan ve alametlerden faydelenmedi ki Rabb'ı kendine Allah eylesin ve onun huzurunda babasının encamı etdiyi gibi alçaklansın illa babasının eski yollarında yürüyüb hastalığında putlardan yardım aramağa gönderiyor ve Yeğia'dan haber aldığı takdirde onu cebr ile getirtmeye asker gönderiyor. Lakin Allah encamı onun cezasını verdi, hastalığından sağalmayıb öldü ve Rabb peygamberinin vasitasi ile söylediyi icra oldu. Yeğia şimdi ademden korkmayı küllüyen gaybetdi. Onun çok sıklet u mihnetleri Allah'a imanını kaviledi. Kurtarıcı Efendimiz şayirdlerine düşmanları üzerine Yeğia gibi gökden ateş endirmeye izin vermedi zira ademin Oğlu insanların ömrünü deyil helak illa helas etmek içün dünyaya geldi." (PÖN, s. 312-313).

Yeğia, zorda kaldığı bir zamanda Allah'tan ölmeyi ister ancak onun büyük görevler ve güzel günler için yaşamasının daha hayırlı olduğundan isteği kabul olmaz, yazar Yeğia'nın bu durumunu örnek vererek sahih Hristiyan'ın da hayatında içinden çıkamayacağını düşündüğü sıkıntılı dönemlerin olabileceğini ancak onun için Allah'ın ölümden daha iyi bir şey hazırladığını ve Allah'ın istenenlerden daha fazlasını verecek güce sahip olduğunu unutmadan Allah'tan ümit kesmemeyi öğütler:

"Yeğia böyük sıkıntıda bulunduğu vakıt ölmeye niyaz etdi lakin ne dilediyini bilmez idi. Eyer o evvelden bilseyidi ki Allah'ın iradet-i şerifi idi ki ateş arabası ve atları göndersin ve ölüm görmezden onu göye göçürsün, öyle ölmek içün niyaz etmez idi. Sıkletinde ölüm ona ömürden eyi görünür üdü lakin Allah onu ölümden derecesiz daha eyi bir şey içün hazırlayor udu. Allah kadirdir ki bizim hep talab etdiyimizden ya düşündüyümüzden ziyadesi ile gayet aşırı ihsan etsin." (PÖN, s. 315-316).

3.7. Yeğise Hakkındaki Mülahazalar

Yazar, Yeğise'nin peygamber olmadan önce Yeğia peygambere ve Samuel'in Eli'ye alçak gönüllülükle hizmet ettiğinden onlardan çok şey öğrendiklerinden bahseder. Belli bir yüceliğe ermek için önce mütevazı bir yaşam gerektiğini hatırlatır. Yeğise, feracesiyle suyu ikiye ayırarak geçebilen Yeğia'dan göğe alınmadan hem

feracesini hem de ruhunun iki katını ister. Yazar bu örneklerle sahih Hristiyan'ın da içten bağlılıkla dua ederek gökteki Krisdos'tan fikri kendine isteyerek Aziz Ruh'a sahip olmasını öğütler:

> "Yeğise edna lakin fayideli ve helal olan çift sürmek hızmetinden Yeğia peygambere hızmet etmeye ve ol peygamber bir kasırga ile göye alındıkdan soñra onun yerine peygamberlik mansubuna geçmeye davet olundu. İzzetin önünce alçak gönüllük gider. Samuel Rabb'ın peygamberi nasb olmazdan Eli'ye ve Yeğise, peygamberler sırasına geçmezden Yeğia'ye hızmet etdiler. Onun ol müteber peygamberin yanında durması şübhesiz Rabb'ın onu davet eylediyi mansuba idman olunmağa çok yardım eyledi ve pek ihtimaldır ki biribirinden ayrılmazdan birkaç dakika evvel onun ile eylediyi söhbet onun kalbine öyle bir tesir bırakdı ki ta soñ gününe kadar söyünmedi. Alimlerin sözleri alelhusus onların soñ sözleri hiç unudulmazlar. Görünür ki Yeğise Yeğia'nın kıymetli derslerinden azim fayide tahsil edib onun dindar örneyinden ibret aldı. Hocası yanından alındığı vakıt o bir hadden aşiri kasavete düşmedi ne de boş boşuna durub onun arkasınca göye doğru bakmakda oldu illa aşağa düşen feracesini alıb onun ruhunun iki katını ahzetdikden[394] soñra hiç oyalanmayarak der-akab kendi aziz mansubunun hızmetine başladı ve Yeğia'nın Rabb Allah'ına nida eyledi. Yeğia'nın feracesi şimdi onun ruhunun iki katına malik olan Yeğise'nin elinde Hortanan Irmağı'nın sularını onun ile vurduklayin yardı lakin o ruh olmasayıdı sulara ol ferace ile vurmak boş bir şey olur udu. Cümlemiz ne kadar sıdk ile dua etmeliyiz ki şimdi gökde olan Krisdos'daki fikir bize ganimet ile verilsin. Yeğia'nın feracesi şimdi artık yerde bulunmaz lakin göye çıkan ve celale ermiş Kurtarıcı eyer ondan sıdk ile dilersek Aziz Ruh'u cümlemize vermeye hazırdır." (PÖN, s. 321-322).

Yazar, Yeğise'nin bir kadının oğlunu diriltmesi örneğinden Krisdos'un sahih Hristiyan'a vereceği azizlikle ölse de onun yanında sonsuz bir hayata kavuşacağını belirtir:

> "Bu karının yalınız oğlu ol vad ve dua evladı öldü ve eyerçi peygamber onu ölülerden diriltdi idi ise de ondan soñra yine öldü. Rabb'ımız Hisus Krisdos kendi azizlerinin tenlerini hayate diriltmeye kadirdir şöyle ki artık ölmesinler. O deyor ki kıyamet ve ömür benim bana inanan ölse de yaşayacakdır." (PÖN, s. 328).

Yazar, Yeğise'nin acı suları tatlandırıp zehirli yemeği iyi hâle getirdiğini ve yirmi arpa ekmeği ve birkaç buğday başakları ile yüz kişiyi doyurduğunu, Krisdos'un ise daha az sayıdaki beş arpa ekmeği ile birkaç küçük balık ile beş bin kişiyi beslediğini ve on iki sepet de artırdığını belirtir. Bu örneklerle Allah'ın kullarını doyurmasının ne kadar kolay olduğunu izah eder. Ancak Allah tembelleri değil bu mucizelerle O'nun yolunda olanları doyurur çünkü Yeğise ve Krisdos'un

[394] "Ahzetme: alma", (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 20/03/2024.

beslediği kişiler doğru yolda yürüyen peygamber oğullarıdır. Sahih Hristiyan da Allah'ın emrettiği gibi yaşadığında hiç aç kalmayacaktır:

> "Yeğise Yeriho'da genc peygamberlerin matlubu ile acı suları onların içine biraz tuz atmağıla sağaltdı ve şimdi Gilgal'da öldürücü aşı onun içine biraz tuz atmağıla sağaltdı. Allah'ın bereketi olmadıkca her taam bize öldürücü zehir olabilir. Yeğise iyirmi arpa ekmeyi vebirkaç buğday başakları ile yüz adem besledi lakin Krisdos Efendimiz beş arpa ekmeyi ve birkaç küçük balıklar ile beş bin adem besledikden soñra artan parçalardan on iki dolu sepet artdı. Allah'ın indinde kendi halkının hacetlerini doldurmağa fukaraları ekmek ile doyurmağa ne kadar kolaydır. Amma o tenbellerin hacetlerini doldurmaz. İşlemeye istemeyen yememelidir. Yeğise'nin beslediyi kimseler peygamber oğulları olub onun karşısında otururlar ve onun derslerini diñlerler idi ve Efendimizin beslediyi beş bin ve dört bin ademler dahi bu işde bulunurlar ıdı. Bunlar de onlar de evvela Allah'ın padişahlığını ve onun sadakatına aramak yolunda idiler ve onların ten hacetleri onlara zammolundu." (PÖN, s. 333-334).

Yeğise, Naaman'ı cüzzam hastalığından kurtarır, Naaman da teşekkür için hediyeler vermek ister ancak Yeğise kabul etmez. Naaman oradan ayrılıp memleketine giderken Yeğise'nin yanında görevli Gehezi, açgözlü bir ruha sahip olduğundan efendisi istiyormuş gibi yalan söyleyerek ondan getirdiği hediyeleri alır. Bu günahı işledikten sonra onun hayatı sıkıntı içinde geçer ve cüzzam hastalığına yakalanır. Yazar, bu örnekle tamakârlığın her kötülüğün başı olduğunu sonuçlarının ağır olacağını, yalanın insanı acıya götüreceğini söyler ve sahih Hristiyanların bu olayı örnek almasını ister. Yeğise ve peygamber oğullarından bazıları bir su kenarına gidince birinin nacağı suya düşer ve ödünç aldığı için düşüren kişi çok endişelenir. Yazar, sahih Hristiyanlara, emanet aldıklara eşyalara dikkat ederek onları korumaları gerektiğini belirtir:

> "Gehezi'yi bu kadar zeman Yeğise'ye hızmet etdikden soñra hocasının ruhuna hissedar olmaması kasevet verir bir keyfiyetdir. Her kötülüyün kökü olan tamakârlık bu ademin yüreyini zabt eylemiş idi ve onun tesiri ile yalan söyledi ve bu vech ile hakikat arzulediyi akçeyi aldı lakin onun ile beraber kendini ömrü oldukce mihnet deryasında batırdı ve cudam illeti ile beraber kendine eziyet verib rahat komayan bir zamiri oldu. Anania ile Sapira dahi bu vech ile bir yalan söylemeleri ile ani vahidde öldüler. Yalanın ecri budur. Nacağın suya düşdüyünde genc peygamberin kasevetlenmesi onun ödünc olduğu içün bize emanete dikkat ile emin olmamıza ibret olmalıdır." (PÖN, s. 335-336).

Yazar, Yeğise'nin düşmanlarını öldürme fırsatı varken bunu yapmayıp onları yedirip içirmesini sahih Hristiyanlara örnek olarak gösterip kendilerine zararı

dokunan ya da dokunacak kimselere de iyilikle karşılık vermelerini öğütler, bu ince davranış onları belki kötülüklerinden alıkoyacaktır.

> "Yeğise Allah'a niyaz eyledi ve Süria askerini körlük ile vurdu ve o onları alıb Samaria'nın içine götürdü lakin İsrayel padişahına onları vurmağa komadı illa onlara taam ve içki vermeye emretdi. Eyer düşmenin ac ise onu besle, susamış ısa ona içir. Bundan meram olunan icra olunub artık Sürialıların askeri İsrayel üzerine gelmediler." (PÖN, s. 342).

Yazar, peygamberlerin gösterdikleri mucizeler ve onlara verilen ululuklar gibi Allah'a sadakatle bağlı kulların ebedi ömürde daha fazlasına sahip olacaklarını belirtir:

> "Ölmüş kimsenin mezarda Yeğise'nin kemiklerine dokunduğu gibi dirilmesi bir mücizat idi ki onun ölmezden evvel söylediği peygamberlikleri sabit etmek içün icra olundu. Allah Yeğise'ye bu dünyadan göçürmesi tarzı ile izzet bağışladı ve Yeğise'yi öldükden soñra mezarda kemiklerinin ölüye deymeleri ile diriltmek mücüzatı ile izzetledi lakin sadıkların kıyametinde Allah'ın evladlarına bu peygamberlere olunan izzetden derecesiz azim izzetler ihsan olunacakdır." (PÖN, s. 350).

3.8. Taniel Hakkındaki Mülahazalar

Taniel ve arkadaşları putperest olduğu için padişahın yemeğinden yeyip içkisinden içmeyi istemezler, az bir gıdayla beslenip kendilerini ilme verirler. Yazar, kendini ilme adayanlara yemeği azaltmanın ve içkiden hiç içmemenin hem ilim hem de dindarlık için çok gerekli şeyler olduğunu söyler. Taniel ve arkadaşları birçok yoldan çıkarıcılarla bir aradayken dindarlık ile hareket edip Allah'ın yolundan sapmazlar, böylece onlara ilim verilir. Sahih Hristiyan da bu şekilde yaşayarak istediği ilme kavuşacaktır:

> "Taniel ve onun arkadaşları padişahın taamından yemek ve içkisinden içmek istemediler ve gayet yavan yemek yemeye ve salt su içmeye kayil oldular. Bu gayet akilane bir haraket olub genc kimselere ve bahusus Taniel ve onun arkadaşları misillu talebi ilm olan dindar zatlere uyacak bir ibretdir. Vaftiz edici Hovhannes'in hakkında peşin dendi ki şarab ve serhoş edici içki içmeyecek illa Aziz Ruh ile dolacak. Yemekde böyük perhizkârlık ve içkiden bütün bütüne sakınmak gerek ilm tahsilinde ve gerek dindarlık yolunda ikdizalı şeylerdir. Eyer Taniel ve onun arkadaşları içki kullansalarıdı ilmde ve dindarlıkda erdikleri derece-i balaye ereceklerine çok şübhe var. Onların derslerine dikkatleri ve dindar haraketi onları sarayda olanlara sevdirdi. Bu dindar genclerin Babel'de haraketlerini düşünmek sevinc verir bir şeydir. Bunlar eyerçi diyari gurbetde kul ve etrafları putperestlerden çevrilmiş hisabsız iğvaların ortasında idi ise de dindarlık ile haraket edib hak Allah'ın yolundan sapmadılar. O ışığın Pederi'dir ve her eyi vergi ve tekmil bahşiş ondan gelir ve ona itimat ve tevekkül edenlere ilm verir." (PÖN, s. 355-356).

Babil padişahı Napukotonosor, bir rüya görür ve rüyasının yorumlanmasını ister. Yazar, insanların gördüğü rüyalardan bazen işe yarayacak şeyler hatırlanabilineceğini ancak olacak şeyler hakkında onlardan bilgi alınmasının mümkün olmadığını ve bununla ilgili bir beklentiye girmenin doğru olmadığını söyler. Taniel ise Allah'ın yardımı ile bu rüyayı yorumlar:

> "Napukotonosor'un ruyası pek acayib ve manası sırr idi. Bu Taniel'i ileri getirdi. Babel'in mağrur padişahı bir ruya ile rahatını gaybetdi. Ruyalara çok dikkat etmeli deyiliz lakin bazı defa onlardan faydalı şeyler hatrımıza gelebilir amma onlardan gelecek ve olacak şeyler öyrenmeye memül [395] etmeli deyiliz. Napukotonosor'un kendi düşü içün müneccimlere ve sihirbazlara danışmakda divane ve yaramaz bir haraketde bulundu. Lakin düşünü onlardan sual etmesi ve bilmedikleri suretde onları öldürmeye tehdid etmesi bundan daha beter idi. Lakin Taniel Allah'ın Ruhu'nun yardımı ile onu söylemeye ve onları helas etmeye kadir oldu. Bundan öyrenelim ki bizim gizli ve unudulmuş fikirlerimizi Allah bir gün meydana çıkaracak." (PÖN, s. 356-357).

Yazar, putperestliğin akılla çözüme ulaşılacak bir mantığı olmadığına değinir. Aciz olan ve biri tarafından yapılmaya muhtaç olan put, efendisine tapacağı yerde onu yapan yaptığı şeye tapar. Bu kendi içinde bir akıl almaz durumdur. Oysa sahih Hristiyan ya da inançlı bir kul kendinin aciz olduğunu bilir ve onu yaratanın tapılacak yüce bir varlık olduğunun farkındadır:

> "Bir dakika Napukotonosor'un dikdiyi altun putu mülahaza edelim. Onun rical u kibarlarından yüzler ve binlerce kimseler bu yüce lakin cansız altundan putu secde etmeye cem olundular. Kendi ellerinin yapdığı şeylere tapan kimselerin hali ne kadar sefildir. Hakikat putperestlerin putları batıl ve kâzibdir. Bu misillu ibadet akl u idrake ne kadar zıddır. Hangısı ibadet olunmalı, yapılmış şey mi yohsa onu yapan mı? Akl u idrak demez mi ki ibadet olunacak zat şeyi yapan olmalı ve yapılmış şey olmalı deyildir. Put insanden yapıldığı içün put insana ve deyil insan puta ibadet etmeli deyil mi? Putperestlikde olan divaneliyi hangı lisan vacibi üzre tarif edebilir? Bu Allah'dan onun izzetini ve insandan onun akl u fikrini çalar." (PÖN, s. 371-372).

Taniel ve üç arkadaşı ateşe atılmayı göze alıp Allah'a muhabbetle bağlılıktan kopmamışlardır. Yazar, Allah'ın kendisine ibadet edenleri koruyabileceğini, en kötü ihtimal bedenlerinin zarar göreceğini ancak O'nun yolundan ayrılanların ahirette hem bedenlerinin hem canlarının hep yanacak ateş gölüne atılacağını belirtir:

> "Taniel'in üç arkadaşları altun putun önünde secde kılmağa emrolunub emre itaat etmedikleri suretde diri diri ateşe atılac[ak]larını bilerek ol emre itaat etmeye her vech ile imtina etmeleri misillu dünyada alea bir seyran olmamış ıdı. Filvaki onların ismleri deyişdirilmiş idi lakin onların dini ve dindarlığı deyişmemiş ve deyişilmez

[395] "Memul: umulan, düşünülen." (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 25/02/2024.

kaldı. Allah kendine ibadet edenlere himayet edebilir ve onların düşmenleri onları ateşe atsalar bile onlara edebilecek şeylerin en böyüyü onların cesedlerini helak etmekdir lakin onun tenbihlerini bozub terk edenler ol asla söyünmeyecek olan ateş gölüne atılacaklar. Kurtarıcı Efendimiz dedi ki: "Ondan korkun ki hem teni hem canı cehenneme atabilir." Sağ Allah'ın bu kulları ile beraber furunun içinde gezen Allah'ın Oğlu'na beñzer bir zat göründü. Hakikat bu putperest padişahı hayran etdirecek bir şey idi." (PÖN, s.372).

Taniel, padişahın düşünde onun başına kötü işlerin geleceğini anlayınca sadaka ve fakirlere göstereceği merhametle belayı başından savabileceğini söyleyerek ona nasihat verir. Sahih Hristiyan'ın da sadaka ve düşkünlere gösterecekleri merhametle belayı defedebilecekleri anlaşılır:

"Taniel Napukotonosor'a ikinci düşünü tabir etdikden soñra ona dindar bir tarz ile nasihat etdi ki günahlarını sadakat ile ve bi-namusluklarını fukaraye merhamet göstermeyile kırsın ve bu vech ile rahatını gaybetmesin. Yaramazın selameti olamaz. Ademler sahihan tevbe etdikleri zeman deyil salt yaramazlık etmekden feragat gelirler illa eyi etmeye öyrenmeye dahi başlarlar." (PÖN, s. 377).

Padişah, kibri sonrası aklını kaybederek ormanda hayvanlarla arkadaşlık yapacak seviyeye iner. Yazar, zenginin malına, kuvvetlinin kuvvetine güvenmemesini, övünülecek tek şeyin güç ve mülkü kullarına bahşeden Rabb'in olduğunu belirtir. Sahih Hristiyan, akıl ve fikri veren Allah'a sonsuz şükür hâlinde olmalıdır:

"İnsanın hep izzeti ne kadar çapuk solur geçer. Dünyada bulunan en böyük padişah aklını zayetmeyile ne kadar kolay ademlere hiybedlu ve canavarlara arkadaş olabilir. Zengin adem malına iftihar etmesin ve kuvvetli kimse kuvvetine güvenmesin illa iftihar eden Allah'a iftihar etsin. Allah'ın merhameti ile Napukotonosor'un aklı başına geldiyi zeman o Allah'a merhameti içün hamd u sena eyledi ve mağrurluk ile haraket edenleri Allah alçakladabildiyini münasibetlu sözler ile ikrar eyledi. Bize akl u fikri veren ve onu bizde kalmağa koyveren göklerin Padişahı'na şükrler sunmağa ne kadar sebebimiz var. Görünür ki işbu mağrur padişahın şedid mihneti onun mağrurluğunu kırdı. Onun mihnet çekdiyi ona eyi oldu." (PÖN, s. 377-378).

Taniel, uğraştığı devlet işlerinin ağırlığı altında bile günde üç kere diz çöküp Allah'a ibadetinden geri kalmamıştır. Hak Allah'a ibadetin canına mal olacağını bildiği hâlde de bundan vazgeçmemiştir. Yazar, nice insanların hem ölüm tehdidi yokken hem de vakitleri bolken onları engelleyecek uğraştıkları zor işleri olmadığı hâlde Allah'a ibadet etmediğinden bahseder. Sahih Hristiyanların kilise ve evlerinde yapacakları ibadet onların hem Allah'a karşı borcudur hem de onlara Allah'tan verilen bir iyiliktir:

> "Taniel'in azim akıllılığı ve dindarlığı, onu öyle yüce bir mesnede kaldırdı ki memleketin hep beylerinin ve ekâbirlerinin hasedi harakete kalkdı. Lakin bu bir vesile oldu ki o dindarlığını ve dininin alea olduğunu daha eyice göstersin. Onun a'deti idi ki evinde günde üç defa diz çöküb göyün Allah'ına ibadet eylesin ve bu dindar a'detin kendini arslanların kuyusuna atdırmağa vesile olacağını öyrendikde bile onu terk etmeye istemez idi. Devletin umur u maslahatları ve kayguları kendinin üzerine yüklenmiş iken dahi günde üç defa ibadet etmeye vakıt bulur udu. Pek hiybetli ölüm onu tehdid eder iken dahi yine evvelki gibi günde üç kerre diz çöküb ibadet etmeyi feragat etdiremedi. Bir kerre onun en mihnetli halde gösterdiyi din u iman kaviliyini mülahaza eyle. Ademlerin çoğu hiç işleri gücleri yoğiken ve hiçbir tehlike vesilesi yoğiken günde bir kerre ibadet etmeye vakıt bulamazlar. Hep Kristianların borcu ve kendilerine Allah'dan bir keremdir ki kilisede ve kendi evlerinde ibadet etsinler." (PÖN, s. 385-386).

İnsanlar gelecek hakkında merak içindedir ve neler olacağını bilmek ister ancak Allah, Taniel'e gelecek zamanda neler olacağını gösterdiğinde dayanamayıp bayılır. Yazar, Krisdos'un da güne kendi kaygısı yeter, sözünü hatırlatarak sahih Hristiyan'ın bu konuda meraka kapılmasının onun için iyi bir şey olmadığını belirtir:

> "Taniel Allah'ın ona gelecek zemande vaki olacak şeyleri gösterdiyinde bayıldı ve birkaç gün onları gördükden sonra hasta kaldı. İnsan tabiatındandır ki gelecek şeyleri bilmek arzulesin lakin Allah merhameti ile bize ve aherlerine gelecek zemande ne olacağını gizler. Efendimiz kendi şayirdlerine güne kendi kaygusu yeter, dedi." (PÖN, s. 398).

3.9. Yester Hakkındaki Mülahazalar

Ardaşes padişah, sarhoşken hanımını herkesin önüne salona çağırır, o gelmeyince içkinin etkisiyle öfkelenir ve onu boşar, sonrasında pişman olur ama o zamanın kurallarına göre sözden dönülmez. Yazar, sahih Hristiyanlara sarhoşluğun milyonlarca zararından bir örneğini göstererek alkolden uzak durmanın önemini belirtir:

> "Bu padişahı ol derece örkelendirdi ki müşirlerinin tarifi ile onu boşadı ve soñra onun yerine Yester'i aldı. Acayib muşir olan Rabb putperest padişahın bir serhoşluğunu kendi halkının helasına vesile olmağa takdir eyledi. Zikrolunuyor ki padişah kimseyi içmeye cebr etmesinler deyü emreyledi ve bu medhe şayeste bir emrdir. Lakin kendisi serhoş oldu ve bu halde iken sultanı ile onun beyninde niza düşdü ve encamı onu boşadı. Serhoşluğun milyonlarce kötülüklerin bu bir örneyidir." (PÖN, s. 405).

Yazar, Yester'in dindar bir amca tarafından düzgün bir şekilde yetiştirilmesinin onu yüksek bir yere ve kutsal bir göreve getirmede en önemli etken

olduğunu belirtir. Bu örnekle sahih Hristiyanlara dinin gereklerine bağlı kalarak evlatlarını yetiştirmenin önemi hakkında da mesaj verilir:

> "Bu öksüzün dindar amucası Mortohay onu Rabb'ın yolunda terbiye etmiş idi. Eyer bu kız terbiye olmasayıdı sultan olabileceyine çok şübhe var ve bu vech ile bu yüzden millete vuku bulan helas icra olmayacağı pek ihtimaldır. Yester'in hep etdikleri dindar amucası Mortohay'ın ona verdiyi terbiye ve nasihetlerinin bereketleri idi." (PÖN, s. 407).

Yester, Yahudi milletinin tamamının öldürüleceğini duyunca kendi canını tehlikeye atarak padişahın huzuruna çıkıp onu bu kararından döndürmek için konuşmayı talep eder. Bundan önce işlerini rast getirmesi için Allah'tan dua ve oruç ile yardım ister. Allah onun yanında olur ve ona yardım eder. Yazar, sahih Hristiyanların da müşkül durumlarında bu yolla Allah'a yaklaşabileceklerini söyleyerek onlara yol gösterir. Yazar, padişahın huzuruna davet edilmeden girmenin sonucu insanın canına bile mal olabilecekken Allah'ın huzuruna Krisdos'un ismiyle her daim kolaylıkla girilebileceğini ve O'ndan zaman sınırı olmadan yardım istenebileceğini söyler:

> "Padişahın yanına helaklığa tayin olunmuş halkın hakkında rica etmek içün yaklaşabilecek zat Yester'den gayri yoğudu. Amucasının nasihatını diñledikden soñra dua ve oruc ile Allah'dan yardım diledi ki bu örnekden cümle insanlara ibret almağa vacibdir, ondan soñra ömrinü tehlikeye koydu ve teklif olunmazdan padişahın huzuruna çıkmağa cesaret eyledi. Yester'in işbu zikre şayeste haraketinde her bir sahih Krisdian'ın cümle a'lemin Padişahı olan merhamet tahtında oturan mübarek Allah'a yaklaşmasının bir güzel teşbihi görünür. Yester padişaha korkarak ve ditreyerek yaklaşdı ve kendi ömrünü eline alıb lutf ile mi yohsa gazab ile mi kabul olunacağını bilmez idi. Bunu padişah davet etmemiş idi, kabul olunacağı malüm deyil idi ve onun padişaha yaklaşması kanuna mugayir idi. Lakin cümle a'lemin Allah'ı merhametlerin Pederi cümle lutf u inayetin Allah'ı her bir halde bulunan cümle ademlere emreyledi ve onları davet etdi ki lutf u inayetin tahtına yalınız bir Miancı olan onun biricik Oğlu'nun isminde cesaret ile gelsinler. Ona gelmekde hiçbir günahkâr ömrünü tehlikeye komaz." (PÖN, s. 412-413).

Aman, Mortohay'ı öldürmek için planlar kurarken Allah planlarını ters çevirir. Yazar, sahih Hristiyan'ın Allah'ın kendisine yardımcı olduğunda en güçlü düşmanın bile ona kötülük yapmaya gücünün yetmeyeceğini belirtir:

> "Aman Mortohay'a hased ederek onun helakine çalışır ıkan padişahın huzuruna varıb onu hazırladığı ağaca asmak içün izin dilemek üzre iken padişahdan onu kendi eli ile padişah hilatını giydirmeye ve padişahın atına bindirib sokakları kendisi gezdirib onu izzetlemeye aldığı emr ona ölüm kadar ağır gelmiş olmalı. Bir ademin yardımcısı Allah iken düşmanlarının en kuvvetlisi bile ne edebilir? Bundan böyle Allah'a tevekkül etmeye ders alalım." (PÖN, s. 418).

Yazar, iyi bir terbiyeyle yetiştirilmiş öksüz olan Yester'in Yahudi milletinin hayatını kurtararak büyük bir iş başardığını belirtir. Sahih Hristiyanların da Allah'ın ölümsüz zürriyetleri olan öksüzleri koruyup kollamasını tavsiye eder:

> "Mortohay öksüz kızı familyasına alıb onu terbiye eylediyi zeman Yester bilmez idi ki kendisi onu ve cümle milletini helas etmeye alet olacak ıdı ki onlar o zeman cümle memlekete dağılmış bulunurlar ıdı. Fakir öksüzlerin vasileri ve dostları ve hocaları onları gelecek zemande ne olacaklarını ne kadar az bilirler. İmdi dayima öksüzün dostu olalım ve unutmayalım ki her bir çocuk Allah'ın ölümsüz zürriyetidir ve onun yalınız Oğlu'nun kanı ile fida olunmuşdur." (PÖN, s. 423-424).

Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri adlı kitapta yer verilen mülahaza parçaları yazarın Kutsal Kitaplardan alıntılarla bablarda anlattığı kısımlar üzerindeki derin düşüncelerini barındırır. Allah'a sorgusuz ve sadakatle iman ve itaat, Rabb'in razı olacağı evlatlar yetiştirmenin önemi, her ne koşulda olunursa olunsun Allah'tan ümit kesmemek gerektiği, O'ndan gelen her zorluğa sabırla ve duayla göğüs germek gerektiği, akraba ilişkilerinde özenli davranmanın önemi, dünya malına fazla kıymet vermemek gerektiği, rüya yorumları, falcılık ve büyücülükle hareket edilmesinin ve bunlardan medet umulmasının yanlışlığı, girişilen zor işlerde Allah'ı anarak O'ndan yardım istemenin ve duaya sarılmanın işleri kolaylaştıracağı, günaha düşmemek için her daim uyanık olmanın lüzumu anlatılır.

Yazarın ifadeleriyle söyleyecek olursak olaylar neticesinde varılan sonuçlar sadece sahih Hristiyan için değil gerçek bir Müslüman, hakiki bir Musevi'nin hayat yolculuğunda takınacağı tavırlara bir işaret, bir kılavuzdur. Dünya hayatı kısadır, ahiret yaşantısı ise süreklidir. İnsan bu dünyadan gelip geçen bir konuk gibidir, misafirliğinde sergilediği tutum onu içinde sürekli barınacağı evine götürecektir. Bu dünyada Rabb'inin emir ve yasaklarına uyan, Hisus Krisdos'un rehberliğinde ilerleyen sahih Hristiyanlar ebedi ömürlerine yatırım yapacaklardır ve orada huzurla geçirecekleri sonsuz bir yaşamla mükâfatlandırılacaklardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİN

PEYGAMBERLERİN ÖMÜRLERİNİN NAKLİYETLERİ

AZİZ KİTABLARDA BULUNDUĞU GİBİ

Bütün kitab Allah ilhamı iledir ve talim içün tazir içün islah içün sadakat hususunda olan tedib içün faydalıdır. (2: Dim: 3: 16.)[396]

İSTAMBOL'DA

A. B. ÇIRÇILIN BASMAHANESİNDE

1854

PEYGAMBERLERİN ÖMÜRLERİNİN NAKLİYETLERİ

HAZRETİ APRAHAM'IN ÖMRÜNÜN NAKLİYETİ

BAB 1

[1] Apraham [397] 'ın Familyası ve Onun Kanaan Diyarına Varması:

Apram yahod Allah Taalea soñraları onu tesmiye eylediyi üzre Apraham Noy [398] 'un oğlu Şemin silsilesinden olan Terah'ın küçük oğlu idi ve Noy'un vefatından iki yıl soñra Kildanilerin vilayetinde dünyaye geldi. Onun biri Nahor ve biri Haran isminde iki karındaşı var idi. Haran pederi Terah'dan evvel vefat edib Lot

[396] "Kutsal Yazılar'ın tümü Tanrı esinlemesidir ve öğretmek, azarlamak, yola getirmek, doğruluk konusunda eğitmek için faydalıdır." 2. Timoteos, 3/16.

[397] Ermenicede Apraham ya da Apram, İbrahim ismine karşılık gelmektedir. Metnimizin 49. sayfasında Apraham "Allah'ın dostu" diye de geçer. Tevrat'ta Avram diye geçer. "Avram: Yüce Baba; İbrahim, İbranice Avraham: Çokların babası anlamına gelebilir." Yaratılış, 17/5 için dipnotta belirtilmiştir. İncil'de Tanrı dostu ve Atamız diye de geçer: "İbrahim'e de Tanrı'nın dostu dendi." Yakup, 2/23. "Atamız İbrahim…" Yakup, 2/21.

[398] Ermenicede Nuh peygamberin ismidir.

nam bir erkek ve Milka ile Sara isminde iki kız evlad b[ı]rakdı ki bu kızlar evlenib Milka amucası Nahor'a ve Sara amucası Apram'a vardılar.

Apram anide Noy'un vefatından soñra doğdu ise de yine mabeynlerinde tokuz silsile geçmiş idi.[399] Ve dikkate şayeste şudur ki ilk ademin yani Atam babamızın[400] ve Yehudi milletinin azim[401] pederi ve asıl et**[2]**melini[402] koyan Apraham'ın mabeynlerinde say ki bir adem ömrü zemanı gibi geçmiş idi. Çünki Noy, Atam babamızın vefatından yüz iyirmi altı yıl soñra doğdu ve Apraham dünyaye gelmezden iki yıl evvel vefat eyledi. Bundan aşikârdır ki Aziz Kitablarda derc olunan tevarihe dayir azim vukuatler mesela dünyanın yaradılması,[403] Adem'in ası olması[404] ve hususa helase dayir olan Allah'ın vadleri[405] evladdan evlada pek kolay geçib hıfz olunabilirler idi.

Apram'ın gencliyinde geçirdiyi ömrün hususunda Aziz Kitablarda çok bir şey zikrolunmayor.[406] Lakin şu kadarını öyreniriz ki o putperest Kildanilerin

---

[399] Nuh peygamberin çok uzun yaşadığı belirtiliyor. Ankebut suresinde: "Vaktiyle biz Nuh'u kendi kavmine resul olarak göndermiştik. Nuh, bin yıldan elli yıl daha az bir süreyle onların arasında kaldı. Sonunda zulümlerini sürdürürlerken onları tufan yakaladı." (Ankebut, 29/14) şeklinde geçer. Dokuz yüz elli yıl kavmiyle yaşadığı bu sürenin öncesi ve sonrası olabileceği, böylece daha uzun yaşama ihtimali olduğu anlaşılıyor. "Nuh altı yüz yaşındayken yeryüzüne kırk gün kırk gece yağmur yağar ve kırk gün sürecek tufan gerçekleşir." Yaratılış, 7/11, 12, 17. "Nuh tufandan sonra üç yüz elli yıl daha yaşadı. Toplam dokuz yüz elli yıl yaşadıktan sonra öldü." Yaratılış, 9/28-29. Kutsal Kitap'a göre dokuz yüz elli yıl yaşadığı belirtiliyor. Nuh'un gençliğinde yaşadığı ömür hakkında da bilgi mevcut değildir: "Nuh 500 yıl yaşadıktan sonra Sam, Ham, Yafet adlı oğulları doğdu." Yaratılış, 5/32.

[400] Yaratılmış ilk insan olan Hz. Adem kastedilmiştir.

[401] Kelimenin Türkçedeki yazılışı azîm şeklindedir. (çevrimiçi) http://185.122.200.208/s/azim 24/03/2024.

[402] Էթնիէլիհնի şeklinde kullanılan kelimenin cümlenin anlamından "temelini" yerine yazıldığını düşünmekteyiz ancak yazarın temel kelimesinden etmel diye yeni bir sözcük türettiği ihtimali de vardır.

[403] Tanrı'nın dünyayı yaratış hadisesi Tevrat'ta şöyle geçer: Tanrı başlangıçta göğü ve yeri yaratır, "Işık olsun" diye buyurmasıyla ışığın olması ve ışığı karanlıktan ayırmasıyla gece ve gündüz birinci gün; göğü yaratması ikinci gün; bitkileri, ağaçları yaratması üçüncü gün; güneşi, ayı ve yıldızları yaratması dördüncü gün; sulardaki canlı yaratıklar, yeryüzünde ve gökte uçuşacak kuşları beşinci gün; yeryüzünde çeşit çeşit yabanıl hayvan, evcil hayvan, sürüngen sonra da bütün yaratılanlara egemen olacak kendi suretinde erkek ve dişi insanı altıncı günde yaratması anlatılır. Yedinci güne gelindiğinde Tanrı yapmakta olduğu işi bitirir ve o gün dinlenir. Yedinci günü kutsar. Yaratılış, 1/30; 2/1-2.

[404] Rab Tanrı'nın Adem'e yaşam ağacının meyvesini yemesini yasaklamasına rağmen yılanın Adem'in kaburga kemiğinden yaratılan kadını kandırması ve kadının da Adem'i günah işlemeye teşvik etmesiyle Adem Tanrı'ya karşı asi olmuştur. Yaratılış, 2/8-23; 3/1-24

[405] Allah'ın peygamberler aracılığıyla duyurduğu kurtuluş yolları ve bazı kavimlere ileride ihsan edeceği lütuflar kastedilir.

[406] Bu cümleden Aziz Kitaplar referans alınarak bu kitabın hazırlandığını anlıyoruz. Kutsal Kitap'ta Avram'ın yetmiş beş yaşından önceki hayatıyla ilgili bilgi verilmemektedir. Ayrıca Kutsal Kitap'ta Rabb'ınAvram'a ilk çağrısında ülkesini bırakıp Rabb'ın göstereceği ülkeye gitmesi buyurulduğunda

memleketinde terbiye olundu ve görünür ki atalarının ibretince bu dahi putperestliye zahib olmuş udu.

Lakin eyvah, ol asirlerde Yaradan Tañrı'ya deyil illa yaradılmış mahlukata ibadet eden yer salt Kildanilerin memleketi deyil idi. Allah henuz korkulu bir tufan gönderib fena efkârları ve yaramaz amelleri içün say ki cümle insanları helak etmiş iken ve halea[407] bu korkulu örnek Noy'un evladları evladlarının gözleri önünde iken tekrar yine fesada vardılar ve Apram'ın dünyaye geldiyi esnalerde yerin sakinleri yine pek dinsiz ve pek mekruh idiler. Bu sebebden pak din bütün bütüne mahvolmasın deyü Allah Taalea ihsanının ganili**[3]**yinden razi oldu ki Apram'ı dünyanın baki insanlarından ayırsın ve ona hak Allah'ı bildirsin ve ona ibadet etdirsin ve onu kendine bir sadık kul eylesin.

Allah Apram'a ilk defa görünüb [408] ona babasının evinden ve doğduğu vilayetden çıkıb onları terk etmeye ve diyar-i gurbete gitmeye emreylediyi zeman Apram yetmiş beş yaşında idi. Ve Allah ona gayret vermek içün emri ile beraber ona bazı vadler ve bahusus ondan hisabsız bir kavm olacak hem dünyanın kurtarıcısı ondan doğacak deyü ona vadeyledi ve bu babde ona söylediyi sözler bunlardır *diyarından ve vilayetinden ve babanın evinden sana göstereceyim diyara git ve seni böyük tayife sahibi edeceyim ve seni bereketleyeceyim ve adını böyük edeceyim ve mübarek olacaksın ve seni bereketleyeni bereketleyeceyim ve sana beddua edenlere lanet edeceyim ve yerin hep kabileleri sende bereketlenecekler.* (Dznn: 12: 1-3.)[409]Apram işbu semavi ilhamı hor görmedi illa Allah'ın teklifine itaat ederek kalkdı ve ihtiar pederi Terah'ı, karısı Sara'yı, karındaşı[410] oğlu Lot[411]'u ve bütün variyetini beraberince alıb nereye gitdiyini bilmeyerek yola düşdü. Ve evvela Haran diyarında

---

Avram'ın Rabb'in buyurduğu gibi yola çıkıp Harran'dan ayrıldığı zaman yetmiş beş yaşında olduğu belirtilir. Yaratılış, 12/1, 4.

[407]"Bu kelimenin aslıhâlâ şeklindedir." (çevrimiçi)https://sozluk.gov.tr/ 30/03/2023.

[408] "Rab Avram'a, 'Ülkeni, akrabalarını, baba evini bırak, sana göstereceğim ülkeye git' dedi." Yaratılış, 12/1. Tanrı, Apram'a ilk çağrısını bu şekilde yapar, aslında yüz yüze bir görüşme yoktur.

[409] "Rab Avram'a, 'Ülkeni, akrabalarını, baba evini bırak, sana göstereceğim ülkeye git' dedi, 'Seni büyük bir ulus yapacağım, seni kutsayacak, sana ün kazandıracağım, bereket kaynağı olacaksın. Seni kutasayanları kutsayacak, seni lanetleyeni lanetleyeceğim. Yeryüzündeki bütün halklar senin aracılığınla kutsanacak." Yaratılış, 12/1-3.

[410]Baskı/dizgi hatasından dolayı զարդնաաշղ şeklinde d yerine a (ն-ա) yazılmıştır.

[411] Lot, Apraham'ın kardeşinin oğlu yani yeğeni Lut peygamberdir.

sakin oldular ve ol vilayetde beş yıl kadar eylendiler ve bu beş yılın soñunda Terah öldü.

[4] Bu şey vaki oldukdan az soñra Apram'a yine yolculuğuna başlamağa emrolunmağıla cümle malı ve ademleri ile evvelki gibi yine kalkıb yola düşdü ve yolda kendine kulağuz olmak ve hıfz u himayet etmek babında ümidi Allah'da idi. Şimdi varacağı diyar üç yüzden ziyade mil uzak idi ve kalkdığı mahal ile oranın mabeyninde geçilecek tehlikeli çöller ve çıkılacak yüce dağlar var ıdı lakin bu şeylerin cümlesi Apram'a ve bilesince olanlara mani olamadılar. Onlar Allah'ın vadine güvenerek Kanaan diyarına varmak için yola çıkdılar ve encamı oraya yetişdiler.

Birinci Bab Üzerine Mülahazalar:

Dznntots Baş 12: hane 1-3[412]: "Yerin hep kabileleri sende bereketlenecekler." Aşikârdır ki bu sözler Mesia[413]'nın geleceyini haber verirler. Bu vech ile Apram'da yerin cümle kabil[e]leri bereketlenirler ki çünki onun zürriyetinden Hisus Krisdos Efendimiz zuhr eyledi ki o, deyil salt Yehudilerin illa ecnebi tayifelerin dahi helas edicisidir. O, Allah'ın Oğlu'dur ki gökden enib söz ile ve amel ile böyle tenbihler öyretdi ki onlara göre amel u haraket eden bu ömrde bile saadet bulur hem de o kendi kanını dökdü ki onun vasitası ile yerin hep milletleri bu **[5]**dünyada günahlar afvlığına ve ahretde ebedi ömüre malik olalar. Filvaki Apram'a böyük millet pederi olacağına vukuf olması böyük bir hürmet idi ve bu vukuat onun ismini azim eder idi lakin dünyanın Kurtarıcısı onun zürriyetinden gelecek keyfiyeti ona bundan

[412] "Rab Avram'a, 'Ülkeni, akrabalarını, baba evini bırak, sana göstereceğim ülkeye git' dedi, 'Seni büyük bir ulus yapacağım, seni kutsayacak, sana ün kazandıracağım, bereket kaynağı olacaksın. Seni kutasayanları kutsayacak, seni lanetleyeni lanetleyeceğim. Yeryüzündeki bütün halklar senin aracılığınla kutsanacak." Yaratılış, 12/1-3.

[413] Mesia ya da Krisdos Efendimiz ve Hisus Efendimiz; Mesih, Rab, Rab İsa, Tanrı Kuzusu, koyunların büyük Çobanı, Tanrı'nın Oğlu, İnsanoğlu, Kurtarıcı Mesih, Nasıralı İsa Mesih, Öğretmen, Rabbuni (İbranice Öğretmenim demektir.), Rabbî (Öğretmenim demektir.), kusursuz ve lekesiz kuzuyu andıran Mesih gibi değişik adlarla İncil'de geçen İsa'dır.

derecesiz daha ziyade hürmet u kerem idi. İmdi bu vade göre Apram, Krisdos'un gününü gördü ve şaz u mesrur oldu. (Hov: 8: 50.[414]Ypr: 11: 13.[415]Kağ: 3: 16.)[416]

Allah Taalea istedi ki bu dünya üzerinde putperestlikden pak kendine bir halk edinsin ve bunun içün Apram'ı Kildani putpereslerin arasından çağırdı. Allah'dan Apram'a kendi evini terk etmeye emrolunduğu zeman o yolda tehlikelere mi oğrayacak yahod mal u emlakini zay mı edecek deyü sual etmeye asla durmadı lakin iman ile der-akab kalkdı, itaat eyledi ve yola düşdü. O sarsılmaz bir itimad ile Allah'ın vadlerine güvendi ve onun imanının temeli yalınız Allah'ın vadleri idi. O inanır idi ki Allah emin ve sadıkdır ve heman söylediyi gibi edecekdir. Bu bir sahih iman idi çünki o imanına göre amel u haraket eyledi ve bundan başka dürlü bir iman hiçbir işe yaramaz.

İmdi Apram nice Allah'ın söylediyi şeylere inanıb itaat eyledi ise biz dahi **[6]**böyle Allah Taalea'nın bize Aziz Kitablarda izhar ve beyan eylediyi her bir şeye inanmalıyız ve salt inanmalı deyil illa bize onda hep tenbih eylediyi tenbihlere itaat etmeliyiz [417] yoğise Apram'ın halea göklerde malik olduğu saadetden hisseder olamağız.

BAB 2

Apraham'ın Mısır'da Günahı ve Kanaan Diyarına Dönmesi:

[414]"Ben kendimi yüceltmek istemiyorum, ama bunu isteyen ve yargılayan biri vardır." Yuhanna, 8/50. Devamında gelen ayet metni destekler: "Babanız İbrahim günümü göreceği için sevinçle coşmuştu. Gördü ve sevindi." Yuhanna, 8/56.

[415] "Bu kişilerin hepsi imanlı olarak öldüler. Vaat edilenlere kavuşamadılarsa da bunları uzaktan görüp selamladılar, yeryüzünde yabancı ve konuk olduklarını açıkça kabul ettiler." İbraniler, 11/13.

[416] "Vaatler İbrahim'e ve soyundan olanlara verildi. Tanrı birçok kişiden söz ediyormuş gibi, 'Ve soyundan olanlara' demiyor; 'Soyundan olana' demekle tek bir kişiden, yani Mesh'ten söz ediyor." Galatyalılar, 3/16.

[417]Metnimizde ve İncil'deki İbrahim peygamberle ilgili olan örneklere baktığımızda sahih Hristiyan'ın eylem ve imanını birleştirerek hareket etmesi sonucu bu mertebeye ulaşabileceği anlatılır:
"Ey akılsız adam, eylem olmadan imanın yararsız olduğuna kanıt mı istiyorsun? Atamız İbrahim, oğlu İshak'ı sunağın üzerinde Tanrı'ya adama eylemiyle aklanmadı mı? Görüyorsunuz, insan yalnız imanla değil, eylemle de aklanır. Ruhsuz beden nasıl ölüyse, eylemsiz iman da ölüdür." Yakup, 2/20-26.
Aziz Kitaplarda bize tebliğ edilenleri duyduktan sonra uygularsak da mutluluğa ulaşılacağı anlatılıyor: "Tanrı sözünü yalnız duymakla kalmayın, sözün uygulayıcıları da olun. Yoksa kendinizi aldatmış olursunuz. Çünkü sözün dinleyicisi olup da uygulayıcısı olmayan kişi, aynada kendi doğal yüzüne bakan kişiye benzer. Kendini görür, sonra gider ve nasıl bir kişi olduğunu hemen unutur. Oysa mükemmel yasaya, özgürlük yasasına yakından bakıp ona bağlı kalan, unutkan dinleyici değil de etkin uygulayıcı olan kişi, yaptıklarıyla mutlu olacaktır." Yakup, 1/22-25.

Apram cümle beraberince olanlar ile Kanaan memleketine girdiyinde Sihem nam şehrin yanına kondu ve orada Allah'a bir mezbah[418] bina eyledi. Ve burada Rabb yine ona göründü ve ona tekraren vadeyledi ki bütün ol memleketi kendinin zürriyetinden doğacak evladlarına verecekdir ve bundan görünür üdü ki bu vad onun sağlığında eda olunmayacağıdı lakin bu cümle ile Apram çünki Allah'ın iradet-i şerifi bu idi kendinin asla mirası ve hissesi olmayan bir memleketde garib ve müsafir kalmağa razi ve hoşnud oldu.

Biraz vakıtdan soñra Kanaan diyarında kıtlık oldu ve Apram sıkıntıya düşmeyile Mısır'da müsafir olmağa vardı ve orada eylenir iken asla şanına **[7]**düşmez tarik ile haraket eyledi. Görünür ki şimdi Sara altmış beş yaşında idi ise de daha pek güzel idi. İmdi Apram Sara'nın kocası olduğu içün Mısırlılar kendini öldürürler deyü korkmağıla onun rizası ile beraber kavl-i karar[419]etdiler ki onun hakkında kız karındaşıdır desinler. Oranın padişahı Firaon onu görünce güzelliyinden kapıldı, sevdi ve onun hatrı içün karındaşı zannolunan Apram'a dostane ikramlar eyledi. Ve onu Apram'ın yanından alıb az kaldı onu kendine nikâh edeceyidi. Lakin ol zeman Allah mabeyine girib Apram'ı ve karısını bulundukları serencamden helas eyledi çünki padişah hem onun tevabisi azab olundular, şöyle bir tarz ile ki ol azabı ne içün çekdiklerini añladılar. Ol zeman Firaon çapucak Apram'ı çağırıp ona bu tehlikeli yalanı içün tazir eyledi ve kendi sarayının ehalisine emreyledi ki onu karısı ile ve cümle variyeti ile Mısır'dan emniyet u selamet üzre çıkaralar.

Akibet Kanaan diyarında kıtlık dindi ve Apram hayvanat ile gümüş ve altun ile çok zengin olarak oraya döndü. Ve Beytel[420] tarafında mukaddema bina etmiş

---

[418] Yahudilere göre mezbah (kurbanların takdim edildiği yer) ateşi gökten gelmiş, Hz. Musa devrinden Hz. Süleyman mabedine intikal edinceye kadar kalmış, Manasseh'nin hükümdarlığına kadar da devam etmiştir. Hikmet Tanyu, "ateş", (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/ates 19/03/2023.

[419] "kavl ü karâr: bir şeyi sözleşip bitirme." Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, yay. haz. Aydın Sami Güneyçal, 17. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2002, s. 497.

[420] Kitab-ı Mukaddes'e göre İsrailoğulları tarihinin Hz. İbrahim'le başlayıp oğlu İshak ve torunu Yakup ile devam eden atalar döneminde sade ve göçebe bir hayat yaşayan Yahudi ataları, dinivecibelerini yerine getirebilmek için her konakladıkları yerde veya önemli gördükleri mahallerde birer mezbah(altar) yapmışlardı. Bu ibadet yerleri arasında Beytel de geçmektedir. Ahmet Güç, "mâbed", (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/mabed 19/03/2023.
"Bütün İsrailliler, bütün halk çekilip Beytel'e döndü. Orada, Rabbin önünde durup ağladılar, o gün akşama dek oruç tuttular. Rabbe yakmalık sunular ve esenlik sunuları sundular. Tanrı'nın Antlaşma Sandığı o sırada Beytel'deydi. Hakimler, 20/26-28. "(Samuel) Her yıl gidip Beytel'i, Gilgad'ı Mispa'yı dolaşır, bu kentlerden İsrail'i yönetirdi. Sonra Rama'daki evine döner, İsrail'i oradan

idiyi mezbahın üzerinde kendini hıfz u himayet ve helas eden Allah'a teşekkür kurbanı sundu. Şimdi Apram epeyice rahat bulub sığırları ve koyun**[8]**ları ve hep variyeti tez tez artmağa başladı. Onun ve yeyeni Lot'un sürüleri ol derece çoğalmışlar ıdı ki onlar o yere sığmadıklarından ma'da[421] onları beslemeye lazım olan yem dahi kifayet edecek mikdari bulunmaz ıdı. Bu sebebden çobanların beyninde nizalar eksik deyil idi ki nizaları ya yaylım hususunda ya eyice su hususunda idi.

Bu nizalar kullardan ağalarına dahi tesir etmeyile nihayeti biribirinden ayrılmağa lazım geldi. Bu ayrılma hususunda Apram yeyenine pek güzel bir tarz ile haraket eyledi çünki Apram Lot'a dedi ki kerem eyle benim ile senin aranda ve çobanlarım ile senin çobanların arasında niza olmasın zira biz karındaşız cümle yer senin önünde deyil midir? Kerem eyle benden ayrıl, eyer sen sola gidersen ben sağa giderim ve eyer sağa gidersen ben sola varırım. Apram onun böyüyü iken yine bir sahih Kristiyan ruhu [422]ile ilkliyi yeyeni Lot'a verdi ve beyendiği yeri ilk seçmeyi ona teklif eyledi. O zeman Lot Sotom ve Gomor şehrlerinin olduğu Hortanan Irmağı'nın etrafının müferrih, suyu bol ve mahsuldar düz ovanın güzelliyini görüb aralarında geçinecek idiyi halkın pek yaramaz ve fasid olduğunu mülahaza etmeyerek anide bütün ol ovayı kendine mes**[9]**kân deyü seçdi ve amucasından ayrıldı.

İkinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Kanaan memleketi Akdeniz ile Arabistan dağlarının arasındadır ve Mısır'dan ta Finike[423]'ye dek yetişir. Gündoğudan yana sinor[424]u Arabistan dağları olub kıble

---

yönetirdi. Orada Rabbe bir sunak yaptı." 1. Samuel, 7/16, 17. Beytel, İbrahim'den başlayıp Yahudi atalarının ibadet ettikleri, Tanrı için kurbanlar/sunular sundukları, Antlaşma Sandığı'nın bir zaman orada bulunduğu, Gilgad, Mispa gibi kentlerle yol bağlantısı olan kutsal bir yerdir.

[421] "Bu kelimenin aslı Türkçede maada; Arapçada mâ'adâ şeklindedir." (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 28/03/2023. Metnimizde ma'da, mada ve maada şekilleriyle geçmektedir. Birlik olması açısından mada yazımı ma'da olarak değiştirilmiştir. Maada şeklinde geçen yazımı ise aynen bırakılmıştır.

[422]Apram büyük olduğu halde, kendisinden küçük yeğeni Lot'a aralarında anlaşmazlık çıkmamaası için beğendiği yeri tercih hakkı veriyor, bunu sahih Hristiyan ruhu ile yapması bu yolda ilerleyecek kimselere de örnek oluyor.

[423] Fenike'nin yer olarak Suriye'ye yakın olduğu bilinmektedir. "Yahudi olmayan bu kadın Suriye-Fenike ırkındandı." Markos, 7/26.

[424] Sınır anlamında kullanılmaktadır.

tarafı Faran Çölü İdumea ve Mısır ile sınırdaşdır, gün batı sinoru Akdeniz ve poryas tarafı sinoru Liban Dağı'dır. Bu diyarın uzunluğu Dandan Berşaba[425]'ya kadar iki [y]üz mil kadar olub eni bazı mahallerinde doksan mildir. Ve ismine Kanaan denilmesi dahi Kam'ın küçük oğlu Kanaan'ın adından tesmiye olunması sebebindendir çünki bu memleket birkaç yüz sene onun evladları zabtında kalmış idi. Ancak Bağyesdin (yani Filistin memleketi) Allah'dan vadolunan yer İsrayel yeri tesmiye olundu ve şimdi dahi aziz diyar denir. Eski muelliflerin biri der ki: "Bu memleket mahsusen Kam'ın oğulların birine verilmiş deyil idi illa Kanaan ona hücüm edib onu Sem oğullarının ellerinden cebren zabt eyledi ve Apram bu Sem oğullarından olmağıla onun hak mirası olub onu fethetmesi ona ve onun oğullarına hakk idi."

[10] Apram bu vadolunan diyara girdiyi gibi anide bir mezbah yapıb Rabb'ın adına nida eyledi. Apram hakk Allah'ı öyrendiyi gibi ona ruh ile ve gerçeklik ile ibadet etmeye başladı. Bunu dikkat eyle ki o, ibtida mezbahın üzerine günah içün kurban sundu ve Rabb'ın adına ondan soñra nida eyledi çünki İncil'den öyreniriz ki kan dökülmeksizin günah içün afvlık olmaz.[426] Bizim şimdiki zemande sunduğumuz dualarımız ancak Rabb'ımız Hisus Krisdos'un yedi ile sunulan günah içün ol böyük kurbanın kerameti içün kabul olunurlar. Biz sakin olduğumuz mahalden ayrılıb aher yere vardığımızda Allah'a ibadet etmeyi hiçbir vech ile terk etmeli deyiliz illa canımızın selameti içün her nereye varırsak dinimizi dahi beraber götürmeliyiz.

Apram'ın Mısır'da karısı Sara'nın hususunda eylediyi hata ona göre amel u haraket etmek içün bize bir ibret olsun deyü zikrolunmamışdır illa Allah'ın Kelamı

[425]Berşaba da Beytel gibi kutsal bir yer olarak geçmektedir: "İbrahim Beer-Şeva'da bir ılgın ağacı dikti; orada Rabbi, ölümsüz Tanrı'yı adıyla çağırdı." Yaratılış, 21/33. "İshak oradan Beer-Şeva'ya gitti. O gece Rab kendisine görünerek 'Ben baban İbrahim'in Tanrısı'yım, korkma' dedi, 'Seninle birlikteyim. Seni kutsayacak, kulum İbrahim'in hatırı için soyunu çoğaltacağım.' İshak orada bir sunak yaparak Rabbi adıyla çağırdı." Yaratılış, 26/23-25.

[426] Hristiyan inancına göre insanların temizlenmesi, günahlarının affedilmesi, aklanmaları onların günahlarına fidye olarak verilen İsa Mesih'nın kanıyla gerçekleşmiştir, sonraki insanlar da ona iman ederek günahlarına karşılık İsa'nın kendileri için sunduğu kurbanın bağışlanma gücünden faydalanırlar. Bu güç onların dualarının kabülünde de kendini gösterir."Tanrı insanları İsa Mesih'e olan imanlarıyla aklar. Bunu iman eden herkes için yapar. Hiç ayrım yoktur. Çünkü herkes günah işledi ve Tanrı'nın yüceliğinden yoksun kaldı. İnsanlar İsa Mesih'te olan kurtuluşla, Tanrı'nın lütfuyla, karşılıksız olarak aklanırlar. Tanrı Mesih'i, kanıyla günahları bağışlatan ve imanla benimsenen kurban olarak sundu. Romalılar, 3/22-26. "Tanrı, günahı bilmeyen Mesih'i bizim için günah sunusu yaptı." 2. Korintliler, 5/21. "Nitekim Kutsal Yasa uyarınca hemen her şey kanla temiz kılınır, kan dökülmeden bağışlama olmaz." İbraniler, 9/22.

hiçbir vech ile hatra bakmaz ve bir şeyi gizlemesini sevmez olduğu için bu vukuat Apram'ın şanına zül ise de zikredeyor. Apram Mısır'da iken korkmalı deyil idi zira onda Allah'ın vadi var ıdı lakin onun imanı bu hususda pek zayif bulundu. Arakyal[427]deyor ki: "Kendini duruyor zanneden görsün ki **[11]**düşmesin." Krisdos Efendimiz kendi şayirdlerinin[428] imanı ne kadar zayif olduğunu bilmeyile Bedros'a hem bize dahi senin içün dua etdim ki imanın zayil olmasın, demişdir. Öyrenmeyoruz ki Apram Mısır'da dua etmek içün bir mezbah yapdı. İhtimaldır ki o her gün dua etmeyi ehmal etdiyi içün Allah onu bu günaha düşmeye terk eyledi. Krisdos Efendimiz der ki: "Uyanık durun ve dua eyleyin ki tecrübeye düşmeyesiniz."[429]

Görüyoruz ki Apram hem Lot pek zengin idiler lakin onların variyeti kendilerinin rahatlık u saadetlerine pek az yardım eyledi. Krisdos Efendimiz der ki: "İnsanın ömrü onun malik olduğu mal ganimetinden ibaret deyildir." Apram ile Lot'un malleri az iken birlikde ittifak ve dostluk u selamet ile sakin olurlar ıdı. Lakin onların variyetleri çoğalıb zengin oldukları gibi onların çobanları beyninde bir niza zuhur etdi ki onları biribirinden ayrılmağa mecbur eyledi. Bu hususda işbu mükerrem Peder bize canın sahih azametinin gayet a'lea[430] bir ibretini gösterdi. Mahal seçmek hususunu küllüyen kendi yeyeninin iradetine terk eyledi. Ona ister sağ ve ister sol tarafını seç, biz karındaşlarız, aramızda niza olmasın dedi. İnsanlar eyer karındaş**[12]**lar olduklarını düşünseler her gavga u niza aralarında der-akab defolur. Ol zeman o memleketde Fereziler ve Kanaanlılar sakin olurlar ıdı ve bu ol putperestlerin huzurunda kendi yeyeni ile nizalaşarak onlara fena bir ibret göstermekden daha ziyade sakınmağa Apram'ı dikkatlı eyledi. Ol memleketin cümlesi Allah tarafından Apram'a verilmiş idi lakin o yine sevinerek kendi yeyenine beyendiği mahalin istediyi mikdarini seçib almağa ruhsat vermeye razi oldu. Eyer bu dünyanın sakinlerinin cümlesinin bu misillu bir ruhu olayıdı bu dünya ne azim saadetin meskânı olur udu. Apram Lot'dan çok böyük idi ve yine de ilk seçmek

[427] Boğos Arakyal: İncil'deki Elçilerin İşleri bölümünden sonra mektupları olan Hz. İsa'nın havarilerinden Pavlus'un diğer adıdır.
[428] "Şakirt: öğrenci." (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 24/02/2024.
[429] İncil'de aynı uyarı birkaç kere yapılmıştır: "Uyanık kalın, imanda dimdik durun, mert ve güçlü olun." 1.Korintliler, 16/13. "Kendinizi duaya verin. Duada uyanık kalın, şükredin." Koloseliler, 4/2.
[430] "Kelimenin aslı Türkçede âlâ; Arapçada a'lâ şeklindedir." (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 09/03/2024.

hakkını kendine almadı illa sulh u dostluk hatır içün kendi hakkını terk etmeye razi oldu.

BAB 3

Apraham'ın Padişahlar ile Cengi:

Lot ayrılıb gitdikden soñra yine Allah Apram'a vadeyledi ki poryasa ve lodosa ve gün doğuya ve batıya doğru bakıb gördüyü cümle yeri ona ve ondan soñra onun zürriyetine verecekdir. Allah ona *kalk, şu yeri uzunluğuna ve enine gez zira onu sana vereceyim,* dedi. Apram bu em**[13]**re itaat edib çıkdı ve lodosa doğru yola revan oldu ve Hebron'dan az irakce Mamre[431] meşeliyi denilen mahalin yanında kondu ve orada Allah'a bir mezbah yapdı. Ve ol yerin ayanlarından kendine üç kimseyi dost eyledi ki onların is[i]mleri Mamre, Aner ve Eşkol idi ki bu kimseler akıbet onun işine ve hususa işbu zikrolunacak maddede yaradılar. Apram Mamre'de sakin oldukdan az soñra Lot bir böyük belaya oğradı. Sodom, Gomor[432], Adma, Söyim ve Soar nam şehrlerin beş padişahları on iki yıldan beru Elam yani Parsistan padişahı Kedarlağomer'e harac-güzar idiler. Lakin akıbet üzerlerinden kulluk buyunduruğunu silkib ona karşı durmağa birlikde ahdlaşdılar. Kedarleğomer kendine konşu olan üç padişahdan yardım alarak bir böyük ordu ile onların üzerine sefer eyledi. İmdi Tuz Deresi denilen bir mahalde bir cenk olub ol asılığla kalkan beş padişahlar yenilmeyile kaçdılar ve askerlerinden birçoğu helak oldu. Ol zeman galib olanlar Sodom'u ve obir şehrleri yağma ederek Lot'u ve aher çok kimseleri yesir edib çok mal u ganimet ile gitdiler.

Apram bunu duyunca der-akab üç yüz on sekiz kullarının başına geçib ol zikrolunan Mamre, Aner ve Eşkol nam üç dosdlarının yardımı ile Kedarlağomer'i**[14]** ve onun ile ittifak etmiş padişahları kovalamağa çıkdı ve altmış beş saatlık yol kadar sürüb gece ile onları Danda yetişib basdı ve onları tarumar edib

[431]Mamre de Beytel ve Berşeba gibi ibadet edilen, sunak yapılan bir yer olarak karşımıza Kutsal Kitap'ta karşımıza çıkmaktadır. "Avram çadırını söktü, gidip Hevron'dakiMamremeşeliyine yerleşti. Orada Rabbe bir sunak yaptı. Yaratılış, 13/18.

[432]Sodom ve Gomor'un yok edilmeden önce suyu bol bir yer olduğu şöyle geçer: "Lut çevresine baktı. Şeria Ovasının tümü Rabbin bahçesi gibi, Soar'a doğru giderken Mısır toprakları gibiydi. Her yerde bol su vardı. Rab Sodom ve Gomora kentlerini yok etmeden önce ova böyleydi." Yaratılış, 13/10.

kaçırdı ve arkalarından ta Dımışkın poryas tarafında olan Hoba dedikleri mahale kadar kovaladı. Ve Lot'u hem onun familyasını baki yesirler ile ve cümle yağmalanmış olan maller ile alıb hepisini sağ selim geri getirdi.

Apram işbu seferden döner iken Sodom padişahı onu karşılamağa çıkdı ve işinin rast gelib düşmenleri yenerek yesirleri ve malları kurtardığına sevinerek ona tehniye[433]etdikden soñra ona yalvardı ki salt insanları erkek ve karı terk eylesin ve düşmenin elinden kurtarıb geri getirdiyi cümle mali kendine alıkosun. Lakin Apram'da mal u ganimeti tahkir etmeye istidad var ıdı. Onun bu hususda gösterdiyi azim mürüvvetin tevarihde emsali yokdur. Ol şeylerden hiçbir şey almağa istemedi. Ve dedi ben göğü ve yeri yaradan Allah Taalea'ye elimi kaldırırım (yani yemin ederim) ki cümle senin olan şeylerden iplikden çarık kayışına varıncaya dek hiçbir şey almayacağım ta ki Apram'ı ben zengin etdim, demeyesin.

Ve bu zemande Salim yahod soñradan Yerusağem denilen şehrde**[15]** Melkisedek[434] nam zat onun istikbaline çıkdı ve Apram'a hem onun tevabisine taam getirib Rabb'ın ismi ile ona hayr dua eyledi. Bu Melkisedek ol fasid devrin ortasında bulunur iken de yine hakk Allah'a ibadet eder idi ve bu deyil salt Salim padişahı illa Allah Taalea'nın kâhini dahi olarak dine dayir hızmetleri icra eder idi. Apram bunu böyle bilerek bundan akdemce düşmene galib geldiyi içün Allah'a bir teşekkür nışanı deyü ona düşmenlerden aldığı yağmanın cümlesinin üşürünü[435] verdi.

Üçüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

[433] "bk.tehniyet: tebrîk etme, kutlama; 'hoş geldin!' deme." Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, s. 1062.

[434]Melkisedek hakkında İncil'de şu şekilde bilgi verilmektedir: "Bu Melkisedek, Şalem Kralı ve yüce Tanrı'nın kâhiniydi. Kralları bozguna uğratmaktan dönen İbrahim'i karşılamış ve onu kutsamıştı. İbrahim de ona her şeyin ondalığını verdi. Melkisedek, adının anlamına göre, önce "Doğruluk Kralı'dır; sonra da "Şalem Kralı", yani "Esenlik Kralı"dır. Babasız, annesizdir; soyağacı yoktur. Ne günlerinin başlangıcı ne yaşamının sonu vardır. Tanrı'nın Oğlu gibi sonsuza dek kâhin kalacaktır." İbraniler, 7/1-3.

[435] "Sözlükte onda bir anlamına gelen uşr kelimesinin Türkçeleşmiş şekli olan öşür fıkıhta toprak ürünlerinden tahsil edilen zekâtı ifade eder. Kelime terim anlamını Hz. Peygamber'in konuya ilişkin hadisindeki kullanımından alınmıştır. Mehmet Erkal, "öşür", (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/osur#2-osmanlilar 21/01/2024.

Apram kendi yeyeninin düşmenleri ile cenk etmesinde onun Salih ahleak[436] u meşrebini görürüz. O kılıcı sadece suçsuzları helas etmek içün kullandı ve bu hususda bir ücret almağa ona teklif u ibram olunduğu takdirde o hiçbir vech ile bir şey kabul etmeye kayil olmadı. O işbu sefere bir kazanc sevdası ile varmadığı misillu onun içün bir ücret dahi almadı. Onun hadsız hisabsız mal u variyeti onu tamakâr eylemedi illa kendinin malik idiyi şeylere kanaat etdirdi.

Bazi kimseler zannetdiler ki Melkisedek Allah'ın Oğlu idi lakin Aziz **[16]** Kitablar'ın hiçbir mahalinde böyle bir şey añlaşılacak hiçbir eser yokdur. Boğos Arakyal İbranilere mektübünde Melkesedek hakkında söyler iken Hisus Efendimizin o ne kadar alea bir teşbihi olduğunu beyan eder lakin onun insandan üstün bir zat olması babında hiçbir işaret bile göstermez. "Anasız babasız silsilesizdir ve günlerinin ibtidası yok hem ömrünün sonu yok lakin Allah'ın Oğlu'na menend olmağıla dayima baş kâhin kalır." (Ypr: 7: 3)[437] demek onun sahihan anası babası yok ne doğdu ne de öldü demek deyildir illa bunun manası budur ki Aziz Kitablar tevarihinde onun ismi zikrolunduğu takdirde onun silsilesi mevludu ve ölümü hususunda bir şey söylenmeyor. "Silsilesiz" yani silsile babında bize hiçbir haber verilmeyor. "Dayima başkâhin kalır." yani kâhinliyi aldığı bir muayin vakıt yahod öleceyi zeman kâhinliği bir sayrisine b[ı]rakdığı ya onun yerine bir aheri geçdiyi bize beyan olunmayor ki bu keyfiyetlerin cümlesi Nomos mucibince olan Levi tanzımatı kâhinlerinde mevcud idi. Ve bu sebebden o Rabb Hisus Efendimizin bir celil teşbihi ve numunesi idi.[438] O Movses'in tanzımatı terkibince deyil illa Allah tarafından tarz-i mahsuse ile kâhin tayin u nasb olunmuş udu.

---

[436] "Kelimenin Arapça aslı ahlâk şeklindedir." (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 19/03/2023.

[437] Babasız, annesizdir; soyağacı yoktur. Ne günlerinin başlangıcı ne yaşamının sonu vardır. Tanrı'nın Oğlu gibi sonsuza dek kâhin kalacaktır." İbraniler, 7/3.

[438]Melkisedek hakkında İncil'de verilen bu bilgilerden Tanrı'nın Oğlu gibi sonsuza dek kâhin kalacağı ve tıpkı onun gibi kutsama özelliğine sahip olduğu anlaşılıyor, yazar bu açıdan Melkisedek'i Rabb Hisus Efendimizin ulu bir benzeri ve örneğidir, şeklinde tasvir ediyor: "Bu Melkisedek, Şalem Kralı ve yüce Tanrı'nın kâhiniydi. Kralları bozguna uğratmaktan dönen İbrahim'i karşılamış ve onu kutsamıştı. İbrahim de ona her şeyin ondalığını verdi. Melkisedek, adının anlamına göre, önce 'Doğruluk Kralı'dır; sonra da 'Şalem Kralı', yani 'Esenlik Kralı'dır. Babasız, annesizdir; soyağacı yoktur. Ne günlerinin başlangıcı ne yaşamının sonu vardır. Tanrı'nın Oğlu gibi sonsuza dek kâhin kalacaktır." İbraniler, 7/1-3. "Melkisedek ise Levili kâhinlerin soyundan olmadığı halde, vaatleri alan İbrahim'den ondalık kabul etmiş ve onu kutsamıştır. Hiç kuşkusuz kutsayan kutsanandan üstündür." İbraniler, 7/6, 7. İnaışa göre İsa sonsuza dek yaşadığı için kâhinliği sürekliyken Melkisedek ise Tanrı'nın andıyla sonsuza dek kâhin olmuştur:. "Bu da antsız olmadı. Öbürleri ant içilmeden kâhin

[17] BAB 4

Allah Taalea'nın Apraham'a Bir Erkek Evlad Vadetmesi:

Apram Kanaan diyarında kendine dost olmakdan ziyade düşman olan birtakım ademler arasında müsafir ve garib kaldı. Ve bundan ma'da kendine bu dahi azim keder ve derd olmağa başladı ki daha kendine bir evlad olmuş deyil idi ve bundan böyle bil-iktiza kendinin malının çoğunu kendi hanesinin Eliezer isminde bir kuluna terk etmeye mecbur olacak idi. Lakin kendi halkının hep hacetleri içün kayıran Allah Taalea hazretleri ona halea beşinci defa görünüb onu bu sözler ile gayretlendirdi. *Korkma Apram, ben sana siperim ecrin gayet çok olacak.* Apram dahi kendi kalbinin mahsunluğunu arz edib dedi ki ya Efendim Rabb, ben evladsız geçeyor iken ve evimin varisi (yani mirascısı) Dımışkılı Eliezer iken bana ne vereceksin? Onun bu sözlerine Allah der-akab cevab verdi ki*o sana varis olmayacak lakin bağrından çıkacak olan o senin varisin olacakdır*. Ve Allah Apram'a bu babde daha ziyade emniyet vermek içün ona dedi ki gözlerini göye doğru kaldırsın ve eyer yıldızları sayabilirse söylesin hem ona **[18]** *zürrüyetin böyle olacakdır,* dedi. Bu takdirde Apram'ın yüreyinden her bir şübhe u vesvese kalkdı, Allah'ın vadına inandı ve bu ona sadakat sayıldı.

Bundan soñra der-akab Allah Apram ile ahd kesişdi yani onun ile bir mukavele etmeye razi oldu şöyle ki hep vadeylediyi şeyleri icra etmeye kendini mecbur eyledi. Bu ahd ol zemanlerin a'deti mücibince akt olundu ki bu minval üzre oldu: Apram Allah tarafından emrolunduğu minval üzre biri inek ve biri keçi ve biri koç olarak dört ayaklılar[ı]ndan üç ve bir kumru ile bir göyercin kanadlı kuşlardan iki cümlesi beş hayvan aldı ve beşini de boğazladıkdan soñra dört ayaklıları ortasından ayırarak ikişer parça eyledi ve parçaları eşi eşine bir tarafdan ve obir tarafdan karşı karşıya kodu. Ve mabeynlerinde bir aralık kodu. Kuşları ise bütün b[ı]rakdı. Bu vech ile sabahlayın kurbanını hazırlayıb Allah'ın huzurunu gözederek durdu hem de dikkat ile bekler idi ki kuşlar enib kurbanın bir tarafını dokunmasınlar.

---

olmuşlardı. Ama O kendisine, "Rab ant içti, kararından dönmez, /Sen sonsuza dek kâhinsin" diyen Tanrı'nın andıyla kâhin oldu. Böylece İsa daha iyi bir antlaşmanın kefili olmuştur. Önceki düzende çok sayıda kâhin görev aldı. Çünkü ölüm, görevlerini sürdürmelerini engelliyordu. Ama İsa sonsuza dek yaşadığı için kâhinliği süreklidir." İbraniler, 7/20-24.

Güneş batar iken Apram'ın üzerine bir hiybetlu karanlık ile beraber bir ağır uyku düşdü. Allah'ın celali göründü. Ve işte bir tüten külhan ve yanar çırağılar ol (kurbanın) parçalarının arasından geçdiler ve bu esnade Allah **[19]** Apram'a bu sözleri söyledi *sen selamet ile babalarına varacaksın, kâmil ihtiarlık ile gömüleceksin lakin evladların kendilerin olmayan diyarda müsafir olacaklar ve kulluk edecekler ve onlara dört yüz yıl cefa edecekler amma ben onların kulluk edecekleri tayifeyi dahi hökmedeceyim ve ondan soñra çok mal ile çıkacaklar, onlar buraya dördüncü dev[i]rde dönecekler.* İşbu kelamı İlahi her vech ile tekmil oldu zira Apram aşağ[ı]da zikrolunacak minval üzre eyi ve hoş ihtiarlık sinine erib akibet selamet ile vefat eyledi. Lakin onun evladları Mısır'da gurbet çekdiler ve orada kulluğa düşüb tahkir olundular. Amma dört yüz otuz yıldan soñra Rabb'ın bütün cemaatı oradan gece ile gani mal ile çıkdı ve Kanaan diyarına gelib onu zabt eyledi.

Dördünci Bab Üzerine Mülahazalar:

Ruyade Rabb'ın bu sözleri *korkma Apram, ben sana siperim, ecrin gayet çok olacak,* dindar Apram pedere ne kadar teselli vermiş olmalıdırlar. Apram henuz birtakım düşmenler ile oğraşıb haklarından gelmiş idi ve ihtimaldır ki onun, onlar tekrar toplanıb dönerler deyü korkmağa sebebi var idi. Eyer siperimiz Allah **[20]** ise korkacak bir şeyimiz olamaz ve eyer ecrimizi veren Allah ise ondan ziyade bir şeye mühtac deyiliz. Eyer Allah'ın himayetinin kölgesi bizi örteyor ise ondan ziyade ne isteyebiliriz? Allah kendi cemaatına bir ücret deyü kendini verir ve bu filvaki gayet azim bir ücretdir. Allah kendi vaadlerini Apram'a çok defa tazeledi ve tekrarladı ve bu ona cesaret u yürek verdi ve imanını kaviledi. Şehadet olunuyor ki o Rabb'a inandı ve Rabb bunu ona sadakat saydı. Allah'a inanan kimse ona tazim u tekrimlerin en böyüyünü sunmuş olur ve ona inanmayan onu yalancı etmiş olur. Eyer Krisdos'un vadlerine inanırsak bize bu sadakat sayılacakdır ve günahlarımız afv olunub helas bulacağız. Kurbanı yemeye enecek olub Apram'ın onları kovduğu kuşlar ruhani kurbanımız olan Allah'a hamd u sena ve dua sunar iken çok kerre akl u fikrimize giren boş ve batıl fikirlerin teşbihleridir. Biz onları Apram kendi kurbanından ol kuşları kovduğu gibi kovmağa dikkat etmeliyiz.

Allah'ın Apram'a oğulları kullukda ve tahkir olmakda dört yüz yıl kalacaklar deyü beyan eylediğine göre (bak Dznn: 12: 40-43.)[439] bu dört yüz yıl İsahag'ın mevludundan ta İsrayel'in Mısır kulluğundan azad olmaleri zemane dek sayılır. Lakin dört **[21]**yüz otuz yıl kıyas olunur ki Apram'ın Mısır'a gitdiyi zemandan sayılmağa başlar.

BAB 5

Apraham'ın Halayığı Hagar[440]'dan İsmayel Nam Bir Oğlu Olması:

Halea Apram'ın Allah'ın vadlerine iman getirdiyini beyan eylemişiz lakin onun karısı Sara kendinin bulunduğu sinde yaşlı bir karı vadolunan erkek evladı doğurmağa mümkünsüz bir şey kıyas etmeyile kocasına öyüt verdi ki halayığı Hagar'a girsin ki hiç deyil ise ondan doğacak evladı alıb kendine evlad ederek valide olsun. Apram buna pek kolay razi oldu. İmdi Hagar Apram'ın oğlunun ve varisinin anası olacağını görünce mağrurlandı ve kendi hatununun hatrına dokunmağa başladı. Bu hususda Sara azim nahaklık ile haraket eyledi. Kendi kocasına Hagar'ın bu mağrurluğuna sen sebebsin, deyü sitem eyledi ve eyerçi ol şekva eylediyi fenalığın aslı kendinin münasibetsiz öyüdünden hasil olduğunu eyi bilir idi ise de nahak örkesi esnasında Allah'a nida eyledi ki Apram ile kendinin arasında şeraat eylesin.

Bundan katı nazar bize rivayet olu**[22]**nuyor ki[441] Sara Hagar'a kötülük ve zulm ile amel u haraket eyledi. Bunun içün Hagar darılıb Apram'ın evinden kaçdı ve kendi vilayeti olan Mısır'ın yolunu tutub gitdi. Ve ol kadar gitdi ki yolun zahmetinden yoruldu ve bir pungar[442]ın başında diñlenmeye oturdu. Orada ona Rabb'ın meleyi göründü ve ona dedi ki dönsün ve kendi hatununa itaat eylesin. Ondan soñra ona bir erkek evlad doğuracağını haber verib onun ismine

[439] "RAB Avram'a şöyle dedi:'Şunu iyi bil ki senin soyun yabancı bir ülkede, gurbette yaşayacak. Dört yüz yıl kölelik edip baskı görecek. Ama soyuna kölelik yaptıran ulusu cezalandıracağım. Sonra soyun oradan büyük mal varlığıyla çıkacak." Yaratılış, 15/13-14. Aslında Dznn: jp: 40-43. Yaratılış, 12/40-43'e denk gelir ancak burada bir yanlışlık söz konusudur, işaret edilen bilgiye Yaratılış, 15/13-14'te ulaşılmıştır.
[440] Hacer.
[441] Rivayet olunan kısım Yaratılış, 16/1-8'de yakın ifadelerle geçmektedir.
[442] "Pınar, çeşme." (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 18/03/2023.

İsmayel[443]kosun deyü ona emreyledi. Hem ona bunu dahi haber verdi ki bu evlad sayısı çok ve cenkci bir milletin babası olacak.[444] Ve ona o yabani adem olacak, onun eli hepsinin üzerine ve hepsinin eli onun üzerine olacak ve cümle karındaşlarının önünde sakin olacakdır, dedi. (Dznn: 16: 11,12.)[445]Hagar itaat edib Apram'a döndü ve biraz zemanden soñra bir erkek evlad doğurdu ki Allah'ın emri mucebince Apram onun adına İsmayel kodu. Ve İsmayel doğduğu vakıt Apram seksen altı yaşında idi.

İhtimaldır ki Apram Allah'ın kendine varis deyü takdir eylediyi evlad bu İsmayel'dir zanneyledi. Lakin Allah'ın tedbirleri bizim tedbirlerimiz gibi deyillerdir. İsmayel'in mevludundan on üç yıl soñra Allah yine Apram'a görünüb ona bu **[23]**sözle[r]i söyledi *ben cümleye kadir Allah'ım, önümde (doğru) yürü ve kâmil ol* ve Apram yüzükoyun kapanıb secde eyledi ve Allah onunla söyleşerek dedi *benim işte senin ile ahdım var ve neçe tayifelerin babası olacaksın ve artık adın Apram denilmesin amma senin adın Apraham olsun.* (1)[446] *Ve sana ve senden soñra zürriyetine ebedi mülk deyü müsafir olduğun yeri cümle Kanaan diyarını vereceyim.* (Dznn: 17:1, 3, 5, 8.)[447]Hem şimdi Allah Apraham ile bir ahd kesişdi ki bu ahdın mühürü yani zikri dayım kalmanın nişanı bu idi ki Apraham'ın kendi evinin hep erkeyi sünnet olunsun.[448] Ve Allah'ın Apraham'a verdiyi habere göre bu ahd deyil İsmayel'in üzerine illa Sara'nın doğuracak olduğu bir aher erkek evladın üzerine

[443] "İsmail"; "Tanrı işitir" anlamına gelir. Yaratılış, 16/11'in dipnotunda geçmektedir.
[444] Bu kısmın da Kutsal Kitap'tan alındığını anlıyoruz: "Rabbin meleği, "Hanımına dön ve ona boyun eğ" dedi, "Senin soyunu öyle çoğaltacağım ki kimse sayamayacak." Yaratılış, 16/9, 10.
[445] "İşte hamilesin, bir oğlun olacak, /Adını İsmail koyacaksın. /Çünkü Rab sıkıntı içindeki/yakarışlarını işitti. /Oğlun yaban eşeğine benzer bir/adam olacak, /O herkese, herkes de ona karşı/ çıkacak. /Kardeşlerinin hepsiyle/çekişme içinde yaşayacak." Yaratılış, 16/ 11, 12. Kutsal Kitap'ta aynı ayetin dipnotunda şu ifade yer almaktadır: "Kardeşlerinin hepsiyle çekişme içinde yaşayacak ya da bütün kardeşlerinin yaşadığı yerin doğusuna yerleşecek."
[446] Bu dipnot metnin kendisinde vardır. (1) Aprambalea peder ve Apraham çokluk pederi demekdir.
[447] "Avram doksan dokuz yaşındayken RAB ona görünerek. 'Ben Her Şeye Gücü Yeten Tanrı'yım' dedi, 'Benim yolumda yürü, kusursuz ol. Avram yüzüstü yere kapandı. Tanrı, artık adın Avram değil, İbrahim olacak. Çünkü seni birçok ulusun babası yapacağım. Bir yabancı olarak yaşadığın toprakları, bütün Kenan ülkesini sonsuza dek mülkünüz olmak üzere sana ve soyuna vereceğim. Onların Tanrı'sı olacağım." Yaratılış, 17/1, 3, 5, 8.
[448] Bu kısım Kutsal Kitap'ta şu şekilde geçer: "Tanrı İbrahim'e, Sen ve soyun kuşaklar boyu antlaşmama bağlı kalmalısınız, dedi, "Seninle ve soyunla yaptığım antlaşmanın koşulu şudur: Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek. Sünnet olmalısınız. Sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak." Yaratılış, 17/9-11.

sabit olacağıdı. Ve Sara'nın dahi adını deyişdirib emreyledi ki artık ona deyil Sara illa Sarah denilsin. (2)[449]

İhtiar Apraham Sarah'ın evlad doğuracağını işidince yüzükoyun düşüb güldü. Hem de Allah'a İsmayel için niaz edib heman İsmayel senin huzurunda ya**[24]**şasın, dedi. Buna Allah cevab verdi ki İsmayel yaşayacak ve zürriyeti gayetle çoğalacakdır lakin ebedi ahd Sarah'dan doğacak olan evladda sabit olacakdır ki onun adına İsahag[450]komak gerek idi. İmdi Apraham işbu vadlere inanıb şaz oldu ve Allah'ın tenbihine itaat etmeye ne kadar gönlü olduğunu göstermek için der-akab halea on üç yaşında olan oğlu İsmayel'i sünnet eyledi ve ondan soñra kendi evinde bulunan hep erkeyi ve kendini dahi doksan dokuz yaşında iken sünnet etdi.

Beşinci Bab Üzerine Mülahazalar:

Apraham'ın Sarah hakkında Mısır'daki haraketini na-layık takrir eylemeye mecbur olduğumuz misillü onun Sarah'ın teklifine rizaverib Mısırlı halayığını karı almağa riza vermesini dahi na-layık takrir eylemeye mecbur oluruz.

İşbu haraketin kökü Allah'ın vadlerine münasib iman eksikliyi oldu. Allah'ın kendi vadlerini icra etmesinin tarikleri Apraham ile Sarah'ınki gibileri deyil idi ve bunun için Allah onların eylediyi tertibi mübareklemedi. Hagar ve onun oğlu İsmayel Apraham'a sebebi rahat olmadılar illa meşakkat sebebi oldular. Apraham işbu bir karıdan ziyadeye birden tezvic**[25]** etmesi ile verdiyi ibreti onun zürriyetinden çoklarının dahi öyle etmeye vesile olmağıla ve alelhusus Soğomon[451] 'un vakasında gayet fena neticelere bais oldu. Rabb Efendimiz ise ibtidate öyle olmadı, demişdir.

İsmayel'in nesli yani zürriyetinden zuhur eden halk hususunda Dznn: 16: 12[452] 'de zikrolunan peygamberlik ne kadar tekmilen icra olunduğu dikkate şayestedir. İsmayel Arabistan ehalisinin pederi ve Piri idi ki vaka bu halkın elleri

[449] Bu dipnot metnin kendisinde vardır. (2) Sara kadınım ve Sarah azim kadın manasınadır. Kutsal Kitap'ta Sara: Prenses anlamına gelir. Yaratılış, 17/5'in dipnotunda geçmektedir.
[450] "İshak": "Güler" anlamına gelir. Yaratılış, 21/3'ün dipnotunda geçmektedir.
[451] Hz. Süleyman.
[452] Oğlun yaban eşeğine benzer bir/ adam olacak/ O herkese, herkes de ona karşı/ çıkacak./ Kardeşlerinin hepsiyle/ çekişme içinde yaşayacak." Yaratılış, 16/ 12.

ondan beru şimdiye degin “cümlenin üzerinde” oldu. Bu halk halea bu güne kadar çölde yaşarlar ve hiçbir sabit ve kayim meskânları olmayarak yerden yere göçerler. Eski zemanın en böyük cengcileri onların üzerine neçe neçe seferler edib onlar ile cenk eylediler amma onları külliyen yenib alt eden olmadı. Bu halkı alt etmeye Ağegsantros, Andikonos, Bombeios, Grassos, Drayianos, Severos ve sayir kimseler nafile savaşdılar. Hromalılar birkaç milletlerden mürekkeb bir asker ile onların üzerine vardılar amma bunlar yalınızca bu azim devletin hiybetlu kuvvetine karşı durdular ve bu vech ile bu Peygamberler onun eli hepsinin üzerine ve hepsinin eli onun üzerine olacak, tekmilen icra olundu. Bundan az soñra İsmayelliler Saraginos ismi ile Goddiler ile birleşib Hro**[26]**malıların üzerine hücüm eylediler ve onları yenib şerhlerini fethetdikden soñra bir azim padişahlık tanzim e[y]lediler. Ve bu vech ile İsmayel dahi böyük millet oldu.

Bu dahi işaret olunsun ki Apraham’a olan ahd iki kıs[ı]mden ibaret olub biri Kanaan diyarı ve Allah’ın vadeylediyi aher cesmani şeylere dayir ve obiri ruhani şeylere dayir idi.

BAB 6

Meleklerin Apraham’a Ziyareti ve Sotom içün Onun Niyazı:

Apraham daha Mamre’de sakin iken yaz eyamında bir gün öylenüstü çadırının kapusunda oturur idi ve gördü ki oraya doğru üç adem yaklaşır ıdı ve onları müsafir kıyas eyledi. İmdi anide oturduğu yerden kalkıb onları karşılamağa seyirtdi ve onlara selam verdikden soñra onlara dedi ki ya efendim, halea eyer nazarında lutf buldum ise kerem eyle kulunun mekânından geçme, kerem eyle, azacık su alınsın ve ayaklarınızı yaykayın ve ağacın altında istirahat edin ve bir lokma ekmek getireyim ve yüreklerinizi kuvvetlendirin, anden geçin. Müsafirler onun davetini kabul eylediler ve Apra**[27]**ham can u dilden onlara bir münasib taam hazırlamağa başladı. Ve Apraham çadıra Sara’ya seyirdib dedi tez üç şinik simid onu yoğur ve pideler yap. Anden Apraham sığırlara seyirtdi ve bir körpe ve eyi buzağı alıb uşağa verdi ve o onu çapucak hazırladı. İmdi tereyağı ile süd hem hazırladığı buzayı alıb önlerine kodu ve kendisi ağacın altında yanlarında durdu ve onlar yedi.

Bu babde Apraham'ın müsafir kabul etmekden hazzetdiyini Arakyal medhedeyor ve hakikat bu aziz bir ameldir. Bunun vasitası ile Apraham kendisine malüm deyil iken melekler konuklamağa nayil olmağıla azim mürüvvete erdi. Bu üç ademler melekler idi ve onların biri Allah'ın Oğlu [453]idi. Bu, Apram'a ağacın altında durur iken sordu ki karın Sara nerededir? Ve ondan soñra ona Allah'ın takdiri ile bir sene içinde Sara'nın bir oğul doğuracağının tahkik haberini verdi. Çadırın kapusunda durub diñleyen Sara ol sinde ihtiar bir karı çocuk doğurmağa mümkünsüz olduğunu hülya etmeyile güldü ve bu tarik ile Allah'ın takdirine inanmadığını beyan eyledi. Lakin onun bu fikri meydana çıkdı ve melek Apraham'a, Sara niçün güldü ve ben kocamış iken gerçekden doğurur muyum? **[28]**dedi, deyü süal eyledi. Lakin Sara kabahatını ikrar edib afvlık dileyeceyi yerine onu inkâr eyledi ve bu vech ile bir gayri böyük günaha düşdü. Lakin melek Rabb'a güc nesne var mı? Deyerek vadı ve takdiri tekrar yeniledi.

Ol zeman müsafirler kalkıb yola düşdüler ve Sotom'a doğru giderler idi ve Apraham dahi bir mikdar zeman onlar ile beraber gitdi. Üç meleyin ikisi acele ile ileri vardılar lakin obiriki bu Rabb kendisi idi, geride kalıb Apraham ile kaldı ve onun ile söyleşir idi. Ve onun meşrebini ve amel u haraketini medhederek ona bilirim ki kendi oğullarına ve kendinden soñra evine tenbih edecek ve onlar sadakat ve hökm ile amel edib Rabb'ın yolunu saklayacaklar ta kim Rabb Apraham'a ikrar etdiyini icra ede, dedikden soñra ona Sotom'u ve ol etrafda olan şehrleri helak edeceyini haber verdi çünki onların yaramazlığı ol derece çoğalmış ıdı ki artık Allah'ın hakaniyeti tehammül edemez idi.

Apraham oralarda sakin olan Govda ve onun biçare hemşehrilerini acımağıla onlar içün Rabb'a reca eyledi ve ta onların arasında heman yalınız on sadık kimse bulunursa ol on kişinin hatrı içün Rabb ol şerhleri harab etmeyecek deyü bir vad alana kadar reca etmek**[29]**den vazgelmedi. Ve Apraham yanaşıb dedi aceba sadık fasık ile beraber helak eder misin, belki o şehrin içinde elli sadık var aceba içinde olan elli sadık içün afv etmeyüb ol mahali helak eder misin? Haşa senden bunculayın iş ki sadık fasık ile bile öldüresin ve sadık fasık gibi ola, haşa senden cümle yerin

[453] Yani Hz.İsa idi.

Hakimi adalet etmez mi? Ve Rabb dedi eyer Sotom'da şehrin içinde elli sadık bulursam onlar içün cümle bu mahale afv ederim. Ve Apraham cevab verib dedi işte şimdi ben toprak ve kül iken [454] Efendim ile söyleşmeye başladım. Belki elli sadıklardan beş eksik olur, o beş içün bütün şehri yitirir misin? İmdi (Rabb) dedi eyer orada kırk beş bulursam helak etmem. Ve (Apraham) tekrar Rabb'a söyleyib dedi belki orada kırk sadık bulunur, imdi Rabb dedi kırk içün dahi helak etmem. Ve Apraham dedi kerem eyle Efendim gazabe gelmesin ve söyleyim belki orada otuz sadık bulunur. Ve Rabb dedi eyer orada otuz bulursam helak etmem. Anden Apraham dedi işte şimdi Efendim ile söyleşmeye başladım belki orada iyirmi bulunur ve Rabb dedi iyirmi içün dahi helak etmem. Anden Apraham dedi kerem eyle Efendim gazabe gelmesin ve yalınız bu defa söyleyim belki orada **[30]** on sadık bulunur. İmdi Rabb dedi on içün dahi helak etmem. (Dznn: 18: 23-33.)[455]Filhakike Allah'ın merhameti çok ve şefakkatı ganidir.

İşbu acayıb şefaatdan soñra Apraham çadırına dönüb Sotom hakkında yüreyi rahat deyil idi. Ertesi sabah erken kalkıb Rabb reca eylediyi mahale vardı ve bundan akdem ol güzel olan ovaye doğru gözlerini kaldırıb bakınca düman çıkaran virandan gayri bir şey görmedi çünki "İşte o yerden külhan tütünü gebi tütün çıkayor udu" ve şehrler ile onların ehalisi ateş tufanına gark oldular. Lakin işbu hiybetlu harablık başlamazdan evvel Govd ve onun familyası[456]aher mahale gönderilib kurtuldular.

Altıncı Babın Üzerine Mülahazalar:

Apraham'ın müsafir kabul etmekden hazzetmek ahleakı kendine Allah tarafından haberciler ile görüşmeye bir vesile oldu ki bunların biri Allah'ın Kelamı Allah'ın Oğlu kendisi idi. Arakyal deyor ki: "Müsafir kabul etmeyi unutman zira

[454] Hz.İbrahim, Hz.İsa'ya Sodom kentini günahlarından dolayı yok etmemesi için yalvarırken kendisinin onun karşısında acizliğini kendisini toz ve küle benzeterek göstermiştir: "İbrahim, "Ben toz ve külüm, bir hiçim" dedi, "Ama seninle konuşma yürekliliğini göstereceğim. Kırk beş doğru kişi var diyelim, beş kişi için bütün kenti yok mu edeceksin?" Yaratılış, 18/27.
İncil'de de Hz. İsa'nın Hz.İbrahim ile görüştüğü şu şeklide belirtilir: "Yahudiler, 'Sen daha elli yaşında bile değilsin. İbrahim'i de mi gördün?' dediler. İsa, 'Size doğrusunu söyleyeyim, İbrahim doğmadan önce ben varım' dedi." Yuhanna, 8/57, 58. Tevrat'ta Rabb diye geçerken İncil'de İsa olarak geçmektedir.

[455] Bu kısım Yaratılış, 18/23-33'te geçmektedir.

[456]Sodom ve Gomore'nin harap olmasından kurtulan Apraham'ın yeğeni Lut ve ailesidir. Govd ve familyası ile onlar kastediliyor olabilir: "Tanrı ovadaki kentleri yok ederken İbrahim'i anımsamış ve Lut'un yaşadığı kentleri yok ederken Lut'u bu felaketin dışına çıkarmıştı." Yaratılış, 19/23.

bazıları bilmeyerek melekler konukladılar."[457]Apraham'a bu vech ile bir evlad dahi vadolundu ki bu evladdan tence Krisdos geleceyidi. Allah vadeylediyi zeman hiç **[31]**kimse Sara'nın eylediyi gibi şübhe eylemesin.

Hagopos Arakyal bize deyor ki sadık ademin tesirli ve heraretli duasının çok kuvveti var.[458] Bir millet doğru ruh ile dua etmekden vazgelirse ol halkın üzerine Sotom'a olduğu gibi Allah'ın gazabı gelir. Ve bu cümle ile şübhe yokdur ki çok kerre sadıkların duası ile gerek milletler üzerine ve gerek tek zatlar üzerine Allah'ın gazabı gelmekden men u meks olunur. Allah tarafından milletce yahod zatce bir milletin ya bizim üzerimize belaler geldiyi zeman çok kerre onlardan meram olunan bizi tevbeye davet etmekdir.[459] Allah'ın Apraham'ın niazını işitmekde gösterdiyi sabrı dua etmeye bizi cesaretlendirmelidir ve eyer Allah heman ol dilediyimiz şeyleri bize ihsan etmez ise de bizim dilemede gösterdiyimiz alçak gönüllüyü sever ve hiç deyil ise bize elbette canlarımıza rahat ve teselli verecekdir.[460] Lakin bu vakade bile Apraham hep dilediyini almağa nayil oldu.

Bir zeman Sotom'un ve bu harab olan baki şehrlerin olduğu ova şimdi bir böyük göldür ve ona Bahr-i Lut yahod Lut Denizi denir ve bu acı tuz ve Nef Denizi

---

[457] İncil'de bu durum şu şekilde geçer: "Konuksever olmaktan geri kalmayın. Çünkü bu sayede bazıları bilmeden melekleri konuk ettiler." İbraniler, 13/2. İslam'da da Hızır'ın misafirlikle ilgili kutsal bir yeri vardır: "Her vaktini hazır (her geceyi Kadir), her geleni Hızır bil"; "Hızır uğramak" gibi atasözü ve deyimler ortaya çıkmıştır. "Her geceyi Kadir, her gördüğünü Hızır bil" sözü bu inancın eseridir. Bu durumda ona yardım edenlere dua edince bunların malları ve servetleri bereketlenir, sağlıklı bir hayat yaşarlar; onu aşağılayıp bedduasını alanlar ise perişan olurlar." Süleyman Uludağ, "Hızır", (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/hizir#2-tasavvuf-ve-halk-inanci 02/04/2023.

[458] Duanın önemi hem Hristiyanlıkta hem İslamiyet'te defalarca belirtilir: "Dileyin, size verilecek; arayın, bulacaksınız; kapıyı çalın, size açılacaktır. Çünkü her dileyen alır, arayan bulur, kapı çalana açılır." Matta, 7/7-8.
"İmanla dua ederseniz, dilediğiniz her şeyi alırsınız." Matta, 21/ 22.
"Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınım, bana dua ettiğinde dua edenin dileğine karşılık veririm. Şu halde benim davetime gelsinler ve bana iman etsinler ki doğru yolu bulabilsinler." Bakara, 2/186.

[459]Hovsep'le ilgili kısımda da Tanrı kulunu sıkışık bir hale soktuğunda günahlarını hatırlayıp tövbe etmesini murat eder, diye geçer. Tanrı'nın amacı kullarını belalarla sınayıp, kendini hatırlatarak günahlarının affını diletmektir, onların alçak gönüllülükle acziyetlerini görünce O'ndaki yüce merhamet duygusuyla kullarını bağışlayacaktır. Aslında yüce Yaratan, bunu insanlar için belaların bağışlanma vesilesi olarak vermiştir.

[460] İncil'de peygamberlerden bahsedilirken onların da bazı isteklerinden başka Tanrı'nın vaat ettiği şeylerin hepsini göremeseler de onların dünyada misafir olduklarının, geçici bir yerde olduklarının farkındalıklarını şu ifadeden anlıyoruz: "Bu kişilerin hepsi imanlı olarak öldüler. Vaat edilen şeylere kavuşamadılarsa da bunları uzaktan görüp selamladılar, yeryüzünde yabancı ve konuk olduklarını açıkça kabul ettiler." İbraniler, 11/13.

ve onun etrafında olan mahsulsuz ve issiz ovalar beş bin seneden beru bu mücüzatlı harablığın möhkem ve dayim isbatıdır.

[32]BAB 7

Apraham'ın Abimelek ile Günahı ve Hagar'ı Oğlu ile Kovması:

Biraz vakıtdan soñra Apraham ol harab olmuş şehrlerin civarından gidib Filistimlerin Gerara nam şehri kurbinde sakin oldu. Burada dahi Mısır'da eylediyi gibi karısının hususunda doğrusunu sakladı ve utanmazdan Sara'yı kız karındaşıdır, dedi. Gerara'nın padişahı Abimelek Apraham'ın sözünü inanmağıla gönderib Sara'yı aldı. Lakin Apraham eğerçi fena bir tarz ile günah işledi idi ise de Allah ona incitmeye kimseyi komadı ve Abimelek'i ruyasında eyer Apraham'a karısını geri vermezse öldürmeye korkutdu. Bu padişah işbu vakadan gayet korkmağıla sabahısı anide gönderib Apraham'ı çağırdı ve o gelince evvela ona mürayılığı içün tazir eyledi ve ondan soñra ona deyil salt Sara'yı asla incinmemiş geri verdi illa ona çok izzet ikram dahi edib çok peşkeşler verdi ve encamı ona işte vilayetim senin önündedir. Nerede beyenirsen orada sakin ol, dedi.

Apraham işbu dostane teklifi kabul edib Gerara'da kaldı ve encamı Allah'ın ona çokdan beru vadeylediyi oğlu **[33]**bu şehrde doğdu. Onun adına İsahag tesmiye olundu ve Allah'ın emri üzre sekizinci günde sünnet olundu. Ve bu vakade gerek Apraham'ın ve gerek karısı Sara'nın şazlığı azim idi ve ona Sara kendisi süd verir idi ve südden kesildiyi vakıt Apraham hanesinde bir böyük ziyafet eyledi.

Lakin işbu rahat u selamet çok zeman sürmedi çünki iki valideler tez biribirini kızkanmağa ve nizalaşmağa başladılar. Görünür ki Apraham'ın böyük oğlu İsmayel, Sara'nın biricik oğlu İsahag'a biraz sertce haraket eder idi ve Sara İsmayel'in zalım tavurunda ol derece darıldı ki kocasına Hagar'ı ve onun oğlunu evden çıkarmağa reca eyledi. Bu şey hakikat Apraham'a gayet güc göründü lakin Allah tarafından ona emrolundu ki Sara'nın dilediyini eylesin ve İsmayel'in hakkında Allah'dan bir vadalmağıla ertesi sabah onu validesi ile beraber evden dişarı göndermeye iskât oldu. İmdi Apraham sabahdan erken kalkıb ve ekmek ile bir tulum

su alıb Hagar'ın umuzuna kodu ve oğlanı da verib onu gönderdi ve o gidib Berşaba Çölü'nde avara gezer idi.

İmdi bu vech ile suları dükenince başka su dahi bulamadıklarından çocuk susuzlukdan ölmek tehlikesinde idi. Ha**[34]**gar ümidini kat edib şaşmış kalmış ıdı ve çocuğu bir ağacın altına koyubanden ok atımı kadar uzağa varıb karşıdan oturdu zira dedi çocuğun öldüyünü görmeyim. Lakin inayeti gani olan Allah onun imdadına yetişib gözlerini açdı ve oralarda bir kuyu gördü ki ondan evladına su içirdi hem de ona bir vad verdi ki oğlu İsmayel böyük millet babası olacağıdı. Hagar bundan ileri varmadı illa artık ol mahalde sakin oldu. Ve İsmayel böyüyünce ona Mısır'dan bir karı alıverdi ki ondan on iki erkek evladı oldu.

Apraham henuz bu sıkıntıdan kurtulur kurtulmaz onun başına bir gayri serencam geldi. Abimeleyin[461] kulları Apraham'ın kullarından kazılmış olan bir kuyuyu zor ile zabtetdiler. Lakin Apraham ile Abimelek sulh u barışı sever ademler olmağıla çok geçmezden uzlaşdılar hem de dost olmağa mukavele ve ahdetdiler ve bu ahdı yemin ile sabit etdiler.

Yedinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Apraham'ın karısına dayir olan ikinci günahı[462] da evvelkinden az özürü var ıdı. Eyvah ki kuvvetli iğva altında eyi ademler bile bu kadar kolay günaha düşerler. Lakin borc ne olduğunu bilmekde [35]bizim malik olduğumuz ışığın nısfı Apraham'da bile yoğudu çünki o zeman daha ne Nomos ne de İncil verilmemiş idi. Apraham dahi Yeğia gibi bizim mübtela olduğumuz hırslara mübtela idi ve bu cümle ile Allah onun Abimelek hakkında niyazını kabul etmeye tenezzül eyledi. Eyerçi üzerimizde günah olduğunu bilir isek de Allah'a tevbe ile dua etmekden bizi menetmeye hiçbir şey özür olamaz.

Encamı Allah kendi vadini tekmil eyledi ve Sara bir erkek evlad doğurdu ve onun familyasının şazlığı İsahag'dan doğan çok milyon nufusun şaz olmalerinin bir teşbihi oldu.

[461] Abimelek'in şeklinde yazılması gerekirken söyleyiş özelliğiyle k, y'ye dönüşerek yazılmıştır.
[462] Apraham'ın ilk günahı Mısır'da misafir olduğu zaman kendisini öldürmelerinden korktuğu için oranın padişahı Firavun'a karısı Sara'nın kız kardeşi olduğunu söylemesiydi.

Eyer Apraham İsmayel'i evinden kovdu ise Allah'ın rizası ile kovdu şöyle ki bu evladın ikisi de mübareklensin lakin İsahag'ın bereketi daha böyük olsun. İsmayel bu zemande hiç deyil ise on altı yaşında idi ve ihtimaldır ki Allah'ın İsmayel'i bereketlemesinin vadının bazı acayıb icralarını dünya daha şimden soñra görecekdir.

BAB 8

Apraham'ın Oğlu İsahag'ı Kurban Sunması:

Halea Apraham'ın şimdiye kadar düşdüyü sıklet u meşakkatların en böyüyü**[36]**ne geldik. Yokarıda gördüyümüze göre İsahag hakkında çok vadler olmuş bir evlad idi. Apraham'ın ihtiarlığında doğmuş udu ve onu gerek pederi ve gerek validesi gayet çok sever idi ve bu cümleden katı nazar onun neslinden yani evladları silsilesinden dünyanın Kurtarıcısı doğacağıdı. Lakin heman bu İsahag hakkında Allah Apraham'a işbu emri verdi ki *halea senin sevdiyin biricik oğlun İsahag'ı al ve Moria diarına var ve orada sana deyeceyim dağların biri üzerinde onu bütün yanma kurbanı sun.* Bu nakliyetin bütünü nazar olundukda aşikâr olur ki Allah'ın Apraham'ı filvakı İsahag'ı kurban sunmağa terk eylemeye niyeti yoğudu lakin işbu emr ona Allah'a imanının ve muhabetinin bir tecrübesi gibi ve hep gelecek silsilelere Apraham'ın imanı ve itaatı aşikâr beyan olmak içün verilmiş idi.

Apraham Allah'ın emrini icra etmeye ne kadar hazır olduğunu göstermek içün ertesi sabah erkenden kalkıb kendi meramını hiç kimseye beyan etmezden ve İsahag'a bile bir şey sözlemezden onu ve iki hızmetkâr dahi beraberince alıb yola düşdü. Dağın eteyine yetişdiyinde hızmetkârlarını orda b[ı]rağıb onlara dedi ki kendisi oğlu ile beraber ibadet etmek içün daha ilerice varacaklar ıdı ve onlara emretdi ki **[37]** orada kendisi dönünceye degin beklesinler.

İmdi odunları oğulları İsahag'a yükledib kendisi dahi eline biçak ile ateşi aldı ve ikisi beraber ağır ağır ve düşünerek yürüyüb dağa çıkmağa başladılar. Görünür ki bir zeman mabeynlerinde azim süküt var ıdı lakin nihayeti İsahag öyle bir sual sordu ki Apraham'ın pederani bağrını delmeye ve ona anide niyetini deyişdirmeye gayet uygun idi. Ve İsahag babası Apraham'a dedi babam ve o işte ben oğlum dedi ve o

dedi işte ateş ve odun ya bütün yanma içün kuzu nerededir?[463] Ve Apraham dedi Allah kendine bütün yanma içün kuzu tedarikini görecekdir, oğlum. Apraham'ın işbu cevab verdiyi sözler sahih çıkdılar lakin ihtimaldır ki Apraham kendinin peyga[m]berlik eylediyini o zeman bilmedi.

Encamı dağın tepesine yetişdiler mezbah kuruldu, odunlar dizildi ve İsahag bağlanıb ölüme tayin olmuş gibi onların üzerine kondu. Şimdi Apraham elini salıb biçağı aldı ki oğlunu boğazlaya. Lakin bu kadarı kifayet eder idi Apraham pek aşikâre kendi müradını ve itaatını beyan eyledi bunu[n] içün elini ölüm verici alet ile heman kaldırdığı ande ki niyetini icra eylesin, Allah kendisi gökden bir ses ile araya gelib dedi *Apraham, Apraham* ve o iş**[38]**te ben dedi ve (ona Allah) dedi *oğluna elini salma ve ona hiçbir nesne etme zira şimdi bilirim ki Allah'dan korkarsın çün biricik oğlunu benden esirgemedin.*

Ol zeman Apraham gözlerini etrafa doğru çevirib sık çalılarda boynuzundan tutulmuş bir koç gördü. İmdi şübhesiz Allah'dan tedarik olunmuş işbu kurbanı oğlunun yerine bütün yanma kurbanı sundu. Ve bundan soñra heman bu dağın üzerinde Soğomon'un heykeli bina olundu ki orada birkaç [y]üz sene her gün Allah'a kurbanlar sunulur udu ve buradan uzak olmayan bir mahalde İsahag'ın teşbih olduğu Hisus Krisdos Efendimiz halkın günahları içün sahihan eziyet çekdi ve öldü.

İşbu kurbandan soñra Allah Apraham ile ahdını tekraren tazeledi ve vadlerini yemin ile sabit eyledi. Zira dedi *Rabb der ki kendim ile yemin etdim, sen bu nesneyi etdiyin içün ve biricik oğlunu benim içün esirgemediyin içün seni gayetle bereketleyeceyim ve zürriyetini göyün yıldızları ve denizin yalısında olan kum kadar gayetle çoğaldacağım hem zürriyetin kendi düşmenlerinin kapularını zabt edecekler ve yerin hep tayifeleri senin zürriyetin ile bereketlenecekler çün sözüme itaat etdin.*

[39] Sekizinci Babın Üzerine Mülahazalar:

[463] Metinden Tanrı'ya kurbanın yakarak sunulduğu anlaşılıyor, bu durum "bütün yanma kurbanı" şeklinde ifade ediliyor. Kutsal Kitap'ta da yakmalık sunu kuzusu tabiri vardır : "Yakmalık sunu için yardığı odunları oğlu İshak'a yükledi. Ateşi ve bıçağı kendisi aldı. Birlikte giderlerken İshak İbrahim'e, 'Baba!' dedi. İbrahim, 'Evet, oğlum! diye yanıtladı. İshak, 'Ateşle odun burada, ama yakmalık sunu kuzusu nerede?' diye sordu." Yaratılış, 22/6, 7.

Apraham'ın İsahag'ı kurban etmesi Hisus Krisdos Efendimizin icra eylediyi helasın bir aşikâr emsal u teşbihi idi. Bu Apraham'a oğlunu mezbaha götürdiyü zeman aşikâr olundu şöyle ki bu kurbanın Krisdos'unki ile olan uygunluk ve mutabıklığının üzerine birkaç mülahaza takdim etmesi münasibetsiz bir şey olmayacak.

Bir yüzden İsahag Apraham'ın biricik hem de babasının pek sevgülü oğlu idi ve bu cümle ile Apraham Allah'ın emri olduğu içün bu evladını öldürecek oldu. Ya Hisus Efendimizin hakkında ne deyelim ki o azim Allah'ın biricik Oğlu idi ve Pederullah ondan dayim arazi idi ve böyle iken onu esirgemedi illa bizim cümlemizin uğuruna onu ölüme teslim eyledi ta kim gaybolmayalım illa ebedi ömüre malik olalım. İsahag babasının eli ile ölmeye götürüldü. Bunun gibi Hisus Efendimiz dahi Pederi tarafından ceza çekmeye vurulmağa ve eziyet çekmeye teslim olundu ve onun tarafından elem u derde ve yaralanmağa terk olundu. Görünür ki İsahag sürür u şazlığıla ölüme boyun eydi lakin bıçağın vücüdün edeyeceği dakikada kurtuldu. Hisus Efendimiz iskence u ezi**[40]**yetleri deyil salt hüsn-ü rizası ile kabul eyledi illa bu cefalar kendi üzerine ağırlaşdıkları zeman ağzını bile asla açmadı ve onların birinden bile kurtulmasını istemekden o kadar uzak idi ki onları tekmilen çekmeye katlandı. İsahag kurban olunmağa gider iken yolda üç gün babasının nazarında ölmüş sayıldığı misillü Hisus Efendimiz dahi heman bu kadar zeman Hovsep'in mezarında sahihan ölü yatdı. Hem İsahag'a mezbah üzerinden çezüldükden soñra hisabsız evladlar ihsanı vadolunduğu misillü Hisus Efendimize dahi canını ölüme teslim eylediyi içün Allah tarafından hisabsız zürriyet görmeye günleri uzanmağa ve Rabb'ın müradı onun üzerine müyesser olmağa vadolundu. Apraham dahi bu güc imtihande sabit durub imanı onu terk eylemedi ve Allah'a hamd u şükr u izzet etmekde bulundu. Vatanını terk etmeye davet olunduğu vakıt itaat eyledi ve çıkıb gittiği yeri bilmeyor udu. Kendinin biricik oğlunu kurban etmeye davet olunduğu vakıt hiçbir ah etmeksizin ve bir süal sormaksızın itaat eyledi. Dünya kurulalıdan beru bunun gibi bir itaat ibreti gösteren olmadı ve cümle silsilelerde sadığın müteber bir zikri içün naklolunacakdır.[464] Biz hangısına daha ziya**[41]**de aferin yakışdığını

[464] Yazara göre Apraham Tanrı'ya güçlü bir imanla bağlı sadık bir kuldu, onun karşılaştığı bütün zorluklarda imanla hareket etmesi, sahih Hristiyan olma arzusundaki kullar için örnek olması

ferk etmeye hayretde kalırız babanın Allah emrine itaat edib oğlunu kurban sunduğuna mı yohsa oğlun babasının eli ile kurban sunulmağa boyun eydiyine mi? İkisi dahi göklerde olan Pederimizin bizim günahlarımız içün biricik Oğlu'nu verdiyini ve deyil benim illa senin iradetin olsun, deyen Oğul'u hatrımıza getirmekden geri kalmazlar.

BAB 9

Sara'nın Ölümü ve Onun Gömülmesi:

Apraham dağdan döndükden soñra oğlu ile beraber rahatda ve selametde geçinir idi lakin akıbet muhabbetlu ehli Sara'nın vefatı rahat u saadetine bir kırgınlık verdi. Sara genç yaşından beru onun eşi ve arkadaşı idi ve o şimdi eyerçi ihtiar idi ise de onun ölümü Apraham'a azim kasavet getirmiş olmalı idi. Bize haber veriliyor ki onun içün ağlayıb yas[465]çekdi. Bu zemande Sara yüz iyirmi yedi yaşında idi ve Kanaan'da Kebron denilen mahalde sakin olur udu.

Onun defnolunması Aziz Kitablarda mufassal bir tarz ile zikrolunuyor. Apraham'ın kendi mülkü olmamağıla Ket oğullarına yalvardı ki ona mezar yeri versinler ki onu Apraham kendi ak**[42]**çesi ile satun alsın. Apraham onlara ben sizde yabancı ve müsafirim, bana yanınızda bir mezarlık mülkü verin ki yüzüm önünden meytimi gömeyim.[466] Bu halkın ona verdikleri cevab cömerdane ve makul idi. Ona diñle ya efendim, sen aramızda Allah beyisin, meytini en seçilmiş mezarımıza göm meytini gömmek içün bizden hiç kimse mezarını senden esirgemez, dediler.

---

açısından itibarlı, yüce bir zikir, hatırlatmadır. İncil'de de Hristiyanlara imanla yapılan işler sayesinde atalarının Tanrı'nın beğenisini kazandığı onlar gibi davranarak iyi kullar olunabileceği şu şekilde anlatılmıştır: "İman, umut edilenlere güvenmek, görünmeyen şeylerin varlığından emin olmaktır. Atalarımız bununla Tanrı'nın beğenisini kazandılar." İbraniler, 11/1-2. Hatta İbrahim'in imanı eylemiyle birleştiği için katbekat değer kazandı, ona Tanrı'nın dostu dendi: "Atamız İbrahim, oğlu İshak'ı sunağın üzerinde Tanrı'ya adama eylemiyle aklanmadı mı? Görüyorsun, onun imanı eylemleriyle birlikte etkindi; imanı eylemleriyle tamamlandı. Böylelikle, 'İbrahim Tanrı'ya iman etti, böylece aklanmış sayıldı' diyen Kutsal Yazı yerine gelmiş oldu. İbrahim'e de Tanrı'nın dostu dendi. Yakup, 2/21-23. "Ruhsuz beden nasıl ölüyse eylemsiz iman da ölüdür. Yakup, 2/26.

[465] Baskı/dizgi hatasından ԵաշՀ şeklinde yazılmıştır.

[466] "Yüzüm önünden meytimi gömmek" deyimi "Ölümü kaldırıp gömeyim"e yakın bir anlamdadır. "Ben aranızda konuk ve yabancıyım, dedi. Bana mezar yapabileceğim bir toprak satın. Ölümü kaldırıp gömeyim." Yaratılış, 23/4.

Anden Apraham kalkıb diarın kavmı olan Ket oğullarına temenna etdi ve onlara söyleyib dedi eyer yüzüm önünden meytimi gömmek gönlünüzde var ise beni diñleyin ve benim için Sohar oğlu Efron[467]'a yalvarın ki bana tarlasının kenarında olan Makfela mağarasını versin onu bana aranızda mezarlık mülkü için dolu baha ile versin.

Bu esnade orada hazır bulunan Efron cümle Ket oğullarının ve hep şehre girenlerin huzurunda Apraham'a cevab verib dedi yok efendim beni diñle, tarlayı sana verdim ve onda olan mağarayı dahi sana verdim onu kavmımın oğullarının gözleri önünde sana verdim, heman meytini göm. Ve Apraham ol diyarın kavmı önünde temenna etdi ve ol diyarın kavmı işidirken Efron'a söyleyib dedi lutf eyle beni diñle, ben tarlanın akçesini vereyim, benden al, anden orada meytimi gömeyim. Ve Efron Apraham'a cevab verib ona dedi**[43]** efendim, beni diñle dört yüz mıskal gümüşlük yer benim ile senin aranda ne ola var meyteni göm. İmdi Apraham Efron'u işitdi ve Apraham Efron'a Ket oğulları işidirken söylediyi gümüşü bazırgânlarda[468] geçer dört yüz mıskal gümüş tartdı ve Efron'un Mamre karşısında Makfela'de olan tarlası gerek tarla gerek onda olan mağara gerek çepçevrede bütün sinorlarında olan tarladaki cümle ağaclar şehrin kapusundan giren cümle Ket oğulların gözleri önünde Apraham'a mülk deyi ibka olundu. (Dznn: 23: 5-18.)[469]

Bu vech ile Apraham ol mülkü müteber pazarlık ile akçesini verib satun aldıkdan soñra muhabbetli ehlinin meytine acı olan soñ borcunu eda etmekden gayri bir şey kalmadı ve bu vech ile Apraham Sara'yı Mamre karşısında olan Makfela mağarasında gömdü. Bu vech ile Apraham Kanaan diyarını zabt etmeye başladı işbu bir küçük parça yeri alması ile ol memleketi Allah'ın ona ve onun evladlarına miras deyü vadetdiyine göya bir pey almış gibi oldu.

Dokuzuncu Bab Üzerine Mülahazalar:

Apraham kendinin gencliyinden beru arkadaşı olan muhabbetlu ehli Sara'nın mezarında ağlayıb yas çekdiyi zeman ümidi **[44]** olmayan baki kimseler gibi deyil

[467] Yaratılış, 23/8, 9.'da geçen İbrahim'in Sara'yı gömmek için toprağını satmasını istediği kişinin adıdır.
[468]Bazırgânlar, tüccarlar şeklinde geçmektedir. bk. Yaratılış, 23/16.
[469] Yaratılış, 23/5-18.'de bu kısım benzer şekliyle geçmektedir.

idi. Eyer Allah'ın Oğlu Gazaros'un mezarında ağladı ise şübhe yokdur ki Apraham'a Allah'ın iradet-i şerifine mütü olarak Sara gibi dindar ve faziletlu bir karı olan kendi ehlinin mezarında ağlaması ve yas[470] çekmesi münasib idi. Dikkate şayeste bir haldır ki eyerçi Apraham bütün Kanaan diyarının varisi idi ise de mezarlık etmeye kifayet eder bir mahali satun alıb bahasını ödedi. Apraham'ın vadolmuş diyarda ilk edindiyi[471] mülk bir mezarlık idi. Her nereye gidersek cümlemizin tez muhtac olacağımız bu misillü bir mülkdür.

Apraham'ın Ket oğullarının huzurunda alçak gönüllüyü cümlemize uymağa layık bir ibretdir. Onlar ona eyerçi "Allah beyi" derler ise de o kendini sadece bir "müsafir ve yabancı" der. İşbu putperesliyin Apraham'a gösterdikleri cömerdliyi okuduğumuzda aherlerine iltifat etmekde ve eylikkânilikde dinimizden olmayanların hiçbirinden geri kalmamağa cehd etmeliyiz. Bu vech ile eyer akçe kazanmaz isek zamir rahatlığı kazanabiliriz.

[45] BAB 10

İsahag'ın Evlenmesi Apraham'ın Vefatı:

Sara'nın vefatından üç sene geçdikden soñra Apraham halea kırk yaşında olan oğlu İsahag'ın evlendirmesi tedarikine düşdü. Aralarında sakin olduğu ademler malümümüzdür ki putperestler idi ve bu makule kimseler ile hısımlık bağlamağa istememeyile kendi kullarının serdarı olan Eliezer[472] nam kimseyi çağırıb ona yemin u and etdirdi ki oğlu İsahag'a Kenaanlıların kızlarından karı alıvermeyecek illa ona kendi hısımları arasından bir karı alıverecek ve bu husus içün onu Naharaim yani şimdi Ceziret-ül arab denilen diyara gönderdi ki kendinin kabilesi orada idi.

Anden kul efendisinin develerinden on deve alıb gitdi zira efendisinin cümle kıymetli eşyası elinde idi. İmdi kalkıb Aram Naharaim'e Nahor'un şehrine gitdi ve şehrin yanında ahşamüstü su çekecek kızların çıkdığı vakıtda develeri orada

[470] Baskı/dizgi hatasından եաշ şeklinde yazılmıştır.
[471] Էոինոիյի sözcüğü baskı hatasından ու(d) yerine ա(a) olarak էոինաիյի şeklinde yazılmıştır.
[472] Apram'ın evindeki uşak olduğu anlaşılıyor: "Avram, 'Ey Egemen Rab, bana ne vereceksin?' dedi, 'Çocuk sahibi olamadım. Evim Şamlı Eliezer'e kalacak. Bana çocuk vermediğin için evimdeki bir uşak mirasçım olacak." Yaratılış, 15/ 2-3.

çökdürdü ve dedi ey Efendim Apraham'ın Allah'ı Rabb kerem eyle önüme bugün uğur aç ve efendim Apraham'a ihsan eyle işte ben su pungarının yanında dururum ve bu şehrin ehalisinin kızları su çekmeye çıkarlar ve ola ki hangı kız **[46]** kerem eyle su kabını endir ve içeyim, dediyimde iç ve develerine dahi içireyim, derse kulun İsahag'a münasib gördüyün o ola imdi bundan bileyim ki efendime ihsan eyledim.

Ve olduk o daha sözünü tekmil etmezden işte Apraham'ın karındaşı Nahor'un karısı Milka'nın oğlu Betuel'e doğan Reveka umuzunda kabı ile su almağa[473] çıkar ıdı ve kız gayet güzel çehrelu bikre idi ve onu erkek bilmedi imdi o pungara endi ve kabını doldurub çıkdı ve kul onun karşısına seyirdib dedi kerem eyle senin kabından bana biraz su içir ve o iç efendim, dedi ve tez su kabını eline endirib ona içirdi ve ona içirmeyi bitirdikde dedi develerine dahi hepisi su çıkıncaya dek su çekeyim. İmdi tez su kabını kurnaya boşatdı ve daha çekmeye kuyuya seyirtdi ve onun cümle develeri içün su çekdi. Ve adem ona hayran olub Rabb onun yolunu uğurlu etdi mi etmedi mi añlamak içün süküt eder idi.

Şimdi Eliezer bu kızı Allah'ın İsahag'a karı olmağa tayin eylediyini añlayınca kulaklarına altun küpeler ve iki ellerine altundan ağır bilezikler takdı ve ona kimin kızıdır ve evlerinde develere yatacak yer var mı deyü, sordu. Ve Reveka cevab verdi ki kendisi Apraham'ın karındaşının tornu idi ve evlerinde deyil salt **[47]** yatacak yer illa develer içün saman ve yemler dahi var ıdı. Bu vech ile Apraham'ın kulu secde edib Allah'a hamd u senaler kıldı ki onu efendisinin karındaşının evine kulağuzladı.

Kız anasının evine seyirdib hep vaki olanları nakleyledi ve kızın karındaşı Laban anide çıkıb ademle dostane söyleşdi ve ona gel ey Rabb'ın mübareyin içün dişarıda durursun, ben ise evi ve develere mahal hazırladım, dedi. Ol zeman Eliezer develeri ve ademleri ile eve gitdi ve ona orada çok izzet ikram eylediler. Lakin o memur olduğu hızmeti bir dakika evvel bitirmeye gayretinden kendinin ol taraflara gelmesinden meramını söylemezden ağzına bir lokma bile komağa istemedi. Ve onlara her bir şeyi nakletdikden soñra Reveka'yı İsahag'a karı versinler deyü teklifini sunub sözüne hitam verdi. Ve kızın babası ve karındaşı ona bu nesne Rabb'dan çıkdı, biz sana kötü ya eyi söylemeye kadir deyiliz işte Reveka senin önündedir, al git ve

[473]Baskı/dizgi hatasından ա՛լաղա şeklinde amlağa olarak yazılmıştır.

Rabb'ın dediyi gibi senin efendinin oğluna karı olsun, dediler. İmdi Eliezer bu hoş cevabı alınca gümüş kablar ve altunkablar ve esvablar çıkarıb Reveka'ya verdi hem onun karındaşına ve anasına kıymetli hediyeler verdi. Ve ondan soñra gerek o gerek bilesince olan ademler yeyib içdi**[48]**ler ve gece orada kaldılar. Ve sabahdan kalkdıklarında o dedi beni efendime gönderin ve kızın karındaşı ve anası kızı birkaç gün alıkoyacak oldular ise de Eliezer kayil olmayıb gitmeye acele eylediyini gördüklerinde dediler ki kızı çağıralım ve ağzını arayalım. İmdi Reveka'yı çağırdılar ve ona dediler bu ademle gider misin ve o giderim, dedi. Anden kız karındaşları Reveka'yı ve onun süd anasını ve Apraham'ın kulunu ve onun ademlerini salıverdiler. Ve Reveka'ya hayr dua edib dediler sen kız karındaşımızsın, binlerce binlere çoğalsın ve zürrüyetin düşmenlerinin kapularını zabt ede. Anden Reveka ve onun beslemesi kalkıb ve develere binib o ademin ardınca gitdiler. İmdi kul Reveka'yı alıb gitdi.

Ve İsahag ahşamüstü kıra ibadet etmeye çıkmış ıdı ve gözlerini kaldırıb bakdı ve işte develer geliyor udu. Ve Reveka gözlerini kaldırıb İsahag'ı gördükde deveden endi ve kula dedi kırdan şu karşımıza gelen kimdir ve kul efendimdir, dedi ve o yaşmağını alıb örtündü. Ve kul hep işlediyi şeyleri İsahag'a nakletdi. Birazdan soñra İsahag ile Reveka evlendiler ve bize söyleniyor ki İsahag onu anası Sara'nın çadırına götürdü ve Reveka'yı aldı ve kendi karısı oldu ve onu sevdi.

[49] Apraham oğlunu müradı üzre evlenmiş görünce kendisi dahi Ketura isminde bir karı aldı ve ondan altı oğlu oldu ki bunlar bundan soñra çok kabilelerin babaları oldular. Ve vefatından soñra vaki olması ihtimal olan her bir nizanın önünü almak içün onların her birine mal ve ganimetler verib gün doğusuna doğru Arabistan ve Süria semtlerine gönderdi. Lakin malinin çoğunu yahod Movses'in kullandığı sözlere göre Apraham cümle varlığını İsahag'a verdi.

İmdi Apraham dünyavi hep maslahatlarını bu vech ile nizama koyub gelecek zemande familyasının selamet u rahatı içün dahi tedarik gördükden soñra artık cümle ademoğullarına alessevi olan borcu eda etmeye hazır idi. İmdi muayin zeman yani ecel encamı yetişib eyi pirlikde ihtiar ve dolgun sinde can teslim edib öldü ve vefat

eylediyinde yüz yetmiş beş yaşında idi. Ve onu iki oğulları İsahag ve İsmayel Makfela mağarasında karısı Sara'nın yanında gömdüler.

Ölüm bu mükerrem pederi "müsafir ve yabancı" olduğu işbu dünyadan aldı lakin o Allah'ın dostu olmağıla ebedi vatanına göklere gitdi ki orası ebedi ve rahatlığın meskânıdır ve orada ebeden Allah ile beraber olacakdır.

[50] Onuncu Babın Üzerine Mülahazalar:

Apraham'ın kendinin dindar oğlu İsahag'a deyil putperest olan Kanaan kızlarından illa kendi soyundan bir karı tedarik[474] etmesi gayet makul ve münasib ve cümlemize ibret alacak bir dindar amel u hareketdir. Her bir ademin saadeti azim derecede kendine bir karı seçmek hususunda sarf eylediyi akl u dikkatden asılır.[475] Bu maddede Apraham mal u ganimete, şimdi çok ataların çocuklarını evlendirmekde etdikleri gibi bakmadı. İşbu muhim maddede kulağuzluk içün azim tevekkül ile Allah'a bakdı. Eyvah insanlar bir akıllı karı Allah'dan olduğunu ne kadar çok unudurlar ve ona danışmazdan kendileri seçerler.

Eyer hep ağalar ve efendiler dindar Apraham gibi olsalar ıdı ihtimaldır ki şimdi dahi o zeman gibi Eliezer gibi çok sadık ve emin kullar bulunur udu. Ağanın çok senelerce dindar ibreti işbu adem hakkında zay olmadı çünki görünüyor ki İsahag'ın evlenmesi maslahatını bitirmeye gönderildiyi zeman sahihan dindar bir adem gibi amel u haraket eyledi. İşbu maddenin başından sonuna kadar bu kimsenin meşrebinde akıllılık dindarlık ve eminlik izhar olundu.

Bu vech ile Kristianları Yehudile**[51]**rin ve ehli İslamların cümlesi iman sahibi tesmiye eyledikleri Apraham encamı öldü lakin onun zürriyeti halea bakidir ve Allah'ın vadine göre artmakdadır. Lakin bunu hatrımıza getirelim ki Boğos

[474] Baskı hatasından dolayı թէunuunպիq şeklinde tedadarik olarak yazılmıştır.
[475] Bu durum Kutsal Kitap'ta şöyle anlatılıyor: "İbrahim, evindeki en yaşlı ve her şeyden sorumlu uşağına, 'Elini uyluğumun altına koy' dedi. Yerin göğün Tanrısı Rabbin adıyla ant içmeni istiyorum. Aralarında yaşadığım Kenanlılardan oğluma kız almayacaksın. Oğlum İshak'a kız almak için benim ülkeme, akrabalarımın yanına gideceksin." Yaratılış, 24/ 2-4. Salih Çinpolat ilgili makalesinde İbrahim, oğlu İshak'ın; İshak da oğlu Yakup'un Kenanlılardan kız almalarını istemediğini, Kenanlılarla yedi milletin de sayıldığı, sebep olarak da din ve ırkı temiz tutmanın amaçlandığı, sonrasında bu yasağın Ezra'nın reformuyla Yahudi dışındaki tüm milletleri kapsadığı belirtilmiştir. Salih Çinpolat, "Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalmanın Yeri ve Önemi,"**Dini Araştırmalar**, Ocak-Haziran 2017, Cilt: 20, Sayı:51, s. 137-152.

Arakyal'ın dediyi gibi Apraham'ın asıl zürriyeti olanlar yalınız [y]ürekde sünnet olan Yehudilerdir. Bunun gibi Kristian Kilisesi'nde dahi Apraham'ın zürrüyeti ve kurtuluşun varisleri salt diri imane malik olan kimselerdir.[476]

Ve hatrımızda olsun ki dünya üzerinde müsafir ve yabancı "ağlayış deresinin" geçgincileri[y]iz [477] ve eyer bu ömrün mihnet u elemleri dükendikden soñra Apraham'ın kucaklarında rahat bulmasını arzuler isek onun ibretince amel u haraket edelim ve Allah Taalea azimuşşanın vadlerine asla vesvese etmeyerek inanalım ve cemi emr u tenbihlerine hülüsi pak ile can u dilden itaat edelim.

Amin.

[52] HAZRETİ HOVSEP'İN ÖMRÜNÜN NAKLİYETİ

BAB 1

Hovsep'in Pederi Onu Sevdiyi içün Karındaşlarının Onu Kızkanıb İsmayellilere Kul Satmaları:

Apraham'dan İsahag'ı ve İsahag'dan Hagop ve Hagop'dan da on iki erkek evlad dünyaye geldi ve bu on iki evladların birisi de Rahel'den doğan Hovsep idi.

Hovsep on yedi yaşında iken pederinin karıları Bilha ve Zilfa'dan doğmuş karındaşları ile beraber babasının koyunlarını güder idi ve vakıt vakıt pederine ka[r]daşlarının fena haraketlerini haber verir idi Hagop da Hovsep'i bakı evladlarının cümlesinden ziyade sever idi çünki ihtiyarlığının vaktında doğdu ve ona bir alacalı esvab yapdırmış ıdı. İmdi karındaşları pederin onu kendilerden ziyade sever idiyini gördükde ona garez bağladılar ve artık onun ile muhabbet üzre söyleşemezler idi.

Günlerde bir gün Hovsep bir düş gördü ve onu karındaşlarına nakleyledi ve onlara dedi dinleyin şu gördüyüm düşü ki düşümde bir tarla gördüm ve

[476] "Mesih İsa'da ne sünnetliliğin ne de sünnetsizliğin yararı vardır; yararlı olan sevgiyle etkisini gösteren imandır." Galatyalılar, 5/ 6.

[477] Dünyanın bir misafirhane, bizim de bu misafirhanede bir konuk olduğumuzu İncil'de de görüyoruz: "Bu kişilerin hepsi imanlı olarak öldüler. Vaat edilen şeylere kavuşamadılarsa da bunları uzaktan görüp selamladılar, yeryüzünde yabancı ve konuk olduklarını açıkça kabul ettiler." İbraniler, 11/13.

de**[53]**runinde başak demetleri bağlar ımışız ve benim bağladığım demet kalkıb dosdoğru durdu da sizinkiler onun etrafında durub ona secde etdiler. Ol vakıt karındaşları buna dediler göya sen bizim padişahımız ya zabitimiz mi olacaksın? Ve ona gerek gördüyü ruyalar gerek söylediyi sözler içün daha ziyade garez ederler idi. Badehu bir düş daha gördü ve onu pederine ve karındaşlarına nakleyleyib dedi işte bir ruya daha gördüm güneş ve ay ve on bir yıldız bana secde ederler gibi göründü. Ol zeman babası ona tazir eyleyeb dedi bu senin gördüyün ne olacak göya ben ve validen ve kardaşların sana yere beraber secde etmeye mi geleceyiz? Bundan böyle onu karındaşları kızkanırlar ıdı, pederi ise bu sözü kalbinde hıfz eder idi.

İmdi karındaşları Şehem'e babalarının koyunlarını gütmeye gitdiler. Ve İsrayel Hovsep'e dedi karındaşların koyunları Şehem'de gütmeyorlar mı, gel seni onlara göndereyim. O da başüsdüne, dedikde İsrayel ona var karındaşların ve koyunlar sağ selim midir bak da bana bir haberini getir, deyib onu Hebron[478] deresinden yolladı. O da Şehem'e vardı ve karındaşlarını bulmağa arayor udu.

Ovada yolunu şaşırmış dolaşır iken bir adam bunu görüb ne ararsın, deyü ona **[54]**süal eyledi o da karındaşlarımı ararım, kerem eyle koyunları ne semtde otladıklarını bilirsen bana söyle, dedi. O adam dahi cevab etdi ki onlar buradan kalkdılar zira onları Dotan'e gidelim, derler iken işitdim idi. İmdi Hovsep karındaşlarının ardınca gidib onları Dotan'de buldu.

Ve karındaşları onu karşıdan daha yanlarına yaklaşmazdan evvel gördüler ve onu öldürmeye fesatlı kuruntular kurarlar ıdı ve biribirlerine dediler ki işte bizim düşcü geliyor. İmdi gelin onu öldürüb bir çukur içine atalım ve onu azgın canavar paralamış deyelim, bakalım ogördüyü düşler nice olacaklar.

Lakin Rupen bunları işitdikde onu ellerinden kurtarıb dedi onu ömründen mahrum etmeyelim, kanına girmeyin, bu çöl içindeki çukurların birine atıverin amma üzerine el kaldırmayın ve Rupen'in meramı onu ellerinden çıkarıb babasına teslim etmek idi.

[478] Hz. İbrahim'in defnedildiği kendisine nisbetle Halilürrahman olarak isimlendirilen Filistin sınırlarında bir kasabadır. Prof. Dr. İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 2007, s. 237.

Ve vakı oldu ki Hovsep karındaşlarını varıb buldukda onlar onun geydiyi alacalı esvabını soyub aldılar ve kendini götürüb bir kuyuya bırakdılar ve o kuyu susuz kuruyudu. Ondan soñra taam etmeye oturdular ve taam üzerinde iken gözlerini kaldırıb bakdılar ki işte Gilead'[479] den İsmayelli yolcular **[55]**gelirler idi ve develerinin yükü türlü baharlar pelesen ve mürri safi idi ve onları Mısır'a götürürler idi.

O zeman Huta karındaşlarına dedi karındaşımızı öldürüb de kanını gizlemekden bize ne fayda olur, gelin onu şu İsmayellilere satalım ve ellerimiz onun üzerinde olmasın çünki bizim kendi karındaşımız ve kendi tenimizdir. Karındaşları da buna kayil olub[480] söz bir eylediler ve Midianlu bazirgânlar geçer iken Hovsep'i kuyudan çekib çıkardılar ve İsmayellilere iyirmi kıta gümüşe satdılar, anler ise Hovsep'i Mısır'a götürdüler.

Rupen geri döndükde ne görsün? Hovsep kuyuda yokdur, o zeman esvabını yırtıb tekrar kardaşlarına vardı ve dedi çocuk na-bedit olmuş ya ben artık nereye gideyim. Karındaşları ise Hovsep'in esvabını aldılar ve bir oğlak boğazlayıb onu kanı ile bulaşdırdılar ve babalarına götürüb dediler biz bunu bulduk bak tanıyabilir misin, oğlunun esvabı mıdır yoksa deyil mi? O da onu tanıyıb dedi evvet oğlumun giyimidir onu azgın canavar yedi, Hovsep'i azgın canavar paraladı.

O zeman Hagop esvabını yırtdı ve beline çul kuşanıb vafir günler oğluna yas eder idi. Ve cümle oğulları ve kızları birikib ona teselli etmeye geldiler **[56]**amma o teselli istemez idi çünki ben figan ederek mezara oğlumun yanına eneceyim, der idi. Böylece babası ona yas eyledi. Midianlılar ise Mısır'da Hovsep'i Firaon padişahın ehli mansublerinden olan Potifar nam asasbaşısına satdılar.

Birinci Bab Üzerine Mülahazalar:

Kötü kimseler her ne kadar hak ise de tazire tehammül etmezler ve dayima kendilerden ziyade ihtibarlı olanları kızkanıb onlardan ikrah etmededirler. Hovsep'in karındaşları onu kendilerden ziyade dindar ve babalarının daha sevgülüsü olduğu

[479] Kutsal Kitap'ta Gilat diye geçer: "Yemek yemek için oturduklarında Gilat yönünden bir İsmaili kervanının geldiğini gördüler." Yaratılış, 37/25.
[480]"Kail olmak: razı olmak." (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 18/03/2023.

için kızkanıb ondan ikrah ederler idi. Ve Hagop'un evladlarını gazab ve garaz onun sevgülü Hovsep'ini İsmayellülere nice satdırdı ise bu tarz üzre yine heman bu alçak hırslar Yehudilerin başlarını Allah'ın Oğlu'nu haça çakdırmağa[481] sebeb oldular. Dindar atalar dindar ve itaatlı evladları daima daha ziyade severler ve eyer böyle evladları fena meşrebli kimseler kızkanıb onlardan ikrah ederler ise yine de Hak Taalea hazretleri onları sever ve onlar için pek kayırır. Gerçi bazı onları dindarlıkları için mühnet çekmeye ve rencide olunmağa müsaade eder ise de akıbet beyan olunur ki bu nesneler onların kendi menfaatları için vakı olmağa razi olmuşdur.

[57] Bu zalım karındaşların Hovsep çocuğa gösderdikleri merhametsizliyi okuduğumuzda gerçekden şaşar kalırız. Ya ne kadar ol ihtiar babalarına yani Hagop hazretlerine etdikleri iş ne kadar daha ziyade hiybetli ve zalım bir iş idi. Gerçekden faziletlü ihtiyar sevgülü Hovsep'inin esvabını yırtık ve bütün kana bulanmış gördüyünde bir tesellisiz tasaya düşdü çünki onu körpe oğulcuğunun kırın bir azgın canavarından parelendiyine kasevet getiren bir şehadet zanneder idi. Teselli bulmasına istemez idi çünki ol saatde derecesiz elem kederi kendini tez zeman içinde mezara sevgülü Hovsep'inin yanına endirecek deyü zanneder idi.

Hala kendine acı verib kasavetlendiren işbu tasalı serencemin hususunda Allah'ın mürad-ı şerifi kendisine daha na-malüm idi. Allah'ın ona ve familyasına ne kadar inayet tedarik eylediyini sezmeye kadir deyil idi. Bu vukuat tez zeman içinde ağlaya ağlaya onu mezara oğlunun yanına enecek zanneder idi. Amma Allah'ın müradı şuyudu ki Mısır'a enib oğlunu sağ selim görsün ve pir ihtiyarlıkda sevinc ile ve şazlığıla onun kucaklarında vefat eylesin.

Bu temsilden örnek alalım ki derd u kasavetimizi azaldıb Allah'a ümid edelim ve şunu bilelim ki bizim en ağır derd u **[58]** kasavetimiz günahlarımıza nazaren pek hafifdir hem de eyer Hisus Krisdos'a ümüdimiz kavi ise onlar tez gelib geçeceklerdir ve bizler onun muhabbetinde olub ebedi mutluluğa miraskâr olacağız.

BAB 2

[481] Baskı hatasından dolayı չաqտրրրսնաղա şeklinde iki r ile yazılmıştır.

Hovsep'in Mısır'da Asasbaşıya Satılması ve Onun Karısının İftirası ile Zindana Atılması:

Ve Hovsep Mısır'a götürülünce Firaon'un ehli mansublerinden asaslarbaşısı olan Potifar nam bir Mısırlı kimse onu getiren İsmayellilerin elinden satın aldı. Ve Rabb Hovsep ile beraber idi ve bu sebebden her tutduğu iş rast gelir idi ve Mısırlı ağası onu hanesi üzerine hızmet eder idi.

Rabb'ın Hovsep ile beraber olduğu ve her tutduğu işini Rabb'ın mübareklediyi ağasına maalüm olub Hovsep ağasının nazarında lutf buldu ve onu kendi hanesi üzerine kedhüda dikib cemi variyetini Hovsep'in eline teslim eyledi.

Ve vakı oldu ki Hovsep ağasının hanesinin ve cümle variyetinin naziri olunca Rabb Taalea Hovsep'in hatrı içün Mısırlının hanesini mübarekledi ve bundan böyle onun cemi variyetinden, hanesinden ve tarlalarından Rabb'ın bereketi eksik **[59]**deyil idi ve cümle variyetini Hovsep'in eline teslim eyledi ve ona o kadar emniyeti var ıdı ki yediyi ekmekden gayrı bir şeyi kendisi bilmez idi. Hovsep ise gayetden güzel ve çehresi dilber civan ıdı. Ve bundan soñra ağasının karısı Hovsep'e göz atıb ona, gel benim ile yat, dedi. Amma o istemeyib ağasının karısına dedi ki işte ağam evde bende olan eşyasından bir şey bilmez ve cümle variyetini elime teslim eyledi ve bu evde benden üsdün bir kimse yokdur ve her şeyi senden maada benim hükmüm altında bırakdı çünki sen karısısın imdi nasıl edeyim ben bu büyük fenalığı ve Allah'a karşı günah işleyeyim? Günden güne karı Hovsep'e benim ile yat, deyi söz atar ıdı amma Hovsep onun sözüne uymadı. İmdi bir gün Hovsep hızmetlerini etmek içün evin içine girdi ve orada ev ehalisinden hiçbir kimse yoğudu. Ol zeman karı heman onun esvabından kavradı da gel yatalım, deyi çekdi. Hovsep ise esvabını onun ellerinde bırakıb kaçdı ve dişarı çıkdı. Karı Hovsep'in esvabını ellerinde bırakıb kaçdığını ve dişarı çıkdığını gördükde anide ev ehalisine şamata ile çağırıb dedi bakın hele bizi rezil etmek içün bize şu İbrani hızmetkârı getirdi. Bu kimse içeri benim odama geldi de gel beraber yatalım, dedi o sebebden şamata ile çağırdım. Ve o benim çağırdığı**[60]**mı işidince anide esvabını yanımda bırakdı da kaçıb dişarı çıkdı. Ve onun esvabını ta ev sahabısı gelinceye dek yanında sakladı.

Ve ev sahabısı geldiyi zeman o karı ona şu sözleri söyledi bize getirdiyin İbrani köle odama geldi ve benim ırzıma dokanmak isdeyib elbetde senin ile beraber yatacağım, dedi. Ve ben bıre hay edib çağırdığımı işidince esvabını yanımda bırakdı, kaçdı. İmdi ağası dahi karısının kölen bana böyle böyle etdi deyi şekva etdiyini eşitdikde gayetden örkelendi ve Hovsep'i tutub onu zındana padişahın mahbusları olan hapse kodu.

Ve Rabb Hovsep'in bilesince idi ve ona ihsan gösterib zındancı başının indinde lutf buldurdu. Ol sebebden zındancı başı hapishaneyi ve cümle onda bulunan mahbusları Hovsep'in eline teslim eyledi ve cümle orada işlenen şeyleri Hovsep eder idi. Zından emini artık Hovsep'in elinde olan şeyler içün hiçbir kaygı çekmez idi çünki Rabb onun bilesince olmağıla her tutduğu işi rast getirir idi.

İkinci Bab Üzerine Mülahazalar:

Nefsine uyan edebsiz kadın Hovsep'i iğvaye düşürmeye çalışır iken onun haraketi pek acayib hem ondan ibret alma**[61]**ğa layikdır. Ona her gün sıkıntı verib eylediyi na-layık teklifatlarına hemen şu bir cevabı verir idi ben bu böyük kötülüyü nice edeyim ve Allah'a günah işleyim? İğvaların kuvvetinden yenilmeyim deyi korkusundan karının huzurunda durmağa istemez idi illa ondan kendini helak etmek içün bir fend kuran bir şeytandan gibi sakınıb kaçar ıdı, bu türlü tehlikelerde firarden gayrı başka çare bulamayız çünkiiğvaya bir dakika bile kulak assak azim hataya düşmek tehlikesine oğrarız ve asla hatrımızdan çıkarmalı deyiliz ki zinakârların ve fahiş[e]lerin bi-namusluklarını her ne kadar onları[482] gizlide işlerler ise Allah şeraatlarını görecekdir.

Gerçi bu yaramaz karının iftirası inanılıb Hovsep nahak yere zındana atıldı ise de Allah u azimuşşan onun ile beraber olub ona tiselli verir idi ve muhabbetinin nişanelerini gösterir idi lakin eyer iğvaye uyub günahı icra etmiş olayıdı zamiri daima onu dürtüb onu seraylar içinde dahi sefil ve biçare edeceyidi.[483] Pak zamirin

[482] Baskı/dizgi hatasından dolayı n ve l yer değiştirerekoլնարդ şeklinde yazılmıştır.
[483] Aldanan kişinin arzuları hep aynı yönde olacaktır ve sürekli işlenecek günahlar sonunda insanı katlanılması zor bir yaşama mahkûm edip ona ölüm getirecektir: "Ayartılan kişi, 'Tanrı beni ayartıyor' demesin. Çünkü Tanrı kötülükle ayartılamadığı gibi kendisi de kimseyi ayartmaz. Herkes kendi arzularıyla sürüklenip aldanarak ayartılır. Sonra arzu gebe kalır ve günah doğurur. Günah

şehadeti zından sıkletini ve yalınızlığını dahi tehammül olunmağa kabil eder amma töhmetli zamire bütün cihanda rahatlık yeri bulunmaz.

Eyer her iğvayi yenmek ve her türlü günahdan irak olmak istersek Hovsep'i**[62]** namdar eden Allah korkusuna pek mukayedli olmalıyız. Asla fikrimizden çıkarmalı deyiliz ki en gizli amellerimizde bile daima Allah'ın gözleri bizim üzerimizdedir mahşer gününde cemi günahlarımızı meydana çıkaracakdır zira kendisi haber verdi ki gerek gizli gerek aşikâre gerek eyi ve gerek kötü olan her ameli şeriata çekecekdir.

Suçsuz Hovsep şedit rencidelere tehammül eyledi bu hususda Allah'ın Oğlu Rabb'ımız Hisus Krisdos'a beñzer ki sebebsiz düşmanlarından zemmolunub zulm çekdi ve şeytandan imtihan olundu. Ve nice Rabb'ımız çekdiyi isgencelerin vasıtası ile tekmillik derecesine geldi ise bu tarz üzre şübhesiz Hovsep dahi eziyetleri onu alçak gönüllü dindar ve her şey hususunda Allah'a ziyade makbul olunmasına sebeb oldular.

Ey bu nakliyeti okuyan genc dostum, Hovsep'in pak ibreti hatrında olsun ve daima gözlerin önünde sana bir örnek olsun.

[63] BAB 3

Hovsep'in Zındanda Firaon'un Kadehkârbaşısının ve Ekmekcibaşısının Düşlerini Tabir Etmesi:

Ve bundan soñra Mısır padişahı Firaon'un kadehkârbaşısı ile ekmekcibaşısı efendilerine suç etdikleri sebebden padişah hem kadehkârbaşısına hem ekmekcibaşısına gazebetdi ve onları zından ağasının evine Hovsep'in mahbus olunduğu zındana atdı, zından ağası da onları Hovsep'in nazaretine sıparış etdi ve Hovsep onlara hızmet eder idi. Ve birkaç gün geçirdikden soñra bu mahbuslar yani Mısır padişahının kadehkârbaşısı ile ekmekcibaşısı ikisi de bir gecede düş gördüler.

---

olgunlaşınca da ölüm getirir." Yakup, 1/ 13-15. Bir kere günaha bulaşınca artık nefsin rahat durmayacağı ve kişiyi sürekli hataya düşürüp saraylar içinde de yaşasa felakete sürükleyecektir.

Ve Hovsep sabahlayın Firaon'un ehli mansublarından olan hapisdaşlarının yanına vardığında onların melül ve kasavetli durduklarını görünce onlara niçün bugün tasalı ve melül duruyorsunuz, dedi. Onlar da düş gördük ve gördüyümüz düşü tabir edecek kimse olmadığı içün keder ederiz, dediler. Ol vakıt Hovsep onlara cevab etdi ki düşün tabiri Allah'ın lutf u inayeti ile olmaz mı, düşünüzü bana nakledin.

Ve kadehkârbaşı düşünü Hovsep'e **[64]** nakledib dedi ki düşümde üç dallı bir asma gördüm ki filizlenib çiçek açmış ve ondan soñra üzümleri yetişmiş idi. Ve Firaon'un kadehi elimde bulunmak ile üzümü alıb kadehin içine sıkmışım da Firaon'un eline vermişim. Ol zeman Hovsep ona dedi ki düşün tabiri şudur ki üç dallar üç gündür, üç günden soñra Firaon senin mansubunu hatrına getirecek ve yine seni kadehkârbaşılığa tayin edecek ve evvelki mansubuna göre yine kadehkârlık edib Firaon'un eline kadeh vereceksin. Amma sana rica ederim, devletine erdiyin zeman beni hatrına getir ve inayet edib benim içün Firaon'a an da beni bu zındandan çıkart. Çünki gerçek söylerim beni Yehudilerin toprağından çaldılar ve hala burada da hiçbir şey etmemiş iken bu çukura atdılar.

Ekmekcibaşı dahi Hovsep'in düşü eyi tabir etdiyini görmeyile Hovsep'e dedi ki ben de bir düş gördüm, başım üzerinde üç beyaz sele götürür ümüşüm ve en üstdeki selede Firaon'un yediyi her çeşit ekmekci nefayislerinden var ımış ve onları başımın üzerindeki selelin içinden havanın kuşları yer imiş. Ol zeman Hovsep cevab edib dedi düşün tabiri şudur, üç sele üç gün beyan eder, üç günden soñra Firaon başını ihrac edib seni ağaca asacak da havanın kuşları etlerini yeyecekler.

[65] Ve üçüncü gün Firaon'un mevludu günü olmağıla cümle tebasına ziyafet eder idi ve tebasının arasında kadehkârın hem ekmekcinin mansubu da hatrına geldi ve kadehkârbaşıyı evvelki payesine erdirdi ve kadehi Firaon'un eline verdi ekmekcibaşıyı ise Hovsep'in tabirince asdı. Lakin kadehkârbaşı Hovsep'i hatrına getirmedi illa onu unutdu.

Üçüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Yüce mansublarda olanlar muhataralar içinde olur, çok kimseler öyle mansublardan düşdüler ve küllüyen helak oldular. Kadehkârbaşı hem ekmekcibaşı

bir gün Firaon'un muhibi sadıklarından iken ertesi gün padişahı gücendirdiler ve zındana atıldılar.

Gerçi Hovsep bu iki kimselerin düşlerini tabir edebileceyini beyan eyledi amma büyücülük yahod şeytani sanatlar vasitesi ile deyil illa Allah'ın yardımıyıla edeceyidi. Tabir Allah'a mahsus deyil mi, dedi. Gördüyümüz düşler asla dikkata layik deyilerdir çünki Hazreti Soğomon'un takrirince düşlerin çokluğunda çok batıllıklar vardır.

Taniel ve Hovsep ikisi de pek dindar adamlar olmağıla Allah'ın yardımı ile düşler tabir etmeye kadir oldular. Lakin **[66]** bize semavi Pederimizin mürad-ı şerifini öyrenmek içün bu türlü düş tabir ediciler lazım deyildir. Bize lazım olan şudur ki ibadet ile Aziz Ruh'un imdadını dileyelim ki Aziz Kitablarda Allah u azimüşanın bizim talimimiz içün aşikâre eylediyi cümle nesneleri añlamağa kadir olalım.

Kadehkârbaşının o kadar eyliyine nayil olduğu Hovsep'i böyle tez unutduğu bize acayib gelir. Lakin o da çok kimselerin eylediyi gibi eyledi ki onlar meşakkatlardan ve tehlikelerden kurtuldukları birle kendilere eylik eden Allah'ı unudurlar.

Firaon mevludu gününü tutub cümle tebasına ziyafet eyledi. Günahkâr kimseler dahi hakeza zevk u sefaya verilib ömürlerinin az yıllarının geçmişini tutarlar ve zannedersin ki vakıt geçdikce insanın ömrü ölüme ve ebediliye yaklaşdığını hatırlarından çıkarmak isderler. Lakin bizler mevlud günlerimizi tutduğumuz zaman yemeye, içmeye ve zevk u sefa etmeye mukayed olmalı deyiliz illa geçmiş senelerimiz içün kâmillik ile düşünerek ve ömrümüzün kalan günleri içün Allah'ın imdadını ve yardımını dileyerek Allah'a bizlere etdiyi eylik ve inayet içün şükretmeye mukayed olmalıyız.

[67] BAB 4

Hovsep'in Zındandan Çıkarılıb Firaon'un Ruyasını Tabir Etmesi ve Bütün Mısır Diyarı Üzerine Sadır Azam Nasb Olması:

Ve iki seneden soñra Firaon dahi bir ruya gördü. Ona göründü ki bir ırmak üzerinde durur udu ve işte ırmakdan gösterişi güzel ve vücüdü semiz yedi inek çıkıb çayırlıkda otlanırlar ıdı. Ve ırmakdan onların akabince çirkin, gösterişli ve arık vücüdlü yedi inek daha çıkıb ırmak kenarında obir ineklerin yanına varıb durdular ve o çirkin ve arık inekler yedi güzel ve semiz inekleri yutdular. Bunun üzerinde Firaon uykudan uyandı. Ondan soñra yine uyudu ve tekraren ruya gördü ve işte bir sakda yedi eyi ve güzel başak çıkar ıdı ve badehu yedi ince ve yel vurgunu başaklar daha biterler idi ve bu yedi zayif ve yel vurgunu başaklar ol yedi eyi ve dolgun olan başakları yutdular. Ol vakıt Firaon uykudan uyanıb gördü ki ruyayımış. Ve sabah olunca kalbi rahatsız ıdı o sebebden cemi Mısır toprağında bulunan düş tabir edicilerini ve ülamesini çağırıb onlara gördüyü ruyayı nakleyledi amma düşünü tabir eden bir kimse bulunmadı.

[68] O vakıt kadehkârbaşı Firaon'a söyleyib dedi ki bugün günahım hatrıma geldi, Firaon kullarına gazeb eyledi ve bizi benim ile ekmekcibaşıyı zından ağasının evindeki hapise atdırdı ve bizler ikimiz de bir gecede birer ağırca ruya gördük. Ve orada zından ağasının bir kölesi bir de İbrani oğlu bizim ile beraber mahbus udu ve ona ruyamızı nakleylediyimizde bize tabirini eyledi. Ve vaka tabir eylediyi gibi gelib çıkdı zira ben yine mansubuma nasb oldum ve o asıldı. O zaman Firaon gönderib Hovsep'i çağırtdı ve onu zındandan çıkarıb tıraş eylediler ve esvabını deyişdirdiler ve o Firaon padişahın huzuruna çıkdı. Ve Firaon Hovsep'e dedi ki bir ruya gördüm ve manasını verecek kimse bulunmadı ve senin içün işitdim ki birkaç ruya dinlemişsin de onların tabirini eylemişsin. Hovsep dahi Firaon'a cevab verib dedi ki bu kuvvet benden deyildir, Firaon'a helas içün cevab verecek Allah'dır.

Ve Firaon Hovsep'e söyleyib dedi ki düşümde gördüm ki bir ırmağın kenarında durur umuşum ve ırmağın içinden yedi güzel suretlu ve semiz inek çıkıb çayırda otlanırlar ıdı. Ve onların ardınca başka yedi çirkin ve pek arık inekler çıkdı ki cemi Mısır toprağında onlardan çirkin görmedim. İmdi o yedi çirkin ve arık inek**[69]**ler evvelki güzel ve semiz olan yedi inekleri yutdular ve onların karınlarına girdikde onlar evvelki hallerinden bir fark olmadı illa yine evvelki gibi çirkin görünürler idi. O vakıt uyandım. Ve tekrar uyudum ve bir ruya daha gördüm. Ve işte bir sakde yedi güzel ve dolu başak çıkar ıdı ve onlardan soñra yedi ince ve yel

vurgunu başak dahi biter idi. Ve o yedi ince ve yel vurgunu başaklar eyi ve dolu olanları yutdular. İmdi bunu düş tabir edicilere nakleyledim lakin asla bir bile tefsir edecek bulunmadı.

O zaman Hovsep Firaon'a dedi Firaon'un düşü birdir, Allah edeceyi şeyleri Firaon'a göstermişdir, o yedi eyi inekler yedi yıllardır, eyi yedi başaklar da yedi yıllara temsildir. Firaon'un ruyası birdir. O semiz ineklerin ardınca ırmakdan çıkan yedi arık inekler de yedi senelerdir ve yedi yufka[484] ve yel vurgunu başaklar yedi senelerdir, yedi yıl kıtlık olacak.

Firaon'a dediyim şey budur ki Allah ne edeceyini Firaon'a göstermişdir. İşte bütün Mısır toprağında yedi yıl azim bolluk olacakdır. Ve ondan soñra yedi yıl kıtlık zuhur edecek ve Mısır diyarında cümle bolluk unudulacak ve kıtlık yeri harab edecek. Ve yerin üzerinde zuhur olacak kıtlığın sebebinden **[70]**bolluk bilinmeyecekdir zira gayet ağır olacak. Ve düş Firaon'a iki defa göründüyünün manası budur ki bu nesne Allah'dan sabit olunmuşdur ve Allah onu teziye icra edecekdir.

İmdi hala Firaon bir akıllı ve fehimli adam bulsun ve onu Mısır diyarının üzerine nasb eylesin ve bolluğun yıllarında cümle Mısır diyarından iki kat öşür alsın. Ve o ademler tayin etsin ki o gelecek yedi yılların cümle zahresini devşirsinler ve buğday Firaon'un eli altında devşirilsin. Şehrlerde zahreler saklansınlar ve bu zahreler kıtlığın Mısır diyarına gelecek yedi yılları içün saklı dursunlar ki memleket kıtlıkdan harab olmasın.

Firaon ve cümle kulları Hovsep'in sözünden hoşlandılar. Ve Firaon cümle tebasına cevab etdi ki biz bu adam gibi İlahi ruhlu adam bulabilir miyiz? Hovsep'e de dedi çünki Tañrı sana cümle bunları gösterdi, senden akıllı senden fehimli kimse bulunmaz. Sarayımın naziri olasın ve padişahlığımda bulunan cümle halk senin sözüne itaat etsinler fakat taht hususunda senden üsdün olacağım.

Ve Firaon Hovsep'e dedi ki işte bugün seni cemi Mısır toprağının zabiti etdim. Ve Firaon parmağından yüzüyünü çıkarıb Hovsep'in parmağına takdı ve ona

[484]"Yufka: ince, dayanıksız, zayıf, hafif." https://sozluk.gov.tr/ 11/03/2024.

dülbend esvablar geydirib boğa**[71]**zına altun zincirler takdı ve kendi ikinci hintovuna bindirib emreyledi ki hintov önünde bir dellal azim avaz ıla çağırsın. Ve onu cemi Mısır toprağının zabiti eyledi. Ve dahi Hovsep'e dedi ki ben Firaon'um, bütün Mısır diyarında senden izinsiz hiçbir kimse bir şey edemesin.

Ve Firaon Hovsep'in ismine Safnat Paneah dedi ki esrarları tabir edici demekdir. Ve onu evlendirib ona On şehirinin kâhini Potifera'nın kızı Asanet'i karı verdi. Hovsep Mısır padişahı Firaon'un huzuruna çıkdığı zeman otuz yaşındayıdı.

Ondan soñra Hovsep kalkıb cemi Mısır toprağını gezdi ve o yedi bolluk senelerinde yer ganimet ile mahsul verdi. Ve bütün M[ı]sır toprağında olan yedi sene bolluğun cemi mahsulatını birikdirib şehirlere kodu, her bir şehirin etrafında olan tarlaların zahrelerini o şehire kodu. Ve Hovsep çoklukda denizin kumu kadar buğday birikdirdi şöyle ki ölçmeden vazgeçdi çünki ölçülmesi mümkünsüz idi.

Ve dahi yedi kıtlık seneleri gelmezden ev[v]el Hovsep'in On şehirinin kâhinin Potifera'nın kızı Asanet'den iki erkek evladları doğdu ve Hovsep ilk oğlunun adına Manase kodu zira dedi ki Allah bana cemi zahmetimi ve pederimin **[72]**bütün hanesini unutdurdu. İkinci oğlunun adına Yeprem kodu çünki dedi ki Tañrı beni alçaklığımın yerinde iken yükseklendirdi.

Ve Mısır toprağında olan o yedi bolluk senelerinden soñra Hovsep'in sözünce yedi kıtlık seneleri gelmeye başladılar ve cümle yerde kıtlık oldu amma Mısır toprağında ekmek bulunur udu ve cemi Mısır ehalisi aclıkdan ekmek içün Firaon'a çağrışırlar ıdı. O zeman Firaon cümle Mısırlılara cevab verib dedi ki Hovsep'e varın ve size her ne ki derse onu edin. Ve kıtlık cümle yer üzerinde aleseviye idi. İmdi Hovsep cümle ambarlarını açıb cemi Mısırlılara satar ıdı. Ve buğday satın almak içün her tarafdan Mısır'a Hovsep'e geldiler zira her yerde kıtlık var ıdı.

Dördüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Rabb itikad eden kimseleri cemi meşakkatlarından kurtarmasını bilir. Firaon'un gördüyü acaib ruyalar Hovsep tefsirini etsin deyü zındandan çıkardılar. Ve o Allah'ın inayet ihsanı ile düşlerin sahih manesini verdi ve bu tarz üzre onun vasitası ile cemi Mısır toprağı yedi senelik kıtlığın harabatından kurtuldu.

[73] Rabb'e ümid edenler tez ya gec mücered sıkletlerinden kurtulmayı beklerler ve çok defa ummadıkları vakıtda onlara Allah tarafından helaslık yetişir. Hovsep çok vakıt mahbus olunması Allah tarafından azim mertebeye nasib olacağının ilk nişanesi ve sebebi takdir olduğunu sezmeye kadir deyil idi. Yücelenmezden evvel gayetden alçaklandı ve şüphesiz mahbus olunmasından azim menfaat[485] gördü ve bu tarz üzre deruni yürekden Rabb'a ümid etmeyi ve her iktizasını ondan gözetmeyi öyrendi.

Yedi bolluk seneleri nice ki çapuk gelib geçdiler ve akabince yedi kıtlık seneleri yetişdiler ise bizim de kezalik devletimizin seneleri tükenmeye gecikmezler ve onların ardınca anide meşakkatlarımızın seneleri gelib yetişirler.

Her bir tarafdan Hovsep'den buğday satın almağa Mısır'a geldiler. İmdi Hovsep'in üzerinde Rabb'ımız Hisus Krisdos'un aşikâre temsilini görelim ki o Hisus ümmen cihana ebedi ömürün ekmeyini sunar. Hovsep cemi Mısır'ın müdiri ve zabiti olmak içün zındandan çıkdı. Amma Hisus Krisdos ümün cihanda padişahlık eylemek içün mezardan çıkdı.

Hovsep'in az vakıtlı rencideleri onun haberi yoğiken bu dünyada onun başına bir tac hazırlamada idiler.[486]Boğos**[74]** Arakyal Gorntoslulara ikinci mektubunun dördüncü babının on yedinci hanesinde[487] bize öyredir ki: "Kristianların az vakıtlı ve hafif mihnetleri onlar içün izzetin ebedi ağırlığını hazırlarlar." İmdi her sıkletli vaktımızda Hovsep gibi biz de Allah'a seyirdelim ve o bizi en minasib vakıtda ve en a'la tarz üzre kurtaracakdır.

BAB 5

[485] Baskı/dizgi hatasından մէմֆաւթ şeklinde yazılmıştır.
[486] "Ne mutlu denenmeye dayanan kişiye! Denemeden başarıyla çıktığı zaman Rabbin kendisini sevenlere vaat ettiği yaşam tacını alacaktır." Yakup, 1/12.
[487] "Çünkü geçici, hafif sıkıntılarımız bize, ağırlıkta hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak kadar büyük, sonsuz bir yücelik kazandırmaktadır." 2. Korintliler, 4/17.

Hovsep'in Mısır'da Karındaşlarına Buğday Satarken Onlara Haraketi ve Onlardan Karındaşı Peniamin[488]'i [G]etirmek Kavli ile Birini Alıkoyub Bakilerini Geri Göndermesi:

Ve Hagop Mısır'da buğday satıldığını işitdikde oğullarına dedi ki niçün oturub biribirinize bakışıyorsunuz? İşte işitdim ki Mısır'da buğday satılıyor umuş, enin orayya da biraz zahire satın alın ki ömrümüzü hıfz edelim ve ölmeyelim. O vakıt Hovsep'in on karındaşları Mısır'dan buğday satın almağa gitdiler. Lakin Hagop Hovsep'in karındaşı Peniamin'i bir kazaya oğramasın deyi karındaşlarıyıla beraber göndermedi. Ve İsrayel'in oğulları Mısır'a varanlar ıla beraber buğday satın almağa vardılar çünki Kanaan vilayetinde kıt**[75]**lık var ıdı. Hovsep ise o yerin zabiti idi ve vilayetin cümle halkına bu buğday satar ıdı. İmdi Hovsep'in karındaşları gelib yüzleri yere beraber ona temenna eylediler.

Ve Hovsep karındaşlarını görünce onları tanıdı amma kendini mahsusan onlara beyan etmeyib yabancı kimse gibi onlara sertlik ile ne tarafdan gelirsiniz, deyü sual eyledi, onlar ise Kanaan toprağından zahire satın almak içün geldik dediler. Ve Hovsep karındaşlarını tanıdı amma onlar onu tanımadılar.

O zeman Hovsep'in gördüyü rüyalar hatrına geldiler ve onlara dedi siz cassuzlarsınız, vilayetin zayif taraflarını añlamağa geldiniz. Onlar ısa hayır efendim biz kulların zahire satın almağa geldik, cümlemiz de bir adamın evladlarıyız, eyi adamlarız, biz kulların cassuz deyiliz, dediler. Ve Hovsep onlara dedi ki hayır siz eyi adamlar deyilsiniz, siz vilayetin zayif taraflarını tecessüs etmeye geldiniz. Onlar da cevab etdiler ki biz kulların on iki karındaşız, Kanaan toprağında bir atanın evladlarıyız ve işte cümlemizin küçüyü bugün pederimizin yanında kaldı ve obir karındaşımız artık yokdur. O zeman Hovsep onlara dedi mücerret benim dediyimdir yani ki siz cassuzlarsınız imdi şunun ula **[76]**beyan olunacaksınız. Firaon'un başı içünand ederim ki küçük karındaşınız da buraya gelmeyince bundan gitmezsiniz, birinizi gönderin de varıb onu getirsin, siz ise hap[ı]sda bekleyin ta sözleriniz sahih

[488] "Köksal'ın Taberî'den aktardığına göre Yakup peygamberin Râhil'den doğan Bünyamin adlı oğludur." M. Asım Köksal,**Peygamberler Tarihi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 46-1, 29. Baskı, Haziran 2022, Ankara, s.264.

mi yohsa yalan mı beyan olana dek. Amma eyer dediyim gibi olmazsa Firaon'un başı içün and ederim ki elbette siz cassuslarsınız.

Ve onları üç gün hap[i]sde bekletdikde üçüncü günde onlara dedi şunu eyleyin de ölmeyesiniz çünki ben Allah'dan korkarım. Eyer siz eyi adamlar ısanız karındaşınızın biri mahbus kalsın, sizler ise gidin ev halkınızın aclığına buğday yetişdirin. Amma küçük karındaşınızı bana getirin hatta ki sözlerinize emniyet oluna ve ölümden kurtulasınız. Ve böyle eylediler.

Ondan soñra biribirlerine dediler mücerred karındaşımızın günahına girdik çünki o bize yalvarır iken can sıkletine hor bakdık ve ona kulak vermedik işte bu sebebden bize dahi sıklet vakı oldu. O zeman Rupen onlara cevab verib dedi ben size çocuğa gadr etmeyin demedim mi? Ve beni dinlemediniz. İşte şimdi kanı talab olunuyor. Onlar bilmezler idi ki Hovsep dillerinden añlar ıdı çünki onlara terciman ıla söyler idi.

Ve Hovsep yanlarından geri çekilib**[77]** ağladı ve tekrar yanlarına gelib onlar ıla söhbet etdi ve aralarından Şimön[489]'u tutub gözleri önünde onu bağladı ve emreyledi ki çuvallarına buğday doldursunlar ve herkesin akçesini kendi çuvalı içine koyversinler hem onlara yol içün navale versinler ve emri icra olundu.

Buğday merkebler üzerine yüklendikden soñra kalkıb yola revan oldular ve konak yerinde onların birisi merkebine yem vermek içün çuvalını çözdüyü birle akçe çıkınını gördü çünki çuvalın ağzındayıdı. Ve karındaşlarına dedi akçem geri verilmiş ve işte çuvalımdadır ve yürekleri bayılıb şaşdılar ve biribirlerine derler idi nedir bu bize Allah'ın etdiyi?

Neticeyi kelam Kanaan toprağına gelib pederleri Hagop'u buldular ve cemi zuhur olanları ona beyan edib dediler o yerin zabiti olan adam bize sertlik ile söyleyib bizi casuslar sanmağıla zındana atdı, biz de ona cevab edibeyi adamlarız, casuslar deyiliz, bir babanın on iki evladlarıyız, birimiz artık yokdur, küçüyimüz de hala Kanaan toprağında pederimiz ile beraberdir, dedik. Lakin Mısır valisi bize dedi sizin eyi adamlar olduğunuzu şundan bileceyim karındaşınızın birini burda yanımda

[489]Şimon: Duyar anlamına gelir. Yaratılış, 29/33'ün dipnotunda geçmektedir.

b[ı]ra**[78]**kın da evlerinizin aclığıiçün buğday alıb gidin ve o küçük karındaşınızı bana getirin. Ve o vakıt bileceyim ki siz casuslar deyilsiniz illa eyi adamlarsınız. Hem size karındaşınızı geri vereceyim ve bu vilayetde ticaret edesiz.

Ve bundan soñra onlar çuvallarını boşadırlar iken herkesin akçe çıkını kendi çuvalında çıkdı ve onlar hem babaları akçe çıkınlarını gördükde korkdular. İmdi pederleri Hagop onlara dedi ki beni evladlarımdan mahrum etdiniz, Hovsep yok oldu, Şimön yok oldu, Peniamin'i de mi alacaksınız? Cümle bunlar bana belalerdir. Ve Rupen pederine dedi eyer ben bunu sana geri getirmezsem benim iki oğullarımı öldür. Onu benim elime teslim eyle ve ben onu yine sana geri getireyim. Amma o dedi hayır, oğlum sizin ile beraber enmeyecek çünki karındaşı öldü ve o yalınız kaldı eyer gidiceyiniz yolda bir kazeye oğrarsa o zeman benim ak saçlarımı tasa ile mezara endireceksiniz.

Beşinci Bab Üzerine Mülahazalar:

Hagop Mısır'da buğday bulunur uduğunu öyrendikde ev halkları aclıkdan ölmesin deyü anide evladlarını buğday satın almağa gönderdi. Cümle Kristian atalar evladlarına [490] ömürün ekmeyini [491] yani **[79]** Aziz Kitabları tedarik eylemeye borcludurlar hem iktiza edecek olursa onları kazanmak içün aher memleketlere de irsal etmeye ihmal etmemeli.

Evvela Hovsep karındaşlarını casuslar mekamında tutub onlara sertlik gösterdi amma bunu deyil kenden ya hasetden illa onları alçak gönüllü etmek ve tövbeye getirmek içünetdi. Ve bu meramı arzuladığı gibi icra olundu zira günahlarını hatırlarına getirib ikrar eylediler. Burada zamirin kuvvetini bir tefdiş edelim. Hovsep'i M[ı]sır'a satalıdan beri temam yirmi sene geçmiş idi, öyle iken dahi zalımlıkları içün suçlarını bilib ikrar ederler idi. Allah insanların çokdan unudulmuş olan günahlarını kolaylığıla hatırlarına getirmeye kadirdir ve bir gün gelecek ki ande yaramazların bi-namusluklarını hatırlarına getiricekdir.

[490] Baskı/dizgi hatasından dolayı էվլաւաորրնաւ evlaladrına şeklinde yazılmıştır.

[491] Aziz Kitaplar, İsa'ya imanı emreder. İsa kendisine yani diğer adıyla İnsanoğlu'na iman edilirse "ebedi ömrün ekmeğini" bulabileceklerini şöyle söylüyor: "Geçici yiyecek için değil, sonsuz yaşam boyunca kalıcı yiyecek için çalışın. Bunu size İnsanoğlu verecek. Çünkü Baba Tanrı O'na bu onayı vermiştir. Onlar da şunu sordular: 'Tanrı'nın istediği işleri yapmak için ne yapmalıyız?' İsa, 'Tanrı'nın işi O'nun gönderdiği kişiye iman etmenizdir' diye yanıt verdi." Yuhanna, 6/ 27-29.

Hovsep'in karındaşları onun huzurunda söhbet ederler idi ve onu etdikleri söhbetden asla bir şey añlamaz zannederler idi o ise sözlerini añlarıdı. Fena kimseler çok defa cümle kalblerinde dediklerini Allah'ın bildiyini unudurlar. Amma Hak Taalea cemisini bilir çünki Rabb gözleri önünde insanın kalbi çıblak ve uryandır.[492]

Sıklet vaktımızda günahlarımızı hatrımıza getirib tövbe istiğfara gelmemiz **[80]**pek lazımdır. Neçe defa kasavetler günahlarımızı hatrımıza getirmeyile bizlere çok menfaat ederler. Hovsep karındaşlarının günahlarını ikrar etdiklerini işitdikde merhamete gelib ağladı. Kezalik Allah dahi yürek ezginliyi ile günahlarımızı ona itiraf edib kendi Oğlu Rabb'ımız Hisus Krisdos'un aziz kanının vasitası ile aflık dilediyimiz zeman bize merhamet eder.

Hovsep evvela karındaşlarını tövbe istiğfara getirmek içün tazir eylediyi gibi Krisdos dahi Aziz Ruh'uunun vasitasi ile bizlere tazir eder amma bu soñra bize Hovsep gibi kendini beyan eyleyib ve günahlarımızı afvedib bizi mubareklemek içün olur. "Dost bereleri düşmanın istekli öpüşlerinden hakikatlıdır." (Arag: 27: 6.)[493]

BAB 6

Hagop Oğullarını Zahire Almak içün Mısır'a İkinci Defa Gönderib Beraberlerince Peniamin'i dahi Gönderdiyi ve Hovsep'in Onlara Ziyafet Etdiyi:

Ve kıtlık yeryüzünde ağır olmağıla Mısır'dan getirdikleri buğdayı yeyib tüketdikden[494] soñra Hagop yine oğullarına dedi ki varın yine bize zahire satın **[81]**alın. O vakıt Huta cevab verib dedi o adam bize şart eyleyib dedi ki eyer küçük karındaşınız sizin ile beraber olmazsa yüzümü görmeyeceksiniz. İmdi eyer

[492] Tanrı her şeyi gören ve işitendir. "…İnsanların yüreklerini yalnızca sen bilirsin." 2. Tarihler, 6/30. Kalplerimizden geçirdiklerimizi bilir, hatta bizim isteyeceğimiz şeyleri daha dilemeden de bilir: "Siz sadaka verirken sol eliniz sağ elinizin ne yaptığını bilmesin. Öyle ki verdiğiniz sadaka gizli kalsın. Gizlice yapılanı gören Babanız sizi ödüllendirecektir. Ama siz dua edeceğiniz zaman iç odanıza çekilip kapıyı örtün ve gizlide olan Babanız'a dua edin. Gizlilik içinde yapılanı gören Babanız sizi ödüllendirecektir. Dua ettiğinizde, putperestler gibi boş sözler tekrarlayıp durmayın. Onlar söz kalabalığıyla seslerini duyurabileceklerini sanırlar. Siz onlara benzemeyin! Çünkü Babanız nelere gereksinmeniz olduğunu siz daha O'ndan dilemeden önce bilir." Matta, 6/3-8.

[493]"Düşmanın öpücükleri aldatıcıdır, /Ama dostun seni iyiliğin için yaralar." Süleyman'ın Özdeyişleri, 27/6.

[494] Baskı/dizgi hatasından dolayı թիւքէթսիգքսոէն tüketdikkdenşeklinde yazılmıştır.

karındaşımızı bizim ile beraber gönderirsen gidib Mısır'dan zahire satın alırız amma eyer göndermezsen gitmeyiz zira o adam bize dedi ki eyer küçük karındaşınızı beraber getirmezseniz yüzümü görmeyeceksiniz. İsrayel[495] de cevab edib dedi ne içün bir karındaşınız daha olduğunu beyan etmeyile bana bu kötülüyü etdiniz? Onlar dahi dediler o adam bizim içün ve soyumuz içün dikkatle sual edib dedi babanız daha sağ mıdır, başka karındaşınız var mı? Biz de onun sualine göre karşılık verdik, biz karındaşınızı buraya getirin deyeceyini bilir miyidik?

Ve Huta pederi İsrayel'e dedi çocuğu benim ile gönder ve kalkıb gidelim ki hem biz hem sen hem çocuklarımız ömrümüzü hıfz edelim ve ölmeyelim, ben onun içün kefil olurum, onu benim elimden ara eyer onu getirib huzuruna dikmezsem bütün ömrümde sana suçlu olayım. Eyer bihude yere eylenmiş olmayayıdık şimdiye dek iki defa gidib geleceyidik.

O vakıt babaları İsrayel onlara dedi eyer bu tarz üzre olmak iktiza ise bunu edin, vilayetin a'la meyvelerinden kab**[82]**larınıza koyub o adama hediye götürün yani cüzi belasan, biraz bal buhur murri safi badem ve ceviz[496] ve ellerinizde akçeyi iki kat alın, çuvallarınızın ağzında size geri döndürülen akçeyi de yine geri götürün belki yañlışlığile olmuşdur, karındaşınızı dahi alın da kalkıb o adama gidin ve Allah Taalea hazretleri o adamın huzurunda size inayet buldura hatta ki hem obir karındaşınızı hem Peniamin'i geri yollasın. Ve eyer bana evlatlarımdan mahrum olmak lazım ısa mahrum olayım.

Ve adamlar bu peşkeş[497]leri hem ellerinde iki kat akçe alıb Peniamin ile beraber Mısır'a endiler ve Hovsep'in huzuruna çıkdılar. Hovsep ise bir anadan doğmuş karındaşı Peniamin'i onlar ıla beraber gördüyü zeman evinin kâhyasine dedi

---

[495]Hagop yani Yakup peygamberin diğer adı İsrayel'dir. "İsrail: Tanrı'yla güreşir, anlamına gelir." Yaratılış, 32/28'in dipnotunda geçmektedir.
M. Asım Köksal'ın Peygamberler Tarihi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 46-1, 29. Baskı, Haziran 2022, Ankara, s. 263'teki nakline göre bu bilgi şu şekilde geçer: "Yakup aleyhisselamın, kardeşi Ays tarafından öldürülmek korkusuyla dayısının yanına gitmek üzere gündüzleri saklanıp geceleri yürüdüğü için de kendisine İsrâil adı verildiği rivayet edilir."
[496] "Bunun üzerine İsrail, 'Öyleyse gidin' dedi, 'Yalnız, torbalarınıza bu ülkenin en iyi ürünlerinden biraz pelesenk, biraz bal, kitre, laden, fıstık, badem koyun, Mısır'ın yöneticisine armağan olarak götürün. Yaratılış, 43/11.
[497] "Peşkeş: Hediye, armağan demektir." (çevrimiçi) http://lugatim.com/s/pe%C5%9Fke%C5%9F 28/03/2023.

bu adamları eve getir ve hayvan boğazlayıb hazır eyle zira bunlar öylen taamını benim ile beraber yeyecekler. Ve o adam Hovsep'in emri üzre edib o kimseleri Hovsep'in hanesine götürdü.

Amma onlar Hovsep'in evine götürüldüklerini gördükde korkub dediler ibdidaki defa çuvallarımızda geri gönderilen akçe içün bizi buraya içeri getirdiler ki behane edib üzerimize düşsün ve bizi hem merkeblerimizi yesir alsın. Ve Hovsep'in ev kehyası olan adamın yanına va**[83]**rıb ve evin kapusunda ona söyleyib dediler rica ederiz ya efendim, biz ibtidaki defa zahire satın almak içün geldiyimizde dönerken konak yerine vardığımız zeman çuvallarımızı açdık ve işte herkeşin akçesi kendi çuvalının ağzındayıdı. Tastamam akçemiz idi. Amma şimdi onu ellerimizde geri getirdik. Ondan maade ellerimizde başka akçe dahi getirdik ki zahire satın alalım ve akçelerimizi çuvallarımıza kim koduğunu bilmeyiz.

O da dedi selamet size, korkman Allah'ınız ve atalarınızın Allah'ı size çuvallarınızın içinde hazne vermiş, akçeniz bana teslim olundu. Ve Şimön'u dişarı çıkarıb onlara getirdi. Ve ayaklarını yaykamak içün su getirdi hem merkebleri içün yem verdi, onlar ısa Hovsep öylen vaktında gelene kadar hediyeleri hazır eylediler, zira işitdiler ki öylen taamını orada edecekler imiş.

Ve Hovsep eve geldikde ellerindeki peşkeşleri ona evin içinde sundular ve yere beraber temenna eylediler. O da hatırlarını sual edib nicesiniz, şu dediyiniz ihtiyar babanız nicedir, daha sağ mı dedi ve onlar kulun pederimiz eyidir ve daha sağdır, dediler ve başlarını eyib temenna etdiler.

Ve Hovsep gözlerini kaldırıb kendisi ile bir anadan olan karındaşı Penia**[84]**min'i gördüyü gibi dedi ki bu mudur, o dediyiniz küçük karındaşınız? Hem dahi evladım, Allah'ın inayeti üzerinde olsun, dedi. Ve Hovsep teziye çekildi çünki yüreyi karındaşı içün artık dayanamadı ve gözleri doluksudu. O sebebden iç odasına girib onda ağladı.

Ve soñra yizünü yaykayıb dışarı çıkdı ve kendini zabtedib ekmek getirin, dedi. Ve onun içün ayrı hem onlar içün ayrı ve onun ile beraber taam eden Mısırlılar

için de ayrıca kodular zira Mısırlılar bu nesne kendilerine mekruh olduğu sebebden İbraniler ile yemek yemezler idi.

İmdi böyüyü böyüklüyüne göre ve küçüyü küçüklüyüne göre önünde sırayile oturdular şöyle ki adamlar birbirlerine bakışıbtaacüb ederler idi. Ve Hovsep kendi önünden parçalar alıb onlara[498] gönderdi ancak Peniamin'e gönderilen parça onların her birisinin parçasından beş kat böyük idi. İmdi onun ile yeyib içib sefa eylediler.

Altıncı Bab Üzerine Mülahazalar:

Allah Taalea bir mahsullu yeri sakinlerinin kötülüyü için kolaylığıla çoraklığa tebdil etmeye kadirdir. (Sağm: 107: 34.)[499] Yeri kablamış olan şedid kıtlık Hagop'u ve familyasını azim sıklete getirdi. İm**[85]**di Allah bize mahsullu vakıtlar verdiyi zeman ona şükür edelim ve cemi bize bağışladığı niymetleri dindarlığıla kullanmağa cahd edelim.

Hagop'un haraketi bize hakaniyetin bir gayet güzel ibretini gösterir. Oğullarının çuvallarında bulunan akçeyi yañlışlığıla konmuşdur zannetmeyile geri Mısır'a götürsünler deyü onlara emreyledi. Bu demekdir ki herkes nasıl isterse ki gayrileri kendisine etsinler, o dahi gayrıye o tarz üzre eylemelidir.

Hagop ibtidasından Peniamin'i karındaşlarıyıla Mısır'a koyvermemeye [500] mürad etdiyise de ancak soñra niyetini tebdil etmek lazım geldiyinden dedi ve eyer ben evladlarımdan mahrum olmalı isem mahrum olayım. Göya der gibi oldu ki eyer Allah evladlarımı almağa layık gördü ise itaat etmek borcumdur. Kristian adamlara dahi ecel gelib evladlarını aldığı zemande böyle demek yakışır.

Hagop'un Allah'a sıdkı bütün idi. Oğulları Mısır'a gitmek için yola revan oldukları zeman onları Allah'a emanet edib Allah'ım size o adamın huzurunda lutf

[498] Baskı/dizgi hatasında dolayı oնալարա şeklinde yazılmıştır.
[499] "Verimli toprağı çorak alana, /Orada yaşayanların kötülüğü yüzünden." Mezmurlar, 107/ 34.
[500] Baskı/dizgi hatasından koyvermeyeqoյվէրնէյէ şeklinde yazılmıştır.

buldura, dedi. Cümle yollarımızda Allah'a çağırmağa borcluyuz Aziz Kitabların buyurduğu üzre ve o zeman bizim sebillerimizi doğruldacakdır. (Arag: 3: 5.)[501]

Hovsep kendisi ile bir anadan doğmuş **[86]** karındaşı Peniamin'i gördüyü zeman Allah sana ihsan eylesin evladım, dedi. Kezalik cümle Kristian olanlar dahi evladları içün Allah'a daima dua eylemeli ki onları mubareklesin.

Hovsep'in hızmetkârı bu adamlara İsrayel'in Allah'ını bilir ve ondan korkar kimse gibi söylendi. Şüphesiz Hovsep'in hanesinde taalim olunmuş ve efendisinin dindar örneyinden çok hisse almış ıdı. Hak Allah'ı bilen ve ruhula hem gerçekliyile ona ibadet eden dindar kimselerin hanelerinde sakin olmak azim devletdir. Ağalarından fesadlı ibretler alan hızmetkârlardan itikad ve dindarlık gözetmek pek gücdür. Hızmetkârlar daima Allah'dan korkar ağaları aherlerden ileri tutmağa borcludurlar.

Hovsep'in hareketinden añlarız ki o cemi hevayi nefslerini ne kadar güzel zabt etmiş idi. "Ruhunu zabt etmeyen kimse kalesiz ve veran olmuş memlekete beñzer." (Arag: 25: 26.)[502]

BAB 7

Hovsep'in Kendi Biraderi Peniamin'in Çuvalına Gümüş Tasını Kodurduğu ve Bu Vech ile Karındaşlarını Sınadığı:

Ve Hovsep evinin kedhüdasına emredib ona dedi ki bu adamların çuvallarına **[87]** kaldırabildikleri kadar zahire doldurun ve her birinin akçesini kendi çuvalının ağzına koyverin, hem benim şu içdiyim gümüş tasımı buğdayın akçesi ile beraber en küçüyünün çuvalının içine koyun. Ve Hovsep'in emri üzre oldu. Ve sabahısı aydınlık olunce o adamlar merkebleri ile beraber gönderildiler ve şehirden çıkıb daha uzağa

[501] "RAB'be güven bütün yüreğinle, /Kendi aklına bel bağlama." Süleyman'ın Özdeyişleri, 3/5.

[502] Dipnotun işaret ettiği ayet şudur: "Kötünün önünde pes eden doğru kişi, / Suyu bulanmış pınar, kirlenmiş kuyu gibidir." Süleyman'ın Özdeyişleri, 25/26. Ancak hemen peşinden gelen 28. ayetin bu cümleye daha uygun olduğu görülmektedir: "Kendini denetleyemeyen kişi/ Yıkılmış sursuz kent gibidir." Süleyman'ın Özdeyişleri, 25/28. Baskı hatasından 28 yerine 26 yazıldığını düşünmekteyiz. Benzer inanış İslam dininde de vardır: "Yemin olsun, güneşe ve kuşluğuna;…nefse ve ona düzen verene; ona kötü ve iyi olma yeteneklerini yetiştirene ki nefsini arındıran elbette kurtuluşa ermiştir. Onu kötülüklere boğan da ziyan etmiştir. Şems, 91/1-10.

varmazdan Hovsep evinin kedhüdasına dedi kalk o adamların ardı sıra seyirt ve onlara yetişdiyin zeman onlara de kin içün eylik yerine kemlik eda eylediniz, ne içün ağamın gümüş tasını çaldınız? Bu ağamın içinden su içdiyi tas deyil mi ki onun ile suya dahi bakar.[503] Bunu işlediyinize eyi etmediniz.

Hovsep'in ev kedhüdası onlara yetişib bu sözleri söyledikde onlar buna cevab edib dediler efendimiz bu sözleri niçün söyler? Allah etmesin ki kulların bu misillü haraket etsinler. İşte biz çuvallarımızda bulduğumuz akçeyi Kanaan toprağından sana geri getirdik ve ağanın hanesinden nasıl gümüş ya altun çalmağa cesaret edebilirdik, tas biz kullarının hangısında bulunacak olursa o öldükden maade bizler dahi efendimizin köleleri olalım. O da cevab etdi ki şimdi dediyiniz gibi olsun, tas kimde bulunacak olursa o benim kölem olacak amma sizler suçsuz olacaksınız. Ve anide her**[88]**kes çuvalını yere endirdi ve açdı ve o adam böyüyünden başlayıb ta küçüyüne gelinceye dek onları yokladı ve tası Peniamin'in çuvalı içinde buldu. O zeman cümlesi esvablarını yırtdılar ve her birisi çuvalını merkebi üzerine yükletdi ve dönüb şehre geri geldiler.

O zeman Huta ve karındaşları Hovsep'in hanesine girdiler zira daha oradayıdı ve ona yere beraber temenna etdiler, Hovsep de onlara dedi nedir bu sizin etdiyiniz iş, bilmezsiniz ki benim gibi adam elbetde suya bakar. O vakıt Huta dedi efendime ne deyelim ne cevab verelim ve nasıl suçsuzluğumuzu isbat edelim? Allah kullarının nahaklığını meydana çıkardı. İşte efendimizin köleleri[y]iz, biz de o elinde tas bulunmuş olan kimse de. Hovsep dahi dedi Allah göstermesin ki böyle bir iş edeyim tas kimin elinde bulundu ise o benim kölem olacakdır, sizler ise selamet ile babanıza çıkıb gidin.

O zeman Huta yanaşıb dedi aman Efendim kerem eyle, kulun sultanım diñlerken bir söz söyleyeceyim ve kulunun üzerine gazab etme çünki sen Firaon gibisin. Efendim sen kullarına süal edib dedin babanız ya karındaşınız var mı, biz de efendime cevab etdik ki bir ihtiyar pederimiz var ve ihtiyarlığında doğma bir de körpe çocuğu var ve onun karındaşı öl**[89]**dü ve anasından heman o kalmağıla babası

[503] Suya bakmanın fala bakmak demek olduğu anlaşılır: " Efendimin şarap içmek, fala bakmak için kullandığı kâse değil mi bu? Bunu yapmakla kötülük ettiniz." Yaratılış, 44/5.

onu sever. Sen de kullarınıza dedin onu bana getirin ki gözlerim ile göreyim. Bizler ise efendime cevab etdik ki çocuk babasını bırakamaz zira onu bırakacak olsa ihtiar babası ölür. Sen dahi biz kullarına eyer en küçük karındaşınız sizin ile beraber enmez ise artık benim yüzümü görmeyesiniz, dedin. Anden soñra kulun pederimize çıkdığımız zeman efendimizin sözlerini ona söyledik ve pederimiz bize varın yine bize daha biraz zahire satın alın, dedi, biz de cevab etdik ki eyer küçük karındaşımız beraberimizce olursa o zeman gideriz zira o beraberimizce olmayışın o adamın yüzünü göremeyeceyiz. O vakıt kulun babamız bize dedi siz bilirsiniz ki karım bana iki oğul doğurdu ve onlardan birisi yanımdan çıkdı ve onu yabani canavarlar yedi, dediniz ve artık onu şimdiye dek görmedim. İmdi eyer bunu da benden alırsanız ve yolda bir kazaye oğrayacak olursa benim ak saçlarımı tasa ile mezara endireceksiniz. İmdi halea eyer kulun pederime bu çocuksuz varırsak (çünki onun ömrü bu çocuğun ömrü ile sıkı bağlıdır) küçük karındaşımızın bizim ile beraber olmadığını gördüyü gibi ölecekdir ve bu kulların pederimiz kulunun ak saçlarını tasa ile mezara endireceyiz.

[90] Lakin ben kulun pederime çocuk içün kefil olub dedim eyer onu getirib huzurunuza çıkarmasam bütün ömrümde pederime suçlu olayım ve bu vech ile çocuğu alıb geldik. Bunun içün hala çocuğun yerine ben kulun efendime köle kalayım, oğlancık ise varsın kar[ı]ndaşlarıyıla beraber gitsin zira çocuk bizim ile beraber olmayınca ne yüz ile pederimin huzuruna çıkayım? Ben pederimin huzuruna varamam ki pederime zuhur olacak biçarelikleri göreyim.

Yedinci Babın Üzerine Mül[a]hazalar:

Gümüş tas Peniamin'in çuvalının ağzında bulunub Hagop'un cümle evladları Hovsep'in hanesine geri döndüklerinde onların üzerine hırsızlık kabahatı hökmolunduğu zeman Huta'nın Allah, kullarının nahaklığını buldu, demesi acayib deyildir. Hak Taalea ya tez ya gec cümle insanların günahlarını mutlaka bulacakdır. Ne mutlu ol adama ki Allah günahlarını bulduğunu tanısın zira eyer insan bu nesneyi tanımaz ise asla tevbeye gelmez.

İşbu zikre layık maddede Huta'nın sözleri ve hareketi pek acayıbdir. Cemi Mısır toprağının valisi olan Hovsep'e etdiyi söhbeti sadelik ile tabiatdan ve yürek

acısından hasil olan güzel söylemenin bir **[91]** numunesidir. İbtida Huta o tarz ile haraket eyledi ki ihtiyar babasını ve familyasını rezil etdi amma şimdiki haraketi ile itibarını satın alıb bütün gelecek silsilelere cümle evladlara ibret almağa layık evlad muhabbetinin örneyini bırakdı.

Huta ihtiyar ve hurmetlu pederini tasalandırmamak içün babasının deruni candan sever idiyi Peniamin'in yerine bağlanıb mahbus olunmayı kabul eyledi. Bu temsili görmeyile Allah'ın sevgülü Oğlu'nu hatrımıza getirelim ki eziyetleri vasitası ile biz gidib göklerde Pederi ile beraber ebeden bulunmağa nayil olalım deyü kendisini bağlamağa, kamçılanmağa, zevklenilmeye ve encamında bizler içün haça çıkmağa teslim eyledi.

Çok itikadsız evladlar bulunurlar ki onların kötü meşrebleri atalarının tasa ile ecelsiz ölmesine sebeb olur. Bu türlü evladlar atalarına ağır yük gibidir. İmdi düşünün bunu siz ya cümle itaatsız olan evladlar.

Çok defa olur ki kaygımız kasavetimiz gayet şedid olduğu zeman kurtulmamız daha yakın olur hala Hagop'un evladlarına olduğu gibi. Ümidimiz Allah'a olunca o eyer de bizi gümüşü furunda sınadıkları gibi bazı defa sınar ise bizden el çekmez.

[92] BAB 8

Hovsep'in Karındaşlarına Kendini Bildirmesi ve Onları Pederi Hagop'u Mısır'a Getirmeye Göndermesi:

O zeman Hovsep cümle huzurunda bulunanların önünde kendisini zabt edemeyib cümle onda olanları dışarıya çıkarın, deyü emreyledi. O sebebden Hovsep kendisini karındaşlarına bildirdiyi zeman yanında hiçbir kimse yoğudu. Ve böyük ses ile ağladı ve bunu cümle Mısırlılar işitdiler, Firaon'un sarayında dahi işidildi. Anden soñra Hovsep karındaşlarına dedi ki ben Hovsep'im, pederim daha sağ mı? Amma karındaşları cevab vermeye kadir deyil idiler zira şaşıb kaldılar.

O vakıt Hovsep karındaşlarına dedi ki yanıma yaklaşın ve yanına geldiklerinde onlara dedi ki ben Mısır'a satdığınız karındaşınız Hovsep'im amma

şimdi kasavet çekmen ne de beni buraya satdığınız içün kendi kendinize ağır gelsin çünki Allah ömrünüzü hıfz etmek içün beni sizden evvel buraya gönderdi zira hala yer[y]üzünde kıtlık başlayalı iki sene oluyor ve beş sene daha kalır ki onlarda ne ekin ne biçin olacak. O sebebden Allah beni önünüzce gönderdi ki yeryüzünden silsileniz kesilmesin ve sizi ganimet ile bes**[93]**leyim. İmdi hala beni buraya gönderen siz deyilsiniz illa Allah Taalea hazretleridir ve o beni Firaon'a peder ve cümle hanesine sahib ve cemi Mısır'a sultan eyledi. Tez pederime gidin ve ona deyin ki oğlun Hovsep şu cevabları deyor yani ki Allah beni cemi Mısır'a sultan eyledi. İmdi gecikme, benim yanıma en ve sen ve evladların ve evladlarınızın evladları koyunların ve sığırların ve cümle variyetin ile Goşen diarında sakin olacaksın ve benim yanımda olasın ve ben seni orada besleyeceyim. Çünki daha beş yıl kıtlık var ta ki sen ve evladların ve cümle variyetin helak olmayasın. İşte gözleriniz ve karındaşım Peniamin'in gözleri görürler ki size kendi ağzım söyleyor. İmdi bütün Mısır diyarında olan saltanat u daratımı ve cümle gördüklerinizi pederime nakleyleyin ve gecikmeyib onu buraya getirin.

Anden karındaşı Peniamin'in boynuna sarılıb ağladı. Peniamin dahi kezalik Hovsep'in boynuna sarılmağıla ağladı. Ve bu şeylerden soñra karındaşları onun ile söyleşdiler.

Ve bu haber Firaon'un sarayının[504] her tarafında işidildi zira derler idi ki Hovsep'in karındaşları geldiler. O sebebden Firaon hem onun kulları saz oldular. Ve Firaon Hovsep'e dedi ki karındaşlarına söyle ki hayvanlarını yükledib Kanaan**[94]** toprağına gitsinler ve babanızı familyası ile beraber alıb bana gelsinler. Ve ben size Mısır diyarının her eyi şeylerinden vereceyim, yerin niymetlerinden yeyesiniz. Sen dahi memursun ki evladlarınız ve karılarınız içün Mısır diyarından arabalar gönderib pederinizi de beraber alın ve gelin ve eşyalarınızda gözünüz olmasın zira cemi Mısır'ın niymetleri sizindir. İmdi İsrayel'in oğulları böyle eylediler. Ve Hovsep, Firaon padişahın emrine göre onlara yol içün arabalar ve zahire verdi ve cümlesine ikişer kat esvab verdi. Babasına da bu şeyleri gönderdi yani Mısır'ın hep eyi şeylerinden on merkeb yükletdi ve on katır da pederine yol nevalesi içün ekmek

[504] Baskı/dizgi hatasından dolayı ա՛պայ՛ան՛ն şeklinde yazılmıştır.

yükletdi ve karındaşlarına yolda niza etmeyin deyü tenbih eyledikden soñra onları salıverdi ve çıkıb gitdiler.

Ve Mısır'dan çıkıb Kanaan memleketine babaları Hagop'a vardılar ve ona müjde verib Hovsep'in hala sağ olub bütün Mısır'ın sultanı olduğunu haber etdiklerinde Hagop'un yüreyi bayıldı çünki onların sözüne inanmadı. Amma onlar Hovsep'in kendilere dediyi cemi sözleri ona nakıl edince ve Hovsep'in babalarını alıb getirsinler deyü gönderdiyi arabaları görünce Hagop'un ruhu yerine geldi ve İsrayel dedi ki bu bana yetişir oğlum Hov**[95]**sep daha sağımış, vefat etmezden evvel varıb onu göreyim.

Sekizinci Bab Üzerine Mülahazalar:

Huta'nın ilerki babda okuduğumuz pek tesirli söhbeti Hovsep'in yüreyine o kadar işledi ki artık kendini zabt edemeyib karındaşlarına ben Mısır'a satdığınız Hovsep'im, dedi. Rabb'ımız Hisus Krisdos dahi şayirtlerini heman bu tarz üzre kullanır. Tevbeye gelsinler ve günahlarını itiraf etsinler deyü ruhu ile onlara taziretdikden ve gam u kasevetler ile tedib etdikden soñra[505] onlara dünyaye beyan olunmadığı gibi beyan olunub onlara ben o Hisus'um ki bana sizler günahlarınız ile düşmanlık etdiniz, der.

Hovsep karındaşlarını yanına çağırdığı zeman onlara muhabbetinin sahih olduğunu beyan eyledikden soñra onu Mısır'a satdıkları zeman gösderdikleri zalımlıklarını afv eyledi. İnsana gayrıların kendisine etdikleri taksiratlardan geçmek Hazreti Soğomon'un buyurduğu minval üzre şandır. İncil-i şerif bize tarif eder ki: "Cümle bize keder edenlere afv edelim, nice ki bizler de afvlığımızı Allah'dan umarız."

Hovsep Mısır'a yolu hazır eylemek içün gönderildi ta ki karındaşları famil**[96]**yaları ile beraber varıb orada beslensinler. Kezalik Rabb'ımız Hisus Krisdos dahi göye çıkdı ki cümle kavmına yer hazırlasın ta ki ebeden onun ile beraber olsunlar.

[505] Baskı/dizgi hatasından dolayı unŋŋu şeklinde yazılmıştır.

Hovsep karındaşlarını Kanaan toprağında babalarına geri gönderdiyi zeman onlara yolda niza etmeyin, dedi. Cemi Kristianlar dahi karındaşlardır fakat bir Pederleri ve bir Miancıları vardır ki onlar içün her dayim şefaatcılıkdan vazgeçmez. Ve hakkan Kristian karındaşlar semavi Pederlerinin padişahlığına getiren yolda bulunurlar iken biribirleri ile muhabbetli geçindiklerini görmekden daha ferahlı şey var mıdır? Onun içün Tavit peygamber dahi yüz otuz üçüncü Sağmos'un birinci hanesinde: "Karındaşların birlikde sakin olması ne güzeldir."[506] der.

Hagop, Hovsep'in hala sağ ve Mısır'da sultan olduğunu öyrendikde dedi ki bu bana yetişir. Kristian olana dahi Hisus'un ben daima yaşarım ve ölü oldum ve işte ebedlerin ebedlerine kadar yaşarım, dediyini işitmeye kadir olması yetişir.

[97] BAB 9

Hovsep'in Pederi Hagop'un Familyası ile Mısır'a Varması ve Hovsep'in Onun İstikbaline Çıkması ve Sakin Olmak içün Karındaşlarına Goşen Toprağını Seçmeye Nasihat Etmesi:

Anden soñra İsrayel kalkıb cümle variyeti ile Berşaba'ye geldi ve pederi İsahag'ın Allah'ına kurban sundu ve Allah gece ruyasında İsrayel'e söyleyib dedi *Ben Allah, pederinin Allah'ıyım, Mısır'a enmeye korkma zira seni orada böyük tayife edeceyim. Ben senin ile beraber Mısır'a enibelbetde seni yine geri getireceyim ve Hovsep ellerini senin gözlerinin üzerine koyacakdır.*

İmdi Hagop Berşabe'den kalkıb yola revan oldu ve İsrayel'in oğulları; babalarını, küçük çocuklarını ve karılarını, Hovsep'in babalarını getireler deyü gönderdiyi arabaların üzerine oturdub mallarını ve Kanaan toprağında edindikleri cümle davarlarını da alıb Hagop ve kendisi ile beraber cemi zürriyeti yani evladları ve evladlarının evladları, kızları ve kızlarının kızları, cümlesi beraber Mısır'a geldiler. Hagop cemi zürriyetini Mısır'a getirdi.

[506] "Ne iyi, ne güzeldir, /Birlik içinde kardeşçe yaşamak!" Mezmurlar, 133/1.

Hagop ile Mısır'a gelen canlar, Hagop'un evladlarının karılarından ma[']da cüm**[98]**lesi altmış altı can ıdılar. Ve Hovsep'in Mısır'da doğan evladları iki can ıdı. Hagop hanesinin canları onun ile Mısır'a girenlerin cemisi yetmiş beş can ıdı.

Ve Huta'yı kendisinden evvel Hovsep'e haberci gönderdi ki Goşen'de babasını karşılamağa gelsin. Ve Goşen toprağına geldiler. İmdi Hovsep arabalarını koşub bindi ve Goşen'de pederi İsrayel'i karşılamak içün geldi ve babasının huzuruna çıkıb boynuna sarıldı ve haylı vakıt boynunda ağladı. O vakıt İsrayel Hovsep'e dedi şimdi artık öleyim çünki yüzünü gördüm zira sen daha sağsın.

Ve Hovsep karındaşlarına dedi varıb Firaon'un huzuruna çıkacağım ve ona deyeceyim ki Kanaan toprağında olan karındaşlarım ve babamın evi bana geldiler ve o adamlar çobandırlar zira onların sanaatı sürü beslemekdir ve sürülerini ve sığırlarını ve cemi variyetlerini getirdiler. İmdi eyer sizi Firaon çağırdıb sanaatınız nedir derse biz kulların küçüklükden beri işimiz bizim de atalarımızın da çobanlıkdır deyin ki Goşen toprağında sakin olasınız zira Mısırlıların indinden çobanlık mekruh bir nesnedir.

Dokuzuncu Bab Üzerine Mülahazalar:

Hagop yola çıkmazdan evvel Berşabe'ye varıb orada Allah'ı Rabb'a kurbanlar sun**[99]**du. Cümle yollarımızda Allah'a niaz etmeye ve her yola çıkdığımızda O'nun himayetini ve bereketini dilemeye bize vacibdir. Hagop ibtida Mısır'a gitmeye korkar ıdı çünki bilir idi ki o vilayet putperestlikden doluyudu ve evladları ve nesli yani evladlarından olacak halk orada iğvalere ve tehlikelere oğrayacaklar. Hurmetlu Hagop peder çok senelik ayrılıkdan soñra oğlu Hovsep ile buluşduğu zeman gayet çok şaz oldu. Amma Allah'ın oğulları cennetde o dünyanın günahlarını kaldıran Kuzu'nun huzurunda cümlesi buluşdukları zeman ne kadar daha ziyade şaz olacakdır.

Hovsep'in hak Allah'a ibadet eden karındaşları Goşen'de putperest Mısırlılardan ayrı hıfz olunurlar ıdı. Bu dünyanın Allah bilmez ve ona hulusi pak ile secde etmez böyük adamlarının arasında itibarlı ve yüce payeli olmakdan Allah'a ruh ula ve gerçekliyile secde ederek a'leme bellisiz bir alçak ve edna rütbede bulunmak

daha eyidir. Ataların boynunun borcudur ki evladları için ihtişamlı mansublar aramasınlar illa günaha getiren iğvalardan hali ve korkusuz olanları arasınlar.

Hovsep'in karındaşları çoban oldukları sebebinden Mısırlıların indinde mekruhlar ıdı. Krisdos Efendimiz dahi Madteos'un İncili'nin iyirmi dördüncü babının **[100]** dokuzuncu hanesi[507]nde şayirtlerine peşin söyleyib dedi ki benim ismim için cümle milletlerden ikrah olunacaksınız. Amma İbranilerin Mısır toprağında bırakılıb fakat cüzi zeman ikrah olundukları gibi Krisdos'un şayirtleri dahi hakeza teziye bu dünyanın ikrahlığından semavi padişahlığa alınacaklardır ki Kanaan toprağı bu padişahlığın fakat bir resmi idi.

BAB 10

Hovsep'in Pederi Hagop'u Firaon'un Huzuruna Çıkarması ve Hagop'un Firaon'a Hayr Dua Etmesi ve İsrayeloğullarının Ramesses'de Temkin Etmeleri ve Hovsep'in Onları ve Bütün Mısır'ı Beslemesi ve Mısırlıların Hep Emlakini Firaon için Satın Alması ve Hovsep'in Pederinin Matlubu ile Onu Vefatında Kanaan Diyarında Gömmeye Ona Yemini:

O zeman Hovsep Firaon'a varıb dedi ki pederim ve karındaşlarım sürüleri, sığırları ve cümle variyetleri ile Kanaan toprağından geldiler ve işte hala Goşen diyarındadırlar. Ve karındaşlarından beş adam alıb onları Firaon'un huzuruna çıkardı. Ve Firaon Hovsep'in karındaşlarına sizin sanaatınız nedir, dedikde Firaon'a cevab edib kulların biz de atala**[101]**rımız da koyun çobanlarıyız, dediler hem dahi Firaon'a dediler ki biz bu yere misafir olmak için geldik çünki kullarının sürüleri için otlak yeri kalmadı ve Kanaan toprağında ağır kıtlık var. İmdi halareca ederiz, Goşen toprağında sakin olmamıza inayet buyur.

Ve Firaon Hovsep'e söyleyib dedi baban ve karındaşların sana geldiler, işte Mısır toprağı önündedir, baban ve karındaşların en eyi yerde sakin olsunlar. Goşen

[507] "O zaman sizi sıkıntıya sokacak, öldürecekler. Benim adımdan ötürü bütün uluslar sizden nefret edecek." Matta, 24/9.

toprağında otursunlar eyer karındaşlarının arasında hünerlü kimseler var ıdığını bilir isen onları benim sürülerin üzerine nazir eyle.

Ve Hovsep pederi Hagop'u getirib Firaon'un huzuruna çıkardı ve Hagop Firaon'a hayır dua eyledi. O vakıt Firaon Hagop'a yaşın kaçdır, deyü sordu ve Hagop Firaon'a cevab verib bu dünyada müsafirliyimin yılları yüz iyirmi sene oluyor bütün ömrümün günleri az ve derdli olub atalarımın yaşlarına yetişmediler, dedi. Ve Hagop Firaon'a hayır dua eyledikden soñra onun huzurundan çıkıb gitdi.

Ve Hovsep babasını karındaşları ile beraber sakin etdirib Mısır toprağının en eyi yerinde yani Rameses nam yerde Firaon'un emri üzre onlara mülk verdi. Hem Hovsep babasına, karındaşlarına ve cüm**[102]**le familyasına sayılarınca adam başına ekmek verib onları besler idi.

Ve asla hiçbir yerde buğday bulunmaz ıdı zira kıtlık gayetden ağır ıdı, şöyle ki Mısır toprağının ve Kanaan toprağının halkı aclıkdan aciz oldular. O sebebden Hovsep gerek Mısır'da gerek Kanaan diyarında ne kadar akçe var ısa buğday satımından hepisini cem eyleyib Firaon'un hanesine getirdi.

Ve Mısır diyarında ve Kanaan toprağında asla akçe kalmayınca cümle Mısırlılar Hovsep'e varıb dediler bize ekmek ver çünki akçemiz tükendi, senin önünde biz aclıkdan ölelim mi? O zeman Hovsep onlara dedi eyer akçeniz kalmadı ise hayvanlarınızı getirin ve ben size hayvanlarınızın bedeline buğday vereyim. Onlar da hayvanlarını Hovsep'e getirdiklerinde Hovsep onlara atlarının[508], koyunlarının, sığırlarının ve merkeblerinin bedeline ekmek verdi ve onları cümle hayvanlarına bedel o sene ekmek ile besledi.

Ve o sene tekmil olunca ertesi sene de gelib Hovsep'e dediler ki akçemizin tükendiyini efendimizden saklamayacağız, hayvanlarımız ısa onlar da sürüler ile senin oldular, efendimizin huzurunda hökmümüzde olarak vücüdümüzden ve yerimizden ma'da hiçbir şeyimiz kalmadı. İmdi niçün huzurunda hem biz ölelim hem yeri**[103]**miz harab kalsın? Bizi ve yerimizi ekmek ile satın al ve biz yerimiz ile

[508] Baskı/dizgi hatasından dolayı ա֊թ֊ա֊ր֊ր֊ն֊ն֊ն֊ն şeklinde yazılmıştır.

beraber Firaon'a köleler olalım ve tohum ver ki ekib idare olalım ve aclıkdan ölmeyelim, yerimiz[509] de harab kalmasın.

Ve Hovsep cemi Mısır toprağını Firaon içün zabt eyledi çünki Mısırlılar kıtlık basmağile yerlerini Firaon'a satdılar ve yer Firaon'un oldu ve halk Firaon'un emri ile şehrlere göç eylediler, Mısır sinorlarının bir ucundan obir ucuna dek fakat kâhinlerin yerini satın almadı çünki kâhinlere Firaon tayin verir idi ve onun verdiyi tayin ile geçinirler idi, o sebebden yerlerini satmadılar.

O zeman Hovsep cümle Mısı[r]lılara dedi işte bugün sizi ve yerin[i]zi Firaon içün satın aldım, işte size tohum, alın da varın ekin. Amma mahsul vaktında beşte birini Firaon'a vereceksiniz ve dört bölüyü tarlalarınıza tohum ve yemekliyiniz ve cümle familyanızın nafakası içün sizin olsun. Onlar da dediler sen bizi ihya eyledin eyer efendimizin huzurunda lutf bulduk ise Firaon'un köleleri olalım. Ve Hovsep bunu yani Firaon iki kat öşür almayı cemi Mısır diyarında kanun eyledi ve hala bu güne kadar durur heman kâhinlerin yerinden maada ki o Firaon'un deyildir.

[104] Ve İsrayel Mısır'ın Goşen vilayetinde mekân eyledi. Ve onun üzerinde emlak sahibleri oldular ve artıb gayetden çoğaldılar. Ve Hagop Mısır toprağında on yedi yıl daha yaşadı. Bu hisab üzre Hagop'un ömrünün günleri temamen yüz kırk yedi sene oldular.

Neticeyi kelam İsrayel'in ölmesinin günleri yaklaşdığı zeman oğlu Hovsep'i çağırıb ona dedi eyer senin indinde lutf buldum ise elini budumun altına koyub[510] bana ihsan ve hakıkat eyle reca ederim sana, beni Mısır toprağında defnetmeyesin illa ben atalarım ile yatayım, beni Mısır toprağından çıkarıb onların mezarına gömesin. O dahi ben senin emrin üzre edeceyim, dedikde babası ona bana and eyle, dedi. O da and eyledi ve İsrayel döşeyi ucunda secde eyledi.

Onuncu Babın Üzerine Mülahazalar:

[509] Baskı/dizgi hatasından dolayı եէրիսէք şeklinde yazılmıştır.
[510] Buna benzer bir yemini, İbrahim'in evindeki en yaşlı ve her şeyden sorumlu uşağına oğlu İshak'a Kenanlılardan kız almaması için verdirdiğini görürüz: "İbrahim, evindeki en yaşlı ve her şeyden sorumlu uşağına, 'Elini uyluğumun altına koy' dedi. Yerin göğün Tanrısı Rab'bin adıyla and içmeni istiyorum. Aralarında yaşadığım Kenanlılardan oğluma kız almayacaksın." Yaratılış, 24/2, 3.
"Bu davranış bir andın kesinlikle yerine getirileceğini gösterirdi." Yaratılış, 24/2'nin dipnotunda geçmektedir.

Hovsep'in Mısır padişahının sadır azamı iken kibirlik etmeyib babasının hem karındaşlarının çobanlığı içün utanmaması medhe layıkdır. Hagop putperest Firaon padişahın huzuruna çıkdığı zeman ona hayır dua eyledi yahod daha doğrusu Allah'a niaz etdi ki Firaon'u mübareklesin kezalik Boğos Arakyal dahi bize tenbih eder ki: "Padişahlar ve cümle ehli **[105]**mansub olanlar içün dualar edelim." (1 Dimot 2: 2.)[511]

Hagop bu dünyada geçirdiyi ömrünü müsafirlik tabir eyledi ve dedi ki ömrümün günleri az ve derdli oldular. Bu ömürde her Kristian bir kavilde müsafir ve yolcudır ve daha eyi bir memlekete göç etmekdedir. O sebebden bu dünyade yüzden ziyade sene yaşasa bile ömrünün günleri kendisine az ve derdli görüneceklerdir.

Mısırlılar Hovsep'e sen bizi ihya eyledin yani ömrümüzü kurtardın, dediler. Hisus Krisdos Efendimiz bizler içün ölüb canlarımızı helas eyledi. O sebebden hezaren bin mutlu kimselerin ruhları onların helaslığı içün şerif kanını dökdüyü sebebden ona ebedil ebed hamd u sena edecekler.

Mısırlılar aclıkdan harab olmasınlar deyü Hovsep'e salt davarlarını ve tarlalarını deyil illa kendilerini dahi cani gönülden teslim eylediler. İmdi bizler Hisus Krisdos Efendimize ne kadar ziyade hoşnudluk getirmeliyiz ki bize ebedi ömürün ekmeyini yani Aziz Kitabları verdi. O der ki: "Size söylediyim sözler ruh ve ömürdür." (Hov 6: 63.)[512] İmdi bu semavi taamı kazanmağa cahd edelim ve Allah'ın Kelamı'ndan mahrum olan kimseleri deruni yürekden acıyalım.

[106] BAB 11

Hovsep'in Pederi Hagop'u Vefat Eder iken Ziyareti ve Hagop'un Hovsep'in İki Oğullarına Hayır Dua Okuması:

Ve bu şeylerden soñra Hovsep'e baban hastadı, dediler. O dahi iki evladlarını Manase'i ve Yeprem'i beraberince alıb babasını görmeye gitdi. Ve Hagop'a haber

[511] "Her şeyden önce şunu öğütlerim: Tanrı yoluna tam bir bağlılık ve ağırbaşlılık içinde sakin ve huzurlu bir yaşam sürelim diye, krallarla bütün üst yöneticiler dahil, bütün insanlar için dilekler, dualar, yakarışlar ve şükürler sunulsun." 1.Timoteos 2/1-2.

[512] "Yaşam veren Ruh'tur. Beden bir yarar sağlamaz. Sizlere söylediğim sözler ruhtur, yaşamdır." Yuhanna, 6/63.

verilib işte oğlun Hovsep sana geliyor, dediler. Ve İsrayel davranıb döşeyin üzerinde oturdu. Ve Hagop Hovsep'e dedi ki her şeye kadir Allah'ım Kanaan toprağındaki Luz'da bana görünüb ve beni bereketleyib dedi ki *İşte senin zürrüyetini çok edeceyim ve seni çoğaldacağım ve senden milletler cemaatları edeceyim ve bu diyarı sana ve senden soñra senin zürrüyetine ebedi mülk olmak içün vereceğim.* İmdi hala ben Mısır'a gelmezden evvel Mısır diyarında doğan ilk oğulların Manase ve Yeprem benimdirler. Bunlar Rupen ve Simön gibi benim olacaklar. Amma şimden soñra sana doğacak olan evladların senin olsunlar ve kendilerin mirasında karındaşlarının isimleri ile çağırılsınlar. Ve ben Aram'dan gelir iken yolda Kanaan diyarında Yeprata'ya varmağa az yol kalmış iken validen Rahel vefat eyledi ve**[107]**onu Yeprata yolunda defnetdim, o ki Petlehem'dir.

Ve İsrayel Hovsep'in evladlarını görünce bunlar kimdir, dedi. Hovsep de Allah Taalea'nın bana bu vilayetde verdiyi evladlarımdır, dedi. Ve Hagop dedi ki onları benim yanıma getir ki onlara duamı vereyim. Ve İsrayel'in gözleri kocalıkdan ağırlaşmağıla görmez idi ve onlar yanına yaklaşdırınca onları kucaklayıb öpdü. Ve İsrayel Hovsep'e dedi ki benim senin yüzünü göreceyime aklım kesmez iken işte Allah Taalea hazretleri bana senin zürrüyetini bile gösterdi. Ve Hovsep onları atasının dizlerinden alıb yüzü yere beraber düşüb secde eyledi. Ve Hovsep iki evladlarını alıb Yeprem'i sağ eline İsrayel'in solundan yana ve Manase'yi sol eline İsrayel'in sağından yana olarak ona yaklaşdırdı, İsrayel de sağ elini uzadıb Yeprem'in başı üzerine kodu ki bu küçüyü idi ve sol elini Manase'nin başının üzerine kodu ve ellerini mahsusan deyişdirdi zira Manase ilk evladıyıdı. Ve bunlara duasını verib dedi Allah ki onun huzurunda Atalarım Apraham ve İsahag yürürler idi, beni gencliyimden bugüne gelinceye dek besleyen Allah beni her beladan kurtaran Melek, bu çocukları mübarek eylesin hem benim ismim ile ve atalarım Apraham'ın ve İsahag'ın**[108]** ismi ile çağrılsınlar, inşallah yeryüzünde çoğalıb zürriyetleri artmada olacak.

Ve Hovsep pederinin sağ elini Yeprem'in başı üzerine koduğunu gördükde gücendi. O sebebden babasının elini tutub ve Yeprem'in başından kaldırıb Manase'nin başı üzerine getirmek isdedi ve dedi ki öyle deyil, ya peder, zira bu ilk evladdır, sağ elini bunun üzerine ko. Amma o istemedi illa dedi ki bilirim oğlum,

bilirim bu da kavmolacakdır, bu da azim mertebeye erecekdir. Lakin küçük karındaşı bundan böyük olacakdır ve onun zürrüyeti çok milletler olacakdır. Ve o gün onlara hayır dua etdi ve dedi İsrayelliler sizin isminiz ile hayır dua eyleyib desinler ki Allah seni Yeprem ve Manase gibi eylesin. Ve Yeprem'i Manase'den ileri kodu. Ondan soñra İsrayel Hovsep'e dedi işte ben ölüyorum ve Allah sizin ile beraber olacak ve sizi yine babalarınızın vilayetine getirecekdir ve ben sana karındaşlarına verdiyimden ziyade eyi bir hisse veririm ki onu Amorilerin elinden kılıcım ve yayımla zabt eyledim.

On Birinci Bab Üzerine Mülahazalar:

İtikadı olan kimseleri ölüme yakın geldikleri zeman ziyaret etmemiz gayetle **[109]** menfaatlıdır çünki onların böyle vakıtlarda olan nasihatları ve niyazları cümle huzurda bulunanların yüreklerinin ta deruninde yer bulub tesir etmeye münasibdirler.

Hagop ölüyorken Hovsep'in iki evladlarına da duasını verdi ve öylelik ile cümle atalara medhe layik bir ibret bırakdı ki ona uyub kendilerin evladlarını mübareklesin deyü Allah'a niaz etmek kendilere borcdur.

Hovsep evladlarını hürmetlu ve itikadlu pederine getirdi ki dualarının vasitasi ile mubarekleneler. Bundan añlarız ki evladlarına Allah'ın bereketini maldan ve zenginlikden ziyade arzuler idi. Kristian atalar evlatlarını iman ile ve ibadet ile Hisus'a getirsinler çünki Hisus onları bu dünyada hep lazım olan şeyler ile ve gelecek ömürde ebedi padişahlık ile bereketlemeye kadirdir. Hagop ataları Apraham'ın ve İsahag'ın Allah'ının yani kendini ömründe besleyib cemi kötülüklerden hıfz eyleyen Allah'ın ismini hoşnudluğula hatrına getirib añdı. İmdi ecel döşeyinde olan Kristian kendini şerif kanı ile her kötülükden kurtaran ve gökyüzünde ebedi ömürü[513] ona vadeden Rabb Hisus'un ismini[514] ne kadar daha ziyade hoşnudluğula zikredib añmağa borcludur.

[110] Hagop vefatından soñra vücüdünün defnolunacağı yer içün kayırır ıdı ve Hovsep'e defnolunması içün vasiyet etdi. Amma Krisdos'a tabi olan kimse

[513] Baskı/dizgi hatasından էօմիրիւ şeklinde yazılmıştır.
[514] Baskı/dizgi hatasından dolayı իսմիսի yerine իսմէսի ի, է şeklinde yazılmıştır.

kemiklerinin nerede rahatlanacağı içün bi-huzur olmasın zira bilir ki kutretullahın emri ile vücüdü dirilib Rabb'ın celil vücüdü gibi olacakdır. İsrayel ölür iken Allah'ın vadlarını hatrına getirib nakleder idi, bizler dahi Rabb'ımız Hisus Krisdos'un cümle dindar şayirtlerine etdiyi vadları çok defa aklımıza getirib fikredelim çünki ölüm saatlarında canlarımızın yalınız tesellisi bunlardır. Lakin eyer ömrümüzün nihayeti rahatlı olmasını arzüler isek eyer o korkulu saatda Krisdos'un vadlarından sudur eden tesellilere nayil olmak isder isek Krisdos'un tenbihlerine itaat etmemiz lazımdır.

BAB 12

Hovsep'in Pederi Hagop'un Evladlarına Hayr Dua ve Vasiyet Etmesi ve Onun Vefatı:

Ve Hagop evladlarını çağırıb onlara dedi cümleniz cem olun ki soñ günlerde size ne zuhur olacağını söyleyim. Cem olun ve işidin, ey Hagop'un evladları İsrayel'i diñleyin, pederinizi diñleyin. Ya ilk evladım Rupen sen takatım ve kuvvetle**[111]**rimin başısın hem payede üstün hem kuvvetde üstün olasın, su gibi taşkın oldun, üstün olmayacaksın zira babanın yatağına çıkdın, o zeman çıkdığın yatağı lekeledin.

Simön ile Levi[515] karındaşlardır, bıcakları zulm silahlarıdır. Ey canım onların gizlice meşveretlerinde bulunmayasın veya izzetim onların cemiyetine katılmasın zira örkelerinde insanlar öldürdüler ve hırslarında buğa sinirleri kesdiler. Lanet olsun onların örkesine zira zalımdır, gazablarına dahi lanet ola çünki sert idi, onları Hagop'da pay edeceyim ve İsrayel'e dağıdacağım.

Huta seni karındaşların medh edecekler[516], ellerin düşmanlerinin boynunda olacak pederinin evladları sana temenna edecekler. Hutaarslan yavrusudur şikârdan çıkdın ey evladım, yatıbarslan gibi ve arslan yavrusu gibi uyudun kimdir onu uyandıracak? Saltanat asası Huta'dan eksik olmayacak ne de kanon koyucu onun zürrüyetinden ta padişahlık kendisine yakışan kimse gelinceye kadar ona ki milletler

[515] Baskı/dizgi hatasından Լ yerine Ղ ile Ղեւի şeklinde yazılmıştır. "Şimon'la Levi kardeştir/Kılıçları şiddet kusar." Yaratılış, 49/5.
[516]Baskı/dizgi hatasından dolayı էսէցկէքէր şeklinde yazılmıştır.

cem olub itaat edecekler. Bağına sıpasını ve seçilmiş bağının asmasına merkeb sıpasını bağlayıb esvabını şarabda ve libaslarını yüzüm kanı içinde yaykayacak, gözleri şarabdan kırmızı ve dişleri sütden beyaz olacaklar.

[112] Zapuğon deniz limanında sakin olacak, gemiler limanında sakin olacak ve sinoru ta Sidon'a sürecek.

İsakar iki deng arasında rahatlanır kuvvetli merkeb gibidir, rahat eyi ve yer güzel olduğunu görmeyile omuzu ile zahmet etmeye katlandı ve renciber oldu.

Tan, İsrayel kabilelerinin biri gibi cemaatının şeriatını görecek ve yolda ve sebilde yılan olacak o ki atın ökcesini sancıb biniciyi atdan aşağı düşürür. Helasetini bekledim ya Rabb.

Katı cenk asgeri yağmalayacak o da onları encamında yağmalayacak.

Aser'in ekmeyi semizdir ve bu saltanat sahiblerine nafaka verecek.

Neptağim çözülmüş azadgeyikdir bu eyi cevablar telefuz eder.

Hovsep meyva veren daldır, sular kenarında meyvadar dal ki filisleri duvar üzerine yayılmadadır. Ok atıcılar ok ile vurub yüreyine kasavet getirdiler ve ondan ikrah eylediler. Amma kendisinin yayi kuvvet buldu ve elinin bilekleri Hagop'un Allah'ının elleri ile kuvvetlendiler. İsrayel'in kayası çoban buradadır ve bu şey babanın Allah'ındandır ki o sana imdad edecek ve o kudretullahdan ki seni yokarda semavi bereketler ile aşağ[ı]da yatan girdabın[517] bereketleri ile memeler ve **[113]** rahm bereketleri ile bereketleyecek. Babanın dualeri ecdadının dualerinden ebeden duran dağların tepelerine kadar üstün oldular bu dualar Hovsep'in başı üzerinde olacaklar ve o kimsenin başı üzerindeki karındaşlarından ayrıldı.

Peniamin kapıcı kurddur, sabahlayın kapdığını yeyecek ve ahşamlayın kapdığı kelepirleri dağıdacak.

Cümle bu zikrolunanlar İsrayel'in on iki kabileleridir ve pederleri bu cevabları söyleyib onlara duasını verdi. Her birisine bereketine göre dua verdi. Hem

[517] Baskı/dizgi hatasından dolayı şeklindeկիրսուպքն şeklinde yazılmıştır.

onlara dedi ki ben kavmıma zammolunuyorum, beni Hiti Efron'un tarlasında olan mağaraya atalarımın yanına defneyleyin yani şu mağaraya ki Kanaan diyarında Mamre'nin karşısındaki Makfela'nın tarlasındadır onu ki Apraham Hiti Efron'dan mezar mülklüyü içün satın aldı. Apraham'ı ve ehli Sara'yı oraya defneylediler. İsahag'ı hem karısı Raveka'yı oraya gömdüler, ben dahi Liya'yı oraya gömdüm ki tarla içindeki mağara ile Het oğullarından satın alınmışdır.

Anden soñra Hagop evladlarına vasiyet etmeyi tekmil eyledi ve yatakda ayaklarını uzadıb vefat etdi ve kavmına zammolundu.

[114] On İkinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Malümdür ki Hagop peder, evladlarına hayır dua eder iken Aziz Ruh'un tesiri ile eyledi çünki söylediklerinin hepisi peygamberlikdir. Huta içün Mesia dünyaya gelene kadar ondan zabit ve sultan eksik olmayacak deyü etdiyi peygamberlik tekmilen gelib çıkdı. Çünki Krisdos dünyaye gelene kadar Yahudilerin hem zabitleri hem ayrıca kendi hökümleri var ıdı amma Mesia dünyaya geldikden soñra onlardan her hökümet kalkıb milletliklerini bile gayıbetdiler ve cihanın her tarafına perişan olub hala şimdiye kadar zabitsiz ve sultansızdırlar.

Hagop'un üç evladları Rupen, Simön ve Levi[518] azim günahlar işlemişler idi ve Hagop etdikleri günahları deruni kalblerine işleyecek münasib bir tarik ile onları hatırlarına getirdi. Elbetde etdikleri günahlarını ihtiyar pederlerinin ecel döşeyinde iken hatırlarına getirib söylemesi onlara böyük acı verdi. Lakin belki daha gereyince tevbeye gelmemişler idi ve o sebebden Hagop Aziz Ruh'dan harakete gelib günahlarını hatırlarına getirdi ki daha ziyade mahcub olsunlar. İmdi biz dahi tevbeye gelmeyen günahkârlara mahşer gününde cümle insan cin**[115]**sinin huzurunda Allah günahlarını meydana çıkaracak olduğu zeman ne kadar acı ve kederli bir şey olacağını fikredelim. Soñ nefesinde dahi Hagop evladlarının günahlarından ikrah eylediyini beyan etdi ve evladlarının günahlarından ilhaklığı olmadığını isbat eyledi. Boğos Arakyal buyurur ki karanlığın meyvasız amellerinden hissedar olmayalım illa

[518] Baskı/dizgi hatasından Լ yerine Ղ ile Ղևի şeklinde yazılmıştır.

bahusus onları tazir edelim. Hagop'un kendi evladlarına tazir etmesiyile bu emri icra eyledi.

Rabb'imiz Hisus Krisdos'un insanlara inayet eylediyi azim ve ilahi[519] bahşişlere nayil olduğumuz içün ne kadar hoşnud olmalıyız ki o milletlerin beklediyi idi ve hala dünyanın şafkıdır.

Huta kabilesinin arslanı budur ki cümle düşmanlarını tevbe etmezler ise helak edecekdir. O dünyanın günahlarını kaldıran Allah'ın Kuzusu'dur ve cümle kendisinin vasitasi ile Allah'a gelenleri helas etmeye kadirdir.

Hagop vefat edene kadar evladlarına emr ve nasihat etmeden vazgeçmedi ne mutlu soñ nefesine dek evladlarına öyüt ve nasihat etmeye cahd eden ataya ve ne mutlu bu türlü ataların evladlarına. Keaşki[520]Rabb böyle ataları ve böyle evladları çoğalda.

[116] BAB 13

Hovsep'in Pederinin Vasiyetince Onu Kanaan'a Götürüb Gömmesi ve Kendinin dahi Vasiyeti ve Vefatı:

Ve Hovsep babasının yüzü üstüne düşüb ağladı ve onu öpdü ve kulları hekimlere emreyledi ki babasını belasan ile baharlayalar ve onlar onu baharladılar ve onun kırk günü temam oldu çünki baharlanan kimselerin günleri bu tarz üzre tekmil olurlar ve Mısırlılar yetmiş gün onun içün ağlayıb yas eylediler. Ve yas günleri geçdikden soñra Hovsep Firaon'un ricallerine cevab edib dedi ki eyer huzurunuzda lutf buldum ise benim tarafımdan varıb Firaon'a deyin ki pederim bana yemin verib beni Kanaan diyarında kendim içün kazdığım mezara defnedesin, dedi. İmdi hala sana reca ederim, izin ver ki varıb babamı defnedeyim de yine geri geleyim. Ve Firaon Hovsep'e var babanı sana vasiyet etdiyi üzre defneyle, dedi.

O zeman Hovsep babasını gömmeye çıkdı ve onun ile beraber cümle Firaon'un kulları ve evinin ihtiyarları ve Mısır diyarının cümle ekâbirleri Hovsep'in

[519] Baskı/dizgi hatasından dolayı ђ‖ɯhђ şeklinde yazılmıştır.
[520]"Farsça aslı kâşki şeklindedir." (çevrimiçi)http://lugatim.com/s/k%C3%A2%C5%9Fki 21/06/2023.

de familyası ve karındaşları ve babasının hanesi çıkdılar. Goşen toprağında salt ço**[117]**cuklarını ve koyunlarını ve sığırlarını bırakdılar. Onun ile beraber arabalar ve atlar dahi çıkdılar şöyle ki gayetden azim bir alay oldu.

Ve Hortana'nın ötesinde olan Atat harmanına vardıkları zeman gayetden çok figan ıla ağlayıb yas eylediler. Hovsep temam yedi gün babasının yasını etdi. Ve Kanaan ehalisi Atat harmanında olan yası gördükde bu Mısırlılara azim yasdır, dediler. O sebebden o yerin adına Mısır Figan'ı denildi ki o Hortana'nın öte yanındadır.

İmdi Hagop'un evladları babalarının vasiyetine göre eylediler zira onu Kanaan diyarına getirib Mamre karşısında Makfela tarlasının mağarasına defneylediler ki o tarlayı hem mağarayı Apraham Hiti Efron'dan mezar mülklüyü içün satın almış ıdı. Badehu Hovsep karındaşları ile ve cümle beraberince babasını defnetmeye çıkan kimseler ile dönüb Mısır'a geldi.

O zeman Hovsep'in karındaşları babalarının vefat etdiyini gördükde dediler ki belki Hovsep şimdi beze kentutub ona etdiyimiz kötülüklere binayen gereyince cezamızı vere. O sebebden Hovsep'e varıb dediler ki baban vefat etmezden evvel emredib dedi ki Hovsep'e böyle söyleyin sana reca ederim, etdikleri gü**[118]**nahı ve bi-namusluğu karındaşlarına afv eyle çünki sana kötülük eylediler. İmdi sana rica ederiz, pederinin Allah'ının kullarının etdiyi nahaklığı afv eyle.

Ol vakıt Hovsep karındaşlarının sözünü işidince ağladı. Ve onlar yanına varıb onun huzuruna düşdüler ve dediler ki işte biz senin köleleriniz. Hovsep de onlara dedi korkmayın zira benim hakkımda fikrinizi kötülük etmeye kurdunuz. Lakin Allah benim içün eylikler tetbir eyledi hatta bugünki gibi ola ve çok halk beslene. Ve onlara dedi ki korkmayın, ben sizi ve sizin hanelerinizi besleyeceyim. Ve onları teselli edib tatlılığıla onlar ile söhbet eyledi.

Ve Hovsep karındaşları ile ve cümle pederinin ev familyası ile beraber Mısır'da sakin oldu ve yüz on sene yaşadı ve üçüncü sinsileye kadar Yeprem'in evladlarını gördü. Ve Manase'nin oğlu Maher'in evladları Hovsep'in kucağında böyüdüler. Ol dem Hovsep karındaşlarına dedi ki işte ben ölüyorum lakin Allah

Taalea hazretleri size nazar edecek ve sizi bu yerden kaldırıb atalarımız Apraham'a, İsahag'a ve Hagop'a and ile vadetdiyi yere çıkaracak. Ve Hovsep İsrayel'in oğullarına and etdirib dedi ki mücered Allah size nazar edecek o zeman benim kemiklerimi bundan kaldırıb götüresiniz.

[119] Ve Hovsep yüz on yaşında vefat etdi ve onu balasanlayıb baharladılar ve Mısır'da sandık içine konuldu.

On Üçüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Mısırlıların Hagop içün yetmiş gün ağlayıb yas etmeleri dikkate layık bir şeydir. Belki bunu o vakıtına'deti böyle olduğu içün etmişlerdir lakin inanılmaz dahi deyildir ki Mısırlılar Hagop'un itikadı içün ona azim itibar ederler idi. İtikad sahibi olan dostlarımızı ölüm bizden ayırdığı zeman tahkikan ağlayıb yas etmemiz onların menfaatlı nasihatlarından ve daha fayideli ibadetlerinden mahrum olduğumuz içün sebebsiz deyildir. Amma ümidsizler gibi yas etmeli deyiliz illa fikretmeliyiz ki onlar eyer bizden göç etdiler ise de Rabb ile beraberdirler ki o vücüdlerini dahi mezardan çıkarıb dirildecek hem onları gökyüzünde ebedi saltanatı ile izzetleyecek.

Hovsep'in karındaşları ona gelib kabahatlarını afv eylesin deyü rica etdiklerinde onlara cevabedib korkmayın ben sizi ve sizin familyalarınızı besleyeceyim, dedi ve onlara teselli verib muhabbet ile söyledi. Bu tarz üzre Krisdos dahi şayirtlerine ve karındaşlarına günahlarını **[120]** ikrar etdiklerinde onları afvedib korkmayın der ve onları ebeden gökyüzünde beslemeyi vadeder.

Neticeyi kelam Hovsep rahat u selamet ortasında öldü ve karındaşlarını bu yaramaz dünyada ve yesirlik memleketinde bırakdı. Hem dostlarımız hem biz kendimiz dahi ya tez ya geç bir defa ölmeliyiz ve eyer biz de Hovsep gibi cemi ömrümüzde Rabb'den korkub onu sevdik ise ve ona ibadet eyledik ise saadetlu ölüm öleceyiz.

İŞBU NAKLİYETİ OKUYAN KİMSEYE

Ey dostum, şimdi Hovsep'in güzel ve dokanaklı ve hisse alacak nakliyetini okuyub tekmil etdin ve gördün ki karındaşları onu İsmayellilere satdılar, Mısır'a

götürüldü, şeytani iğvadan hırpalandı ve yaramaz kadınının iftirası ile zındana atıldı ve encamında bir dünyavi taht üzerine çıkmağa ona nasib oldu ve cemi bu sıkıntılı ve rencideli vakıtlarında gördün ki hazim, alçak gönüllü, itikadlı ve ümidi Allah'da idi. Karındaşlarına afv edici ihtiyar pederine pek muhabbbetlu ve Allah'a itikadlı olduğu[521]sebebden onu cümle a'lem nasıl sevib ibre**[121**]tine bakar. İmdi hala ya dostum gözlerini Hovsep'ten Hisus'a çevir. Hovsep'de çok sevilecek şeyler gördün amma Hisus'da ne kadar daha ziyade göreceksin. Hisus kendi şayirtlerinin birisinden satıldı, düşmanlarından hilafen zem olundu, şeytandan incindi, haça mıhlandı ve mezar hapsine konuldu. Amma şimdi semavi taht üzerinde padişahlık sürer ve günahların afvlığı içün ve ebedi ömür içün kendisine sığınanların cümlesini helas etmeye kadirdir.

Keaşki ya dostum, Efendimiz Hisus'un hakikatlı kulu olarak Aziz Ruh'dan yeniden doğub Hisus'un dünyanın günahlarını mahveden şerif kanının vasitasi ile cümle günahlarından temizlenmeyile ömür geçirib vefat edesin ve vefat eyledikden soñra göklerde onun ile beraber ebeden saltanat süresin. Amin.

[122] HAZRETİ MOVSES'İN ÖMRÜNÜN NAKLİYETİ

BAB 1

Firaon'un Erkek İbrani Çocuklarını Öldürmeye Emr-i Ferman Sadır Eylediyi:

İsrayeloğulları Mısır diyarına endikden yüz elli sene kadar geçdikden soñra ol vilayetde bir başka padişah oturdu ki onlara zulmane haraket eder idi. Onların gayet pek çoğaldığını görmeyile olmaya daha ziyade artıb Mısırlılardan kuvvetli olalar deyü korkusundan üzerlerine ağır ve pek zor angarya hızmetler tayin ederek onlara zulm ve cefa etmeye başladı. Lakin onları her ne kadar alçaklar ısa idi, onlar o kadar ziyade çoğalıb gayet kuvvetlenirler idi bu sebebden onların izdiyad bulmasını meks etmek içün bir daha zorlu yol düşündü yani ebelere emreyledi ki İbranilerin erkek çocuklarını doğdukları saatde öldüreler. Ancak ebeler bu zalım tenbihe itaat

[521] Baskı/dizgi hatasından oınnıŋuı şeklinde yazılmıştır.

etmemeyile behane edib İbrani karıları tez doğuruyorlar ve biz onlara yetişemeyoruz, deyerek emri icra etmezler idi. Bu dahi böyle olunca Firaon bir gayri ferman edib Mısırlılara emreyledi**[123]** ki İbranilerin erkek çocuklarını Nil Irmağı'na atalar.

Hazreti Movses'in Nil Irmağı'nın Kenarına Bırakıldığı:

Bu vakıtda Movses doğdu ve Firaon'un fermanına göre anide ırmağa atılmak lazım gelir idi. Lakin pek güzel çocuk olduğundan ataları ona kıymayıb üç ay gizlice onu beslerler idi. Amma üç aydan soñra artık onu gizlemek mümkünsüz olduğundan anası zift ile ziftlenmiş bir küçük seped sandık alıb çocuğu içine kodu ve gidib Nil Irmağı'nın kenarına bırakdı. Çocuğun kız karındaşı dahi anasının ardınca varub uzakdan durdu ve karındaşına acaba ne vakı olacakdır deyu gözedir idi.

Firaon Kızının Movses'i Bulduğu:

Az vakıtdan soñra Firaon kızı ırmağa yaykanmağa endi ve sandıkcığazı görünce halayığının birini gönderdi ve sandığı ona getirtdi. İmdi onu açıb içinde çocuğu buldu ki ağler idi ve onu acıdı ve dedi ki elbetde bu İbrani çocuklarından olmalıdır. Ol zeman Movses'in kız karındaşı Firaon'un kızı ona dedi ki varayim sana İbrani karılarından **[124]** bir südana çağırayım da çocuğu beslesin mi? O da var çağır deyince anide kız gidib çocuğun anasını çağırdı ve Firaon'un kızı ona dedi ki şu çocuğu al da bana besle ve ben sana ücretini veririm, Allah Taalea hazretleri dahi atalara evlad verdiyi zeman böyle söyler şu çocukları alın da bana perverde ediverin ve ben size ücretinizi veririm. İmdi karı çocuğu aldı, onu besledi ve çocuk böyüyüb südden kesildikden soñra Firaon'un sarayına götürüldü ve Firaon kızının oğulluğu oldu ve onun adına Movses kodu ki sudan alınmış demekdir.

Movses'in Bir Mısırlıyı Öldürdüyü:

Movses kırk yaşına doğru varınca karındaşları olan İsrayeloğullarını ziyaret eyledi ve gördü ki ağır angarya hızmetleri altında belleri bükülmüş üdü. Hem dahi bir Mısırlı adem gördü ki bir İbrani'yi döyer idi ve bunun içün o kadar darıldı ki Mısırlıyı öldürdü ve kumun içine gömüverdi. Ertesi gün iki İbrani'yi biribiri ile döyüşür iken görüb gadr edene dedi ki sen karındaşını niçün döyersin? O da seni

bizim üzerimize kim zabit ya hakim tayin etdiyohsa beni de dün Mısırlıyı öldürdüyün**[125]** gibi öldürmek mi isdersin, dedi. Movses bunu işidince sahihan bu şey duyulmuş, deyu korkdu. İmdi Firaon Movses'i öldürmek içün aradı lakin Movses Midiyan vilayetine firar edib orada Midiyan kâhini ile sakin oldu ve onun kızlarından biri olan Sifora ile evlendi ve ondan iki oğul doğurdu.

Birinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Allah Taalea'nın kendi cemaatına kulağuz tayin etdiyi zatı hıfz etdiyi tarik ne acayıb ve hizmetlidir. Rabb Firaon'un kötü niyetini bozmak içün gelecek vakıtda İbranilere helascı ve Mısırlıların harabına sebeb olacak İbrani çocuğu öz kendisinin gibi beslemeye onu kendi kızını vasita etdi. Rabb a'limleri çok kerre kendi fendlerinde yakalar ve sayrılar içün kazdıkları çukura kendilerini düşürür. Movses kendi dedesi Apraham'a Allah'ın etdiyi vadlere itimad edib kendi milleti İsrayel'e gelecek zemande olacak izzeti mukaddemden gördü ve bu ecilden padişah sarayında süreceyi günahın fani zevk u sefasını hiç yerine koyub ve Allah'ın cemaatı İsrayel ile sıkıntı çekmesini daha evla sayıb Firaon kızının oğlu çağrılmasını feragat eyledi. Bu hususda Movses bize sahih Kris**[126]**tian'ın a'la ibretini gösterdi ki o günahlı zevk u sefalerden dindarlık ile sakınıb Krisdos'un imanını bi-perva ikrar eder ve bu dünyanın ezietlerine ve sitemlerine alçak gönül ile sabreder ve Krisdos'un şayirdlerine kendisinin has yaranları gibi yapışıb azim ücreti içün dayima gelecek olan daha a'la bir dünyaye göz atar.

Movses'in Yehudi'ye zulm eden Mısırlıyı öldürmesi hiçbir vech ile suçsuz bir haraket deyil idi fakat bunu etmeye kendi karındaşlarına onların gelecek helas edicisi olmasına nişan olsun deyü Allah tarafından memur oldu ise suçlu deyil idi. Kordzk Arakyelots kitabında denilir ki Movses sanır ıdı ki karındaşları onun eli ile Allah'ın kendilere helas vereceyini añlarlar ıdı. Bizim onun bu amelinden ibret almağa ruhsatımız yokdur.

BAB 2

Allah'ın Yanar Böyürtlen İçinde Movses'e Göründüyü:

Birkaç yıldan soñra Mısır padişahı öldü ve İsrayeloğullarının kulluğu o kadar eziyetli oldu ki yeyin[522]feryad etdiler ve Rabb onların feryadlarını ve ah u zarlarını işitdi ve Aprahamıla ke**[127]**sişdiyi ahdını hatrına getirdi. Ve bu esnade Movses Midiyan diyarında kayınatası İtro'nun koyunlarını güder idi. Ve bir gün onları Korep Dağı'nın yanına getürdü. Ve orada ona bir böyürtlenden ateş alefinin içinde melek göründü ve böyürtlen ateşe tutuşmuş iken yanıb telef olmayor udu. Movses bu seyire hayran kalmağıla onu teftiş etmeye yaklaşdı. Lakin Rabb'ın sedası ona çağırıb dedi ki buraya yaklaşma, ayaklarından ayakkablarını çöz zira durduğun yer aziz yerdir. Hem Rabb dedi ki *Ben senin babalarının Allah'ıyım, Apraham'ın Allah'ı ve İsahag'ın Allah'ı ve Hagop'un Allah'ı.* Movses dahi yüzünü döndürdü ve korkdu.

Allah'ın Movses'e Varıb Mısır'dan İsrayeloğullarını Kurtarsın Deyu Emreylediyi:

Ve Rabb Movses'e dedi ki *Mısır'da kavmımın eziyetine bakdım gördüm ve onların feryadların uişitdim ve onları Mısırlıların elinden kurtarıb eyi ve geniş yere içinden süd ve bal akan yere götürmek içün indim. Gel imdi seni Firaon'a göndereyim ve kavmım İsrayeloğullarını Mısır diyarından çıkarasın.* Movses de dedi ki ben kimim ki Firaon'a varayım ve İsrayeloğullarını Mısır diyarından çıkarayım? Ol zeman Rabb dedi ki *Elbetde**[128]** ben senin beraberince olacağım.* Ol zeman Movses süal edib dedi ki ya ben İsrayeloğullarına beni size babalarınızın Allah'ı gönderdi dediyimde bana onun ismi nedir deyu süal ederler ise ne deyim? Ve Allah Movses'e cevab verib dedi ki *Onlara böyle deyesin beni size daim var olan babalarımızın Allah'ı, Apraham'ın, İsahag'ın ve Hagop'un Allah'ı Rabb gönderdi. Ve onlar senin sözünü diñleyecekler. Ol zeman İsrayel'in ihtiarları ile beraber Mısır padişahına varıb deyesiz ki bizi İbranilerin Allah'ı davet eyledi, imdi hala bizi koyver ki çöle üç günlük yol gidelim ve Rabb Allah'ımıza kurban sunalım.*

Movses'in Asası:

Ve Movses cevab verib dedi ki İsrayeloğulları bana inanmayacaklar ne de sözümü diñleyecekler zira sana Rabb görünmedi, deyecekler. Ve ol zeman

[522]"Yeğin: şiddetli, çok, bol." (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 18/02/2024.

Movses'in elinde bir asası var ıdı ve Rabb ona dedi ki *Asanı yere bırak* ve onu yere bırakdıkda yılan oldu ve Movses ondan kaçdı. Ol dem Rabb dedi ki *Onu kuyruğundan tut* ve Movses onu tutdu ve işte asa elinde gine deynek oldu. Badehu Rabb dedi ki *Elini koynuna sok*. Ve Movses elini koynuna sokub çıkardık**[129]**da kar gibi beyaz cudamlı idi. Ondan Rabbsoñra tekrar ona dedi ki *Elini koynuna sok.* Ve elini koynuna sokub çıkardıkda obirisi gibi sağ ve pak oldu. Encam Rabb ona dedi ki *Eyer bu iki mücizadlere inanmazlar ısa ol zeman irmağın suyundan alıb karaya dök ve o kanla[na]cakdır.*[523]

Movses'in Karındaşlarını Kurtarmağa Gitmesini İstemediyi:

Dahi Movses ya Rabb Efendim ben dilbaz bir kimse deyilim, illa peltekim, dedi. Rabb dahi ona dedi ki *İnsana ağızı veren kim dir? Var git ve ben senin ağzını açacağım ve ne söyleyeceyini sana tarif edeceyim.* Lakin Movses dedi ki kerem eyle ya Rabb bir başka kadir kimse gönder. Ol zeman Rabb Movses'e gazeblenib dedi ki *İşte karındaşın Levili*[524]*Aharon yok mu o senin yerine kavma söyleyecekdir ve o sana ağız olacak ve sen ona allah yerine olasın. Hem şu yılana tebdil olan deyneyi al da onunula mücizat edesin.*

İkinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Movses mukaddema Mısır'da kırk sene eylenib o devrin en meşhur olan a'lim Mı**[130]**sırlıların halkının her ilminde terbiye oldukdan soñra kırk sene daha çölde geçirdi.

Allah Taalea ona deyil Firaon'un sarayında rahatlık ve azamet içinde iken illa sefil halde çölde yanar çalı içinde göründü ve şübhe yokdur ki Movses çölde Firaon'un sarayında öyrenebildiyinden daha möhkem ilm öyrendi ki İsrayel'e kılağuz olmasına onu hazırlasın. Allah'dan öyrenmesi insandan öyrenmekden daha evladır ve eyer Allah bizi sıkıntılara salarsa ve sefillik mektebine gönderirse ekserie sebebi odur ki bizi kendi kulları gibi bir böyük maslahata kullanmağa ister.

---

[523] "Kanlanacaktır" şeklinde yazılmak istendiğini "…İşte, elimdeki değneği ırmağın sularına vuracağım, sular kana dönecek."Mısır'dan Çıkış, 7/17. ayetinden anlamaktayız.
[524] Baskı/dizgi hatasından Լ yerine Ղ ile Ղևիի şeklinde yazılmıştır.

Movses kendisini bu hızmete daha layık görmez idi lakin çok defa Allah'ın kendi hızmetine tayin etdiyi kimseler kendilerini o şeye gayet minasibetsiz görürler burada ise Movses'den daha minasib bir kimse yoğudu. Ve Rabb dahi dedi ki *Hakikat, ben seninle olacağım.* Eyer Allah bilemizce olur ise bu kifayet eder o zeman her şey edebiliriz. Rabb'imiz kendi Arakyallarını hep milletlere İncil'i vazetmeye ve ademleri karanlıkdan aydınlığa çıkarmağa ve şeytanın hökmünden Allah'a çevirmeye gönderdiyi zeman onlara dedi ki işte ben dayima ta dünyanın sonuna dek sizinle[y]im. Movses Firaon'a varmakdan eh**[131]**l-i kelam olmadığı sebebden kendini maazur buyurmağa diledi. Bu şey Rabb Taalea'ye hoş görünmedi. Allah'ın günahkârların helası içün kendi meramını icra etmesi insanların ya meleklerin ehl-i kelamlığına merbut deyildir. Allah çok defa dünyanın edna şeylerini ve hiç sayılanları seçer ki azim olanları hecil bıraksın. Rabb bir peltek çoban olan Movses'i kırk sene çölde gurbetliyinden soñra kendi cemaatını Firaon'un zulmundan helas etmek hızmetine kullandı ve bu dünyayı şeytanın hökmünden helas etmeye tayin olunan İncil'i vazetmeye deyil Yunanların ve Roma'nın ehl-i kelamlarını illa Galilya'nın bön balıkcılarını seçdi. Rabb'ın mülahazaları bizim mülahazalarımız gibi deyildirler.

BAB 3

Movses'in Mısır'a Gitmek içün Midian'den Çıkdığı:

Ol zeman Movses kayınatası İtro'ya varıb dedi ki niyaz ederim bana izin ver ki varıb Mısır'da karındaşlarımı ziyaret edeyim. İtro da var selamet ile, dedi. İmdi Movses karısını ve evladlarını alıb elinde Allah'ın asası ile Mısır'a gitdi. Ve Rabb Movses'e dedi ki *Mısır'a vardı**[132]**ğında şu senin ellerine verdiyim alametleri ve mücüzatları Firaon'un huzurunda etmeye bak ve Firaon'a deyesin ki Rabb'i böyle der İsrayel benim ilk oğlumdur ve sana derim ki oğlumu salıver ki varıb çölde bana ibadet eylesin amma eyer salıvermezsen senin ilk oğlunu öldüreceyim.*

Ve Movses dönüb Mısır'a gider iken Aharon onu karşılamağa çöle çıkdı. Ve Movses ona Rabb'ın cümle sözlerini nakleyledi. İmdi kavmın ihtiarlarını cem eyledikden soñra Aharon onlara Allah'ın Movses'e söylediyi hep sözleri söyledi.

Movses dahi kavmın huzurunda mücüzatleri amele getirdi ve onlar inandılar ve başlarını eyib temenna eylediler.

Movses'in ve Aharon'un Firaon'a Varmaları:

Ondan soñra Movses ve Aharon Firaon'a varıb dediler ki İsrayel'in Allah'ı Rabb böyle söyler kavmımı salıver ki varıb çölde bana bayram eylesinler. Firaon da cevab verdi ki bu sözünü diñleyib de İsrayeloğullarını salıvermeli dediyiniz Rabb kimdir? Ben Rabb'ı bilmem ne de İsrayel'i salıveririm. Ve ona dediler ki bizi İbranilerin Allah'ı çağırdı, sana rica ideriz bizi koyver, çöle üç günlük yol gidelim ve Rabb Allah'ımıza **[133]** kurban sunalım. Ol zeman padişah ey Movses ve Aharon siz kavmın içün işlerinden yüreklerini soğudursunuz? Varın herkes işinize gidin, dedi.

Hem Firaon kendi kendine dedi ki işte şimdi kavm pek çokdur, imdi onlara işlerden feragat etdirmeyelim. Ve halkın iş nazırlarına emreyleyib dedi ki İbranilerin işlerini ağırlaşdırın ki bu şeyleri düşünmesinler ne de boş sözlere mukayed olsunlar. İş nazırları dahi Firaon'un emrine göre eylediler.

İbranilerin Firaon'a Şekva Etdikleri:

Ve İsrayeloğullarından olan işbaşıları Firaon'agelib dediler ki sen kullarına niçün böyle edersin? Amma o onlara tenbelsiniz ve onun içün gidelim Allah'ımıza kurban sunalım, dersiniz. İmdi varın, şimdi işlerinize mukayed olun, dedi. Onlar Firaon'dan çıkıb giderler iken Movses'e ve Aharon'a rast geldiler ve onlara dediler ki Allah'dan bulasınız çünki Firaon'u ve onun kullarını bizden ikrah etdirdiniz. Ol zeman Movses Rabb'e nida eyledi ve Rabb onu diñledi ve dedi ki *Ben Rabb'im ve Apraham'a, İsahag'a ve Hagop ile ahd sabit eyledim ki onlara Kanaanlılerin vilayetlerini vereyim. Ve Mısırlılara kul olmuş İsrayeloğullarının**[134]** ah u zarını işitdim ve ahdımı hatrıma getirdim. Var İsrayellilere de ki ben Rabb'im ve sizi Mısırlıların zulmu altından çıkarıb kullukdan halas edeceyim ve sizi kendi kavmım edineceyim ve sizin Allah'ınız olacağım ve sizi Apraham'a İsahag'a ve Hagop'a vermek içün and etdiyim yere götüreceyim.* Movses dahi İsrayeloğullarına varıb bu şeyleri söyledi amma onlar kulluğun sebebinden canları o kadar yangın idi ki onları diñlemediler.

Movses'in Asasının Firaon'un Huzurunda Yılan Olması:

Badehu Rabb Movses'e dedi ki *İşte ben seni Firaon'a Allah yerine eyledim, karındaşın Aharon da senin peygamberin olacakdır.* Ve Firaon'un huzuruna vardıkları zeman Movses seksen yaşında idi ve karındaşı Aharon seksen üç yaşında idi. Ol zeman Aharon asayı yere atdı ve o Firaon'un huzurunda asa yılan oldu. Firaon da cümle Mısır mecuslerini çağırdı ve onlar dahi asalarını yere atdılar ve yılan oldular. Amma Aharon'un asası onların asalarını yutdu. Lakin Firaon yine İbranileri memleketden çıkmağa koyvermedi.

[135] Üçüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Allah Movses'i kendi ka[v]mını helas etmeye tayin eylediyi memuriyetine yalınız göndermedi illa Aharon'u onunla arkadaş etdi. Her azim ve güc maslahatda iki kişi bir kimseden daha evladır. Rabb'ımız kendi şayirdlerini İncil'i vazetmeye ikişer ikişer gönderdi. Allah kendi vergilerini kendinin eyi meramına göre öleşdirir. Movses'e ilmin böyük hissesini ve Aharon'aeyi söyleyişi ihsan eyledi, onlar deyişik birbirine yardımlaşdılar ve yalınız say ki kuvvetsiz olacaklar ıdı.

Firaon İsrayellileri kendilerin ağır hızmetlerinden şikâyet etdikleri içün önünden dışarı kovdukdan soñra onlar Movses'i ve Aharon'u görüb örkelendiler. Bir günahkâr dahi kendisini günahın ağır yükü altında bastırılmış gördükde aynı bunun gibi olur, günah yükünden kurtulmağa biraz çalışdıkdan soñra ona günahkârlığını bildiren İncil'in vazcıları olan Allah'ın hızmetcileri ile kavgaya kalkar. Lakin koy onlar müdavimet edib salihliyile günahlarının yükünü üzerlerinden atmağa çalışsınlar ve Allah Yehudilere eylediyi gibi onları da akıbet helas edecekdir. Eyer biz insanlardan ziyade Allah'dan korkarsak bizim hepimizi Semavi Kanaan'a dahil edecek.

[136] BAB 4

Mısır'ın Üzerine Allah Darafından Gönderilen On Bela:

Ve tekrar Rabb onları Firaon'a gönderib kavmımı salıver, dedi. On kerre varıb bunu Firaon'dan dilediler amma onunda dahi kayil olmadı. Onun içün Rabb

Mısır'ı on bela ile vurdu. Bütün sularını kana tebdil eyledi, yeri kurbağalar ile örtdü, Firaon'un ve Mısırlıların evlerini it sineyi ile doldurdu. Bütün Mısır diyarında insanların ve hayvanların üzerine yağırlı çibanlar gönderdi. Mısırlıların katı çok hayvanlarını kırdı, dolu ve göy gürlemesi, hem şimşek getirdi ki tarlalarda bulunan her şey ve insanları hem hayvanları[525] ve cümle otları ve ağacları helak eylediler, çekirgeler getirdi ki yeryüzünü karardıb kapladılar ve doludan kurtulmuş olan her otluğu yediler bir koyu karanlık gönderdi ki üç gün üç gece dayandı ve encam gece yarısında Mısır'ın cümle ilk doğmuşlarını Firaon'un ilk doğmuşundan en edna köylünün ilk doğmuşuna varıncaya dek vurdu şöyle ki bütün Mısır'da içi ölüsüz ev yoğudu. Öyle iken İbranilerden hiçbir kimse vurulmadı çünkiharab edici Melek onların evlerini geçsin deyü kapuları ü**[137]**zerine Basek kuzusunun kanı serpilmiş idi.

Firaon'un İsrayeloğullarını Salıvermesi:

Mısırlıların cümle ilk doğmuşları öldürüldükden soñra heman o gece Firaon Movses'i ve Aharon'u çağırıb onlara dedi ki kalkın hem siz hem İsrayeloğulları dediyiniz gibi varıb Allah'ınız Rabb'a ibadet eyleyin. Ve bakı Mısırlılar dahi biz hepimiz ölüyoruz deyerek İbranileri tez gitmeye zorlarlar ıdı. İmdi İsrayeloğulları kalkdılar ve sürüleri ile hem sığırları ile beraber Mısır'dan acele ile gitdiler. Hem Mısırlılardan gümüş ve altun kablar ve geyimler ödünc alıb beraberlerince götürdüler. Ve onların sayısı karılardan ve çocuklardan maada altı yüz bin kişi idi ve cümlesi o gece Mısır'dan yayan çıkdılar. Böylece Rabb Allah İsrayel'i Ham toprağından çekdiyi şedid kullukdan yüce kol ula halas eyledi. Ve Hovsep'in kemiklerini dahi onun ölür üken kendilerin babalarına eylediyi vasiyete göre beraberlerince aldılar.

İsrayellilerin Kızıl Denizden Geçmesi ve Mısırlıların Gark Olub Boğulmaları:

İsrayelliler çıkıb gitdikden soñra Firaon dedi ki biz bunu niçün etdik ve **[138]** İsrayeloğullarını salıverdik ki bize kul olmasınlar. Heman kalkıb yanınca altı yüz

[525] Baskı/dizgi hatasından dolayıa yerine d olarakhայվնպարր şeklinde yazılmıştır.

seçgin araba alıb Mısır'ın cümle atlılarını da cem eyledi ve onların peşine düşdü ve kızıl denizin yanında ordu kurmuşlar iken onlara yetişdi. İsrayelliler ise Mısırlıları gördükde gayetden korkdular ancak Movses onlara dedi ki korkman, durun ve bugün Rabb'ın size göstereceyi halası göresiz zira bu bütün gördüyünüz Mısırlıları artık ebeden bir daha görmeyeceksiniz. Ve onların öñlerince gidib yolu gösteren bulut direyi bu defa kaçıb ardlarına vardı. Ve onlar ile Mısırlıların ara yerinde durdu ve gece ile İbranilere aydınlık ve Mısırlılara karanlık eder idi. Badehu Allah'ın emri üzere Movses elini denizin üzerine uzatdı ve bütün gece bir zorlu şerk yeli esib denizi yardı. İsrayeloğulları ise denizin ortasına girdiler ve kuru yerde yürüyerek giderler idi ve sular sağlarından ve sollarından duvar gibi idi.

Ol zeman Mısırlılar cemi[526] arabaları ile ve atları hem atlıları ile denizin ortasına doğru yürüyüb onları kovaladılar. Lakin Rabb Mısırlıların askerine bir karışıklık bırakdı ve arabalarının tekerleklerini bağladı ki güclüyüle çekilirler idi. Movses'e dahi Rabb'den emro**[139]**lunmağıla elini denizin üzerine uzatdı ve sular geri dönüb arabaları ve atlıları ve Firaon'un cümle askerini gark etdiler. Amma İsrayeloğulları denizin ortasından karadan yürüyüb geçdiler ve Mısırlıları deniz kıyısında ölü yatdıklarını gördüler ve Rabb'den korkub Mısırlılara etdiyi hiybetli işi gördüklerinde ona ve kulu Movses'e inandılar.

Movses'in Tesbihatı:

Ondan soñra Movses ve İsrayeloğulları Rabb atı ve binicisini denizin diblerine gark idib o kadar ziynet ile müzaffer olduğu içün ona işbu teşekkür ilahisini okuyub dediler ki ya Rabb sağ elin kuvvet ile ziynetlendi, düşmanları parça parça eyledin. Rabb yardımcımız ve siperimiz oldu, o bizim helasımızdır, Allah'ımızdır, hem babalarımızın Allah'ıdır, onu yüceleyeceyiz. Ya Rabb allahlar arasında sana beñzer kim vardır, senin menendin kimdir? Sen ki azizlikde ziynetli tesbihatlarda mücüzatlı garayib işler işlersin, azim ihsanın ile bu kurtardığın halkı selamet çıkardın. Rabb ebedilerin ebedlerine dek saltanat sürecekdir.

[140] Dördüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

[526] Baskı/dizgi hatasından e yerine i olarak ﻣﻬﻢ şeklinde yazılmıştır.

Allah'ın hiçbir kulu Movses'den ibret alıb Allah'ın emrini icra etmekde iken zıd duran kimseler ve güclükler hasebi ile cesaretini kesmesin. Her azim ve hayırlı maslahata dayima ahmaklar ve aklı zayif kimseler ve yañlış tarikde olanlar tarafından çok kıldık zuhredecekdir. Tacüb edecek bir haldır ki Movses'in yediyle Mısır'da icra olunan hep ol acayib mücüzatlar onun zulumkâr padişahının sert kalbini yumuşatmağa kadir olmadılar hem de Mısırlılardan asla birisini kendilerin putlarını bırağıb İbranilerin Allah'ına inanmağa ilzam etdiklerine dahi bir rivayetimiz yokdur.

Zalim Firaon Hovses'in ve Aharon'un dualarının kuvveti hakkında azim eminliyi var idi ve Rabb'ın gazebi üzerine ağırca geldiyinde kendisi içün dua kılmağa onlara reca etdi. Lakin bela ve tehlike hemen geçdikley[i]n ne onlar ne de onların Allah'ı hakkında vazifesi olur udu. Fena kimseler çok defa Firaon'un işbu haraketi misillü amel ederler. Aziz Ruh yokarıdan insanların üzerine dökülmeyince insan kısmı kendi günahlarından asla tevbe etmezler. Görünür ki Krisdos'un mücüzatları fakat az kimseleri ona inandırmağa kadir oldular. Mısırlılar bi**[141]**ribir ardı sıra gelen on belaler ile vuruldular ve yine zannolunur ki onların hiçbirisi onları vuran Rabb'a dönmediler. Soğomon der ki: "Çok defa tekdir olub boynunu sertleden kimse apansız helak olacak ve çaresi olmayacakdır." Firaon'a ve Mısırlılara dahi böyle vakı oldu.

Allah'ın emri ile Movses'den tertib olunan Basek'de bizim içün kurban olan Kurtarıcımız Krisdos'un bir sahih tasvirini görürüz. Kapu söyelerinin üzerine serpilen kuzunun kanı Melek Mısırlıların bütün ilk doğanlarını vurduğu zeman İsrayel'in ilk doğanlarını helas etmek niyetiyle idi. Krisdos'un imanı ile dahi böyle bizim üzerimize serpilen onun kanı ona inananların hepisini ikinci ölümden helas eder.

BAB 5

İsrayellilerin Mırıldanmaları:

İsrayeloğulları kızıl denizden kalkıb çölde içecek su bulmaksızın üç günlük yol yürüdüler. Encam bir Mara nam sulu yere vardılar. Amma oranın da suyu acılığından içilmez idi. Ol zeman Movses'e karşı biz ne içeceyiz deyu mırıldanmağa

başladılar. Movses dahi Rabb'a niyaz kıldıkda Rabb ona bir ağac gösterdi ki **[142]** ondan alınıb suların içine atıldıkda sular tatlı oldu.

Birazdan soñra yine Movses'e ve Aharon'a karşı mırıldayıb nolaydi Mısır'da et kazanlarının yanında oturub doya doya ekmek yer iken ölmüş olaydık zira siz bizim cümlemizi[527] bu çölde aclıkdan öldürmeye getirmişsiniz demeye başladılar. Ol zeman Movses yalvarıb Allah'a niyaz kıldıkda Rabb gökden man yağdırdı. Ve onu çölde geçirdikleri kırk yılın mabeyninde her dayim yağdırır ıdı.

Taşdan Su Çıkdığı:

İsrayeloğulları yollarına revan olub Horeb Dağı'na vasıl oldular ancak su bulamadılar. Ve Movses Allah'ın emri üzere asasını bir taşa vurdu ve İsrayel'in cümle ihtiarlarının gözleri önünde ondan sular akdı.

Anden soñra Amelekiler İsrayel'in üzerine cenk etmeye geldiler ve Movses ile Aharon hem Hur bir dağın tepesine çıkdılar, askeri ise Navi oğlu Hesu cenke götürdü. Ve onlar cenke başladıkdan soñra Movses dua ederek ellerini göye kaldırdıkca İsrayeloğulları galib olurlar ıdı amma endirdikce yeñilirler idi. Böyle olduğunu gördükde Aharon ve Hur yapışıb ta gün batıncaye dek Mov**[143]**ses'in ellerini yokarı tutarlar ıdıçünki elleri ağırlaşmış ıdı. Böylece Amalekiler bütün bütüne fetholundular.

İtro'nun Movses'e Öyütü:

Movses Horep Dağı'nda durur iken kayin atası Movses'in karısı Sifora'yı ve onun iki oğullarını yanına aldı ve ona ziyaret etmeye geldi ve güveyisinin üzerindeki ağır yükü gördükde çünki sabahdan ahşama dek şeriat kesib hükmetmeye mecbur udu ona dedi ki bu yük sana pek ağırdır, sen elbetde kendini harab edeceksin çünki sen bu kadar yüke yalınız başına dayanamazsın. Ve soñra ona şu öyütü verdi ki cümle kavmdan kuvvet sahibi Allah'dan korkar sadık mağrullukdan ve tamakârlıkdan ikrah eder adamlar seçsin ve onları halkın üzerine zabitler ve hakimler tayin etsin. İmdi Movses bu nasihatı diñleyib kolay ve küçük maslahatlar içün

[527] Baskı/dizgi hatasından dolayı cümlemeziɑ̈ɦıủɭʗủʗqɦ şeklinde yazılmıştır.

zabitler ve hakimler tayin eyledi amma cümle zor ve müşkül maslahatları kendine alıkodu. Bu akılane ve dindar nasihat bir putperest kâhinden verildiyine daha ziyade tacübe layıkdır. Ve lakin İtro'nun belki Movses ile olan çok senelerce aleakası onu hak Allah'ın bilgisine getirmişdir.

[144] Beşinci Babın Üzerine Mülahazalar:

İsrayeloğullarına kendilerini henuz yesirlikden helas eden Tañrı Taalea'ye karşı mırıldanmak gayet azim nemkörluk idi lakin insan kısmı asla hoşnut olmamağa meyillidir. Amma Allah kullarını mihnete salsa bile onu onların menfaatı içün eder. Allah bize mücüzatsız yardım edebilir lakin bunu öyle tarikler ile ki kayadan su çıkarmak ve kırk sene gökden nafaka yağdırmak kadar acayibdırlar. Hala bu güne dek Sina Dağı'nda ve Diarbekir semtlerinde bazı seneler yerin ya ağacların üzerinde manna bulunur.

İtro'nun nasihatında görürüz ki Allah'ın Kilisesi şimdi ibtida nizam ve zabitler tertib olunmağa başlayor. İsrayelli olmayan bir kimseden Allah'ın seçilmiş kulu Movses öyüd alıb onun nasihatına itibar etdi. Biz dahi gerçekliyi her kimden olursa olsun bir düşmandan bile olsun işidib ona itaat etmeye asla isteksiz ve mağrur bulunmayalım.

BAB 6

Allah'ın Movses'e On Tenbihleri Vermesi:

Ve İsrayeloğulları Sina Dağı'na geldiklerinde Allah Movses'i dağın tepesine **[145]** çağırdı ve ona emreyledi ki üçüncü günde kavmı dağın eteklerine birikdirsin. İmdi üçüncü günde halk cem olduklarında Rabb Allah gürültüler ile ve şimşekler ile endi ve dağı bir koyu bulut bürüdü şöyle ki dağ gayetden sarsılır ıdı. Ve Rabb dağın tepesinde Movses'e hitab eyledi, kavm ısa korkmuş ve şaşmış dağın etrafında durur udu. Lakin bu seyir o kadar korkulu oldu ki onlar Movses'e aman bize sen söyle de biz seni diñleriz amma artık bize Allah söylemesin ki ölmeyelim dediler. Ve bu zemande Allah Movses'e iki taş levhler üzerinde kendi eli ile yazılma on tenbihleri verdi.

İmdi Movses dağın üzerinde kırk gün eylendi. Amma daha kırk gün tekmil olmazdan kavm dedi ki gelin, allahlar yapalım ki bizim önümüzce gideler zira biz bu Movses'e yani şu bizi Mısır diyarından çıkaran adama ne olduğunu bilmeyiz. İmdi karılarından ve kızlarından altun küpeleri aldılar ve Aharon'a verdiler ve o onlara bir altunbuzağu yapıverdi. Ve kavm raks edib türkü çağırarak bağrışırlar ıdı ve putun önünde yere düşüb ey İsrayel, senin allahların bunlardır, deyerek secde kılarlar ıdı. Allah insanları terk etdiyi zeman hangı günaha giriftar olmazlar.

[146] Movses'in İki Taş Levhalarını Parçaladığı:

Movses ellerinde on tenbihlerin iki levhaleri dağdan inib buzağuyi ve raksleri gördükde şöyle gazebe gelib darıldı ki levhaları yere çarpıb pare pare eyledi. Ve anden soñra altun buzağuyi alıb parçaladı ve ateşde yakdı ve külünü su ile karışdırıb kavma içirdi.

Rabb dahi Aharon'a pek örkelendi ve onu öldürmeye korkutdu ise de Movses onun için niyaz eylemeyile Rabb duasını kabul eyledi ve Aharon'un günahı her ne kadar da ağır ısa idi dahi ömrünü hıfz eyledi. Aharon Rabb'ın kâhini olub Allah'ın Mısır'da kıldığı cümle mücizatları kendi gözleri ile gördüyünden onlara şahid olması ile kabahatı daha ziyade ağır ıdı. Dururum zanneden sakınsın ki düşmesin. Movses kavm için dahi niaz edib dedi ki ya Rabb bu kavm böyük günah işleyib kendilere altun Allahlar yapdı amma şimdi sana niaz ederim onların günahını afv eyle yoksa beni yazdığın kitabdan sil. Lakin Rabb Movses'e dedi ki *Bana günahı işleyeni kitabımdan sileceyim hele şimdi var en de bu kavmı sana dediyim yere kulağuzlayıb götür.*

[147] Üç Bin Kişinin Putperestlikleri için Öldürüldüyü:

Ol zeman Movses Rabb'den yana kimdir deyu çağırdı ve anide cümle Levilüler[528] yanına birikdiler ve onlara dedi kılıcınızı kuşanın ve askerin ortasından geçin ve cümle puta tapanları katleyleyin. Onlar da böle edib üç bin adam kırdılar. Amma Rabb'ın gazebi dinmedi illa kavmın üzerine Aharon'a altun buzağuyu yapdırmağa ayaklandıklarına ceza deyü böyük belaler saldı. Salt bu asirde deyil illa

[528] Baskı/dizgi hatasından Լ yerine Ղ ile Ղեւիիլէր şeklinde yazılmıştır.

sayir her vakıtda dahi Allah kindine secde kılmayı hor görüb putperestliye düşen kimesnelere böyük ikrahlık gösterdi.

Ve lakin Allah kavmının bu böyük günahı içün o kadar gazeblenmiş iken yine onları terk eylemedi illa vadeyledi ki öñlerince melek göndürsün ve onları babalarına teahüd etdiyi diyarın içine götürsün. Ve Movses bu vaddan cesarete geldi. Hem dahi Rabb Movses'e dedi ki *Ben senin önünce kendim gideceyim de seni rahatlandıracağım.* Movses de dedi ki eyer sen kendin bizim ile beraber gitmezsen bizi bundan ileri gönderme. Herkes dahi cümle yolculuklarında ve maslahatlarında heman böyle deyib işini Allah'a havale eylesin. Anden soñra Movses Allah'a niyaz **[148]** edib dedi ki sana yalvarırım bana ziynetini göster. Rabb dahi ona *Eyliyimi öñüñden geçireceyim ve senin öñüñde Rabb'ın ismini delalet edeceyim, merhamet edeceyime merhamet edeceyim ve ihsan edeceyime ihsan edeceyim*, dedi.

Allah'ın On Tenbihleri Tekrar İki Levhalara Yazdığı:

Ve Rabb Movses'e dedi ki *İki taş levhalar yon ve ol ibtidaki kırdığın levhalerde olan sözleri onların üzerlerine yazayım.* İmdi Movses ibdidakiler gibi iki taş levha yondu ve erken sabahdan kalkıb dağın tepesine çıkdı. Ve Rabb enib orada durdu ve isminin rahmetlu ve merhametlu ve çok ihsanlı ve hak ve silsilelerin biñlerine dek merhameti hıfz eden ve bi-namusluklarına haklıkları ve günahları afv eden amma suçluyu bilküllüye pak çıkarmayan Rabb Allah idiyini nida eyledi. Ve Movses yere kapanıb secde eyledi ve dedi ki bu kavm sert boyunludur amma eyer huzuruñda lutf buldum usa sana yalvarırım günahlarımızı ve bi-namusluklarımızı afv eyle ve bizi senin kendinin edin. Anden soñra Rabb Movses'e emreyledi ki *Sakın İsrayeloğullarına Kanaan sakinleri ile ahd kesişdirmesin, olmaya ki onlar sapıb onların batıl allahlarına tapalar.*

[149] Yedinci Günün Azizlenmeli idiyi:

Movses Sina Dağı'ndan endiyi zeman yüzü parlar idiyini bilmez idi. Lakin Aharon ve kavmın ihtiarları yüzünün parlar ıdığı sebebden onun yanına varmağa korkdular. Ve o onlar ıla söyleşdiyi zeman yüzüne bir örtü örtünür üdü lakin Rabb ile söyleşmeye gitdiyi zeman onu yüzünden kaldırır ıdı. Ve Movses İsrayel cemaatını

birikdirib onlara dedi ki altı gün iş işleyesin amma yedinci gün tatil günü aziz şapatdır ve Rabb'e rahatlık günü olsun. Tenbellik günü deyil illa dünyavi emek u zahmetlerden aziz rahat günü ola. Onda her kim iş işler ise öldürülsün.

Altıncı Babın Üzerine Mülahazalar:

Eyer Movses gibi böyle bir aziz adam Sina Dağı'n gürlemelerini işidib şimşeklerini gördüyünde korkdu ve ditredi ise ya ol soñ günde şeraatda yaramaz bulunan tevbesiz kimsenin hali Krisdos'un şeraat tahtı önünde dururkan ne yaman olacak. Şeraatda Allah hiybetli görünür, nice ki Arakyal söyler ki: "Allah'ımız telef eden ateşdir." Lakin biz şimdi muhabbet ve selamet olan Krisdos'un vasitasiyle O'na gelebiliriz.

Bu babda insanın putperestliye o**[150]**lan meylinin ne kadar aşikâre beyanı görünür bu öyle bir meyildir ki bir buzağının suretini bile olsun ebedi Allah'ın yerine komağa insan irtikâb eder. Eyer putperestliye ya surete tapmağa beñzer bir haraket böyle bir cahil halka gayet azim kabahat sayılıyor usa nerede kaldı ki biz İncil'in gani nimetini alıb Allah'ın ruh olduğunu ve hiç kimse Peder'e gelmez illa salt Oğul'un vasitası ile deyu ondan öyrendikden soñra kabahatsız çıkmayacayız. Görünmez olan bir ruhun tasvirini kim resmedebilir? Allah'ın suretini yapmak Allah'ı görünür bir şeye benzetmekdir ve bu bize Allah hakkında bir yañlış ve batıl fikir verir. Allah görünmezdir ve Allah'ın hakkında yapılan göna[529] suretler Allah'ın şekli hakkında bizim aklımıza bir yañlış ve batıl fikir kor. Görünmez Allah'ın sureti ancak Krisdos'dur.

Sizi Kitab içinde giragi gününü azizlemek tenbihi kadar aher tenbih çok tekrarlanmamışdır. Bir günü azizlemek demek şüphesiz bu demekdir ki cümle her günki iş güclerden çekilmek canımız hakkında düşünmek ve Allah'ın bizden etmeye istediyi ne olduğunu öyrenmeye çalışmakdır. Hiçbir kimse Allah'ın mahsusce aziz günü olan giragide Allah ıla görüşen kimse kadar saadet u emniyet sahibi olamaz.

[151] BAB 7

[529] "Tür, çeşit, tarz." (çevrimiçi) http://lugatim.com/s/g%C3%BBn%C3%A2 27/01/2024.

Şehadet Çadırının Yapıldığı ve Aharon'un Takdis Olunduğu:

Badehu Rabb Movses'e emreyledi ki çadır yapsın ve Nomos'un iki levhası içinde olan sandığı onun içine koysun hem de kâhinler nasbetsin ki dayima dine mahsus hızmetleri icra eylesinler. İmdi çadır Allah'ın Movses'e gösterdiyi bir resme göre yapıldı ve Aharon iki oğulları Natap ve Apiut ula beraber Rabb'ın huzurunda kâhinlik etmeye nasb olundular. Ve çadırı kurdukları zeman onu Rabb'ın celalı doldurdu. Ve İsrayeloğullarının cemi çölde yolculuklarında gece ve gündüz onun yanında bir şafklı bulut durur udu. Bulut çadırdan yokarı kalkdıkca yola revan olurlar ıdı ve onun üzerine endikce konak edib rahatlanırlar ıdı. Movses kendisi bile onun içine giremez idi çünki onda bulut olub onu Rabb'ıncelalı doldurur udu. Bu bulut ve celal Allah'ın kendi Kilisesi'nde ve Hisus Kridos'un vasitasi ile ona ruh ula ve gerçeklik ile ibadet olunan mahallerde ve onun girib Aziz Ruh'un teeseratı ile kavmı mübarekledıyi yerlerde hazır bulunmasının teşbih u temsili idi. Eyer Movses yeryüzündeki çadıra Rabb'ın celalının se**[152]**bebinden giremez idi ise ya tevbesiz günahkârlar gökyüzüne Allah'ın celali cümle nurdan ziyade ziya verdiyi yerde nice girebilecekler?

Natap'ın ve Apiud'un Bi-Namusluk Sebebine Öldürüldükleri:

Kavm peşkeşlerini çadıra getirib kâhinler dahi kurbanları boğazlayıb mezbahın üzerine kodukları zeman Rabb hoşnud olduğuna bir nişan deyü ateş gönderdi de ol kurbanların hepisini yakdı. Amma Aharon'un oğulları Natap ve Apiut her biri buhurdanını aldı da Rabb'ın huzurunda yad ateş sundular lakin bu Allah'ın emrine mugayir bir haraket olmağıla Allah'ın emrine ası oldukları içün Rabb onları gökden ateş ile telef ederek onların cezasını verdi. (1)[530] Bu kederli keyfietde Aharon'un haraketi gayet eyi idi. O hiçbir söz demeksizin **[153]** süküt durdu. Oğullarını bi-namuslukları içün Rabb'ın öldürdüyünü ağlayıb Allah'a günah ederim deyu korkusundan ağzından hiçbir söz çıkarmağa cesaretlenmedi. Bütün atalara bu ibret alacak bir örnekdir.

[530] Bu dipnot metnin kendisinde vardır. (1) İhtimaldir ki Aharon'un oğulları bu günaha aşırı içki sebebine girifdar olmuşlardır zira bu vakıtda Allah emreyledi ki kâhinler onun huzurunda hızmet ederler iken şarabyahodsayırserhoşluk getirir içki içmeyeler. Allah'ın hızmetinde bulunanlar bundan ibret alsınlar.

Küfürbazın Taşlandığı:

İsrayeloğulları çölde yolculukda iken bir genc kimse Allah'ın ismine küfretdi ve bu ağır günahı İsrayellinin birisi ile örke üzerinde çekişir iken etdi. Bu küfürbazın anası İbrani idi ve ismi Şelomit idi amma babası Mısırlı idi. Suçu isbat olunduğu gibi ona ne tekdir müstahak olduğunu öyrenmek içün onu anide Movses'e getirdiler. Ve Rabb Movses'e dedi *Bu küfürbazı ordudan dışarıya çıkarıb cümle onun küfürünü işiden kimesneler ellerini onun başı üzerine koysunlar ve onu cümle cemaat taşlasın.* Şelomit Allah'ın lanetlediyi Kam oğullarının birisi ile evlendiyi sebebden evladlarının da bu sebebden lanetli olacağını beklemeye sebebi var ıdı.

Allah'ın Bıldırcınlar Gönderdiyi:

İsrayeloğulları Sina Dağı'ndan üç günlük yol yürüdükden soñra manndan**[154]** gayrı hiçbir yeyecekleri olmadığı sebebden Movses'e karşı mırıldanmağa başladılar. O da Allah'a niyaz eyleyib dedi ki aman ya Rabb ben yalınız başıma bu kavma tehammül edemeyorum. Ol zeman Rabb emreyledi ki kavmın ihtiarlerinden yetmiş kişi çadıra getirsin ve onlar geldikde Rabb Movses'in üzerinde olan ruhdan onlara da verdi ve onlar da peygamberlik etmeye başladılar. Badehu Rabb denizden bir yel gönderdi ki hezaren bin bıldırcınlar getirdi ve onları ordunun etrafına her yere saçdı, kavm dahi onlardan hisabsız topladı. Lakin onları daha yerler iken[531]Rabb bir taun gönderdi ve kavmın birçoğunu helak eyledi. Kulu Movses'e karşı eyledikleri şikâyetler içün Rabb onları bu şekil tekdir eyledi. Boğos Arakyal der ki: "Onların bazıları mırıldayıb helak edici yedi ile helak olundukları gibi mırıldanman." Allah'ın takdirine karşı mırıldandığımız zeman Allah gazabe gelir ve canlarımız tehlikeye düşerler.

Aharon'un ve Mariam'ın Movses'e Zıd Söyledikleri:

Bundan soñra Aharon ve kız karındaşı Mariam ağır günaha düşdüler çünki Movses'in aldığı Habeşi karıdan ötürü zıd söylediler. Ve bunun içün Rabb **[155]** Mariam'a gazeblendi ve üzerine cüdam illeti gönderdi hem de çadırdan bulut kalkdı.

[531] Baskı/dizgi hatasından dolayı ḫp̱ḫû şeklinde yazılmıştır.

Ol zeman Aharon Movses'e dedi ki aman efendim bu işlediyimiz günahı bizim üzerimize salma, Mariam'ın etlerini cüdam yemesin. İmdi Movses Rabb'a yalvarıb dedi ki ya Allah'ım sana yalvarırım, onu sağalt. Ve Mariam yedi gün ordudan dışarıda hıfz olunur udu taki sağaldı. Bellidir ki Aharon'a ve Mariam'a Movses'e karşı söyleden kızkanclık ıdı çünki böyle demişler ki sanki Rabb heman Movses'in eli ile mi söyledi, bizim elimiz ile de sölemedi mi?

Yedinci Bab Üzerine Mülahazalar:

Kilisede Movses'den ve Aharon'dan soñra Natap ve Apiut'dan böyük kimse yoğudu. Lakin onlar kendi hızmetleri sebebinden gayet mağrur olub zannetdiler ki hızmetlerinin en müteber maddesi deyil ibadet etmek illa buhur yakmak idi. Bu vech ile onlar emrsiz ve aziz olmayan ateş ile ibadetin dahi münasibetsiz bir vaktında buhur yakmağa çıkdılar ve günahkârlar gibi helak oldular. Biz dahi günahkârların azab u cezalarını çekdiklerini gördüyümüz zeman mağrullanmayalım illa Aharon'un etdiyi gibi kendi günahlarımızı hatrımıza getirib duralım.

[156] Allah'ın kulları arasında muaraza görmek cana ne kadar keder getiren bir şeydir. Muarazalar mağrurlukdan ve nefsi sevmekden ve şeytanın iğvalerinden ileri gelirler. Biz kendi yüreklerimizin günahlarını tanıyarak Allah'ın seçdiyi ve beyendiyi kimselere kabahat bulmakdan sakınalım. Aharon'a kendi kız karındaşının sözüne kulak vermemeye cayizdeyil idi.

BAB 8

Kanaan Diyarını Teftiş Etmek içün Adamlar Gönderildiyi:

Anden soñra İsrayelliler Faran Çölü'nde ordu kurdular ve orade dururlar iken Rabb Movses'e emreyledi ki her kabileden birer adam göndersin ki Kanaan vilayetini teftiş etsinler ve yerin hususunda sahih haber getirsinler. İmdi adamlar gönderildiler ve Kanaan vilayetini kırk gün dolaşdıkdan soñra Movses'e dönüb geldiler. Hem üzümü ile bir asma çubuğu kesmişler idi ki onu iki kişi bir sırıkda kaldırırlar ıdı ve oranın narından ve incirinden de getirdiler. Hem de dediler ki yer meyvadardır, içinden süd ve bal akar amma sakinleri dev boyludur ve yüce hisarlı

böyük şehirlerde sakindirler. Bu haber kavmı pek korkutdu **[157]** ve nolaydi Mısır vilayetinde öleydik yahod nolaydi bari burada çölde öleydik derler idi. Anden soñra kendimize başlar dikeceyiz ve dönüb yine Mısır'a gideceyiz deyu ortalığı korkudurlar ıdı. Ve Movses ve Aharon bunun içün o kadar telaşlendiler ki bütün cemaatın huzurunda yüzüstü yere kapandılar. Ve ol vilayeti yoklamağa gönderilen adamlardan iki kişi ki biri Kalep ve biri Navi oğlu Hesu idi kavmı yüreklendirmeye çalışırlar ıdı ve onlara isbat ederler idi ki yer gayetden eyidir ve Rabb onları oraya gönderib onu kendilerine vermeye kadirdir. Ancak kavm onları taşlamağa kalkışdılar. Bu esnade Movses böyük hareket ile Rabb'a yalvarıb dedi ki aman ya Rabb senin azim ihsanıña göre bu kavmın günahını afv eyle. Rabb dahi *Senin sözüne göre afv eyledim,* dedi.

Bir Adamın Şapatı Tutmadığı içün Taşla[n]dığı:

İsrayeloğulları daha çölde dururlar iken bir adam buldular ki şapat gününde odun toplar ıdı ve onu Movses'e ve Aharon'a getirdiler ve ta ona ne yapacaklarını Rabb'den ögreninceye dek onu hapise kodular. Ve Rabb emreyledi ki onu taşlasınlar ta ki ölsün. Ve bü**[158]**tün cemaat Rabb'ın emrine göre onu taşladılar. Bu korkulu temsil Aziz Kitab'da şübhesiz onun içün yazılmışdır ki bize ve insanların cümle gelecek silsilelerine ögretsin ki Allah'ın dünya zahmetlerinden rahatlanma vaktı dindar tefekkür vaktı ve gerek aleseviye gerek ayrıce iman hızmetinin ve ibadetin vaktı içün takdis eylediyi günü azizlemek ne kadar faydalı ve iktizalıdır.

Kore'nin Datan'ın ve Apiron'un Yere Batdığı:

Ol adamı taşladıkdan soñra Movses'e ve Aharon'a cümle evvelkilerden şedid bir meşakkat daha vakı oldu. Kore, Datan ve Apiron nam kimseler onlara karşı baş kaldırıb dediler ki siz niçün cemaatın üzerine yücelenirsiniz? Ve Rabb bu yaramaz adamlara gazeblenib yere ağzını açdırdı ve onların cümlesini yutdurdu. Lakin ertesi gün cemaat Movses'e bu adamları o öldürdü deyu sitem eyledi. Ve Rabb onları bu iftiradan ötürü tekdir etmek içün taun gönderdi ve heman cüzi zeman içinde on dört biñden ziyade can kırdı. Lakin soñunda Aharon'un vasitasi ile ölet diñdi. Haber alırız

ki Aharon buhurdanını günlük ile eline aldı ve seyirdib ölüler ile dirilerin ara ye**[159]**rinde durdu ve anide helaklık mennolundu.

Anden soñra Rabb emreyledi ki çadıra her kabileden birer deynek konulsun ve deyneyin üzerinde kabilenin[532] ismi yazılı olsun. Aharon'un deyneyi de obirleri ile beraber konuldu ve bu deynek filiz verib çiçek açdı ve ceviz bitirdi. Ve Rabb emreyledi ki bu deynek ol başkaldıran asılara karşı şehadet içün hıfz olunsun ki artık bir daha Rabb'a karşı mırıldanmasınlar.

Sekizinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Biz hepimiz ikrar ederiz ki İsrayelliler gibi daha bir a'la diyar semavi Kanaan'ı arayanlarız ve biliriz ki bu dünya bizim rahatımızın mekânı deyildir lakin sadakat ile Allah'a kulluk edecekleri yerine daha kolay bir yol ile cennete malik olmasını göstermeye çalışmış olan ol diyarı teftiş etmeye bu gidenler gibi içerde kalblerimizde ve dışarıda düşmanlarımız vardır. Allah'ın hep geçmiş inayetlerini ve helaslerini bize unutdurub say ki bazi defa bize keaşki bütün yüreyile Allah'a kulluk etmeye hiç başlamasaydık, dedirtmeye hem İsrayelliler ile keaşki çölde ölmüş olsaydık söyletmeye isterler. Lakin cesaretlenin, biraz daha cenkleşin, **[160]** en çoğu birkaç sene daha yaşayıb ondan soñra Allah sizin ihtişamlı ücretinizi verecekdir.

Kore ve onun arkadaşları filvaki milletin üzerine hükmetmek kuvvetine kendilerin eline geçirmeye istediler lakin bu husus içündişarıdan bir din gayreti göstererek onu bir behanetutdular. Böylece biz dahi kilisede zuhr eden kovalayışlara nazar etdiyimizde görürüz ki ekseri üzerinde azizliyin sebebini sahihce ileri götürmek içün deyil illa kovalayıcıların asıl kendi nefsce niyetlerini icra etmek içün olmuşlardır. Lakin eyer bu dünyade deyil ise elbette ahretde şüphesiz Allah azizleri üst çıkaracakdır.

BAB 9

Aharon'un Hor Dağı'na Çıkıb Orada Öldüyü:

[532] Baskı/dizgi hatasından dolayı զաչիւնիի şeklinde yazılmıştır.

İsrayeloğulları Hor Dağı'na vasıl olduklarında Rabb Movses'e emreyledi ki Aharon'u ve oğlu Eleazar'ı alıb da üçü beraber dağın tepesine çıksınlar. Ve onlar çıkdıkda Rabb Movses'e ve Aharon'a dedi ki *Siz İsrayeloğullarına verdiyim diyara girmeyeceksiniz zira şekva sularında beni darıltdınız.* Movses ve Aharon İsrayeloğullarına dargın ve minasibetsiz tarik ile söylemişler idi onun içün Rabb onlara gü**[161]**cenmiş idi ve kasdetmiş idi ki ne biri ne de obiri Kanaan vilayetine gire. Aharon'a hala çıkdıkları dağın tepesinde ölmek lazım gelir idi. İmdi Movses Allah'ın emrince Aharon'un kâhinlik libaslarını çıkardı ve onları oğlu Eliazar'a giydirdi. Aharon ise bu dağın tepesinde vefat eyledi. Ve bütün cemaat anide onun vefatını öyrendikde otuz gün ona yas eylediler.

Kavmın Arasına Ateşli Yılanlar Gönderildiyi:

Az zemandan soñra yine manna içün Movses'e zıd söyleyib dediler bu nedir, Bu yavan ekmekden bizim canımız titsindi. Anın içün Rabb onların arasına ateşli uçar yılanlar gönderdi ki gayet çok kimseleri ısırıb helak ederler idi. Ve ol zeman Movses'e gelib dediler tevbeler olsun, aman Rabb'a niyaz eyle de bizden bu yılanları kaldırsın. Ol da niyaz eyledikde Rabb dedi ki *Bir bakır yılan yap ve onu bir direk üzerine dik ve cümle yılandan ısırılanlar ona bakdıkları gibi şifa bulsunlar.* Ve Movses emrolunduğu üzere yılanı yapdı ve cümle ısırılanlar ona bakıb sağalırlar ıdı. Bu yılan ıla insanların günahları içün haç üzerine kaldırılan Krisdos emsal olunur udu. Nice İsrayeloğulları direk üzerindeki bakır **[162]** yılana bakdıklarında ateşli yılanların yaralarından sağalırlar ısa idi böylece günahkârlar dahi dünyanın günahlarını kaldıran Allah'ın Kuzusu'na iman ıla bakdıklarında cemi ruhani hastalıklardan sağalırlar.

İsrayeloğullarının Moapi Kızlarından Aldanıb Azdıkları:

İsrayeloğulları Yordan'ın gün doğu canıbinde Moap sahralarına vardıklarında Moapilerin kızları ile zina etdiler ve onların kandırması ile put kurbanlarına da vardılar. Ve Rabb Movses'e emreyledi ki bu günahların başlarını tutsun ve gayrilere ibret içün assın. Hem de harab edici bir taun gönderdi ki bir günde onların çoklarını

helak eyledi. Boğos Arakyal der ki: "Zira itmeyelim nece ki onların bazıları zina eylediler ve bir günde iyirmi üç bin can telef oldu."

İsrayeloğullarına böyle vakı olan bu böyük belanın bir sebebi büyücü Madiyani Pağaam ıdı ki onu Moap padişahı İsrayel'e beddua etdirmeye ücret ile getirdi. Bu yaramaz kimse padişahı öyütledi ki eyer kabil ise kavmı karıların vasitasi ile fesada getirsin. Bir günahkâr ne kadar eyliyi helak eder. Bu **[163]** Pağaam'ı ki Bedros Arakyal dahi dediyi gibi bir dilsiz hayvan insan sedası ile söylenib tazir eyledi. (Bedr: 2: 6.)[533] Bu hayvan onun üzerine bindiyi kendi merkebi idi ki ol Rabb'ın melekinden yolda alıkonmağıla durduğu içün Pağaam'dan döyüldükde tabiatdan taşra kuvvet aldı da ağzını açıb söyledi ve soñra bu Pağaam Midiyanliler ile İsrayeloğul[l]arının bir cenginde öldürüldü.

Movses'in[534]Yordan'ı Geçib Kanaan Toprağını Görmek için Yalvardığı:

İsrayeloğulları şimdi Moap sahralarında idi ve onları Kanaan toprağından fakat Yordan Irmağı ayırır ıdı. Movses'in eli altında çölde hala kırk yıl dolaşmışlar ıdı. Bu aziz adam vadın diyarini görmeye pek arzu çeker idi. Onun içün niyaz edib dedi ki aman ya Rabb beni geçir, şu Yordan'ın öte yakasındaki eyi diyarı şu salih dağı ve Liba'nın etrafını göreyim. Amma Rabb ona dedi *Yeter, artık bu sözü bir daha söyleme. Dağın tepesine çık ve gün doğuya ve gün batıya poryasa ve lodosa doğru seyir eyle ve ol diyarı gözleriñ ile gör çünki sen Yordan'dan giçmeyeceksin. Ancak Hesu'ye emr verib gayretlendir zira bu kavmın önünce o geçecekdir ve ol göreceyin yeri onlara miras o aldıracakdır.*

[164] Dokuzuncu Babın Üzerine Mülahazalar:

Görürüz ki İsrayeloğulları putperest Moapilerle pek yakın dostluk etmelerinden nihayet onlar ıla zina etmeye ve hem de onların allahlarına secde etmeye başladılar. Şimdi müstakil günahkârların yolundan uzak kalmak içün lazım

[533] "Balam işlediği suçtan ötürü azarlandı. Konuşamayan eşek, insan diliyle konuşarak bu peygamberin çılgınlığına engel oldu." 2.Petrus, 2/16.
[534] Dizgi/baskı hatasından dolayı Մովսէսի şeklinde yazılmıştır.

gelir ki Arakyal'ın dediyi gibi dünyaden büsbütün dışarı kaçalım. Onun için biz ya az ya çok azizlik ile geçinmeyenlerin arasında olmağa mecbur olduğumuzdan mukayed olalım ki onların vasitası ile Allah'ın ebedi aziz emrlerini unutmağa iğvaye düşmeyelim. Günahkârların kemlikleri onların iğvalarının edebildiyi kadar bize çok zarar edemezler. Biz Allah'da kuvvetli olalım ve o bize imdad edecekdir.

Gerçi Movses sahih dindar ve aziz kimse idi lakin yine günahsız deyil idi çünki bir bile salih adam yokdur ki yaşasın da günah etmesin. Bir dakike örkelenib cemaatın önünde sakınmayarak dudaklarıyla söyledi ve bu kabahatı içün Rabb ona vadolunan diyarı fakat uzakdan görmeye emretdi. Allah nihayetsiz aziz olub günahdan hususa kendi muhtar kullarında olduğu zeman tiksinir.[535]

[165] BAB 10

Movses'in Kavma Söylendiyi:

İsrayeloğulları Moap sahralarında konmuşlar iken Movses çölde geçirdikleri bu çok yılların mabeyninde Allah'ın onlar içüneylediyi cümle şeyleri onlara nakleyledi. Bahusus Sina Dağı'nda onlara ateşin, dumanın, karanlığın ve bulutların içinden nice söylediyini ve nice onlar onun şeklini görmeksizin sedasını işitdiklerini hatırlarına getirdi ve dedi ki sakının imdi hiçbir oyma tasvir yapmayın ne erkeyin ne dişinin ne hayvanın ne yerde sürünen haşretın ne kanadlı kuşun ne de sularda olan balığın tasvirini. Ben bu yerde öleceyim ve bu Yordan'ı geçmeyeceyim. Sakının imdi Rabb Allah'ımızın ahdını tecavuz ederek bi-namusluk edib oyma put yapmayasınız. Lakin eyer Rabb Allah'ımızın huzurunda yaramazlık edib onu gazeblendirirseniz size bugün göyü ve yeri şahid tutarım ki küllüyen helak olunacaksınız ve cümle milletlerin arasına dağılacaksınız. Bu peygamberlik eda olundu, hala bugün dahi acayib bir tarz ile eda olunur. Kime malüm deyildir ki biçare Yehudi milleti günahları için yerin her taraflarında peruşandırlar.

[166] Yehudilerin Evladları Aziz Kitabları Öyrenmeli idiyi:

[535] Baskı/dizgi hatasından թիթսիհնիր şeklinde yazılmıştır.

Çocuklarının iman talimi hususunda Movses Yehudilere pek uslublu emirler verdi ve onlara dedi ki diñle ya İsrayel Rabb Allah'ını bütün fikrin ile ve bütün canın ıla ve bütün kuvvetin ile sevesin. Ve benim sana bugün emreylediyim bu sözler kalbiñde ve canıñda olsunlar ve onları eviñde oturur iken yolda yürür iken yatar iken ve kalkar iken evladlarına mukayedliyile öyredesin. Kristian atalara Boğos Arakyal öyüd verir ki: "Evladlarını Rabb'ın terdibinde ve nasihatinde perverde eyleyeler." (Yepes: 6: 4.)[536] Hazreti Soğomon da der ki: "Evladıñı yürüyeceyi tarikte perverde eyle de böyüdüyü zeman ondan sapmayacakdır." Eyer Yehudilere evladlarına Movses'in Tevrat'ını öyretmek iman borcu idi ise ya biz onlara Efendimiz Hisus Krisdos'un İncil-i şerifini ögretmeye ne kadar borcluyuz?

İsrayeloğul[l]arı Çöldeki Asılıklarını Unudmasınlar deyü Movses'in Tembihi:

Anden soñra Movses dedi ki Rabb'i Allah'ını çölde ne kadar darıltdığıñı hatrıñda tut ve unutma. Mısır'dan çıkdığınızdan ta bu yere gelinceye dek bütün **[167]** zemande Rabb'a itaatsızlık eder idiniz. Korep'de dahi Rabb'ı darıltdınız ve Rabb üzerinize gazeblendi ve sizi helak etmeye korkutdu. Aharon'a dahi gazeblendi ve onu helak etmeye hazır ıdı çünki altun buzağu yapmağıla Rabb'e günah işledi. Amma ben hem sizin içün hem Aharon içün dua eyledim ve Rabb hem sizin içün hem onun içün niyazlarını kabul eyledi. Ve şimdi ya İsrayel Rabb Allah'ın senden ne ister? Fakat şunu ister ki Rabb Allah'ını sevib ondan korkasın ve cümle yollarında yürüyesin. Zira Rabb Allah'ınız allahların Allah'ı ve rablerin Rabb'ıdır, azim kuvvetlü ve korkulu Allah'dır ki ol hatıra bakmaz ne de rışvet alır, öksüzün ve dul karının hakkını hak eder ve garibi sever ve ona yeyecek ve giyecek verir. İmdi garibi sevin çünki siz de Mısır diyarında garib idiniz. Nece İsrayeloğullarına muafv olunmuşlar iken bile asılıklarını unutmayalar deyu tenbih oldu ise bizler de hakeza asla günahlarımızı afv olunmuşlar ise bile unutmalı deyiliz. Onların zikri faydalıdır çünki bizi alçaklandırır ve bize ahreti daha ziyade[537] düşündürür.

[536] "Ey babalar, siz de çocuklarınızın öfkesini uyandırmayın. Onları Rabbin terbiye ve öğüdüyle büyütün." Efesliler, 6/4.
[537] Baskı/dizgi hatasından dolayı qhjɯɯt̪ şeklinde yazılmıştır.

İta'atsız Oğul Taşlanmalı:

Ve eyer bir kimsenin ası ve çekişgen oğlu var ve o babasının sözünü ve a**[168]**nasının sözünü diñlemezse ve terbiye etdiklerinde haber añlamazsa ol zeman babası ve anası onu tutsunlar da şehrin ihtiarlarına götürüb desinler ki bu oğlumuz asıdır hem bizi gazebe getirir ve bizim sözümüzü tutmaz serhoşlukda ve bekrilikde gezer. Ve ol zeman lazım gelir ki o şehirin ademleri onu taşlasınlar ta ki öle.

Onuncu Babın Üzerine Mülahazalar:

Movses artık yakında vefat edecek olduğundan hep Nomos'u ikinci defa cemaatın önünde takrir edeyor. Biz dahi böyle satır satır üzerine ve emr emr üzerine almağa muhtacız ve Allah'ın tenbihlerini bizim dayim nasihetcimiz gibi beraberimizce saklamağa ve kaç defa günah işleyib asılık etdiyimizi mülahaza etmeye ihtiacımız var. Biz İncil'i dayima diñlemeye ve kulaklarımıza vazolunmasına muhtacız ve hep bu cümle yardımlar ıla yine ne kadar fakır ve Allah'a faydasız kullar olacağız. Allah'ın sevgülüsü olan Krisdos'dan maada bizi helas etmeye kim kadırdır?

Ya Rabb bizim mubarek kurtarıcımızda bizim imanımızı artır.

[169] BAB 11

Movses'in İsrayeloğullarını ve Navi Oğlu Hesu'yu Gayretlendirdiyi:

Movses İsrayeloğullarına bu öyüdleri ve daha buna beñzer çok öyüdler ve emirler verdikden soñra bu sözleri dahi zammeyledi ey oğullar ben bugün yüz iyirmi yaşındayım ve sizin önünüzce girib çıkmağa mecalım yokdur. Hem Rabb bana bu Yordan'ı geçmeyeceksin, dedi. Ancak Rabb sizin önünüzce gidib bu milletleri helak edecekdir ve Hesu sizin kulağuzunuz olacakdır. Cesaretlenin ve kuvvetlenin zira Rabb sizi bırakmayacakdır ne de sizi terk edecek.

Badehu Movses Hesu'yi çağırıb cümle İsrayel'in huzurunda ona dedi ki merd ol ve kuvvetlen zira bu kavm ıla sen gitmelisin ve Rabb senin ile beraber gidecek,

seni bırakmayacak ne de terk edecek korkma ve havf eyleme. Ve Movses bu şeraatı Levi[538] oğlu kâhinlere verdi ve onlara emreyledi ki onu yedi yılda bir kerre İsrayel'e okusunlar, cümle kavm erkekler ve karılar ve çocuklar ve aralarında bulunan garibler çerge[539] bayramında cem oldukları zeman onu okusunlar ta ki cümlesi işitsinler ve Rabb'den korkmağa öyrensinler ve onun şeraatına itaat etsinler.

[170] Movses'in Soñ İlahisi:

Movses dünyadan göç edeceyi vaktın yaklaşdığını añladıkda tevbe edenlere Allah'ın ihsanı ne kadar azim olduğunu ve yaramazlara olan gazebi ne kadar korkulu olduğunu göstermek içün zikre layık bir ilahi yazdı. Bu ilahinin asıl manası şudur ki: Vukuf ol ey gök ve ağzımın sözlerini diñle ya yer. Benim nasihatım yağmur gibi peklensin ve kelamlarım çih gibi insinler taze çimen üzerine serpinti gibi ve ot üzerine iri yağmur gibi ensin. Rabb'ın kavmı kendi hissesi oldu, İsrayel onun mirasıdır, onu çölde susuz yerde buldu, bunu çepçevre kaviledi, ona talim eyledi ve onu göz bebeyi gibi sakladı. Nice kartal yuvasını eşer ve yavrularının üzerine kanadını çırpar ve kanadlarını gerib onları kabul eder de kanadlarının üzerinde kaldırır ısa Rabb İsrayel'e böyle eyledi. Amma İsrayel semirdi ve Allah'ı terk eyledi, kurtarıcısı olan Allah'dan ıraklandı. Yad Allahlar ıla onu darıtdılar ve mekruhlukları ile onu pek acılandırdılar, şeytanlara kurban eylediler ve deyil Allah'a. Rabb bunu gördü de onlardan nefret eyledi ve dedi *Şunlardan yüz çevireceyim çünki asi ve hayın oğullardır. Bakın, şimdi ki benim ve benden* **[171]** *maada Allah yokdur. Ben öldürür hem dirildirim. Ben yaralarım hem sağaldırım ve elimden kurtarabilecek yokdur. Elimi göye kaldırır da derim ben ebeden yaşarım. Ey milletler onun kavmı ile beraber şaz olun zira düşmanlarından intikam alacakdır, yerine ve kendi kavmına ihsan edecekdir.*

Movses'in Kanaan Toprağını Görüb de Öldüyü:

[538] Baskı/dizgi hatasından Լ yerine Ղ ile Ղևի şeklinde yazılmıştır.
[539] "Çerge: Sürek avı." Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, yay. haz. Aydın Sami Güneyçal, 17. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2002, s. 156.
"Çerge: Halkın oturduğu genelde keçi kılından dokunmuş küçük çadırlara denir." Nebi Bozkurt, "çadır", (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/cadir#2-osmanlilarda-cadir 21/01/2024.

Movses kavma bu sözleri söyledikden soñra Rabb ona dedi ki *Moap toprağındaki Navav Dağı'na çık ve benim İsrayeloğullarına verdiyim Kanaan diyarını gör ve karındaşın Aharon'un Ovr Dağı'nda ölüb de kavmına zammolunduğu gibi o dağda vefat eyle ve kavmıña zammolun zira çölde zıd söyleme sularında bana asılık etdiniz. O diyarı öñüñde göreceksin amma oraya girmeyeceksin.* Ve Movses Navav'ın tepesine çıkdıkda Rabb ona cümle Kanaan diyarını gösterdi ve ona dedi ki *Onu sana gözlerin ile gösterdim amma ona Yordan'dan öte gitmeyeceksin.* Ve Rabb'ın kulu Movses, Rabb'ın sözüne göre Moap toprağında öldü. Ve Rabb onu Moap toprağında bir ovaya gömdü lakin onun mezarı nerede olduğunu bu güne dek hiç kimse bilmez.

[172] Movses'in Vidalaşma Duası:

Movses vefatından evvel İsrayel'in kabilelerine birer dua eyledi. Soñ sözleri bunlar ıdı ne mutlu sana ya İsrayel! Ey Rabb'den helas olunmuş kavm senin manendin kimdir? Yokarıdan ebedi Allah ve aşağıdan nihayeti yok pazular seni örtecekdir ve düşmanlarıñı öñüñden çıkarıb deyecek, onları helak eyle. Bu senin yardımcıñ ve koruyucuñdur. Düşmanlarını sana mütü etdirecek ve onların yüce yerlerini çiyneyeceksin. Movses vefat eylediyi zeman yüz iyirmi yaşında idi, gözleri kararmadılar ve tabiatının kuvvetleri eksilmediler. Ve İsrayeloğulları Moap sahralarında Movses'e otuz gün yas itdiler. İsrayel'de Movses gibi bir peygamber daha kalkmadı ki Rabb onunla yüz yüze görüşdü.

On Birinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Bu acayib zatın ömrü üç biribirinden farklı kısıma taksim olunur ki her biri kırkar senelikdir. Kırk sene Mısır'da Firaon'un sarayında geçirdi kırk sene Midian'de çobanlık eyledi ve kırk sene çölde İsrayel'in kulağuzluğunda sarf etdi ve akıbet bir garib toprakda yüz yirmi yaşında pir ihtiar**[173]** sininde vefat etdi ve sonuna kadar cümle akl u vücüd kuvveti yerinde olub gözleri da kararmadı. Dikkat etmeye layıkdır ki Rabb kendisi onu gömdü ve bu güne dek onun mezarı nerede olduğunu bilen kimse yokdur. Gerçi o garib vilayetde ölüb bu göne gömülmüş ise de yine biliriz ki onun canı helas olmuşdur. Çünki Hisus Efendimizin tebdil şeklolduğu

(aylagerbutün) [540] dağın üzerinde Rabb'ımıza Yeğia ile beraber göründü. Ne sebebden onun mezarı cümle insanların malümatından böyle gizli kaldı. Bu böyük bir şey deyildir bizim cesedlerimiz her nereye gömülürse gömülsün, gerek toprağın kucağına gerek denizin enginlerine olsun. Rabb kendi kulu Movses'in ölmüş tenini hıfz etdi yine o bütün kendi cemaatının ölmüş cesedlerini kayıracakdır.

İhtimaldır ki Mikayel'in Movses'in[541] teni içün şeytan ile mücadele etmesi onun nerede olduğunu beyan etmesini menetmek içün idi, olmaya ki cemaata o bir duzak olsun deyü ve onun kemiklerine bakır yılana etdikleri gibi putperestlik ile secde kılsınlar.

Movses peygamberlerin hepsinden daha meşhur udu lakin yine kendisinin koduğu Nomos'unun eskiyib bozulub ref olacak idiyi misillü vefat etdi ve gömüldü.

[174] Krisdos öldü ve lakin Allah onu tekrar ölülerden ihya etdirdi ve böyle kendisi yaşadıkca onun İncil'i ve onun kurduğu mezheb ebeden bozulmayacakdır.

Movses öldü ve İsrayeloğullarını Kanaan'a yetişdirilmeye Hesu'nun yediyle bırakdı. Böylece Nomos dahi bizi göye götürmeye kulağuzlar amma oraya bizi salt Krisdos ile getirilir ki o insanları kendilerin günahlarından kurtarır ve ol ebedi rahatlığa kılağuzlar ki Allah'ın evladları içün hazır olmuşdur.

[175] HAZRETİ SAMUEL'İN ÖMRÜNÜN NAKLİYETİ

BAB 1

Samuel'in Validesinin Şahadet Çadırında İbadet Kıldığı:

Samuel eski Ahd'da zikrolunan mühterem ve müteber peygamberlerdendir ve İsrayel'in hakimleri asirinde tarihi miladiyeden 1500 sene evvel dünyada ömür sürdü, pederinin ismi Yeğgana ve anasının Anna idi. Anna kocaya vardıkdan soñra

[540] "Şekil değiştirmek." (çevrimiçi) http://www.nayiri.com/search?dt=HY_EN&query=%D5%A1%D5%B5%D5%AC%D5%A1%D5%AF%D5%A5%D6%80%D5%BA%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%AB%D6%82%D5%B6&l=hy_LB 20/01/2024.

[541] Baskı/dizgi hatasından dolayı Մոլուէիի şeklinde yazılmıştır.

vafir seneler geçib evladı olmamış[542]ıdı ve bu sebebden dayima böyük kasavetde idi. Encam canının acısından Silo'ya şehadet çadırına vardı ve orada Rabb Taala hazretlerine deruni candan yalvardı ki kendine bir erkek evlad versin hem de ahd eyledi ki onu ömrünün cemi günlerinde Rabb'e vakfeylesin. Ve çünki bu esnade heman kalbinden söyler idi ve salt dudakları teprenir idi ve sesi asla duyulmaz ıdı, o ecilden orada çadırda olan başkâhin Eli onu serhoş zannedib ona tazır eyledi. O ise cevab verib hayır efendim ben canı acılı bir karıyım ne şerab ne de müskir içmişim illa Rabb'ın huzurunda canımı dökdüm, dedi.

[176] Anna'nın Samuel'i Rabb'ın Huzuruna Çıkardığı:

Allah azimişan Anna'nın duasını kabul eyleyib ona bir erkek evlad verdi ve o onun ismine Samuel kodu ki Rabb'den dilenilmiş demekdir. Ve onu südden kesdiyi gibi anide a'det olan peşkeşler ile beraber onu alıb çadıra vardı ve başkâhinin huzurunda durdurub dedi ki ben şu karıyım ki burada senin yanında durub Rabb'e niyaz eyledim, ben o zeman bu çocuk içün niyaz eder idim ve Rabb bana dileyimi verdi onun içün ben de bunu Rabb'a ödünc verdim, ömrünün cemi günlerinde Rabb'a ödünc olsun.

Amma bu erkek çocuğu duasına karşılık aldığından onu Rabb'ın hızmetine vakfetmesi ile onun Rabb'ın idiyini açık açığa ikrar eylemeyi kendini borclu saydı. Anna ahdını ve adaklarını ekseri niyaz eyledikleri nimetlere erdikden soñra gafil olub onları unudan çok kimseler gibi unutmadı illa takririni eda eyledi ve Rabb Taala dahi onu kabul eyledi.

Başkâhin Eli'nin İki Yaramaz Oğulları:

Eli'nin iki oğlu var ıdı, birinin adı Hofni ve obirinin Finehas olub bunların işi kâhinlik idi ise de meşrebleri fena idi.

[177] Onların tutumu pek fasid idi ve bahusus arz olunan kurbanların en eyi parçalarını böyük arsızlığıla kendilerine çekerler idi şöyle ki kavm kurbanlardan ikrah etmeye başladı. Bunlar içün zikrolunur ki Rabb'ın huzurunda günahları pek

[542] Baskı/dizgi hatasından oլմ̂ղշղսող şeklinde yazılmıştır.

böyük idi. Eli kendi oğul[l]arının cümle yaramaz günahlarına agâh oldu amma pederane muhabbet sebebinden gözleri kapanmış olmağile onları terbiye edib kâhinlik payesinden düşürecek yerine onlara salt bir tazir eyledi ve bunu da pek tatlılığıla eyledi amma onlar ihtiyar pederin faydalı öyütlerine kulak asmayıb bi-namuzluklarını çoğaldırlar ıdı.

Gece Rabb'ın Samuel'e Hitab Eylediyi:

Yeğgana ve Anna eve geri döndüklerinde Samuel'i daha küçük çocuk iken Rabb'ın huzurunda hızmet eylesin deyu Eli'nin yanında bırakdılar. Ve gecelerin birinde Eli hem Samuel uykuya yatdıkdan soñra Rabb Samuel'e *Ey Samuel, Samuel!* deyü çağırdı ve o dahi lebbey, dedi ve anide kalkıb Eli'ye vardı ve dedi ki işte ben çünki beni çağırdın. Eli'ye de cevab verib dedi ki ben seni çağırmadım, var yat oğlum. Eli yatdıkdan soñra Rabb onu ikinci kerre çağırdı o da kalkıb Eli'ye seyirtdi. Amma Eli yine**[178]**var yat zira ben seni çağırmadım, dedi ve o dönüb yatdı lakin Rabb onu[543]üçincü kerrede çağırdı ve o kalkıb evvelki gibi Eli'ye vardı.

Ol zeman Eli añladı ki çocuğu Rabb çağırmış ıdı ve ona dedi ki var yine yat, ve eyer seni çağırırsa ya Rabb söyle zira kulun işidir, de. Samuel itaat eyledi ve onu Rabb tekrar çağırıb *Ey Samuel, Samuel!* Dedikde cevab verib ya Rabb söyle, zira kulun işidir, dedi. Ol zeman Rabb ona dedi ki *İşte ben Eli'nin ale[y]hine evi içün her ne kadar şeyler söyledim ise cümlesini icra edeceyim çünki ona bildiyi günahlar içün evinin üzerine hükmedeceyimi bildirdim zira oğulları bi-namusluk işlediler ve o onlara mani olmadı.*

Samuel'in Rabb'den Söylenilenleri Eli'ye Nakletdiyi:

Eli, sabahdan Samuel'i çağırıb dedi ki ey oğul Rabb'ın sana söylediyi şey nedir? Samuel de ondan hiçbir şey saklamaksızın işitdiyi cümle sözleri nakleyledi. Eli bu nesneleri işitdikden soñra dedi ki o Rabb'dir, gözlerine hoş görüneni eylesin. Ve Samuel böyürüdü ve Rabb onun ile beraber idi ve cümle bu sözlerden hiçbirisi yere düşmez idi ve cümle İsrayel**[179]** bildi ki Samuel Rabb'den peygamber tayin

[543] Baskı/dizgi hatasından dolayı oɯɹ şeklinde yazılmıştır.

olunmuş ve Rabb ona tekrar Silo'da Allah'ın sanduğunun çadırı olan mahalde göründü.

Birinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Bu peygamber dindar peder ve valide evladı olub onlara bu evlad Allah tarafından validesinin cani gönülden ibadetine bedel ihsan olundu. Dindar validesi onu kendinin ahdı ve dualarının sebebi ile aldığı çocuğu südden kesdiyi gibi anide büsbütün Rabb'a vakfeyledi. Eyer hep atalar onunkiler gibi olsaydılar Samuel gibi neçe çocuklar görebilir idik. Samuel daha küçük çocuğiken Rabb'a hızmet eyledi ve Allah'a yakın varmağıla Allah dahi ona yakın geldi ve onu kendisi ile daha yakından bir ülfete davat eyledi. Dünyanın ol dehrlerinde Allah bu küçük çocuğu kendisine çağırdı nice ki Krisdos dahi kendi cesedi günlerinde küçük mahsumları kendisine istedi.

Aziz Kitablarda zikrolan en meşhur azizler genc yaşlarında çağrılmışlardır. Samuel dikkatlı ve itaatlı bir gencolub ihtiyar Eli onu çağırıyor kıyas etmeyile geceyile birkaç defa kalkdı ki Rabb'ın ihtiyar ve hürmetlu kâhinine can u dilden her bir hızmetini eda eylesin. Kendi a**[180]**talarına ve hocalarına hüsnü gönülden itaat ve hürmet etmeyen evladler Rabb'a itaat etmeleri nadirdir. Samuel'in Rabb'a verdiyinden minasib bir cevab olmaz idi söyle ya Rabb, zira kulun işidiyor. Böyle Allah'ın kendi kelamından ve takdirinden bize gelen onun sesine biz dahi dayima bu tarz cevab vermeliyiz.

BAB 2

Filistilerin Çadırı Zabt Etdiyi:

Anden soñra İsrayeloğulları Filistiler ile cenk eylediler amma yeñildiler ve gavgada dört bin adam kırıldı. Ve lakin birazdan soñra yine geri döndüler ve Allah'ın sanduğunu beraberlerince götürdüler çünki fikretdiler ki bundan akdem dahi sanduk beraberlerince olsayıdı düşman onları yenmeyeceyidi. Lakin nafile heman bunun aksisi vakı oldu çünki Filistiler sanduğun İbranilerin ordusuna geldiyini duyduklarında dediler ki bunlar şol Mısırlıları kıran allahlardır imdi kuvvetlenin ey

Filistiler, onların size olduğu gibi ki İbranilere kul olmayasınız merd olun ve onlar ıla cenk eyleyin.

İmdi azim şecaat ıla cenk eyleyib İbranileri vurdular ve onlardan otuz bin adam öldürdüler ve cemi askeri kaçmağa dönderdiler ve **[181]** Allah'ın sanduğunu aldılar. Bu kanlı gavgada Eli'nin iki oğlu Hofni ve Finehas de düşdüler.

Ve ordudan bir adam Silo'ya gelib vakı olanları haber vererek Hofni ve Finehas'ın katlolundular ve ahdın sanduğu alındı dediyinde Eli sanduğa vakı olanı işidince oturduğu kürsüsünden düşdü ve boynu kırılıb öldü çünki ağırlaşmış ihtiar idi. Böylece Allah Eli'ye eylediyi tehdidi eda eyledi çünki oğullarını zabt etmez idi. Ve bu şeyler atalara ve oğullara nasihat için Aziz Kitablarda tahrir olundular. Evladlarının genclikde zabt etmeye mukayed olmayan atalar korkmağa vesileleri var ki ak saçları mezara tasa ile eneceklerdir hem de evladları günahlarında öleceklerdir. Hazreti Soğomon der ki: "Oğlunu terbiye eyle de sana rahat etdirecekdir ve canına şazlık ve sevinc olacakdır."

Ahd Sanduğunun Önünde Dağon Putu'n Düşdüğü:

Filistiler ahd sanduğunu aldıkdan soñra onu kendilerin putu Dağon'un hanesine getirib Dağon'un yanı başına kodular. Lakin ertesi sabah erkenden puthaneye vardıklarında gördüler ki Dağon yüzüsdü sanduğun önüne düşmüş üdü ve anide onu kaldırıb yerine kodu**[182]**lar. Ve ertesi gün yine puthaneye geldiklerinde Dağon'un başı ve elleri parça parça olmuş yerde yatır buldular. Hem de Allah azimişan sanduğun olduğu yerde sakin olan Filistilere kötü marazlar gönderdi ve onlardan çoğunu öldürdü. Bu ecnabi milletin arasında Allah'ın sanduğu bir şehrden obir şehre götürülerek yedi ay durdu ve bu zemanın zarfında Rabb onları azim şiddet ile azab eyledi. Akıbet şuna karar kıldılar ki onu sınorlarından dışarıya göndersinler. İmdi kâhinlerini ve sıhırbazlarını çağırıb onlara danışdılar ki bu şey nasıl olmak vacib olduğunu öyreneler. Ve onlar dediler ki bir cedid araba yapılsın, iki de genc inek alıb onları buzağularından ayırsınlar ve arabaya koşsunlar ve Rabb'ın sanduğunu arabanın üzerine kosunlar ve onları salıversinler. Ve Filistiler böyle eylediler ve inekler dosdoğru İsrayel sınorlarında Beytşemeş'e çeken yolu tutdular. Böylece sanduk Filistilerin vilayetinden çıkdı. Ve Beytşemeş adamları Allah

azimişanın tenbihini tutmayıb sanduğun içine bakmaya cesaret etdiler ve bu itaatsızlıkları içün Rabb onların çoğunu öldürdü. Biraz zemandan soñra sanduk Kiryat-Yearim nam bir gayır mahale götürüldü ve orada birkaç yıl durdu.

[183] İsrayeloğullarının Rabb'e Döndükleri ve Samuel'in İsrayel'e Hakim Olduğu:

Sanduk Filistilerin eline düşdükden iyirmi yıl soñra İsrayeloğulları Rabb'e hasret çekmeye başladılar. Ve Samuel onlara dedi ki eyer siz bütün kalbiniz ile Rabb'e dönerseniz aranızdan yad allahları çıkarın ve kalblerinizi Rabb'e hazır eyleyin ve heman ona ibadet eyleyin ve o sizi Filistilerin elinden kurtaracakdır. İmdi onlar putları ortalarından çıkardılar.

Ol zeman Samuel dedi ki cümle İsrayel'[i] Misfa'ya birikdirin ve sizin içün Rabb'e dua edeceğim. Ve Misfa'ya cem oldular ve oruc tutub günahlarını itraf oldular ve dediler ki Rabb'e karşı günah işledik. Ve ol günde Samuel İsrayel'in hakimi oldu.

İsrayeloğullarının Filistileri Yendikleri:

Bu mabeynde Filistiler İsrayeloğullarının Misfa'ya cem olduklarını haber aldıkda onların üzerine çıkdılar. İsrayeloğulları da korkularından Samuel'e dediler ki: aman bizim içün Rabb Allah'ımıza dua etmekden feragat gelme ki bizi Filistilerin elinden kurtarsın. Samuel ol zeman bir süd kuzusu alıb Rab**[184]**b'e kurban sundu ve İsrayel içün Rabb Taala hazretlerine feryad eyledi ve Rabb Taala işitdi. Ve kurban takrib olunur iken Filistiler yaklaşıb İsrayeloğulları ile cenge bulaşdılar lakin Rabb Filistilerin üzerine korkulu gürüldü eyledi ve onları kaçmağa döndürdü ve İsrayelliler de ardlarından sürüb anların çoklarını öldürdüler. Bu zaferden soñra Samuel bir taş alıb dikdi ve ismine Ebenezer dedi ki Rabb bize buraya dek imdad eyledi demekdir.

İkinci Babın Üzerine Mülahazalar:

İsrayeloğullarının nice deyil Serafimler mabeyninde sakin olan Rabb Taalea'ye illa ahdın sanduğuna güvendiklerini dikkat eyle. Eyerçi onlar kendilerin Rabb Allah'ını terk eylediler ise de eyer ahd sanduğunu ordunun ortasına getirirseler

yine kendi düşmanlarını yenmek ümidinde olurlar ıdı. İnsan kısmı ne kadar çok kerre olur ki yürekleri Allah'ın zati şerifinden dönmüş ve ona yad iken de Nomos vasitasi ile yahod din borclarının icrası ile helas bulmağa ümid ederler.

Yeremia peygamber der ki: "Ol kimse ki onun kalbi Rabb'den bir taraf olmuş melundur." Biz Rabb'ı kalbimizden terk etdiyimizde Krisdiance aynlerde bize ah**[185]**dın sanduğu onu düşmanlerine karşı ordunun içine getirdiklerinde İsrayellülere ne kadar az fayid eylediyise ol kadar az fayide edecekler.

Eyerçi Eli ve onun iki oğulları hemen ol günde kâhinlik hızmetinden resid olundular ise de Rabb kendi ümmetini terk eylemeyib Movses'in vefatından soñra Hesu'yi nasbeylediyi gibi onun akabince Samuel peygamberi kaldırdı. Nice ki Rabb kendi ümmetini çok defa onları kendi menfaatları içün mihnete salar ise de küllüyen terk etmeyecekdir.

İbtidasında görürüz ki Rabb Samuel'e defa be defa çağırdı lakin soñra Samuel Rabb'ın ismi şerifini çağıranların mabeynindedir. Samuel Misfa'de cemaat içün azim heraret ile niyaz eyledi ve Rabb ona kulak verdi. İnsanları evvela Rabb kendi ruhu ve lutfu ile çağırır ve onlar onu dua ile ondan soñra çağırırlar. Krisdos ibtida Darsoslu Soğos'u çağırdı ve ondan soñra denilir ki işte o dua edeyor. Samuel cemaata eyer onlar putperestliklerinden ve kendi günahlarından geri dururlarsa onlar içün dua eylemeye vadeyledi çün añladı ki gayrı tarikde ibadetin asla bir fayidesi olmayacakdır.

[186] BAB 3

Samuel'in İsrayeloğullarına Eylediyi Fayide:

Ol günde Rabb'ın eli Filistilerin üzerine uzanmış idiyi kendilere o kadar malüm oldu ki Samuel'in cemi günlerinde İsrayel toprağına hücüm etmeye bir daha cesaret edemediler. Samuel bütün ömrünün günlerinde İsrayel'e hakimler eyledi ve her sene mahalden mahale dolaşıb Beytel'e ve Gilgal'e ve Misfa'ye varır ıdı ve ondan soñra Ramata'ya dönüb gelir idi zira evi orada idi hem orada Rabb'e

kurbanhane yapmış idi. Bu salih adam kavmının arasında azim[544] kuvvet sahibi olmağıla onlara faydası derecesiz idi. Nasihatleri ile kavmı ilzam eyledi ki putlarını terk edib reddedeler ve Rabb Taala'ya dönsünler. Bunun ibadetlerinin vasitasi ile Rabb onların düşmanlarını kaçırdı ve onları artık İsrayel sinorlarına dönmeye b[ı]rakmadı. Sadıkın niyazı amel olundukda azim teesire malikdir.

İsrayeloğullarının Padişah İstediyi:

Samuel kocayıb artık İsrayel'e hakimlik etmeye kadir olmadığı halde oğullarını İsrayel'in üzerine hakimler eyledi. Amma onlar babalarının Salih örneyinde yürü**[187]**mediler illa doğru yoldan çıkdılar ve tamakârlıkdan kamete girmeyiler işvet alırlar ıdı ve hak üzere şerahat görmezler idi. Ol zeman İsrayel'in ihtiarları cem oldular ve Ramata'ya Samuel'e varıb ona dediler[545] ki işte sen kocadın ve oğulların senin yollarında yürümezler. İmdi[546] bize cümle milletlerinki gibi bir padişah dik ki bize hakimlik eylesin. Üzerimize hükmetmek içün bize padişah ver dedikleri Samuel'in pek gücüne gitdi ve bunun içün Rabb'e niyaz eyledi. Rabb dahi dedi ki *Kavmın sözünü diñle zira yalın[ı]z seni reddeylemediler illa üzerlerine padişahlık etmiyim deyu beni de reddeylediler. Amma onlara aşikâre şehadet eyle ve üzerlerine padişahlık edecek padişahın tarikini onlara gösder.*

Samuel'in Halka Padişahın Tarikini Vasfeylediyi:

Samuel Rabb'ın cümle sözlerini kavma nakleyleyib dedi ki üzerinizde saltanat sürecek padişahın tariki bu olacakdır. Oğullarınızı alıb onları kendine arabaları içün ve atluları üzerine olmak içün hem dahi arabalarının önünce seyirtmek içün tayin edecekdir. Ve onları kendine binbaşılar ve yüzbaşılar tayin edecekdir ve onlara kendi tarlalarına çift sürdü**[188]**rüb ekinini biçdirecek ve onlara kendi nefsi içün cenk aletleri ve arabalar aletleri yapdıracak. Ve ekinlerinizin ve bağlarınızın öşürünü alıb hadımlarına ve kullarına verecekdir. Ve kullarınızı ve cariyelerinizi ve eñ eyi genclerinizi alıb kendi hızmetlerine koşacakdır ve sürülerinizin ondalığını alacakdır siz dahi onun kulları olacaksınız. Ve ol günde kendi seçdiyiniz

[544] Baskı/dizgi hatasından dolayı ա՝ա՛qh՛ şeklinde yazılmıştır.
[545] Baskı/dizgi hatasından dolayı ո՛ե՛ո՛է՛ե՛ր şeklinde yazılmıştır.
[546] Baskı/dizgi hatasından ի՛ն՛ո՛ şeklinde yazılmıştır.

padişahınızdan ötürü feryad edeceksiniz amma Rabb sizi dinlemeyecek. Amma kavm Samuel'i diñlemeye istemez idi ve dediler ki: yok illa biz padişah isteriz. Ve Samuel bu sözleri diñleyince Rabb'ın huzuruna arz eyledi, Rabb dahi ona *Üzerlerine padişah nasb eyle,* dedi. Ol zeman Samuel İsrayel ademlerine dedi ki herkes kendi şehirine gitsin.

Saul'un Padişah Mesh Olunduğu:

Ve Peniamin kabilesinden bir adam var ıdı ki ismi Kis idi. Bu adamın Saul nam bir oğlu var ıdı ki uzun boylu dilber bir iyid idi, cümle İsrayeloğullarının arasında bundan güzeli yoğudu. Bir gün Kis'in merkebleri gaybolmuşlar ıdı ve bulunmazlar ıdı. Saul bunları aramağa gönderildi ve birçok yerler dolaşıb geçdikden soñra akıbet Rama'da Samuel'in evine vardı. Bu peygamber ona**[189]**merkebler içün gam çekme zira bulundular, dedi ondan soñra onu inandırdı ki cümle İsrayel'in arzusu onun üzerinde ve babasının hanesi üzerindedir. Ve o kalkıb gitmezden evvel bir dolu yağ bardağı aldı ve başının üzerine döküb Rabb seni kavmı İsrayel'in sultanı olmağa mesh eyledi, dedi.

Ol zeman Samuel, kavmı Misfa'ya cem eyledi ve onlara dedi ki çünki siz bugün sizi cümle şerlerden ve belalerden helas eden Rabb Allah'ınızı reddeylediniz ve elbette üzerimize padişah dik dediniz, imdi hala kabilelerinizce ve binlerinizce Rabb'ın huzuruna çıkın. Ve onler böyle eylediler. Ve cümle kabileler yaklaşdıkda Samuel Peniamin kabilesini tutdu ve bu kabile familyace yaklaşdıkda Makre'nin familyasını tutdu ve bu familyanın adamlarından Saul'u tutdu. Ve bu kimse aradıkları arasında bulunmadı çünki gizlenmiş idi. Lakin Rabb nerede gizli olduğunu beyan eyledi. Ve o ortaya getirilib kavmının aras[ı]nda durdukda cümle kavmdan omuzundan yokarısı yüksek idi ve Samuel kavma dedi ki bakın Rabb'ın seçdiyi kimseye ki hiçbir beñzeri yokdur. Onlar da çağrışıb padişah yaşasın, dediler.

[190] Samuel'in Zabitliyinin Hakk ve Doğruluk üzere Olduğuna Şehadet Verildiyi:

Ol zeman Samuel cümle İsrayel'e dedi ki işte sözünüzü diñledim ve üzerinize padişah dikdim. Ben şimdi kocadım ve saçlarım ağardılar ve gencliyimden beru ta bu

güne dek huzurunuzda yürürüm. İşte ben benim[547] üzerime Rabb'ın huzurunda ve onun mesh olunmuşunun huzurunda şehadet eyleyin, kimin öküzünü aldım, yahod kimin merkebini aldım, yahod kime gadretdim, ya kime zulmetdim, yahod kimin elinden gözlerini kör etmek içün rişvet aldım? Üzerime şehadet eyleyin ve size ödeye[y]im. Ve onlar bize gadr etmedin ne bize zulm eyledin ne de bir şey aldın, dediler. Ol zeman Samuel dedi ki Rabb şahid ve onun bu mesh olunmuşu da şahiddir ki elimde hiçbir fena şey bulmadınız. Ve onlar şahiddir, dediler.

Üçüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Gerçi Samuel Allah'ın emri ile neçe kerre cemaata ne kadar cahil ve namkör olduğunu onlara demiş idi ise de cemaat elbetde biz padişah isteriz, deyerek kendilerin mağrulluğunda kavi kaldı. Onların padişahı Allah olmak onlara azim **[191]** himmet u ihsan idi, imdi niçün onlar sayir putperest milletler gibi olmasını dilediler. Hoşnudsuzluk yeni bir hâl arzusu görünür saltanat u ihtişam hırsı bizim yaramaz kalblerimizin huylarıdur. Lakin biz hakk Taalea'nın bize nasib etdiyi halde durub daha ziyade kâmilen ve azizen Allah'a rayet etmek öyrenelim.

Akıbet Saul padişah mesh olundu lakin yeni cemaat böyle yolsuzca arzu etdikleri şeyde memül etdikleri kadar çok bir ferahlık bulmadılar. Böylece arzulediyimiz şeyleri ele geçirdiyimizde hiç bu cihande memül etdiyimiz kadar tekmilen yüreklerimizi hoşnud etmeleri mümkünsüzdür.

Hakim Samuel kendi mansubundan istifa edeceyi zeman kendi doğruluğu babında cemaata ne acayib şehadet eyledi. Hala var mı bir zengin ve müteber hökümdar zabit ya adem bir kasabadeki hemen Samuel'in dediyini demeye kadir olmağa borclu olmasın. Kudret ve itibar bize deyil kemlik illa eylik etmeye verilmişdir. Ber-aks eyer itibarımızdan kötülük hasil olur ise ancak bizim halimizi ol bir cihande daha fena edecek. İsrayellilere Samuel'i kırk sene sadıkane hızmetinden soñra akletmek ne böyük namkörluk idi lakin onun ücreti gökde daha azim oldu.

[192] BAB 4

[547] Baskı/dizgi hatasından uḫûḫû şeklinde yazılmıştır.

Samuel Allah Taalea'nın Etdiyi Amellerini Nakledib Kavma Nasihat Verdiyi:

Ol zeman Samuel kavma söyleyib dedi Rabb'ın size ve babalarınıza eylediyi cümle adaleti diñleyin. Rabb Movses'i ve Aharon'u gönderdi ve babalarınızı Mısır'dan çıkardılar da onları bu yerde sakin etdirdiler. Amma onlar Allah azimişanı unutduklarında onları Filistilerin ve Moapilerin ellerine verdi ki onlar üzerlerine cenk kaldırdılar. Ve Rabb'e feryad edib Rabb'ı terk eylediyimize[548] günah etdik, dediler. Ol zeman Rabb sizi cümle etrafınızda olan düşmanlardan kurtardı. Lakin Ammonoğullarının üzerinize geldiyini gördüyünüzde padişahınız Rabb Taalea idiyini unudub elbette üzerimizde bir padişah saltanat etsin, dediniz. Ve işte Rabb size padişahlık edecek padişah verdi. İmdi hala eyer Rabb'den korkub ona ibadet ederseniz ve sözünü diñleyib ona ası gelmezseniz ve siz hem üzerinizde padişahlık süren padişahınız Rabb'ın ardınca giderseniz hoş yok eyer Rabb'ın sözünü diñlemez de ona ası olursanız Rabb'ın eli nice babalarınıza zıd idi ise böylece sizlere de üzerinizde saltanat süren padişahın[ı]za da vadolacakdır.

[193] Samuel'in Niyaz Kıldığı ve Allah Taalea'nın Gürültü ve Yağmur Getirdiyi:

Ol zeman Samuel halka dedi ki şimdi durun ve Rabb'ın gözleriniz önünde edeceyi azim şeyi görün. Bugün buğday biçini mevsimi deyil midir? Rabb'e niyaz edeceyim ve gürültüler hem yağmur gönderecekdir hatta bilesiniz ki padişah dilemeyile Rabb'ın huzurunda eylediyiniz yaramazlık böyükdür. Ol zeman Samuel Rabb'e yalvarıb Rabb Taalea ol günde gürültüler hem yağmur gönderdi ve cümle kavm Samuel'den hem Rabb'den ziyadesi ile korkdular.

Ve cümle kavm Samuel'e dedi ki aman, bu kulların içün Rabb Allah'ına niyaz eyle ki ölmeyelim zira padişah dileme ile cümle günahlarımıza bu yaramazlığı da zammeyledik. Samuel dahi dedi ki korkman gerçi siz bütün bu fenalığı etdiniz amma Rabb'ın ardından sapmayın illa bütün kalbiniz ile Rabb'e ibadet eyleyin zira Rabb aziz ismi içün kavmını terk etmeyecekdir çünki sizi kavmı etmeye hoşlandı.

[548]Baaskı/dizgi hatasından էյլէտիյինիզէ şeklinde մ yerine ն ile yazılmıştır.

Ben ise Allah göstermesin ki Rabb'e karşı günah edeyim ki sizin için niyaz eylemeden feragat geleyim illa size salih ve doğru yolu öyredeceyim. Heman Rabb'den korkub bütün kalbinizden ona hakıkat üzere hızmet eyleyin zira dü**[194]**şünün ki Rabb sizin için ne kadar azim şeyler eyledi. Amma eyer daha binamuzluk etmekde olursanız siz de padişahınız da helak olunacaksınız.

Bu aziz peygamber kavmı için duadan feragat gelmeyi Rabb'e günah etmek sayarak bu kusurda bulunmağa cesaret etmez idi. Bizler de eyer bütün dünya için bahusus dostlarımız ve hemşehirlerimiz için duadan feragat gelmiş olursak elbette azim günah etmiş oluruz. Boğos Arakyal şöyle der: "Tenbih ederim ki cümle insanlar için dualer niazler ve şefaatler kılınalar."

Samuel'in Saul'u Nomos'a Mugayir Kendisi Kurban Tekrib Etdiyi için Tazir Eylediyi:

Bundan iki yıl soñra Filistiler yine İsrayel ademleri ile cenk etmek için askerlerini topladılar. Ve onların sayısı gayet çok idi. Otuz bin arabaları ve altı bin atluları ve yayan askerleri de deniz kıyısındaki kum gibi idi. Bu kez İsrayelliler korkdular ve onların bazıları Yorda'nın öte yakasına kaçdılar, Saul'un yanında kalanları da korkularından titreşirler idi. Hem de Samuel tayin olunan zemande kurbanı takrib etmeye gelmedi ve o sebebden askerin yarısı dahi Sau**[195]**l'un yanından kaçmağa başladılar. Bu suretde Saul askerin kaçmasını meks etmeye istemeyile bütün yanma kurbanı takrib eyledi ve böylece Nomos'u bozdu ki bu babde buyurur udu ki kâhinden maada hiçbir kimse kurban takrib eylemesin. Ve kurbanı temam etdiyi gibi der-akab Samuel de geldi ve ona bu yaramazlığı için şiddetli tazir eyledi deyerek sen divanelik etdin, Rabb Allah'ının tenbihini tutmadın. Ve şimdi padişahlığın kavi olmayacakdır. Rabb kendine kalbince adam istedi ve onu kavmının sultanı olmağa tayin eyledi çünki sen tenbihini tutmadın. Anden soñra Samuel kalkdı gitdi.

Saul'un Amalekilerin Padişahı Agaz'ı Öldürmediyi:

Badehu Samuel, Saul'a varıb dedi ki Rabb beni gönderdi ki seni İsrayel'in üzerine padişah mesh edeyim. İmdi halea Rabb'ın sözlerini diñle. Gök askerlerinin

Rabb'ı böyle söyler *İsrayel Mısır'dan çıkarken Amalik'in ona ne etdiyi hatrıma geldi. İmdi halea git ve Amalik'i vur ve her neleri var ısa bütün bütüne helak eyle, erkeyi ve dişiyi çocuğu ve südde olan masumu, sığırı ve koyunu, deveyi ve eşeyi hep kır.* Saul da itaat edib bir**[196]**çok asker topladı ve Amalekileri vurub fetheyledi. Amma emrolunduğu üzre Agaz padişahı öldürmedi illa onu diri hıfz eder idi hem onun bilesince eyice koyunları ve sığırları ve her kıymetli şeyi dahi esirgedi heman kötü ve edna olan şeyleri helak eyledi.

Dördüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

İsrayelliler Allah Taala'nın hökümetinden hoşnud olmadıkları içün kabahatlı oldular ise de yine Samuel onlara nasihat ve tahkik eyledi ki ondan soñra eyer Allah'ı terk etmezlerse Allah dahi onları terk etmeyecekdir. Ne zaman bir hane ya bir millet kendisini sıkletde ya darlıkda görürlerse bunu Allah bizim günahlarımız içün gönderdi desinler de tevbe eylesinler.

Saul cenkde aldığı Amalekilerin koyunlarını ve sığırlarını diri sakladığına onları Allah'a kurban eylemeye münasib gördü deyü kendine özür diledi ise de yine bu yaramaz bir özür idi çünki bu Allah Taala'nın aşikâr emrine karşı idi. İtaat her kurbanlardan hadsız evladır Allah Taalea hazretleri Arpaham'ın itaatına itibaren ona kendi evladını kurban sunmayı bağışladı. Hak Taala hazretlerine arz olabilen en makbul kurban **[197]** onun emrlerine rağbet ve itaat etmekdir.

Saul nadim olmak suretini gösterdi lakin onun tevbesi sahih ve deruni dilden deyil idi bu vech ile ona asla kâr etmedi. Huta dahi nadim oldu lakin onun püşmanlığı ancak dünya kasaveti idi. Allah gerek Saul'un gerek Huta'nın püşmanlığını makbul tutmadı. Eyerçi Saul hakkında Samuel ile Rabb'a ibadet kıldı deniliyor ise de bu cümle ile o bunu ancak mesnedinin iktizası içün etdi, o ruh ile ve gerçeklik ile ibadet kılmadı. Saul'un meşrebi ve haraketi ehl-i takva (çermerant)[549] peygambere gayet azim elem u keder sebebi idi. Onun üzerine tasalanır ıdı lakin onu islah edemedi şübhesiz çok defa onun içün dua eyledi lakin o kendi kabahatlarından

[549] "Çermerant: Dindar." **ԱՌՁԵՌՆ ԲԱՌԱՐԱՆ**,İstanbul, T.E.A.O Öğretmenleri Yardımlaşma Vakfı, 2018,s. 586.

tevbe etmedikce Rabb onu afv etmez idi. Dünyadaki hiçbir aziz ademlerin duaları yaramazlıklarında yürüyen kimesneleri helas etmeye asla kadir olamazlar.

BAB 5

Samuel'in Saul'u Yaramazlığı içün Tazir Eylediyi:

Ol zeman Samuel'e Rabb'ın sözü olub dedi ki *Saul'u padişah etdiyime pişman oldum zira benim ardımdan sapdı ve sözlerimi tutmadı.* Ve Samuel tasalandı **[198]** ve bütün gece Rabb'e feryad eyledi. Sabahısı Samuel Saul'a vardı ve Saul ona dedi Rabb'den mubarek olasın, Rabb'ın emrini icra eyledim, Samuel de dedi ya kulaklarımda bu koyunların melemesi ve işitdiyim öküz böyermesi nedir? Saul da dedi kavm koyunların eyicelerini Rabb Allah'ına kurban etmek içün hıfz eyledi.

Ol zeman Samuel Saul'a dedi ki dur, Rabb'ın bana bu gece söylediyini sana haber vereyim, o da ona söyle, dedi. Ve Samuel dedi deyil mi ki sen kendi gözlerin önünde küçük iken seni Rabb İsrayel'in üzerine padişah mesh eyledi ve sana var şu bana günah eden Amalekileri helak eyle, dedi. İmdi niçün Rabb'ın sözünü dinlemedin illa doyumluğun üzerine hücm eyledin ve Rabb'ın huzurunda kemlik işledin. Saul da Samuel'e dedi beli, Rabb'ın sözüne itaat edib Agaz'ı diri getirdim ve Amalekileri helak eyledim. Amma kavm helak olunacak doyumlukdan koyunların ve sığırların eyicelerini senin Allah'ın Rabb'a kurban etmek içün aldı. Samuel de ona Rabb bütün yanmalardan ve kurbanlardan kendinin sözüne itaat edilmekden hoşlandığı kadar hoşlanır mı? İşte mütü olmak kurbandan ve itaat etmek koçların yağından eyidir. Çünki Rabb'ın kelamını reddeyledin, o dahi seni padişahlıkdan reddeyledi.

[199] Saul'un Samuel'in Dolamasını Yırtdığı:

Ve Saul Samuel'e dedi ki günah işledim zira kavmdan korkub onların sözünü dinlemek ile Rabb'ın emrini ve senin kelamlarını tutmadım. İmdi halea sana rica ederim, günahımı afv eyle ve yine benden yana dön ki Rabb'a secde kılayım. Samuel de ona senden yana dönmem, dedi ve yüzünü gitmeye çevirdi. Ve Saul onun dolamasının eteyinden yapışdı ve dolama yırtıldı. Ol zeman Samuel ona dedi ki

bugün Rabb senden İsrayel'in padişahlığını yırtdı ve onu senden eyi bir yakınına verecekdir. Ol dem Saul dedi günah etdim lakin kerem eyle şimdi bana İsrayel'in ihtiarlarının önünde rağbet u izzet göster ve benim ile tekrar dön ki Allah'ın Rabb'a secde edeyim. İmdi Samuel Saul'a döndü ve Saul Rabb'a secde eyledi.

Ol zeman Samuel dedi Agaz'ı bana buraya getirin ve onu getirdiklerinde Samuel dedi nice senin kılıcın karılar evladsız eyledi ise böylece karılar arasında anan evladsız olacakdır. Ve Samuel Agaz'ı Rabb'ın huzurunda boğazladı. Anden soñra Samuel peygamber Rama'ya evine gitdi ve artık ölümünün gününe dek Saul'u görmeye gelmedi illa Saul içün yas eder idi.

[200] Rabb'ın Samuel'i, Tavit'i İsrayel'in Padişahı Mesh Eylemeye Gönderdiyi:

Birazdan soñra Rabb Samuel'e dedi *Sen ne zamana kadar Saul içün ben onu İsrayel'in üzerine padişahlık etmeden reddeylediyim içün yas çekersin. Buynuzuna yağ doldur ve git ben seni Petlehem'e Hese'ye gönderirim zira onun oğullarından kendime padişah tedarik eyledim.* Samuel de dedi nasıl gideyim? Eyer Saul işidirse beni öldürür. Ve Rabb ona dedi ki *Yanınca bir buzağu al ve Rabb'a kurban etmeye geldim, de ve Hese kurbana davet*[550] *eyle ve ben ne edeceyini sana gösteririm.*

Samuel de Rabb'ın kendine söylediyini eyledi ve Petlehem'e geldi ve şehrin ihtiarları onun zuhurinden korkdular ve ona selamet ile mi gelirsin, dediler. Ve o selamet ile Rabb'a kurban etmeye geliyorum, dedi. Ve Hese hem onun oğullarını takdis eyledi ve onları kurbana davet [551] eyledi. Ve Hese oğullarının yedisini Samuel'in önünden geçirdi. Ve Samuel Hese'ye dedi ki Rabb bunları seçmedi, başka evladın yok mudur? Hese de dedi daha en küçüyü var ve işte koyunları güdüyor. Ve Samuel Hese'ye dedi gönder ve onu getirt. Ve o geldikde Rabb dedi *Kalk bunu mesh eyle zira bu ken***[201]***disidir.* Ol zeman Samuel yağ buynuzunu aldı ve onu karındaşlarının arasında mesh eyledi. Ve Rabb'ın ruhu ol günden beru Tavit'in üzerine endi. O zeman Samuel kalkdı ve Rama'ya gitdi. Ve Saul'dan Rabb'ın ruhu gitdi ve Rabb tarafından ona fena ruh sıklet verir idi.

[550] Baskı/dizgi hatasından ɯɯɯվէə şeklinde yazılmıştır.
[551] Baskı/dizgi hatasından ɯɯɯվէə şeklinde yazılmıştır.

Beşinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Saul'un Akak[552] padişahı diri hıfz etmek arzusu bir günahkârın kendi öz müştak olduğu günahı sağ beslemesine teşbihdir. Saul bu tek günah içün kendi padişahlığını gaybetdi eyer biz derunimizde bir günah bile hıfz edersek biz de böyle Allah Taalea'nın vadeylediyi saadeti yitireceyiz.

Sahih Kristian'dan mürayinin farkı budur ki birisi kendinin her bir günahını kırar ve Rabb'ın huzurunda döker atar obirisi ise ol sevdiyi günahı hıfz etmeye arzular.

Samuel Hesse'nin oğullarının birisini mesh etmeye Petlehem'e geldiyinde kıyas etdi ki Rabb'ın seçdiyi kimse Eliab olmalıdır çünki o boylu boslu ve hüsne malik idi. Peygamber bile kendi konşusunun kalbini tanımayor ve ancak dışarki görülüşe göre şeraat edeyor. Eyi ve böyük kimseler bizim hakkımızda eyi züümde oldukları i**[202]**çün kendi kendimizi asla kıymetli saymayalım.

Boğos Arakyal der ki: "Benim hakkımda insan şeraatı ile kıyas olunması az bir şeydir. Rabb'ın huzurunda dışarkı görünüş hiçdir. Rabb kalbe nazar eder ve soñ günde ona göre şeraat kesecekdir." Eliab ve Tavit sen ve ben ve cümle a'lem yüreyin gizli olan hali mücebince hökmolunacağız.

BAB 6

Tavit'in Goliat'ı Sapan ve Taş ile Öldürdüyü:

Bu şeylerden biraz soñra Filistiler İsrayel'in üzerine cenk etmek içün asker topladılar ve onların arasında Goliat nam bir adem var ıdı ki cebbar uzun boylu ve pek kuvvetli bir kimesne idi. Bu adem İsrayel askerine sitem eyledi ve onlara meydan okudu ki kendisi ile döyüşmeye adam göndereler. Ve bunu böyle çok defa eyledi amma hiçbir kimse gitmeye cesaretlenmez idi. Lakin akıbet Samuel'in mesh eylemiş idiyi Tavit ki o zeman daha taze bir genc idi, rastgele orduyu varmağıla

[552] Metinde diğer yerlerde Agaz padişahı diye geçerken burada ismi Akak diye yazılmıştır. Kutsal Kitap'ta bu isim Agak olarak zikredilir: "Ne var ki Saul ile adamları Agak'ı ve en iyi koyunları, sığırları, belsi danaları, kuzuları -iyi olan ne varsa hepsini- esirgediler. Bunların tümünü yok etmek istemediler. Ancak değersiz ve zayıf ne varsa hepsini yok ettiler." 1. Samuel, 15/9.

Allah'ın ruhundan kamete getirildi ki bu putperest cebbar ıla vuruşmağa gitsin. İmdi heman elinde bir so**[[203]**pa ve bir sapan hem beş de çakıl taş ılaçıkdı ve ol zorlu Goliat'ı sapan ve taş ıla öldürüb onun kendi kılıcı ile başını kesdi. Filistiler kendilerin cebbarının öldüyünü gördükde kaçdılar ve İsrayellilerden kovalandılar ve onlardan kaçarlar iken çok kimse öldürüldüler.

Saul'un Tavit'i Kızkandığı:

Ve asker Filistileri kırmakdan döner iken karılar cümle İsrayel şehirlerinden çıkıb şirler okuyarak derler idi Saul binlerini ve Tavit on binlerini öldürdü. Bu şey Saul'un pek gücüne gitdi ve o günden soñra Tavit'in helaklığını arar ıdı. Lakin Saul'un oğlu Yonatan Tavit'i deruni dilden sever idi ve onun ile ahd kesişdi ve her zeman onun gayretini güder idi. Ancak pederi ona böyük garaz tutmuş udu. İmdi kendi kızlarından Mihal isminde olan kızına Tavit'in muhabbeti olduğunu sezmeyile ona eyer Filistilerden yüz kişi öldürürse onu vermeye vadeyledi. Bunu ise şu ümid ile eyledi ki Tavit evlenmek hususunun bu mukavelesini eda etmeye çalışır iken Filistilerden katlolunsun. Lakin Tavit ademleri ile beraber gidib Filistileri vurdu ve onlardan iki yüz kişi öldürdü. Ol zeman Saul kızını ona verdi.

[204] Saul'un Tavit'i Öldürmeye Savaşdığı:

Bundan soñra Saul bir gece Tavit'in evine ademler gönderdi ki onu beklesinler ve sabah olunca öldürsünler. Ancak Mihal onların niyetini sezmeğile teziye Tavit'i pencireden aşağa sarkıtdı ve o kaçıb Rama'ya Samuel'in yanına vardı ve ona Saul'un kendine eylediyi cümle şeyleri nakleyledikden soñra ikisi de beraber gidib Rama'daki Nayot'da sakin oldular.

Saul Tavit'in Rama'da olduğunu haber aldıkda anide onu tutmağa mubaşırlar gönderdi onlar ise peygamberlik eden peygamberlerin bir cemaatını ve Samuel onların başı olduğunu gördükde onların üzerine Allah'ın ruhu endi ve onlar dahi peygamberlik ederler idi. Saul bunu işitdiyi birle anide başka mubaşırlar gönderdi amma onlar da peygamberlik ederler idi. Üçüncü defa dahi gönderdi lakin onlara da heman bu şey vakı oldu. Akıbet kendisi de gitdi ancak Rabb'ın ruhu onun üzerine endi ve o da obirleri gibi peygamberlik eder idi. Gerçi böylece Allah'ın ruhu onun

üzerine dahi geldi ve ona peygamberlik etmeye kuvvet verir idi amma yine de Tavit'in peşine düşmeden vazgelmedi. Gerçek kendinde peygamberlik ruhu var ıdı amma **[205]** muhabbet ruhu yoğudu ki o örkede sabreder ve latifdir, kızkanmaz ve kemlik düşünmez.

Altıncı Babın Üzerine Mülahazalar:

Saul'un hikâyetinde dikkate şayan vakaler Tavit'in hikâyeti ile mülhak oldukları mikdari Tavit'in nakliyeti risalesinde zikrolunurlar. Lakin şu kadarı işaret olunsun ki Allah bizi kendisi içün ve kendi ismi içün bir şey etmeye yüreklerimizde çağırdığı zeman askerlerimiz zayif olmak görünürler ise bile biz de Tavit gibi korkmayalım. Ve yine yaramazların zulmları Saul'un Tavit'i kovaladığı gibi bizi kovalarlarsa nihayetinde bu cihande deyil ise ahretde bize daha a'la sefaya ve mertebeye sebeb olacaklar.

BAB 7

Samuel'in Vefatı:

Saul Tavit'in helakını talab eder iken Samuel vefat eyledi. Aziz Kitablarda görürüz ki cümle İsrayel cem oldu ve ona yas eylediler ve onu Rama'da kendi evine defneylediler. İsrayeloğul[l]arının Samuel'in zikrinde gösterdikleri muhabbete ve ihtirama hiç şübhesiz Sa**[206]**muel ömrünün cemi eyamında onlara işlediyi çok ve azim hızmetleri ve hayr amelleri içün layık idi.

Saul'un Azim Sıkıntıda Olub Büyücü Karıya Danışmağa Gitdiyi:

Samuel bu dünyadan göçdükden soñra Filistiler yine İsrayel ile cenk etmek içün asker topladılar. Ve Saul dahi cümle İsrayel'i cem eyledi ve Gilboa Dağı'nda ordu kurdu. Ve Saul Filistilerin ordusunu gördükde korkdu ve yüreyi gayetden titredi ve Rabb'e danışdı amma Rabb ne düş ile ne de peygamber ile ona cevab verdi. Bu sebebden tasmim eyledi ki varıb Endor'da sakin olan bir falcı karıya danışsın. Amma İsrayel toprağında falcı karılar sakin etmeyeler deyu mukaddem o kendisi yasak

etmiş olmağıla kisvetini deyişdirdi ve ona tebdil vardı. İmdi büyücü karıya geldiyinde ona dedi kerem eyle bana falcılık ruhu ile fal aç ve sana deyeceyim kimseyi bana çıkar. Karı da dedi sana kimi çıkarayım? O da bana Samuel'i çıkarıver, dedi Ve karı Samuel'i gördüyü gibi böyük ses ile çağırdı ve Saul'a dedi beni niçün aldatdın? Sen Saul'sun. Padişah da ona dedi korkma imdi kimi gördün? O da dedi yerden bir ihtiyar **[207]** çıkayor ve esvabıla bürünmüşdür. Ve Saul, Samuel idiyini bilmeyile yüzü yere eyilib secde eyledi. Ve Samuel ona dedi beni niçün rahat komadın ki beni çıkartdın? Saul da cevab verdi ki böyük darlıkda bulunurum zira Filistiler üzerime cenk ederler ve Allah benden irak oldu ve artık ne peygamberler ile ne düşler ile bana cevab veriyor onun içün seni çağırdım ki bana ne edeceyimi beyan edesin.

Samuel Saul'un ve Oğullarının Öleceyini Peygamberlik Eder:

Ol zeman Samuel cevab verdi ki Rabb senden irak olub düşmanın oldukdan soñra bana niçün sual edersin? Elbette Rabb benim ile söylediyi gibi etmişdir, padişahlığı senin elinden yırtdı ve onu senin konşun Tavit'e verdi çünki sen Rabb'ın sözünü diñlemedin ve Amalik'e karşı onun azim örkesini icra etmedin, o sebebden bugün Rabb sana bu şeyi eyledi. Hem dahi Rabb İsrayel'i senin ile beraber Filistilerin eline teslim edecekdir ve sabah sen hem oğulların benim yanımda olacaksınız ve İsrayel'in ordusunu Rabb Filistilerin eline teslim edecekdir. Ol zeman Saul bayıldı ve yüzükoyun yere kapandı zira Samuel'in sözlerinden o kadar korkdu ki onda asla derman **[208]** kalmadı. Amma karı ona yemek yedirdi ve böylece biraz kendine gelib kalkdı ve geri askerin yanına vardı.

Ve o dönüb geldikden az soñra Samuel'den ona verilen korkulu peygamberlik eda olundu. Çünki Filistiler ile İsrayellilerin cengi başladıkda İsrayelliler firar etdiler ve Gilboa Dağı'nda onların çoğu ölü ve yaralı düşdüler. Ve gayrilerinden maade Saul'un oğulları dahi kovalanıb düşmanlarından öldürüldüler. Saul kendisi de kemankeşlerden ok ile saplanıb yaralandıkda hançerini çekdi ve üzerine düşüb öldü. Böylece hem Saul hem oğulları bir günde cenkde öldüler. Saul'un sürdüyü ömür Samuel'e bütün ömründe kasevet sebebi idi. Maalümdür ki padişahlığının başlandığından ta sonuna dek fenadan fenaya gitdi. O evvela Allah'ı bırakdı ve

encam Allah dahi onu bırakdı, nice ki günahlarından tevbe etmeyen cümle yaramazları dahi tez ya geç terk edecekdir.

Yedinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Endorlu büyücü karının yedi ile Samuel'in Saul'a görünmesi Hak Taala'nın tertibi üzre bir mücüzat idi ve ol karı Saul'u hilebazlık ile aldatmağa kalkışdı idi ise de bu vakade kendisi bile **[209]** korkdu ve tacüb eyledi. Bunu eden Allah ıdı, şeytan deyil idi. Saul bu bi-namus haraketden yani büyücü karıya varmasından asla bir yardım bulamadı. Biz de böyle kimseler olacak şeyleri bize bir vech ile haber verebilirler deyü böyle yaramaz batıl[l]ıklara tenezzül etmeyile bir menfaat bulmağa asla ümid edemeyiz.

Samuel vefatından ileri vaktını tenbelliyile geçireceyine peygamberler içün bir mekteb hızmetine meşgul oldu. Bildi ki birazdan soñra bu dünyayı terk edecekdir ol sebebden kendi hızmetine terk etmek içün aherlerini terbiye etmeye cehd u gayret eyledi. Onun vefatında cemaat kendilerin en eyi bir dostunu yitirdi. O dayima Allah azimüşşan hazretlerinin ehl-i takva kulu oldu ve galiba cemaata onlar içün eylediyi ehl-i takva dualeriyle en eyi hızmeti icra eyledi. İmdi Movses ve Samuel ikisi de öldüler lakin Kırisdos ebeden yaşayor ve bizim içün tesirli şefaat edeyor.

Aziz Kitabların çok yerlerinde Samuel vacib el ihtiram ve aziz kimse misillü zikrolunur. Sağmos'da Tavit peygamber onu Rabb'ın ismine niaz edenlerin sırasında zikreder. Yeremia peygambere Allah der ki *Egerçe Movses ve Samuel benim huzurumda durdular lakin yine de ca**[210]**nım bu kavmda olamaz ıdı.* Boğos Arakyal dahi İbranilere böyle yazar: "Tavit ve Samuel içün söyleyecek olsam bana vakıt yetişmeyecek ki onlar imanın vasitasiyle memleketler fetheylediler ve vadlere nail oldular."

[211] HAZRETİ TAVİT'İN ÖMRÜNÜN NAKLİYETİ

BAB 1

Tavit'in İsrayel Padişahı Mesh Olunduğu:

Yehuda toprağında Hese nam bir ademin yedi oğlu var idi ve hepisinin küçüyüne Tavit derler idi. Ve çünki ol zemande saltanat süren Saul asiliyi ile Rabb'ı gazeblendirmiş idi, Samuel peygamber Allah tarafından onun yerine bu Tavit'i İsrayel milletinin üzerine padişah mesh eylemeye gönderildi. İşbu mesh etmek hususunda şöyle rivayet olunur ki Samuel Rabb'ın emri ile bir buynuza yağ doldurdu ve Petlehem'e vardı ki orada Hese kendi oğullarından altısını onun huzuruna çıkardı amma Samuel Rabb Taala bunların hiçbirini seçmedi, başka çocuğun yok mu, dedi. Hese cevab etdi ki bir küçük oğlum daha var kırda hayvan güdüyor. Ve Samuel gönder[553] ve onu getirt, dedi ve o geldikde kıbkırmızı güzel çehreli bir genc idi. O zaman Rabb dedi *Kalk bunu mesh eyle zira budur*. İmdi Samuel yağ buynuzunu aldı ve karındaşlarının huzurunda onu mesh eyledi ve o günden soñra Tavit'in üzerine Rabb'ın ruhu geldi.

[212] Saul'un Fena Ruhdan Sıkıntı Çekdiyi ve Tavit'in Tanburu ile Rahat Bulmada Olduğu:

Anden soñra Saul günahları ile Allah'ın ruhunu incidib ondan terk olundukda bir başka fena ve merak[554] verir ruhdan zabt olunub sıkıntı çeker idi ve kulları ona öyüt verdiler ki bir mahir tanburacı buldursun ve tanburu ile bu meraklı ruhu defetsin. İmdi onlardan birisi ben Petlehem'de bir genc kimesne gördüm yani Hese oğlunu ki tanbur çalmakda pek mahirdir deyu haber verdi. Ve onu daha eyice tavsiye etmek içün bu kahraman iyid fehimli ve a'lim ve Rabb beraberincedir, deyu öydü. Ol zeman Saul ehmal etmeyib Hese'ye haber göndererek yalvardı ki koyun güden oğlunu ona göndersin ve Tavit Saul'a vardıkda az vakıt arasında kendini o kadar sevdirdi ki padişahın silahdarı oldu ve fena ruh Saul'u bi-huzur eyledikce Tavit tanburu çalar ıdı ve onu defeder idi.

Tavit'in Filistili Goliat'ı Saban ve Taş ile Öldürdüyü:

Tavit haylı zeman Saul'un yanında durdukdan soñra gine Petlehem'e babasına döndü ve orada evvelki gibi koyun**[213]**ları güder idi. Bu esnade Filistiler

[553] Baskı/dizgi hatasından կէօնիւր şeklinde yazılmıştır.
[554] "Merak: Kaygı, tasa." (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 20/01/2024.

asker tobladılar ve İsrayellilerin üzerine sefer etdiler. Ve onlardan Goliat nam bir cebbar uzun boylu ve pek kuvvetli bir kimesne ortaya çıkdı ve İsrayel askerini horladı ve onlara meydan okudu ki bir adem göndersinler ve onun ula vuruşa. Bu dev kıyafetli kişinin sözleri ve gösderişi Saul'a ve cümle İsrayeloğullarına azim korku verdi. Ve kırk gün durmayib onları horlar ıdı hem sabah ve akşam çıkıb onlara meydan okur udu.

Neticeyi kelam rastgele bir gün Tavit orduya çıkdı ve Filisti'nin meydan okuduğunu işitdikde ona karşı çıkmağa karar kıldı. İmdi varıb Saul'a dedi ki hiçbir kimesnenin yüreyi ezilmesin zira ben kulun gidib o ecnebi tayifeden olan kimse ile cenkleşeceyim. Ve Saul yok sen onun ile cenkleşmeye gidemezsin çünki çocuksun, o ise gencliyinden beru cenk ademidir, dedi. Ve Tavit şöyle cevab etdi babamın koyunlarını güder iken bir arslan ıla bir ayı gelib sürüden kuzu kapdılar ve ben kulun onları kovaladım[555] ve hem arslanı hem ayuyu öldürdüm ve ağızlarından kuzuyu kurtardım, bu sünnetsiz ecnebi kimse dahi onların birisi gibi olacakdır. Rabb beni ayunun ve arslanın pençesinden nice kurtardı ise onun elinden de kurtaracakdır. Ol zeman Saul**[214]** var git Rabb bilence olsun, dedi.

Tavit evvela Saul'un silahlarını ve başına bakır tac hem zırh giyindi amma teziye gine çıkardı çünki onlara alışmamış idi. Anden soñra eline asasını ve sabanını aldı ve çaydan beş çakıl taşı seçdi de anide Filistilinin meydanına seyirtdi. O cebbar ise bu kırmızı yüzlü ve dilber gencin kendisi ile cengleşmeye geldiyini gördükde kibirine yedirmedi illa allahlarının ismi ile ona lanet okuyub dedi yakın gel ve etlerini havanın kuşlarına ve yerin canavarlarına yedireyim. Tavit de dedi sen benim üzerime kılıc ile ve mızrak ile ve kalkan ile geliyorsun lakin ben sana kuvvetlerin Rabb'ı olan senin bugün ol horladığın İsrayel'in Askerler Allah'ının ismi ile gelirim ve Rabb seni bugün benim elime teslim edecekdir ve seni öldüreceyim ve kelleñi kopardıkda şu ecnebi tayife askerinin leşlerini havanın kuşlarına ve yazının canavarlarına yedireceyim ta ki cümle yer bilsin ki İsrayel'de Allah vardır.

Ol zeman Filistili kalkıb onun ile karşılaşmağa yürüdü lakin Tavit anide sabanına taş koyub fırlatdığı gibi ol dev kıyafetli kimesneyi alnından vurdu ve taş

[555] Baskı/dizgi hatasından qoվաւաքսմ şeklinde yazılmıştır.

alnına gömüldü ve o yüzükoyun yere kapandı. Ol zeman Tavit seyirdib ol Filisti'nin üzerine durdu ve onun kılıcını kınından çekib başını kesdi, bakı Filistiler**[215]** ise kendilerin cebbar olan kimesnenin katlolunduğunu gördüklerinde[556] firar etdiler. Anden soñra Tavit ol ecnebi kimsenin başını aldı ve Yerusağim'e getirdi, onun silahını ve cebesini[557] ise kendi evine alıkodu.

Saul'un Mızrağile Tavit'i Öldürmeye Çalışdığı:

Bu zikre layık kahramanlıkdan soñra Saul Tavit'i kendi evine aldı ve artık onu babasına gitmeye koyvermedi. Tavit ise o kadar akılane geçinir idi ki çok varmadı kavmın ve Saul'un kullarının muhabbetini kendine çekdi ve hepisinden ziade Saul'un oğlu Yonatan'ın muhabbetini ki Tavit'i kendi canı gibi sever idi ve kendi silahlarını ona verib onun ula ahd kesişdi.

Lakin arasından çok geçmedi, bu yeni mansub Tavit'e bi-huzurluk ve muhatara sebebi oldu çünki karıların türkülerinde Saul biñlerini ve Tavit on biñlerini katleyledi, deyü okudukları nağmeleri Saul'a zıd geldi ve pek kızkanmağa başladı. Ve bu şey Saul'u şöyle gazebe getirdi ki Tavit'in ömrünü kaldırmağa kasdeyledi. İmdi günlerde bir gün fena ruh yine Saul'u bi-huzur eylediyi zeman Tavit ona def-i gam etdirmek içün tanbur çalar iken Saul onu öldürmek **[216]** niyeti ile üzerine mızrağını atdı lakin Tavit kedersiz kurtuldu. Bundan soñra Saul Tavit'den korkar ıdı ve onu yanından çıkardı amma onu biñbaşı eyledi. Ve Rabb Taala da Tavit ile beraber idi ve onu cümle İsrayel ve Huta'ya sevdirdi.

Birinci Babın Üzerine Mülahazalar:

İsrayel'in şi[i]rin mezamircisi olan Tavit'in ömrü vukuati acayibe ve keyfiati garayabeden doludur. Evvela Tavit Petlehem'de bir çoban çocuğu iken Allah'ın mukadderi onu İsrayel ve Yehuda memaliki üzerine padişahlık ve hökümet sürmeye davet eyledi. Cenk hususunda[558]dünyaye gelen en azim ve iyit cenkcilerin biri olub dostlarına sadık ve düşmenlerine mürüvvetli ve merhametli idi. Şi[i]r hususunda

[556] Baskı/dizgi hatasından կէօրհտիւրէրինէ şeklinde yazılmıştır.
[557] Cephanesi ve silahları kastedilmiştir."Davut Filistli Golyat'ın başını alıp Yeruşalim'e götürdü, silahlarını da kendi çadırına koydu." 1.Samuel, 17/54.
[558] Baskı/dizgi hatasında խտւտւտւնւնտ şeklinde ա yerine տ ile yazılmıştır.

yazdığı ve tasnif eylediyi ilahileri her bir tarihde Allah'ın sadık kullarından aşk ile okunub azim itibare şayeste sayılıyor onun mezamirleri (sağmosları) yani işbu ilahileri gerek Yehudi ve gerek Kristian kilisesinin ibadetkâr kimselerinin ibadetlerine dayima yardım eyledi ve yardım etmekdedir. Tevbekârlık hususunda Tavit Allah'a karşı işlenmiş günah içün gerek Aziz Kitab'da ve gerek Kilise tevarihinde bulunan en dikkate **[217]** şayeste ve ibret alınmağa layık tevbe örneyini gösterdi. Tasnif eylediyi Mezamir yani Sağmoslar içinde niyaz ve teşekkür u sena u hamd ve günahdan tevbe ve istiğfar zımnında gayet çok tabirler var.

Tavit Samuel misillü Allah Taalea tarafından küçük çocuk iken davet olundu. Movses, Allah onu İsrayel'i kurtarmağa davet eylediyi zeman kayinpederi Yetro'nun koyunlarını gütmekde idi ve Tavit dahi Allah, Samuel peygamberi kendinin seçilmiş halkı üzerine onu padişah mesh etmeye Petlehem'e gönderdiyi zeman orada kendi pederi Hese'nin koyunlarını gütmekde idi. Tavit ilmi musikide olan mehareti ile çok defa Saul padişahın sıklet ile kaplanmış ruhuna ferahlık getirdi ve az zeman içinde kendini ona gayetle sevdirdi lakin yine az zeman içinde bu muhabbet hasede ve ölüm derecesine dek ondan ikrah etmek hırsına döndü ve Tavit daha genc iken gayet acı bir tecrübe ile beylere güvenmemeyi öyrendi. Rabb'ın ruhu Samuel Tavit'i mesh etdikden soñra çok sürmeyib Saul'u terk eyledi ve Tavit'in üzerine geldi. Cebbar Koğiat İsrayel milletine meydan okuduğu zeman Tavit'i ona karşı çıkmağa nam u şan kazanayım deyü bir batıl arzu tahrik eylemedi illa bu hususda onun yüreyine **[218]** bir gayret geldi ki Allah'ın şan u izzetine tesahhub eylesin çünki bu mağrur ve fasık Filistili kendinin batıl allahları isminde İsrayel'e lanet okuyarak Allah Taalea'nın ismine küfreylemiş idi. Bu zeman Tavit eyerçi daha pek genc ve cenk etmeye alışmamış idi ise de bu kahriman ve hiybetlu cebbarın karşısına yalınızca çıkıb cenkleşmeye korkmadı çünki güvenecek yeri kendi kuvveti deyil illa Allah idi ve düşmenine bir mağrur ruh ile yaklaşmadı illa dedi ki sana Askerler Allah'ının ismi ile gelirim. Biz dahi dayima ruhani düşmenlerimize karşı bu ism ile çıkmalıyız, kendi ismimiz ile ve kendi kuvvetimiz vasitasi ile hiç onları geri edemeyiz ve onları yenemeyiz. Tavit'in Gatlı cebbarın üzerine bulduğu işbu zaferde Allah'ın Oğlu Rabb'ımız Hisus Kırisdos'un Allah'ın ve insanın böyük düşmeni olan şeytanın üzerine kazanacak olduğu zafer ve yenmenin bir tasvirini yahod teşbihini görebiliriz.

Tavit'e bu defa yenmesi içün verilen izzet kendine bir sefa sebebi olamadı zira Saul'un yaramazkâr hasedini tutuşdurdu. Dünyavi sefalerin say ki cümlesinin kökünde dayima dişi ile dörpüleyen bir kurt yatır. Eyerçi Saul taht üzerinde oturmuş bir padişah idi ise de bu cümle ile kendisi padişahlığında bulunan ademlerin **[219]** cümlesinden bi-huzur ve biçare idi çünki bir dindar civan kendi rayasından bir faziletlu[559]genc bir çobanın oğlu kendinden ziyade şan u izzete şayeste göründü deyü hasedden [y]ipranır ıdı. Saul hasedden tahrik olunarak bir iki kerre onun ömrünü kaldırmağa cehd eyledi ve eyer Rabb Tavit'i esirgemeye idi elbette onun hasedine bir kurban düşer idi.

BAB 2

Saul'un Tavit'e Kızını Verdiyi ve yine Onu Öldürmeye Savaşdığı:

Lakin Saul yine Tavit'i öldürmeye çalışır ıdı ve onun üzerine kendisi el vurmaksızın meramını icra etmek içün kızlarından biri ile onu evlendirmeye ona teklif eyledi. Ve bu babde onun ile şöyle bir kavl eyledi ki Tavit evvela yüz Filistili öldürsün. Çünki Saul Tavit düyün mukavelesini eda etmeye çalışır iken onu Filistiler öldürürler umudu ila gönlünü eyler idi. Lakin Tavit etbayısı ile beraber gidib Filistileri vurdu ve onlardan iki yüz kişi öldürdü ve padişahın kızı ile evlendi. Lakin bu şey Saul'un yarasını daha ziyade artırdı ve Yonatan'a hem cümle kullarına emreyledi ki onu öldürsünler. Lakin Yonatan Tavit'i sevdiyi içün bu tehlikesi hususun**[220]**da onu öyütledi ve ona ben senin hakkında pederime söyleyene dek kırda saklan, dedi. Anden soñra Yonatan babasına dedi Tavit canına kıydı ve varıb ol ecnebi kimseyi öldürdü ve bu vech ile azim helas eyledi. İmdi niçün suçsuz kana günah edesin ve hiç sebebsiz Tavit'i öldüresin? Ve Saul Yonatan'ın sözünü diñleyib dedi ki Rabb Taala'nın ömrü hakkı içün Tavit öldürülmeyecek. Yonatan da Tavit'i çağırıb ona cümle bu nesneleri mücdeledikden soñra onu Saul'un huzuruna ihzar etdirdi. Ve evvelki gibi yine orada durur udu.

[559] Baskı/dizgi hatasından ֆɯզհɪէɬթɩnɩ şeklinde yazılmıştır.

Badehu Filistiler ile yine cenk açıldığında Tavit üzerlerine çıkıb anleri şedit katl ile vurdu ve tarumar eyledi. Günlerde bir gün Saul elinde mızrağı ile evde oturur iken fena ruh tekrar ona sıklet verdi, Tavit de huzurunda tanbur çalar idi. Saul yine Tavit'e mızrağını saldırdı lakin o davranıb çekildi de mızrak duvara saplandı. Anden soñra o kalkıb evine kaçdı ve Saul adamlar gönderdi ki saklansınlar ve sabahlayın onu öldürsünler. Lakin Tavit'in karısı bu tehlikeyi duydukda onu pencireden indirib kaçırdı ve o Rama'ya Samuel'in yanına vardı ve Saul'un haraketlerini nakleyledikden soñra ikisi beraber gidib Rama'nın Nayot'unda sakin oldular.

[221] Saul'un Rama'da Tavit'i Aradığı ve Yonatan'ın Tavit'i Kaçırdığı:

Saul Tavit'in Rama'da olduğunu haber aldıkda anide onu tutdurmağa adamlar gönderdi. Lakin onlar oraya varıb peygamber oğullarını başlarında Samuel ile beraber gördükde üzerlerine Rabb'ın ruhu geldi şöyle ki onlar da peygamberlik etdiler. Bu nesne Saul'un gönderdiyi üç kaf[i]le mübaşırlara da vaki oldu. Ve eñ soñra Saul kendisi de gitdi lakin Allah'ın ruhu onun da üzerine geldi ve o da Samuel'in önünde peygamberlik eyledi.

Soñra Tavit Rama'dan kaçdı ve Yonatan'a varıb dedi ben babana ne kabahat işledim ki ömrümü kaldırmak isdeyor. Ve Yonatan cevab etdi hayır öyle deyildir amma Tavit dedi Rabb'ın ömrü hakkı içün benim ile ölümün arasında fakat bir adım vardır. Ol zeman Yonatan ona tenbih eyledi ki üç güne kadar kırda saklansın ta kendisi, babası Saul'un meramını añlayıncaya dek. Ertesi gün Saul Tavit'in sofraya oturmadığını gördükde Yonatan'a yokluğunun sebebini süal eyledi. Ve onu öyrendikden soñra Yonatan'a darıldı çünki o Tavit'den yana söylendi ve mızrağını ona saldırdı ki onu da öldürsün. Ol zeman Yonatan kıra varıb evvelden kavl it**[222]**miş idikleri vech üzre ok atdı ve bunun ula Tavit'e işaret etdi ki onun ula buluşsun. İmdi Tavit kalkıb onun yanına vardı ve üç kerre önünde temenna eyledi ondan soñra öpüşdüler ve figan ile ağlaşdılar. Ve Yonatan Tavit'e dedi var git selamet ile. İmdi o çıkdı gitdi, Yonatan da şehire dönüb geldi.

Tavit'in Hille Kullanarak Kendini Divane Gösderdiyi:

Ol zeman Tavit Nova'ya Ahimelek kâhinin yanına kaçdı. Ve Ahimelek onu gördükde korkub dedi sen niçün yalınızsın? Tavit de dedi ki padişah beni hızmete gönderib tenbih eyledi ki benim seni ne maslahat içün gönderdiyimi kimse bilmesin. İmdi bana beş ekmek yahod hazırda her neñ var ısa ver. Kâhin de burada aziz ekmeklerden gayri bir şeyim yokdur, deyib ona takdis olunmuş ekmekleri verdi. Ve orada gafilden Saul'un kullarından Doik nam bir kimse bulundu.

Bu babde Tavit pek fena etdi. Yalan ıla kâhini aldatdı ve onun yalanının sebebine seksen beş kâhinin ömrü kaldırıldı nasıl ki aşağada göreceyiz.

Tavit kalkıb gideceyi zeman Ahimelek'e dedi elde bir kılıcın ya mızrağın var mı zira padişahın maslahatı acele olduğun**[223]**dan kendi silahlarımdan alamadım. Ahimelek de dedi işte Filistili Goliat'ın kılıcı burdadır. Ve Tavit dedi bundan eyisi olmaz, ver onu bana. Anden soñra Saul'un korkusundan kaçıb Bad padişahı Ahise vardı ve onun kulları dediler ki bu vilayetin padişahı Tavit'dir, onun hakkında karılar Saul biñlerini kırdı ve Tavit on biñlerini deyu nağme okurlar ıdı. Tavit bu sözlere vukuf oldukda o kadar korkdu ki kendini delilenmiş gösderdi ve kapuyu kazıyıb sakalına salyarını akıdır ıdı ki bu bir haraket idi ki asla Rabb'ın mesihinin şanına düşmez.

İkinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Saul Tavit'in ömrüne bu vech ile kasdederek doğru doğruya onun vücüdünü yerden kaldıramayınca hileye kaçıb seni damad ederim deyü Filistiler[e] öldürmeye yolladı, bu ümid ile ki o elbette onların kılıcı ile ölür. Lakin Tavit Allah'a sığındığından bu yüzden dahi zafer buldu ve Saul'un düşündüyü boşa çıkdı lakin yine husumetinden vazgeçmedi. Lakin Saul Tavit'den her ne kadar ikrah eder ve ona hasedi var idi ise de Saul'un oğlu faziletlu Yonatan onu[560] gayet sever idi ve Saul'un cümle kul**[224]**ları ona azim rağbet ederler idi. Zikrolunduğu gibi Saul onun ömrüne kasdeder idi lakin Yonatan kendi ömrünü tehlikeye saldı ki kendi dostunun ömrünü kurtarsın. Yonatan ile Tavit'in muhabbeti böyle idi ki göklerde olan Peder[i]mizin yer üzerinde olan familyasının hep azalarını bağlamağa vacib olan bir muhabbet idi.

[560] Baskı/dizgi hatasından oŭnıŭ şeklinde yazılmıştır.

Eyer Kristianlar buncileyin biribirini sevecek olsalar dünyanın yüzü üzerinde olan Kristian memleketlerinden[561] hep husumetler ve cenkler birden kalkmazlar mı idi?

Tavit eyerçi gerçekden dindar bir kimse idi ise de Nod'da kâhinlere vardığı zeman hile günahına düşüb onları aldatması gayet tesüf edecek bir keyfiyetdir. Tavit bu defa padişah beni bir sırr lakin gayet iktizalı hızmete gönderdi deyü yalan söyledi, sahihi ise bu idi ki kendisi Saul'un hışmından kaçayor udu. Tavit'in bu yalanı seksen beş kâhinlerin katlolunmasına sebeb oldu. Bir yalanın ne kadar fenalık getireceyini kim tahmin edebilir? Bu keyfiyetde Tavit a'detinden haric haraketde bulundu görünür ki Allah'a olan itimadını gaybetdi ve iğvaden yenilib yardımına yalanı kullandı. Ademlerin en eyileri eyer Allah onları yokarı tutmazsa birden düşerler. Tavit'in Gat padişahı Akis'in karşısında **[225]** deli divane suretini gösterdiyinde dahi haraketine kötü dememeye kadir deyiliz. Bu Allah'ın mesihine yakışmaz bir şey idi. Elli altıncı Sağmos bu vakıtda yazıldı lakin onun haraketi bu alea Sağmos'un ruhuna muvafık gelmeyor zira onun üçüncü hanesinde der: "Korkduğum günde ben sana güvenirim."[562] "Allah'a güvenirim, korkmam, ten bana ne edebilir?" (hane 4)[563] Lakin ihtimalden baid deyildir ki işbu Sağmos'u tasnif etmesi düşmenlerinden korkmasını teskin edib ona Allah'a itimad etmek ruhu getirdi. Adulam mağarasında Tavit kendisini hepisinden terk olunmuş buldu ve ol zeman Rabb'a feryad eyledi ki sen yaşayanların yerinde benim hissem ve penagâhımsın. Tavit her bir sıklet zemanında Allah'ı kendine penagâh kuvvet ve hazır yardım buldu.

BAB 3

Saul'un Kendi Üzerine Ası Olmağa Andlaşmışlar deyü Kullarını Töhmetli Eylediyi ve Kâhinleri Öldürdüyü:

Tavit Gaddan Adulam mağarasına gitdi ve karındaşları ve babasının hanesi onun orada olduğunu öyrendikde yanına endiler. Sayır çok kimseler dahi **[226]** geldiler zaruretde olan borc altında olan halinden hoşnud olmayanların cümlesi onun

[561] Baskı/dizgi hatasından մէմլէքէթլէլէրինսէն şeklinde yazılmıştır.
[562] "Sana güvenirimkorktuğum zaman." Mezmurlar, 56/3.
[563] "Tanrı'ya, sözünü övdüğüm Tanrı'ya/ Güvenirim ben, korkmam./ İnsan bana ne yapabilir?" Mezmurlar, 56/4.

yanına vardı ve o onların başı oldu ve bunların cemisi dört yüz kadar kişi idi. Ve oradan Moap'ın Mispa'sına gidib padişaha dedi ki rica ederim babam ve anam senin yanında dursunlar ta ben Rabb'ınbana ne edeceyini öyrenene dek. Ve onlar Moap padişahı ile sakin oldular.

Anden soñra Gad, peygamber Tavit'e dedi ki kalk Huta toprağına git, o da kalkıb gitdi. Ve Saul, Tavit'in meydana çıkdığını duydukda kendi kullarını töhmetli eyledi ve dedi ki Tavit ile beraber kendi üzerine ası olmağa andlaşdılar ve Tavit'in amellerini kendinden gizlediler. Ol zeman Doeg, Saul'a dedi ki Hese'nin oğlunu Nova'ya Ahimelek kâhinin ya[nı]na geldiyini gördüm ve o bunun içün Rabb'a danışdı hem ona yeyecek verdi, Goliat'ın kılıcını da verdi. Ol zeman Saul gönderib Ahimeleyi ve cümle Nova'dakı kâhinleri getirdi ve onlara dedi siz niçün benim üzerime ası olmağa andlaşdınız ve Tavit'e ekmek ve kılıc verdiniz ve onun içün Allah'a danışdınız? Ahimelek de dedi kullarının arasında Tavit gibi emin kim vardır ki senin emrince yürür ve senin evinde ziynetlidir. Padişah efendim ben kuluna yahod babamın ha**[227]**nesine gadreylemeyesin çünki kulun Tavit'in fırarının sebebini hiç bilmez idim. Lakin Saul her vech ile öleceksin ya Ahimelek, sen de babanın cümle hanesi de, deyib huzurunda bulunan kullarına buyurdu ki kâhinlerin cümlesini öldürsün lakin onlar bunu etmediler. Ol zeman padişah Doeg'e dedi sen kâhinlerin üzerine düş ve onları öldür. Ve o bu emre itaat kılıb ol gün seksen beş kâhini kılıc ağzından geçirdi hem Nova şehrinin cümle ehalis[i]ni de erkeklerini ve karılarını ve çocuklarını hepisini öldürdü. Amma Ahimeleyin oğullarından birisi kurtulub Tavit'in yanına kaçdı ve maddeyi ona añlatdı. Ve Tavit dedi ben ol gün Doeg'in Saul'a hepisini haber vereceyini bildim idi. Babanın hanesin canlarının ölümüne ben sebebim, yanımda otur korkma, işte benim canımı arayan seninkini de arayor lakin benim yanımda korkusuz olursun.

Tavit'in Mağarada Saul'a Ka[v]uşduğu ve Tavit'in Sesini Duydukda Saul'un Ağladığı:

Anden soñra Tavit haber aldı ki Filistiler Keila'de cenk edib harmanları yağmalayorlar ımış. Ve Rabb'den cesaretlenmeyile gidib o ecnebi tayifeleri vurdu ve onların **[228]** birçoğunu öldürdü hem çok da doyumluk aldı. Ve Saul Tavit'in

Keila'da olduğunu duydukda onu orada muhasere etmek içün asker tobladı. Lakin Tavit onun niyetini öyrendikde halea altı [y]üz adet neferi ile revan olub sarp yerlere Zeif Çölü'ne bir dağ üzerine kaçdı. Ancak Saul oraya dek de onu artdan kovaladı ve Yonatan Tavit'e varıb dedi ki korkma, zira babam Saul seni bulmayacak ve İsrayel'in sen padişahı olacaksın, bu şeyi babam da bilir.

Saul çölde Tavit'i kovalar iken bir haberci gelib dedi ki Filistiler vilayeti basdılar. İmdi o Filistiler ile cenk etmek içün döndü, Tavit de bu mabeynde Zeif Çölü'nden Engadi'nin sarplarına gitdi.

Saul Filistileri fetheyledikden soñra Tavit'i kovalamağa döndü. Ve ona Engadi Çölü'ndedir deyü haber verildikde üç biñ adem aldı ve dağ geçitlerinin kayaları üzerinde onu aramağa gitdi. Ve Saul oralarda bir mağaranın içine yapayalınız su dökmeye girdi, onun deruninde ise Tavit ademleri ile beraber gizlenmiş idi. Ol zeman ademleri Tavit'e dediler işte Rabb, düşmanını eline teslim eyledi. Tavit ise gizlice yanaşıb Saul'un eteyinin ucunu kesdi amma soñra bunu etdiyi içün yüreyi vurdu **[229]** ve dedi haşa ki Rabb'ın mesihinin üzerine el salayım. Kullarını bile padişahın üzerine kalkmağa koyvermedi. Ve Saul mağaradan çıkdıkdan soñra Tavit ardından varıb çağırdı ya efendim padişah! Saul da ardına bakdıkda Tavit yüzükoyun yere düşüb yer öpdü ve dedi niçün Tavit senin fenalığını ister deyenlerin sözüne kulak verirsin? Bak ki Rabb seni bugün mağarada benim elime teslim eyledi lakin ben Rabb'ın mesihinin üzerine el kaldırmağa istemedim. Eyer inanmazsan işte eteyinin ucu elimdedir ya babam. Hemen eteyinin ucunu kesib seni öldürmediyimden bil ki ne suçum var ne de günahım vardır. Lakin sen ömrümü kaldırmağa savaşırsın. Benim ile senin aramızda Rabb hökmeylesin ve benim hakkımı hakk eylesin ve beni senin ellerinden kurtarsın. Saul bu sözleri işitdikde sesini kaldırıb ağladı ve dedi bu senin sesin midir oğlum Tavit? Sen benden haklısın çünki sen bana eylik eyledin, ben ise sana kötülük eyledim. Bugün dayma bana siyanetlu olduğunu gösterdin çünki Rabb beni senin ellerine teslim etmiş iken beni öldürmedin. Ve işte şimdi ben bilirim ki İsrayel üzerinde sen padişahlık süreceksin. İmdi benim zürriyetimi helak etmeyeceyine ve ismimi babamın evinden kaldırmayacağına bana yemin **[230]** eyle. Tavit de Saul'a yemin eyledikden soñra Saul yerine gitdi, Tavit de ademleri ile beraber sarp yerlerine çıkdı.

Nabal ve Onun Ehli:

Bu esnade Samuel peygamber vefat eyledi. Tavit de gidib Maon Çölü'nde sakin oldu. Ve o caniblerde Nabal nam bir pek zengin adem var ıdı ve karısının adı Abigail[564] idi. Bu karı pek akıllı ve gayet güzel idi ancak kocası sert ve fena meşrebli hem de kelb huylu bir adem idi. Bunun kulları çölde koyun güder iken Tavit hem ademleri ona siyanet idib onları gözedirler idi. İmdi Nabal'ın koyun kırpma vaktı geldikde Tavit ona Karmel Dağı'na haberciler ile selam gönderib dedi ki o adem size gönlü iradeti ile ne ikram eder ise alıb gelin. Lakin Nabal anlere pek kaba bir tarz ile alçakladı ve boş geri gönderdi. İmdi haberciler dönüb Tavit'e bu ehvalı ifade eylediklerinde Tavit anide dört yüz nefer silahlayıb düşün ardıma, dedi ve filhal Nabal'ı helak etmek niyeti ile çıkdı. Ve bu niyet ile gider iken Abigail kullarının birisinden vaki olanı öyrenmeyile anide ekmek ve un ve şarab ve kuru üzüm hem incir vafir hediye düzüb acele ile onu karşılamağa seyirtdi.

Ve Abigail Tavit'e kavuşdukda hayvandan indi ve onun önünde temenna **[231]**edib dedi efendim bu divane ademin bu Nabal'ın kusuruna bakmasın, nasıl ismi Nabal ise kendinde akılsızlık dahi böyledir lakin ben cariyeñ gönderdiyin habercileri görmedim. İmdi halea cariyenin hediyesini kabul eyle ve yanındaki ademlere verilsin. Aman bu cariyenin suçunu afv eyle çünki Rabb'ın cengini cengleşdiyi niçün Rabb senin evini kavi bina edecekdir, Rabb seni bugün kan dökmeden hıfz eyledi. Ve ola ki Rabb seni İsrayel'e sultan nasbeylediyi zeman Nabal'ın kanını dökdüm ve intikam aldım deyu tasalanmayasın. Ve Rabb seni nasibine erdirdiyi zeman ben cariyeni dahi hatrına getir. Ve Tavit Abigail'e cevab verib dedi seni bugün benim istikbalime gönderen İsrayel'in Allah'ı Rabb mübarek olsun ve bu tertibin mübarek olsun, sen dahi mübarek olasın ki beni bugün kana girmekden ve kendi elim ile intikam almadan meks eyledin.

Ve Abigail geri döndü ve Nabal'ı evde serhoş buldu ve ertisi gün o ayıldıkdan soñra olanı ona haber verdi. Ve o bunu işitdikde anide yüreyi taş kesilib

[564] Tevrat'ta Avigayil olarak geçen isim metnimizde Abizail ve Abigail şekilleriyle yazılmıştır. q ve ŋharflerindeki benzerlikten yazımında baskı/dizgi hatası olduğu düşünülebilir. Birlik olması ve Tevrat'takine uyum açısından Abigayil diye çevrilmiştir. "AvigayilNaval'ın yanına döndü..." 1.Samuel,25/36.

bayıldı ve on güne varır varmaz onu Rabb vurdu ve öldü. İmdi Tavit onun öldüyünü duydukda Abigail'i almağa söz gönderdi ve o dahi onun teklifatını kabul edib ona vardı.

[232] Üçüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Saul'un seksen beş kâhinleri katletmesinden aşırı nahaklık ve zalimlik olamaz, ona göre bunların kabahatı Tavit'in dostlarıdır, deyu yalınız bir tahmin idi. Tavit Ahimelek başkâhine geldiyi zeman sade gerçek söyleyeyidi ihtimal deyildir ki onların birisi telef olur udu. Lakin o hile kullandı ve bunun neticesi bu oldu. Tavit bu ademlerin ölmesine sebeb kendisi olduğunu ikrar etdi.

Tavit'in Saul tekmilen eline düşmüş iken onun ömrüne kasdetmediyinde haraketini kim medhedemez. Tavit'in yüreyi ol derece yümşak idi ki Saul'un esvabının eteyini kesdiyine eyerçi ona bunun ile bir zarar vermedi ise de kasavet çekdi. Tavit intikam almağa istemedi ve kendinin en kötü düşmenini eline fursatın en eyisi düşmüş iken öldürmeye istemedi. İntikam benimdir ecri ben veririm, deyor Rabb. İşbu a'la merhamet ameli bir dakika içün Saul'un yüreyine tesir edib onu yumşatdı ve ona gözyaşı ile işbu ikrarı söyletdi oğlum Tavit sen benden sadıksın. Bu keyfiyetle Tavit eylikkâniliyi ile kendinin düşmeninin başı üzerine ateş közleri yığdı ve bu vech ile onun katı yüreyini eritdi. Düşmeni yen**[233]**menin doğru yolu budur ve Kurtarıcı Efendimiz bunun bize kendi ibreti ile öyretdi.

Bundan az zeman soñra Tavit'i bir gayri hal ve akılda buluruz. Buluruz ki kendi ademlerini silahladır ki kendinin ademlerine sitem sözler söyleyen Nabal'ı öldürsün. Allah'ın Oğlu'nda bunun gibi asla bir şey görünmedi. Nabal'ın karısı Abigail'in haraketi bu hususda medhe layıkdır ki eyi sözleri ve haraketi ile Tavit'i kendi kocasının kanını dökmekden meks eyledi. Ona añlatdı ki eyer şimdi Nabal'ın kanını dökerse zeman gelecek ki bu ona bir kasavet sebebi olacakdır. Birçok gazebe geldiyimiz zeman ne kadar çok kerre vaki olur ki bir kimseye gayetle muhtaciz ki bir hoş tarz ile bizim hatrımıza bir şeyi acele ile etmemek hususunu getirsin, gazabımızı teskin etdirsin ve bize nasihat versin ki gelecek zemande bir kabahatı avf etmenin zikri bize hoş gelecek lakin intikam almamızın zikri bize sıklet verecekdir. Ölüm saatlarında aher ademlerden çekdiyimiz karar u ziyanların zikri bize hiçbir sıkıntı

vermeyecek lakin bizim aherlerine verdiyimiz keder u kararların zikri canlarımıza ölümün sancısı gibi olacak. Zalim insanın günahlarının bir sahih defterini tutar ve eyerçi onu az bir zeman için sü**[234]**küt etdirebilirsek tez ya gec elbette tekdir sesini çıkaracakdır.

BAB 4

Tavit'in Saul'u Orduda Uyur iken Bulub da Öldürmediyi:

Anden soñra Zifliler Saul'a varıb Tavit Yesimo'nun önünde bir dağda gizlidir, deyü haber eylediler ve o üç bin asker ile onun üzerine gitdi. Lakin casuslar gönderib Saul'un nerede konak eylediyini öyrendi ve gece iyidlerinin biri olan Abisay ile beraber kalkıb Saul'un ordusuna vardı ve onu mızrağı yere saplanmış uyur buldu ve seraskeri Abner hem halk onun etrafında uyurlar idi. Ol zeman Abisay Tavit'e dedi bugün Allah Taalea düşmanını eline teslim eyledi, koyver bir kerrecik mızrak ile vurayım ve tekrarlamam amma Tavit dedi vurma çünki Rabb'ın mesihini kim vurur da haklı çıkabilir? Başı ucundan mızrağını ve su tasını alalım ve gidelim. İmdi Saul'un mızrağını ve su tasını aldılar ve gitdiler ve hiçbir kimse uyanmadı çünki hepisi uykuya dalmış idi.

Ve Tavit gidib biraz ıradıkdan soñra Abener'e çağırıb dedi sen iyid adem deyilmişsin çünki efendin padişahı **[235]** hıfz eylemezsin. Ve Saul Tavit'in sesini tanıyıb dedi bu senin sesin midir oğul Tavit? Tavit de cevab verdi benim sesimdir padişahım. Dahi şunu da dedi efendim kulunu niçün kovalar, bende ne kabahat bulundu? İmdi hala Rabb Taala'nın nazarında benim kanım yere akmasın çünki İsrayel'in padişahı bir pireyi aramağa çıkmış, bir kimsenin dağlarda keklik avına yeldiyi gibi. Ol zeman Saul dedi tevbe olsun dön gel oğlum Tavit, sana kederim deymez çünki bugün ömrüm gözlerine kıymetli göründü. İşte deli gibi bulundum ve pek yañıldım. Tavit cevab verib dedi işte padişahı mızrağı uşaklardan birisi gelsin alsın. Ve nice bugün senin ömrün benim gözlerime kıymetli göründü ise benim ömrüm de Rabb'ın huzurunda böyle kıymetli olsun ve beni her meşakatımdan kurtarsın. Saul da yine cevab verib dedi sen Rabb'den mübarekli olasın. Azim işler

başaracaksın ve akıbet galib olacaksın. Anden soñra Tavit yoluna gitdi, Saul da vilayetine döndü.

Tavit'in Filistilerin Arasında Olduğu Amalikileri Vurub da Kendi Karılarını Geri Aldığı:

Saul Tavit'e her ne kadar azim dostluk vadederseyidi dahi lakin yine **[236]** Tavit ondan korkar ıdı. Ve dedi elbette bir gün Saul'un elinden helak olunacağım. O sebebden altı yüz ademler ile beraber kalkıb Filistilerin toprağına geçdi ve Gad[565] padişahı Ahis'e vardı. Ve Ahis Tavit'e ve ademlerine Siklag[566] şehrini verdi ve orada her birisi familyası ile bir yıl dört ay oturdular. Bu şehirden Tavit Yehudistan'ın Nodos semtinde sakin olan Hesurilerin ve Amalekilerin üzerine sefer eyledi. Ve onları küllüyen helak eyleyib birçok sığırlar merkebler develer ve esvablar aldı ve Siklag'a geri geldi.

Ol günlerde Filistiler İsrayel'in üzerine cenk etmeye birikdiklerinde Ahis Tavit'e dedi sen dahi askerin ile beraberimce cenge çıkasın. Ve Filistilerin serdarları yüzer yüzer ve biñer biñer öñce geçdikden soñra Tavit de ademleri ile beraber artdan Ahis'in bilesince vardı, Filistilerin serverleri ise bunları gördükde darılıb dediler bu İbranilerin burada ne işi vardır? Bu ademi yerine yolla, olmaya ki cenkde bize hile etsin ve düşmana dönsün. Bu o Tavit deyil midir ki onun hakkında karılar ahenklerde Saul biñlerini ve Tavit on biñlerini öldürdü, deyü beste okudular.

Ol zeman Ahis Tavit'i çağırıb dedi benim yanıma geldiyin günden beru sende **[237]** bir fenalık görmedim ancak serdarlar sana eyi göz ile bakmayorlar o ecilden var selamet ile geri dön ki Filistilerin beylerine hatır bozgunluğu getirmeyesin. İmdi Tavit hem ademleri Filistilerin vilayetine geri döndüler. Ve Siklag'a vasıl olduklarında gördüler ki şehri Amalekiler ateşe yakmışlar ve karıları ve çocukları yesir götürmüşler idi. O ecilden seslerini kaldırıb ağlamağa başladılar ta ağlamağa takkatleri kalmayıncaye dek ağladılar. Tavit'in dahi telaşesi derecesiz idi çünki kavm

[565] Baskı/dizgi hatasından Ղuuu şeklinde ը yerine u yazılmıştır.
[566]Tevrat'ta Ziklak şehri olarak geçmektedir: "Akiş o gün ona Ziklak Kenti'ni verdi. Bundan ötürü Ziklak bugün de Yahuda krallarına aittir. Davut Filist topraklarında bir yıl dört ay yaşadı." 1.Samuel, 6-7.

herkes oğullarından ve kızlarından ötürü can acısından onu taşlamağa kalkışdılar. Amma Tavit İsrayel'in Allah'ı Rabb'a güvenib Rabb'a süal eyledi ve dedi şu askeri artdan kovalayım mı onlara yetişebilecek miy[i]m? Ve Rabb *Kovala, elbette yetişib hepisini geri alacakın,* dedi. İmdi altı yüz ademi ile çıkıb ta Besor seline dek sürdü ve orada adamının iki yüzünü bırakdı çünki o kadar yorgun ve baygın idiler ki Besor selini geçmeye kadir deyiler idi. Ve kırda bir Mısırlu adem buldular ki hastalıkdan bayılmış ölüyor udu ancak ona ekmek ve üzüm ve incir verdiler ve o yeyib canı yerine geldi çünki üç gün üç gece bir şey yememiş idi ol zeman onlara halini ifade edib dedi ben Siklag'ı yakıb yağmalayan bölükden bir **[238]** Amaleki'nin hızmetkârı[y]im, hasta olduğumdan efendim beni bırakdı. Bu ne kadar zalım adam ımış ki hasta hızmetkârını aclıkdan ölmeye bırakmış. Soñra onlara o kimse vadeyledi ki Tavit'i ve ademlerini Amalekilerin bölüyüne götürsün ve Tavit'den kendini öldürmeyeceyine ve ağasına teslim etmeyeceyine ikrar aldı. Ve onlar oraya vardıkda Amalikileri yağmalaşdıkları şeylerden ötürü sazlıklarından yeyib içerler ve raks ederler iken buldular. İmdi Tavit onları vurub kırdı ve ne kadar şeyler almışlarsayidi onlardan hepisini karılarını, oğullarını ve kızları çok doyumluk ile geri aldı. Ve Besor'da durgun bırakılmış iki [y]üz ademlerin yanına geri geldiklerinde Tavit ile beraber onlardan bazı kötü kimesneler dediler ki bunlara heman karılarını, oğullarını ve kızlarını verelim ve aldığımız doyumlukdan hisse vermeyelim çünki bizim ile beraber gelmediler. Lakin Tavit dedi yok karındaşlar böyle etmeyin illa cenge gidenin hissesi ne kadar ise eşyanın yanında kalanın da o kadar olmalı. Tavit Siklag'a geldikde Huta'nın şehrine ve dosdlarına hediyeler gönderib dedi ki işte bunlar size Rabb'ın düşmanlarının doyumluklarından hediye olsun.

[239] Tavit'in Saul'un Öldü Haberini Alıb Yas Eylediyi:

Tavit Siklag'a döndükden üç gün soñra ona Saul'un ordusundan yırtık esvab ile ve başında toprak ile bir haberci geldi. Ve Tavit ona dedi nereden gelirsin? O da İsrayel ordusundan kurtuldum, dedi ve cengin halini süal etdikde dedi kavm firar etdi, çoğu da öldürüldü. Saul ve Yonatan dahi öldüler. Tavit bunu işitdikde esvabını yırtdı ve cümle yanında olanlar dahi öyle eylediler ve Saul hem Yonatan için ve cenkde kırılan halk için yas edib ağladılar ve ahşama dek oruc tutdular. Anden soñra

Tavit ol civane dedi sen kimsin ve Saul'un hem Yonatan'ın öldüyünü neden bilirsin? O dahi cevab verib dedi ben bir Amaliki[y]im ve rastgele Gilboa Dağı'nda bulundum ve Saul'u hançerlerine dayanmış gördüm, geriden de arabalar ve atlıler acale ile üzerine gelirler idi. Ve o ardına bakıb beni gördük[d]e dedi aman üzerimde dur da beni öldür zira beni sıklet kapladı çünki içerimde daha nefesim dürüsddür. İmdi üzerinde durdum ve onu öldürdüm çünki düşdükden soñra yaşamayacağı pek aşikâre idi anden soñra başından tacı ve bileyinden bileziyini aldım **[240]** ve efendime getirdim. Lakin Tavit onu evvela Rabb'ın mesihini öldürmeye korkmadın mı deyü azarladı ve soñra emreyledi ki onu öldürsünler ve dedi kanın boynuna olsun zira Rabb'ın mesihini sen öldürdüyüne ağzın şahadet eyledi.

Tavit'in Saul ve Yonatan için Çekdiyi Yas:

Ol zeman Tavit Saul ve Yonatan için yas çekib işbu figanı okudu İsrayel'in dilberliyi yüksek yerlerde öldürüldü, kahramanlar nasıl düşdüler? Bunu Gad'da söylemeyin, Askelon sokaklarında haber etmeyin ki ecnebi taifelerin kızları sevinmesinler, sünnetsizlerin kızları şaz olmasınlar. Ey Gilboa Dağları üzerinize hiç düşmesin ne de yağmur yağsın ne de üzerinizde turfanda tarlaları olsun çünki kahramanların kalkanı oraya atıldı, Saul'un kalkanı yağ ile mesh olunmamış gibi katlolunmuşların kanından ku[v]vetlilerin yağından Yonatan'ın oku geri dönmez idi. Saul ve Yonatan ömürlerinde mahbublar sevgülüler idi, ölümlerinde de ayrılmadılar, kartallardan tezik ve arslanlardan kuvvetli idiler. Ey Yerusalim kızları size daha başka şazlıklar ıla kırmızılar giydiren geyimlerinizin üzerine altın dakımlar dakan Saul'a yas eyleyin. Kahramanlar cen**[241]**gin ortasında nasıl düşdüler. Ey Yonatan yüksek yerlerin üzerinde öldürüldün. Karındaşım Yonatan senin için ciyerim sızılar, bana pek mahbub idi, bana olan muhabbetin acayib idi, karıların sevgüsinden yeyin idi. Nasıl düşdüler kahramanlar ve cenk aletleri zayoldular.

Dördüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Tavit'in ikinci defa Saul'un ömrünü uyur iken Abisay onu bir vuruş ile öldürmeye istediyi zeman helas eylemesi ol yaramaz padişaha günah işlediyini divane haraketde bulunduğunu ve gayetle yañlış etdiyini ikrar etdirdi. Lakin Saul

eyerçi bir dakika kabahatlı olduğunu añlayarak pişmanlık gösterdi ise de sahih tevbeye gelmemiş idi. Ademin haraketine doğruluk getirmeyen pişmanlık işe yaramaz. Allah'ın Ruhu Saul'u terk eylemiş idi ve ondan soñra o görünür ki istediyi gibi günahdan günaha düşmekde oldu. O bazen bir dakika kalbinde kabahatlı olmak acısını duydu lakin yaramaz tariklerini terk edib de Rabb'a dönmedi. Tavit'in ben bir gün Saul'un elinden helak olurum, deyü sözlerini diñlemesi yüreye acı verir. Tavit'e cümlemize dahi gerek olduğu gibi vacib idi ki "Ya Rabb **[242]** imanımı artır." desin. Onun Saul tarafından bir tehlike şübhesinde olmağa pek az sebebi var ıdı çünki onun ölümü günü heman yetişmiş idi.

Tavit Saul'un ölümü haberine sevinmedi eyerçi Saul onun en böyük düşmeni idi ise de illa onun içün ve Yonatan içün hülüsü pak ile yas çekdi. Bu haraketi kendinde bir mürüvvetkâni ve alicenab ruh gösterir. Kurtarıcımız bize emreder ki düşmenlerimizi sevelim. Tavit Saul'un ve Yonatan'ın tenlerini gömen kimseyi medheyledi ve ona bereket okudu ve ona bahşiş ihsan eyledi ve onların zikrine bir medhşi[i]ri yazdı. Krisdos Efendimiz: "Düşmenlerinizi sevin ve size lanet okuyanlara hayır dua okuyun." dedi. Ol zemanın fena a'detlerine göre buluruz ki Tavit'in çok karıları var ıdı ve onlardan bazısını putperest taifeler içinden almış ıdı. Onun oğullarından Amnon, Abisalom ve Adonia putperest karılar evladları idi.

BAB 5

Tavit'in Hebron'da Huta'nın Üzerine Padişah Olduğu:

Anden soñra Tavit Rabb'a danışıb dedi Huta şehirlerinin birine çıkayım **[243]** mı? Ve Rabb *Hebron'a çık,* dedi. İmdi Tavit ve ademleri herkes familyası ile beraber oraya çıkıb Hebron şehirlerinde sakin oldular. Ve oraya Yehudistan ehalisi varıb onu Huta'nın üzerine padişah mesh eylediler. Anden soñra Tavit Saul'u Yabeş Giliad ademleri defneylemiş idiyini işitdikde anlere haber gönderib dedi siz efendimiz Saul'a bu ihsani eyleyib onun oğlu Yonatan'ı defneylediyiniz içün Rabb'den mübarekli olasınız, bunu etdiyiniz içün Rabb size ihsan eyleye. İmdi halea gayretlenin çünki efendiniz Saul öldü ve Huta hanesi beni üzerlerine padişah mesh eyledi.

Heman bu vakıtlarda Tavit Huta padişahı oldukda Saul'un yalınız sağ kalan bir oğlu İsboset İsrayel üzerine padişah oldu. Ve mukaddem Saul'un seraskeri olan Abner bunun ile bir olduğundan Saul'un hanesi ile Tavit'in familyası arasında cenk oldu. Ve lakin bu cenkin mabeyninde Abner İsboset'e gücendi ve ona ası oldu ve Hebron'a Tavit'e gelib dedi varayım cümle İsrayel'i efendim padişaha cem edeyim ki senin ile ahd kesişeler ve ne kadarlarının üzerine canın isterse cümlesine padişahlık edesin. Ve Tavit de Abner'i ve yanınca gelen iyirmi ademlerini kabul eyledi ve onlara yedirib içirdikden soñra selamet ile salıverdi.

[244] Tavit'in Seraskeri Yoab'ın Abner'i Öldürdüyü:

Abner ademleri ile beraber gidince bir azden soñra Tavit'in kulları hem Yoab ellerinde gani doyumluk ula bir seferden geldiler. Ve Abner'in gelib Tavit'i ziaret eylediyini ve selamet ile salıverildiyini öyrendikde Yoab Tavit'e dedi sen ne işledin? Bilmezsin ki Abner seni aldadmağa geldi, sen ise onu selamet ile salıverdin. Ve anide Yoab Tavit'den habersiz Abner'in ardınca mubaşır gönderib onu geri getirtdi. Ve o geldikde Yoab ona dostane söhbet edecek tariki ile tenhaye çekdi ve kılıc ile katleyledi. Tavit bunu işitdikde dedi Rabb'ın huzurunda ben ve benim padişahlığım Abner'in kanından suçsuzuz. Onun kanı Yoab'ın başı üzerinde ve onun babasının hanesi üzerinde kalsın. Ve anden soñra Yoab'a ve ademlerine emreyledi ki esvablarını yırtsınlar ve çul bürüneler ve Abner'e yas etsinler. Ve Hebron'da Abner'i defneder iken Tavit meyt tabudunun ardınca gider idi. Ve o hem cümle kavm ağlaşdılar. Anden soñra Abner'e figan edib dedi Abner bir cahilin öldüyü gibi öldü. Ellerin bağlı deyil idi ne de ayakların tomrukda idi illa sen de bir ademin fenakârlar önünde düşdüyü gibi **[245]** düşdün. Ve gün enmezden evvel padişah ağzına yemek komadı. Ve kavm bundan hoşlandı çünki Abner'in padişah emri ile öldürülmediyini bundan añladılar. Ve Tavit tebaasına dedi ki bugün İsrayel'den bir ulu bey düşdü.

Tavit'in İsboset'i Öldüren Kimseleri Öldürdüyü:

Ve İsboset Abner'in öldüyünü duydukda elleri uyuşdu ve cümle İsrayelliler şaşdılar. Ve İsboset'in Baana ve Rihab nam iki seraskerleri var ıdı, bunlar buğday alacak behanesi ile öylen vaktında onun yatırıdığı eve geldiler ve yatak odasına

girdiler ve onu katledib başını kesdiler ve kaçdılar. Ve onun başını Hebron'da Tavit'e getirib dediler işte düşmanın Saul'un oğlu İsboset'in başı. Allah Taala hazretleri bugün Saul'dan ve onun zürrüyetinden efendim padişahın öcünü alıverdi. Ve Tavit anlere cevab verib dedi beni her mihnetden kurtaran Rabb Taala'nın ömrü hakkı içün geçende birisi müjde getiriyorum sanarak bana Saul'u öldürdüyünü haber getirdi ve anide tutub onu Siklag'da öldürdüm. Ve fenakâr kimesneler sadık ademi yatağının üzerinde öldürmüş iken kurtulsun mu, imdi o**[246]**nun kanını sizin elinizden talab etmeyim mi ve sizi yeryüzünden helak etmeyim mi? Ve emreyledi ve hızmetkârları onları katledib ellerini ve ayaklarını kesdiler ve anleri Hebron'da asdılar. Anden soñra İsboset'in başını aldılar ve Hebron'da Abner'in mezarına defneylediler.

İsrayellilerin Tavit'i Padişahları Eyledikleri:

Ol zeman cümle İsrayel kabileleri artık İsboset'in öldüyünü gördükde Hebron'da Tavit'e varıb dediler işte biz senin kemiyin ve etiniz. Geçenlerde de Saul'un padişahlığında seferlere bizi sen götürür üdün ve bizi vetanımıza sen geri getirir idin. Hem dahi Rabb sana kavmım İsrayel'i sen güdeceksin ve sen onun sultanı olacaksın, dedi. Böylece cümle İsrayel şehleri Tavit'e geldiler ve onlar ile ahd kesişdi ve onu Huta'nın şehlerinin etdiyi gibi üzerlerine padişah mesh eylediler.

Tavit'in Yerusalim'de Padişahlığı, Heram'ın Ona Gönderdiyi Hediyeler, Onun Filistiler ile Cenkleri:

Tavit Hebron'da yedi buçuk yıl Huta'nın üzerine padişahlık sürdü, otuz **[247]** üç yıl dahi Yerusalim'de Huta ile İsrayel'in üzerinde padişahlık sürdü. Yerusalim Yebusilerin zabtında idi, Tavit ibtida oraya vardıkda evvela ona karşı durdular amma az vakıtdan soñra onları yendi ve şehiri bütün bütüne zabt eyledikden soñra etrafına zorlu hisarlar bina eyledi ve günden güne kuvveti artmada idi çünki Askerlerin Rabb'ı onun ile beraber idi.

Ve Sür padişahı Heram Tavit'e erez ağacları ile dülgerler ve duvarcılar gönderdi ve ona bir ev yapdılar. Badehu karılarının ve odalıklarının sayısını artırdı. Ve Yerusalim'de çok oğulları ve kızları doğdular lakin Filistiler İsrayellilerin onu

kendilerine padişah eylediklerini işitdikde asker topladılar ve üzerine sefer eylediler. Tavit de Rabb Taala'ya danışdıkdan soñra karşılarına çıkıbanleri vurdu şöyle ki putlarını bırakdılar ve kaçdılar ve Tavit hem ademleri onları ateşe yakdılar. Hayli zemanden soñra Filistiler üzerine bir daha sefer etdiler ve Rafayim Deresi'ne yayıldılar. Tavit ise yine Rabb'a danışdıkda Rabb Taala hazretleri dedi ki *Onların üzerine çıkma illa dud ağaclarının karşısından dolayı onları geriden kuşat ve ağacların tepesinde hücüm sesi işitdiyin gibi tez üzerlerine yürü* **[248]** *zira Rabb senin önünce çıkıb Filistilerin askerini vuracakdır.* İmdi Tavit böyle eyledi ve onları vurub kırdı.

Beşinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Tavit'in hanesi gitdikce böyüdü lakin Saul'unki gitdikce küçüldü. Bu Tavit'in oğlu Hisus Krisdos'a bir teşbih idi ki onun padişahlığı bütün dünyanın üzerine olmağa takdir olunmuşdur şeytanınki ise onun önünde karanlığın ışık önünde mahvolduğu gibi mahvolacak. Tavit azar azar yüceldi. İbtida Beytlehem'de bir çocuk iken mesh olundu. Otuz yaşına varınca padişahlık tahtına çıkdı ve Hebron'da Huta'nın üzerine padişah nasb olundu ve bundan yedi sene soñra Huta ile İsrayel'in üzerine padişah oldu. Mesia'nın padişahlığı dahi azar azar yayılır. Eyerçi Krisdos gökde tahtın üzerinde ise de daha görmeyoruz ki cümlesi onun altına kondu lakin o ta kendi düşmenlerinin cümlesi ayaklarının altına basamak oluncaya dek padişahlık sürecekdir.

BAB 6

Tavit'in Şehadet Sanduğunu Yerusalim'e Getirdiyi:

Tavit Yerusalim'de evinde rahat bulduğu gibi karar eyledi ki Rabb'ın san**[249]**duğunu Kıryat-Yearim'den getirsin ki orada iyirmi yıl evvel Filistilerden bırakılmış idi. İmdi otuz biñ adem ile gidib sanduğu aldı ve bir cedid araba üzerine kodu ve araba gider iken o kendisi ve İsrayel hanesi her nev müsiki aletleri çalıb oynarlar ıdı. Lakin yolun bir mahalinde öküzler sanduğu sarsaladılar ve Oza onu düşmekden meks etmek içün elin uzatdı ve heman o saat Rabb'dan öldürüldü çünki Rabb ona kâhinlerden gayri bir kimse dokanmaya deyü emreylemiş idi. Ve bu şey

Tavit'i o kadar tasalandırdı ki sanduğu Obededom'un evinde bırakdı ve onu o zeman Yerusalim'e getirmedi.

Lakin üç aydan soñra nağaralar ve şamata ile ve boru sedası ile Yerusalim'e getirilib Tavit'in mahsus kurmuş uduğu çadırın ortasına konuldu. Ve Allah'a bütün yanma kurbanları ve selamet peşkeşleri arz eyledi ve evvela askerlerin Rabb'ının ismi ile kavmı mübarekledi ve soñra da kendi hanesini mübareklemeye döndü. Ancak onun ehli Saul'un kızı Mihal sanduğun çadıra getirilir iken önünde sevinerek sıçrayıb oynadığı içün ona sitem etdi. Zannolunur ki Tavit altmış sekizinci Mezmur'u bu vakanın esnasında yazdı.

[250] Tavit'in Rabb'ın Heykelini Bina Etmeye Meram Etdiyi:

Tavit cümle düşmanlarından rahat buldukdan soñra Natan peygamberi çağırıb dedi işte şimdi ben erz ağacından yapılmış evde otururum, Rabb Taala'nın sanduğu ise çadır ortasında durur. Ve Natan padişaha dedi kalbinde ne var ısa eyle zira Rabb beraberincedir. Ve ol gecede Natan'a Rabb görünüb dedi *Var kulum Tavit'e de ki Rabb böyle söyler. Ben İsrayeloğullarını Mısır'dan çıkardığım günden beru asla heykelde sakin olmamış illa çadırdan çadıra dolaşıb gezmiş iken sen bana heykel yapmak mı istersin? Hiç İsrayel halkına bana niçün erz ağacından heykel bina etmediniz dedim mi? Var imdi kulum Tavit'e de ki ben seni kavmım İsrayel'in sultanı olmak içün koyunların ağılından aldım ve beraberince olub düşmanlarını helak eyledim. Dahi ben kavma yer tayin edeceyim ki onları oraya dikeceyim ve orada artık avare dolaşmayacaklar ne de onları evvelki gibi bi-namus oğulları incidecekdir. Hem Rabb der ki sana kendisi ev yapacak ve sen ataların ile uyudukden soñra zürrüyetini kaldıracağım ve onun padişahlığının tahtını ebeden kavi edeceyim O benim ismime hey***[251]****kel yapacakdır ve ben ona baba o da bana oğul olacakdır. Eyer bi-namusluk işlerse onu insan deyneyi ile terbiye edeceyim amma ihsanım ondan gitmeyecekdir, Saul'dan giderdiyim gibi. Ve evin ve padişahlığın ebeden senin önünde kavi olacakdır tahtın ebedil abad kayim olacakdır.* Ve Natan Tavit'e cümle bu sözlere bütün bu ruyaya göre söyledi.

Tavit Rabb'ı Vadleri içün Mübareklediyi ve Onların İcra Olmasına Niyaz Eylediyi:

Tavit ol zeman halvete girib Rabb'ın huzurunda oturdu ve dedi ben kimim ya Rabb Allah ve babamın evi kimdir ki beni bu derece yüceledin? Amma bu da senin gözlerine küçük göründü zira kulunun hanesinin hakkında gelecek pek ırak zeman olacak şeyler içün söyledin. Bu insan tariki midir ya Rabb artık ben sana ne deyebilirim? Cümle bu azim şeyi kalbince eyledin ki onu kuluna bildiresin. Ya Rabb Taala sen Allah u azimüşşansın, hiçbir menendin yokdur ne de senden maada Allah vardır. Yer[y]üzünde kavmın İsrayel gibi millet hangisidir ki onu sen kendin içün kurtarmağa geldin ve onu namlı eyledin ve onu kendine kavm sabit etdin ve onun Allah'ı oldun. Ve şimdi ya Rabb Taala kulunun hakkın**[252]**da ve onun hanesinin hakkında söylediyin sözünü berkarar eyle ve söylediyin gibi eyle. Zira sen ya kudretli Rabb İsrayel'in Allah'ı kuluna sana ev yapacağım dedin, onun içün kulunun sana bu niyazı etmek kalbine gelmişdir. İmdi hala kulunun hanesini bereketlemeye razi ol ta ki ebeden senin huzurunda olsun zira sen söyledin ya Rabb Allah.

Altıncı Babın Üzerine Mülahazalar:

Tavit bir dindar kimse olmağıla Allah'a ibadeti gayretinden Allah'ın huzurunun teşbihi olan şehadet sanduğunu kendinin onun içün hazırladığı çadıra getirmeye gayret u arzusu çoğudu. O Allah'ın hanesini isminin ol tahrir olduğu mekânı sever idi ve dedi ne kadar sevgülüdür çadırların ya askerlerin Allah'ı Rabb. O orada bir kapucu olmayı yaramazlığın çadırlarında sakin olmakdan hayırlı sayar ıdı. Sanduk kendi mahaline çadıra getirildiyinde onun sevinci ve ferrahı gayet azim idi. Kurtarıcı ile aziz gökde sakin olmağa ümid edenler onun yerde olan makdesesini sevmekde kusurları olamaz. İşbu padişah tahtına sabit ve kayim olduğu gibi Yehova'nın ibadeti içün bir heykel bina etmeye arzu eyledi lakin bunu eylemeye Rabb ona izin ver**[253]**medi çünki çok kan dökmüş idi. Bu cümle ile Rabb ona dedi *Eyi edersin ki bunu kalbine korsun,* Apraham'ın kendi oğlunu kurban sunmağa istemesi ve Tavit'in Rabb'a bir hane bina etmeye istemesi ikisi dahi ameli icra etmiş gibi kabul olundular Rabb kalbe bakar ve insana niyet u meramına göre ivaz verir.

BAB 7

Tavit'in Düşmanlarını Yenib Onları Kendine Kul Eylediyi:

Anden soñra Tavit Filistileri vurub onları itaate getirdi. Moapileri de harac-güzar raya eyledi. Ve Soba padişahını da vurub biñ arabasını yedi yüz atlısını, iyirmi biñ de yayan askerini aldı. Süryanileri dahi vurub onlardan iyirmi biñ yesir aldı ve Süria'ya karavullar kodu şöyle ki Süryaniler dahi onun harac-güzar rayaları oldular çünki Rabb onu cümle yollarında berhordar eder idi. Düşmanlarından bakır ve altun kalkanlar ve gümüş ve bakır avadanlıklar aldı ve Rabb'e vakfeyledi ve İsrayel'in hem Huta'nın üzerine saltanat sürüb cümle halka hökmü adalet eder idi.

[254] Tavit'in Yonatan'ın Oğluna İhsan Gösterdiyi:

Bundan soñra Tavit dedi Saul'un hanesinden daha bir kimse kaldı mı ki Yonatan'ın hatrı içün ona eylik edeyim. Ve Yonatan'ın Mefiboset nam bir oğlunun sağ kaldığına agâh oldukda onu yanına getirtmeye gönderdi. Ve o geldikde ona dedi korkma ya Mefiboset zira pederin Yonatan'ın hatırı içün ben sana ihsan göstereceyim ve dayma benim soframda yeyesin. İmdi Mefiboset Yerusalim'de sakin olub padişahın sofrasında yer idi.

Tavit'in Zina Günahına Düşdüyü hem Uria'yı Öldürdüyü:

Badehu Tavit Yoab'ı İsrayelliler ile beraber Ammonoğullarının üzerine sefere gönderdi ki Rabbat şehirini muhasere eylesinler, kendisi ise daha Yerusalim'de idi. Gecenin birinde yatağından kalkıb evinin damı üzerinde gezinir iken karşıdan bir pek güzel karı gördü ki yaykanır idi. Ve onun Heti Uria'nın ehli olduğunu öyrendikde adem gönderib evine getirtdi ve onun ile zinaya düşdü. Anden soñra Yoab'a haber gönderib Heti Uria'yı bana gönder, dedi. Ve o ya**[255]**nına geldikde Yoab'ın ve askerinin halini ve cengin ehvalını süal eyledikden soñra var evine en de ayaklarını yayka, dedi. İmdi Uria padişahın sarayından gitdi amma kapuda padişahın kulları ile uyudu ve evine gitmedi.

Tavit bunu işitdikde onu çağırıb dedi sen yoldan gelmedin mi imdi niçün evine enmedin? Ve Uria da cevab etdi bütün İsrayel ve Huta çadırlarda oturur iken

ve Yoab hem efendim padişahın kulları kırda orduda yatar iken ben evime gideyim de karım ile yeyib içib uykuya mı varayım? Ol zeman Tavit Uria'ya dedi öyle oldukdan soñra yarına kadar da burada otur ve sabahısı bir mekdub yazdı ve Uria'nın eli ile Yoab'a gönderib dedi Uria'yı en kızgın kavganın önüne sok ve siz geri çekiliverin ta ki vurulub ölsün. İmdi Yoab Uria'yı bir mahale tayın eyledi ki orada şehirin en kuvvetlileri karşısına çıkacağını bilir idi. Ve onlar çıkıb Yoab ile cenk etdiklerinde ademlerinin birkaçını öldürdüler, onların arasında Uria da vuruldu.

Ol zeman Tavit haberci saldı ki kavganın akıbetini hem Uria'nın öldüyünü ilam eylesin. Ve Uria'nın ehli erinin öldürüldüyünü işitdikde ona yas edib ağladı. Ve lakin yası tekmil olduk**[256]**dan soñra Tavit gönderib onu evine aldırdı ve onu kendine karı aldı. Ancak bu haraketi Rabb Taala hazretlerini pek gücendirdi.

Tavit'in bu günaha düşmesinin yüreyi acıdır[567]nakliyetini işidib de gözyaşı dökmemek kabil midir? İğva verici düşmandan yenildi ve günaha girifdar oldu ve soñra günahını örtmek içün kan dökdü. İkbali dövleti onu günaha düşürdü lakin Rabb onu yine düzeldib kaldırdı.

Natan'ın Tavit'e Söylediyi Mesalesi:

Ve Rabb Taala'nın tarafından Natan peygamber irsal olunmağile Tavit'e varıb dedi şehirin birinde iki adem var ıdı biri zengin ve biri fukaraden idi. Zenginin pek çok sürüleri ve sığırları var ıdı amma fukaranın bir dişi kuzucuğundan gayrı bir şeyi yoğudu ki onu satın alıb besledi ve evlatları ile böyür üdü, onun yediyi ekmekden yer ve içdiyi kadehden içer idi ve onun kızı gibi koynunda yatar ıdı. Vakt ile zengin ademin bir yolcusu geldi ve bu gelen yolcu mısafirini konaklamak içün koyunlarından ve sığırlarından birini boğazlamağa esirgedi ve zavallu fukaranın dişi koyununu alıb tedarik gördü.

Tavit bunu işitdiyi gibi örkele**[257]**nib o adem hakkında pek gazeblendi ve Natan'a dedi Rabb'ın ömrü hakkı içün bu şeyi eden adam birin yerine dört koyun vermeli hem de canı ol fakiri acımadığı içün müceret öldürülmelidir. Ol zeman Natan Tavit'e dedi sensin o adem. İşit imdi İsrayel Allah'ı Rabb'ın sözlerini *ben seni*

[567] Baskı/dizgi hatasından ա֗ր֗ր֗ şeklinde yazılmıştır.

İsrayel'in üzerine padişah mesh eyledim ve seni Saul'un elinden kurtarıb efendinin evini sana ve karılarını koynuna verdim. İsrayel'in ve Huta'nın evini dahi sana verdim ve eyer bunlar sana az geldi ise daha zammeder idim. Niçün Rabb'ın sözünü alçaklayıb huzurumda bu bi-namusluğu işledin? Heti Uria'yı kılıc ile öldürdün ve ehlini kendine karı edindin. İmdi hala beni tahkir eyleyib Heti Uria'nın karısını kendine karılığa aldığın içün evinden asla kılıc ırak olmayacak. Rabb Taala böyle söyler *İşte ben senin kendi evinden senin üzerine bela kaldıracağım, gözlerinin önünde karılarını alıb onları yakınıña vereceyim ve o bu güneşin karşısında onlar ile yatacakdır çünki sen gizli etdin amma ben şeyi cümle İsrayel'in önünde ve bu güneşin karşısında edeceyim.* Ol zeman Tavit Natan'a cevab edib dedi tevbeler olsun Rabb'a günah işledim. Bunun içün peygamber ona dedi imdi Rabb dahi bi-namusluğunu giderdi ancak bu **[258]** amel ile Rabb'ın düşmanlarına küfür sebebi verdiyin içün sana o karıdan doğan oğul mücerred ölecekdir.

Yedinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Tavit'in ömrünün tevarihini emin ve bi-garaz olan ilhami ilahi kaleminin yazdığına göre nazar eder iken gördük ki Tavit yalan günahına düşdü lakin şimdi iğvadan yenilib zina ve katl günahına düşdüyünü buluruz. Boş bulunduğu bir dakikade gözleri onu bu günaha düşürdü. Ne kadar eyi olur udu ona ki Hop gibi gözleri ile bir ahdedib onu saklayayıdı. Kendilerini dururlar zanneden kimselerin ne kadar sebebleri var ki dikkat etsinler ki olmaya düşsünler. Cümlemiz dayima Tavit'in bundan soñra etdiyi gibi dua edib demeliyiz ki ya Rabb sen beni yokarı tut ve emniyetde olacağız. Kuluna eylik içün emanet ol. Natan peygamber Tavit'i günahları içün bi-garazane tekdir etdiyi gibi tevbesinde takrir eylediyi sözler ne kadar tesirlidir ve afv içün ne kadar can u dilden dua eyledi. İşbu zikre şayeste keyfiyet vukuunda elli birinci Sağmos'u yazdı ki ibtidasından soñuna kadar bir kırık yürek ve alçaklanmış ruhun duyuşlarını gösterir. Bu Sağmos'da Tavit **[259]** günahların deyil bir ademin kulağına illa bütün a'lemin huzurunda ikrar eyledi ve onu bırakdı ki ta dünyanın soñuna dek cümle gelecek dehrlerde okunsun. Onun bundan evvel ya bundan soñra bu günaha düşdüyüne bir şübhe edecek yer yokdur.

BAB 8

Tavit'in Oğlu Öldüyü Zemande Nasıl Haraket Eylediyi:

Natan Tavit'in evine gitdikden soñra Heti Uria'nın karısından ona doğan çocuğu Rabb Taala ağır hastalık ile vurdu ve Tavit çocuk içün Allah'a niyaz eyledi ve oruc tutub bütün gün yerde yatar ıdı ve hiçbir şey yemeye istemez idi lakin yedi günden soñra çocuk öldü. Ve kulları bunu Tavit'e haber vermeye korkarlar ıdı lakin onlar mabeylerinde fısıldaşır iken o çocuğun öldüyünü sezdi ve çocuk öldü mü deyu süal eyledikde öldü dediler.

Ol zeman yerden kalkıb yaykandı ve yağ ile süründü hem esvabını deyişdi ve Rabb'ın heykeline varıb secde eyledi ve evine dönüb önüne taam kodular ve yedi. Ve kulları ona dediler niçün daha çocuk sağ iken oruc tutub yas e**[260]**der ve uykusuz durur udun ve öldükden soñra kalkdın ve yeyib içdin. Ve Tavit dedi çocuk daha sağ iken oruc dutub yas eyledim çünki dedim. Kim bilir belki Rabb bana ihsan eder ve çocuk yaşar lakin şimdi öldükden soñra niçün oruc tutayım artık onu geri getirebilir miyim? Ben ona varacağım lakin o bana dönüb bana gelmez.

Tavit'in bu amelinden cümlemiz ibret almağa borcluyuz. Dostlarımız ve sevdiyimiz kimseler hasta oldukları zeman Rabb'ın huzurunda onlar içün sağ iken niaz kılıb ağlamalıyız lakin onlar öldükden soñra cümle dualarımız, oruclarımız ve gözyaşlarımız asla fayde etmezler.

Tavit'in Rabba'yı Zabt Etdiyi:

Anden soñra Batsaba Tavit'e bir oğul doğurdu ve ismine Soğomon kodu ve onu Rabb sevdi. Yoab ise daha Rabba'yı muhasere eder idi ve bu şehir teslim olunmağa hazır iken Yoab Tavit'e haber gönderib dedi gel şehrin karşısına ordu kur ve onu al ki olmaya onu ben alayım ve ona kendi ismimi vereyim. İmdi varıb Tavit onu zabt eyledi ve padişahın başından tacını aldı ki o tac bir talant[568]altundan idi hem de mücevherler ile bezenmiş idi. Ve cümle kavm bütün bütüne ona itaat eyledi.

---

[568] "İbranice kutsal yazılarda para ve ağırlık birimlerindendir. 60 mina=1 talant; talant 34,2 kg eder. Yunanca kutsal yazılarda da para ve ağırlık birimlerindendir. 60 mina 20,4 kg." (çevrimiçi) https://wol.jw.org/tr/wol/d/r22/lp-tk/1013558 21/01/2024.
Talant kelimesine Kutsal Kitap'da da rastlanır: "İnsanların üzerine gökten tanesi yaklaşık kırk kilo ağırlığında iri dolu yağdı. Dolu belası öyle korkunçtu ki insanlar bu yüzden Tanrı'ya küfrettiler."

[261] Tavit'in Kendi Oğulları Amnon'un ve Absalom'un Kemliyinden Meşakkat Çekdiyi:

Az zamandan soñra Tavit kendi evinden dolayı pek şedid meşakkata oğradı. Oğlu Amnon Absalom'un kız karındaşı Tamar'ı edebsiz sevgü ile sever idi ve amucasının oğlu Yonadab kötü meşrebli adem olmağıla ona fena muradına ermek içün şöyle öyüt verib dedi ki Enkasd hasta ol ve döşeye yat ve pederin Tavit ziaretine geldiyi zeman aman kız karındaşın Tamar'ı gönder ve bana bir yemek pişirsin, de. İmdi onun bu öyüdüne göre her şey tekmil olundukda Tamar odasına gelib ona taam hazırladıkdan soñra Amnon onu zor ula tutub ırzını bozdu. Soñra ondan sevdiyi sevgüsünden ziyade ikrah etdi ve kalk git, deyu onu kovdu kuluna da emretdi ve onu odasından sürüb çıkardı ve ardından kapuyu kapatdı. Ve Tamar geyimlerini yırtıb başına kül saçdı ve ağlayarak gider iken karındaşı Absalom'a kavuşdu ve o ona dedi sakın Amnon senin ile buluşmasın. O da beli, dedi. Ve Absalom ona dedi ey kız karındaşım sen bunu duymaksızlığa vur zira o karındaşındır. Ve Tamar karındaşı Absalom'un evinde dul oturdu.

Ve Tavit bu şeyi işitdikde gayet**[262]**den örkelendi. Ancak Absalom karındaşına eyiden kötüden hiçbir söz söylemedi ve iki yıl mikdari geçdikden soñra bir ziafet edib cümle padişah oğullarını davet eyledi ve kullarına tenbih eyledi ki Amnon şarab içib keyfetdiyi zaman hiç korkmayıb onu öldüreler. Ve kullar Absalom'un emrince Amnon'u öldürdüler. Ol zeman padişahın bakı oğulları kalkıb kaçdılar ve padişaha varıb huzurunda yüksek avaz ile figan edib ağladılar ve padişah dahi hem cümle kulları beraber ağlaşdılar. Absalom ise kaçıb Gesur padişahının yanına vardı ve onun ula üç yıl eylendi. Lakin padişah hayli zeman oğlu içün yas eder idi ancak akıbet mütesselli oldukda oğlu Absalom'a varmağa arzuladı.

Absalom'un Pederinin Yanına Dönüb Geldikden Soñra Ası Olub Onun Üzerine Baş Kaldırdığı:

Vahiy, 16/21. "Kırk kilo Grekçe bir talanton." Vahiy, 16/21'in dipnotunda. "Kral hesap görmeye başladığında kendisine, borcu on bin talantı bulan bir köle getirildi. Kölenin ödeme gücü olmadığından efendisi onun karısının, çocuklarının ve bütün malının satılıp borcun ödenmesini buyurdu." Matta, 18/24-25.

Üç yıldan soñra Tavit seraskeri Yoab'a emreyledi ki Gesur'e varsın ve Absalom'u Yerusalim'e geri getirsin. Ve o geldikde padişah dedi ki varsın kendi evine gitsin ve o benim yüzümü görmesin. İmdi Absalom iki yıl Yerusalim'de padişahın yüzünü görmeksizin kendi evinde oturdu. Anden soñra padişah Ab**[263]**salom'u çağırdı ve o gelib huzurunda yere beraber temenna eyledi ve Tavit onu öpdü. Absalom babası ile barışdıkdan az soñra arabalar ve atlar ve önünce seyirdecek ademler birikdirmeye başladı. Hem gidibkapuda durur udu ve rast gelene der idi ah ben vilayetde hakim olayıdım ve halk davalarını huzuruma çekeler idi ki herkesin hakkını hak edeceyidim. Ve bir kimse ona temenna etmeye yanına vardığı zeman elini uzadıb onu tutar ıdı ve öper idi. Böylece İsrayel ademlerinin kalblerini kendine çeker idi.

Çok zamanden soñra Absalom padişaha dedi ki ben Gesur'de iken bir adak adamış ıdım imdi hala izin ver ki Hebron'a gideyim ve adağımı eda eyleyeyim. Padişah da var git selamet ile dedi. Absalom bu esnade cümle İsrayel kabilelerine cassuslar gönderib dedi boru sedasını işitdiyiniz gibi anide deyin ki Absalom Hebron'da padişahdır. Ve Yerusalim'den iki yüz adem Absalom'a refakat etmiş idi lakin onun niyetlerinden asla haberleri yoğudu. Hem dahi Tavit'in müştaşarı Ahitofel'e haber gönderib yanına getirtdi şöyle ki bu ihtilal kuvvetli idi.

Ve Tavit'e bir haberci varıb dedi İsrayel ademlerinin kalbleri Absalom'un ardındadır. Padişah bunu duydukda **[264]** Yerusalim'de yanında olan cümle kullarına kalkın, kaçıb Absalom'dan kurtulalım, dedi ve cemi evi ile onun ardı sıra çıkdı ve şehirden ırak bir mahalde durdular ve heman evi beklesinler deyu on odalık karı bırakdı. Ve cümle halk onun ardınca çıkdı ve şehirden ırak bir mahalde durdular. Ve padişah ve kavm hem çolukları ve çocukları Kidron selinden çöle geçer iken cümle etaraf kariyelerin sakinleri azim avaz ile ağlaşdılar.

Sekizinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Tavit zinadan doğan oğlunun öldüyünde hülüsi pak ile Allah'ın iradet-i şerifine mütü olub bu vukuatın kendi üzerine günahlarından ötürü Allah'ın hakk dargınlığının nişanesi olduğunu ikrar eyledi. Rabb Tavit'in günahını afv eyledi lakin ona bildirdi ki çünki günahı düşmenlere bir sebeb verdi ki küfretsinler bunun içün

onun evinden kılıc eksik olmayacak. Tavit bu saatdan soñra ta ömrünün sonuna kadar rahat görmedi onun oğulları arasında uygunsuz işler vuku buldu ve Abisalom karındaşı Amnon'u katleyledi ve kaçdı ve Tavit'e azim elem sebebi oldu.

[265] BAB 9

Ahd Sanduğunun Tavit ile Beraber Şehirden Çıkarıldığı ve Padişahın Ağlayarak Zeytinlik Bağına Çıkdığı:

Ve kâhin Sadok hem Levililer Allah'ın sanduğunu dışarı çıkardılar ki padişah kaçar iken yanınca götürsün lakin o dedi yok illa onu şehire geri götürün eyer Rabb Taala'nın gözlerinde lutf buldum usa beni yine şehiregetirib hem bu sanduğu hem aziz mekânını bana gösterecekdir amma eyer senden hoşnut deyilim, derse gözlerine hoş göründüyü gibi eylesin. Hem padişah kâhin Sadok'a dedi sen peygamber deyil misin? Var oğulların ile beraber şehire dön, ben ise sen bana memleketin ehvalini bildirinceye dek çölün sahrasında bekleyeceyim. İmdi Sadok ve Abiatar sanduğu Yerusalim'e geri götürdüler ve kendiler de orada kaldılar.

Ve Tavit başı örtülü yalın ayak ağlayarak zeytunler dağının tepesine çıkar ıdı, cümle yanındakı halk da başları örtülü ağlayarak çıkarlar ıdı. Ve Tavit Ahitofel'in ihtilali koparanlardan biri olduğunu işidince dedi ya Rabb sana yalvarırım Ahitofel'in öyüdünü ib**[266]**tal edib boşa çıkar. Ve Tavit dağın tepesine çıkıb Allah'a secde etdikden soñra Huşa nam bir kimesne yırtık esvab ile ve başında tobrak olarak ona kavuşmağa geldi. Ve Tavit ona dedi şehire var ve Absalom'a ben senin babanın kulu olduğum gibi senin de kulun olayım, dersen Ahitofel'in tedbirini bozabilirsin. Ve padişah evinden ne ki işidirsen Sadok'a ve Abiatar'a söyle ve onlar bana haber versinler. İmdi Huşa Tavit'in arzusuna göre etdi.

Siba'nın Zahireler ile ve Simei'nin Beddualer ile Tavit'in İstikbaline Çıkdıkları:

Tavit dağın tepesini azacık aşdıkdan soñra Mefiboset'in kulu Siba'ya kavuşdu ki iki yüz ekmek ile yüz hevenk üzüm ve dahi sayrı çerezler ve şarab hem padişahın ev halkı binsin deyu iki de merkeb getirib gelmiş idi. Badehu Tavit

Bahurim'e geldikde Saul'un hısımlarından olan Simei çıkıb ona beddua eder ve üzerine taş atıb der idi çık kanlı adem çık bi-namus adem Rabb Saul ocağının cümle kanlarını senin üzerine döndürdü ve padişahlığını oğlun Absalom'un evine teslim eyledi. İşte kanlı adem olduğun için bi-namusluğunda tutuldun. Ve padişahın serverlerinden biri olan Abisay ona **[267]** söyleyib dedi bu ölmüş köpek niçün efendim padişaha beddua eder? Heman koyver beni varayım, onun başını koparayım. Lakin Tavit dedi koyver, beddua etsin çünki Rabb ona Tavit'e beddua eyle demişdir. İşte kendi oğlum günlerimi kesmek isdeyor, kande kalır bir Beniaminli kimse. Koyverin beddua eylesin çünki ona Rabb böyle demişdir. Belki Rabb alçaklığıma nazar eder ve bugün bunun bedduasının yerine bana hayır getirir. Ve Tavit ileri gidib gider iken Simei durmayıb beddua eder idi ve onun üzerine taş ve tobrak atar ıdı.

Yerusalim'de Absalom'un Ahitofel'den Öyüt Aldığı:

Ve Absalom ve cümle İsrayel halk Yerusalim'e geldiler ve Ahitofel de onlar ile beraber geldi. Tavit'in dostu Huşa dahi onlar ile beraber Absalom'a gelib dedi Allah Taala padişahın ömrünü artırsın. Ve Absalom ona süal edib dedi dostuna böyle mi ihsan gösderirsin niçün dostun ula beraber gitmedin. Husa de cevab verib dedi Rabb Taala hazretleri ve cümle bu kavm hem İsrayel ademleri kimi seçerler ise ben onun olub onun ula biraber gideceyim. Bundan soñra Absalom Ahitofel ile danışık edib **[268]** dedi ne işleyeyim? Ahitofel de dedi var babanın odalıkları ile yat da cümle İsrayel babanın senden ikrah etdiyini işitsin de senin ile beraber gayretlensin, dedi. Ve Absalom Ahitofel'in öyüdünü tutdu çünki ol günlerde Ahitofel'in öyüdü Allah sözü gibi idi.

Ahitofel'in Tavit'e Karşı Öyüdü:

Hem dahi Ahitofel Absalom'a dedi on iki biñ asker seçeyim ve gece Tavit'i artdan kovalayım çünki o yorgun ve ellerinin kuvveti kesik iken gece üzerine düşersem onu korkudurum ve yanındaki asker kaçar ve padişahı yapayalınız vururum. Böylece cümle kavmı senden yana döndürürüm. Ol zeman Absalom Husa'yı çağırıb dedi hele bunu da diñleyelim, bakalım ne der. Ve Husay dedi hayır. Ahitofel'in bu kerre verdiyi öyüdü eyi deyildir çünki sen bilirsin ki pederin ve

yanında olan ademleri pek kuvvetli kimselerdir hem cümlesinin kırda eniyi öldürülmüş ayu gibi canları acılıdır hem de pederin cenkci ademdir hiç gece asker ile beraber konak eder mi? İmdi benim öyüdüm şudur ki Dandan Bersaba'ye varıncaya dek cümle İsrayel çoklukda yalının kumu gibi biriksin ve sen kendin beraber sefere çıkasın ve böylece **[269]** yer[y]üzüne çih düşdüyü gibi onun üzerine düşelim ve ne o kendisi ne de adamlarından hiçbirisi kurtulabilsin. Ve Absalom hem cümle halk dedi ki Husa'nın öyüdü Ahitofel'inkinden eyidir.

Ol zeman Husa Absalom'a ne öyüd verdi ise Sadok ve Abiatar kâhinlere bildirib dedi ki çapucak Tavit'e gönderib deyin ki çölün sahralarında konak etmesin illa cümle asker ile beraber tez Yordan'ı geçsin ki hem o hem askeri yudulmasın. Ve Tavit'e haberciler geldiyi gibi anide kalkıb Yordan'ı geçdi. Ve ertesi gün şafak daha sökmezden geçmedik bir kimse kalmadı. Ve Ahitofel öyüdünün tutulmadığını gördükde acele ile evine varıb maslahatlarını nizama kodukdan soñra kendi kendini asdı ve öldü ve babasının mezarına gömüldü.

Tavit'in Askerini Sayıb Onları Cenge Hazırladığı:

Absalom ve yanındakı cümle İsrayel ademleri Yordan Irmağı'ndan geçib Gilead toprağında ordu kurdular. Ve Tavit Mahanaim'e geldiyi zeman Sobi ve Mahir ve Barzilay kavm ac susuz çölde yorgundur deyub birkaç yük buğday, arpa, bal, tereyağı ve koyun ve başka levazime dahi aldılar ve onun istikbaline çıkdılar.

[270] Badehu Tavit askeri saydı ve üç bölüye taksim eyledi ve üç baş serverleri olan Yoab'ı ve Abisay'ı ve İtta'yı üzerlerine tayın eyledi. Ve kavma ben de sizin ile beraber çıkacağım, dedi amma onlar yok çıkma zira bizim yarımız ya kaçsak yahod ölsek onlar vazife edinmez lakin sen onların gözünde bizim on biñimizden yeksin, dediler. Ve Tavit nasıl minasib görürseniz öyle edeceyim, dedi.

Ve asker yüzer yüzer ve biñerbiñer çıkar iken padişah kapunun canibinde durur udu ve üç seraskerlerine emreyleyib dedi benim hatrım içün Absalom

oğlancığa kıymayın. Ve padişah Absalom için servirlere[569] bunu tenbih eder iken cümle kavm işitdi.

Tavit'in Askerinin İsrayeloğulları ile Vuruşduğu ve Absalom'un Öldürüldüyü:

İmdi Tavit'in askeri cenk meydanına çıkdıkdan soñra Absalom'un askeri ile bir ormanlıkda vuruşdular ve onları yenib eyirmi biñini öldürdüler. Ve Absalom katıra binmiş, bir meşe altından geçer iken başının saçları ağacın sık dallarına takıldı şöyle ki katır onun altından çıkıb onu gök ile yerin arasında muallakda asılı bırakdı. Ve bir nefer bunu gör**[271]**dükde seyirdib Yoab'a müjde eyledi ve Yoab onu niçün öldürmedin? Öldürsen idi sana on sikl gümüş ile bir kuşak bağışlarım, dedikde o adem şöyle cevab verdi bin sikl bile gümüş alacak olsayıdım yine padişahın oğlunun üzerine el uzatmayacağıdım çünki padişah cümlemizin kulakları işidir iken sana ve Abisay'a ve İtta'ya tenbih edib sakının bir kimse oğlancığım Absalom'a dokanmasın, dedi.

Ol zeman Yoab, senin ile burada böyle oyalanmak el vermez, deyib eline üç ok aldı ve tez seyirtib Absalom meşede diri asılakalmış iken karnına okları sokdu. Anden soñra Yoab boruyu çaldı ve asker İsrayel'in peşinden geri döndü. Ve Absalom'u alıb ormanlıkda bir çukura atdılar ve üzerine birçok taş yığdılar. Anden soñra İsrayeloğulları herkes çadırına dağıldı.

Tavit'in Absalom'a Yas Eylediyi:

Anden soñra Yoab padişaha haber göndermek içün müjdeci gönderdi. Ve Tavit iki kapunun arasında oturur udu ve haberci varıb müjde ya efendim padişah zira Rabb bugün cümle üzerine kalkanlardan senin intikamını alıverdi, dedikde padişah dahi dedi oğlancık Absalom sağ selim midir? Ve o da **[272]** kâşki efendim padişahın hep düşmanları ve cümle sana kötülük etmeye kalkan kimseler o oğlancık gibi olsun, dedi. Ve padişah bu sözü işitdiyi gibi ciyeri dağlandı ve kapunun üsdündeki odaya çıkdı ve yas eyledi ve yas eder iken şöyle der idi vah oğulcuğum

[569] Baskı/dizgi hatasından uէրվիրէէ şeklinde yazılmıştır.

Absalom oğlum, benim oğlum Absalom, ne olayıdı oğulcuğum senin yerine ben öleyidim vay benim oğlum oğlum Absalom. Ve ol günde zafer cümle askere yasa tebdil oldu zira herkes işitdi ki padişah Absalom için pek tasalanır ıdı.

Yoab'ın Padişaha Absalom'a Yas Etdiyi için Tazir Eylediyi:

Yoab Tavit'in oğlu için yas edib ağladığını işitdikde yanına varıb dedi bugün senin ömrünü ve oğullarının hem kızlarının ömürlerini kurtaran cümle kullarını utandırdın çünki düşmanlarını seversin ve dosdlarından ikrah edersin zira bugün beyan eyledin ki ne kulların için ne de serverlerin için hiç vazife etmezsin çün bildim ki Absalom sağ olub da bizim cümlemiz ölmüş olayıdık sen haz edeceyidin. İmdi hala kalkıb dışarı çık ve kullarına tatlı dil ile söyle çünki eyer bugün dışarı çıkmazsan bilmiş ol ki bu gece senin yanında kimse kalmaz **[273]** ve bu bela gencliyinden beru başına gelenlerin hepisinden daha beter olacakdır. Ol zeman padişah kalkıb kapuda oturdu ve cümle asker huzuruna geldi çünki herkes çadırına dağılmış idi.

Dokuzuncu Babın Üzerine Mülahazalar:

Bundan soñra Absalom pederine karşı ası olub padişahlığı kapdı ve onu tahtından padişahlığından kaçırdı. Şimdi Tavit'in sıklet u mihneti azim idi. Onun bazı müştaşarleri ve mütemed dostları bu esnadehayın bulundu ve onun ası oğlu ile birleşdiler. Absalom her ne kadar yaramaz hayın ve asi idi ise de yine babası onu gayet sever idi. İmdi haberci gelib de Absalom'un asılığının yarı yolunda katlolunub öldüyünü haber verdiyinde Tavit'in yüreyine olan elem u kederin şid[d]etini kim tahmin edebilir? Acayıb deyildir ki o yüreyinin şedid acısından kâşki senin yerine ben öleyidim, ey oğlum Absalom, dedi. Absalom saçından bir meşe ağacına asılakalmış iken yüreyinden bir mızrak ile saplandı. Hiçbir tevbe sözü ağzından çıkmazdan ve günah için bir yürek kırgınlığı göstermezden öldü. Allah'ın laneti gazabının hışmı ile öldü ve Tavit şübhesiz oğlum ebeden helak oldu, deyü korkar ıdı. Absa**[274]**lom güzelliyi için çok sevildi ve medholundu ve ihtimaldır ki bu onun mağrurluğunu ve hodbinliyini tutuşdurdu ve besledi ta ki encamı padişahlık etmeye kendini babasından daha eyi zannetdi. Biz çocukların ve genc kimselerin güzelliyini

öymeyile mağrurluklarını ve hodbinliyini beslemekden çok sakınmalıyız. Çok defa atalar ve sayrılar işbu böyük yañlışlığa düşerler ve bazı defa bu çocuklarının helakine bayis olur. Selomon deyor ki: "Hatır saymak aldadıcıdır ve güzellik hodbindir."

BAB 10

Tavit'in Yerusalem'e Geri Geldiyi:

Ve cümle İsrayel kabilelerinin arasında mücadele kopdu ve dediler ki Tavit padişah bizi cümle düşmanlarımızın elinden helas eyledi ve bizi Filistilerden kurtardı lakin şimdi Absalom'dan ötürü vilayetden kaçdı. Üzerimize padişah dikdiyimiz Absalom dahi cenkde öldü imdi halaniçün padişahı geri getirmek için bir şey söylemezsiniz.

Ol zeman Tavit, Sadok ve Abiatar başkâhinlere gönderib dedi Huta'nın şehirlerine söyleyib deyin ki siz benim karındaşlarımsınız, benim etim hem kemiyimsiniz imdi niçün padişahı evine geri getir**[275]**mek hususunda siz en soñra gelirsiniz? Böylece cümle Huta ademlerinin kalblerini bir adem kalbi gibi meyletdirdi şöyle ki padişaha haber gönderib dediler hem sen hem cümle kulların geri gelin. İmdi padişah dönüb Yordan'a geldi. Huta ademleri de padişahı karşılamak ve onu Yordan'dan geçirmek için Gilgala geldiler, Huta ademleri ile beraber ve Simei de yanına Peniamin'den biñ adem ile padişahın isdikbaline geldi.

Ve Simei padişahın huzuruna düşüb dedi efendim benim suçumu üzerime saymayasın ve padişah Yerusalim'den çıkdığı günde kulunun etdiklerini hatrına getirme. Günah etdim onu için bugün efendim padişahın istikbaline geldim. Abisay dahi dedi Simei Rabb'ın mesihine beddua eylediyi için öldürülmeli deyil mi? Amma Tavit cevab verib dedi ne, bugün İsrayel'de adem mi öldürülsün? Ben bilmez miyim ki bugün İsrayel'in padişahıyım. Anden soñra Simeyi'ye öldürülmeyeceksin, dedi.

Yerusalim'de Yeni Karışıklıkler Zuhur Etdiyi:

Ve Barzilay seksen yaşında ihtiar adem padişah ile beraber Yordan'ı geçdi ve Tavit ona dedi yanımca gel ve **[276]** Yerusalim'de ben seni besleyim ve o da dedi benim ne kadar ömrüm kaldı ne yemeyimde lezzet bulabilirim ne de ahenklerin ve

cenklerin sedasını diñleyebilirim. Öyle oldukdan soñra varayım kendi şehirimde öleyim ve babamın ve anamın yanına gömüleyim.

Ol zeman İsrayel ademleri padişaha dediler bizim karındaşlarımız Huta oğulların seni Yerusalem'e niçün getirdiler? Onlar dahi dediler padişah bizim hısımımız olduğu içün. Ve İsrayelliler de dediler bizim padişahda on hissemiz var o sebebden onun üzerine sizden ziade hakkımız var. Ol zeman Seba nam Peniaminli yaramaz bir adem boruyu çalıb dedi bizim İsrayeloğlunda[570] hissemiz yokdur ya İsrayel herkes çadırına gitsin. İmdi İsrayel ademleri Seba'nın ardına düşdüler ancak Huta oğulları padişahlarının yanında kaldılar.

Ve padişah Amasa'ya emreyledi ki üç gün içinde cümle Huta oğullarını cem eylesin. Ve lakin Amasa padişahın tayın eylediyi müddetden zaide gecikdiyi içün Tavit Abisa'ya dedi efendinden ademlerini al ve Seba'nın ardınca kovala ki sakın bize Absalom'un etdiyinden ziade zarar etmesin. Lakin Seba, Abel nam şehre kapandı ve Abisa hem Yoab şehiri muhasere eylediler. Lakin bir akıllı karının **[277]** nasihatı ile şehir ehalisi onun başını kesdiler ve hisarın üstünden muhasere edenlere atdılar. Ol zeman Yoab boruyu çaldı ve cümle kavm Yerusalim'e padişaha döndü.

Tavit'in Halkı Hisaba Aldığı ve Bu Husus içün Tekdir Olunduğu:

Hayli zemanden soñra Tavit tahtda kavilendikde Rabb Taala'nın emri kelamına muhalifeten halkı saymağa meram eyledi ve Yoab'a dedi İsrayel'in cümle kabilelerinin ortasından geç ve kavmı say ki onların sayısını bileyim. Yoab dahi dedi Rabb hazretleri kavmı olduğundan yüz o kadar ziyade eylesin ancak niçün efendim padişah bu şeyden hoşlanır. Lakin padişahın sözü galib gelmeyile Yoab aher memurlar ıla beraber vilayeti dolaşdı ve dokuz ay iyirmi günden soñra Yerusalim'e padişaha gelib kavmın hisabını verdiler. Ve İsrayel'de sekiz yüz biñ ve Huta'da beş yüz biñ kılıc çeker adem bulundu.

Lakin Tavit bu nesneyi etdikden soñra deruninde yüreyi döndü ve dedi aman ya Rabb ben günah işledim, kulunun bu bi-namusluğunu def eyle zira böyük delilik

[570] Baskı/dizgi hatasından Ƅuɯjoŋınûunɯ şeklinde yazılmıştır.

etdim ve ertesi gün erken sabahdan Gad paygambere Rabb'ın **[278]** sözü olub dedi var Tavit'e de ki Rabb böyle söyler *Sana üç teklifim var, üçünden birini seç.* İmdi Gad Tavit'e varıb dedi *bunların hangısını istersin: memlekete yedi yıl kıtlık mı gelsin yoksa üç ay düşmanlarından kovalana mısın yoksa memleketinde üç gün ölet mi olsun?* Tavit de cevabverib dedi her yanım dardır lakin Rabb'ın eline düşelim çünki merhameti kesirdir ve insan eline düşmeyelim.

Tavit'in Günahı için Halkın Üzerine Ölet Geldiyi:

Ve Rabb Taala İsrayel'e ölet gönderdi ve yetmiş biñ adem kırıldı. Lakin melek Yerusalim'i helak etmek için üzerine el uzatdıkda Rabb bu beladen nadim oldu ve dedi *Yeter artık şimdi elini çek.* Ve Tavit helak edici meleyi gördükde dedi ya Rabb gerçi ben günah etdim amma bu zavallı koyunlar ne işlediler sana yalvarırım elini benim üzerime ve babamın evinin üzerine sal.

Soñra Gad Tavit'e gelib dedi var şu meleyin Yerusalim'in üzerine elini uzadır iken göründüyü Orna'nın harmanında bir kurbanhane yap. İmdi Tavit Orna'nın harmanını kurbanhane için sığırlarını bütün yanma kurbanları için ve çift aletlerini odun için satın aldı **[279]** ve hepsine elli sikl[571] gümüş verib dedi Rabb'ıma caba şey kurban sunmam. Ve orada Rabb'a bir kurbanhane bina eyledi, üzerinde bütün yanma kurbanları ve selametlik peşkeşleri takrib eyledi ve Rabb Taala hazretleri memlekete[572] acıdı ve İsrayel'den öleti diñdirdi. Ve heman bu yerde soñra Selomon Allah'ın emrince heykeli bina eyledi.

Onuncu Babın Üzerine Mülahazalar:

Ademin yüreyine acı verir ki görsün ki bunların cümlesinden soñra Tavit yine Rabb'ın emrini halkı saymağıla bozdu. O şimdi yaşını almış idi lakin geçgin yaş onu iğvanın kuvvetinden dişarı çıkarmadı. İhtimaldır ki şeytan onun yüreyinin mağrurluğuna vurarak onu yendi ve onu bu günaha düşürdü. Lakin tez Allah ona bu günahını dahi evvelkileri gibi ikrar etdirdi amma onun tevbesi Allah'ın hökmünü geri çevirmedi zira ölet gelib yetmiş bin nufus adem telef eyledi. Bir tek günahdan ileri

[571] "bk. sıklet: ağırlık, yük." Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, s. 949.
[572] Baskı/dizgi hatasından ﻝﻄﻠﻐﻐﻫ şeklinde yazılmıştır.

gelen fenalığı kim hisaba alabilir? Tavit'in Ahimeleye söylediyi yalan seksen beş kâhinlerin katline sebeb oldu ve şimdi onun Rabb'ın emrine karşı halkı sayması bir taun getirdi ki üç günde yetmiş bin can sildi süpürdü.

[280] BAB 11

Tavit'in Oğlu Adonia'nın Tahtı Kapdığı:

Tavit ihtiarladıkdan soñra oğlu Adonia mağrurlanıb ben padişah olacağım, dedi ve arabalar hem atlular elli de önünce seyirdecek adem hazırladı ve yardımcıları olan Yoab ve Abiatar ile söyleşdi. Anden soñra bir böyük ziafet eyledi ve karındaşları padişah oğullarını davet eyledi. Lakin ne Natan peygamberi ne Selomon'u ne de Tavit'in kuvvetli ademlerini davet eyledi.

Ol zeman Natan Selomon'un validesine dedi işitmedin mi ki Adonia padişah oluyor ve efendimiz Tavit'in haberi yokdur, gel imdi sana bir öyüt vereyim ve hem kendi ömrünü hem oğlunun ömrünü kurtarasın. Tavit padişaha var ve de ki sen bu car[i]yene yemin edib senden soñra oğlun Selomon padişah olacak ve benim tahtımda o oturacak demedin mi? Öyle ise Adonian içün padişah oldu? Ve Betsaba padişaha varıb önünde temenna eyledi ve dedi Adonia padişah olmuş ve efendimin haberi yokdur işte birçok koyun ve sığır boğazladı ve padişahın oğullarını ve Abiatar kâhini ve serasker Yoab'ı davat eyledi lakin kulun Selomon'u davat eylemedi. Ya padişah efen**[281]**dim cümle İsrayel'in gözleri ise senden soñra tahtında kim oturacağını söyleyesin deyü senin üzerindedir yohsa efendim padişah vefat etdikden soñra ben hem Solomon suçlu sayılacağız. Ve melike daha sözünü tüketmezden Natan peygamber de girib onun cümle padişaha söylediyini sabit eyledi.

Tavit'in Solomon Padişah Olacağına Yemini Yenilediyi ve Solomon'un Mesh Olunub Taclandığı:

Ve padişah Betsaba'ye cevab verib dedi beni cemi mihnetden kurtaran Rabb Taala'nın ömrü hakkı içün benim yerime oğlum Solomon padişah olacakdır, deyü sana nasıl yemin etdim ise bugün öyle edeceyim. Ol zeman o temenna edib dedi efendim Tavit padişahın ömrü ebedi olsun. Anden soñra Tavit Sadok kâhini ve Natan

peygamberi çağırdı ve o onlara dedi efendimizin ademlerini alın ve oğlum Solomon'u kendi katırımın üzerine bindirib Gihon'a gönderin ve orada onu Sadok kâhin ve Natan peygamber İsrayel'in üzerine padişah mesh etsinler. Badehu boruyu çalın ve Solomon padişah yaşasın, deyü nida edin. Onlar dahi amin, Rabb Taala nasıl padişah efendimiz ile beraber oldu ise Solomon ula dahi öyle olsun **[282]** ve onu tahtını efendimiz Tavit padişahın tahtından böyük eylesin, dediler.

İmdi Tavit'in emrince Solomon'u padişahın katırına bindirib Gihon'a götürdüler ve kâhin Sadok şahadet çadırından yağ buynuzunu aldı ve onu mesh eyledi. Ve boruyu çalıb nida etdiler Solomon padişah yaşasın ve cümlesi raks edib oynarlar ıdı ve azim şenlik edib şaz oldular şöyle ki yer seda verdi.

Ve Adonia hem davetlileri yeyib içerler iken Yoab boru sedasını işitdikde dedi şehirde bu şamata ne ola ve o saatde Abiatar'ın oğlu Yonatan yetişib Adonia'ya dedi ki efendimiz Tavit padişah Solomon'u padişah eyledi ve kâhin Sadok hem Natan peygamber onu Gihon'da mesh eylediler ve şenliyile getirdiler işitdiyiniz şamatanın aslı budur. Ol zeman Adonia'nın cümle davetlileri korkdular ve kalkıb herkes kaçabildiyi yere kaçdılar ve Adonia dahi kaçıb kurbanhanenin buynuzlarına sarıldı. Amma Solomon gönderib oradan onu getirdi ve var evine git, dedi.

Tavit'in Soñ Günleri ve Soñ Sözleri:

Tavit'in ölme günleri yaklaşdıkda Solomon'u çağırıb dedi ben cümle dünyanın gitdiyi yola gideyorum. İmdi kuvvetlen ve merd ol. Babanın Allah'ını bil **[283]**ve ona pak kalb ile ve iradetlu ruh ula ibadet eyle zira Rabb cümle kalbleri teftiş eder ve cemi fikirleri bilir. Onu ararsan bulursun lakin terk edersen o seni ebeden terk edecek. Hala kendine vukuf ol zira Rabb seni minasib gördü ki ona makdese deyü bir hane bina edesin. Kuvvetlen ve bunu icra eyle zira benim Allah'ım Rabb Allah Taala senin ile beraber olacakdır, sen Rabb evinin hızmetinin her işini tekmil edinceye dek seni bırakmayacak ne de terk edecek.

Tavit'in soñ sözleri bunlardır Rabb'ın ruhu benim vasitam ile söyledi ve onun kelamı benim ağzım ile idi. İsrayel'in Allah'ı dedi İsrayel'in kayası benim vasitam ile söyledi. İnsanlara zabitlik eden kimesne Allah korkusu ile zabitlik edib sadık

olmalı ve sabahlayın güneş doğduğu zeman bulutsuz sabahın aydınlığı gibi olacakdır. Yağmurdan soñra rüşanlığıla yerden filiz veren taze çimen gibi olacakdır. Egerçi benim evim Allah'a böyle deyil iseyidi de lakin yine de kendisi benim ile ebedi ahd kesişdi, küllüyen nizamında ve kavi ahd kesişmişdir. Anden soñra Tavit atları ile uyudu ve kendi şehirinde defnolundu. Yedi yıl Hebron'da otuz üç yıl Yerusalim'de kırk yıl padişahlık sürdü.

[284] On Birinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Tavit'in soñ sözlerini unutmayalım. Ömrü soñuna yaklaşdığı zeman bir aziz sevinc ile dedi ki Allah benim ile bir ahd eyledi ki her bir şeyde nizamında sahihdir ve cümle helasım ve arzum budur. Allah'ın kendi halkı ile ahdı ki onların Allah'ı olsun ömürde ve ölümde onların ümidinin yalınız kavi temelidir. Tavit ömrünün soñ satına degin heykelin binası içün hazırlık görmekde oldu şöyle ki Allah'ın ibadeti layığı üzre icra olunsun ki kendisi öldükden soñra bu iş da tekmil olsun. Bu dünyanın padişahlığını terk etmekde iken kendinden soñra padişah olacak olan oğlu Solomon'a ağır bir tarz ile nasihat ve vasiyet eyledi. Solomon'a bir akıllı ve politikaden aşna bir padişah olmak kifayet eder saymadı, ister idi ki o bir dindar padişah olsun bunun içünihtiar sininin zayiflikleri altında ezilmiş ve ditrer iken ve cümle insanın baki meskânına enmek üzre iken ona dedi ve sen ey oğlum Solomon, pederinin Allah'ını bil ve ona kâmil bir kalb ile ve iradetlu akl ile kulluk eyle zira Rabb cümle yürekleri teftiş eder ve fikirlerin mülahazalarını añlar eyer onu arar isen senden bulunacakdır lakin onu terk edersen seni ebeden reddedecekdir. İş**[285]**bu sözler İsrayel'in ve Huta'nın dindar ve mükerrem padişahına eyi yakışır sözlerdir ki bu dünyada gözlerini kapayıb ağzından soñ sözler çıkar iken muhabbetli oğluna bunlar olsun. Hep atalar evladlarına dayima ve alelhusus ölüm derecelerinde iken soñ nefeslerinde bu misillü sözler söylemelidirler.

[286] HAZRETİ YEĞİA'NIN ÖMRÜNÜN NAKLİYETİ

BAB 1

Yeğia'nın Ahab padişaha İrsal Olunduğu:

Ahab İsrayel'in bir pek yaramaz padişahıyıdı. Bunun padişahlığının günlerinde Hortanan'ın gün doğusundan yana olan Gilead vilayetinden olan Tişbili Yeğia peygamber ona irsal olundu ki böyle desin benim hala huzurunda durduğum Rabb'ın ömrü hakkı içün bu yıllarda çih ve yağmur olmayacakdır meyer benim sözüm üle ola.

Ve Yeğia peygambere Rabb'ın sözü olub dedi buradan git de gün doğu taraflarına dön ve Hortanan'ın karşısındakı Kerit Seli'nde saklan ve selden su içesin ve ben kuzgunlara emreyledim ki seni orada beslesinler. Ve Yeğia Rabb'ın sözüne göre eyledi ve varıb Hortanan'ın karşısındakı Kerit Seli'nde oturdu ve kuzgunlar ona sabahlayın ekmek ve et ve ahşama ekmek ve et getirirler idi ve selden su içer idi. Lakin birazdan soñra sel kurudu çünki yerde susuzluk var ıdı.

[287] Yeğia'nın Dul Karıdan Beslendiyi:

Anden soñra Rabb ona emreyledi ki kalkıb Sidon'a varsın ve orada otursun hem dedi *İşte orada bir dul karıya emreyledim ki seni beslesin.* İmdi kalkıb Sarefata'ya gitdi ve şehirin kapusuna vardıkda gördü ki işte bir dul karı çalı çırpı devşirir idi. Ve ona çağırıb dedi kerem eyle bana bir kab içinde azacık su getir ki içeyim. Ve o getirmeye gider iken arkadan çağırıb dedi kerem eyle bana eliñde azacık da ekmek getir amma karı ona dedi Rabb Allah'ının ömrü hakkı içün hiçbir pidem yokdur illa fakat küpde bir avuc unum ula bardakda azacık yağım var ve işte iki çırpı devşiririm ki varıb kendim içün ve oğlum içün tedarikleyim ve yeyelim de ölelim.

Ve Yeğia ona dedi korkma, git dediyin gibi eyle ancak ondan benim içün bir boğaçacık yapıb bana getir ve ondan soñra oğlun içün ve kendin içün yap zira İsrayel'in Allah'ı Rabb böyle söyler *Unun kabı boşalmayacakdır ne de yağ bardağından yağ tükenecekdir, Rabb'ın yeryüzüne yağmur vereceyi güne dek.* Karı dahi varıb Yeğia'nın emrine göre eyledi ve ondan hem karı ve karının evi çok günlere dek yerler idi. Un kabı boşalmadı ne de **[288]** bardakdan yağ tükendi. Rabb'ın Yeğia'nın ağzı ile söylediyi sözüne göre.

Dul Karının Oğlunun Öldüyü ve Yeğia'nın Onu Diriltdiyi:

Bir vakıtdan soñra ev sahibi karının oğlu hasta oldu şöyle bir ağır hastalık ile ki nefesi kesildi. Ve ol karı Yeğia'ya dedi benim ile neñ var ya Allah adamı, günahımı hatıra getirdib oğlumu öldürmek içün mü geldin? Yeğia da karıya dedi oğlunu bana ver ve onu kucağından alıb oturduğu üst odaya götürdü ve yatağının üzerine kodu ve Rabb'a çağırıb dedi ya Rabb Allah'ım bu benim yanında sakin olduğum dul karıya mı bela getirdin ta ki oğlunu öldüresin. Ve üç kerre çocukcuğazın üzerine uzandı ve Rabb'e çağırıb dedi ya Rabb Allah'ım sana rica ederim ki bu çocuğun canı tekrar kendine dönsün. Ve Rabb Yeğia'nın niyazını kabul eyledi ve çocuğun canı geri geldi ve dirildi. Ol zeman çocuğu odasından aşağa endirib anasına verdi ve dedi işte oğlun sağdır. O da dedi şimdi bundan bilirim ki Allah adamısın ve Rabb'ın kelamı gerçekden senin ağzıñdadır.

[289] İsrayel Toprağında Azim Kıtlık Olduğu:

Vafir günlerden soñra gine Yeğia'ya Rabb'ın kelamı olub dedi *Var Ahab'a beyan eyle ki yerin üzerine yağmur göndereceyim* ve Yeğia Ahab'a kendini göstermeye gitdi. Vilayetde ise şedid kıtlık var ıdı. Ve Ahab vekilharcı Obadia'ya dedi yerde bütün su pungarlarına ve cümle sellere var dolaş, belki ot buluruz ki atların ve katırların ömürlerini kurtaralım ve cümle hayvanları gayıb etmeyelim. Ve Obadia vilayetde hayvanlara ot bulmak içün dolaşıb gezerken Yeğia'ya kavuşdu ve onu tanıdı ve yüzükoyun temenna edib dedi sen misin ya efendim Yeğia? Yeğia da dedi benim, varıb efendiñe söyle ki işte Yeğia buradadır.

Birinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Aziz Kitab bu peygamberin hakkında bize apansız haber veriyor. Onun babası ya anası hakkında hiçbir şey söylenmeyor. Aziz tevarihi yazanın meramı bu babde bu kim olduğunu ve ne eylediyini bildirmekdir. Rabb onu mücüzatlı bir tarz ile besledi ona Hortanan'ın yanında bir küçük çaydan içmeye su verdi ve doymaz kuzgun kuşlarını ona sabah ve **[290]**ahşam taam getirmeye kullandı. Rabb Efendimiz kendi şayirdlerine ömürleri içün ne yeyecekleri ve ne içecekleri hakkında kaygu çekmemeye nasihat eyledi zira semavi Pederimiz bunların cümlesine muhtac olduğumuzu bilir. Bu peygamberin yeyeceyi dayima Allah'ın huzurunda duran

meleklerin birinin eli ile gelmiş kadar Allah'ın tarafından geldi. Bizim dahi yeyeceyimiz ve giyeceyimiz herhangı vesile ile bize her nereden yetişirse O'ndan gelir. Ol çay kuruduğu vakıt Allah onun içün bir aher tarzda tedarik gördü. Bu örnek bize Allah'a itimad etmeye ne kadar azim bir ders vermelidir. O'nun kendi kullarına vadı *Seni asla terk etmeyeceyim*dir. İmdi Allah'a güvenib ve onun iradet-i şerifini icra edib cesaret ile hiçbir şeye muhtac olmayacağım, deyebiliriz. Dünyavi çaylar kuruyabilir lakin Allah'ın ırmağı dayima su ile doludur ve Allah'da ömür pungarı var ve o kendi cemaatının muhtaclığını defetmek [573] içün gökden manna yağabilir. Kuzgunlar kendilerin nafakası leşler ve böcekler ise de Allah onları kendi kulu peygamberi ekmek ve taam ile beslemeye kullandı.

Allah Taalea Yeğia peygamberi deyil İsrayel'den illa putperest milletlerden olan Sidon'a bir dul karıya gönderdi ki peygamber orada onu buldu ki kendisi **[291]** ve oğlu içün malik olduğu soñ lokmasını hazırlayor udu ve az vakıtdan soñra aclıkdan ölmeye bekler idi. Lakin bu karı Allah'ın ademi ile ol soñ lokmasını paylaşmağa asla şübhe etmedi ve ona tahkik haber verdi ki kabından un ve destisinden yağ eksilmeyecekdir. Belki Allah peygamberi bu fakir dul karıya göndermesi ile gelecek zemande İncil-i şerifi tayifelere göndereceyini işaret etmeye meram eyledi. Bu karı Yeğia'yı bir peygamber gibi kabul eyledi ve ona her elinden geldiyini verdi ve ecrini gaybetmedi. Allah hatra bakmaz. Bu fakir dul karı eyerçi ecnebi idi ise de dul karıların Allah'ı onu kayırdı. Kabından un ve destisinden yağ eyerçi her gün çıkarılır kullanılır idi ise de asla eksilmedi.

Bu fakir karı oğlunun ölmesi ile böyük kasavete giriftar oldu. O aclıkdan kurtuldu idi ise de hastalık onu kapdı götürdü. Onun anası bu keyfiyete kendinin günahları hatıra gelmek içün oldu nazarı ile bakdı. Bize gelen elemlerin neticesi dayima bu olmalıdır. Eyer günahlarımız unudulursa layığı üzre onlar içün bir azim keder u kasavet duymazız. Eyer Hovp ve Tavit gibi ademlere elem u keder vasıtası ile gencliklerinin yaramazlıklarını hatırlar[ı]na getirildi ise bu ecnebi karının günahları dahi **[292]** ol tarz ile hatra getirildi ise acayib deyildir. Yeğia'nın[574] duasına isticaben onun oğlu hayata getirildi. Şimdiki vakıtlarda ölüyü hayata getirmek misillu

[573] Baskı/dizgi hatasından uէֆ şeklinde yazılmıştır.
[574] Baskı/dizgi hatasında Յիաննուն şeklinde yazılmıştır.

dualarımıza isticabler memül etmeli deyiliz lakin her vakıtda Allah'a dua etmeye bize cesaret verilir. Bu çocuğun gerek ölmesi gerek dirilmesi Allah'ın şanı içün idi.

BAB 2

Obadia'nın Ahab'a Yeğia'ya Kavuşdum Demeye Korkduğu:

Ve Obadia Yeğia'ya dedi ne günah işledim ki kuluna Ahab'ın eline teslim edesin ki beni öldürsün. Allah'ın Rabb'ın ömrü hakkı içün hiç millet memleket kalmadı ki efendim seni aratmağa göndermemiş ola ve yokdur dedikleri zeman seni bulmadıklarına yemin etdirir idi ve şimdi sen varıb efendine işte Yeğia bundadır de mi dersin. Ve ola ki senden ayrıldığım gibi Rabb'ın Ruhu seni bilmem nereye götürse ve ben Ahab'a gidib bundadır dediyimde seni bulmazsa beni elbet öldürecekdir. Amma ben kulun gencliyimden beru Rabb'den korkarım. Yezabel Rabb'ın peygamberlerini öldürdüyü zemande ne işlediyim ne tarik ile Rabb'ın peygamberlerinden yüz kişiyi elli**[293]**sini bir mağaraya ellisini de bir mağaraya gizleyib onları ekmek ile ve su ile beslediyim efendime haber verilmedi mi? Ve şimdi sen dersin varıb efendiñe söyle ki işte Yeğia bundadır amma o beni öldürecekdir. Yeğia da dedi hala huzurunda durduğum göy askerleri Rabb'ının ömrü hakkı içün tahkikan kendimi bugün ona göstereceyim. İmdi Obadia Ahab'a kavuşmağa gitdi ve Ahab Yeğia'nın istikbaline çıkdı.

Yeğia'nın Ahab'a İkinci Defa Kavuşduğu:

Ve Ahab Yeğia'yı gördüyü gibi ona dedi İsrayel'i karışdıran sen misin? O da dedi İsrayel'i ben karışdırmadım illa sen ve babanın evi çünki siz Rabb'ın tenbihlerini terk eyleyib Baal'ın ardına gitdiniz. İmdi hala gönderib cümle İsrayel'i ve Baal'ın dört yüz elli peygamberlerini ve Koruların dört yüz peygamberlerini ki onlar Yezabel'in sofrasında yerler cümlesini Karmel Dağı'na bana cem eyle.

Yalancı Peygamberlerin Karmel Dağı'na Birikdiyi:

İmdi Ahab gönderib cümle İsrayel'i ve Baal'ın cemi peygamberlerini Karmel Dağı'na birikdirdi. Ol zeman Yeğia İsrayeloğullarının yanına varıb dedi neçeye dek iki fikir arasında aksarsınız eyer Rabb Al**[294]**lah ısa onun ardınca yürüyün. Ve

kavm hiçbir söz karşılık vermedi. Ol dem Yeğia kavma dedi ben Rabb'ın peygamberi, yalınız ben kaldım, Baal'ın peygamberleri ise dört yüz elli ademdir. İmdi bize iki dana verilsin ve onlar birini kendilerine seçib paralasınlar ve odunların üzerine dizsinler amma altına ateş vurmasınlar. Ben de obir danayı tedarikleyib odunların üzerine koyayım da altına ateş vurmayım anden soñra siz allahlarınızın ismine niyaz eyleyin, ben de Rabb Allah'ımın ismine niyaz edeyim ve hangı Allah ateş ile cevab verirse Allah bu olsun ve cümle kavm cevab verib dedi bu söz pek eyidir.

Baal'ın Peygamberlerinin Kendi Allahlarına Boşuna Niyaz eyledikleri:

Ve Baal'ın peygamberleri bir dana seçdiler ve onu tedarikleydiler ve sabahdan öylene dek Baal'ın ismine niyaz edib derler idi ya Baal bizi işit. Ve lakin ne ses ne de karşılık veren var ıdı ve yapılmış olan kurbanhanenin üzerinde gezinirler idi. Ve oldu ki öylen vaktında Yeğia onları zevklenib der idi daha yeyin çağırın zira allahdır ya söhbeti vardır ya işi var yahod yolculukdadır ya belki uykudadır ki uyansın. Ve yeyin avaz ıla niyaz ederler idi ve a'det**[295]**lerine göre bıçaklar ıla ve nişderler ile etlerini çızarlar ıdı şöyle ki üzerlerine kan dökülür idi. Ve ta ahşam kurbanının vaktına dek peygamberlik ederler idi amma ne cevab ne de nazar kılan oldu.

Ol zeman Yeğia kavma dedi bana yaklaşın. Onlar da yanına vardılar. Ve Rabb'ın viran olmuş kurbanhanesini tamir eyledi ve İsrayel kabilelerinin sayısınca on iki taş aldı ve Rabb'ın ismine kurbanhane bina eyledi ve etrafa iki ölçek ekin sığacak hendek kazdı. Badehu odunları yığdı ve danayı paraladı ve odunların üzerine kodu ve soñra dedi dört desdi su doldurun ve bütün yakma kurbanının ve odunların üzerine dökün. Onlar da dediyi gibi etdiler. Gine dedi tekrarlayın ve ikincikerre tekrarladılar ve dedi üçüncü kerre de tekrarlayın. Ve üçüncü kerre de[575] tekrarladılar. Ve su kurbanhanenin etrafına akıb hendeyi doldurdu.

Yeğia'nın Allah u Azimişana Niyaz Eylediyi ve Kurbanın Üzerine Ateş Endiyi:

[575] Baskı/dizgi hatasından pէրէտ şeklinde yazılmıştır.

Ve ahşam kurbanının takrib olunacağı zemande peygamber yanaşıb dedi ya Apraham'ın, İsahag'ın ve Hagop'un Allah'ı Rabb bugünde maalüm olsun ki İsrayel'in Allah'ı sensin ve ben senin kulun**[296]**um ve cümle bu nesneleri senin sözüne göre eyledim. Beni işit ya Rabb beni işit ta ki bu kavm bilsin ki Rabb Allah sensin. Ve bu kavmın kalbini sen geri dönderdin. Ol zeman Rabb tarafından ateş düşdü ve kurbanı odunlara ve taşlara ve toprağa varıncaya dek yakdı ve hendekde suyu yaladı ve cümle kavm yüzükoyun kapanıb dediler Rabb kendisi Allah'dır. Ol zeman Yeğia onlara dedi Baal'ın peygamberlerini tutun, onlardan hiçbirisi kaçmasın. Ve onları tutub Kişon Seli'ne getirdiler ve cümlesini orada katleylediler.

İkinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Yaramaz adem olan Ahab padişah Yeğia'ya İsrayel'i karışdırıcı bir adem deyu sitem eyledi. Bu yeni bir şey deyil, Arakyalların düşmenleri onlara ihtilal kaldırıcı dünyayı altüst edici ademler deyü sitem ederler idi. Yaramazlara tazir eden dindar kimseler bu misillu sitemler çekmesini[576] beklemelidirler. Yeğia Allah'ın mukadderi ile halkı sahih Allah'ın ibadetine geri davet etmek ve Yezabel'in putperestlik hocaları ve uleması olmak içün tesahhub etdiyi yalan peygamberleri tekdir ve helak etmek içün kaldırılmış ıdı. Bu cesur ve emin peygamber in**[297]**san kuvvetinden hiçbir yardımsız bu peygamberlerden dört yüz elli kimseyi bir günde tekdir eyledi, yalancı çıkardı, matmalamat eyledi ve onları katletdirdi. Allah'a tevekkül eden bir tek adem ne kadar eylik edebilir. Bu misillu bir adem bin yaramazı kovalayabilir ve iki adem iki bini kaçamak yoluna koyabilir. Yeğia Allah'a hülüsane duasız hiçbir şey etmeye el komadı. Dua ile Allah'ın katında[577] azim kuvveti var ıdı. Baal'ın peygamberleri allahlarına ya Baal bizi işit, deyu bağırırlar ıdı lakin onlara cevab veren olmadı. Onların allahları odun, ağac, taş idiler ki ne görmeye ne işitmeye ne de yardım etmeye kuvvetleri var ıdı. Allah'ı bilmeyenlerin hali ne biçaredir. Allah'ı bilmeyen hep milletlere İncil'i ilan etmeli deyil miyiz? Üç yıl ve altı ay Yeğia'nın duasına göre İsrayel diyarında yağmur olmadı ve şimdi bu uzun koraklığın sonunda Karmel Dağı'na çıkdı ve göklerin Allah'ı huzurunda yüzükoyun kapandı ve yağmur yağmak içün dua eder. Defa be defa niyaz eyledi encamı bir

[576] Baskı/dizgi hatasından չէբմիսիմի şeklinde yazılmıştır.
[577] Baskı/dizgi hatasından զրթղնաա şeklinde yazılmıştır.

küçük bulut göründü ki azar azar bütün havayı kapladı ve yerin üzerine gani yağmur dökdü. Yeğia salt bir adem idi ve bir ademdeki bizim gibi zayıflıklara mubtela idi, bir adem ki onun da imanı bazı defa zayif **[298]** idi. Bu bize dua etmeye cesaret vermeli. Hakıkat bu borcun edasında bizim ondan daha ziyade cesarete vesilelerimiz var çünki bize cesaret verilir ki cümle bereketleri bir Miyancı Hisus Krisdos vasıtası ile talab edelim ki onun kanı vasıtası ile Boğos Arakyal'ın bize haber verdiyine göre lutf u inayatin tahtına bize yaklaşmağa bir yeni ve ömür verici tarik açıldı.

BAB 3

Allah u Azimişanın Yeğia Peygamberin Duasını Gani Yağmur ula İsticabet Eylediyi:

Ol zeman Yeğia Ahab'a dedi yokarı çık, yeyib iç zira yağmur şarıltısının sesi vardır. İmdi Ahab yeyib içmek için yokarı çıkdı, Yeğia da Karmel Dağı'nın tepesine çıkdı ve yere kapanıb yüzünü dizlerinin arasına kodu ve hızmetkârına dedi şimdi çık denize doğru bak. Ve o çıkıb bakdı ve dedi bir şey yokdur. Yeğia da dedi gine çık yedinci kerreye dek ve yedinci kerrede hızmetkâr dedi işte denizden insan eli kadar bir küçük bulut kalkıyor. O zeman dedi çıkıb Ahab'a böyle söyle arabanı koş ve aşağa in ki yağmura **[299]** tutulmayasın. Ve bu mabeynde göyyüzü bulutlardan ve rüzgârlardan karardı ve şedid yağmur oldu ve Ahab bindi ve Yezrael'e gitdi ve Rabb'ın eli Yeğia'nın üzerinde idi ve o belini sıkdırıb Ahab'ın önünce Yezrael'e dek seyirtdi.

Yezabel'in Yeğia'yı Öldürmeye Korkutduğu ve Onun Ondan Kaçdığı:

Ve Ahab Yeğia'dan cümle haraket olunan nesneleri ve nice cümle peygamberleri kılıc ağzından geçirdiyini karısı Yezabel'e nakleyledi. Ol zeman Yezabel Yeğia'ya adem gönderib dedi allahlar bana böyle eylesinler hem dahi artırsınlar eyer yarın bu saat mehelinde senin ömrünü onlardan birinin ömrü gibi eylemezsem. Ve Yeğia bunu işitdikde korkdu ve kalkıb ömrünü kurtarmak için firar eyledi ve Huta'nın toprağına Berşeba'ya vardı ve orada hızmetkârını bırakdı, kendisi

ise çöle bir günlük yol gitdi ve varıb bir ağacın altına oturdu ve Allah'dan ölümünü dileyib dedi yeter artık ya Rabb, canımı al zira ben babalarımdan eyi deyilim. Ve o ağacın altında yatmış uyur iken işte ona bir melek dokunub dedi kalk ye. Ve Yeğia gördü ki işte başının yanında bir kül pidesi ve bir su bardağı var ıdı. **[300]** Ve yeyib içdi ve yine yatdı. Amma melek tekrar gelib ona dokundu ve dedi kalk ye zira gideceyin yol uzakdır. Ve kalkıb yedi ve o yemeyin kuvveti ile kırk gün ve kırk gece yol yürüdü ta Allah'ın dağı Horeb'e dek.

Rabb'ın Yeğia'ya Mağarada Hitab Eylediyi:

Ve Yeğia Horeb Dağı'nın yanında bir mağaraya varıb orada konak eyledi. Ve işte ona Rabb'ın kelamı gelib dedi *Ey Yeğia burada ne yaparsın?* Yeğia da dedi küllü şeye kadir Rabb'ın hakkında pek gayret çekdim zira İsrayeloğulları seni terk eylediler, kurbanhanelerini viran eylediler ve peygamberlerini kılıcıla öldürdüler ve ben yapyalınız kaldım ve benim de ömrümü kaldırmağa çalışıyorlar. Ve Rabb dedi *Dışarı çık ve dağın üzerinde Rabb'ın huzurunda dur.* Ve İşte Rabb geçdi ve Rabb'ın huzurunda azim ve şedid rüzgâr dağı yardı ve taşları paraledi amma Rabb rüzgârda deyil idi. Ve rüzgârdan soñra zelzele oldu amma Rabb zelzede[578] deyil idi. Ve zelzeleden soñra ateş oldu amma Rabb ateşde deyil idi. Ve ateşden soñra ince yel fısıltısı oldu.

[301] Yeğia'nın Mağara Kapusunda Durduğu:

Ve Yeğia bu fısıltıyı işitdiyi gibi kürkünü yüzüne büründü ve çıkıb mağaranın kapusuna durdu. Ve ona bir seda gelib dedi sen bunda ne yaparsın ya Yeğia? O da dedi gök askerlerinin Allah'ı Rabb'ın hakkında pek gayret çekdim zira İsrayeloğulları ahdını terk eylediler ve peygamberlerini kılıcıla öldürdüler ve ben yalınız kaldım ve benim de ömrümü kaldırmak içün ararlar. Rabb dahi ona dedi var Dımışk Çölü'ne doğru yoluna dön ve vardığın zeman Hazaeli Aram'ın üzerine padişah mesh eyle, Nimşi'nin oğlu Yehu'yu da İsrayel üzerine padişah mesh edesin ve Şafat oğlu Yeğise'yi senin yerine paygamber mesh edesin. Ve ola ki Hazael'in kılıcından kaçanı Yehu öldüre ve Yehu'nun kılıcından kaçanı, Yeğise öldüre. Amma

[578] Baskı/dizgi hatasından qŧŧŧnŧ şeklinde yazılmıştır.

İsrayel'de kendime cümle Baal'a çökmeyen dizleri ve onu öpmemiş olan her ağzı yedi biñ adem bakı bırakdım.

Yeğia'nın Yeğise'yi Peygamber Mesh Eylediyi:

Hazreti Yeğia oradan gitdikden soñra Şafat oğlu Yeğise'ye rast geldi ki on iki çift öküz ile çift sürerler idi ve Yeğia onun yanından geçdi ve kürkünü **[302]** onun üzerine atdı. Yeğise dahi anide öküzlerini bırakdı ve Yeğia'nın ardınca seyirdib dedi kerem eyle, bana izin ver, varayım babam ıla ve anam ıla vidalaşayım ve anden soñra ardınca geleyim. Ve Yeğia dedi git de gel zira ben sana ne etdim. Ol zeman onun ardından dönüb bir çift öküz aldı ve boğazladı ve onların etini öküzlerin aletleri ile pişirdi ve ademlere paylaşdırdı ve onlar yediler. Anden soñra kalkıb Yeğia'nın ardınca gitdi ve ona hızmet eder idi.

Üçüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Yaramaz Yezabel'in Yeğia'nın ömrüne kasdetdiyi takdirde onun durmağa cesaret etmeyib kaçdığına ne deyelim? Onun gibi bir adem ki bundan az evvel Baal'ın dört yüz elli peygamberlerine karşı merdane durdu de onların cümlesini katletdirdi, niçün şimdi bir kuvvetsiz karının yüzünden ditresin. Rabb onu Hortanan'ın yanındaki çayda kuzgunların vasıtası ile ve iki sene ol dul karının kabındaki un ve destisindeki yağ ile besledi, onun duası bereketi ile dul karının oğlunu ölülerden diriltdi, onun duası ile gökleri üç yıl kapayıb yağmur yağdırmadı ve yine gani yağmur gönderdi, **[303]** gökden ateş gönderdi ki kurbanını yaksın şöyle ki ol ateş odunu, taşları ve toprağı da yakdıkdan soñra oraya doldurulan suyu bile yaladı ve bunun cümlesi Yeğia'nın duası hürmetine oldu. İmdi olabilir mi ki bu cümleden soñra böyle bir adem Yezabel'in tehdidinden[579] korkub kaçsın. Beli, böyle oldu. Yezabel'in tehdidi Yeğia'yı kaçırdı ve bir beslemenin sualleri Bedros'u korkudub efendisini ona yeminler ve lanetler ile inkâr etdirdi. Peygamberler ve Arakyallar bile Allah onları kendilerine terk eylediyi zeman ne biçare zatlardır. Boğos deyor ki her bir şeyi Krisdos bana kuvvet verir iken edebilirim. Yeğia deyil ki yalınız borcu mekamından kaçdı illa çöle vardı ve orada bir rahatsız ruh ile ölmesini diledi. Bu

[579] Baskı/dizgi hatasından թէհuոիûuոէû şeklinde yazılmıştır.

vakıtda onda Allah'a tevekkül etmek dindar bir duyuş misali nesne yoğudu. Hop gibi deyil idi ki tayin olunmuş günlerinin cümlesi geçib vakıt gelene dek sabr ile beklemesini istesin illa tez ölmesini ister idi. Bunda dindarlık yoğudu. Bütünü günahdan ibaret idi. Kişi ölmesini istemek ölmenin hazırlığı nişanesi deyildir. Hop deyor ki belade ve ruh acılığında bulunan kimse ölümü arzuler ve mezarı bulduğunda gayetle sevinir. Ve niçün böyle olsun? Bu onun içündür ki ol kimse ölümde derdine bir hitam bul**[304]**mak umar. Boğosölüb de Krisdos ile olmayı arzuler idi ise de yaşayıb de kilisenin mamuriyeti içün dahi yaşamayı ister idi. Öleyim deyu dua etmedi ve ömründen ötürü şekva etmedi. Allah merhameti ile Yeğia'nın duasını kabul etmedi ki o ölsün. O ölmeye münasib bir halde deyil idi. O yapyalınız ve kasavetli bir ağacın altında uyur iken bir melek ona hem ekmek hem su getirdi. Bundan akdem onu kuzgunlar beslediler lakin şimdi bu hızmeti bir melek icra eyledi. Her nasıl ise onun nafakasını veren Allah idi ve onu götüren melek olsun kuzgun olsun onda bir beyis yokdur.

Yeğia Yezabel'in kaçdığında Horeb Dağı'na gelince bir mağaraye girdi ki orada gizlensin. Rabb ona *Burada ne işlersin Yeğia?* dedi. Yani eyer İsrayel'de yalınız gerçek peygamber sen isen de bakıleri yalancı ve aldadıcı olub kendilerin yaramaz ibretleri ve helake kulağuzlar talimatleri ile halkı putperestliye yol gösteriyorlar ise sen niçün kendi mekamında durmazsın ki halka gerek ibretin ile gerek vazın ile ben hak Allah'a ibadet etmeye öyredesin illa oradan kaçdın ki ömrünü kurtarasın ve benim halkımı bırakdın ki kendilerin kör kulağuzları ile beraber helak olsunlar. Halkın cümlesi senin tahminine göre Baal'a tabi olmadı, hayır.

[305] Orada yedi bin kişi var ki Baal'a diz çökmediler ve onlar senin huzuruna muhtacdırlar[580] ki onlara gayret veresin. Allah kendi halkına dünyayı terk etmeye ve kendilerini çöllerde ve dağlarda gizlemeye davet etmez bilak[i]s o onlara der ki *Siz dünyanın ışığısınız, çırağı yakıb da şinik altına komazlar illa onu şamdana korlar ve evde olanların cümlesine ışık verir.* Rabb Yeğia'ya emreyledi ki mağarasını bıraksın ve Süria'ya kendi borcunu eda etmeye dönsün.

[580] Baskı/dizgi hatasından մուհթաճառրրլար şeklinde yazılmıştır.

BAB 4

Nabot'un Taşlandığı:

Bu nesneler vakı oldukdan az soñra İzraelli Nabot'un padişah sarayının kurbinde bir bağı var ıdı. Ve Ahab bu bağdan pek hoşlandı. Ve Ahab Nabot'a dedi bağını bana ver sabzavat bağçesi edeyim ve onun yerine sana ondan eyi bir bağ vereyim yahod eyer münasib görirsen bedeline sana akçe vereyim. Lakin Nabot Ahab'a dedi Allah göstermeye ki atalarımın mülkünü sana vereyim. Ahab bu cevabı işid[d]ikde gayetden kederlendi şöyle ki kalkıb evine gitdi de yatağının üzerine yatdı ve hiçbir şey yemeye istemez idi. Ol zeman karısı Yeza**[306]**bel ona dedi İsrayel'in padişahlığı senin elinde deyil midir? Kalk yemek ye ve kalbini hoş eyle, ben Nabot'un bağını veririm sana. İmdi kalkıb Ahab'ın ismi ile mektublar yazdı, Nabot ile beraber sakin olan şeyhlere ve ekâbirlere gönderdi ve dedi oruc tutmağa dellal çağırdın ve Nabot'u kavmın arasında baş sedire oturdun ve karşısına iki bi-namus adem dikin ve onun alehinde şehadet edib deyeler Nabot Allah'a hem padişaha küfreyledi ve ondan soñra onu dışarı çıkarın ve taşlayın, ölsün. Ve mektubun mefhumince her bir şey icra olundu. Oruc tutmağa dellal çağırıldı ve yalan şahidleri Nabot'dan şekva eylediler ve akabince ol biçare taşlanıb öldü. Ol zeman Yezabel Ahab'a dedi kalk şimdi Nabot'un bağını miras al zira öldü.

Ahab Nabot'un Bağında iken Yeğia'nın Onun Yanına Vardığı:

Ahab Nabot'un öldüyünü duydukda kalkıb bağını miras almağa gitdi. Ve Yeğia peygambere Rabb'ın sözü olub dedi *Kalk İsrayel'in padişahı Ahab'ın yanına in, işte o Nabot'un bağındadır, onu miras almağa gitdi* ve ona dedi ki Rabb böyle söyler, *öldürdün mü hem de mirasını aldın mı* Rabb böyle söyler *Nabo***[307]***t'un kanını köpekler yaladığı yerde senin dahi kanını köpekler orada yalayacakdır.*

Ve Ahab Yeğia'ya dedi ey düşmanım beni buldun mu? Yeğia da dedi beli, seni buldum çünki sen kendini Rabb'ın huzurunda fenalık etmeye satdın, işte senin hem evladlarının üzerine belaler getireceyim ve Ahab'ın her erkeyini helak edeceyim ve senin evini Yeroboam'ın evi gibi ve Baaşa'nın evi gibi edeceyim, beni

gazeblendirdiyin ve İsrayel'e günah etdirdiyin içün. Yezabel'in hakkında[581] da Rabb der ki *Yezabel'i İzrael'in hisarının yanında köpekler yeyecekdir. Ahab'ın şehirde ölenini köpekler yeyecek ve kırda ölenini havanın kuşları yeyecekler.*

Ahab'ın Günahları içün Kendini Alçaklandırdığı:

Ahab'a beñzer hiçbir kimse olmamışdır ki karısı Yezabel'in iğvası ile Rabb'ın huzurunda kemlik etmeye kendini satdı. Haraketi pek fena idi. Rabb'ın İsrayeloğullarının önünden helak eylediyi Amorilerin putlarına tapar ıdı. Lakin Ahab Yeğia peygamberin Rabb'ın tarafından söylediyi sözleri işitdikde esvabını yırtıb çul büründü ve oruc tutub yas ile geçinir idi. Ve Rabb'ın kelamı Yeğia'ya gelib dedi *Görür müsün Ahab huzu***[308]***rumda kendini nasıl alçakladı? Evinin üzerine belayı onun günlerinde getirmeyeceyim illa oğlunun günlerinde getireceyim.*

Ahab'ın Kavgada Öldüyü ve Köpekler Kanını Yaladığı:

Bu nesnelerden üç yıl kadar geçdikden soñra Ahab Süriya padişahı ile cenk eyledi ve tebdil olub gavgaya sokuldu. Ve ademin birisi nişanlamağdan ok atdı ve ok Ahab'ı pek yaraladı. Ol zeman arabacısına dedi beni gavgadan dışarı çıkar zira yaralandım. Ve arabasının içinde ahşama dek dayandı ve o zeman öldü ve yarasından arabanın içine kan akdı ve padişahı Samaria'ya getirdiler ve arabayı Samaria Gölü'nde yaykadılar. Ve ol zeman Rabb'ın sözüne göre Yeğia'nın peygamberlik eylediyi üzere kanını köpekler yaladı. Ve onun yerine oğlu Ahazya padişah oldu.

Dördüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Yeğia'nın Ahab'a Nabot'u öldürüb bağını zabt etdikden soñra eylediyi şedid taziri ol yaramaz padişaha bir zeman kuvvetli tesir eyledi. O peygamberin sözünden Allah ademidir deyü pek korkdu. Din**[309]**dar ademlerin huzuru ve tazirleri çok defa yaramazları fısklarını icra etmekden geri tutar ve onların tevbesini hasil eder.

Allah mağrurlara zıd durur lakin alçak gönüllülere lutf verir ve meşakkatda bulundukları vakıt onlara[582] acır. Bu takdirde Ahab Allah'ın huzurunda alçaklandığı

[581] Baskı/dizgi hatasından hɯqqp̲ɯ şeklinde yazılmıştır.
[582] Baskı/dizgi hatasından oɯpp̲ şeklinde yazılmıştır.

için onun üzerine tehdid olunan bela onun günlerinde vuku bulmakdan meks olundu. Lakin Allah'ın sözü dahi sabit ve sahihdir ve söylediyi elbette icra olur. Bundan böyle Ahab hakkında Yeğia'nın vasitasi ile hep söylenen icra olundu. O tabiati ölüm ile ölmedi, katlolundu ve onun kanını bir vech ile köpekler yaladılar. İmdi Allah'dan korkalım ve onun emr şerifi mucebince yaşayalım.

BAB 5

Mubaşırlar Baalzebub'a Danışmağa Gider iken Yeğia'nın Onlara Rast Geldiyi:

Ahab'ın vefatından az soñra Moab İsrayel'e ası oldu ve Ahazya Samaria'dakı köşkünün parmaklığından düşdü ve hasta oldu. Ve mubaşırlar gönderib dedi ki varın Ekron allahı Baalzebub'a danışın, bakalım bu hastalıkdan sağalacak mıyım? Ve Rabb'ın meleyi Yeğia'ya de**[310]**di var Samaria padişahının mubaşırlarının karşısına çık ve onlara böyle de İsrayel'de Allah olmadığı içün mü siz Ekron allahı Baalzebub'a danışmağa gidersiniz. İmdi hala Rabb böyle söyler üzerine çıkdığın yatakdan artık aşağa inmeyeceksin illa mücerred öleceksin.

Mubaşırların Ahazya'ya Geri Geldikleri:

Ve mubaşırlar Ahazya'ya geri gelib Ahazya onlara niçün geri döndünüz dedikde böyle cevab verdiler bizim karşımıza bir adem geldi ve bize dedi sizi gönderen padişaha dönün de ona deyin ki Rabb böyle söyler *İsrayel'de Allah olmadığı içün mü İkron allahı Baalzebub'a danışmağa gönderirsin onun içün üzerine çıkdığın yatakdan inmeyeceksin illa mücerred öleceksin.* Ol zeman Ahazya onlara dedi sizin karşınıza gelib size bu sözler söyleyen kimse nasıl adam ıdı? Onlar da bir kıllı ve belinde kayiş kuşaklı adem idi, dediklerinde Ahazya elbette o Yeğia'dır, dedi.

İki Elli Başıların hem Elli Neferlerin Üzerine Gökden Ateş İndiyi:

Ol zeman padişah ona elli neferi ile bir elli başı gönderdi. Ve elli başı onu **[311]** bir dağın tepesinde buldu ve ona dedi ey Allah adamı seni padişah çağırıyor, aşağa gel. Yeğia da cevab verib elli başıya dedi eyer ben Allah adamı isem gökden ateş insin de hem seni hem elli neferlerini yaksın. Ve gökden ateş inib hem onu hem elli neferlerini yakdı.

Padişah tekrar ona elli neferleri ile beraber bir gayri elli başı gönderdi. O dahi Yeğia'ya dedi ya Allah adamı padişah der ki tez aşağa inesin. Yeğia da cevab verib ona dedi eyer ben Allah adamı isem gökden ateş insin de hem seni hem elli neferlerini yaksın. Ve anide gökden ateş inib onu hem elli neferlerini yakdı.

Yeğia'nın Üçüncü Elli Başıyı ve Onun Elli Neferlerini Öldürmediyi:

Badehu padişah elli ademi ile beraber bir üçüncü elli başı daha gönderdi. Ve o gelib Yeğia'nın huzurunda diz çökdü ve ona yalvarıb dedi ya Allah adamı benim ömrüm ve bu elli kimesnelerin ömrü gözlerine kıymetli görünsün. İşte gökden ateş indi ve ibtidaki elli başıları ellişer ademleri ile beraber yakdı. Ve şimdi benim ömrümü gözlerinde kıymetli tut. Ol zeman Rabb'ın meleyi Yeğia'ya çağırıb dedi onun ula beraber **[312]** in, korkma. Ve o varıb padişaha dedi ki Rabb böyle söyler *Çünki sen Ekron allahı Baalzebub'a danışmağa mubaşırlar gönderdin, onun içün üzerine çıkdığın yatakdan inmeyeceksin illa mücerred öleceksin.* Ve vaka Yeğia'dan söylenilen Rabb kelamına göre öldü.

Beşinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Yeğia'nın duasına isticaben gökler yağmur verdikleri misillu o dua etdiyinde gökden iki kerre ateş enib iki elli başıyı ellişer ademleri ile yakdı telef eyledi ki onları Ahazya göndermiş idi, Allah'ın adamını alsınlar. Ahab'ın oğlu Ahazya babasının günlerinde Yeğia'nın yedi ile Allah'ın icra eylediyi nişanlardan ve alametlerden faydelenmedi ki Rabb'ı kendine Allah eylesin ve onun huzurunda babasının encamı etdiyi gibi alçaklansın illa babasının eski yollarında yürüyüb

hastalığında putlardan yardım aramağa gönderiyor ve Yeğia'dan[583] haber aldığı takdirde onu cebr ile getirtmeye asker gönderiyor. Lakin Allah encamı onun cezasını verdi, hastalığından sağalmayıb öldü ve Rabb peygamberinin vasitasi ile söylediyi icra oldu. Yeğia şimdi ademden korkmayı küllüyen gaybetdi. Onun çok sıklet u mihnetleri Allah'a imanını kaviledi. Kurta**[313]**rıcı Efendimiz şayirdlerine düşmanları üzerine Yeğia gibi gökden ateş endirmeye izin vermedi zira ademin Oğlu insanların ömrünü deyil helak illa helas etmek içün dünyaya geldi.

BAB 6

Yeğia'nın Yeğise ile Beraber Beytel'e ve Yeriho'ya Geldiyi:

Ve vakı oldu ki Rabb Yeğia'yı kasırga ile göye alacağı zemande Yeğia Yeğise ile beraber Gilgal'a gitdi. Ve Yeğia Yeğise'ye dedi kerem eyle burada bekle zira Rabb beni Beytel'e gönderdi. Yeğise de[584] dedi Allah'ın ömrü hakkı içün ve senin ömrün hakkı içün ben seni bırakmam. İmdi beraber Beytel'e indiler. Ve Beytel'de olan peygamber oğulları Yeğise'ye gelib dediler bilir misin ki bugün efendini Rabb senden alacakdır. O da beli, bilirim, süküt olun, dedi. Ve Yeğia Yeğise'ye dedi kerem eyle burada bekle çünki Rabb beni Yeriho'ya gönderdi. O da dedi Rabb'ın ömrü hakkı içün ve senin ömrün hakkı içün ben seni bırakmam. İmdi beraber Yeriho'ya gitdiler ve Yeriho'daki peygamber oğulları Yeğise'ye gelib dediler bilir misin ki bugün efendini Rabb senden alacakdır. O da beli, bilirim, siz süküt eyleyin, dedi.

[314] Yeğia'nın Feracesi ile Hortanan'ın Sularını Yardığı:

Ol zeman Yeğia ona dedi kerem eyle burada bekle zira Rabb beni Hortanan'a gönderdi. Yeğise de dedi Rabb'ın ömrü hakkı içün ve senin ömrün hakkı içün ben seni bırakmam ve beraber ileri vardılar. Peygamber oğullarından dahi elli kimesne gidib onları görmek içün geriden durdular, bunlar ikisi de Hortanan'ın yanında durdular. Ol zeman Yeğia feracesini alıb katladı ve suya vurdukda su iki tarafa yarıldı ve onlar ikisi de kuru yerin üzerinde yürüyerek geçdiler.

[583] Baskı/dizgi hatasından Եղիսաւն şeklinde yazılmıştır.
[584] Baskı/dizgi hatasından սա şeklinde yazılmıştır.

Yeğia'nın Kasırga ile Göye Alındığı:

Ve onlar Hortanan'dan geçdikden soñra Yeğia dedi şimdi dile benden senin yanından yokarı alınmazda sana ne edeyim?

Yeğise de cevab verib dedi sana yalvarırım ki benim üzerimde senin ruhunun iki o kadarı olsun. O da dedi güc şey diledin ancak eyer ben senden yokarı alınır ıkan yanımda olursan sana dilediyin gibi olacakdır yohsa olmayacakdır. Ve onlar söhbet ederek yürüyüb giderler iken anlere ateş arabası ve ateş atarı göründüler ve onları ayırdılar ve **[315]**Yeğia kasırga ile göye çıkdı. Ve Yeğia çıkıb gider iken Yeğise onu gördü ve çağırıb dedi ya pederim İsrayel'in arabası ve onun atlıları ve artık onu görmedi. Ve ol zeman kendi esvablarını tutub yırtdı anden soñra Yeğia'nın üzerinden düşen feracesini aldı ve Hortanan'a dönüb geldi ve onun kenarında durdu. Ve badehu Yeğia'nın feracesi ile sulara vurb dedi Yeğia'nın Allah'ı Rabb kandedir? Ve suları bu tarikde vurdukda iki tarafa yarıldılar ve Hortanan'dan geçdi.

Altıncı Babın Üzerine Mülahazalar:

İnsan cinsinin hisabsız milyonlarından bu dünyadan ölüm kapusundan geçmezden göçen ademler yalınız Yenovk ve Yeğia'dır. Yeğia böyük sıkıntıda bulunduğu vakıt ölmeye niyaz etdi lakin ne dilediyini bilmez idi. Eyer o evvelden bilseyidi ki Allah'ın iradet-i şerifi idi ki ateş arabası ve atları göndersin ve ölüm görmezden onu göye göçürsün, öyle ölmek içün niyaz etmez idi. Sıkletinde ölüm ona ömürden eyi görünür üdü lakin Allah onu ölümden derecesiz daha eyi bir şey içün hazırlayor udu. Allah kadirdir ki bizim hep talab etdiyimizden ya düşündüyümüzden ziyadesi ile gayet aşırı **[316]** ihsan etsin. Eyer dünyaye günah ve günahın sebebi ile ölüm girmemiş olsayıdı ihtimaldır ki insan cinsinin hep silsileleri bu dünyade bir mikdar tecrübeden soñra Yenovk ve Yeğia gibi biribiri ardı sıra bu dünyadan göye göç olunacaklar ıdı. Lakin bir ademin vasitasi ile dünyaye günah ve günahın vasitasi ile ölüm girdi ve cümle ademlerin üzerine ölüm geçdiçünki cümlesi günah işlediler. Eyerçi ölüm görmemek umudunda olmak bize musade olunmaz ise de bize bu kerem ihsan olunmuşdur ki sahih bilelim ki Rabb'ımız Hisus Krisdos eyer gerçekden ona inanırsak öldüyümüz vakıtda ruhlarımızı alıb kabul edecek.

Yeğia, İsrayeloğulları[585] dince pek fena bir halde bulunurken dünyade idi. O zeman yalan peygamberler ve putperestliyi tesahhub edib onu halka yayanlar pek çok ve kuvvetli idiler ve halk alesseviye padişahları ile beraber hak Allah'ı terk etmişler idi. Bunun içün onun etdiyi gibi böyle bir alesseviye fasidliyin ortasında say ki yalınız gibi durub halkı, peygamberleri ve padişahı tazir etmek onda azim edeb u erkân cesareti olmak gerek idi. Buluruz ki o tekmil deyil idi illa o dahi biz gibi bir ademin zayifliklerine malik idi. Lakin cümle bu zayiflikler ve tekmilsizlikleri ile buluruz ki **[317]** o Allah adamı idi ve kendi asirinde Allah'a alea bir tarz ile hızmet eyledi. Yenovk'un göçmesi Movses'den ondan Allah'ın razi olmasının bir nişanesi deyü zikrolunuyor ve Yeğia'nın göye göçmesini dahi şübhesiz Allah'ın bu aziz peygamberden razi olmasına bir nişane saymalıyız.

[318] HAZRETİ YEĞİSE'NİN ÖMRÜNÜN NAKLİYETİ

BAB 1

Yeğise Yeğia'nın Yerine Peygamber Olduğu:

Ve Yeriho'daki peygamber oğulları onu gördüklerinde dediler Yeğia'nın ruhu Yeğise'nin üzerine kondu. Ve onun istikbaline geldiler ve önünde temenna eylediler. Ve ona dediler işte bu kullarının yanında elli kuvvetli ademler vardır, rica ederiz, gitsinler de efendini arasınlar, olmaya ki Rabb'ın Ruhu onu kaldırıb bir dağa ya bir dereye atmış ola. Amma o göndermeyin, dedi lakin çok ibram eylediklerinde utandı ve anlere[586] gönderin, dedi. İmdi elli ademleri gönderdiler ve onlar onu üç gün aradılar ve bulamadılar. Anden tekrar Yeriho'ya Yeğise'nin yanına dönüb geldiler çünki daha orada oturur udu ve onlara dedi ben size gitmeyin demedim mi?

Yeğise'nin Yeriho Sularını Sağaltdığı:

Ve şehir ehalisi Yeğise'ye söyleyib dediler işte hala bu şehirin mekânı hoşdur nice ki efendimiz de görür amma **[319]** suları fena ve yer mahsulsuzdur. O da dedi bana bir yeni desti getirin ve içine tuz koyun, anler de getirdiler ve o suların pungarın

[585] Baskı/dizgi hatasından Իսրայէլօղուլլարըն şeklinde yazılmıştır.
[586] Baskı/dizgi hatasından անլէրէ şeklinde yazılmıştır.

açıkdı ve tuzu oraya içine atıb dedi Rabb böyle söyler *Ben bu suları sağaltdım artık bunlardan ölüm yahod mahsulsuzluk zuhur etmeye.* İmdi o sular Yeğise'nin söylediyi Rabb'ın kelamına göre ta bu güne dek sağlam oldular.

Kırk İki Çocuğun Yeğise'yi Zevklendikleri için Ayulardan Paralandığı:

Ve Yeğise oradan Beytel'e çıkdı ve gider iken şehirden çocuklar çıkdılar ve onu zevklenib derler idi yokarı çık taz başlı yokarı çık. O da dönüb onlara bakdı ve onlara Rabb'ın ismi ile beddua eyledi Ve işte ormanlıkdan iki ayu çıkdı ve ol çocuklardan kırk ikisini yırtdı. Ve Yeğise oradan Karmel Dağı'na gitdi ve soñra Samaria'ya döndü.

Üç Padişahların Yeğise'ye Vardıkları:

Bu nesnelerden soñra İsrayel padişahı Yehoram ve Huta padişahı Yehoşafat ve Edom padişahı birlikde Moab padişahı ile cenk eylediler ve askere hem beraberlerinde olan hayvanlara içecek su yoğudu **[320]** ve bu Yehoram fena padişah ıdı ve Rabb'ın huzurunda çok yaramazlık işler idi ve dedi vay, Rabb bu üç padişahları Moab'ın eline teslim etmek içün cem eylemiş. Yehoşafat da dedi burada Rabb'ın hiçbir peygamberi yok mudur ki onun vasitasi ile Rabb'a danışalım. Ve İsrayel padişahının[587] kullarından birisi cevabverib dedi burada Yeğia peygamberin ellerine su dökmüş olan Yeğise vardır. Yehoşafat da dedi Rabb'ın kelamı onun iledir. İmdi İsrayel padişahı ve Yehoşafat ve Edom padişahı ona indiler. Ve Yeğise İsrayel padişahına dedi benim senin ile ne işim var? Var babanın peygamberlerine ve ananın peygamberlerine git. Amma İsrayel padişahı dedi haşa zira Rabb bu üç padişahları Moab'ın ellerine teslim etmek içün beraber çağırmışdır.

Mücüzatıla Su Peyda Olduğu:

Ve Yeğise dedi hala huzurunda durduğum Rabb'ın ömrü hakkı içün tahkikan eyer Yehoşafat'dan ihtiraz etmeyeyidim sana nazar etmeyeceyidim ne de dönüb bakacağıdım amma şimdi bana bir sazende getirin. Onlar da getirdiler ve o çalgı

[587] Baskı/dizgi hatasından փաաիշաիրնրն şeklinde yazılmıştır.

çağırır iken Rabb'ın eli Yeğise'nin üzerine geldi ve dedi Rabb **[321]** böyle söyler *Bu dereyi çukur çukur kazın,* zira Rabb böyle söyler *Ne rüzgâr göreceksiniz ne yağmur ve lakin bu dere su ile dolacak ta ki siz hem hayvanlarınız içesiz.* Ve bu nesne Rabb'ın gözlerinde hafif şeydir çün Moabileri dahi ellerinize teslim edecekdir. Ve sabahdan kurban takrib olunur iken baksalar ki işte Edom yolundan sular akıb gelir idi ve o yer sular ıla doldu.

Birinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Yeğise edna lakin fayideli ve helal olan çift sürmek hızmetinden Yeğia peygambere hızmet etmeye ve ol peygamber bir kasırga ile göye alındıkdan soñra onun yerine peygamberlik mansubuna geçmeye davet olundu. İzzetin önünce alçak gönüllük gider. Samuel Rabb'ın peygamberi nasb olmazdan Eli'ye ve Yeğise, peygamberler sırasına geçmezden Yeğia'ye hızmetetdiler. Onun ol müteber peygamberin yanında durması şübhesiz Rabb'ın onu davet eylediyi mansuba idman olunmağa çok yardım eyledi ve pek ihtimaldır ki biribirinden ayrılmazdan birkaç dakika evvel onun ile eylediyi söhbet onun kalbine öyle bir tesir bırakdı ki ta soñ gününe kadar söyünmedi.[588]A'limlerin sözleri alelhu**[322]**sus onların soñ sözleri hiç unudulmazlar. Görünür ki Yeğise Yeğia'nın kıymetli derslerinden azim fayide tahsil edib onun dindar örneyinden ibret aldı. Hocası yanından alındığı vakıt o bir hadden aşiri kasavete düşmedi ne de boş boşuna durub onun arkasınca göye doğru bakmakda oldu illa aşağa düşen feracesini alıb onun ruhunun iki katını ahzetdikden soñra hiç oyalanmayarak der-akab kendi aziz mansubunun hızmetine başladı ve Yeğia'nın Rabb Allah'ına nida eyledi. Yeğia'nın feracesi şimdi onun ruhunun iki katına malik olan Yeğise'nin elinde Hortanan Irmağı'nın sularını onun ile vurduklayin yardı lakin o ruh olmasayıdı sulara ol ferace ile vurmak boş bir şey olur udu. Cümlemiz ne kadar sıdk ile dua etmeliyiz ki şimdi gökde olan Krisdos'daki fikir bize ganimet ile verilsin. Yeğia'nın feracesi şimdi artık yerde bulunmaz lakin göye çıkan ve celale ermiş Kurtarıcı eyer ondan sıdk ile dilersek Aziz Ruh'u cümlemize vermeye hazırdır. Beytel'de yaramaz çocuklar Rabb'ın peygamberini zevklendiler. İsrayel'e günah etdiren yaramaz padişah Yeroboam Beytel'de kendinin altun buzağularından birini

[588] "Söyünmek: sönmek, parlaklığı gitmek." (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 24/02/2024.

dikmiş idi ve ihtimaldır ki bu çocuklar ol mekruh puta tapanların çocukları idi. Lakin ol fa**[323]**sık çocukların üzerine Allah'ın gazabı ne korkulu bir tarz ıla geldi. Allah'ın gönderdiyi kimseleri zevklenenler çocuk olsun böyük olsun tez ya gec elbette günahları içün Allah'ın gazabine oğrayacaklardır. Yeğise emreyledi ki dere hendekler ile doldurulsun ve az zeman içinde onlar ne rüzgâr ne yağmur geldi ise de su ile doldular. Bu Yeğia'nın yedi ile olan yağmuru durdurmak ve yağdırmak mücizatından böyük bir mücizat idi. Allah'ın indinde her bir şey kabildir. O İsrayel'e çölde kırk sene içecek su verdi. Bu Hisus Efendimizin lutfuna bir teşbih idi ki onu bu ruhani çöl olan dünyadan geçmekde olan kendinin halkına vermekdedir.

BAB 2

Moabilerin Yenildiyi:

Moabiler sabahdan kalkdıkda suların üzerine güneş çıkdığı zeman onlara sular kan gibi kırmızı göründüler. Onun içün dediler bu kandır elbetde padişahlar biribirlerine girişib kırılmışlar ıdı ve şimdi ya Moab hayde şikâre[589] yürüyün. Ve onlar orduya vardıklarında İsrayeloğulları kalkıb Moabileri vurdular ve onları ta kendi topraklarına dek sürdüler. Ve Moab **[324]** padişahı yenilir idiyini gördükde yedi yüz dal kılıc adem aldı ve Edom padişahının taburlarını yarıb geçmeye çalışdı amma kadir olmadı. Ol zeman kendinden soñra tahtına oturacak böyük oğlunu aldı ve hisarın üzerinde kurban eyledi. Ve İsra[y]elliler ondan çekilib kendi vilayetlerine döndüler.

Dul Karının Yağının Çoğalıb Artdığı:

Ve peygamber oğullarından birinin ehli olan bir dul karı feryad edib Yeğise'ye dedi kulun kocam öldü ve sen bilirsin ki o Allah'dan korkar ıdı ve alacaklısı geldi ve iki oğulcuklarını alıb kul edinmeye isteyor. Yeğise dahi ona dedi sana ne yapayım evinde nen var? O da bu cariyenin evinde bir yağ bardağından gayır başka şey yokdur dedikde Yeğise ona var konşularından kablar boş kablar ödünc al, az alma, dedi. İmdi gidib konşulardan ödünc kablar aldı ve ondan soñra üstünden ve

[589] "Şikâr: Düşmandan ele geçirilen mal, ganimet." (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 25/02/2024.

oğullarının üstünden kapuları kapatdı ve o kabdan yağı ödünc aldığı kablara doldurmağa başladı. Ve o kablar doldukdan soñra oğullarına başka kabdaha getirin, dedi. Onlar da başka kab yokdur, dedikde yağ akmadan durdu. Ol zeman varıb Allah adamına haber eyledi **[325]** ve o ona dedi var imdi yağı sat ve borcunu öde de bakı kalanından sen ve evladların geçinin.

Yeğise'nin Şunemli Karının Oğlunu Diriltdiyi:

Bir zengin karı Şunem nam mahalde sakin olur iken çokce Yeğise'yi yolculuklarında konuklar ıdı. Bu karı bir gün kocasına dedi işte ben tanıdım ki bu dayma bizden geçen kimesne Allah'ın aziz ademidir imdi ona bir küçük odacık yapalım ve oraya bir yatak ve bir sofra ve bir iskemle ve bir kandil koyalım. Ve Yeğise bir gün gelib kendine bu hazırladıkları odada yatdı. Ve hızmetcisi Gehazi'ye dedi şu Şunemli karıyı bana çağır ve onu çağırdıkda gelib huzurunda durdu ve Yeğise ona dedi sen bizim için çok zahmet çekdin, imdi sana ne yapayım? Ve Gehazi ona dedi ki bu karının oğlu yokdur hem kocası ihtiardır. Yeğise ol zeman ona takrir eyledi ki erkek evlad doğuracakdır. Ve onun takririne göre vaka hayli zemanden soñra karı bir oğul doğurdu. Ve bu çocuk böyüdükde bir gün babası orakcılar ıla beraber tarlada iken babasını görmeye gitdi. Ve birazdan soñra babasına vay başım, dedi. Babası da bir hızmetkâra emrey**[326]**ledi ki çocuğu alsın anasına götürsün ve geldikde çocuk anasının dizleri üstünde öylene dek oturdu ve anden soñra öldü ve anası onu aldı ve götürüb Allah adamının yatağına yatırdı ve üstünden kapuyu kapayıb çıkdı, gitdi. Ondan soñra kocasına gönderib dedi bana bir hızmetkâr ıla bir merkeb gönder. Ve hızmetkâr geldikde merkebi oñar dedi ve Karmel Dağı'na Allah adamına seyirtdi. Ve Allah adamına vardıkda onun ayaklarına yapışdı. Ol zeman peygamber kendi hızmetkârı Gehazi'ye emreyleyib dedi deyneyimi al ve pek acele ile yolda bir kimseye selam bile vermeksizin seyirt ve deyneyimi çocuğun üsdüne ko. Lakin o karı peygambere dedi Rabb'ın ömrü hakkı içün ve senin ömrün hakkı içün ben seni bırakmam. İmdi Yeğise kalkıb beraberince gitdi. Ve Gehazi onlardan evvel eve vardı ve deyneyi çocuğun yüzü üzerine kodu amma ne ses ne cevab var ıdı. Ol zeman Yeğise içeri girib kapuyu kapadı ve ölü çocuk ula kendisi yalınız kaldı ve Allah'a niyaz eyledi. Ve iki kerre çocuğun üzerine uzandı ta ki

bedeni ısınmağa başladı ve çocuk yedi kerreangsırdı ve ondan soñra gözlerini açdı. Ol zeman Yeğise çocuğun anasını çağırdı ve o gelib peygamberin ayaklarına kapandı ondan soñra çocuğu aldı, gitdi.

[327] İkinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Yeğia'yı birçok zeman Sidon'da bir fukara dul karı besledi ve onun yanında her ne kadar zeman müsafir kaldı ise onun yağı eksilmedi. Lakin Yeğise bir vefat etmiş paygamberin dul karısı içün onun çocukları ile beraber böyük muhtaclığa düşdüyünde daha böyük bir mücüzat işledi. Onun kocası eyerçi peygamber idi ise de öldü zira peygamberler de ebeden yaşamazlar. Bu karının iki oğulları onun alacaklısından tutulub kölesi olacaklar ıdı. Bu alacaklı ne kadar merhametsiz ve insafsız bir kimse olmalı idi ki karının kocası ölmüş iken ihtiar yaşının tesellisi olan bu iki evladına güvenecek yalınız ümüdünden dahi onu mahrum kosun. Bu kimseye sabret ve cümlesini eda edeceyim sözleri kâr etmez idi. O ya alacağını ya çocukları almağa kadar kılmışlar ıdı. İmdi Yeğise'nin imdadı ona ne kadar iktizalı idi. Elbet bir peygamber dul karının feryadını diñleyeceyidi zira Allah onun hakkını tahkir etmez illa ona emreder ki kendine güvensin. Şunamili karıya Yeğise peygambere eylediyi hızmetine bedel ne azim ivaz verildi. Kısır iken ona peygamberin duası ile bir evlad verildi. O ona bir oda yapdı ve Allah bir oğlu ihsani ile onun evini mamur **[328]** eyledi. O ölülerden gibi ona verilmiş idi ve ondan soñra filvaki ölülerden kaldırıldı. Yeğise'nin asası emin hızmetkâri Gehazi'nin elinde bir iş görmedi, ölmüş çocuğun üstüne kondukda ömür nişanları hasil etmedi. Yeğise kendi gitmeli ve ölmüş cesedin üzerine dua edib elini komalı, yoğusa hayat gelmez. Rabb Efendimiz hükümet sahibi bir kimse gibi söyler iken yalınız Gazaros dişarı gel/ Kız kalk/ Ey genc sana söyledim kalk! demesi ile sözü icra olundu. Bu karının yalınız oğlu ol vad ve dua evladı öldü ve eyerçi peygamber onu ölülerden diriltdi idi ise de ondan soñra yine öldü. Rabb'ımız Hisus Krisdos kendi azizlerinin tenlerini hayate diriltmeye kadirdir şöyle ki artık ölmesinler. O deyor ki: "Kıyamet ve ömür benim bana inanan ölse de yaşayacakdır."

BAB 3

Ölümlü Aşın İlacını Bulduğu ve İyirmi Ekmeklerin Çoğaldığı:

Ve Yeğise Gilgal'a döndü ve ol vilayetde kıtlık var ıdı ve peygamber oğulları onun huzurunda otururlar ıdı. Ol zeman hızmetkârına dedi böyük kazanı ateşe vur ve peygamber oğullarına **[329]** aş pişir. Ve onlardan biri kıra ot devşirmeye çıkdı ve yaban kabağı buldu ve ondan yaban kabakları koparıb esvabını doldurdu ve ne idiyini bilmeksizin götürüb aş kazanının içine bırakdı. Ve aşı kotarıb yemeye başladıklarında çağrışıb dediler ya Allah adamı yemekde ölüm var ve yeyemezler idi. Ol zeman Yeğise dedi buraya biraz un getirin ve unu alıb kazana atdı ve ondan soñra dedi kotarın şimdi ve cemaat yesin. Ve artık kazanda hiçbir zarar korkusu yoğudu. Ve Baalşalişa'dan bir kimesne gelib Allah adamına turfanda ekmeyinden iyirmi arpa ekmeyi ile taze buğday başakları getirdi. Ve Yeğise hızmetkârına dedi onları halka ver ve yesinler. Hızmetkârı da dedi ne, bunu yüz adamın önüne mi koyayım? O da tekrarlayıb dedi halka ver ve yesinler zira Rabb böyle söyler yeyecekler, hem de artık bırakacaklar. İmdi hızmetkâr önlerine kodukda yediler ve artık da bırakdılar Rabb'ın sözüne göre.

Yeğise'nin Naaman'ı Cüdamından Sağaltdığı:

Sürya padişahının seraskeri Naaman'ın evinde karısının bir İsrayellü kızı halayığı var ıdı ki cenkde yesir alınmış ıdı. Bir gün bu kız kadınına dedi nolaydı **[330]** efendim Samaria'dakı peygamberin önünde ola idi elbette cudamından sağalır ıdı. İmdi Naaman bu kızın sözlerini duydukda Süria padişahı efendisine ilan eyledi. Padişah da hayde git ve ben İsrayel padişahına mektub yazarım, dedi. İmdi Naaman gani gümüş ve altun hediyeleri ve birkaç kat geyim ve bir tavsiye mektubu da alıb kalkdı gitdi. Ve İsrayel padişahı mezkür mektubu okuyub Naaman'ın cudamından sağalmak içün irsal olunmuş[590] uduğunu gördükde esvabını yırtıb dedi ben öldürür hem ömür verir Allah mıyım? Ve Yeğise İsrayel padişahının geyimini yırtdığını işitdikde ona haber gönderib dedi niçün geyimini yırtdın? Naaman bana gelsin ve İsrayel'de peygamber var ıdığını bilsin. İmdi Naaman atları ile ve arabası ile gelib Yeğise'nin evinin kapusunda durdu. Ve Yeğise ona bir haberci gönderib böyle söyledi var yedi kerre Hortanan'da yaykan ve bedenin yerine gelecekdir. Naaman ısa

[590] Baskı/dizgi hatasından oınıںnıշ şeklinde yazılmıştır.

bu söze darıldı ve çıkdı ve ben de zanneder idim ki mücerred çıkıb önümde duracak ve Allah'ının ismine niyaz edib cudamın üzerine elini vuracak ve cudamlığı sağaldacakdır. Dımışk'ın ırmakları cemi İsrayel çaylarından eyideyil midir? deyib örke ile gitdi. Ancak hızmetkârı ona dedi ey efendim eyer paygamber sana bir **[331]** böyük ve güc şey söylemiş olsayıdı etmez mi idin? O ise şimdi sana heman var Hortanan'da yaygan dedi. Ol zeman Naamanenib peygamberin sözünce yedi kerre Hortanan'a daldı ve bedeni yerine gelib taze çocuk teni gibi oldu ve paklandı. Görünür ki Naaman'ın hızmetkârı efendisinden akıllı imiş.

Gehazi'nin Yalan Söyleyib Cudam İlletine Oğradığı:

Naaman paklandığı gibi anide cümle tevabisi ile Allah adamına dönüb dedi şimdi bilirim ki bütün yerde Allah yokdur illa fakat İsrayel'de var. Ve peygambere ibram eder idi ki hediyesini kabul etsin amma Yeğise dedi huzurunda durduğum Rabb'ın ömrü hakkı içün hiçbir şey almam. Ol zeman Naaman yalvardı ki İsrayel toprağından kendine iki katır yükü toprak verilsin ki Süria'ya götürsün ve onun ile kurbanhane yapıb üzerinde heman İsrayel'in Allah'ına peşkeşler ve bütün yakma kurbanları takrib eylesin. Hem dahi rica edib peygamberden diledi ki eyer Sürianilerin Allah'ı Rimmon'un heykelinde secde edecek olursa kendine afv olunsun çünki efendisi Süria padişahı ile çok kerre oraya gitmeye mecbur udu. Gerçi Naaman İsrayel'in Alla**[332]**h'ından maade Allah olmadığını ikrar eyledi. Amma gine de dünyavi efendisi Süria padişahının hatrını yıkmamak içün Rimmon'un heykelinde de secde etmeye ister idi ve böylece fani insanın hatrını hoş etmek içün Allah'ı zevklenmeye kayil oldu. Birçok ademlerin kararsızlığı böyledir.

Naaman gitdikden soñra Gehazi dedi efendim Süriani'yı acıdı ve bir şeyini almadı. İmdi ben ardından seyirdib ve ondan bir az şey alayım. Ve akabince seyirdib ona yetişdi ve dedi efendim beni gönderib dedi ki işte şimdi İfraim Dağı'ndan bana iki peygamber geldi, kerem eyle onlara bir talant gümüş ile iki kat geyim ver. Naaman ise ona iki talant gümüş ile iki kat geyim verdi. Ve o dönüb gümüşü ve esvabları bir mahale gizledi ve soñravarıb efendisi Yeğise'nin huzurunda durdu. Ve Yeğise ona dedi ey Gehazi nereden gelirsin? O da bir yere gitmedim, dedikde Yeğise ona dedi o adem arabasından senin istikbaline döndüyü zeman benim kalbim senin

ile beraber gitmedi mi, şimdi gümüş ve geyimler alacak vakıt mıdır? İmdi Naaman'ın cudamı, ebeden sana ve senden soñra züriyetine yapışacakdır. Ve Gehazi Yeğise'nin huzurunda kar gibi cudamlı çıkdı. Yalanın ve tamakârlığın korkulu cezası böyle idi tamakârlık her fenalığın köküdür.

[333] Yeğise'nin Nacağı Suda Yüzdürdüyü:

Ve peygamber oğulları Yeğise'ye dediler işte hala sakin olduğumuz yer bize pek dardır. İmdi rica ederiz Hortanan'e dek varalım da oradan her birimiz birer mertek alalım ve bir mekân edecek yer yapalım. O da varın gidin, dedikde birisi kerem eyle eyer canın isterse sen de beraberimizce gel, dedi. Ve o pek eyi başüstüne, deyib beraber gitdi. Ve Hortanan'a vardıkda ağac keserler idi. İmdi onlar bir mertek endirir iken birinin nacağı sapından çıkıb suya kaydı ve o çağırıb dedi vay efendim onu ödünc aldım ıdı ve Allah'ın adamı nacağın nereye düşdüyünü süal eyledi ve o düşdüyü yeri gösderdikde peygamber hazretleri bir ağac kesdi ve o mahale atdı ve anide demir suda yüzdü ve ona al nacağı, dedi, o da elini uzadıb aldı.

Üçüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Yeğise Yeriho'da genc peygamberlerin matlubu ile acı suları onların içine biraz tuz atmağıla sağaltdı ve şimdi Gilgal'da öldürücü aşı onun içine biraz tuz atmağıla sağaltdı. Allah'ın bereketi olmadıkca her taam bize öldürücü zehir olabilir. Yeğise iyirmi arpa ekmeyi ve **[334]** birkaç buğday başakları ile yüz adem besledi lakin Krisdos Efendimiz beş arpa ekmeyi ve birkaç küçük balıklar ile beş bin adem besledikden soñra artan parçalardan on iki dolu sepet artdı. Allah'ın indinde kendi halkının hacetlerini doldurmağa fukaraları ekmek ile doyurmağa ne kadar kolaydır. Amma o tenbellerin hacetlerini doldurmaz. İşlemeye istemeyen yememelidir. Yeğise'nin beslediyi kimseler peygamber oğulları olub onun karşısında otururlar ve onun derslerini diñlerler idi ve Efendimizin beslediyi beş bin ve dört bin ademler dahi bu işde bulunurlar ıdı. Bunlar de onlar de evvela Allah'ın padişahlığını ve onun sadakatına aramak yolunda idiler ve onların ten hacetleri onlara zammolundu.

Naaman'ın hikâyetini fayide tahsil etmeksizin kim okuyabilir? Bu kimse Süria padişahının hep askerlerinin kahriman seraskeri idi lakin eyvah cudam illetine

mübtela idi. Şehirler ve memleketler yenebilir idi lakin kendi derdine derman bulmağa kadir deyil idi. Onun mansubu ve rutbesi hep bayağı halkdan onu üstün gösterir idi lakin en edna kimseleri vuran illetden onu kurtaramaz ıdı. Halayık kızın haraketi ne mürüvvet ve hayrhahlık gösterir. Azasını bir peygamber ile aşna etdirdi ki o onun il**[335]**letine şifa verdi. Hızmetkârlar doğru haraket etdiklerinde çok kerre ağalarına pek mühim hızmetler edebilirler. Peygamber Naaman'a salt varıb Hortanan'da yaykansın, dedi lakin Naaman Hortanan'ın sularını Dımışk'ın ırmakları suyundan eyi zannetmedi ve eyer Allah onları öyle etmeye razi olmasayıdı bu gerçek idi. Peygamberin duası ve tarifi olmayayıdı Naaman bin kerre Hortanan'da yaykansayıdı da cudamından helas bulamaz ıdı. Rabb'ımız cudamları sağaltdığında onları sulara yollamadı illa bunu salt bir söz ile eyler idi. Borcumuzdur ki Allah'ın tayin eylediyi vesileleri kullanalım. Eyer Naaman varıb yedi kerre Hortanan'da yaykanmayayıdı sağalmayacağıdı. Kezalik Efendimizin [591] kâhinlere gönderdiyi cudamlılar itaat edib varmasalar ıdı paklenmezler idi. Gehezi'yi bu kadar zeman Yeğise'ye hızmetetdikden soñra hocasının ruhuna hissedar olmaması kasevet verir bir keyfiyetdir. Her kötülüyün kökü olan tamakârlık bu ademin yüreyini zabt eylemiş idi ve onun tesiri ile yalan söyledi ve bu vech ile hakikat arzulediyi akçeyi aldı lakin onun ile beraber kendini ömrü oldukce mihnet deryasında batırdı ve cudam illeti ile beraber kendine eziyet verib rahat komayan bir zamiri oldu. Anania ile Sapira dahi bu vech ile bir yalan söy**[336]**lemeleri ile ani vahidde öldüler. Yalanın ecri budur. Nacağın suya düşdüyünde genc peygamberin kasevetlenmesi onun ödünc olduğu içün bize emanete dikkat ile emin olmamıza ibret olmalıdır.

BAB 4

Yeğise'ye Ateş Arabaları ve Atları Göründüyü:

Ol zeman Süria padişahı İsrayel padişahı ile cenk eyledi ve kendi kulları ile meşveret eyleyib dedi ordum fülan ve fülan yerde olacakdır. Ve Allah adamı İsrayel padişahına dedi sakın fülan ve fülan yerden geçme zira oralarda Sürianiler pusu kurmuşlardır. Ve İsrayel padişahı Allah adamının öyüdlediyi yere gönderib bir iki kerreden ziade sakındı. Ve bu şey içün Süria padişahının canı pek sıkılmağıla

[591] Baskı/dizgi hatasından Էֆէտիմիզի şeklinde yazılmıştır.

kullarını çağırıb dedi demez misiniz beni İsrayel padişahına kim gammazlayiyor? Ve onlardan birisi dedi ey padişah efendim seni hiçbir kimse gammazlamaz illa İsrayel'deki Yeğise peygamber senin yatak odanda bile söylediyin sözleri İsrayel padişahına söyler. O da dedi varın bakın o nerededir ki göndereyim de getirdeyim. Ve ona haber e**[337]**dib dediler ki işte Dotan'dadır. İmdi oraya atlar ve arabalar ve pek çok asker gönderdi ve gece varıb şehiri muhasere eylediler. Ve Yeğise'nin hızmetkârı sabahlayın erkenden şehirin atlardan ve arabalardan ve ulu askerden muhasere olmuş uduğunu gördükde dedi vay efendim, ne yapacağız? Yeğise de korkma zira bizimkiler onlarınkilerden çokdur, dedi. Ol zeman Allah adamı niaz eyledi ve Rabb ol hızmetkârın gözlerini açdı ve bakıb gördü ki dağ Yeğise'nin etrafında atlardan ve ateş arabalarından dolu idi. Ve Süria askerleri yanaşdıklarında Yeğise niaz eyleyib dedi ya Rabb sana yalvarırım bu halkı körlüyüle vur. Ve Rabb Yeğise'nin sözüne göre onları körlüyüle vurdu.

Süryanilerin Körlenib de Yeğise'den Samaria'ya Götürüldükleri:

Ve Yeğise onlara dedi yol bu deyildir, şehir de bu deyildir, ardımca gelin de sizi aradığınız ademe götüreyim. Ve onları Samaria'ya kulağuzladı. Ve Samaria'ya vardıklarında Yeğise dedi aç şimdi ya Rabb bunların gözlerini de görsünler. Ve Rabb onların gözlerini açdı ve gördüler ki Samaria'nın ortasındadırlar. Ol dem İsrayel **[338]** padişahı onları gördükde Yeğise'ye dedi vurayım mı ya babam, onları vurayım mı? O da dedi vurmayasın, kılıcın ıla ve ok yayın ılayesir aldığın kimseleri mi vuracaksın? Önlerine ekmek ve su ko, yeyib içsinler de kendi efendilerine gitsinler. Ve önlerine gani sofra kodu ve yeyib içdikden soñra onları salıverdi ve efendilerine gitdiler. Ondan soñra bir daha Süria askerleri İsrayel toprağına gelmediler.

Samaria'da Şedit Kıtlık Olduğu:

Ve Samaria'da kıtlık oldu ve onu muhasere eylediler şöyle ki bir eşek kellesi seksen kıta gümüşe ve azacık göyercin tersi beş kıta gümüşe satılır ıdı. Ve padişah hisar üzerinde gezinir iken bir karı feryad edib ona çığırdı imdad eyle ya padişah efendim! Padişah da ona dedi Rabb Taala sana imdad etmeyince ben sana nasıl

imdad edeceyim, harmanımdan mı yohsa şarabhanemden mi? Ve ona nen var deyu süal eyledikde cevab etdi bu karı bana dedi ki var bugün senin oğlunu yeyelim de yarın benim oğlumu yeriz. İmdi oğlumu bişirdik de yedik ve ert[e]si gün ona bugün de senin oğlunu yeyelim, dediyimde onu gizledi. İsrayel padişahı ka**[339]**rının bu sözlerini işitdikde geyimlerini yırtdı ve halk gördü ki bedeninde çul var ıdı. Ol zeman dedi eyer bugün Şafat oğlu Yeğise'nin başı kendisinde kalırsa Allah bana böyle eylesin hem daha ziyade eylesin. Yeğise ise evinde oturur udu, ihtiarlar de yanında idiler ve padişah ona mubaşır gönderdi amma daha mubaşır varmazdan Yeğise ihtiarlara dedi bakın şu katil oğlu benim başımı aldırmağa gönderdi. Mukayet olun, mubaşır geldikde kapuyu kapayın da onu orada kısdırın. Efendisi de onun ardı sıra gelmeyor mu? Ve o daha onlara söyler iken mubaşır ona enib dedi işte bu bela Rabb tarafındandır artık Rabb'ın içün bekleyeyim?

Yeğise'nin Bolluğu Peygamberlik Eylediyi:

Ol zeman Yeğise dedi Rabb'ın kelamına kulak verin Rabb böyle söyler *Yarın bu vakıtda Samaria kapusunda bir ölçek simid onu*[592] *bir sikle ve iki ölçek arpa bir sikle satılacakdır.* Ve bir vicuh ki padişah onun eli üzerine dayanır ıdı Allah adamına cevab edib dedi Rabb gökde pençereler bile açacak olsa bu şey olmak kabil midir? Yeğise de dedi işte gözlerin ile göreceksin amma ondan yemeyeceksin.

[340] Süreanilerin Korkularından Çadırlarını Bırakıb Kaçdıkları:

Ve Samaria kapusunda dört cudamlı kimesne var ıdı. Ve biribirlerine dediler ölünceye dek niçün burada otururuz şehire girelim desek, işte şehirde kıtlık var, orada öleceyiz imdi gelin Süryanilerin ordusuna düşelim, eyer bize derman olurlarsa yaşayacağız ve eyer öldürürlerse öleceyiz. Ve sahar vaktında Süryanilerin ordusuna gitmek içün kalkdılar ve Süryanilerin ordusunun ucuna vardıklarında gördüler ki hiçbir kimse yoğudu zira Rabb Süryanilere atlar ve arabalar ve böyük asker şamatası işitdirdi ve onlar biribirine işte İsrayel padişahı Hitilerin ve Mısırlıların padişahlarını

[592] 341. sayfada benzer cümlede nıůnı (unu) şeklinde yazılmıştır, burada söyleyiş özelliğinden ya da baskı hatasından oůnı (onu) olarak yazıldığı düşünülmektedir.

ücretlemiş de üzerimize geliyorlar deyu kalkmışlar ve çadırlarını, develerini ve eşeklerini ve bütün orduyu bulunduğu halde bırakmışlar de başlarını kurtarmak içün kaçmışlar ıdı.

Dört Cudamlı Kimesnelerin Süryanilerin Terk Olunmuş Ordusuna Girdikleri:

İmdi bu dört cudamlı kimesneler Süryanilerin ordusuna girdiler de yeyib içdiler ve dahi gümüş ve altun ve geyimler **[341]**aldılar ve gizlediler. Ondan soñra biribirlerine dediler biz eyietmeyoruz, bugün mücdeler günü iken biz süküt edeyoruz, varalım padişahın sarayına mücdeleyelim. İmdi gelib şehirin kapucusuna çağırdılar ve dediler ki biz Süryanilerin ordusuna gitdik ve işte orada ne insan vardır ne de insan sesi işidilir illa atlar ve eşekler bağlanıb durur ve çadırlar olduğu gibi bırakılmışlardır. O dahi bakı kapuculara çağırdı ve içeri padişahın sarayına haber yetişdirdiler. Padişah bu nesneyi duydukda düşmanlarını[n] bir fendidir sanıb dedi Süryaniler bizim ac olduğumuzu bildiklerinden gizlenmişlerdir ki biz şehirden çıkalım ve bizi diri tutub kendileri şehire gireler. Lakin ademler gönderib Süryanilerin vaka kaçmış ıdığını haber aldıkda kavma izin verdi ki çıkıb orduyu yağmalayalar ve ol elinin üzerine dayanır ıdığı vicuhu de kapuda nazir olmağa tayın eyledi. Lakin kavm çıkmağa evetler iken onu çiynedi ve Allah adamının söylediyi üzere o öldü. Ve Yeğise peygamberin sözünce vakı oldu ki ertesi gün Samaria kapusunda bir ölçek simit unu bir sikle ve iki ölçek arpa bir sikle satılır ıdı. Zikrolunan vicuh bu bolluğu gözleri ile gördü amma ondan yeyemedi.

[342] Dördüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Yeğise İsrayel padişahına bulunduğu tehlikeyi haber verir idi ve ondan kaçmağa ona fursat olur udu. Allah'ın hep hızmetcilerinin aziz borcudur ki ademlere tehlikelerini haber versinler ve ondan kaçmağa onlara yolu göstersinler. Eyer ademler onları diñlemezlerse kendilerin itaatsızlıklarının neticelerini çekeceklerdir. Yeğise'nin hızmetcisi şehrin etrafını ağasını almağa gelen atlar ve arabaların çevirdiyini görünce korkdu lakin peygamberin duasına isticaben onun gözleri açıldı ve etrafda olan dağların ateşli arabalar ile dolu olduğunu gördü ki onlar efendisine

himayet etmeye geldiler. İktiza etdiyi vakıt Allah kendi halkının imdadına bölüklerce melekler gönderebilir. Yeğise Allah'a niyaz eyledi ve Süria askerini körlük ile vurdu ve o onları alıb Samaria'nın içine götürdü lakin İsrayel padişahına onları vurmağa komadı illa onlara taam ve içki vermeye emretdi. Eyer düşmenin ac ise onu besle, susamış ısa ona içir. Bundan meram olunan icra olunub artık Sürialıların askeri İsrayel üzerine gelmediler. Ondan soñra Samaria Sürialılardan muhasere olub ehalisi aclıkdan ölmek derecesine geldi. Yeğiseiyirmi dört saatın içinde şehirde bolluk ola**[343]**cağını paygamberlik eyledi. Ertesi gün ahşam olmazdan peygamberlik icra olunub şehirde bolluk oldu lakin keyfiyeti paygamberin söylemesi ile inanmayan vücuh ayak altına çiynenib vukuatı gördü amma ol bollukdan yeyemedi. Allah'ın vadlerini inanmayan onun helasını bereketler ile hiç asla hissedar olamayacakdır. Aherlerini onlara malik olduğunu görebilir lakin kendisi onlardan mahrum kalır.

BAB 5

Yeğise'nin Yedi Yıl Kıtlık Olacağını Peygamberlik Eylediyi:

Ondan soñra Yeğise ol oğlunu diriltdiyi karıya söyleyib dedi kalk familyan ile beraber olabildiyin yerde sakin olmağa git zira Rabb kıtlığı çağırdı ve yerin yüzünde yedi yıl kıtlık olacakdır. O da familyası ile beraber kalkıb yedi yıl Filiştilerin vilayetinde misafireten sakin oldu ve yedi yılın sonunda gine kendi vilayetine dönüb geldi ve padişahın kulaklarına evi ve tarlaları içün feryad eyledi. Padişah ısa Yeğise'nin hızmetkârı Gehazi ile söyleşib Yeğise'nin eylediyi acayibetleri bana nakleyle, der idi. Ve o padişaha ölü vücüdü nice diriltdiyini nakleder iken işte **[344]** oğlunu diriltmiş idiyi karı evi ve tarlaları içün padişaha feryad eyledi. Ol zeman Gehezi dedi ey efendim padişah işte budur o karı ve Yeğise'nin diriltdiyi budur oğlu. Ve padişah karıya süal eyledikde cümlesini ona isbat eyledi. Ve ondan soñra padişah ona bir hadım tayin edib var onun cümle emkalini ve bu vilayeti bırakıb gitdiyi günden şimdiye dek cemi mahsulatını ona geri alıver, dedi.

Hazael'in Kendi Efendisi Süria Padişahını Öldürdüyü:

Ve Yeğise Dımışk'a geldi ve Süria padişahı Hadad hasta oldu. Ol zeman ona haber edib Allah adamı buraya geldi, dediler. Padişah da Hazael'e dedi eline hediye al ve Allah adamının istikbaline var ve onun eli ile Rabb'e danış, bakalım bu hastalıkdan sağalacak mıyım? İmdi Hazael Dımışk'ın cemi tefariklerinden kırk deve yükü hediye düzüb aldı ve gitdi. Ve varıb Allah adamının huzurunda durdu ve dedi oğlun Süria padişahı Hadad beni sana gönderib dedi bu hastalıkdan sağalacak mıyım? Ve Yeğise dedi var ona böyle söyle elbette sağalabilirsin amma Rabb bana gösterdi ki mücerred öleceksin. Ve Ye**[345]**ğise yüzünü Hazael'in üzerine dikdi şöyle ki o utandı ve Allah adamı ağladı. Ve Hazael dedi niçün ağlarsın ya efendim? ve Yeğise cevab verdi çünki İsrayeloğullarına ne kadar fenalık edeceyini bilirim. Onların genclerini kılıc ıla katledeceksin ve masumlarını yere çarpacaksın ve hamile karılarını deleceksin. Hazael de dedi bu kulun ne köpekdir ki bu böyük şeyi işlesin. Ve Yeğise de dedi Rabb bana gösterdi ki sen Süria padişahı olacaksın. Badehu Hazael geri gidib efendisine vardı ve o ona süal edib Yeğise sana ne dedi? dedikde mücered sağalacaksın, dedi. Ve ertesi gün bir kalın bez alıb suya batırdı ve efendisinin yüzüne örtdü şöyle ki o öldü ve onun yerine Hazael padişah oldu.

Yehu'nun Padişah Mesh Olunduğu ve Yezabel'in Öldürülüb Köpeklerden Yendiyi:

Ve Yeğise peygamber oğullarından birini çağırıb ona dedi belini kuşat ve yağ bardağını al ve Ramot-Gilead'a git ve oraya vardıkda Nimşi oğlu Yoşafat'ın oğlu Yehu'yu tenhaye çağır ve ondan soñra yağ bardağını al da başına dök ve de ki Rabb böyle söyler seni İsrayel'in üzerine padişah mesh eyledim.[593] **[346]** İmdi ol genc peygamber Ramot-Gilead'a varıb Yehu'yu buldu ve yağı başının üzerine döküb dedi İsrayel'in Allah'ı Rabb böyle söyler Rabb'ın kavmı İsrayel'in üzerine seni padişah mesh eyledim ve efendinin hanesini helak eylesin ta ki Yezabel'in elinden peygamber kullarımın ve cümle Rabb'ın kullarının kanının öcünü alayım. Zira Ahab'ın hanesi helak olunacakdır ve onu Nebat oğlu Yeroboam'ın evi gibi ve Ahia

[593] Bu kısım çeviri metinde silik çıkmıştır. Tevrat'ta şöyle geçmektedir: "Peygamber Elişa, peygamberler topluluğundan bir adam çağırıp, 'Kemerini kuşan, bu yağ kabını alıp Ramot-Gilat'a git.' dedi. Oraya varınca Nimşi oğlu, Yehoşafat oğlu Yehu'yu ara. Onu kardeşlerinin arasından alıp başka bir odaya götür. Zeytinyağını başına dök ve ona RAB şöyle diyor de: 'Seni İsrail Kralı olarak meshettim…" 2.Krallar, 9/1-3.

oğlu Baaşa'nın evi gibi edeceyim. Ve Yezabel'i İzreel'in mülkünde köpekler yeyecekler ve onu defneden olmayacakdır.

Bu peygamberlik az zemanden soñra icra olundu zira Yehu'nun emri ile Yezabel'i iki üç hadımlar pencireden dışarı atdılar ve kanı duvarlara ve atların üzerine sıçıradı ve çiynendi. Ve Yehu soñra kullarına emreyledi ki varıb onu gömsünler lakin kafasından ve ayaklarından ve ellerinin avuclarından gayır bir şey bulmadılar çünki teninin cemi bakı azalarını köpekler yemiş idi.

Yeğise'nin Vefatı:

Ondan soñra Yeğise bir hastalığa düşdü ki soñra ondan öldü. Ve İsrayel padişahı Yehoaş onun yanına enibyüzü üzerinde ağladı ve dedi ya ba**[347]**bam ya babam, İsrayel'in arabası ve onun atlısı. Ve Yeğise ona dedi yay ile oklar al. Ve o aldıkda Yeğise İsrayel padişahına dedi elini yayın üzerine ko. Ve o böyle eyledi, ondan soñra peygamber ellerini padişahın elleri üzerine koyub dedi gün doğudan yana pençereyi aç ve açdı. Ve Yeğise ok at dedi ve atdı. Ve peygamber dedi bu ok Rabb'ın bizi Süryanilerden helas edeceyi helasın okudur zira Süryanileri Afek'de vuracaksın ta onları helak edinceye dek. Badehu Yeğise okları al, dedi ve o aldı. Ve İsrayel padişahına okları yere vur, dedi o da üç kerre vurdu ve durdu. Ve Yeğise tasalanıb dedi beş kerre ya altı kerre vurayıdın Süria'yı helak edinceye dek vuracağıdın amma şimdi Süria'yı heman üç kerre vuracaksın.

Ve Yeğise vefat eyledi ve onu defneylediler ve yılbaşında Moabilerin askeri ol vilayete geldi ve oldu ki orada bir ademi gömerler iken bir asker bölüyü gördüler ve ölüyü Yeğise'nin mezarına atdılar ve Yeğise'nin kemiklerine dokandığı birle ölü dirildi ve ayak üzerine kalkdı.

Beşinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Yeğise'nin günlerinde Kanaan diyarında yedi yıl sürmüş uzun bir kıtlık oldu. **[348]** Halkın yaramazlığı sebebinden Rabb bir mahsuldar memleketi mahsulsuz bir yere dönderdi. Mürüvvet ile Yeğise'yi besleyen ol mürüvvetkâni Şunemli[594] karıya

[594] Baskı/dizgi hatasından Ͻnɩƚɯɯƚ̈ɭh şeklinde yazılmıştır.

familyası ile ol uzun kıtlıkdan sıkıntı çekmemenin yolunu Yeğise nasihat eyledi. Ona öyretdi ki İsrayel'in memleketini terk edib Filistimlerin[595] arasında sakin olsun. Bize acayib görünebilir ki Allah kendi halkı İsrayel'e bu kadar şiddet ile bir kıtlık gönderdi ve putlara tapan ecnebi Filistimlerin bolluğu var idi. Onun en azim nimetlerine nayil olan cemaatlar günaha düşdükleri zeman onları isyanları içün şiddet ile tekdir eder. Kıtlık geçdiyi zeman karı döndü ve onun mülkleri padişahın emri ile geri verildi çünki Gihazi şehadet etdi ki ol oğlunu Yeğise ölülerden diriltdiyi karı idi. Ben-hadad padişah hasta olduğu vakıt Yeğise'nin Dımışk'a geldiyini işitdiyi gibi ona çok kıymetli hediyeler ile ademler gönderdi ki hastalığından sağalır mı deyü süal eylesin. Bundan heman biraz evvel yine heman bu padişah arabalar ve atlılar göndermiş idi ki Samaria'da Yeğise'yi tutsunlar. Lakin şimdi hastalık ve ölüm korkusu onun yüreyini yumuşatdılar ve Yeğise'ye Allah ademi gibi tazim gösterir. Ne kadar çok kerre olur ki yaramaz kimseler ölüm saatlarında ol dindar kimse**[349]**lerin huzuruna ve dualarına nayil olmağa yalvarırlar ki onları sağlıklarında ve eyi halde olduklarında tahkir ederler idi ve kovalarlar ıdı. Yeğise Hazael'e Süria padişahı olduğu zeman ne edeceyini peşin haber verdi hem de ağladı çünki onun edecek idiyi zalımlığı evvel gördü. Kurtarıcımız dahi Yerusağem'in üzerine gelecek olan belaleri evvel görüb peşin haber verdiyi zeman ağladı. Allah'ın kullarına yakışır ki günahdan tevbe etmeyenlerin üzerine gelecek gazabı onlara haber verir iken yürekleri onları acısın. Yeğise hastalanıb öldü. Eyerçi o peygamber olubaher kimseyi ölülerden dirildib kaldırdı ise de kendini ölümden kurtarmağa kudreti yoğudu illa ademlerin bakisi gibi o da öldü. Yeğia kasırga ile göye çıkdı. Yeğise eyerçi onun ruhunun iki katına malik idi ise de aher ademler gibi ölüb mezara konmalı. Peygamberler ebeden yaşamazlar. Tayin olmuşdur ki ademler bir kerre ölsünler ve dindar ademlere ölüm ziyan deyil illa sahih ve böyük kârdır. Padişah dindar peygamberin cenazesinde ağlamağıla ona hülüs ile itibar ve rağbet eylediyini gösterdi. Ölmüş kimsenin mezarda Yeğise'nin kemiklerine dokunduğu gibi dirilmesi bir mücizat idi ki onun ölmezden evvel söylediği peygamberlikleri sabit etmek içün icra olun**[350]**du. Allah Yeğise'ye bu dünyadan göçürmesi tarzı ile izzet bağışladı ve

[595] Bu sözcüğün Filistiler dışında nadir olarak değişik şekillerde yazıldığını görmekteyiz, baskı/dizgi hatası ya da söyleyiş farklılığından kaynaklandığı düşünülebilir. Filiştiler, Filistimleryazımına müdahale edilmemiştir.

Yeğise'yi öldükden soñra mezarda kemiklerinin ölüye deymeleri ile diriltmek mücüzatı ile izzetledi lakin sadıkların kıyametinde Allah'ın evladlarına bu peygamberlere olunan izzetden derecesiz azim izzetler ihsan olunacakdır.

[351] HAZRETİ TANİEL'İN ÖMRÜNÜN NAKLİYETİ

BAB 1

Napukotonosor'un Yerusağem'i Aldığı:

Tarihi Mesihie'den tahminen altı yüz yıl mukaddem Yoagim Huta'nın üzerinde padişahlık sürer iken Yerusağem muhasere olundu ve akıbet Papelon padişahı Napukotonosor'dan fetholundu. Ol zeman başka çok kimesneler ile beraber Yoagim dahi fethedicilerin ellerine yesir düşdü ve Yerusağem'in heykelinden altun ve gümüş kabları dahi alınıb Napukotonosor'un tapdığı putun hanesine taşındılar. Böylece fethedib kendi vilayetlerine geri döndükden soñra bir gün Napukotonosor hadımbaşıya emreyledi ki Yehudi kölelerden birkaç en dilber akıllı genc seçsin ve saraya getirsin ki Kildanice yazıb okumayı öyrensinler. Ve emreyledi ki onların taamı her gün padişahın sofrasından alınsın ve onlara onun kendi yediyi etden ve kendi içdiyi şarabdan verilsin. Hem de müddet tayin eyledi ki bu tarik üzere üç yıl perverde olunsunlar ve ondan soñra kendi huzuruna çıkarılsınlar.

[352] Taniel'in ve Arkadaşlarının Saraya Alındığı:

Hadımbaşı padişahın emrine itaat edib Yehudilerin genclerinden dört genc seçdi ki onların ismi İbranice Taniel, Anania, Misayel ve Azaria idi lakin hadımbaşı onların adını deyişdirib Taniel'i Baltasasar, Anania'yı Setrak, Misayel'i Misak ve Azaria'yı Apetnako tesmiye eyledi. Ve emrolunduğu üzere onlara padişahın sofrasından taam getirir idi. Ancak Taniel olmaya ki putperest padişahın yediyi etden yeyib ve şarabından içersem murdarlanayım deyu korkusundan hadımbaşı Amelatar'dan izin diledi ki heman sebzevat yesin. Hadımbaşıya bu nesne ibtidasından güc görünmeyile dedi korkarım ki çehreleriniz sizin yaşdaşlarınızın çehrelerinden bozuk ve arık olur ve padişah gördüyünde bana gazeb eder. Taniel ise dedi bizi on gün heman sebzevat ile ve su ile sına da ol zaman çehrelerimizi nice

görürsen öyle haraket eyle. Hadımbaşı buna kayıl oldu. Ve on gün geçdikden soñra Yehudi gencler padişahın sofrasından yeyen bakı genclerden güzel ve semiz bulundu. İmdi padişahın yediyi etin ve içdiyi şarabının yerine heman sebzevat yeyib su içerler idi ve derslerine pek mukayed olurlar ıdı. Perhizkârlık hem ilmin hem sağlığın dosdudur.

[353] Dört Genclerin İlimde Meydan Aldığı:

Allah u azimişan bu dört gencleri meşk u ders aldıkları ilimde mubarekledi ve onlara her türlü ilmi ve marifeti añlamağa kuvvet verdi. Bahusus Taniel'i düşler ve ruyalar tabirinde mahir eyledi. Ve tayin olunan üç yıl müddetin sonunda padişahın huzuruna çıkarıldılar ve ol zeman onları tefdiş ve tefahhüs eyledikde ölkesinin cemi mecüslerinden ve müneccimlerinden a'lim buldu. Rabb Taalea ilim verir ve O'nun talim eylediyi gibi hiç insanoğlu talim edemez. İlim noksanlığı çeken Allah u azimişandan dilesin ki o aleseviye cümle kendinden dileyenlere ganiliyile verir. İlmin başı Rabb'ın korkusudur.

Napukotonosor'un Gördüyü Düş:

Ve az zemandan soñra vakı oldu ki Napukotonosor bir düş gördü ki ruhuna telaşe verdi ve onu uyutmaz ıdı. İmdi anide mecüsleri ve müneccimleri ve sihirbazları ve Kildanileri getirtdi ki düşünü tabir etsinler. Onlar padişahın huzuruna gelib dediler ya padişah ömrün ebedi olsun, bu kullarına düşü söyle de biz sana tabirini haber verelim. Ve padişah cevab etdi bu şey hatrım**[354]**dan çıkdı, eyer hem düşü hem manasını bana beyan etmezseniz helak olunacaksınız ve evleriniz yağmalanacakdır. Amma eyer bana hem düşü hem manesini beyan ederseniz benden vafir hediyeler ve bahşişler alacaksınız hem azim izzete malik olacaksınız. Ol dem cevab edib dediler ya efendim yeryüzünde padişahın düşünü beyan edebilecek insan yokdur ne de hiçbir padişah ya vali sihirbazdan ya müneccimden yahod Kildani'den böyle bir şey matlub eyledi. Padişahın istediyi şey pek ağırdır ve onu padişahın huzurunda tabir edebilecek kimse yokdur meyer onu durağı insanoğulları ile olmayan allahlar etsin.

Birinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Yehudilerin ulemasından bazısı Allah'ın bu müteber kulunu aziz peygamberlerden saymakda gönülsüz görünürler ve bunun yalınız sebebi budur ki bu peygamber Mesia'nın hususunda o kadar açık ve o kadar tadkik söyleyor. Bu dindar İbrani gencliyinde kendinin ol üç genc arkadaşları ile beraber Babel'e yesir götürüldü. Bunda ataların günahları evladların üzerinde nice yoklanıldığını görürüz. Lakin bunlar eyerçi kendi dinlerinin ve memleketlerinin düşmenleri ellerinde **[355]** yabancı ve uzak bir diyarde yesir idi iseler de Allah'ın huzurundan ve himayetinden ve lutfundan uzak sürülmemişler idi. Yerusağem'deki heykelin aziz kablarını Babel padişahı alıb onları kendi allahının hazine odasına götürdü nice ki bundan evvel ahdın sanduğunu Filistimler alıb kendilerin allahı Dagon'un puthanesine komuşlar ıdı. Yehudilerin ahd sanduğuna ve heykele çok itikadleri var ıdı lakin Allah'a karşı günah işledikleri zeman Allah onlara gösterdi ki onların aziz şeylerinden hiçbiri onlara himayet olamadı. Allah onlara karşı gazablandığı vakıt onların ahd sandığına ve heykele ve aziz bablara olan itikadı günahları sebebinden bir fayde etmedi. Lakin her nasıl ise Allah'ın aziz mahalinin kablarını bir puthanede görmek azim kasavet verir bir madde idi ve dünyanın sonunda aziz Allah'ın zürriyeti olan ölümsüz zatları şeytan ve onun melekleri ile hissedar olub onlar ile beraber bulunduklerini görmesi daha çok ziyade kasavet verir bir maddedir. Taniel ve onun arkadaşları padişahın taamından yemek ve içkisinden içmek istemediler ve gayet yavan yemek yemeye ve salt su içmeye kayil oldular. Bu gayet akilane bir haraket olub genc kimselere ve bahusus Taniel ve onun arkadaşları misillu talebi [596] ilm olan dindar zatlere u**[356]**yacak bir ibretdir. Vaftiz edici Hovhannes'in hakkında peşin dendi ki şarab ve serhoş edici içki içmeyecek illa Aziz Ruh ile dolacak. Yemekde böyük perhizkârlık ve içkiden bütün bütüne sakınmak gerek ilm tahsilinde ve gerek dindarlık yolunda ikdizalı şeylerdir. Eyer Taniel ve onun arkadaşları içki kullansalar ıdı ilmde ve dindarlıkda erdikleri derece-i balaye ereceklerine çok şübhe var. Onların derslerine dikkatleri ve dindar haraketi onları sarayda olanlara sevdirdi. Bu dindar genclerin Babel'de haraketlerini düşünmek sevinc verir bir şeydir. Bunlar eyerçi diyar-i gurbetde kul ve etrafları putperestlerden çevrilmiş hisabsız iğvaların ortasında idi ise de dindarlık ile haraket edib hak Allah'ın yolundan sapmadılar. O ışığın Pederi'dir ve

[596] Baskı/dizgi hatasından ղալէպէի şeklinde yazılmıştır.

her eyi vergi ve tekmil bahşiş ondan gelir ve ona itimat ve tevekkül edenlere ilm verir. Napukotonosor'un ruyası pek acayib ve manası sırr idi. Bu Taniel'i ileri getirdi. Babel'in mağrur padişahı bir ruya ile rahatını gaybetdi. Ruyalara çok dikkat etmeli deyiliz lakin bazı defa onlardan faydalı şeyler hatrımıza gelebilir amma onlardan gelecek ve olacak şeyler öyrenmeye memül [597] etmeli deyiliz. Napukotonosor'un kendi düşü içün müneccimlere ve sihirbazlara danışmakda divane ve yaramaz bir haraket**[357]**de bulundu. Lakin düşünü onlardan süal etmesi ve bilmedikleri suretde onları öldürmeye tehdid etmesi bundan daha beter idi. Lakin Taniel Allah'ın Ruhu'nun yardımı ile onu söylemeye ve onları helas etmeye kadir oldu. Bundan öyrenelim ki bizim gizli ve unudulmuş fikirlerimizi Allah bir gün meydana çıkaracak.

BAB 2

Napukotonosor'un A'lemlere Gazeblendiyi:

Ol zeman padişah gazebnak olub örkelendi ve cemi Babel a'limlerini helak etmeye emreyledi. Ve onları öldürmeye ferman sadır olundukda Taniel hem arkadaşları da katlolunmak içün aranırlar ıdı. Lakin Taniel padişahın a'limleri öldürmeye gönderilmiş olan baş zabite Arioh'a akılane sual edib dedi padişahdan niçün böyle acele ferman sadır olundu. Arioh da maddeyi Taniel'e beyan eyledi.

Taniel'e Düşün Maalüm Olunduğu:

Ol zeman Taniel varıb padişaha düşün tabirini vadeyledi de ondan mühlet diledi ve badehu evine gelib maddeyi arkadaşlarına beyan eyledikden soñra onlardan diledi ki göklerin Allah'ı Rabb'a yal**[358]**varalar ki bu sırrı Taniel'e aşikâr eylesin ve baki a'limler ile beraber bunlar da helak olunmasınlar. Allah u azimişan dahi niazlarını kabul eyledi ve bu sırrı gece ruyasında Taniel'e beyan eyledi. Ol zeman Taniel dedi ya ecdadımız Allah'ı Rabb sana şükür ve hamd ederim ki bana ilm verdin ve senden dilediklerimizi bana beyan eyledin.

Taniel'in A'limleri Kurtardığı:

[597] "Memul: umulan, düşünülen." (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 25/02/2024.

Ol zeman Taniel Arioh'a dedi Babel a'limlerini helak eyleme. Beni padişahın huzuruna götür ve düşünün manasını haber edeyim. Arioh dahi onu alıb acele ile padişahın huzuruna götürdü ve padişah Taniel'e dedi gördüyüm düşü hem manasını bana beyan etmeye kadir misin? Taniel de cevab edib dedi padişaha bu sırrı beyan edebilecek a'lim mecüsi ya sihirbaz yokdur illa göklerde bir Allah vardır, o esrarleri aşikâr eder ve o son günlerde ne olacağını Napukotonosor'a beyan edecekdir. Ve bu sırr bana dünyada yaşayan insanoğullarından ziade bir ilmim olduğu içün malüm olunmadı illa sen kalbinin efkârlarını bilmek içün olundu.

[359]Taniel'in Padişahın Düşünü Nakleylediyi:

Sen ya padişah sen görür üdün ve işte önünde bir tasvir durur udu ki onun parlaklığı derecesiz ve şekli hiybetli idi. Başı has altundan ıdı, elleri ve göksü ve kolları gümüşden idi, karın ve butları bakırdan baldırları demirden ve ayaklarının bir tarafı demirden ve bir tarafı çamurdan ıdı. Bakar ıdın ta ki dağdan el deymeksizin bir taş kopdu ve o tasvirin demirden ve çamurdan olan ayaklarına vurdu ve onları parçaladı. Ol zeman çamur, demir, bakır, gümüş ve altun beraber ezildiler ve yaz harmanının tozu gibi oldular ve onları şedid rüzgâr kaldırdı ve onlara yer bulunmadı. Lakin ol tasvire çarpan taş böyük bir dağ oldu ve cemi yeri doldurdu. Düş budur padişahın huzurunda onun maanesini de söyleyeceyim.

Düşün Tabiri:

Ya padişah sen padişahlar padişahısın zira göklerin Allah'ı sana padişahlık kuvvet, kudret ve izzet verdi. Sen o altun başsın ve senin ardınca senden aşağı bir başka padişahlık kalkacak ve bakırdan bir üçüncü padişahlık bir de dördüncü padişahlık kalkacak ki o de**[360]**mir gibi sert olacak ve her şey[i] kırıb üzecekdir. Ve nice ayakların parmaklarının bir kıtası demirden ve bir kıtası çamurdan idi ise böylece o padişahlık dahi biraz kuvvetli ve biraz zayif olacakdır. Ve ol padişahların eyaminde göklerin Allah'ı bir padişahlık kaldıracakdır ki o asla helak olunmayacak ve cümle bu padişahlıkları paralayib ezecek ve o ebeden duracak.

Padişahın Taniel'in Huzuruna Düşdüyü:

Ol zeman Napukotonosor padişah Taniel'in huzurunda yüzüsdü kapanıb ona secde kıldı ve kullarına emreyledi ki ona kurban ve buhurlar takrib eylesinler. Bu türlü ibadet yalınız Allah u azimişana farzdır ve lakin putperesler insanlara da arz ederler. Badehu padişah Taniel'i böyüdüb azim rütbeye yüceltdi ve ona çok ve eyi bahşişler verdi ve onu cemi Babel vilayetinin kendine vezir ve ricalların en müteberi ve cemi a'limlerin başı nasib eyledi. Ve Taniel'in recası ile arkadaşları Setrak, Misak ve Apetnakon'un dahi payesini artırdı. Bu zemanda padişah Taniel'e secde etmek istedi idi ise de daha putlardan ikrah eden göklerin Allah'ı Rabb Taala'ya secde etmeyi öyrenmemiş idi.

[361]İkinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Ol yaramaz müneccimler edemedikleri şeyin etmek iddiasında idiler ve eyer Taniel karışmayayıdı mümkinsüz şeyler edemedikleri içün cümlesi zalim padişahın elinden helak olunacaklar ıdı. Bu kerre Taniel'in feraseti ve mürüvvetkâniliyi dikkate şayestedir. Onun duası Babel'in a'limlerinin ömrünü ölümden kurtardı nice ki Boğos'un duası da onun beraberince gemide bulunan ademlerin ömrünü kurtardı. Taniel düşü tabir etmek izzetinden hissedar olmak asla istemedi illa bütününü Allah'a verdi ve takrir eyledi ki bunu etmeye kadir olması aher ademlerden ziyade ilm sahibi olduğundan deyil idi. Napukotonosor'un ruyası uzakda olan gelecek zemanlarda olacak şeyler babında idi. El dokunmazdan kesilib yeri dolduruncaye dek böyüyen taş ki düşünde gördü şübhesiz Krisdos'un padişahlığının teşbihi idi ki o bu dünyada deyil insan marifeti ile illa Allah'ın kuvveti ile kaim ve sabit oldu. Bu padişahlık ebedül ebed duracak. Efendimiz aşikâr takrir eyledi ki onun kilisesine karşı cehennemin kapuları galib olmayacak. Belki acayib görünebilir ki Allah bunun gibi bir ilhamı yaramaz Babel padişahına eyledi. Lakin Paagam dahi bir yaramaz a**[362]**dam idi amma Allah ona kendi halkına gelecek zemande olacak şeyleri ilham eyledi. Bu padişah Taniel'in Allah'ı allahların Allah'ı olduğunu ikrar eyledi ve genc peygamberin önünde yüzükoyun kapandı lakin korkmağa çok sebebimiz var ki göyün Allah'ına ruh ile ve gerçeklik ile ibadet etmedi.

BAB 3

Taniel'in Tabirince Düşün Beyan Eylediyi Beş Padişahlıklar Şunlardır:

Birinci Padişahlık:

Tasvirin başı altundan ıdı. Taniel Napukotonosor'a dedi altun baş sensin yani sen ve familyan ve mütevvekillerindir. Yesaia peygamber Babel'i devletinin çokluğundan altun şehir deyü tesmiye eyledi. Anadolu'nun eski tevarihinden sabit olunur ki Napukotonosor ol zemane dek dünyada ömür sürmüş azim fatihlerden biri idi. Naklolunur ki cemi Süryani ve Finikelileri kendine tabi eyledi ve ta Septe Boğazı'na dek vardı ve oradan askerini Rumeli'ye ve Karadeniz'e getirdi. Lakin padişahlığı ne kadar pek azim ve geniş ise idi ancak az vakıt dayandı çünki bu peygamberlik oldukdan takriben yetmiş sene geçdikden soñra Bağdasar padişahın asrinde bu padişahlık temam oldu.

[363] İkinci Padişahlık:

Göyüs ve kollar gümüşden idi. Taniel dedi ki bu seninkinden aşağı bir padişahlık beyan eder. Cümleye malümdür ki Babel padişahlığından soñra Madilerin ve Fürslerin padişahı oldu. Hovsebos nam muerrih şöyle nakleder iki eller ve omuzlar beyan eder ki Babel padişahlığı iki padişahdan helak olunacakdır ki onlar Madilerin ve Fürslerin padişahlarıdır ki onların kuvvetleri birinin oğlu ve obirinin güveisi olan Güros'un eli altında bir olduğundan Babel'i muhasere eyleyib itaatına aldı ve birinci padişahlığı helak edib bitirdi ve onun veraneleri üzerine ikinci padişahlığı kurdu. Cemi teftiş edenler ve tevsirciler itdifakan ikrar eder[l]er ki Napukotonosor'un düşünde beyan olunan iki ibtidaki padişahlıklar[598]Babel ve Fürs padişahlığı idi.

Üçüncü Padişahlık:

Karnı ve budları bakırdan ıdı. Taniel'in tabirince bu cümle yeri zabt eder bir padişahlık beyan eder. Cümleye malümdür ki Ageksantros padişah Fürs padişahlığını helak eyledi. İmdi Fürs padişahlığının yerini tutan padişahlık Magetonlulerin

[598] Baskı/dizgi hatasından փսհիշահլըգլսր şeklinde yazılmıştır.

padişahlığıyıdı ki o pek mi**[364]**nasibet ile bakır ıla işaret olunur udu çünki Yunaniler bakır cebeleri içün namdar ıdılar o ecilden evvel zemanında aleseviye onlara bakır geyimli Yunaniler deyu denir idi. Bu padişahlığın halkında Taniel cemi yeri zabt edecek deyu peygamberlik eder ki o vaka gelib çıkdı çünki Evropa, Asia ve Afrika yani dünyanın ol vakıtda malüm olan cemi tarafları Ageksantros'un hökmü altında idi. İmdi kendi kendine ve cümle etbayılarına denizin ve karanın sultanı göründüyünden emreyledi ki bütün dünyanın sultanı tabir olundu. Bu suretde sahihan üçüncü padişahlık Ageksantros'un ve halefelerinin eyaminde Magetonia padişahlığı idi.

Dördüncü Padişahlık:

Baldırları ve ayakları bir mikdari demir ve bir mikdari çamur ıdı. Taniel onları şöyle tabir eder ki dördüncü padişahlık demir gibi sert olacakdır çünki nice demir cümle nesneleri ezer ve alt eder ise böylece o padişahlık da hepisini ezib alt edecekdir. Magetonlulardan soñra Rumiler kalkdılar ve onların padişahlığı cümle evvelki padişahlıklardan azim ve kuvvetli idi. Rumiler cümle evvelki padişahlıkları ezib alt etdiler. İki baldırlar galiba Roma'nın iki padişahlerini be**[365]**yan etmek gerek. Badehu demir çamur ula karışık ıdı zira Rumiler aher milletler ile karışık ıdı ve ayakların on parmakları akıbet Roma saltanatının taksim olunduğu on padişahlıkları beyan eder idi.

Beşinci Padişahlık:

Tasvirden ma'de Napukotonosor bir de taş gördü ki el deymeksizin dağdan koparılıb tasvirin demirden ve çamurdan olan ayaklarına çarpdı ve onları ezib ufakladı. Bu başka bir şeye muşabih[599] olamaz illa fakat Rabb'ımız Hisus Krisdos'un padişahlığına ki bu padişahlık Roma saltanatının yani dördüncü padişahlığın günlerinde kalkacak idi niçün ki evvelki padişahlıkların hiçbirisi ayaklar ıla ve ayak parmakları ile muşabih olunamaz. Taş dağdan el deymeksiz kopdu. Bu ne demekdir? Her kim Krisdian dininin dünyaya yayılması silah kuvveti ile olmayıb illa fakat gerçekliyin kuvveti ile ve aziz Ruh'un tesiri ile uzanıb kavilendiyini bilirse ol

[599] Baskı/dizgi hatasından ưnıuuuɥh şeklinde yazılmıştır."Müşabih: benzer." (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 25/02/2024.

kimseye bunu añlamak pek kolaydır. Evvela İncil-i şerif heman Arakyallardan vazolunması ile ve Ruhullah'ın yardımı ile Krisdos'un padişahlığını dünyaya getirdi. Ve bu göklerin padişahlığıdır, bir padişahlık ki asla bakı padişahlıklar gibi helak olmaz. Bütün yeri doldura**[366]**cak ve ebeden kavi duracakdır. Bu padişahlık Roma saltanatının günlerinde başladı ve berkarar artmada olacakdır, ta bütün dünyayı dolduruncaya dek zira Hovhannes Arakyal der ki: "Bu dünyanın padişahlıkları Rabb'imizin ve onun Mesihi'nin padişahlığı olacakdır ve o ebedlerin ebedlerine dek padişahlık sürecekdir."

Üçüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Allah Taalea hazretleri Kilisesi'nin mamur olması ve tesellisi içün bu dünyada vuku olmazdan evvel bazı azim vukuatleri peygamber kullarının vasitasi ile peşin haber vermeye razi oldu. Burada her ne kadar ruyayı bir yaramaz padişaha gösterdi ise de onun tefsir u tabirini kendi kulu peygamberine gösterdi. Bunun gibi Allah azim merhameti ile Kilisesi'nin faydemend olması içün gelecek uzak olan zemanlerde vaki olacak şeyleri Krisdos Efendimizden soñra dahi kulu Hovhannes'in yedi ile haber verdi. İmdi bu misillu peygamberlikleri okuyalım ve Allah'a bize azim keremi içün şükredelim.

[367] BAB 4

Napukotonosor'un Altun Tasviri:

Bu nesnelerden soñra Napukotonosor bir altun tasvir yapdırdı ki boyu altmış arşın ve eni altı arşın ıdı ve onu Babel vilayetinin Dura nam ovasına dikdi. Ve vicuhlere ve valilere ve seraskerlere ve vilayetler hakimlerine teklif eyledi ki bu tasvirin tecdidine geleler. Ve onlar cem oldukdan soñra dellal azim seda ile çağırıb dedi ya kavmlar, milletler ve lisanlar size padişah emreder ki her dürlü musikı aletlerinin sedasını işitdiyiniz gibi yere kapanıb Napukotonosor'un dikdiyi altun tasvire secde edesiz ve eyer bir kimse düşüb secde etmezse dibdiri yanan ateş furununa atılacakdır. İmdi kavmlar musikıyı işitdikleri gibi düşüb secde eylediler.

Setrak, Misak ve Apetnakov Tasvire Secde Etmeye İsdemedikleri:

Ol zeman Kildanilerden bazıları padişaha varıb dediler ya padişah ömrün ebedi olsun burad[a] bazı Yehudi ademler var ki onları Babel vilayetinin maslahatları üzerine tayin eyledin yani Setrak, Misak ve Apetnakov onlar ya padişah se**[368]**nin fermanına itaat etmeyorlar. Ol zeman padişah hışmı gazeb ile emreyledi ve onlar huzuruna getirildiler ve onlara dedi gerçek benim allahlarıma ibadet etmez misiniz ve dikdiyim altun tasvire secde etmez misiniz? İmdi halea her nev musikı aletlerini işitdiyiniz birle düşüb benim dikdiyim altun tasvire secde etmeye hazır ısanız hoş yoksa anide siz yanan ateş furununa [600] atılacaksınız ve sizi benim ellerimden çıkaracak Allah kimdir?

Setrak'ın, Misak'ın ve Apetnakov'un Furuna Atıldıkları:

Anler de cevab edib dediler ya Napukotonosor padişah, bu nesne içün biz sana cevab vermek hacet deyildir. Bizim ibadet eylediyimiz Allah'ımız bizi yanan ateş furunundan çıkarmağa kadırdır ya padişah, o bizi senin ellerinden kurtaracakdır. Ancak eyer kurtarmazsa bile ya padişah, malümün ola ki allahlarına ibadet etmeyiz ve dikdiyin altun tasvire secde kılmayız. Ol zeman padişah gayetden örkelendi ve yüzünin şekli tebdil oldu ve emreyledi ki furunu olduğundan yedi kat ziade kızdırsınlar badehu birkaç pek kuvvetli ademlere emreyledi ki Setrak'ı, Misak'ı ve Apetnakov'u bağlasınlar ve yanan ateş furununa at**[369]**sınlar. İmdi onları heman geyimleri ile bulundukları halde bağladılar. Furun ise şol derece kızgın ıdı ki bu kuvetli ademler salt yanaşdıkları içün yandılar ve Setrak, Misak ve Apetnakov furunun ortasına bağlı atıldılar.

Padişahın Onları Ateşin Ortasında Gezer Gördüyü:

Ol zeman Napukotonosor hayran olub acele ile kalkdı ve ekiabirlerine dedi ateşin içine bağlı üç adem atmadık mı? Onlar de beli padişahım, dediler. Ve o dedi

[600] Baskı/dizgi hatasından n yerine u ile ϕnıpnıtuıtuu şeklinde yazılmıştır.

işte ben dört adem görüyorum ki ateşin içinde çözük gezib dururlar ve hiç kederlenmediler hem o dördüncü kimse Allah Oğlu'na beñzer.

Ol zeman Napukotonosor furunun ağzına yanaşdı ve dedi ya Allah Taalea'nın kulları Setrak, Misak ve Apetnako çıkın dışarı, buruya gelin. Ol zeman onlar ateşin ortasından çıkdılar. Ve vücuhler valiler hem seraskerler bu ademleri görürler idi ki onların tenlerine ateş galib olmadı ne başlarının saçları yandılar ne esvabları tebdil oldu ve ne de üzerlerinde ateş kokusu var ıdı. Allah'dan korkub onu sevenlerin yanlarında dayma cemi meşakkatlarında bahusus ki onun uğuruna elem çekdikleri zeman Allah Oğlu'na beñzer bir kimse olacakdır.

[370] Allah'a İbadet Etmek Hususunda Padişahın Fermanı:

Ol zeman Napukotonosor dedi mütebarek olsun Setrak'ın, Misak'ın ve Apetnakov'un Allah'ı ki meleyini gönderib ona umud eden ve padişahın sözüne asılık eden ve kendilerin Allah'ından ma'de gayır allaha ibadet edib secde etmemek içün tenlerini ateşe teslim eden kullarını kurtardı. Onun içün benden ferman sadır olunmuşdur ki her kavm millet ve lisan Setrak'ın, Misak'ın ve Apetnakov'un Allah'ına karşı kem söyleyecek olursa paralansın ve elleri mezbele olsun zira böyle kurtarış edebilecek başka Allah yokdur. Padişahın bu fermanı Allah'ın ibadetine gayret vermeye asla münasib deyil idi zalım, sert ve kanlı bir emr idi. Nolaydı insanların canlarını helak etmek içün deyil illa helas etmek içün dünyaya gelenin şayirdleri itibar olunan padişahlardan valilerden ve zabitlerden bunculayin fermanlar asla sadır ve ilan olunmaya idi. İnsanların kalbleri padişah emirleri ile dönmezler. Lakin gine de zabitler ellerindeki kuvvetlerini yaramazlığın önünü almak içün kullandıkları zeman bize gayet hoşnud olmak gerekdir.

[371] Napukotonosor'un Mektubu:

Anden soñra Napukotonosor işbu mektubu yerin cümle sakinlerine irsal eyledi ben Napukotonosor evimde rahat ve sarayimde huzur etmekde idim. Bir düş gördüm ki beni korkutdu, yatağımın üzerinde efkârlandım ve başımın hü[l]yaları beni telaşeye saldılar. İmdi bana düşün tabirini beyan etsinler deyu Babel'in cümle a'limlerini çağırtdım lakin bana manesini vermeye kadir olmadılar. En soñra

üzerinde aziz Allah'ın Ruhu olan Taniel huzuruma geldi ve düşümü ona nakledib dedim.

Dördüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Bir dakika Napukotonosor'un dikdiyi altun putu mülahaza edelim. Onun rical u kibarlarından yüzler ve binlerce kimseler bu yüce lakin cansız altundan putu secde etmeye cem olundular. Kendi ellerinin yapdığı şeylere tapan kimselerin hali ne kadar sefildir. Hakikat putperestlerin putları batıl ve kâzibdir. Bu misillu ibadet akl u idrake ne kadar zıddır. Hangısı ibadet olunmalı, yapılmış şey mi yohsa onu yapan mı? Akl u idrak demez mi ki ibadet olunacak zat şeyi yapan olmalı ve yapılmış şey olmalı **[372]** deyildir. Put insanden yapıldığı içün put insana ve deyil insan puta ibadet etmeli deyil mi? Putperestlikde olan divaneliyi hangı lisan vacibi üzre tarif edebilir? Bu Allah'dan onun izzetini ve insandan onun akl u fikrini çalar. Taniel'in üç arkadaşları altun putun önünde secde kılmağa emrolunub emre itaat etmedikleri suretde diri diri ateşe atılac[ak]larını bilerek ol emre itaat etmeye her vech ile imtina etmeleri misillu dünyada alea bir seyran olmamış ıdı. Filvaki onların ismleri deyişdirilmiş idi lakin onların dini ve dindarlığı deyişmemiş ve deyişilmez kaldı. Allah kendine ibadet edenlere himayet edebilir ve onların düşmenleri onları ateşe atsalar bile onlara edebilecek şeylerin en böyüyü onların cesedlerini helak etmekdir lakin onun tenbihlerini bozub terk edenler ol asla söyünmeyecek olan ateş gölüne atılacaklar. Kurtarıcı Efendimiz dedi ki: "Ondan korkun ki hem teni hem canı cehenneme atabilir." Sağ Allah'ın bu kulları ile beraber furunun içinde gezen Allah'ın Oğlu'na beñzer bir zat göründü. Hakikat bu putperest padişahı hayran etdirecek bir şey idi.

[373] BAB 5

Napukotonosor'un İkinci Düşü:

Ya Taniel yatağımın üzerinde görür üdüm ve işte yerin ortasında bir ağaç var ıdı ve onun yüksekliyi böyük idi. Ağac böyüdü ve kuvvetlendi ve yüksekliyi ta göye dek uzanır ıdı ve gösderişi ta bütün yerin uclarıne dek oldu. Yaprakları güzel idi ve meyvası çok ve onda cümle içün yeyecek var ıdı ve altında sahranın canavarları rahatlanırlar ıdı ve dallarında havanın kuşları öterler idi ve her ten ondan beslenir idi.

Bakar ıdım ve işte gökden bir Aziz indi ve azim avaz ıla çağırıb dedi şu ağacı kesin ve onun dallarını budayın ve yapraklarını silkin ve meyvasını dağıdın, altından canavarlar ve dallarından kuşlar kaçsınlar. Kalbi adem kalbinden tepdil olunsun ve ona canavar kalbi verilsin ve üzerinden yedi vakıtlar geçsin. Ben Napukotonosor bu düşü gördüm. İmdi halea ya Taniel bunun manasını bana beyan eyle çünki Babel a'limlerinin hiçbirisi bunu tabir etmeye kadir olmadı. İlla sen kadirsin zira sende Aziz Allah'ın Ruhu vardır. Kabildir ki Napukotonosor ömrünün bütün eyamında hezaren bin düşler görmüş ola lakin ba**[374]**lade vasfolunan iki düşler o kadar acayib idi ki onları hakk üzere kendine ve memleketine vakı olacak nesnelerin Allah tarafından malüm olunması gibi saydı.

Taniel'in Düşü Tabir Eylediyi:

Taniel padişahın düşünü işitdikde bir saat kadar süküt durdu ve efkârleri ona telaşe verirler idi. Ancak padişah ona dedi ya Taniel düş yahod onun tabiri sana telaşe vermesinler. Ol zeman Taniel cevab verib dedi ya efendim, gördüyün azim ve kuvvetli ağac ki onun boyu göye yetişir idi ve gösderişi bütün yeryüzüne yaprakları güzel ve meyvası çok udu ki onun altında sahranın canavarları sakin olur udu ve dallarında havanın kuşları konmuşlar ıdı, bu ağac sensin ya padişah zira mütazim ve kuvvetli oldun ve azametin irtifa buldu ve göye dek yetişdi ve saltanatın ta yerin uçlarına dek vardı. Ve ol gördüyün Aziz ki gökden enib de şu ağacı yolun ve onu helak edin ve onun hissesi kırın canavarları ile olsun ta üzerinde yedi vakıtlar geçesiye dek, der idi, onun manası budur seni insanlar arasından kovacaklar ve yabani canavarlar ıla sakin olacaksın ve sığır gibi ot yeyeceksin ve üzerinden yedi vakıtlar ge**[375]**çecekdir, ta sen bilene dek ki insanların saltanatı Taalea'nın hökmündedir ve onu istediyine verir. Onun içün ya padişah nasihatımı kabul eyle ve günahlarını sadakalarıyıla ve zulumlarını fukaralara merhametler ile fida eyle, ola ki Allah kabahatlarına teenni ede. Hazreti Taniel'in bu nasihatı uygun ve minasibetli idi lakin kıyas olunur ki Napukotonosor o zeman ondan anide faydalanmadı. Böyük ve kuvvetli kimesnelere gerçekliyin böyle aşikâre ve hulusluğula beyan olunması pek nadirdir.

Napukotonosor'un Kendi Kendine Tefekkürü:

On iki ay kadar geçdikden soñra bir gün Napukotonosor sarayinde gezinir iken kendi kendine dedi bu böyük Babel deyil midir ki onu ben kuvvetimin zoru ile saltanatımın şanı içün memleket tahtı yapdım. Bu fodul[601] sözler ağzından çıkar çıkmaz gökden bir seda kopdu ki der idi ey Napukotonosor padişah, bilmiş ol ki padişahlık senden gitdi. Seni insanlar arasından kovub çıkaracaklar ve yabani canavarlarla sakin olacaksın ve sığır gibi ot yeyiceksin. Ol saatda bu şeylerin cümlesi icra olundular zira padişah insanlar arasından kovuldu ve sığırlar gibi ot yer idi ve teni göyin çi**[376]**hinden islanırıdı ta ki kılları kartal kanadları gibi uzadılar ve tırnakları kuşların pençeleri gibi oldu. Fodullukdan sakınalım zira fodulluk Hazreti Soğomon'un dediyi üzere harablık getirir. Burada görürüz ki Babel padişahı aklını gayibetdi. Bizler de Allah bahşişi olan fikr u firasetimiz içün gönlümüzü hoş tutub Tañri'ye şükür edelim.

Napukotonosor'un Allah'a Hamdeylediyi:

Ve yedi yıl temam olundukdan soñra Napukotonosor'un aklı başına dönüb geldi ve Taalea'yi mübarekledi ve ömrü ebedi olana hamdeyledi ki onun padişahlığı silsile ve silsile durur. Ve gine padişahlıkda kavilendikden soñra işbu zikre layık sözleri söyledi imdi halea ben Napukotonosor göklerin padişahına tesbihat ederim ve onu yüceldirim ve ona hamdederim zira onun cümle amelleri gerçeklikdir ve tarikleri höküm ve mağrur[l]ukda gezenleri alçaklatmağa kadirdir. O böyle alea ve yücelenmiş fikirleri şübhesiz Taniel'in nasihatlerinden öyrenmiş idi. Çok seneler zarfında unudulmuş olan öyütler akıbet çok fayide ile akıla gelirler bahusus aldığımız eyi nasihatleri hatırımıza getirmeye meşakkatlar lazımdır. Napukotonosor zannolunur ki padişah**[377]**lığına döndüyünden soñra tahminen bir yıl yaşadı. Ve onun tahtına torunu Bağdasar oturdu ki ona vakı olanlar Aziz Kitab'da bundan soñra naklolunur.

Beşinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Taniel Napukotonosor'a ikinci düşünü tabir etdikden soñra ona dindar bir tarz ile nasihat etdiki günahlarını sadakat ile ve bi-namusluklarını fukaraye merhamet

[601] "Fodul: üstünlük taslayan, kibirlenen." (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 25/02/2024.

göstermeyile kırsın ve bu vech ile rahatını gaybetmesin. Yaramazın selameti olamaz. Ademler sahihan tevbe etdikleri zeman deyil salt yaramazlık etmekden feragat gelirler illa eyi etmeye öyrenmeye dahi başlarlar. Taniel Napukotonosor'a emin dost borcunu icra edib günahları içün ona mudahane etmeyor illa ona onları terk etmeye nasihat edeyor. Zenginler ve kuvvetliler Taniel gibi bir sadık dost buldukları pek nadirdir. Lakin Napukotonosor'un Taniel'in dindar nasihatlarına birçok dikkat etdiyini görmeyoruz. Çünki bundan soñra buluruz ki o tahtından ve padişahlığından ve insanların arasından kovulub kırda canavarlar ile beraber ot yer idi. İnsanın hep izzeti ne kadar çapuk solur geçer. Dünyada bulunan en böyük padişah aklını zayetmeyile ne kadar ko**[378]**lay ademlere hiybedlu ve canavarlara arkadaş olabilir. Zengin adem malına iftihar etmesin ve kuvvetli kimse kuvvetine güvenmesin illa iftihar eden Allah'a iftihar etsin. Allah'ın merhameti ile Napukotonosor'un aklı başına geldiyi zeman o Allah'a merhameti içün hamd u sena eyledi ve mağrurluk ile haraket edenleri Allah alçakladabildiyini münasibetlu sözler ile ikrar eyledi. Bize akl u fikri veren ve onu bizde kalmağa koyveren göklerin Padişahı'na şükrler sunmağa ne kadar sebebimiz var. Görünür ki işbu mağrur padişahın şedid mihneti onun mağrurluğunu kırdı. Onun mihnet çekdiyi ona eyi oldu.

BAB 6

Bağdasar'ın Ziafeti:

Bağdasar padişah ekâbirlerinden bin kimseye ziyafet eyledi ve bininin de önünde şarab var ıdı. Ve padişah şarab keyfinde iken kullarına emreyledi ki Napukotonosor'un Yerusağim'den aldığı altun ve gümiş kabları getirsinler ki padişah ve ekâbirleri ve karıları ve odalıkları anlerden şarab içsinler. Ve şarab içib altun ve gümiş ve bakır ve demir ve ağac ve taş allahlara hamdederler i**[379]**ken bir insan elinin parmakları göründüler ki padişahın evinin duvarının sıvası üzerine yazı yazarlar ıdı. Ve padişah yazan eli gördü. Ol zeman beñzi döndü ve aklı telaşeye düşdü ve dizleri biribirlerine dokuşurlar ıdı. Ol zeman yeyin seda ile çağırıb emreyledi ki mecüsileri ve Kildanileri ve sihirbazları huzuruna getirsinler ve geldiklerinde anlere dedi her kim bu yazıyı okur ve manasını bana beyan ederse iskerlet geyinecek ve boynuna altun zincir takınacak ve memleketimde üçüncü vali

olacakdır. Ancak hiçbirisi ne yazıyı okuyabildi ne de manasını verebildi. Ve encam Taniel padişahın huzuruna getirildi ve padişah ona dedi senin hakkında işitdim ki sende allahların ruhu var ımış ve sende aleailm bulunmuş. A'limlerden ve müneccimlerden hiçbirisi ne yazıyı okuyabildi ne de bana manasını verebildi. İmdi halea eyer sen yazıyı okuyub da bana manasını verebilirsen iskerlet geyineceksin, boynuna altun zincir takılacak ve memleketde üçüncü vali olacaksın.

Taniel'in Saray Duvarının Üzerindeki Yazıyı Okuyub Manasını Beyan Eylediyi:

Ol zeman Taniel cevab verib dedi **[380]** hediyelerin senin olsun ve evinin bahşişini başkasına ver, ben ise yazıyı okuyub manasını sana beyan edeceyim. Ya padişah Allah Taalea hazretleri padişahlığı ve azameti ve izzeti ve ziyneti baban Napukotonosor'a verdi lakin kalbi fahirlanıb ruhu mağrurlanmağa perkişdiyi zeman padişahlık tahdından endirildi ve anden izzet alındı ve insanlar arasından kovuldu ve yabani canavarlar ıla sakin olur udu ta ki bildi ki insanların padişahlığı Allah Taalea'nın elindedir ve onu istediyine verir. Sen de ya Bağdasar, cümle bu nesneleri bilirken gine de Allah'ın huzurunda kalbini alçaklandırmadın illa göklerin Allah'ı Rabb'e karşı fahirlandın ve onun hanesinin kablarını huzuruna getirtdin ve hem sen hem ekâbirlerin hem karıların hem odalıkların onlardan şarab içer idiniz ve duygusuz ve bilgisiz altun, gümiş, bakır, demir, ağac ve taş allahlara hamdeyledin, senin nefesini ve cümle yollarını elinde tutan Allah'a ise mecd eylemedin, onun içün bu el onun didarından gönderildi ve işbu höküm yazıldı Mane, Tegeğ, Pares. Ve manası budur: Mane; Allah padişahlığını ölçdü ve onu temam eyledi, demekdir. Tegeğ, terazuda tartıldın ve eksik bulundun. Pares padişahlığın bölündü ve Madilere hem Fürs**[381]**lere verildi. Heman ol gecede Bağdasar katlolundu ve Madi Dareh padişah memleketi zabt eyledi.

Dareh'in Taniel'in Payesini Artırdığı:

Dareh memleketi zabtına geçirdiyi birle üzerine yüz yiyirmi merzebanlar tayin eyledi ve bu merzebanların üzerine üç başvekil tayin eyledi ki onların birincisi Taniel idi. Taniel onun içün vekillerden üstün oldu çünki onda alea ruh bulundu ve

padişah onu bütün memleketin müdiri etmek ister idi. Lakin merzebanlar ve vekiller Taniel'i kızkandılar ve onun üzerine bir behane ararlar ıdı emma onda bir suç ya kabahat bulamadılar. İmdi mabeynlerinde dediler biz bu Taniel'in üzerine başka bir behane bulamayiz meyer onun mezhebinden dolayi üzerine bir şey bulalım. Anden soñra padişaha varıb dediler ya padişah Dareh, ömrün ebedi olsun, biz muşavare eyledik ki şöyle bir padişah fermanı sadır oluna ki her kim otuz güne dek ey padişah, senden maada ya bir allahdan ya insandan dilek dileyecek olursa arslanların kuyusuna atılsın. Şimdi ya padişah yasağı sabit eyle ve fermana hat çek ki tepdil olunmasın. İmdi Dareh kayil oldu ve dedikleri gibi eyledi.

[382]Taniel'in Odasında Günde Üç Kerre İbadet Eylediyi:

Taniel fermanın imzalandığını öyrendikde evine gitdi ve Yerusalim'den yana pencereyi açık tutub günde üç kerre diz üzerine düşüb ibadet eder idi ve evelki gibi Allah'ının huzurunda teşekkür eder idi. Ömrünü tehlikeye salmayı Allah'a ibadet etmemekden daha makbul tutdu. Parisetsi gibi insanlardan görünmek içün ibadet etmez idi illa ibadeti sevdiyinden eder idi. Kâşki cümle genclerin kalbini ve feylini Rabb Taalea böyle eylesin.

Düşmanları Taniel'i Padişahın Huzurunda Gamazladıkları:

Anden soñra bu ademler Taniel'in arkasına düşdüler ve buldular ki ibadet edib Allah'ına yalvarır ıdı. Ve padişaha varıb dediler ya padişah, şol Yehudisdan'dan yesir getirilenlerin birisi olan Taniel fermanına itaat etmedi illa günde üç kerre Allah'ından dilekler dileyor. Padişah bu nesneyi işitdikde ziadesi ile tasalandı ve Taniel'i nasıl kurtarsın deyu ahşama dek düşünür üdü. Lakin o ademler cem olub padişaha dediler Madilerin ve Fürslerin **[383]** şeriatı buyurur ki padişahın etdiyi tenbih ya ferman ibtal olunmasın. İmdi padişah naçar emreyledi ve Taniel'i arslanların kuyusuna atdılar lakin padişah ona dedi senin dayma ibadet eylediyin Allah seni kurtaracakdır. Ve kuyunun ağzına bir taş yuvarladılar ve padişah hatemi ile onun üstüne möhürledi.

Dareh'in Taniel için Telaşeye Daldığı:

Bu nesneler oldukdan soñra Dareh padişah sarayına gitdi ve o geceyi taamsız ve tasalı geçirdi, huzuruna musiki aheykleri getirilmedi ve uykusu kaçdı. Ve ertesi gün erkenden kalkdı ve acele ile arslanların kuyusuna seyirtdi veyeyin seda ile çağırıb dedi ya diri Allah'ın kulu Taniel, dayma ibadet eylediyin Allah'ın seni arslanların ağzından kurtarabildi mi? Ve Taniel padişaha dedi ya padişah ömrün ebedi olsun, Allah'ım meleyini gönderdi ve arslanların ağızlarını kapadı ve bana zarar etmediler. Padişah bu nesneyi işitdikde ziyadesi ile sevindi ve emreyledi ve Taniel'i kuyudan çıkardılar. Hem de dedi ki Taniel'i gamazlayanlar getirileler ve karıları ile ve evladları ile beraber arslanlara atılalar. Bu biçare kimisneler kuyunun dibine ye**[384]**tişir yetişmez anleri arslanlar kavradılar ve paraladılar.

Dareh'in Mektubu:

Anden soñra Dareh cimle kavmlara, milletlere ve lisanlara mektub sadır edib dedi selamınız mezid olsun. Benden şu ferman sadır olundu ki bütün memleketimin ademleri Taniel'in Allah'ının huzurundan korkub titreyeler zira o diri Allah'dır ve onun padişahlığı helak olmayacakdır ve saltanatı ebeden kayim olacakdır. O yerde ve gökde aleametler ve mücüzatler kılar ve Taniel'i arslanların kuvvetinden kurtardı. Bunculayin fermanların vasitası ile insanlar asla Allah sevici olmazlar. Padişahlar ve zabitler isterler ise ki tebaleri Allah'dan korkub ona ibadet etsinler, bu alea dersi kendilerin örnek u ibreti ile öyretmeye borcludurlar. Hem dahi çocukların imana mutalik terbiyesini ihmal etmesinler ve onları Aziz Kitableri okumağa gayretlendireler ve şübhesiz bu tarik ile şedid fermanlar sudurinden derecesiz daha ziade kolay muradlarına ererler. Taniel genc yaşından Allah'dan korkub ona ibadet etmeyi ve ona umud etmeyi öyrenmiş olduğundan ölmeyi Allah'ın şeriatını ya ona ibadet etmeyi ihmal u terk etmeden evla saydı.

[385] Altıncı Babın Üzerine Mülahazalar:

Bağdasar padişahın ziyafetinden ziyade fasid bir ziyafet olamaz. Rabb'ın heykelinin aziz kabları mahsusen göyün Allah'ının dinine ve ismine hakaret getirmek içün bir putperest ziyafetinde kullanıldılar. Lakin ol içki keyfi ile başlanan gecenin sonu ne kadar hiybetlu oldu. Aleseviye mağrurluk helaklığın önünce ve

yıkılmaz kabarmanın önünce gider. Bağdasar padişahın töhmetli bir zamiri var ıdı ve ol elin sarayın divarı üzerine sırr bir yazı yazdığını görünce çok korkdu. Eyerçi yazılandan bir tek söz añlamaz idi ise de onun zamiri kendine haber verdi ki bu sözler onun hökmünün ilamı idi. Yaramaz bir ademe dünyanın hep malı ve kuvveti ve saltanat u ihtişamı neye yarar? Babel'de yesir bulunan fakir lakin dindar Yehudiler mağrur lakin dinsiz padişahdan ne kadar ziyade saadet u rahat sahibi idiler. Taniel'in azim akıllılığı ve dindarlığı, onu öyle yüce bir mesnede kaldırdı ki memleketin hep beylerinin ve ekâbirlerinin hasedi harakete kalkdı. Lakin bu bir vesile oldu ki o dindarlığını ve dininin alea olduğunu daha eyice göstersin. Onun a'deti idi ki evinde günde üç defa diz çöküb göyün Allah'ına ibadet eylesin ve **[386]** bu dindar a'detin kendini arslanların kuyusuna atdırmağa vesile olacağını öyrendikde bile onu terk etmeye istemez idi. Devletin umur u maslahatları ve kayguları kendinin üzerine yüklenmiş iken dahi günde üç defa ibadet etmeye vakıt bulur udu. Pek hiybetli ölüm onu tehdid eder iken dahi yine evvelki gibi günde üç kerre diz çöküb ibadet etmeyi feragat etdiremedi. Bir kerre onun en mihnetli halde gösterdiyi din u iman kaviliyini mülahaza eyle. Ademlerin çoğu hiç işleri gücleri yoğiken ve hiçbir tehlike vesilesi yoğiken günde bir kerre ibadet etmeye vakıt bulamazlar. Hep Kristianların borcu ve kendilerine Allah'dan bir keremdir ki kilisede ve kendi evlerinde ibadet etsinler. Taniel'in düşmanleri onu arslanların kuyusuna atdırabildiler, nice ki onun yesir karındaşlarını yanan furunaatdırdılar lakin kızgın alevler onları yakamadığı gibi bunu dahi arslanlar paralayıb yeyemediler. Taniel arslanların kuyusunda Dareh padişahdan o kendi sarayında iken ne kadar ziyade yürek ferrahlığı duyar ıdı. Allah'ın huzuru ve razi olması insanın kalbini alevlerin ortasında ve ac arslanların arasında bile şazlık ile doldurabilir lakin bunlar olmadıkca padişah serayının sefaatleri bile sıkletde bulunan zamire **[387]** rahat veremezler. İmdi Babel'de Taniel gibi Allah'a ibadet edelim ve eyi hem doğru yolda bulunduğumuz takdirde bize kim keder edebilir?

BAB 7

Taniel'in Düşü:

Bağdasar'ın padişahlığının birinci senesinde Taniel yatağının üzerinde düş ve ruyalar gördü. Ve söyleyib dedi ben Taniel görür üdüm ve işte göyün dört rüzgârları böyük denize vurdular ve denizden biribirinden farklı dört böyük canavar çıkar ıdı. İbtidaki dişi arslana benzer idi ve onun kartal kanatları var ıdı. Bakar ıdım ta ki kanatları yolundu ve yerden yükseye kalkdı ve insan gibi ayak üzerinde durdu ve ona insan kalbi verildi. Ve görür üdüm ki işte bir ikinci canavar ki ayıya benzer ve ağzında dişlerinin arasında üç eyeyü kimikleri var ıdı ve ona kalk çok et ye, derler idi. Bundan soñra bakar ıdım ve işte bir başka canavar ki kablana benzer idi ve sırtında dört kuş kanadı var ıdı ve canavarın dört başı var ıdı ve ona hökm verildi. Ve bundan soñra bakar ıdım ve işte bir korkulu ve heybetlu ve gayetden kuvvetlu canavar ki **[388]** dişleri demirden idi yer idi ve ezer idi ve baki kalanları ayakları ile çiyner idi ve bu cümle ondan evvelki canavarlardan farklı idi ve on buynuzu[602] var ıdı. Buynuzlarına dikkat ile bakar ıdım ve işte onların arasında bir gayri küçük buynuz çıkdı ve onun önünde evvelki buynuzların üçü kökden çıkarıldı ve işte bu buynuzda insan gözleri gibi gözler var ıdı ve böyük şeyler söyler ağız var ıdı.

Günleri Eski Olanın Vasfı:

Bakar ıdım ta ki tahtlar kuruldular ve günleri eski olan oturdu, onun ki geyimi kar gibi beyaz ıdı ve başının saçları ak yün gibi idi onun tahtı ateş alevi ve onun tekerlekleri telef eden ateş gibi idi. Onun önünden bir çay çıkar ıdı. Ona binler bini hızmet ederler idi ve on bin kerre on binler huzurunda dururlar ıdı. Divan kuruldu ve kitabler açıldılar. Bakar ıdım ta ki dördüncü canavar öldürüldü ve helak oldu ve cesedi yanan ateşe verildi, ol küçük buynuzun söylediyi sözlerin sebebinden. Baki canavarlar ısa onların hökmü kaldırıldı amma onlara bir zeman ve vakıta dek ömür uzunluğu verildi.

[389] İnsanoğlu[603]'nun Bulutlar ıla Geldiyi:

Gecenin ruyasında görür üdüm ve işte göyün bulutları ile İnsanoğlu gibi bir kimesne gelir idi ve ta günleri eski olane dek yetişdi ve onun huzuruna getirildi ve

[602] Baskı/dizgi hatasından uınıjnıûqnı şeklinde yazılmıştır.
[603] Hz.İsa'nın İncil'de geçen isimlerindendir.

ona hökm, izzet ve saltanat verildi ki cümle kavmlar, milletler ve lisanlar ona hızmet etsinler, onun hökmü ebedi hökümdür ve padişahlığı helak olunmaz.

Düşün Maanası:

Bu nesneleri gördükden soñra ruhumda tasalandım ve telaşelendim ve yanımda duran bir kimesneye yaklaşdım ve cümle bu nesnelerin hususunda öyrenmek içün ona süal eyledim ve o bana dedi dört canavarlar yer üzerinde kalkacak dört padişahdır lakin Allah Taalea'nın azizleri padişahlığı alıb ebedül ebet onu zabt edeceklerdir. Ve anden soñra hep obirlerden farklı gayet korkulu ve dişleri demirden hem tırnakları bakırdan olan dördüncü canavarın ne idiyini süal eyledim ki yer idi, ezer idi, baki kalanlarını ayakları ile çiyner idi ve dahi onun başındakı on buynuzların ve ol çıkıb da obir buynuzlardan üçünü kökden koparan ve gözleri ve böyük şeyler söyler ağzı olan küçük buynuzun ne idiyini süal ey**[390]**ledim. Ve o bana dedi dördüncü canavar yer üzerinde dördüncü padişahlık olacakdır ki cümle padişahlıklardan farklı olub cümle yeri yeyecekdir ve onu çiyneyib ezecekdir. Ve on buynuzlar kalkacak on padişahlıkdır. Ve küçük buynuz bir padişah dahadır ki onlardan soñra kalkacakdır ve evvelkilerden farklı olacakdır ve üç padişahları kul edecekdir ve Taalea'ya karşı böyük sözler söyleyecekdir ve Taalea'nın azizlerine düşman olacakdır ve kanunları ve zemanları deyişdirmeye fikredecekdir ve bir zemana ve zemanlara ve yarım zemane dek eline hökm verilecekdir. Amma divan kurulacak ve onun hökmü kaldırılacak ta ki son sonu boğulub helak oluna. Ve cümle gök altında olan padişahlıkların saltanatı ve hökümeti ve azameti Allah Taalea'nın azizlerine verilecekdir. Bu düşden ve onu tabirinden Taniel yeryüzüne ne acayib şeyler vakı olacağını öyrendi. Ve cümle bu nesneleri peşin gördükde ruhu telaşelendi. Lakin tesellisiz bırakılmadı zira eyice agâh oldu ki günleri eski olan yani ebedi Allah akıbet gelib bir padişahlık kaldıracakdır ki o ebetlere dek duracakdır. Bu ziynetli padişahlığı sevgülü Oğlu'nun padişahlığını kavi eylemek içün Allah şimdi yolu hazırlayor. Ve bu padişahlık ki o **[391]** adaletde ve Aziz Ruh ula şazlıkdadır asla boğulmayacakdır.

Düşün Tevarih Üzere Taabiri:

Dört canavarlardan tesavvur olunan padişahlıklar şol Napukotonosor'un tasviri ile tesavvur olunan padişahlıklardır. Üçüncü canavarın yani kaplanın dört kuş kanatları ve dört başı var ıdıçünki üçüncü padişahlık Yunan padişahlığı dört padişahlıklara bölündü. Dördüncü canavarın on buynuzu var ıdı çünki dördüncü padişahlık olan Yunan padişahlığı tevarih muellifi olan Talian Makiaveli'nin hisab eylediyi üzere on padişahlığa taksim olundu. Taniel peygamber on buynuza bakar iken onların ortasından bir küçük buynuz çıkdı ve onların üçünü kökünden çıkardı yani bir gayri padişah kalkdı ve ibtidakı padişahların üçünü kul eyledi. Bu padişah mücerret Papa'dır ki onun hakkında mezkür Makiaveli der ki azar azar dünyavi kuvvetini artırır ıdı ta ki üç padişahlık yani Herrulilerin, Ostrofilerin ve Domvardilerin zabt eyledi. Taniel'e düşü tabir eden der ki küçük buynuz ibtidakilerden farklı bir padişahdır ve azizlere düşman olub vakıtları ve kanunları deyişdirecekdir. Bu nesneler Papa**[392]**'nın hakkında gerçekdir. Başka padişahlardan farklıdır çünki hem dünyavi hem ruhani kuvveti vardır. Taalea'nın azizlerine düşman oldu zira onlardan binlerini ve on binlerini heman şu sebeb içün ki kendini kilisanın başı bilmeye ve onun batıl aynınca ibadet etmeye istemediklerinden kırdı. Ve vakıtları hem kanunları deyişdirdi zira insanlara Allah'dan tayin olunmamış yortuler tutdurmak isder ve Giragi gününü murdarlamağa izin verir, bu aziz günde türlü edebsizliklere musaade eder ve dahi ruhbanleri evlenmeden meks eder ve hem çok kerre zinaya ve say ki her türlü bi-namusluğa izin verir. Küçük buynuzun gözleri var ıdıçünki Papalar pek fitneyi fücur idiler ve böyük şeyler söyler ağzı var ıdı çünki Taalea'ya karşı mağrur ve küfür sözler söylerler.

Yedinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Taniel'e görünen günleri eski, şübhesiz ebedi Allah idi. O'nun huzurunda duran on bin kere on binler şübhe yokdur ki aziz melekler idi ki onların cümlesi O'na hızmet eden kullarıdır ki onları helasın mirashorlarına hızmet etmeye gönderir. Bu on binler melayiklerini soñ günde gönderecekdir ki azizlerini **[393]** padişahlığına cem etsinler. Onun huzurunda olan ateş seli encamı onun düşmenlerini helak edecek olan ateşdir. Onun padişahlığı ebedler ebedine deyin duracakdır ve cümle halklar,

milletler ve diller ona kulluk etmeye takdir olunmuşlardır. Mesia'nın gelmesinden evvel peygamberin ilhamında gördüyü şey bir gün elbette aşikâre görünecekdir.

BAB 8

Taniel'in İkinci Düşü:

Bu nesnelerden soñra Taniel Bağdasar'ın padişahlığının üçüncü senesinde bir düş daha gördü. Düşünde bir koç gördü ki iki pek yüksek buynuzları var ıdı biri obirinden yüksek idi. Ve gün batıya, poryasa ve lodosa doğru kakmalar ıdı şöyle ki önünde hiçbir canavar durmağa kadir deyil idi. Taniel bu koça bakar iken gün batıdan bir erkeç gelir idi şöyle bir evedi ile ki ayakları yere ancak dokanırlar ıdı ve gözlerinin arasında bir meşhur buynuzu var ıdı. Hışmıla ve şiddetli azgınlık ıla gelib koçu vurdu ve onun iki buynuzlarını kırdı ve onu yere yıkıb depeledi. İmdi erkeç azim kuvvete malik oldu lakin kuvvetlendikden soñra böyük buynuzu kı**[394]**rıldı ve onun yerine göyün dört rüzgârlarına doğru başka dört buynuz bitdi. Ve onların birinden bir küçük buynuz çıkdı ki o gün batıya ve gün doğuya ve muhabbetlu diyare doğru gayetden böyüdü ve ona asker verildi ve adeleti yere atdı ve işleyib berhordar oldu.

Kapriel Meleyin Düşü Tabir Eylediyi:

Ol zeman Kapriel melek bu düşün manasını Taniel'e beyan etmek içün gönderildi. Ve ona gelib dedi işte ben gazebin ahırında vakı olacakları sana beyan edeceyim. Gördüyün iki buynuzu koç Madilerin ve Fürslerin padişahıdır, erkeç de Yunan padişahıdır ve gözlerinin arasındakı böyük buynuz birinci padişahdır. O kırıldıkdan soñra onun yerine başka dört buynuz bitdi, bunlar o milletden hasıl olacak dört padişahlıkdır. Ve onların padişahlığının sonlarında bir azgın yüzlü ve fittanlıkda fehimli padişah kalkacakdır. Heybet ile helak edib bir zemane dek müyesser olacakdır ancak sonunda el deymeksizin parelenecek. Taniel bu tabiri işitdikde bayıldı ve birkaç gün hasta oldu. Ve soñra kalkıb padişahın işlerini görür üdü.

[395] Düşün Tevarihe göre Tabiri:

Erkeç şübhesiz Magetonia yahod Yunan padişahını beyan eder idi ve gözlerinin arasındaki böyük buynuz Böyük Ageksantros'u gösterir. Erkeç kuvvetlendikden soñra buynuz kırıldı. Malümdür ki Yunan padişahlığı gayetden yücelendikde Ageksantros kemalinin çiçeyinde ve zaferlerin ve ikbali devletin ortasında vefat eyledi. Kezalik malümdür ki seraskerleri memleketi göyün dört rüzgârlarına doğru dört padişahlığa böldüler çünki Mısır padişahlığı lodosda idi, Baraşam padişahlığı gün doğuda, Fürs padişahlığı poriazda ve Yunan padişahlığı gün batıda idi. Küçük buynuz şübhesiz Neri beyan eder ki Deccal[604]demekdir.

Taniel'in Duası:

Dareh'in padişahlığının birinci senesinde Taniel Yeremia'nın peygamberliklerinden öyrendi ki Yerusalem Napukotonosor'un zabt etdiyi zemandan yetmiş yıla dek harab kalacak ıdı. İmdi ibadet ile ve oruc ile çul ula ve kül üle Rabb'e yalvardı ve dedi ya Rabb aziz ve hikmetli Allah ki seni sevib tenbihlerini hıfz edenlere ahdı ve ihsanı saklarsın günah etdik, hata etdik, bi-namusluk etdik **[396]** ve asi olduk ve tenbehlerinden sapdık. Senin peygamber kullarını diñlemedik ki onlar padişahlarımıza, vicuhlerimize ve yerin cümle kavmına söyler idi. Ya Rabb adalet sana mahsusdur ve yüz karalığı bize Huta ademlerine ve Yerusalem sakinlerine ve cümle İsrayel'e, irakdakilere ve yakındakilere çünki sana günah etdiler ve cümle İsrayel şeriatını depelediler. İmdi Movses'in Tevrat'ında yazılı olan lanet bizim üzerimize geldi ve Allah bize karşı söylediyi sözlerini sabit eyledi. Movses'in Tevrat'ında yazılı olduğu üzere cümle bu belalar bizim üzerimize geldi. Rabb Allah'ımız cümle bizim üzerimize getirdiyi nesnelerde haklıdır çünki sözünü diñlemedik. Ve şimdi ya Rabb Allah'ımız sen ki kavmını kuvvetli el ile Mısır diyarından dişarı getirdin, günah etdik bi-namusluk etdik. Ya Rabb ihsanına göre sana rica ederim örken Yerusalem'den dönsün çünki günahlarımızın sebebinden Yerusalem ve cümle kavmın etrafımızdakilere rezalet olduk. İmdi halea ya Rabb kulunun duasına isticab eyle ya Rabb senin aşıkına veran olmuş Makdese'nin üzerine yüzünü tecelli eyle. Ya Allah'im, kulağını meyilli eyle ve işit gözlerini aç da

[604] "Deccâl: İlâhî dinlerde kıyamet alâmetlerinden sayılan ve insanları doğru yoldan saptırmaya çalışacağı kabul edilen olağanüstü güçlere sahip kişi." (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/deccal 21/01/2024.

harabatımıza nazar kıl. Biz haklı olduğumuzdan deyil illa sen rahmani rahim olduğundan niyazlerimizi **[397]** arz ederiz. İsticab eyle, ya Rabb, merhamet eyle ya Rabb, senin aşkına olsun gecikme çünki kavmının ve şeherinin üzerine senin ismin çağrıldı.

Kapriel'in Taniel'e Teselli Vermeye Gönderildiyi:

Taniel duasını temam etmezden evvel melek uçub geldi ve ahşam kurbanının vaktında ona dokandı ve dedi niazlarının ibtidasında bana emrçıkdı ve şimdi sana bilgi ve fehm vermeye geldim çünki çok sevgülüsün. Anden soñra ona haber eyledi ki Azizler Aziz'i yani Kırisdos insanların günahlarına kefaret etmek içün yetmiş hafdadan yani dört yüz doksan yıldan soñra dünyaya gelecekdir çünki peygamberlikde bir gün bir yıl demek oluyor.

Melek Taniel'e şunu da haber eyledi ki ol zeman harab olan Yerusalem şehiri yeniden yapılacak amma Mesia'nın vefatından az soñra gine harab olacakdır. Ve bu peygamberlik temamen tekmil olundu çünki Krisdos'dan yetmiş yıl soñra Romalılar Yerusalem'i muhasere ile aldılar ve şehiri harab eylediler ve heykeli kazdılar şöyle[605] ki taş üsdünde taş kalmadı. Badehu melek Taniel'e dünyada vakı olacak daha çok şeyler haber verdi, ona inandırdı ki yerin toprağında yatmış öl**[398]**müş kimseler bir gelecek günde uyanacaklar, kimi ebedi ömüre, kimi de ebedi rezalete ve alçaklığa varacaklar. Ona inandırdı ki gerçi ölüb bir zemane dek mezarında rahat edecekdir amma soñra günlerin ahırında nasibinde dirilib bu peşin haber verilenlerin icra olunduğunu görecekdir.

Sekizinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Taniel Allah'ın ona gelecek zemande vaki olacak şeyleri gösterdiyinde bayıldı ve birkaç gün onları gördükden sonra hasta kaldı. İnsan tabiatındandır ki gelecek şeyleri bilmek arzulesin lakin Allah merhameti ile bize ve aherlerine gelecek zemande ne olacağını gizler. Efendimiz kendi şayirdlerine güne kendi kaygusu yeter, dedi. Taniel eyerçi gayet dindar bir kimse idi ise de bu cümle ile görürüz ki o günahkârların en böyüyü gibi dua ve günahlarını ikrar eder idi. Lakin bunu da

[605] Baskı/dizgi hatasından ϧѣoȷѣѣ şeklinde yazılmıştır.

unutmamalı ki onun heman dua etmeye ve Rabb'ın huzurunda yüzükoyun düşüb günahlarını ikrar etmeye başladığı dakikede Kapriel melek gökden gönderildi ki uçub tez yetişsin ve ona duasının kabul ve isticab olduğunu haber ederek onun pek sevgülü bir adem olduğunu ona bildirsin. Ebediliye sakin olan Taalea alçak gönüllü ve **[399]** yüreyi kırılmış ve onun sözünden ditreyen kimseye merhamet ile nazar kılar ve onu kabul eder. Eyer yücelmeye istersek Allah'ın kavi elinin altında alçaklanmalıyız. Aziz Ruh'un kulağuzluğu ile bu peygamber eyerçi Krisdos daha dünyaye gelmemiş ve İncil'in ışığı ile daha aşikâr olmamış iken celil kıyameti gördü. Bu peygamber pişin haber verdi ki çok kimseler yerden yere gezecekler ve ilm artacakdır. Cümle milletler sadakatın güneşinin nuru ile münevver olub putperestliyin ve dinsizliyin karanlığı defolacak zeman ne celil vakıtlar olacak. O zeman karanlıkda ve ölüm kölgesinde oturanlar böyük ışık görecek. Şübhe yokdur ki o gün gelecek ve bu azim bereket dünyanın üzerine yağacakdır. Şimdi Taniel ihtiar idi ve onun bu dünyaden göçmesi vaktı yaklaşmış ıdı ve ona teselli olmak[606]için haber veriliyor ki günlerin sonunda Allah'ın tayin eylediyi vakıtda o sadıkların kıyametinde azizlerin mirası olan kendine tayin olmuş kurasında duracakdır. Onun kemikleri[607]Babel'de yatacak olduklarında bir beyis yoğudu kıyametde o azizler ile duracağıdı. Bu dünyada böyük gayretimiz bu olmalıdır ki encamı kuramız Allah'ın evladları arasında düşsün. O zeman bu dünyayı sevinc ve selamet ile terk edebiliriz.

[400] YESTER'İN ÖMRÜNÜN NAKLİYETİ

BAB 1

Ardaşes'in Ziyafeti:

Seneyi Mesihi'yeden takriban dört yüz yıl mukaddem Fürs memleketinde bir kuvvetli padişah saltanat sürer idi ki bunun ismi Ardaşes idi. Hind'den Habeş'e varınca yüz iyirmi yedi vilayet bu azim padişaha harac-güzar ıdı. Bu padişahlığının üçüncü senesinde bir ziafet eyledi de ve cümle ol vilayetlerin vücühlerini eşreflerini ve ekâbirlerini davet eyledi. Sarayın avlısında sofralar döşendiler ve altun ve gümiş

[606] Baskı/dizgi hatasından oqնաq şeklinde yazılmıştır.
[607] Baskı/dizgi hatasından pէմէpլէրի şeklinde yazılmıştır.

kadehler içinde ganimet ile hünkari şarab sunulur udu. Lakin padişah emreyledi ki hiçbir kimseye zor etmesinler ne de sıklet versinler illa herkes keyfine göre istediyi kadar içsin. Padişahın bu ameli medhe ve ibret almağa layıkdır.

Astin'in Ziafeti:

Melike Astin de hakeza padişah sarayında kadınlara ziafet eyledi. İmdi yedinci günde padişahın kalbi şarabdan **[401]** keyfli iken emreyledi ki melike başında saltanat tacıla huzura getirsinler ki halkın cümle ekâbirleri dilberliyini seyir etsinler. Gerçi padişah içkide kimseye zor olmaya illa herkes keyfinin istediyi gibi içsin deyu emreylemiş idi ancak görünür ki kendisi karardan ziade içmiş.

Melike Astin'in padişahın huzuruna varmağa istemediği:

Melike kocasının arzusunu işitdikde cahillik eyledi ve onun huzuruna varmağa itaat eylemedi. Ol dahi örkenib anide vücühlere ve a'limlere süal eyledi Astin'e, padişahın emrine itaat eylemediyi içün ne eylemek lazım gelir? Anler de cevab edib dediler Melike bu takdirde salt padişaha deyil illa padişahın bütün ölgesinde olan cümle ekâbirlere de ve cümle kavma dahi töhmetli oldu çünki şimdi karılar melikeden örnek alacaklar ve kocalarına itaatsızlık edib onları horlayacaklardır.

Astin'in Hakkında Ekâbirlerin Padişaha Öyüdü:

İmdi padişahı öyütlediler ki bir ferman sadır eyleyib Fürslerin ve Madilerin bozulmaz kanunleri arasına bir kanun ey**[402]**lesin ki mazmuni bu olsun ki Astin, artık Ardaşes padişahın huzuruna çıkmasın ve onun melikeliyi dahi ondan alasın ve ondan eyisine verilsin. Ve dediler ki işbu ferman padişahın bütün ölgesine neşroldukdan soñra fukaradan zengine varana dek karılar kocalarına tazim edeceklerdir. Bu nesne padişaha münasibetli göründü. İmdi ferman sadır eyledi ve cümle vilayetlere mektublar gönderib emreyledi ki kocalar evlerinde zabitlik eylesinler. Astin'i ise boşadı ve onu cümle melikâne icazetini ondan kaldırdı.

Padişahın Haraketinin Zalımlığı:

Tahkiken padişahın haraketi pek zalım ve pek haksız ıdı. Acayib da deyildir çünki gerek ehl-i meclis olanler melikenin dilberliyini seyir eylesinler deyü huzuruna getirilmek içün emreylediyinde gerek artık Astin melike Ardaşes padişahın huzuruna gelmesin illa onun melikâne icazeti bir başka daha eyisine verilsin deyu ferman sadır eylediyinde beyni şarabdan kızmış ıdı. Lakin gine de melike asla hatasız itaat edebilir idi hem de böyle etse dahi minasib olur udu.

Padişahın gazabi teskin oldukdan soñra Astin ve onu nice tahkir ve reddeylediyi hatrına geldi ve görünür ki o**[403]**nun üzerine sadır olunan fermanı içün tasalandı. Soñ püşmanlık fayde etmez çünki artık ferman neşrolmuş udu ve Fürslerin hem Madilerin şeriatlarınca geri alınmak kabil deyil idi.

Astin'in Yerine Bir Gayri Melike Arandığı:

A'limlerin ve ekâbirlerin ikinci nasihatı bu idi ki padişah memleketinin her tarafından en dilber kızları cem etdirsin ve onların içinden bir pek beyendiyini seçib Astin'in yerine meliki eylesin. Ol zemanda kızların cem olunacağı vakıt paitaht Susa'da Mortohay nam bir Yehudi var ıdı. Bu kimsenin ana amcasının bir kızcığazı anadan babadan öksüz kalmağıla yanında besleyib böyütmiş idi ve adına Yester derler idi. Bu kız dahi dilberlerden biri olduğundan baki kızlar ıla beraber padişahın sarayına götürüldü ve kızlar ağasının huzurunda lutf u ihsan bulduğu sebebden haremin en eyi hücresi ona ve halayıklarına verildi.

Yester'in Melike Olduğu:

Mortohay Yester'i evladı gibi görüb gözedir kaygısını çeker idi. O padişah haremine gönderilmezden [608] evvel ona faydalı nasihatlarının arasında şunu da öyüt**[404]**ledi ki soyunu hiç kimseye bildirmesin kız da bu öyüdü eyice tutar ıdı.

İmdi o bakı kızlar ıla oraya kapandıkdan soñra Mortohay artık onun ula görüşüb söyleşemediyinden heman her gün onun halini ve ona vakı olacağını öyrenmek içün harem avlısında gezinir idi. Kızların a'detince bunlar padişahın huzuruna çıkarmazdan temam on iki ay dayma paklanıb hazırlanır ıdı. Neticeyi

[608] Baskı/dizgi hatasından կէօնէրիւմիզնէն şeklinde yazılmıştır.

kelam padişaha ihzar olundukda padişah obir kızların hepisinden ziade bundan hoşlandı ve bunu sevdi ve başına padişah tacını geydirib onu Astin'in yerine melike eyledi. Heman bu zemanların arasında vakı oldu ki hadımlardan ikisi padişaha gücendiler ve onu öldürmek isterler imiş. Lakin onların hayınlığı Mortohay'e malüm olmağıla Yester'e haber verdi ve o da Mortohay'ın ismini añarag padişaha beyan eyledi. Madde tefdiş ve tefahhus olunub hadımların töhmet sahibi oldukları isbat olundukda onları asdılar. Ve bu kıssa unudulmamak içün memleketin sicilletine kaydolundu.

Birinci Babın Üzerine Mülahazalar:

İşbu öksiz Yehudi kızının hikâyeti eyerçi pek muhtasar ve ibtidasından sonuna dek Allah'ın ismi şerifi bir kerre bile **[405]** zikretmez bir hikâyet ise de onda gayet iktizalı ve faydalı dersler bulunur. Aziz Kitab'ın aher kitabları misillü Allah'ın ilhamı ile verilmiş olduğundan bu dahi talim içün tekdir içün ve sadakatde islah olmak içün faydelidir. Onun fukara bir halden sultan mesnetine yücelmesi Allah'ın mukadderini gösteren pek güzel ve hisse alacak örnekdir. Mağrur padişah Ardaşes şerab keyfliyi tesiri ile kendinin vücuhleri ve rical kibarleri hazır iken kendinin sultanı Astin'in kendi huzuruna gelmesini emreyledi şöyle ki onlara onu[n] güzelliyini göstersin. Sultan gelmeye istemedi lakin bunu utandığından mı yohsa aher bir sebeb içün mi etdi bilmeziz. Bu padişahı ol derece örkelendirdi ki müşirlerinin tarifi ile onu boşadı ve soñra onun yerine Yester'i aldı. Acayib muşir olan Rabb putperest padişahın bir serhoşluğunu kendi halkının helasına vesile olmağa takdir eyledi. Zikrolunuyor ki padişah kimseyi içmeye cebretmesinler deyü emreyledi ve bu medhe şayeste bir emrdir. Lakin kendisi serhoş oldu ve bu halde iken sultanı ile onun beyninde niza düşdü ve encamı onu boşadı. Serhoşluğun milyonlarce kötülüklerin bu bir örneyidir. Padişahın bu babde acele haraket etmeyib müşirlerine danışmasında eyietdi. Örke**[406]**sini zabt eden a'limdir. Bunların cümlesinden Allah'ın mukadderi eylik çıkarıb Yester'i padişahın melikesi olmağa yüceldi ve bu vech ile halkını helas etdi ise de zalım padişahın divaneliyini ve kabahatını unutmalı deyiliz. Allah Huta'nın dahi kabahatını bütün dünyanın kurtulmasına tebdil eyledi lakin bu ol helaklık oğlunun kabahatını küçültmez.

Görünür ki soñra padişah etdiyine püşman oldu ve sultanı ile barışmağa kayil idi lakin bu memleketin kanunlarına mugayir idi. Çok kerre bir dakikanın divaneliyi çok seneler püşmanlığı getirir. Astin kocasına itaat etmediyi içün o onu boşadı. Lakin Efendimizin emri bu babde budur ki zina sebebinden ma'da karısını boşayan zina eder. Padişah melikesini boşadıkdan soñra bütün memleketde onun içün kızlar aranıyor ve aher kızların arasında Yester de getiriliyor ve Taniel'i yesirlikde serayın azim mansublarına kaldıran öksüzlerin Pederi azimi anadan babadan öksüz olan Yester'e dahi padişahın nazarında lutf verib onu seçdirir ve sultanlığa yüceldir. Bu namalüm öksüz yesirin Fürs memleketinin sultanı olacağı kimin aklına gelebilir idi? Lakin Allah'ın evladları içün bundan böyük bir izzet hıfz olunmuşdur. Onların en fukarası Krisdos ile onun padişahlığında o**[407]**turmağa kaldırılacaklar. Bu öksüzün dindar amucası Mortohay onu Rabb'ın yolunda terbiye etmiş idi. Eyer bu kız terbiye olmasayıdı sultan olabileceyine çok şübhe var ve bu vech ile bu yüzden millete vuku bulan helas icra olmayacağı pek ihtimaldır. Yester'in hep etdikleri dindar amucası Mortohay'ın ona verdiyi terbiye ve nasihetlerinin bereketleri idi.

BAB 2

Aman'ın Yücelendiyi:

Anden soñra padişah, Aman nam bir kimesneyi azim saltanata erdirdi, onu memleketinin serverlerinin serveri eyledi ve cümle saray ehalisine emreyledi ki onun önünde eyilib secde kılalar. Mortohay'den maada cümlesi padişahın emrine itaat eylediler amma o çok kerre padişah ademlerinden korkudulmuş iken bile elbette yalınız bir Allah'ın secdeye layık olduğunu bildiyi içün gine de kulak vermedi. Akıbet kullar Mortohay'ın secde etmez idiyini Aman'a haber verdiler. Ol dahi ziadesi ile örkelenib Mortohay'ın milletini öyrenmeyile Ardaşes padişahın ölgesinden olan cümle Yehudilerin helakına kasdeyledi.

[408] Yehudilerin Helakine Aman'ın Kasdetdiyi:

Ol zeman Aman niyetini icra etmeye minasibetlü gün hangı idiyini öyrenmek içün putlara danışdı ve her gün kuralar atar ıdı. Encam ol gün geldi. Ve Aman Ardaşes padişaha söyleyib dedi memleketin cümle yerlerinde peruşan bir millet var

ki onların töreleri ve kanunları[609] cümle milletlerinkinden farklıdır, padişahın kanunlarine dahi itaat etmeyorlar. Eyer padişah münasib görürse ferman sadır eylesin de anler helak oluna ve ben padişahın hazinesine on bin gümüş talant sayacağım. Padişah anide hatemini çıkardı ve Aman'a verib dedi gümüş de sana caba olsun, bu kavm da. Onları ne yaparsan yap. İmdi çapucak mektublar yazılıb padişahın hatemi ile mühürlendiler ve mübaşirlerin eli ile bütün vilayetlere gönderildiler ve mektubların deruninde emrolunur udu ki cümle Yehudilerin genclerini ve kocalarını, evladlarını ve avretlerini heman bir gün içinde kırıb helak edeler ve mallarını yağmalayalar.

Mortohay'ın ve Yehudilerin Tasalandığı:

Mortohay bu olan şeylere agâh oldukda tez esvabını yırtdı ve kıldan **[409]** esvab geyindi ve sokaklara çıkıb bülend avaz ıla acı feryad eder idi ta padişahın kendi kapusuna gelinceye dek. Fermanın dahi vardığı cümle vilayetlerde Yehudilerin mabeyninde azim yas, oruc, feryad ve sızlayış var ıdı. İmdi Yester cariyelerden ve hadımlardan bu nesneleri öyrendikde pek tasalandı lakin aslını bilmediyinden hızmetcilerinin birini çağırdı ve Mortohay'e ne vakı olduğunu süal etdirmeye gönderdi. Mortohay'de hadıma hepisini olmuşu gibi nakleyledi. Anden soñra ona fermanın da bir aynını verdi ki melikeye göstere ve ona deye ki mücerred padişaha varıb kavmı içün rica etmeye borcudur. Hadım dahi varıb Mortohay'ın sözlerini Yester'e söyledi.

Yester'in Padişahın Huzuruna Çıkmağa Korkduğu:

Ol hızmetci anide Mortohay'e geri gönderilib Yester'in tarafından şöyle dedi padişahın cümle hızmetkârları ve memleketin cümle milletleri bilirler ki herhangı erkek ya karı teklifsiz padişahın iç avlısına girecek olursa mücerred öldürülür meyer ki padişah ona altun asasını uzada ve hala ben padişaha varmağa teklif olunmayalı otuz gündür. Mortohay bunlara karşılık cevab verib haberciye **[410]** dedi var ona şöyle de ya Yester sanma ki memleketde cümle Yehudilerden yalınız sen kurtulub sağ kalacaksın zira eyer sen bu vakıtda süküt edersen Yehudilere başka yerden imdad

[609] Baskı/dizgi hatasından զանվպրին şeklinde yazılmıştır.

ve yardım gelir amma sen hem babanın ocağı helak olacaksınız ve kim bilir ki belki bu vakıt içün melike olmuşsundur.

Yester'in ve Yehudilerin Oruc Dutduğu:

Ol zeman melike bunlara karşılık dedi ey Mortohay, var kendin cümle Yehudileri cem eyle ve benim içün oruc dutub üç gün üç gece bir şey yeyib içmeyin, ben de halayıklarım ılaoruc tutacağım ve anden soñra şurutden[610] taşra padişahın huzuruna varacağım ve eyer bu hususda bana ölmek lazım gelirse öleyim. İmdi Mortohay varıb Yester'in emrine göre eyledi:

Bu muhataralı ve korkulu maddede Yester'in haraketi tahkiken medhe ve tacuba layık ıdı. İbadet ile ve oruc ula evvela semavi padişahın lutfu inayetini diledi ki cümle yeryüzü padişahlarının kalbleri onun ellerindedir ve anden soñra dileyi ile Ardaşes padişahın huzuruna çıkdı.

[411] Yester'in Padişahın Huzuruna Çıkdığı:

İçüncü günde Yester orucundan ve ibadetinden feragat geldikden soñra mülükâne libasını geyinib kuşandı ve padişah taht üzerine otururken oraya iç avlıya girdi. İmdi Padişah onu gö[r]düyü gibi elindeki altun asasını uzatdı ve Yester yanaşıb a'dete göre asanın ucuna dokandı. Ol zeman padişah dedi nedir dileyin ya melike? Yester dileyin ne ise padişahlığımın yarısına varıncaye dek sana verilecekdir. Ol da cevab verib dedi padişah efendim Aman'ı alsın ve bugün benim ziafetime buyursun. Ol dem padişah dedi çabuk AmanYester'in dediyi gibi eylesin. İmdi ikisi beraber Yester'in ziafetine vardılar.

Padişahın Aman ile Yester'in Ziyafetine Vardığı:

[610] "Şurut: bk. Şerâit: şartlar." Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, yay. haz. Aydın Sami Güneyçal, 17. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2002, s. 990.
"Şürût: Hukukî muameleleri kayıt altına almak üzere düzenlenen belge, senet anlamındaki şartın çoğuludur." Fahrettin Atar, "şürût", (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/surut-ve-sicillat 21/01/2024.

Ol zeman padişah süaledib dedi dileyin nedir melike Yester? Ne ise padişahlığımın yarısına[611]varıncaye dek sana verilecekdir. Ol da dedi dileyim şudur ki eyer padişah dileyimi bağışlamaya razi olursa padişah Aman'ı yanına alıb tedarikleyeceyim ziafetime buyursun ve o zeman padişahın dediyi gibi edeceyim.

[412] İkinci Babın Üzerine Mülahazalar:

Aman'ın kendine bir adem kabahat etdiyi içün bir bütün milletin helakine kasdetmesinde öc almağa arzusu olan bir mağrur ademin ahlakı beyan olur. Mortohay ona secde etmeye istemediyi içün onun mağrurluğu ol derece incindi ki bütün bir milleti helak etmeye kasdeder ve bu keyfiyet onun malik olduğu dünya malı ve ganimeti ve kuvveti gözlerine hiç gibi gösterir. Eyer bu kan[a] susayan ademe müradına ermeye ruhsat verileyidi hiçbir tek Yehudi onun kılıcından kurtulamaz ıdı. Lakin Rabb onun kanlı kasdlerini boğdu ve işbu zalim mağrur kimseyi Mortohay içün hazırladığı darağacına asdırdı. İşbu vakanın icrasına Yester akilane haraket etdi. Onun milletine padişahın pek itibar etdiyi bir adem suikasd eyledi. İşbu kasdı nasıl boşa çıkarılabilir? Padişahın yanına helaklığa tayin olunmuş halkın hakkında rica etmek içün yaklaşabilecek zat Yester'den gayri yoğudu. Amucasının nasihatını diñledikden soñra dua ve oruc ile Allah'dan yardım diledi ki bu örnekden cümle insanlara ibret almağa vacibdir, ondan soñra ömrinü tehlikeye koydu ve teklif olunmazdan padişahın huzuruna çıkmağa cesaret eyledi. Yester'in **[413]** işbu zikre şayeste haraketinde her bir sahih Krisdian'ın cümle a'lemin Padişahı olan merhamet tahtında oturan mübarek Allah'a yaklaşmasının bir güzel teşbihi görünür. Yester padişaha korkarak ve ditreyerek yaklaşdı ve kendi ömrünü eline alıb lutf ile mi yohsa gazab ile mi kabul olunacağını bilmez idi. Bunu padişah davet etmemiş idi, kabul olunacağı malüm deyil idi ve onun padişaha yaklaşması kanuna mugayir idi. Lakin cümle a'lemin Allah'ı merhametlerin Pederi cümle lutf u inayetin Allah'ı her bir halde bulunan cümle ademlere emreyledi ve onları davet etdi ki lutf u inayetin tahtına yalınız bir Miancı olan onun biricik Oğlu'nun isminde cesaret ile gelsinler. Ona gelmekde hiçbir günahkâr ömrünü tehlikeye komaz.

BAB 3

[611] Baskı/dizgi hatasından եաթսաբնաւ şeklinde yazılmıştır.

Aman'ın Şanı Saltanatını ve Zenginliyini Karısına Nakleyledi:

Aman keyflenerek ve şaz olarak Yester'in ziafetinden çıktı ve kendi evine gider idi. Lakin Mortohay'ı padişahın kapusunda oturduğunu gördükde gayetden gazebnak oldu çünki ona secde etmeye kalkmadı. Bu azgın hırsın sebebinden canından her **[414]** sevinc ve rahatı defoldu. İmdi evine vardıkda dostlarını ve karısını yanına çağırdı ve cümle variyetini ve padişahın onu memleketin başı ve serveri nasbeylediyini nakleyledi hem de dedi ki Melike kadın bile padişah ıla beraber ziafetine benden ma'de kimseyi davet etmedi ve yarın da gine davetli[y]im. Ancak şu Mortohay'ı padişahın kapusunda oturur gördükce bunlar bana hiç fayde etmez. Ne kadar sahihdir ki mal, saltanat ve kuvvet canın zalim hırslarına kul olmuş kimseyi iftiharlandırmağa kadir deyillerdir. İmdi onun karısı ve dostları neye canı sıkılır ıdıyını işitdikde ona şu öyüdü verdiler elli arşın uzunluğunda bir direk kesdir ve yarın sabahlayın padişaha söyle ki Mortohay o direye asılsın, sen ise padişah ıla beraber ziafete git ve keyfeyle. Bu söz Aman'ın hoşuna geldi ve direk hazırlandı.

Padişahın Huzurunda Memleketin Sicilleri Okunduğu:

Ol gece padişahın uykusu kaçıb uyuyamadığından emreyledi ki memleketin sicilleri getirile ve huzurunda okuna. Ve onda yazılı bulundu ki Mortohay iki ehli mansubların Ardaşes padişahı öldürmeye kasdetdiklerini haber eylemiş **[415]** idi. Ve padişah dedi bu nesne içün Mortohay'a ne hürmet ve ihsan eyledik? Padişahın hızmetkârları da ona bir şey etmedin dediler. Ve bu sohbetin üzerinde Aman Mortohay'ı asmak içün izin almağa gelmiş idi. Ve padişah dedi dişarıda kim var? Hızmetkârlar da işte avluda Aman duruyor, dediler. O zeman padişah çağırın onu, dedi. Ve padişah Aman'a süaledib dedi benim izzetlemeye istediyim ademe ne olmak yakışır? Aman da kalbinden padişah benden ma'da kimi izzetleyecek dedi de cevab verdi ki padişahın kulları padişahın geyindiyi hilatı ve padişahın bindiyi atı getirsinler ve onları padişahın ihtişamlı dostlarından biri onu alsın ve padişahın sevdiyi ademi donatsın ve onu ata bindirsin ve şehirin sokaklarında gezdirib dellal çağırtsın ki padişahın izzetlemeye sevdiyi her ademe böyle olacakdır.

Mortohay'ın Padişah Libası ile Donadıldığı:

Ol zeman padişah Aman'a dedi eyi dedin, var imdi padişahın kapusunda oturan Mortohay'a böyle eyle, dediklerinden bir söz bile yere düşmesin. Ve Aman padişahın libasını ve atını aldı ve Mortohay'ı donatdı ve onu ata bindirdi ve şehirin sokaklarını gezdirib ça**[416]**ğırır ıdı padişahın izzetlemeye hoşlandığı her ademe böyle olacakdır. Anden soñra Mortohay padişahın kapusuna dönüb geldi. Aman ise meraklanarak evine gitdi ve cümle vakı olanları karısına ve dostlarına nakleyledi ve onlar dediler eyer önünde horlanmağa başladığın Mortohay Yehudi milletinden ise elbette düşeceksin ve asla onun üzerine galib olamayacaksın. Daha söz ağızlarında iken hadımlar gelib Aman'ı Yester melikenin tedareklemiş idiyi ziafete varmağa zorlarlar ıdı. İmdi padişah ve Aman melike ile yeyib içmeye girdiler.

Yehudilerin Helası içün Yester'in Rica Eyledi[yi]:

Ve ikinci günde padişah ziafet üzerinde gine Yester'e dile benden ne dilersen melike Yester padişahlığımın yarısına varıncaya dek sana verilecekdir, dedikde şöyle cevab eyledi ey padişahım eyer huzurunda lutf buldum usa dileyime ömrüm ve ricama kavmım bağışlansın çünki hem ben hem kavmım helaklığa ve yağma olunmağa satıldık. Eyer köleler ve halayıklar gibi satılmış olayıdık düşmanımız memlekete bu beladan zuhur olacak kararı yerine komağa kadirdeyil ise de süküt edeceyidim. Ol dem padişah **[417]** dedi kimdir bu düşman, nerededir bu şeyi etmeye cesaretlenen kimesne[612]? Yester de dedi düşman adem bu zalım Aman'dır. Aman ise padişahın ve melikenin[613] huzurunda titrer idi.

Aman'ın Şol Mortahay içün Hazırlamış ıdığı Direye Asıldığı:

Ol zeman padişah gazeb ile kalkıb saray bağçesine çıkdı. Aman da padişahdan üzerine bela keşf[614]olunduğunu gördükde melikeye yalvarmağa kalkdı ve padişah bağçeden döndükde onu Yester'in oturduğu minderin üzerinde yüzüsdü kapanmış avflık diler buldu. Bu şey gazebini daha ziade artırdı hem de hadımların biri dedi ki işte Aman padişahın hakkında hayir söyleyen Mortohay içün bir direk hazırladı ve Aman'ın evinde elli arşın uzunluğunda direk dikildi. Padişah da dedi

[612] Baskı/dizgi hatasından քէմէսսէ şeklinde yazılmıştır.
[613] Baskı/dizgi hatasından մէլէքիսիս şeklinde yazılmıştır.
[614] Baskı/dizgi hatasından քէֆշ şeklinde yazılmıştır.

kendi onun üzerine asılsın. Ve Aman Mortohay için hazırlanan direye asıldı. Ol zeman padişahın örkesi teskin olundu. Böylece Aman başkasına hazırladığı çukura kendi düşdü ve sadık ademe hazırladığı helaklığa kendisi oğradı. Heman o gün padişah Aman'ın evini melikeye bağışladı ve Mortohay'ı huzuruna çağırdı çün işitdi ki melikinin hısımı idi. Ve Mortohay azim payeye erdi çünki Ardaşes **[418]** Aman'dan aldığı mühürünü ona verdi. Yester de onu helak olunan Yehudi düşmanının evi üzerine nazir eyledi.

Üçüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Aman Mortohay'a hased ederek onun helakine çalışır ıkan padişahın huzuruna varıb onu hazırladığı ağaca asmak için izin dilemek üzre iken padişahdan onu kendi eli ile padişah hilatını giydirmeye ve padişahın atına bindirib sokakları kendisi gezdirib onu izzetlemeye aldığı emr ona ölüm kadar ağır gelmiş olmalı. Bir ademin yardımcısı Allah iken düşmanlarının en kuvvetlisi bile ne edebilir? Bundan böyle Allah'a tevekkül etmeye ders alalım.

BAB 4

Yester'in gine Milleti için Rica Eylediyi:

Ve Yester padişahın ayaklarına düşüb gözyaşları ile yalvardı ki padişahın cümle şehirlerinde Aman'ın Yehudiler için düşündüyü fenalığı ortadan kaldırsın çünki milletimin üzerine gelecek belayı görmeye nasıl tehammül edeyim yahod hısımlarımın helaklığını görmeye nasıl dayanayım, dedi.

[419] Padişahın Yehudilerin Hakkında Ferman Sadır Eylediyi:

Ve padişah melike Yester'e ve Yehudi Mortohay'a dedi işte Aman'ın evini Yester'e verdim, onu ise Yehudilerin üzerine el vurduğu için ağaca asdılar. İmdi halea Yehudilerin halkında padişahın tarafından keyfinize göre yazın ve mektubu padişahın mühürü ile mühürleyin. Ve Mortohay padişahın tarafından mektublar yazıb padişahın mühürü ile mühürledi ve atlara, katırlara, develere ve hecinlere binen

habercilerin elleri ile padişahın cümle yüz iyirmi yedi eyaletlerine gönderdi ve ol eyaletlerin türlü lisanlarınca yazıldı. Bu mektublarda her bir şehirde bulunan cümle Yehudilere izin verildi ki başlarını korumak içün cem olaler de kendilerini vuracak olanları katledib helak edeler ve evladlarını ve karılarını ve mallarını yağmalaşalar. İmdi haberciler çıkarıldıkdan soñra Mortohay padişah libası ile bezenmiş ve başında altun tac ıla ve ergavani dülbent sarığıla padişahın huzurundan çıkdı. Ve fermanın vardığı vilayetlerin her şehrinde Yehudilerin şenliyi, sevinci ve izzeti var ıdı onlar bayram ederler idi ve yerin kavmından çoğu Yehudi oldu çünki üzerine Yehudi korkusu düşdü.

[420] Yester'in Akılllığı ve Dindarlığı:

Bu babde bir karının kuvveti bir bütün milleti kılıcdan kurtardı. Yester'in akıllılığı ve dindarlığı ebeden zikre layikdir. Tahkikan anadan babadan mahrum kaldığı birle onu Rabb aldı. Ne kadar acayib ve cana faydalıdır ki bir kimse düşünsün ki Tañrı'nın takdiri şerifi bu öksüz kızcığazı nasıl ileri getirdi ki hezeren bin kavmı helaklıkdan helas eyleye.

Yehudilerin Kendi Başlarını Korudukları:

Neticeyi kelam Aman'ın Yehudilerin memleketin helak olunmasına tayin eylemiş idiyini gün geldikde Yehudiler memleketin cümle vilayetlerinde kendilerini korumak içün birikdiler ve hiçbir kimse onlara karşı gelmez idi çünki halkın üzerine onların korkusu düşmüş üdü. Cümle vilayet müsellimleri, padişahın kaymakamları ve kapudanları Yehudilere yardım ederler idi çünki onların üzerine Mortohay'ın korkusu düşmüş üdü zira o padişahın sarayında azim idi hem de ismi cümle vilayetlerde işidilmiş idi. Böylece Yehudiler düşmanlarını kılıcıla vurdular ve kendilerden ikrah edenlere istedikleri gibi eylediler, paitaht Huşa şehrinde beş yüz adem öldürdüler.

[421] Aman'ın Oğullarının Öldürülüb Asıldığı:

Hem dahi Aman'ın on oğullarını öldürdüler. Ve padişah sarayında öldürülenlerin sayısını işitdikde Yester'e dedi dile benden daha ne dilersin ve sana

verilecekdir. Yester de padişaha dedi Yehudilere bağışla ki yarın da böyle eylesinler ta ki Aman'ın on oğullarını asalar. Ve ayın on dördünde Yehudiler birikdiler de Huşa şehrinde dört yüz adem kırdılar lakin hiçbir şey yağmalaşmadılar. Baki Yehudiler de memleketin cümle vilayetlerine birikdiler ve kendilerine yardım ederler idi ve düşmanlardan hezaren bin can kırdılar amma hiçbir şey yağmalaşmadılar. Kavgaları doyumluk içün deyil idi illa kendilerini korumak içün yad yerlere kavga etmeye gitmediler illa vetanlarında yaramaz düşmanlarından katlolunmamak içün kendilerini siyanet ederler idi.

Yehudilerin Bayram Tayin Eylediyi:

İmdi halea Yehudiler düşmanlarından helas buldukdan soñra ayın on beşinci gününü şazlık ve sevinc günü eylediler ve herkes konşusuna hediyeler gönderir idi. Mortohay bu sözleri kitaba yazdı ve Ardaşes padişahın ölgesinde bulunan cüm**[422]**le Yehudilere yakındakilere ve uzakdakilere gönderdi, onları öyütleyerek ki Adar ayının on dördüncü ve on beşinci günlerini düşmanlarından rahat buldukları günler tasadan sevince tepdil olan ay deyu tutalar, onları yeyib içerek ve biribirlerine hediyeler, fukaralara da peşkeşler göndererek şazlık ve sevinc günleri eyleyeler. Yehudiler de Mortohay'ın yazdığı gibi eylediler.

Furim Günleri:

Bu günlerin adına Furim kodular çünki Furim kura ve nasib demekdir zira Aman Yehudileri helak etmeye minasib gün hangı ola deyü kura atmış ıdı ve kura Adar ayının on dördüncü gününe düşmüş üdü ve niyeti bu günde onların hepisini helak etmek idi. İmdi Yehudiler kanun eylediler ki her yıl bu iki günü kendileri de evlatları da dayma cümle gelecek silsilelerde tutalar ta ki asla onların zikri unudulmaya. Ve Yester hem Mortohay cümle Yehudilere emriname yazdılar ki bu Furim günleri sabit oluna ta ki oruclarını ve dualerini hatırlarında tutalar ve Allah'ın onlara eylediyi acayib helasını unutmayalar. Yester Furim hakkında ferman sadır eyledi ve o ferman kütüye kaytolundu.

[423] Dördüncü Babın Üzerine Mülahazalar:

Burada Yester'in padişahın ayağına kapanıb gözlerinin yaşı akarak rica etmekde kullandığı sözleri unutmayalım benim kavmımın üzerine gelecek belayı görmeye nasıl dayanayım yahod hısımlarımın üzerine gelecek helaki görmeye nasıl dayanayım? Bu sözlerin kuvveti ve tesiri ile fermanlar yazıldı ve padişahın hatemi ile mühürlendiler ve memleketin yüz iyirmi yedi eyaletine her birine lisanınca gönderildiler ki Yehudiler helas olsunlar. İmdi Aziz Kitablar dünyanın helası içün semavi Padişahın fermanları cümle memleketlere padişahlıklara eyaletlere, milletlere ve kabilelere[615] her birine kendi lisanınca ve yeryüzünde bulunan cümle ademlere göndermeli deyil mi ki onlar öyrensinler ki Allah'ın mürad-ı şerifidir ki cümle ademler gerçekliyin bilgisine gelsinler ve helas bulsunlar. İncil Yerusağim'de Bendegosde gününde ilk vazolunduğu vakıt, Arakyallar onu cem olmuş halka öyle vazetdiler ki onu herkes kendi doğduğu lisanda işitdi. Mortohay öksüz kızı familyasına alıb onu terbiye eylediyi zeman Yester bilmez idi ki kendisi onu ve cümle milletini helas etmeye alet olacak ıdı ki onlar o zeman cümle memlekete dağılmış bulunurlar ıdı. Fakir öksüzlerin vasileri **[424]** ve dostları ve hocaları onları gelecek zemande ne olacaklarını ne kadar az bilirler. İmdi dayima öksüzün dostu olalım ve unutmayalım ki her bir çocuk Allah'ın ölümsüz zürriyetidir ve onun yalınız Oğlu'nun kanı ile fida olunmuşdur.

TEMAM

[615] Baskı/dizgi hatasından զաալիլելէրի şeklinde yazılmıştır.

SONUÇ

Çalışmamızı oluşturan *Peygamberlerin Ömürlerinin Nakliyetleri* adlı eserin içeriğinden, anlatım dilinden, verdiği öğüt ve tavsiye niteliğindeki yorumlardan Ermeni harfli Türkçe dinî halk metinleri arasına girdiğini tespit ettik.

Kitapta anlatılan peygamberlerin hayatları Hristiyan inancına göre yazılmıştır. Bu kitap, Hristiyan dinine mensup kişilere sahih Hristiyan olmanın yollarını öğreten nasihatname türünde bir eserdir. Yapılan incelemeler neticesinde anlatılanların Kutsal Kitap'ın özellikte Tevrat kısmında anlatılanlarla örtüştüğünü ve Tevrat'tan ilham alınarak oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Eserde Zebur'dan ve İncil'den de alıntılara rastladık. Ancak yazarın Hz. İsa'yı merkeze alarak peygamberlerle kıyaslayıp onu yüceltmesi ve Hristiyanları Hz. İsa'da yani Hisus Krisdos'ta birleştirmeye çalışması dikkat çekicidir. Anlatıların Müslüman inancındaki yerini anlamak için Kur'an-ı Kerim'e ve İslami kaynaklara başvurduğumuzda bazı yerlerde farklılıklarla karşılaştık. Bazı kısımlarda peygamber anlatılarıyla ilgili Hristiyan ve Yahudi halk inanışındaki ortaklığa rağmen Müslüman halk inanışında ayrılıklar gözlemlenmiştir. Çeviri metnimizde bahsedilen peygamberlerin isimlerinin dinlere göre söyleyiş ve kelime değişiklikleri gösterdiği de tespit edilmiştir.

Çeviri metnimizde bazı yerlerdeki anlatımların Tevrat'la bire bir aynı olmasının yanında yazar, bazı kısımlarda anlatılmak istenenleri Tevrat'taki ifadeleri karşılayacak şekilde ancak dönemin halk dilini kullanarak benzer ifadeyi o zamanın halk deyişiyle karşılamaya çalışmıştır. Bu durum çeviri metnimizin yazıldığı dönemin halk dilini, halk inanışını, halk geleneğini göstermesi açısından değerlidir, bu açıdan çalıştığımız kitap orijinal ve önemli bir eserdir.

İnsanların peygamberlere ve onların hayatlarına verdikleri değer, yaşamlarında onlara açtıkları kutsal yer çeşitli edebî ürünlerde yer almalarını da sağlamıştır. Peygamber anlatılarının edebî türlere yansıması, çalışmamızda halk hikâyeleri, destan, masal, şiir örnekleriyle ve Mesnevi'den alıntılarla verilirken bu anlatıların sözlü gelenekteki yerleri de tespit edilmiştir. Halkın hafızasında yaşayan peygamber kıssaları onlara kendi hayatlarında yol gösterici bir rol oynamıştır. Bazen

isimlerinin geçmesi ile bazen onlara atfedilen bir olayı hatırlatma yoluyla ya da onları konu alarak oluşturulan edebî türler tespit edilmiştir.

Türk kültürünün kaynaklarından birinin de Ermeni harfleriyle Türkçe yazılmış Ermeni kaynaklar olduğu, adını bilmediğimiz pek çok Türk şairinin şiirlerine Ermeni kaynaklarında rastlanabildiği, bu kaynakların kültürümüze kazandırılmasıyla Türk edebiyatının daha da zenginleşebileceğini araştırmamız sonucunda söylememiz mümkündür. Bu kaynakların bilimsel tekniklerle incelenmesi sayesinde aynı havayı soluduğumuz Osmanlı Ermenileriyle ortaklaşa oluşturduğumuz birçok ürün yazın dünyasına kazandırılacak ve yazıldıkları dönemin kültürel, sanatsal, siyasal, tarihsel hayatına ışık tutulacaktır. Türk dilinin fonetik, semantik, morfolojik açıdan incelenmesi ve halk kültürüne ait pek çok malzeme toplanmasına olanak sağlanacaktır.

Diğer araştırmacıların da bahsettiği gibi biz de Ermeni kültürünün, Osmanlı-Türk kültürüne önemli bir katkısı olduğu sonucuna vardık. Sanatın, bilimin birçok dalında Ermenilerin önemli katkısının yanında, söz gelimi dil alanında salt Osmanlı döneminde 44 sözlüğün Ermeniler tarafından literatüre kazandırıldığı, bunlardan birkaçının da bizzat Ermeni âşık ve şairlerince hazırlandığı araştırmamız sonucunda öğrenilmiştir. Türkçe yazan Ermeni âşık ve şairlerinin Türk edebiyatının ve kültürünün bir parçası olarak görüldüğü, ayrıca âşık tarzı şiirin değişik halk ve kültürler arasında bir kaynaştırma görevi yaptığı tespit edilmiştir. Osmanlı tarihi boyunca Ermeni alfabesiyle oldukça zengin bir Türkçe literatürün kazandırılmış olması ilgi çekicidir.

Araştırmamızda bahsi geçen Ermeni harfli Türkçe halk edebiyatı ürünlerinden olan mânilerle ilgili yapılan bir çalışma da Osmanlı toplumunda bir arada yaşayan Hristiyan ve Müslüman halkın bir zamanlar ortak ve güzel bir geleneği olan Ermenice vicag ismiyle bilinen niyet mânilerini günümüze taşımıştır. Bu mânilerin baharda düzenlenen "Hıdrellez" benzeri niyet çekme tören ve eğlencelerine ait olduğu, bu sözün, benzer ve değişik biçimlerde belli yörelerde Türkler arasında da yaygınlık kazandığı ve bu çalışmanın dil bilimciler için de

zengin veriler sunduğu belirtilmiştir. Yapılan bu çalışma da Osmanlı toplumunda bir arada yaşayan Ermeni ve Türk halkının kültürel ve dilsel ortaklığına işarettir.

Bu durum Osmanlı Ermenileri ve Osmanlı toplumunun edebi ürünlerini aynı sahada ürettiklerini ve birbirlerini etkilediklerini gözler önüne sermektedir. İki toplum arasında bu yolla da bir yakınlıktan söz etmek mümkündür. Bunun sonucunda her iki dilin birbirini etkileyip birbirinden beslenerek büyüyüp yeşerdiklerini söyleyebiliriz. Harfler ve dinler farklı olsa da Türkçe ile ifade bulan iki millette görülen duyuş, yaşayış şekilleri, inancı ifade ediş tarzı, kutsallara gösterilen saygı, hayat karşısındaki tutum, doğru insan modeli, sanatsal faaliyetler, edebi türlerdeki çoğu özellikler neredeyse aynıdır. Buna dayanarak Ermeni harfli Türkçe eserlerin Türk edebiyatına katkı sağlayacak zengin ve kıymetli bir hazine olduğu da tespitlerimiz arasındadır.

Yazarın "Mülahazalar" kısımlarında yaptığı Hristiyanlıkla ilgili değerlendirmelerinin amacının ideal Hristiyan modelini çizmek olduğu anlaşılmıştır. Bu yönüyle eser insanlara günahın, sevabın, ödülün ve cazanın tanıtıldığı bir kılavuz rolü üstlenmektedir. Savunduğu görüşler her dinde kabul gören ideal insanı çizdiği için dinî inancı ne olursa olsun herkesin faydalanacağı bir eserdir.

Hristiyan Osmanlı Ermenisi olduğu düşünülen yazar, okura istifade edebilmesi için peygamberlerin hayatlarından kesitler anlatıp onların seçtikleri davranışlar neticesinde karşılaştıkları iyi ve kötü durumları aktararak peygamberleri örnek almalarını sağlayan nasihatname türünde bir eser yazmıştır. Çalışmamızda bu tarz eserlerin Türk edebiyatında da mevcut olduğunu örneklerle izah ettik. Bir arada yaşayan Osmanlı Ermenileri ve Türkler arasında ortak olan bu tür de iki kültürün birbirini etkilediğini göstermektedir.

Dinî içeriğe sahip Ermeni harfli Türkçe metnimizde anlatılanlar ve özellikle Allah, ibadet, dua etme gibi kavramların İslami terminolojiyle ifade edilmesi ilgi çekicidir. Birinci bölümün sonunda belirttiğimiz gibi ve diğer araştırmacıların da bahsettiği gibi Osmanlı Ermenilerinin Ermeni harfli Türkçe metinlerde kutsal saydıkları kavramları Ermenice olarak yazıp söylemeyi tercih ettiklerine dair düşünce zayıftır, bu düşünce çalışmamızı oluşturan dinî içerikli olan ve kutsallık

ifade edecek yoğun konunun yer aldığı kitabımızla da sarsılmıştır. Osmanlı Ermenileri dinî inançlarını içinde yaşadıkları çoğunluğu Müslüman Osmanlı toplumu gibi ifade etmektedir. Bu durum dinleri farklı da olsa iki toplum arasında inanışları ve kutsal kavramları ifade etme şeklinde ortak bir bağ olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızı oluşturan kitapta adı geçen peygamberler değişik isimlerle de olsa İslam dininde de tanınan peygamberlerdir. Yester'in sadece Yahudi ve Hristiyan toplumunda tanındığı, diğer peygamberlerin ise her üç din için ortak bir inancı simgelediği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Al-Khaffaf, İbrahim: ”Danyal’ın Melhamesi,” **İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi**, No: 5, 2019, s. 58.

And, Metin: **Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu 1839-1908**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972.

Aydemir, Abdullah: **İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler**, 5. bs., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.

Aydemir, Abdullah: “İlyas (a. s.) Hakkında Bir Araştırma,” **İslam Medeniyet Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 42, 1981, s. 31.

Aydın, Fuat: “Nâmûs/Nomos Cebrâil Tevrat mı?: ‘Bed’ü’l-vahy’ hadisindeki Nâmûs kavramı üzerine,” **DÎVÂN İlmî Araştırmalar**, sy. 15 (2003/2), s. 53-85.

Bayrak, Mehmet: **Alevi-Bektaşi Edebiyatında Ermeni Âşıkları [Aşuğlar]**, Ankara, Öz-Ge Yayınları, 2005.

Պօհճալեան, Հ. Արիստակէս Վրդ: **ԱՌՁԵՌՆ ԲԱՌԱՐԱՆ**, İstanbul, T.E.A.O Öğretmenleri Yardımlaşma Vakfı, 2018.

Cankara, Murat: "Armano-Turkish Writingand the Question of Hybridity," **An Armenian Mediterranean**, ed. Kathryn Babayan, Michael Pifer, palgrave macmillan, 2015, s. 173-192.

Cankara, Murat: "Ermeni Harfleriyle İlk Türkçe Romanlar Üzerine," **Tanzimat ve Edebiyat: Osmanlı İstanbulu'nda Modern Edebi Kültür**, yay. haz. Mehmet Fatih Uslu-Fatih Altuğ, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 117.

Çelik, H., Ani Sargsyan: "Ermeni Harfli Türkçe Edebiyat Çalışmaları için Transkripsiyon Standartları Önerisi," **Nesir: Edebiyat Araştırmaları Dergisi 3,** (Ekim 2022), s. 109-122.

Çinpolat, Salih: "Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Sünnetin Yeri," **Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi, (KİİFAD)**, 2017, Yıl II, Sayı III, s. 115.

Çinpolat, Salih: "Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve

Çoğalmanın Yeri ve Önemi," **Dini Araştırmalar**, Ocak-Haziran 2017, Cilt: 20, Sayı:51, s. 137-152.

Daşdemir, Özkan: "Halk Hikayesi Olarak Yusuf ile Züleyha," **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, [Yayımlanmamış] Doktora Tezi, Erzurum, 2012.

Demir, Baykar: "Endor Cadısı İkonografisi," **Sanat Tarihi Yıllığı**, Sayı 28, 2019, s. 23-30.

Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, yay. haz. Aydın Sami Güneyçal, 17. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2002.

Dicle, Esra: **Osmanlı Sahnesi: 19. Yüzyıl Çok Dilli Osmanlı Komedyasından Üç Metin**, haz: Esra Dicle, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2022.

Grimm, J. ve Wilhelm: **Grimm Masalları 2**, çev. Türkan Çolak, İstanbul, Artemis Yayınları, 2020.

Güneş, Aysel: "Hovhannes Balıkcıyan'ın Karnig, Gülünya ve Dikran'ın Dehşetlu Vefatleri Hikayesi ile Hovsep Maruş'un-Bir Sefil

Zevce- İsimli Ermeni Harfli Türkçe Romanları (İnceleme- Metin-Dizin),” **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, [Yayımlanmamış] Doktora Tezi, İstanbul, 2015.

Işık, Fatih Mehmet: “Kültür Turizmi Kapsamında Kutsal Mekanların Turistik Çekicilik Açısından Değerlendirilmesi: Balıklı Göl Ölçeğinde Bir Uygulama,” **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2017.

Kandemir, Ayla: “Ermeni Harfli ‘İnciler’ İsimli Türkçe Dua Kitabının Türk Latin Alfabesine Aktarımı ve Ses Bilgisi,” **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, Ekim 2016.

Karakılçık, Pınar: “Hovsep H. Kurban’ın ‘İki Kapu Yoldaşları Yahod Hakku Adaletin Zahiri’si, 1885, İkinci Cilt, (İnceleme, Ermeni Harfli Türkçe Metin, Dizin),” **Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**,

[Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

Kaya, Seda: "Ermeni Harfli Yedi Alimlerin Hikâyesi (Giriş, Metin, İnceleme, Dizin)**", Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, Ordu, 2021.

Kaymaz, Zeki: "Ermeni Harfli Bir Türkçe Atasözleri Kitabı," **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/ Journal of Turkish World Studies,** XVIII/1 (Yaz 2013), s. 173-212.

Koptaş, Rober: "Ermeni Harfleriyle Türkçe," **Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-II: Ermeni Harfli Türkçe Metinler,** haz. Kevork Pamukciyan, C: II, İstanbul, Aras Yayıncılık, 2002, s. XI-XII.

Koz, M. Sabri: "Ermeni Harfleriyle Türkçe Nasreddin Hoca," **Müteferrika**, Sayı 2, Bahar 1994, s.105.

Koz, M. Sabri: "Değişik Alfabelerle Yazılmış-Basılmış Türkçe Halk Şiiri Metinlerinin Neşrine

Bağlı Meseleler Üzerine Kişisel Notlar," **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII Metin neşri: problemler, tespitler, öneriler**, haz. Hatice Aynur vd., İstanbul, Klasik, 2017, s. 162-191.

Koz, M. Sabri: "Ermeni Harfli Bir Türkçe Yazma Mecmûadan Atasözü ve Deyimler," **JTS/TUBA**, 44, 2015, s. 285-318.

Koz, M. Sabri: "19. Yüzyıl Ermeni Aşuğlarından Mizahi Destanlar," **Between Religion and Language**, İstanbul, 2011, s. 125-145.

Koz, Sabri: **Gül Ağacı Boy Vermez**, 2. bs. İstanbul, Turkuaz Yayınları, 2015.

Köksal, Asım: **Peygamberler Tarihi**, 29. bs., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.

Köprülü, Fuat: **Edebiyat Araştırmaları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

Kut, Turgut: "Ermeni Harfli Türkçe Telif ve Tercüme Konuları I- Victor Hugo'nun Mağdurin Hikayesinin Kısaltılmış Nüshası," **Beşinci Milletlerarası Türkçe Kongresi**, C. I, [II. Türk Edebiyatı], İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi,

1985, s. 199.

Mahmood, R. Anwer: "Kudret Helvası Bar (Yöresel Tatlı) Üretiminin Standardizasyonu," **Gaziantep Üniversitesi Gıda Mühendisliği**, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Memiş, Şerife Eroğlu: "XVIII. Yüzyılda El-Halil Kentinde Bir Sofra: Simâtü'l-Halîl," **TAD**, C. 40/S. 69, 2021, s.188.

Mevlâna: **Mesnevî'den 800 Beyit**, haz. Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, Yrd. Doç. Dr. Armağan Erdoğan, Konya, T. C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2007.

Önler, Zafer: "Yağdığına İnanılan Bir Tür Kudret Helvası: Gezo," **Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler)**, 4(2), 1990, s. 205-207.

Öztürk, Semanur: "Ermeni Harfli Türkçe Metin: Kirk Vor Goçi Agn Lusadu (İnceleme-Metin-Dizin)", **İstanbul Üniversitesi, Sosyal**

Bilimler Enstitüsü, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2022.

Pala, İskender: **Divan Şiiri Sözlüğü**, ed. Emine Eroğlu, 9. bs, İstanbul, L&M Yayınları, 2002.

Pamukciyan, Kevork: **Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-II: Ermeni Harfli Türkçe Metinler,** haz. Kevork Pamukciyan, C: II, İstanbul, Aras Yayıncılık, 2002.

Seropyan, Vağarşag: "Ermeni Basımevleri," **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt 3, ed. Nuri Akbayar vd., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 181-183.

Sert, Berna: "19. Yüzyıla Ait Ermeni Harfli Türkçe Agnes veya Ney Çalan Kızcağız Hikâyesi Üzerine Dil İncelemesi", **Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, Ordu, 2021.

Siyâsi, Şeyh Receb-üs: **Hidâyet Yıldızı: Şems-ed-dîn-i Sıvâsî Hazretlerinin Menkıbeleri**, yay. haz. Dr. M. Fatih Güneren, İstanbul, Kişisel Basım, 2000.

Sona, Fatih: "Klasik Türk Şiirinde İlyas Peygamber," **Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1, 2017, s. 53.

Stepanyan, Hasmik A.: **Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727-1968)**, İstanbul, Turkuaz Yayınları, 2005.

Stepanyan, Hasmik A.: "Ermeni Tiyatro Gruplarının Türkçe Temsillerinin Ermeni Harfleriyle Türkçe Yazılmış Metin And'ın Listesi," **Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727-1968)**, İstanbul, Turkuaz Yayınları, 2005, s. 415-425.

Strauss, Johann: "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kimler, Neleri Okurdu? (19.20 Yüzyıllar)," **Tanzimat ve Edebiyat: Osmanlı İstanbulu'nda Modern Edebi Kültür**, yay. haz. Mehmet Fatih Uslu-Fatih Altuğ, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 40.

Şener, Merve Akça: "Melhame-i Dânyâl Peygamber Tercemesi (Giriş-İnceleme-Metin-

Dizinler)" **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2021.

Tunçboyacı, Selin: "Akabi Hikayesi, Boşboğaz Bir Adem ve Temaşa-i Dünya romanları çerçevesinde 19. yy. Osmanlı modernleşmesi," **Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.

Turhan Tuna, Sibel: "Tevrat'la Kur'ân'da Kurban Kıssası ve Dalaman'da Bu Kıssanın Sözlü Geleneğe Yansımaları," **Milli Folklor**, Yıl 22, Sayı 86, 2010, s. 34-41.

Türkmen, Fikret: "Tarih Boyunca Türk-Ermeni Kültür İlişkileri," **Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri**, İzmir, Akademi Kitabevi, 1992, s. 2.

Uslu, Mehmet Fatih: "19. Yüzyıl Osmanlı Dünyasında Tarihsel Dram ve Kamusal Alan," **Tanzimat ve Edebiyat: Osmanlı İstanbulu'nda Modern Edebi Kültür**,

yay. haz. Mehmet Fatih Uslu-Fatih Altuğ, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 234.

Uslu, Mehmet Fatih: "Melodram ve Komedi: Osmanlı'da Türkçe ve Ermenice Modern Dramatik Edebiyatlar," **İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü**, [Yayımlanmamış] Doktora Tezi, Ankara, Temmuz 2011.

Vartan Paşa: **Akabi Hikyayesi: İlk Türkçe Roman(1851)**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1991.

Vartanyan, Hovsep: **Boşboğaz Bir Âdem**, çev. ve yay. haz. Murat Cankara, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.

Yardımcı, Hamarat Zehra: "Ermeni Harfli Türkçe Atasözleri ve Deyimler İhtiva Eden Üç Kitap," **Türkiyat Mecmuası**, 33, 2, 2023, s. 881-911.

Yardımcı, Hamarat Zehra: "Dinî İçeriğe Sahip Destanlar: Ermeni Harfli Türkçe Hayr Apraham Risalesi," **Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 3, Aralık 2023, s. 2830-

2831.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi: **Kur'ân-ı Kerîm: Türkçe Meâli ve Muhtasar Tefsiri**, İstanbul, Çelik Yayınevi. 2020.

Yıldız H., Abdulkadir Ö.: "19. Yüzyıla Ait Ermeni Harfli Türkçe Atasözleri Üzerine," **Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 6(3), Aralık 2016, s. 739-766.

Yılmaz, Ozan: "Toprak Başa, Baş Toprağa Tarihî Bir Türk Kargışının Klasik Türk Şiiri'ne Yansımaları," **Milli Folklor**, Yıl 26, Sayı 101, 2014, s. 174.

Yiğit, İsmail: **Peygamberler Tarihi**, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 2007.

Yucel, Büşranur: "Ermeni Harfli Türkçe 'GülinyaYahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Kız' Adlı Eserin Halkbilimsel Açıdan Değerlendirilmesi", **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2022.

Zekiyan, Boğos Levon: **Ermeniler ve Modernite: Gelenek ve Yenileşme/ Özgüllük ve Evrensellik Arasında Ermeni Kimliği**, çev. Altuğ Yılmaz, İstanbul, Aras Yayıncılık, 2001.

Binbir Gece Masalları, çev. Ekrem Demirli vd., İstanbul, Alfa Yayınlar, 2017.

İncil: Türkçe/Ermenice, İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2015.

Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil), İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Artun, Erman: "Türk Halk Edebiyatının Ermeni Halk Edebiyatına Etkileri", (çevrimiçi) https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/58.php. 15/01/2023.

Atar, Fahrettin: "şürût", (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/surut-ve-sicillat 21/01/2024.

Bozkurt, Nebi: “Çerge: Halkın oturduğu genelde keçi kılından dokunmuş küçük çadırlara denir.” (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/cadir#2-osmanlilarda-cadir 21/01/2024.

Bulut, Mehmet: “ismet”, (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/ismet--kelam 13/09/2023.

Erkal, Mehmet: “öşür”, (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/osur#2-osmanlilar 21/01/2024.

Güç, Ahmet: “mâbed”, (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/mabed 19/03/2023.

Gürkan, Salime, Leyla: “Mûcize” (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/mucize#2-diger-dinlerde-mucize 01/04/2024.

Harman, Ö. Faruk: “İbrâhim”, (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim--peygamber#2-turk-edebiyati 27/01/2024.

Harman, Ö.Faruk: “İbrahim”, (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim--peygamber#1 11/04/2023.

Harman, Ö. Faruk: “İlyas,” (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/ilyas 31/01/2024.

Harman, Ö. Faruk: “Mûsâ”, (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/musa--peygamber 29/01/2024.

Kurt, Ali Osman: ”Talût”, (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/talut 07/10/2023.

Tanyu, Hikmet: “ateş”, (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/ates 19/03/2023.

Tektaş, Musa: “Hakikat aramakla bulunmaz.” (çevrimiçi) https://www.somuncubaba.net/makale/hakki-dileyip-hakki-arayanlarin-hikmet-yolculugu 16.10.2023.

Uludağ, Süleyman: “Hızır”, (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/hizir#2-tasavvuf-ve-halk-inanci 02/04/2023.

TDK “Ahzetme” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 20/03/2024.

TDK “A’lâ” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 09/03/2024.

TDK “Azîm” (çevrimiçi) http://185.122.200.208/s/azim 24/03/2024.

Kubbealtı Lugatı “Dâvûdî” (çevrimiçi) https://www.lugatim.com/s/davudi 30/03/2024.

İslâm Ansiklopedisi “Deccâl”, (çevrimiçi) https://islamansiklopedisi.org.tr/deccal 21/01/2024.

TDK “Gammazlamak” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 11/03/2024.

Kubbealtı Lugatı “Göna” (çevrimiçi) http://lugatim.com/s/g%C3%BBn%C3%A2 27/01/2024.

TDK “Hâlâ” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 20/01/2024.

TDK “İtâ’at” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 30/03/2023.

TDK “İvaz” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 01/04/2024.

TDK “Kail olmak” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 18/03/2023.

Kubbealtı Lugatı “Kâşki” (çevrimiçi) http://lugatim.com/s/k%C3%A2%C5%9Fki 21/06/2023.

TDK “Maada” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 28/03/2023.

TDK “Malamat etmek” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 11/03/2024.

TDK “Memul” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 25/02/2024.

TDK “Merak” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 20/01/2024.

Kubbealtı Lugatı “Mezbah” (çevrimiçi) http://185.122.200.208/s/mezbah 30/03/2024.

TDK “Müşabih” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 25/02/2024.

Kubbealtı Lugatı “Peşkeş” (çevrimiçi) http://lugatim.com/s/pe%C5%9Fke%C5%9F 28/03/2023.

TDK “Pınar” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 18/03/2023.

TDK “Söyünmek, söğünmek, sövünmek” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 11/03/2024.

TDK “Şakirt” (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 24/02/2024.

Nayiri “Şekil değiştirmek.” (çevrimiçi) http://www.nayiri.com/search?dt=HY_EN&query=%D5%A1%D5

%B5%D5%AC%D5%A1%D5%AF%D5%A5%D6%80%D5%BA%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%AB%D6%82%D5%B6&l=hy_LB 20/01/2024.

TDK "Şikâr" (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 25/02/2024.

Online Library "Talant" (çevrimiçi) https://wol.jw.org/tr/wol/d/r22/lp-tk/1013558 21/01/2024.

TDK "Vaat", (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 30/03/2023.

TDK "Yeğin" (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 18/02/2024.

TDK "Yufka" (çevrimiçi) https://sozluk.gov.tr/ 11/03/2024.